

Η Οικονομική Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις

Μια διατριβή που υποβάλλεται κατά την εκπλήρωση των απαιτήσεων
για το βαθμό του Διδάκτορα Φιλοσοφίας
στο

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

από την

Κουμουτσέα Αικατερίνη

Ιούλιος 2022

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή

Επιβλέπουσα: Κωστελέτου Νικολίνα (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΚΠΑ)

Μέλη: Μέργος Γεώργιος (Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ)

Παπαπέτρου Ευαγγελία (Καθηγήτρια ΕΚΠΑ)

Επταμελής εξεταστική επιτροπή

Μέλη: 1.Κωστελέτου Νικολίνα (Καθηγήτρια ΕΚΠΑ – επιβλέπουσα)

2.Μέργος Γεώργιος (Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ)

3. Παπαπέτρου Ευαγγελία (Καθηγήτρια ΕΚΠΑ)

4.Μπουφούνου Παρασκευή (Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΚΠΑ)

5.Παπανδρέου Ανδρέας (Καθηγητής ΕΚΠΑ)

6.Ζωγραφάκης Σταύρος (Καθηγητής Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών)

7.Κωτσάκη Αμαλία (Καθηγήτρια Πολυτεχνείου Κρήτης)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Οικονομική Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις

Από την Κουμουτσέα Αικατερίνη

Η παρούσα διδακτορική διατριβή εστιάζει στο ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική οικονομία και εξερευνά τις αναπτυξιακές της δυνατότητες ως παράγοντα βιώσιμης ανάπτυξης. Η σύνδεση θεωρητικής και εμπειρικής τεκμηρίωσης καταδεικνύει τη σπουδαιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς στην οικονομική μεγέθυνση της Ελλάδας. Η αποτελεσματικότητα των οικονομικών πολιτικών που εφαρμόζονται σε μια χώρα επηρεάζουν άμεσα την οικονομική της ανάπτυξη και για το λόγο αυτό στην παρούσα διατριβή εξετάζεται η αποτελεσματικότητα των πολιτιστικών πολιτικών που ακολουθούνται σε όλα τα επίπεδα - εθνικό, τοπικό, έργου.

Ο καθορισμός της αξίας των πολιτιστικών αγαθών ήταν ένα ζήτημα αμφιλεγόμενο στο παρελθόν, τα τελευταία χρόνια όμως στον κλάδο των οικονομικών της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει σημειωθεί τεράστια πρόοδος. Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει μελετηθεί εκτενώς από την επιστημονική κοινότητα, με αντικείμενα ενδιαφέροντος τη διατύπωση εννοιών και την εξεύρεση κατάλληλων τεχνικών αξιολόγησης. Η κατανόηση της έννοιας της αξίας των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι θεμελιώδης, για το λόγο αυτό η διατριβή αυτή πραγματεύεται την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα.

Αρχικά, αποτυπώνεται αναλυτικά η υπάρχουσα τάξη πραγμάτων της πολιτιστικής οικονομίας στην Ελλάδα (Κεφάλαιο 1 και 2) μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση των οικονομικών του πολιτισμού, αλλά και διά της εφαρμογής της δομικής ανάλυσης και οικονομικού μεγέθους, όπως περιγράφεται από τη Eurostat. Εν συνεχεία, αναζητώντας τους βαθύτερους παράγοντες που είναι αναγκαίοι για τη δημιουργία μιας βιώσιμης ανάπτυξης στην Ελλάδα μέσω του κλάδου του πολιτισμού, αναλύονται με τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών οι διασυνδέσεις της ελληνικής οικονομίας με την πολιτιστική κληρονομιά και αξιολογούνται τρία σενάρια επενδύσεων, με επικρατέστερο την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων στον κλάδο του πολιτισμού (Κεφάλαιο 3).

Με στόχο μια ολιστική προσέγγιση των επενδύσεων του πολιτισμού, η μέθοδος των πολλαπλασιαστών εφαρμόζεται στη συνέχεια σε περιφερειακό επίπεδο και πιο συγκεκριμένα στην περιφέρεια Πελοποννήσου (Κεφάλαιο 4). Στόχος της μελέτης αυτής είναι η δημιουργία ενός Πολιτιστικού Στρατηγικού Σχεδίου βασισμένου σε ποσοτικές αναλύσεις, σύμφωνα με τις βέλτιστες πρακτικές παγκοσμίως, λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

Η τελευταία εμπειρική έρευνα της διατριβής αφορά στην ανάλυση των επιπτώσεων του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας μέσω της μεθόδου Contingent Valuation (Κεφάλαιο 5).

Πρόκειται για ένα πολιτιστικό δρώμενο τοπικού ενδιαφέροντος, που όμως συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ευημερία και κοινωνική συνοχή.

Μέσα από τα αποτελέσματα και των τριών μελετών, η παρούσα διατριβή ευελπιστεί να συμβάλει αφενός στην ενίσχυση της συνειδητοποίησης όλων των εμπλεκομένων στην Ελλάδα ότι ο Κλάδος Πολιτισμού και Δημιουργικότητας (ΚΠΔ) μπορεί να οδηγήσει τη χώρα σε μια βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, και αφετέρου στην έναρξη εποικοδομητικού διαλόγου σχετικά με τη δημιουργία ολιστικών Πολιτιστικών Στρατηγικών Σχεδίων βασισμένων σε ποσοτικά δεδομένα.

ABSTRACT

This phd dissertation focuses on the role of Cultural Heritage in the Greek economy and whether it can lead to a sustainable inclusive growth. The connection of theoretical and empirical documentation demonstrates the importance of cultural heritage in the economic growth of Greece. The effectiveness of economic policies implemented in a country directly affects its economic development, therefore this thesis examines the effectiveness of cultural policies pursued at all levels (national, local, project level).

Determining the value of cultural assets has been a controversial issue in the past, but in recent years the field of the economy of culture has made enormous progress. The economic value of cultural heritage has been extensively studied by the scientific community, with subject of interest the formulation of concepts and the finding of appropriate evaluation techniques. Understanding the concept of the value of cultural heritage assets is fundamental, for this reason this thesis deals with the value of cultural heritage in Greece.

The dissertation gives, first a literature review of cultural heritage studies and then employs the method of structural analysis and economic size as described by Eurostat. (chapter 1,2) Subsequently, the dissertation aims to assess whether cultural heritage can contribute positively on the objective of economic growth, helping the country to get out of the recent economic crisis in a sustainable and inclusive way. The study employs the input-output methodology to analyze the impact of cultural heritage on the economy estimating a range of multipliers to measure the various aspects of value that cultural heritage brings to the economy. Thus, the overall aim of the study is to provide a policy analysis framework of targeted structural economic interventions in order to improve the operational efficiency of the cultural sector. (chapter 3)

With the aim of a holistic approach to the investments of culture, the method of multipliers was then applied at the regional level and more specifically in the Peloponnese region (Chapter 4). The aim of this study was to create a Cultural Strategic Plan based on quantitative analyzes and in accordance with best practices worldwide taking into account local specificities. The results of the study provide evidence of direct, indirect and induced effects that cultural heritage plays in Peloponnese's wider economy. The results show that cultural heritage can have significant positive economic effects on the wider regional economy of Peloponnese, through agglomeration and spill-over effects. It can, also, lead to a more tightly-linked value chain, with potential effects on employment and wages, as well as positive knock-on effects to other regional economic variables.

The last empirical study of the dissertation concerns the analysis of the effects of the International Dance Festival of Kalamata through the Contigent Valuation method (Chapter 5). A

cultural event of local interest that contributes significantly to economic prosperity and social cohesion.

Through the results of all three studies, the present dissertation hopes to contribute to strengthening the awareness of all stakeholders that the CCI's can lead Greece to Sustainable Development without exclusions, as well as to the start of a constructive dialogue on the creation of a holistic Cultural Strategic Plans based on quantitative data.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι η εκπλήρωση ενός στόχου που έγινε πραγματικότητα λόγω της αμέριστης καθοδήγησης του αγαπητού μου δασκάλου, Ομότιμου Καθηγητή, κ. Γεώργιου Μέργου. Θα ήθελα να τον ευχαριστήσω θερμά για τη στήριξη, την εμπιστοσύνη, καθώς και για τα μαθήματα ζωής που μου δίδαξε μέσα από αυτή την επίπονη αλλά συνάμα υπέροχη διαδικασία.

Ευχαριστίες οφείλω στην Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νικολίνα Κωστελέτου για τις παρατηρήσεις και την ουσιαστική της στήριξη, στον κ. Σαρρή για την πολύτιμη βοήθεια και τις καίριες παρατηρήσεις του, στον κ. Ζωγραφάκη και τον κ. Παπαδά, καθώς επίσης και στην κ. Δάλλα για τις παρατηρήσεις τους.

Το «ευχαριστώ» είναι λίγο για την οικογένειά μου, καθώς η υπομονή τους και η στήριξή τους ήταν καταλυτική για την εκπόνηση της διατριβής μου. Ειδικότερα το σύζυγο μου, Γροσιάνη Θωμά, τα παιδιά μου, Άννα και Παναγιώτη, τους γονείς και την αδελφή μου για την αμέριστη υπομονή και αγάπη τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	3
Abstract	5
Ευχαριστίες	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ Πινακων	12
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ Διαγραμματος	14
Εισαγωγή	19
1ο Κεφάλαιο	27
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	27
1.1 Εισαγωγή	27
1.2 Τα οικονομικά της πολιτιστικής κληρονομιάς: Μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας	29
1.2.1 Γενικές προοπτικές	29
1.2.2 Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς	29
1.2.3 Η κοινωνική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς	35
1.2.4 Πολιτιστική κληρονομιά και βιώσιμη ανάπτυξη	37
1.3 Συμπεράσματα	38
2ο Κεφάλαιο	42
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 42	
2.1 Εισαγωγή: Ο κλάδος του πολιτισμού στην Ελλάδα και οι οικονομικές επιπτώσεις του.	42
2.2 Αξιολόγηση του αντίκτυπου της δημόσιας παρέμβασης στην πολιτιστική κληρονομιά: Μέθοδοι και προσεγγίσεις για τη μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων σε εθνικό επίπεδο.....	43
2.3 Το οικονομικό αποτύπωμα της πολιτιστικής βιομηχανίας στην Ελλάδα: Μέτρηση οικονομικού μεγέθους και δομικής ανάλυση.....	50
2.4 Οι επιχειρήσεις στον κλάδο του πολιτισμού.....	74
2.5 Το διεθνές εμπόριο στον πολιτιστικό τομέα	80
2.6 Η πολιτιστική συμμετοχή.....	84
2.7 Δαπάνες νοικοκυριών για τον πολιτισμό.....	87
2.8 Δημόσιες δαπάνες για τον πολιτισμό	91
2.9 Πολιτιστικός τουρισμός στην Ελλάδα	95
2.10 Συμπεράσματα	109
3ο Κεφάλαιο	111

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	111
3.1 Εισαγωγή	111
3.2 Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δημόσιας παρέμβασης στην πολιτιστική κληρονομιά: Μέθοδοι και προσεγγίσεις για τη μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.....	112
3.3 Ανάλυση επιπτώσεων του κλάδου του πολιτισμού στην Ελλάδα με τη μέθοδο «Μοντέλο Εισροών-Εκροών, Πολλαπλασιαστές».....	119
3.3.1 Ιστορική αναδρομή.....	120
3.3.2 Περιγραφή των πινάκων Εισροών-Εκροών.....	129
3.3.3 Μέθοδος υπολογισμού πολλαπλασιαστών των πινάκων I-O.....	135
3.3.4 Μαθηματική ερμηνεία υποδείγματος E-E και διαδικασία υπολογισμού πολλαπλασιαστών Leontief.....	137
3.3.5 Μεθοδολογία.....	145
3.4 Ανάλυση διακλαδικών σχέσεων του κλάδου του πολιτισμού σε επιλεγμένους κλάδους της οικονομίας.....	146
3.5 Εξωγενείς επιδράσεις	160
3.6 Επίλογος.....	166
4ο Κεφάλαιο	170
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	170
4.1 Εισαγωγή	170
4.2 Ο πολιτιστικός πλούτος της Πελοποννήσου.....	175
4.3 Πολιτιστικό κεφάλαιο περιφέρειας Πελοποννήσου	188
4.4 Πολιτιστικός τουρισμός στην περιφέρεια Πελοποννήσου	194
4.5 Συμπεράσματα.....	205
4.6 Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Πελοποννήσου.....	207
4.7 Περιφερειακό στρατηγικό πολιτιστικό πλαίσιο Πελοποννήσου.....	228
5ο Κεφάλαιο	249
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ: ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΡΓΟΥ.....	249
5.1 Εισαγωγή.....	249
5.2 Συνολική οικονομική αξία των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	250
5.2.1 Μέθοδος Ενδεχόμενης Αποτίμησης (CVM)	252

5.2.2 Πείραμα Επιλογής (CE).....	253
5.2.3 Μέθοδος Κόστους Ταξιδιού (TCM).....	254
5.2.4 Μέθοδος Ηδονικής Τιμολόγησης.....	256
5.3 Συμπέρασμα	257
5.4 Ποσοτική ανάλυση – Μεθοδολογία έρευνας πεδίου	257
5.4.1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση εφαρμογής της μεθόδου CVM σε φεστιβάλ.....	258
5.4.2 Θεωρητικό υπόβαθρο	259
5.4.3 Contingent Valuation Methodology	260
5.5 Εφαρμογή της μεθόδου στη μελέτη περίπτωσης: Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας.....	261
5.5.1 Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας.....	262
5.5.2 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου.....	263
5.5.3 1η ομάδα ερωτήσεων: Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του δείγματος.....	266
5.5.4 2 ^η ομάδα ερωτήσεων: Σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική οικονομία	268
5.5.5 3 ^η ομάδα ερωτήσεων: Η προθυμία πληρωμής των επισκεπτών του Φεστιβάλ.....	269
5.6 Συμπεράσματα	271
6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	273
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	273
6.1 Βασικά συμπεράσματα της χαρτογράφησης του Κλάδου του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας στην Ελλάδα.....	273
6.2 Βασικά συμπεράσματα για τις επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην οικονομία της Ελλάδας.....	279
6.3 Βασικά συμπεράσματα της περιφερειακής ανάλυσης Πελοποννήσου.....	281
6.4 Βασικά συμπεράσματα της μελέτης για την αξιολόγηση των επιπτώσεων της δημόσιας παρέμβασης στην πολιτιστική κληρονομιά του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας.....	283
6.5 Γενικά συμπεράσματα.....	284
Βιβλιογραφία.....	285
Ελληνική Βιβλιογραφία	297
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	299
Παράρτημα 1 Πλαίσιο για πολιτιστικές δραστηριότητες ανά προϊόν.....	299
Παράρτημα 2 Οικονομικές δραστηριότητες nace	300
Παράρτημα 3 Αναλυτική λίστα πολιτιστικών αγαθών.....	302

Παράρτημα 4 CPA 2008 ταξινόμηση.....	308
Παράρτημα 5 Ταξινόμηση ISCO	311
Παράρτημα 6 Βασικό μοντέλο για τη μέτρηση της οικονομικής συνεισφοράς των πολιτιστικών βιομηχανιών.....	313
Παράρτημα 7 Πρόταση του ΟΟΣΑ για το πλαίσιο πολιτιστικού δορυφορικού λογαριασμού.....	313
Παράρτημα 8 Βασικό μοντέλο πολλαπλασιαστικών συντελεστών για τις πολλαπλασιαστικές βιομηχανίες.....	315
Παράρτημα 9 Έργα πολιτισμού στην περιφέρεια Πελοποννήσου την περίοδο 2007-2013.....	315
Παράρτημα 10 Στατιστική ταξινόμηση Οικονομικών Δραστηριοτήτων σε 67 κλάδους.....	321
Παράρτημα 11 Η αντίστροφη Μήτρα Leontief $L=[I-A]^{-1}$ matrix - Type I Leontief inverse.....	326
Παράρτημα 12 Η αντίστροφη Μήτρα Leontief $L=[I-A]^{-1}$ matrix - Type II Leontief inverse	329
Παράρτημα 13 Πίνακες πολλαπλασιαστών προϊόντος, προστιθέμενης αξίας, εισοδήματος και εργασίας (υπολογισμού της συγγραφέως).....	330
Παράρτημα 14 Αναλυτικός πίνακας επιπτώσεων σεναρίου 1: Αύξηση των πολιτιστικών προϊόντων κατά 25%.....	336
Παράρτημα 15 Αναλυτικός πίνακας επιπτώσεων σεναρίου 2: Αύξηση των πολιτιστικών προϊόντων κατά 100 εκατ. ευρώ.....	339
Παράρτημα 16 Αναλυτικός πίνακας επιπτώσεων σεναρίου 3: Αύξηση του τουριστικού προϊόντος κατά 25%.....	342
Παράρτημα 17 Περιφερειακός Πίνακας Πελοποννήσου έτους 2015	346
Παράρτημα 18 Πίνακες πολλαπλασιαστών περιφέρειας Πελοποννήσου έτους 2015 προϊόντος, προστιθέμενης αξίας, εισοδήματος και εργασίας (υπολογισμού της συγγραφέως).....	349
Παράρτημα 19 Ερωτηματολόγιο του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, 2018	352

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1 ΠΕΝΤΕ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ UNESCO FCS, 2012 (ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ)	44
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2 ΒΑΣΙΚΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ UNESCO, 2009.	45
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3 ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ»,	52
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4 Η ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΩΝ ΚΠΔ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ESSNET-CULTURE (2009): ΚΠΔ ΑΝΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	54
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ (ISCO 08 4-ΨΗΦΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ) ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΠΛΗΡΩΣ (1) Η ΕΝ ΜΕΡΕΙ (X) ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ, EUROSTAT 2018.	58
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6 ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ (ΣΕ ΧΙΛΙΑΔΕΣ) ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΝΑCE ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 2011-2018 (ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ)	63
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7 ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ (NACE REV.2 - ΔΙΑΘΕΣΙΜΕΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ SBS & BD)	75
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8 ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΣΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΕ-28 ΤΟ 2016	76
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9 ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	80
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.10 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ.	81
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.11 ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2008 ΚΑΙ 2017	82
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.12 ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ 2008 - 2017	83
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.13 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟ 2015 ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ HBS ΑΠΟ ECOICOP	87
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.14 ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΔΑΠΑΝΩΝ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ (COFOG)	91
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.15 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ (COFOG LEVEL II)	92
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.16 ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΥΠΠΟΑ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	95
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.17 ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ-ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ-ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΝ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	96
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.18 ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	97
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 ΒΑΣΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ (CI)	120
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΝΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ ΤΩΝ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΩΝ ΛΕΟΝΤΙΕΦ	121
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΣΡΟΩΝ-ΕΚΡΟΩΝ	131
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4 ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΑΝΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ, CPA 2008	145
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΓΧΩΡΙΑΣ ΑΛΥΣΙΔΑΣ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 2015	147
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ, 2015	148

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΥΠΟΥ Ι ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2015.....	148
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.8 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΥΠΟΥ ΙΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2015.....	149
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.9 Ο ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	152
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.10 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΑΠΑ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, 2015.....	153
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.11 Ο ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	154
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.12 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, 2015.....	155
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.13 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΥΠΟΥ ΙΙ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, 2015.....	157
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.14 Ο ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	158
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.15 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΥΠΟΥ ΙΙ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, 2015.....	159
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.16 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ, ΑΠΑ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, 2015.....	159
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.17 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΤΥΠΟΥ Ι ΠΡΟΪΟΝ, ΑΠΑ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΕΙΣΟΔΗΜΑ, ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΤΩΝ ΗΠΑ, ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ.....	159
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.18 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΤΥΠΟΥ ΙΙ ΠΡΟΪΟΝ, ΑΠΑ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΕΙΣΟΔΗΜΑ, ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΤΩΝ ΗΠΑ, ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ.....	159
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.19 ΣΕΝΑΡΙΑ ΕΞΟΓΕΝΩΝ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΤΕΛΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ.....	161
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.20 ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝΤΑΙ ΑΝΑ ΚΛΑΔΟ ΜΕ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ 100 ΕΚΑΤ. €.....	162
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.21 ΝΕΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝΤΑΙ ΑΝΑ ΚΛΑΔΟ ΜΕ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ 96 ΕΚΑΤ. €.....	164
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1 ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΗ ΑΝΑ ΠΕ ΚΑΙ ΔΗΜΩΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	175
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ %	178
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3 ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΑΝΑ ΔΙΨΗΦΙΟ ΚΛΑΔΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08, NACE Rev2) ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2016.....	181
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ (ΑΕΠ) ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΣΕ ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ ΑΓΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ NUTS 2, 2009-2018	184
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΤΟΥΣ 2015 ΓΙΑ 16 ΚΛΑΔΟΥΣ, ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ.	185
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6 ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ, ΝΟΜΟ ΚΑΙ 16 ΚΛΑΔΟΥΣ, ΕΤΟΥΣ 2015, ΕΚΑΤ. €, ΣΕ ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ.....	186
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7 ΡΥΘΜΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 2011-2017.....	188
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8 ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ, ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2019	200
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΓΧΩΡΙΑΣ ΑΛΥΣΙΔΑΣ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2015.....	216

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.10 ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΥΠΟΥ Ι ΚΑΙ ΙΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ, 2015	218
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.11 ΑΠΛΟΣ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΥΠΟΥ Ι ΚΑΙ ΙΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΓΙΑ ΤΟ 2015.....	221
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.12 ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΥΠΟΥ Ι ΚΑΙ ΙΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΓΙΑ ΤΟ 2015	225
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.13 ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΑΠΑ ΤΥΠΟΥ Ι ΚΑΙ ΙΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΓΙΑ ΤΟ 2015.....	226
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.14 ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΥΠΟΥ Ι ΚΑΙ ΙΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΓΙΑ ΤΟ 2015	227
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.15 ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΦΥΣΙΚΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ 2014-2020	231
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.16 ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΡΓΩΝ ΕΣΠΑ 2007-2013 ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	234
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.17 ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΡΓΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2013 ΑΝΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.	236
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.18 ΕΡΓΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΓΙΑ ΤΟ 2007-2013 ΜΕ ΤΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ .	236
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.19 ΟΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΛΑΔΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ Γ ΚΠΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2000-2006.	238
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.20 ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΠΔΕ ΓΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ.....	240
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.21 ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΠΔΕ ΓΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΤΟ Γ ΚΠΣ, ΕΡΓΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΤΟΥ 1 ΕΚΑΤ. € (2000-2006).....	241
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1.....	264
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ, 2018..	267
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΘΕΑΤΩΝ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 2018.....	267
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 2018.....	268
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5 ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ WTP ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	270
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.6 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΘΥΜΙΑΣ ΠΛΗΡΩΜΗΣ, 2018	271
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.7 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΘΥΜΙΑΣ ΠΛΗΡΩΜΗΣ, 2018	ΣΦΑΛΜΑ! ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΟΡΙΣΤΕΙ

ΣΕΛΙΔΟΔΕΙΚΤΗΣ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1 Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε.-27, 2018 (ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ)	60
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2 Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ε.Ε.27 2011-2018 (ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ)	62
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.3 ΠΟΣΟΣΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ-27 ΓΙΑ ΤΟ 2018	65

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.4 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ-27 ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ 2018.	66
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.5 ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ 15-29 ΕΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΕ-28 ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ 2010 ΩΣ ΤΟ 2018	67
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.6 ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΝΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΕ-27, 2018	67
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.7 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ-27, 2018	69
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.8 ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (TOTAL BUSINESS ECONOMY) ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ-ΜΕΛΗ ΕΕ-28, 2012 ΚΑΙ 2015	78
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.9 ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΙ ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ, ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ, 2012-2016	78
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.10 ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, 2015	78
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.11 ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2015	79
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.12 ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ - ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ, 2017	82
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.13 ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ - ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΑΝΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΩΝ, 2017	84
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.14 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΕ-28, 2015	86
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.15 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΑΝΑ ΕΙΔΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2015	86
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.16 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΕΛΛΑΔΑ, 2015	86
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.17 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ, 2015	88
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.18 ΜΕΣΗ ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΑΝΑ ΠΕΜΠΤΗΜΟΡΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2015	89
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.19 ΛΟΓΟΙ ΜΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2015	89
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.20 ΜΕΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΑΠΑΝΗ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΔΑΠΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2015	90
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.21 ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΗΣ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΕ-28, 2017	91
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.22 ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	93
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.23 ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	94
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.24 ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΙΝΓΚ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	97
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.25 ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	98
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.26 ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΕ ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	99
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.27 ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2018	100
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.28 ΑΦΙΞΕΙΣ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΙΝΓΚ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ, 2017	102
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.29 ΔΕΙΚΤΗΣ ΔΑΠΑΝΗΣ ΑΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΜΗ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	102

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.30 ΑΦΙΞΕΙΣ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΙΝΓΚ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΕΛΛΑΔΑ, 2017	103
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.31 ΜΕΣΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΑΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΜΗ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ (ΣΕ ΑΡΙΘΜΟ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ)	103
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.32 ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΑ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΗ ΜΗ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΣΕ ΕΥΡΩ), 2017	104
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.33 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΝΑ ΛΟΓΟ ΤΑΞΙΔΙΟΥ, 2017	104
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.34 ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΕΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΘΕΑΤΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΘΕΡΙΝΗ ΚΑΙ ΧΕΙΜΕΡΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2016-2017	105
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.35 ΑΡΙΘΜΟΣ ΘΕΑΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΘΕΑΤΡΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΠΟΛ. ΕΛΛΑΔΑ, 2016-2017	106
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.36 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΓΙΑ ΕΕ-28, 2017	108
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.37 ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΠΩΝ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ, 2017	108
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.38 ΚΑΤΑ ΠΟΣΟ Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ-28, 2017	108
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.39 ΑΝ ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΑΘΕΤΟΥΝ ΠΟΡΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ, 2017	108
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1 ΑΜΕΣΕΣ, ΕΜΜΕΣΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΟΜΕΝΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ 2015	151
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΪΟΝ, ΤΗΝ ΑΠΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ	161
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΪΟΝ, ΤΗΝ ΑΠΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΤΑ 25% (96 ΕΚΑΤ. €)	163
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΪΟΝ, ΤΗΝ ΑΠΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ 25%.	164
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.5 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΪΟΝ, ΤΗΝ ΑΠΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ 25% ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	165
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.6 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	166
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1 ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΕ ΑΡΙΘΜΟ ΜΟΝΙΜΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ	176
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2 ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ (%)	177
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.3 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ (%)	179
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4 ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2014, 2016, 2018	181
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.5 ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΝ ΣΕ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ, 2018	189
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.6 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2018	189
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.7 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2018	189
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.8 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ, 2018	190
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.9 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ, 2018	191
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.10 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ, 2018	192
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.11 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΛΑΚΩΝΙΑΣ, 2018	193
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.12 ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΡΚΑΔΙΑΣ, 2018	194
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.13 ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2019	198
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.14 ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΚΛΙΝΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΠΕ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2019	199

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.15 ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2019	201
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.16 ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΝ (ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ), 2019-2018	201
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.17 ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2019	202
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.18 ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΑ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΗ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2019	203
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.19 ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ	204
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.20 ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΠΔΕ ΚΑΤΑ ΤΟ Γ ΚΠΣ ΓΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ (2000-2006) ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	240
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΞΙΑΣ (D. THROSBY, 2001)	251
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2 ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (SNOWBALL, 2012)	251
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.3 ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ HICKSIAN ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	260
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.4 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 2018	266
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.5 ΚΑΜΠΥΛΗ ΖΗΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 2018	269

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

ΚΠΔ	Κλάδος Πολιτισμού και Δημιουργικότητας (Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες)
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development (Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη)
UNDP	United Nations Development Programme (Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών)

ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΠΚ	Πολιτιστική Κληρονομιά
UCLG	United Cities and Local Governments (Ενωμένες Πόλεις και Τοπικές Κυβερνήσεις)
DCMS	Department for Digital, Culture, Media & Sport (Υπουργείο Πολιτισμού, Μέσων Ενημέρωσης και Αθλητισμού του Ηνωμένου Βασιλείου)
CSA	Cultural Satellite Account (Πολιτιστικοί Δορυφορικοί Λογαριασμοί)
GVA	Gros Value Added (Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία)
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
CPA	Statistical Classification of Products by Activity (Στατιστική Ταξινόμηση των Προϊόντων κατά Δραστηριότητα)
CISAC	Confédération Internationale des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs (Διεθνής Συνομοσπονδία Εταιρειών διαχείρισεως δικαιωμάτων Συγγραφέων και Συνθετών)
BEA	Bureau of Economic Analysis (Γραφείο Οικονομικής Ανάλυσης Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ)
I-O	Input-Output (πίνακες Εισροών-Εκροών)
CVM	Contigent Valuation Method (Μέθοδος Ενδεχόμενης Αποτίμησης)
WTP	Willingness To Pay (Προθυμία Πληρωμής)
WTA	Willingness To Accept (Προθυμία Αποδοχής αποζημίωσης)
CE	Choice Experiment (Πείραμα Επιλογής)
SP	Stated Preference method (μέθοδος Δηλωμένης Προτίμησης)
RP	Revealed Preference method (μέθοδος Αποκαλυφθείσας Προτίμησης)
TCM	Travel Cost Method (Μέθοδος Κόστους Ταξιδιού)
HP	Hedonic Pricing method (μέθοδος Ηδονικής Τιμολόγησης)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το διδακτορικό αυτό φιλοδοξεί να αναδείξει το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά και τις σημαντικές οικονομικές δυνατότητες που παρέχει στη χώρα η δική της πολιτιστική κληρονομιά. Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αναγνωρισμένη διεθνώς, με πλούσια παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών σε εθνικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Στην Ελλάδα, το ενδιαφέρον των επιστημόνων ενεργοποιήθηκε πιο έντονα την τελευταία δεκαετία. Οι σύγχρονες αντιλήψεις θεωρούν πλέον την πολιτιστική κληρονομιά ως έναν από τους βασικούς πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης και αποτελεί πλέον έναν αυτόνομο οικονομικό κλάδο υψηλών αναπτυξιακών δυνατοτήτων. Η προσέγγιση που επικρατούσε στο παρελθόν, η οποία επικεντρωνόταν στη συντήρηση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, έχει αλλάξει άρδην, με τις πιο σύγχρονες απόψεις να πρεσβεύουν ότι τα περισσότερα οφέλη προκύπτουν από την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ένταξή της στην καθημερινή κοινωνική ζωή (Mergos & Patsavos, 2017). Μέσα από τις τρεις μεθοδολογικές προσεγγίσεις (δομικής ανάλυσης, ανάλυσης εισροών-εκροών και contingent valuation method), η διατριβή αυτή φιλοδοξεί να αναδείξει την οικονομική και αναπτυξιακή διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να επαναπροσδιοριστούν οι σχετικές πολιτικές και η πολιτιστική κληρονομιά να αποτελέσει βασικό πυλώνα των αναπτυξιακών στρατηγικών πολιτικών σχεδίων στην Ελλάδα.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια στον κλάδο των οικονομικών της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει σημειωθεί τεράστια πρόοδος, με βασικά αντικείμενα ενδιαφέροντος τη διατύπωση εννοιών που θα διευκολύνουν την κατανόηση των οικονομικών της διαστάσεων και την εξεύρεση των κατάλληλων τεχνικών αξιολόγησης ως μέσου εμπειρικής ανάλυσης.

Αρχικά έγινε προσπάθεια να προσδιοριστεί η αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς και να αποσαφηνιστεί ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά». Διαχρονικά έχουν υπάρξει διάφοροι ορισμοί, ωστόσο όλοι αναφέρονται στο παρελθόν και συσχετίζουν την πολιτιστική κληρονομιά με τον πολιτισμό μιας ομάδας σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο.

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO, η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει αντικείμενα, μνημεία, κτίρια, τοποθεσίες και μουσεία που έχουν πολύπλευρη αξία, όπως είναι η συμβολική, η ιστορική, η καλλιτεχνική, η αισθητική, η εθνολογική, η επιστημονική και η κοινωνική αξία. Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από την υλική και την άυλη κληρονομιά. Η υλική κληρονομιά αναφέρεται σε κινητή, ακίνητη και υποβρύχια (αντικείμενα τέχνης, τεχνουργήματα, κτίρια, τοποθεσίες κ.ά.), ενώ η άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι συνυφασμένη με αντικείμενα, τοποθεσίες και μνημεία πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (παραδόσεις, τελετουργίες, έθιμα κ.ά.) (UNESCO, 2009).

Τα προηγούμενα χρόνια υπήρξε παγκοσμίως έντονος διάλογος ο οποίος κατέληξε στον επαναπροσδιορισμό του εννοιολογικού πλαισίου της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η συζήτηση αυτή οδήγησε σε μια νέα προσέγγιση, καθώς από τη διατήρηση μεταβήκαμε στη βιώσιμη διαχείριση και ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό έχουν διεξαχθεί πολλές μελέτες που διερευνούν την κοινωνικοοικονομική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενσωματώνοντας τις νέες κατευθύνσεις προς μια βιώσιμη ανάπτυξη (Loulanski, 2006).

Σε συνέχεια της αποδοχής του νέου ρόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοχλού ανάπτυξης ενός τόπου ή μιας χώρας, η εύρεση των κατάλληλων μεθοδολογικών εργαλείων για τη μέτρηση της οικονομικής της αξίας είναι το επόμενο ερώτημα που τέθηκε από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Αρχικά έγινε χρήση των μεθοδολογιών που χρησιμοποιούσαν τα περιβαλλοντικά οικονομικά, τα οποία στηρίζονται στα οικονομικά της ευημερίας (welfare economics) μέσα από τη μέτρηση του willingness to pay.

Ο καθορισμός της αξίας των πολιτιστικών αγαθών ήταν ένα ζήτημα αμφιλεγόμενο στο παρελθόν, καθώς τα πολιτιστικά αγαθά εμπεριέχουν πολλά είδη αξιών. Ένας αποδεκτός ορισμός από την ακαδημαϊκή κοινότητα για την οικονομική αξία ενός πολιτιστικού αγαθού είναι «η ανταλλακτική αξία ή η αξία που περιλαμβάνει οποιοσδήποτε αξίες άμεσης χρήσης του εν λόγω αγαθού ή υπηρεσίας, συν όποιες μη εμπορικές αξίες μπορεί να προκαλέσει - εμπεριέχει» (Throsby, 2003).

Στη βιβλιογραφία των οικονομικών του πολιτισμού έχει γίνει αποδεκτή η ανάλυση των μη εμπορικών αξιών του Throsby 2001 (σελ. 28-29), οι οποίες είναι η κοινωνική αξία (αίσθημα σύνδεσης με τους άλλους), η πνευματική αξία (κοσμική σημασία ή σημασία για τα μέλη μιας θρησκείας, πολιτιστικής ομάδας, φυλής κ.ά.), η ιστορική αξία (αντανακλά τις συνθήκες ζωής τη στιγμή που δημιουργήθηκε το έργο), η συμβολική αξία (ικανότητα του έργου να μεταδίδει ένα συγκεκριμένο νόημα), η αισθητική αξία (ομορφιά, αρμονία, μορφή κ.ά.), η αξία αυθεντικότητας (μοναδικότητα του έργου) και η εκπαιδευτική αξία (ρόλος του πολιτισμού στην εκπαίδευση) (Throsby, 2001).

Μέσα από τη χρήση των μεθοδολογιών αυτών, λοιπόν, επιδιώκεται ο καθορισμός της αξίας που κερδίζει κάποιος από ένα αγαθό πολιτιστικής κληρονομιάς από την άποψη ενός οικονομολόγου. Βασικός σκοπός των μεθοδολογιών αυτών είναι να παράξουν σαφή και μετρήσιμα στοιχεία σχετικά με την οικονομική αξία των πολιτιστικών αγαθών, προκειμένου να γίνει ορθολογική κατανομή πόρων και ορθολογική επιλογή μέτρων δημόσιας πολιτικής.

Η κατανόηση της έννοιας της αξίας των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι θεμελιώδης. Από οικονομική άποψη, τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς μετριοούνται με βάση την προθυμία ενός ατόμου να καταβάλει ή να αποδεχθεί αποζημίωση (Frey & Meier, 2006). Τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς θεωρούνται δημόσια αγαθά, επειδή ικανοποιούν τις δύο ιδιότητες που πρέπει να έχει ένα δημόσιο

αγαθό. Η πρώτη ιδιότητα αφορά στην αδυναμία αποκλεισμού από τη χρήση, διότι είναι τεχνικά αδύνατο να μην μπορέσει ο χρήστης να απολαύσει το αγαθό, όπως για παράδειγμα τα αξιοθέατα. Η δεύτερη ιδιότητα είναι η μη ανταγωνιστικότητα (αδιαιρετότητα) στην κατανάλωση. Αυτό σημαίνει ότι δύο άτομα μπορούν να απολαύσουν το ίδιο αγαθό ταυτόχρονα, χωρίς να παρεμβαίνουν στην αξία που λαμβάνει το καθένα από το αγαθό (π.χ. ο θαυμασμός ενός ιστορικού κτιρίου) (Mergos, 2016b).

Η αξία χρήσης ορίζεται ως το μεγαλύτερο χρηματικό ποσό που ένα άτομο, που χρησιμοποιεί το περιουσιακό στοιχείο κληρονομιάς, είναι πρόθυμο να πληρώσει για τη χρήση και την προστασία του εν λόγω περιουσιακού στοιχείου. Η τιμή χρήσης διαιρείται σε δύο κατηγορίες, τις άμεσες και τις έμμεσες. Η άμεση αξία αναφέρεται στο άμεσο όφελος που κερδίζει ένα μεμονωμένο άτομο από την εμπειρία (π.χ. επίσκεψη σε μουσείο, θεατρικό έργο κ.λπ.). Η τιμή έμμεσης χρήσης αναφέρεται στην αξία της πρόσθετης σχετικής εμπειρίας (π.χ. δείπνο στο εστιατόριο του μουσείου κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά, η αξία της μη χρήσης ορίζεται ως η αξία που έχουν τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς ανεξάρτητα από οποιαδήποτε χρήση. Η έννοια αυτή ενσωματώνει την κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική και περιβαλλοντική αξία (Krutilla, 1967).

Η αξία μη χρήσης χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες: στην αξία ύπαρξης, την αξία επιλογής και τη μελλοντική αξία. Η αξία επιλογής αναφέρεται στη μελλοντική προοπτική χρήσης. Αυτό σημαίνει ότι ένα άτομο έχει τη δυνατότητα, για παράδειγμα, να επισκεφθεί την Ακρόπολη κάποια μέρα. Η αξία ύπαρξης είναι η αξία που ένα πολιτιστικό αγαθό έχει μόνο από την ύπαρξή του, δηλαδή τη μοναδική του ταυτότητα. Τέλος, υπάρχει και η μελλοντική αξία ως κληροδότημα που αναφέρεται στη διατήρηση μιας πολιτιστικής κληρονομιάς για την επόμενη γενιά (Bateman et al., 2002), (Throsby, 2001).

Η συνολική αξία είναι το άθροισμα των αξιών χρήσης και μη χρήσης. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να βρεθούν τρόποι για την αξιολόγηση της συνολικής αξίας χρήσης, διότι τα αγαθά πολιτιστικής κληρονομιάς θεωρούνται δημόσια αγαθά και δεν αποτελούν αντικείμενο εμπορίας στις αγορές. Για το λόγο αυτό, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς είναι παρόμοιες με τα περιβαλλοντικά και άλλα δημόσια αγαθά (υγεία, ασφάλεια κ.λπ.).

Υπάρχουν διάφορες μέθοδοι αποτίμησης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την οικονομική αποτίμηση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς. Δύο κύριες ομάδες μεθόδων οικονομικής αποτίμησης είναι οι μέθοδοι αποκαλυπτικής προτίμησης (RP) και οι μέθοδοι δηλωμένης προτίμησης (SP). Οι αποκαλυπτόμενες μέθοδοι προτιμήσεων βασίζονται στην πραγματική συμπεριφορά των χρηστών αγαθών και υπηρεσιών πολιτιστικής κληρονομιάς στην αγορά. Ωστόσο, η δυνατότητα εφαρμογής τους περιορίζεται σε λίγα μόνο προϊόντα και υπηρεσίες οικοσυστήματος. Οι δηλωμένες μέθοδοι προτίμησης μπορούν να εφαρμοστούν σε όλους τους τύπους αγαθών και υπηρεσιών

πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, τα κύρια μειονεκτήματά τους είναι ότι βασίζονται σε υποθετικές καταστάσεις και η εφαρμογή τους είναι πολύπλοκη και δαπανηρή. Οι μέθοδοι αυτές παρέχουν πληροφορίες που μπορεί να φανούν χρήσιμες σε διλήμματα πολιτικής, όπως το επίπεδο χρηματοδότησης ή διανομής χρηματοδότησης μεταξύ έργων πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, έχουν τη δυνατότητα να δείξουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα ενός έργου πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική οικονομία και να αποτρέψουν τυχόν αποτυχίες.

Οι μελέτες οικονομικής αποτίμησης παρέχουν τα εργαλεία για τη λήψη αντικειμενικών αποφάσεων σε δύσκολα διλήμματα, όπως η αύξηση των φόρων, η αύξηση των δαπανών για πολιτιστικούς σκοπούς κ.λπ. Δεδομένων των περιορισμένων πόρων, πρέπει να τεθούν προτεραιότητες και να βρεθεί ένας τρόπος για την ιεράρχηση των έργων. Επιπροσθέτως, πρέπει να διερευνηθεί ο κατάλληλος ρόλος της κυβέρνησης στην παροχή αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς και να αναζητηθούν οι αναγκαίοι τρόποι χρηματοδότησης για τη διατήρηση και αποκατάσταση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως τα φορολογικά έσοδα ή τα τέλη χρήσης, οι δωρεές, οι συνεισφορές χρηστών και ο ιδιωτικός τομέας.

Η συνοπτική αυτή παρουσίαση επισημαίνει τις πρόσφατες εξελίξεις θεωρητικών και εμπειρικών μελετών πάνω στην έννοια της οικονομικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι θεωρητικές έννοιες πολιτιστικού κεφαλαίου και πολιτιστικής αξίας αναδεικνύουν τις δυνατότητες των μεθόδων που έχουν αναπτυχθεί για την αξιολόγηση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς. Είναι εμφανές ότι η χρήση υπαρχουσών μεθόδων οικονομικής ανάλυσης έργων πολιτιστικής κληρονομιάς για την αξιολόγηση των ωφελειών, δίνουν ικανοποιητικές λύσεις σε πρακτικά προβλήματα πολιτικής. Παρόλα αυτά, δεδομένης της πολυδιάστατης φύσης της οικονομικής και πολιτιστικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι σημαντική η επέκταση των εμπειρικών μελετών με σκοπό την καθιέρωσή τους στην πράξη, με έμφαση σε μια διεπιστημονική προσέγγιση (Μέργος, 2020).

Η παρούσα διατριβή αποπειράται να απαντήσει σε δύο καίρια ερωτήματα, όπως έχουν διατυπωθεί σύμφωνα με την παγκόσμια βιβλιογραφία¹. Αρχικά, θα διερευνηθεί η καταλληλότερη μέθοδος αξιολόγησης των επιπτώσεων του πολιτισμού, με απώτερο σκοπό τη συμβολή στη δημιουργία κατευθυντήριων γραμμών σε σχέση με την πολιτική που αφορά την πολιτιστική κληρονομιά. Για την επίτευξη του στόχου αυτού θα εφαρμοστούν τρεις μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Το δεύτερο ερώτημα που θα ερευνηθεί με την εφαρμογή των μεθόδων αυτών είναι η βελτίωση της

¹ Στην υποενότητα 1.2.2 *Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς* παρατίθεται μια εκτενής βιβλιογραφική επισκόπηση.

ευημερίας των πολιτών μιας κοινωνίας μέσα από τις προτεινόμενες διαρθρωτικές αλλαγές και το κατά πόσο οι στρατηγικές που θα επιλεγούν θα μετατρέψουν την ελληνική οικονομία από εσωστρεφή, βασισμένη στην κατανάλωση, σε εξωστρεφή, βασισμένη στο ταλέντο, στην καινοτομία και την πολιτιστική κληρονομιά.

Μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με τα οικονομικά της πολιτιστικής κληρονομιάς παρατίθεται στο πρώτο κεφάλαιο της διατριβής. Ο τομέας αυτός ερευνάται εκτενώς τα τελευταία είκοσι χρόνια από διεθνείς, εθνικούς, αλλά και περιφερειακούς φορείς. Λόγω του αριθμού των μελετών που εκπονούνται ετησίως, έχει πλέον διεθνώς αναγνωριστεί ως ένα διακεκριμένο ερευνητικό πεδίο, στο οποίο υπάρχει μεγάλο κενό στην Ελλάδα. Η διεθνής βιβλιογραφία θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο μεγάλες κατηγορίες, και πιο συγκεκριμένα στις μελέτες οικονομικής συμβολής, που μετρούν τον αντίκτυπο του πολιτισμού στην οικονομία, και στις μελέτες οικονομικών επιπτώσεων, που ξεκίνησαν από την αγγλοσαξονική σχολή και πλέον επικεντρώνονται στη βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη, στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην ευημερία των πολιτών μέσω της αξιοποίησης του κεφαλαίου της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι μελέτες του οικονομικού αντίκτυπου είναι κρίσιμες, επειδή μπορούν να βελτιώσουν τις υφιστάμενες προσεγγίσεις πολιτικής και να ανακαλύψουν νέες μεθόδους για την προώθηση του ρόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοχλού βιώσιμης ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότερες μελέτες πάνω στα οικονομικά της πολιτιστικής κληρονομιάς δείχνουν ότι οι επενδύσεις στην πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλουν σημαντικά στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας ή περιφέρειας, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και παρέχοντας έσοδα από τους επισκέπτες, όπως, επίσης, βοηθούν στη διάπλαση αναπτυξιακού κλίματος και στην ευημερία των πολιτών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετάται η οικονομική συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα. Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της οικονομικής συνεισφοράς και δομικής ανάλυσης, προσδιορίζεται το μέγεθος του πολιτιστικού τομέα στην Ελλάδα σε βασικά μακροοικονομικά μεγέθη, όπως ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, εργασία, επιχειρηματική δραστηριότητα κ.ά. Η ανάλυση αυτή δίνει τη δυνατότητα να ποσοτικοποιηθεί η άμεση οικονομική συμβολή του πολιτισμού με τον εντοπισμό των ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής πολιτιστικής οικονομίας και δίνοντας έμφαση στο στρατηγικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το πολιτιστικό κεφάλαιο στη σύγχρονη Ελλάδα. Ένας σημαντικός παράγοντας για τη μέτρηση της οικονομικής συνεισφοράς είναι η αρχική αξιολόγηση της πολιτιστικής πολιτικής. Στη συνέχεια, λοιπόν, του κεφαλαίου γίνεται μια εκ των προτέρων αξιολόγηση του αναπτυξιακού δυναμικού του πολιτισμού στην Ελλάδα. Απώτερος σκοπός της διαδικασίας αυτής είναι η προσαρμογή των ευρημάτων στην πολιτιστική στρατηγική, σύμφωνα με τις τρέχουσες δυνατότητες και τα συμφέροντα της χώρας. Επίσης, γίνεται μια προσπάθεια διασύνδεσης του κλάδου του τουρισμού με την πολιτιστική κληρονομιά και ερευνάται η αλληλεξάρτηση των δύο αυτών παραγόντων με τη ζήτηση και την προσφορά.

Στο τρίτο κεφάλαιο της διατριβής μελετώνται οι επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική οικονομία εφαρμόζοντας τη μέθοδο εισροών-εκροών και πολλαπλασιαστών. Στη συνέχεια, γίνεται μια εκτεταμένη ανάλυση των διασυνδέσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς με την υπόλοιπη οικονομία, υπολογίζοντας τους πολλαπλασιαστές των μακροοικονομικών μεγεθών που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε ο πίνακας εισροών - εκροών της ΕΛΣΤΑΤ του 2015 για την Ελλάδα, με 68 κλάδους, με στόχο τη μελέτη του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επίσης, αναλύονται τρεις βασικές πτυχές της οικονομικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς για την ελληνική οικονομία: η εγχώρια αλυσίδα εφοδιασμού, οι κλαδικές διασυνδέσεις και οι εξωγενείς επιδράσεις. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς επίσης και των κλαδικών διασυνδέσεών τους. Ακόμη, τονίζεται η διασύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό και το αναπτυξιακό δυναμικό των συνεργειών τους. Γίνεται μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού των δημόσιων πολιτικών που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά, ώστε να αποτελέσει ο κλάδος αυτός κινητήρια δύναμη ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία εν συνόλω.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια ανάλυση των επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς σε επίπεδο περιφέρειας και πιο συγκεκριμένα στην περιφέρεια Πελοποννήσου, με σκοπό να διερευνηθούν οι αναπτυξιακές δυνατότητες του πολιτισμού σε τοπικό επίπεδο και οι δυνατότητες άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων μέσω της ανάπτυξης του πολιτιστικού τομέα. Αρχικά, στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται μια εκτεταμένη περιφερειακή ανάλυση των δημογραφικών, οικονομικών και πολιτιστικών στοιχείων της περιφέρειας Πελοποννήσου, με στόχο τη χαρτογράφηση της υπάρχουσας κατάστασης και την αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων της. Εν συνέχεια, χρησιμοποιούνται οι μέθοδοι *SLQ* και στη συνέχεια *CILQ* για την κατασκευή του περιφερειοποιημένου πίνακα εισροών-εκροών και υπολογίζονται οι πολλαπλασιαστές βασικών μακροοικονομικών μεγεθών, προκειμένου να εξεταστούν τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας και ο συσχετισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς με την υπόλοιπη οικονομία της περιφέρειας.

Στο κεφάλαιο αυτό διερευνάται, μέσω της μελέτης της περιφέρειας Πελοποννήσου, η δυνατότητα αξιοποίησης του τοπικού πολιτιστικού κεφαλαίου ως μοχλού ανάπτυξης και ευημερίας του τόπου. Για την πραγματοποίηση του παραπάνω στόχου γίνεται μια αξιολόγηση με αντικειμενικά κριτήρια των επιπτώσεων της πολιτιστικής πολιτικής που οδηγεί στη δημιουργία ενός στρατηγικού πλαισίου δράσης. Στο στρατηγικό αυτό πλαίσιο αναλύονται συγκεκριμένες πολιτικές σχετικές με την απασχόληση, την επιχειρηματικότητα και τον τουρισμό. Στην τρέχουσα παγκόσμια βιβλιογραφία ερευνάται η σχέση του πολιτισμού με τον τουρισμό και ο ρόλος που διαδραματίζει το πολιτιστικό κεφάλαιο στην τοπική ανάπτυξη. Σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αναδειχθεί πρακτικές με τις οποίες ο πολιτισμός έχει συνεισφέρει αποφασιστικά στην τοπική ευημερία και στη βιώσιμη ανάπτυξη.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εφαρμόζεται η τρίτη μεθοδολογική προσέγγιση για τη μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς σε επίπεδο έργου. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να ερευνήσει τις επιπτώσεις που έχει ένα έργο πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική οικονομία μέσω ενός δυναμικού περιφερειακού φεστιβάλ. Μέσω λοιπόν της αποτίμησης του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, εφαρμόζοντας τη Μέθοδο Ενδεχόμενης Αποτίμησης (CVM), ειδικότερα μέσα από την εκτίμηση του WTP που δηλώνουν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ, αποτιμάται η οικονομική συνεισφορά στην τοπική κοινωνία. Το φεστιβάλ αυτό αποτελεί μια άυλη επένδυση στην πολιτιστική εικόνα της πόλης, προκαλώντας οικονομική μεγέθυνση μέσω της πολιτικής προσέλκυσης επισκεπτών, τη μείωση της εποχικότητας και την αύξηση των εσόδων. Επιπροσθέτως, λόγω του ιδιαίτερα εξειδικευμένου κοινού, προσελκύει επισκέπτες υψηλού οικονομικού και εκπαιδευτικού επιπέδου, αποφεύγοντας έτσι τις αρνητικές επιπτώσεις του υπερτουρισμού. Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής εκτιμήθηκε η καμπύλη ζήτησης και προσφοράς του φεστιβάλ, καθώς επίσης και το πλεόνασμα καταναλωτή. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο, προκειμένου να αποτυπωθούν οι αξίες μη χρήσης. Βασικός στόχος της μελέτης αυτής είναι η αντικειμενική ενημέρωση των εμπλεκόμενων μερών και κυρίως των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, καθώς επίσης και η τεκμηριωμένη διάθεση των περιορισμένων πόρων, ώστε να οδηγηθεί η οικονομία σε αποκλειστικά βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι μελέτες οικονομικής αποτίμησης που χρησιμοποιήθηκαν στη διατριβή δίνουν τη δυνατότητα λήψης τεκμηριωμένων αποφάσεων σε περίπλοκα ζητήματα, όπως η αύξηση των φόρων, η αύξηση των δαπανών για πολιτιστικούς σκοπούς ή η εκτροπή πόρων από κάποιον άλλο σημαντικό τομέα, όπως η εκπαίδευση ή η υγειονομική περίθαλψη. Οι μέθοδοι αυτές χρησιμοποιούνται παγκοσμίως και εφαρμόζονται σε πολλές χώρες, προκειμένου να τεκμηριώσουν τη δημόσια χρηματοδότηση (ΗΠΑ, ΕΕ). Ένα από τα πιο επίκαιρα ερωτήματα που εξετάζει η διεθνής βιβλιογραφία είναι η χρυσή τομή μεταξύ της διατήρησης και της αποκατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι μελέτες οικονομικού αντίκτυπου είναι κρίσιμες κυρίως στην εποχή που διανύει η Ελλάδα, διότι είναι επισταμένη ανάγκη να αξιοποιηθεί όλο το διαθέσιμο αναπτυξιακό δυναμικό της χώρας, συμπεριλαμβανομένου και του πολιτιστικού κεφαλαίου. Οι υφιστάμενες προσεγγίσεις πολιτικής είναι ιδιαίτερα συντηρητικές στην Ελλάδα, λόγω των έντονων αντιπαράθεσεων που δημιουργεί η έννοια της αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε οικονομικούς όρους. Η παρούσα διατριβή, μέσω των τριών μεθοδολογικών προσεγγίσεων σε εθνικό, περιφερειακό αλλά και τοπικό επίπεδο, ευελπιστεί να ενημερώσει όλους τους εμπλεκόμενους φορείς για τις ανεκμετάλλευτες αναπτυξιακές δυνατότητες της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Επίσης, προσβλέπει να αμβλύνει τις περιφερειακές ανισότητες, αξιοποιώντας το πολιτιστικό κεφάλαιο υποβαθμισμένων περιοχών,

αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο την εργασία των νέων, την ανάπτυξη και την ευημερία σε περιφερειακό επίπεδο.

Τέλος, η διατριβή αυτή προτείνει νέες πολιτικές στο πλαίσιο ενός στρατηγικού πολιτιστικού σχεδίου, μετά την ανάλυση των δύο σταδίων που προηγήθηκε, και πιο συγκεκριμένα την εκ των προτέρων και εκ των υστέρων ανάλυση, προκειμένου να αξιοποιηθούν οι παγκόσμιες βέλτιστες πρακτικές, λαμβάνοντας, όμως, υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας, καθώς και του πολιτιστικού κεφαλαίου που διαθέτει, χρησιμοποιώντας αντικειμενικά κριτήρια (ποσοτικοποίηση).

Εν κατακλείδι, στο πλαίσιο της υφιστάμενης αναπτυξιακής προσπάθειας αλλά και του νέου παραγωγικού προτύπου στην Ελλάδα, είναι πλέον σαφές ότι δεν μπορεί να υπάρξει βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπροσθέτως, καθώς το πολιτιστικό κεφάλαιο αξιοποιείται ήδη σε μεγάλο βαθμό από πολλές χώρες, η Ελλάδα δεν μπορεί να χάνει άλλο χρόνο. Επιβάλλεται να αξιοποιήσει τη διεθνώς αναγνωρισμένη πολιτιστική της κληρονομιά, για να δημιουργήσει μια ισχυρή οικονομία με κοινωνική συνοχή.

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

1.1 Εισαγωγή

«Not everything that counts can be counted; and not everything that can be counted counts.» (Albert Einstein)

Η αναγνώριση της οικονομικής αξίας του πολιτισμού είναι απαραίτητη σήμερα στην Ελλάδα για δύο βασικούς λόγους. Πρώτον, επειδή η χώρα βρίσκεται σε μια περίοδο βαθιάς κρίσης και ύφεσης και η εκμετάλλευση όλων των αναπτυξιακών ευκαιριών αποτελεί αναγκαιότητα και υποχρέωση. Δεύτερον, επειδή η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να αποτελέσει μοχλό οικονομικής ανάπτυξης, απασχόλησης και ευημερίας, παρέχοντας λύση στα αναπτυξιακά και περιφερειακά προβλήματα της χώρας. Ο κ. José Barroso, Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δήλωσε: «Ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα συνδέονται άμεσα με την καθημερινή ζωή των πολιτών. Αποτελούν σημαντικούς μοχλούς για την προσωπική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, σημαίνουν πολύ περισσότερα: αποτελούν τα βασικά στοιχεία ενός ευρωπαϊκού σχεδίου που βασίζεται σε κοινές αξίες και κοινή κληρονομιά, το οποίο ταυτόχρονα αναγνωρίζει και σέβεται την πολυμορφία». Σύμφωνα με τη δήλωση αυτή, και δεδομένης της εγχώριας κρίσης, η Ελλάδα θα μπορούσε να αξιοποιήσει τις ανεκμετάλλευτες δυνατότητες που προσφέρουν οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες για τη δημιουργία ανάπτυξης και θέσεων εργασίας, προκειμένου να οδηγηθεί η χώρα μας σε βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς (European Commission, 2010).

Η Ελλάδα υποστήριξε μεταπολεμικά την τουριστική της πολιτική για την πολιτιστική κληρονομιά με σημαντικά συνολικά οφέλη για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμη πολλά περιθώρια για την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως συνέβη σε άλλες χώρες. Η Ρώμη είναι η περίπτωση μιας πόλης με ξεχωριστή ιστορία, όπου η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένας μοχλός οικονομικής σημασίας (Μέργος, 2018). Ένα πολύ πρόσφατο παράδειγμα είναι, επίσης, η ανάδειξη του ιστορικού κέντρου της Πράγας, όπου τα τελευταία δέκα χρόνια η πολιτιστική κληρονομιά λειτουργεί ως πόλος έλξης για τους επισκέπτες, δημιουργώντας

οικονομικές ροές και οικονομική ανάπτυξη ως ζωτική πηγή συναλλάγματος, απασχόλησης και εισοδήματος, με σημαντικές μικροοικονομικές και μακροοικονομικές επιπτώσεις. Ως εκ τούτου, η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι θεμελιώδους σημασίας για τη διαμόρφωση της πολιτιστικής και τουριστικής πολιτικής, στο πλαίσιο της ευρύτερης πολιτικής οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης μιας χώρας.

Τα ερωτήματα που θα διερευνήσει η διατριβή αυτή απαιτούν περαιτέρω έρευνα, σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που ακολουθεί αλλά και με ζητήματα που θέτει η Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010). Το πρώτο κρίσιμο ερώτημα είναι η εξεύρεση της καταλληλότερης μεθόδου για την αξιολόγηση των επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική, περιφερειακή και εθνική οικονομία, όπως και το αν η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να γίνει μοχλός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Το ζήτημα αυτό έχει μεγάλη σημασία, καθώς δεν υπάρχει συγκεκριμένη ανάλυσή του για την Ελλάδα. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα συμβάλει στη δημιουργία κατευθυντήριων γραμμών πολιτικής για τον πολιτισμό και, ως εκ τούτου, θα οδηγήσει τη χώρα σε βιώσιμη, έξυπνη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, με απώτερο στόχο την έξοδο της από την κρίση. Η ευημερία μιας χώρας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πώς χρησιμοποιεί τους πόρους, τη γνώση, την κληρονομιά, το ταλέντο και την καινοτομία της. Με βάση αυτά τα στοιχεία, μια χώρα μπορεί να δημιουργήσει προστιθέμενη αξία και να παραμείνει ανταγωνιστική σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Το δεύτερο ερώτημα που θα πραγματευτεί η διατριβή αυτή είναι κατά πόσο οι διαρθρωτικές αλλαγές στην πολιτιστική κληρονομιά σε ορισμένες περιοχές της χώρας επηρεάζουν την ευημερία της κοινωνίας. Μέσω αυτής της διαδικασίας, θα επιχειρηθεί η εξεύρεση των βέλτιστων πρακτικών, για να επεκταθεί η εφαρμογή τους και σε άλλους τομείς. Ένα άλλο ζήτημα που διερευνάται είναι η αναζήτηση νέων πηγών οικονομικής ανάπτυξης, με στόχο την ενσωμάτωσή τους στο συνολικό πλαίσιο μιας πολιτιστικής στρατηγικής. Επίσης, η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνικο-δημογραφικές αλλαγές που θα βελτιώσουν την ευημερία των πολιτών. Το τελευταίο ερώτημα που πραγματεύεται αυτή η διατριβή είναι κατά πόσο η πολιτιστική κληρονομιά και οι ΚΠΔ μπορούν να μετατρέψουν την ελληνική οικονομία από μια εσωστρεφή οικονομία, βασισμένη κυρίως στην κατανάλωση, σε μια εξωστρεφή οικονομία, βασισμένη στο ταλέντο, την καινοτομία και την πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας. Αυτά τα χαρακτηριστικά θα έδιναν στη χώρα ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα διεθνώς, καθώς υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός. Αναγνωρίζοντας έγκαιρα, λοιπόν, αυτές τις προκλήσεις μέσα από μελέτες περίπτωσης και βέλτιστες πρακτικές, θα επιτευχθεί η πρόληψη και η επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν, καθώς και η μεγιστοποίηση της απόδοσης με τη δημιουργία βιώσιμης ανάπτυξης της χώρας.

1.2 Τα οικονομικά της πολιτιστικής κληρονομιάς: Μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας.

1.2.1 Γενικές προοπτικές

Η βιβλιογραφική επισκόπηση που παρατίθεται παρακάτω δείχνει ότι την τελευταία δεκαετία η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς βρίσκεται υπό εκτενή έρευνα από διεθνείς, εθνικούς αλλά και περιφερειακούς φορείς. Διάφορες μέθοδοι αποτίμησης έχουν δείξει ότι η οικονομική απόδοση των έργων που αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά είναι θετική για την τοπική κοινότητα. Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση της οικονομίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, διακρίνεται ότι οι επενδύσεις σε έργα που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά μπορούν να λειτουργήσουν ως κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι η ταυτότητα ενός τόπου που συνδέει τοποθεσίες και οικονομίες με το παρελθόν τους και διαμορφώνει το μέλλον τους (UNCTAD, 2009). Δεδομένου του αριθμού των ερευνητικών μελετών, συνάγεται ότι η αξιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ένα διακεκριμένο ερευνητικό θέμα που πρέπει να συνεχιστεί για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς από τη συνεχή παρακμή.

1.2.2 Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει μια βιβλιογραφική επισκόπηση της οικονομικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να θεωρηθεί σωτήρια σε αυτή την περίοδο βαθιάς κρίσης που βιώνει η χώρα. Η διεθνής εμπειρία, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, δείχνει ότι μπορεί να χρησιμεύσει ως μοχλός οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας για την τοπική και την εθνική οικονομία (π.χ. τόνωση της τουριστικής ανάπτυξης, δημιουργία θέσεων εργασίας, ενίσχυση του επενδυτικού κλίματος κ.λπ.).

Αρχικά, παρουσιάζεται μια σύντομη ανασκόπηση της οικονομικής σκέψης για τον πολιτισμό και τις τέχνες. Ο *Adam Smith* (1723-1790), με το σύγγραμμά του «*Ο πλούτος των εθνών*», θεωρείται ο ιδρυτής της σύγχρονης οικονομίας. Έζησε σε μια εποχή στην οποία ο πολιτισμός και οι τέχνες δε θεωρούνταν δημόσιο αγαθό και ο ιδιωτικός τομέας τους καθοδηγούσε. Έτσι ο *Smith* δε θα μπορούσε να βρει ένα λόγο να το αλλάξει αυτό, αν και είχε συνειδητοποιήσει από νωρίς τη σημασία του πολιτισμού για τη ζωή ενός ανθρώπου. Ο *William Jevon Stanley* (1835-1882) ήταν ένας Βρετανός οικονομολόγος που αναγνώρισε αρχικά τον πολιτισμό ως δημόσιο αγαθό και θεώρησε ότι το κράτος πρέπει να συμβάλλει οικονομικά, προκειμένου να υπάρχουν δημόσιες βιβλιοθήκες και υπαίθριες μουσικές συναυλίες. Ο *Keynes, John Maynard* (1883-1946), ένας από τους καλύτερους μακροοικονομολόγους του 20ού αιώνα, είδε το ρόλο της επιχορήγησης των τεχνών ως προσωρινό μέτρο για την ενίσχυση της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά των πολιτιστικών αγαθών. Πίστευε ότι η αγορά από μόνη της δεν μπορούσε να υποστηρίξει τις τέχνες. Ο *John Kenneth*

Galbraith (1908-2006), που έγραψε το βιβλίο «*Η εύπορη κοινωνία*», θεωρούσε ότι τα οικονομικά δεν είχαν να προσφέρουν τίποτα στον πολιτισμό και στις τέχνες. Ο *Lionel Robbins* (1898-1984) ήταν σημαντικός στη Βρετανία στο χώρο των τεχνών και για σαράντα χρόνια υπήρξε καθηγητής οικονομικών στο *London School of Economics*. Τάχθηκε υπέρ της δημόσιας χορηγίας των εθνικών αιθουσών τέχνης, καθώς πίστευε ότι η τέχνη είναι ισότιμη με την επιστήμη και την εκπαίδευση και ότι θα πρέπει να υποστηρίζεται με τον ίδιο τρόπο από το κράτος, επειδή η εκπαίδευση και οι τέχνες παρέχουν συλλογικά οφέλη στην κοινωνία.

Κρίνοντας από τις θέσεις των μεγάλων αυτών οικονομολόγων, μπορεί να εξαχθεί αβίαστα το συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε κοινή πεποίθηση σχετικά με το αν ο πολιτισμός και οι τέχνες είναι δημόσιο αγαθό και πρέπει να επιχορηγείται από το κράτος, καθώς επίσης και αν θα πρέπει να αναλύεται με οικονομικούς όρους (Towse, 2010).

Η αρχή της πολιτιστικής οικονομικής έρευνας έγινε από τον *W.J. Baumol* και τον *W.G. Bowen* με το βιβλίο «*Performing Arts: The Economic Dilemma*» (1966) (Baumel & Bowen, 1966). Οι συγγραφείς αυτού του βιβλίου πραγματεύονταν την οικονομική πτυχή των παραστατικών τεχνών στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η έρευνα αυτή παρέχει μια εκτενή ανάλυση των σημαντικών οικονομικών χαρακτηριστικών των παραστατικών τεχνών: σύνθεση του κοινού, κόστος, εισόδημα, οργανωτική δομή και αμοιβή των εμπλεκόμενων μερών. Οι συγγραφείς εξηγούν γιατί το κόστος ανά παράσταση και η συμμετοχή πάντα αυξανόταν ταχύτερα από το ποσοστό πληθωρισμού της οικονομίας και δείχνουν ότι η κατάσταση αυτή ήταν απίθανο να αλλάξει στο μέλλον. Επίσης, κατέληξαν σε μια συνοπτική συζήτηση των γενικών επιπτώσεων του πολιτισμού στην τοπική κοινωνία (Baumol and Bowen, 1993). Ο *Tobor Scitovsky* έκανε την επόμενη οικονομική έρευνα για την πολιτιστική οικονομία το 1976, με το βιβλίο του «*Joyless Economy: an inquiry in human satisfaction*», και ήταν πολύ μπροστά από την εποχή του. Πίστευε ότι τα οικονομικά θα μπορούσαν να μάθουν πολλά από τη συμπεριφοριστική ψυχολογία (Scitovsky & York, 1976). Ο *Alan Peacock* έκανε την πρώτη οικονομική ανάλυση των μουσείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς το 1986 με την «*Peacock Report*». Το 1977 ήταν ορόσημο για την πολιτιστική οικονομία διότι εκδόθηκε η εφημερίδα «*The Journal of Cultural Economics*» και δημιούργησε ένα φόρουμ για τις δημοσιεύσεις των άρθρων που αφορούσαν μια σειρά θεμάτων πολιτισμού.

Η μέτρηση της χρηματοδοτικής συνεισφοράς ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980, όταν ο αντίκτυπος του πολιτιστικού τομέα στην οικονομία άρχισε να θεωρείται σημαντικός με τη μελέτη *Hendon, Shanahan & Mc Donald* (1980) να πρωτοπορεί. Σε αυτή τη μελέτη, οι συγγραφείς ασχολούνται με την οικονομική επίδραση των τεχνών. Η συμβολή της ήταν σημαντική λόγω της σύνδεσης των τεχνών και του πολιτισμού με την οικονομία.

Τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, το ενδιαφέρον για την οικονομική αξία του πολιτισμού κορυφώθηκε κυρίως στις ΗΠΑ. Σε αυτές τις δεκαετίες, οι μελέτες σχετικά με τον αντίκτυπο του πολιτισμού στην οικονομία ήταν πολύ δημοφιλείς. Σύμφωνα με τον *Radich*, δημοσιεύονταν 10-15 μελέτες το χρόνο με κύριο ερευνητικό ερώτημα τις επιπτώσεις των τεχνών και του πολιτισμού στην οικονομία. Οι έρευνες που διεξήχθησαν τότε εισήγαγαν νέες προσεγγίσεις στη σχέση μεταξύ πολιτισμού και οικονομικής ανάπτυξης (*Radich & Schowch*, 1987). Ο *Bruno Fray* και ο *Werner Pommerehne* δημοσίευσαν το βιβλίο «*Museums & Markets*» το 1989, που συνέβαλε πολύ στην πολιτιστική οικονομία (*Pommerehne & Frey*, 1989).

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες επιτεύχθηκε μία καλύτερη κατανόηση και ανάλυση των οικονομικών ωφελειών της πολιτιστικής κληρονομιάς σε μια κοινωνία ή ακόμα και σε εθνικό επίπεδο. Οι αγγλοσαξονικές μελέτες ήταν πρωτοποριακές στη μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επικεντρώθηκαν κυρίως στην τοπική οικονομική ανάπτυξη μέσω των πολιτιστικών βιομηχανιών και στη βελτίωση της περιφερειακής ελκυστικότητας (*Zukin*, 1995· *Scott*, 1997) (*Hall*, 2000· *Cinti*, 2008). Η έκθεση *The English Heritage Report*, με θέμα «*The power of place: The future of the historic Environment 2000*», ανέπτυξε για πρώτη φορά την κυβερνητική στρατηγική για το μέλλον της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Αγγλία. Η θεμελιώδης συνεισφορά της έκθεσης ήταν η αναγνώριση ότι το ιστορικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό οικονομικό στοιχείο για τη διαμόρφωση της ποιότητας ζωής. Μια άλλη μελέτη του ίδιου οργανισμού, με τίτλο «*The Heritage Dividend, 2005*», διερεύνησε την οικονομική διάσταση της κληρονομιάς και παρουσίασε τη συμβολή της στην οικονομική, την περιφερειακή, τη βιώσιμη και την τουριστική ανάπτυξη, στη δημιουργία θέσεων εργασίας και την αναζωογόνηση των τοπικών κοινωνιών (*Dreyfuss et al.*, 2005).

Ορισμένοι συγγραφείς, όπως η *Bille* και η *Schulze* (2006), επισημαίνουν ότι η ανάπτυξη των πολιτιστικών βιομηχανιών επιτυγχάνει βραχυπρόθεσμη αύξηση των εσόδων, προσελκύοντας επισκέπτες και τοπικούς καταναλωτές που δαπανούν (*Bille & Schulze*, 2006).

Οι μελέτες αυτές οδήγησαν σε μια νέα προσέγγιση, η οποία κερδίζει διεθνή στήριξη, τονίζοντας τη μετάβαση από την ιδέα ότι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη και επιβαρύνει τους εθνικούς προϋπολογισμούς, προς μια νέα αντίληψη, ότι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η σχετική οικονομική δραστηριότητα θεωρούνται εταίροι στην αναπτυξιακή διαδικασία. Η κυρίαρχη πρόβλεψη είναι ότι η πολιτιστική κληρονομιά, ως τομέας οικονομικής δραστηριότητας, θα ενισχυθεί θεαματικά τον 21ο αιώνα και θα αποτελεί τον κύριο οικονομικό πόρο των χωρών, αναβαθμίζοντας έτσι το μέλλον των κοινωνιών και θέτοντας έναν σημαντικό παράγοντα στην οικονομική ανταγωνιστικότητά τους. Με βάση τις ανωτέρω αναφορές, είναι λογικό ότι η πολιτιστική κληρονομιά όχι μόνο μπορεί, αλλά και πρέπει να ενσωματωθεί στην οικονομική πραγματικότητα των κοινωνιών, ώστε να επιτευχθεί η ισορροπία μεταξύ της διατήρησής

της και της οικονομικής ανάπτυξης, όπως προαναφέρθηκε. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαίο να επαναπροσδιοριστούν οι πολιτικές για την πολιτιστική κληρονομιά προς πιο πρακτικά ζητήματα και να ενσωματωθούν σε ολοκληρωμένες στρατηγικές οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Αυτό αντιμετωπίζει αποτελεσματικά μια σειρά οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και πολιτιστικών προκλήσεων και διαμορφώνει την ανάγκη μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής στρατηγικής.

Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί όπως ο *OECD*, η *UNESCO*, η *World Bank and European Union* έχουν δείξει, επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον αντίκτυπο των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών στην οικονομία, υποστηρίζοντας ότι ο πολιτισμός είναι ένας σημαντικός πυλώνας βιώσιμης ανάπτυξης, που συμβάλλει καταλυτικά στην εδραίωση του αναπτυξιακού κλίματος μέσω της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των πολιτών. Η οικονομία του πολιτισμού αναπτύσσεται χρόνο με το χρόνο περισσότερο από άλλους τομείς, ενώ η απασχόληση στον κλάδο έχει αντισταθεί αποτελεσματικά στην κρίση.

Ο *OECD* συνέβαλε στη μελέτη της οικονομίας του πολιτισμού δημοσιεύοντας την έρευνα «*Culture and Local Development (2005)*», η οποία εξετάζει τις δυνατότητες πολιτιστικής ανάπτυξης μέσω του πολιτιστικού τουρισμού και των πολιτιστικών συστάδων (*clusters*). Η έκθεση υπογραμμίζει τη σημασία του πολιτισμού για την τοπική οικονομία και τον αυξανόμενο ρόλο του στην τοπική αυτοδιοίκηση. Στη συνέχεια, το 2009, ο ίδιος οργανισμός επανέρχεται με την έκθεση «*Implications of cultural tourism*», η οποία εξετάζει την αυξανόμενη δυναμική της σχέσης μεταξύ του τουρισμού και του πολιτισμού, καθώς και τον αντίκτυπο στην ελκυστικότητα και την ανταγωνιστικότητα των προορισμών (*OECD, 2009*). Η τελευταία δημοσίευση έγινε το 2021. Πρόκειται για την έκθεση που τιτλοφορείται «*Economic and social impact of cultural and creative sectors: Note for Italy G20 Presidency Culture Working Group*» και η οποία επισημαίνει ξανά το ρόλο του πολιτισμού στην οικονομία, τονίζοντας την ανάγκη ενσωμάτωσης του πολιτισμού ως αναπόσπαστου τμήματος της πολιτικής ατζέντας (*OECD, 2021*).

Η *UNESCO* συνέβαλε σημαντικά στην οικονομία του πολιτισμού μέσω των τριών δημοσιεύσεών της για τη Δημιουργική Οικονομία, με τις εκδόσεις του 2008, του 2010 και του 2013. Οι εκδόσεις αυτές δημιουργήθηκαν από τη *United Nations Conference* για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (*UNCTAD*) και το *United Nations Development Program* (*UNDP*). Αυτές οι τρεις μελέτες έδειξαν ότι η δημιουργική οικονομία δεν είναι μόνο ένας από τους πλέον αναπτυσσόμενους κλάδους στον κόσμο, αλλά και ότι δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, αυξάνει την εξωστρέφεια μιας οικονομίας (αύξηση εξαγωγών) και διαφοροποιεί τα εισοδήματα διαφορετικών κατηγοριών. Οι κατευθύνσεις αυτές οδηγούν στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω του πολιτιστικού και δημιουργικού κλάδου, όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Στόχος για τα επόμενα έτη είναι η ενίσχυση του κλάδου

των ΚΠΔ, προκειμένου να επιτευχθούν τα αναμενόμενα αναπτυξιακά αποτελέσματα χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς (UNDP, 2013· UNCTAD, 2010). Αναφορά, τέλος, πρέπει να γίνει και στη δημοσίευση με τίτλο «Creative Economy Outlook», η οποία καταδεικνύει την ανάπτυξη που είχε η δημιουργική οικονομία παγκοσμίως παρά την οικονομική κρίση. Επίσης, υπογραμμίζει τις θετικές μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του κλάδου του πολιτισμού στην παγκόσμια οικονομία (Unctad, 2018).

Στην ΕΕ, κατά την τελευταία δεκαετία, δημοσιεύτηκαν πολλές μελέτες που πραγματεύονται την οικονομική αξία του πολιτισμού στην Ευρώπη. Πολλές από αυτές δείχνουν ότι οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες αποτελούν εξαιρετικά καινοτόμες εταιρείες με μεγάλη χρηματοδοτική συνεισφορά. Ο ΚΠΔ είναι ένας από τους σημαντικότερους τομείς στην Ευρώπη, καθώς συμβάλλει σχεδόν το 2,6% στο ΑΕΠ της ΕΕ με αναπτυξιακό δυναμικό και προσφέρει θέσεις εργασίας σε περίπου 5 εκατομμύρια άτομα σε ολόκληρη την ΕΕ (Eurostat, 2012). Η ΕΕ δημιούργησε την *LEG-Culture*, κύριος σκοπός της οποίας ήταν η δημιουργία ενός συστήματος συνεκτικών και συγκρίσιμων πληροφοριών, που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση της σχέσης μεταξύ πολιτισμού και κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Η έκθεση *LEG-Culture* δημοσιεύτηκε το 2000. Οι μεθοδολογικές εργασίες της *LEG-Culture* συνεχίστηκαν μέσω της *Eurostat*, η οποία ήταν υπεύθυνη για την ανάπτυξη κοινών μεθοδολογιών για την παραγωγή στατιστικών στοιχείων σχετικά με τα τρία θέματα που αφορούν την εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική: την απασχόληση, τις δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες για τον πολιτισμό και τις πολιτιστικές πρακτικές. Το 2004 δημοσιεύεται η γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής για τις Δημιουργικές Βιομηχανίες της Ευρώπης (2004), η οποία ήταν μία από τις πιο ολοκληρωμένες έρευνες για τον αντίκτυπο του πολιτισμού στην οικονομία της Ευρώπης, με τίτλο «*The Economy of culture in Europe (2006)*» και με στόχο να βοηθήσει την ΕΕ να εκμεταλλευτεί την οικονομική και κοινωνική δύναμη του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα. Η έκθεση κάνει αρχικά τη χαρτογράφηση του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα, καθορίζοντας στατιστικά τον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα. Αυτή η έκθεση δημιουργεί το απαραίτητο μεθοδολογικό πλαίσιο για την ποσοτικοποίηση της οικονομίας του πολιτισμού. Η μελέτη υπολόγισε ότι ο ΚΠΔ στην Ευρώπη αντιπροσώπευε το 2,6% του ΑΕΠ της ΕΕ το 2003, ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν 12,3% την περίοδο 1999-2003. Αποδεικνύεται, επίσης, ότι ο ΚΠΔ, εκτός από τον άμεσο αντίκτυπό του, έχει επίσης έμμεσες επιπτώσεις (ενισχύει τον τουρισμό, βοηθά την κοινωνική και εδαφική συνοχή, την τοπική ανάπτυξη κ.λπ.), οι οποίες συμβάλλουν σημαντικά στην επίτευξη των στόχων της στρατηγικής «*Ευρώπη 2020*». Συνοψίζοντας, η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ανάδειξη της Ευρώπης ως δημιουργικού σημείου εστίασης είναι σημαντική για την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ και ότι η τελευταία θα πρέπει να θέσει τον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα στο επίκεντρο του στρατηγικού της σχεδιασμού (KEA European Affairs and Turun Kaupparakorkeakoulu and MKW Wirtschaftsforschung, 2006).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2008 προχώρησε στη δημοσίευση της έκθεσης για τις πολιτιστικές βιομηχανίες στην Ευρώπη, μετά την οποία εγκρίθηκε το ψήφισμα για τον πολιτισμό. Στη συνέχεια, η Πράσινη Βίβλος με τίτλο «*Unlocking the potential of cultural and creative industries*» (2010) από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζει τη σημασία των τομέων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας για την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ στο παγκόσμιο περιβάλλον. Τέλος, σημαντική είναι και η σύσταση της ομάδας *ESSnet-Culture*, η οποία στο πλαίσιο της *Eurostat* έχει ως κύριο στόχο την επεξεργασία μεθοδολογικών θεμάτων των πολιτιστικών στατιστικών στην ΕΕ. Η ομάδα αυτή δημοσίευσε τις τελευταίες εργασίες της το 2011, ταξινομώντας τις πολιτιστικές βιομηχανίες σε δέκα κατηγορίες και δημιουργώντας είκοσι οκτώ δείκτες για την παραγωγή στατιστικών για τον πολιτισμό.

Κλείνοντας τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, πρέπει να γίνει αναφορά σε ορισμένες μελέτες που είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την οικονομία του ΚΠΔ που αναπτύχθηκε σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο. Η «*Μελέτη των Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών στη Γαλικία και τη Βόρεια Πορτογαλία, 2011*» θεωρείται μία από τις πιο ολοκληρωμένες για τη διάσταση του πολιτισμού. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης δείχνουν ότι οι εταιρείες που ασχολούνται με την πολιτιστική κληρονομιά αντιπροσωπεύουν το 0,97% στη Γαλικία και το 0,22% στη βόρεια Πορτογαλία. Οι επιχειρήσεις αυτές είναι πολύ μικρές, με μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης στον πολιτιστικό τομέα (Gnedovsky, 2013). Από την άλλη πλευρά, στην Ισπανία, μέσω της μελέτης «*Διατήρηση της Ιστορικής Κληρονομιάς στην Ισπανία. Μια οικονομική ανάλυση, 2008*», παρατηρείται ότι το 91% του κόστους διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς το 2004 προέρχεται από τις δημόσιες δαπάνες. Η Ισπανία έχει το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών ανά κάτοικο για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, με 16,65 € ανά κάτοικο, ενώ στη Γαλλία είναι 16,03 € ανά κάτοικο και στην Ιταλία 12,84 € ανά κάτοικο. Η Πορτογαλία διαθέτει το μεγαλύτερο μερίδιο των εθνικών δαπανών για την πολιτιστική κληρονομιά, με το 10% του ΑΕΠ. Σε αυτή τη μελέτη διαπιστώνεται ότι στο *Albarracin* η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς συμβάλλει κατά 17% στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας και της ΑΠΑ (Gnedovsky, 2013). Η μελέτη «*Ο πολιτιστικός και δημιουργικός τομέας στην Πορτογαλία. Μια μελέτη εξ ονόματος του Υπουργείου Πολιτισμού (2010)*» υπογραμμίζει τις θετικές επιπτώσεις των επενδύσεων στον πολιτισμό στην Πορτογαλία, οι οποίες συνεισφέρουν το 2,8% του ΑΕΠ της εθνικής οικονομίας, ενώ ο πολιτιστικός τουρισμός προσφέρει το 6% του ΑΕΠ και με ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 3,6% το 2006. Κλείνοντας, η έρευνα δείχνει ότι οι επενδύσεις στον πολιτισμό συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή και στην ενήμερωση της κοινωνίας.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η πολιτιστική βιομηχανία αποτελεί κρίσιμο μέρος της σημερινής οικονομίας και συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη. Το πρόβλημα που διακρίνεται σε αυτή τη βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι ότι εφαρμόζονται διαφορετικές μεθοδολογίες ανά τον κόσμο. Στην Ελλάδα υπάρχει μεγάλο ερευνητικό κενό όσον αφορά τον αντίκτυπο και τη συμβολή της

πολιτιστικής κληρονομιάς στην οικονομία. Όπως αναφέρθηκε στην αρχή, ο πολιτισμός, και πιο συγκεκριμένα η πολιτιστική κληρονομιά, θα μπορούσε να αποτελέσει την κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας σε αυτή την περίοδο βαθιάς ύφεσης. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα αυτής της νέας προσέγγισης της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοχλού οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Στην Ιαπωνία υπάρχουν πολλά παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η αστική ανάπτυξη έχουν συνδεθεί αποτελεσματικά. Η εμπειρία της Ιαπωνίας στη συνεργασία των τοπικών αρχών με τοπικές ιδιωτικές επιχειρήσεις για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως συνέβη στη *Nagahama*, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη. Αυτή η μικρή πόλη των 50.000 κατοίκων, η οποία στη δεκαετία του 1980 χαρακτηριζόταν από οικονομική παρακμή, κατάφερε στη δεκαετία του 1990 να επιτύχει την οικονομική της ανοικοδόμηση και αναζωογόνηση μέσω μιας εταιρικής σχέσης δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, με έμφαση σε ένα έργο αποκατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην ενθάρρυνση των σχετικών οικονομικών δραστηριοτήτων (Kakiuchi 2000).

Στην Ευρώπη, έχουν ήδη αναφερθεί δύο πόλεις που έχουν με επιτυχία αναδειχθεί ως πολιτιστικοί προορισμοί, η Ρώμη και η Πράγα. Ωστόσο, υπάρχουν πολλές ακόμη πόλεις που έχουν την ίδια κατεύθυνση, όπως η Φλωρεντία, η Βενετία, το Παρίσι και πρόσφατα το Βερολίνο. Οι κυριότερες αναφορές αφορούν μεγάλες πόλεις, ωστόσο και πολλές μικρές πόλεις έχουν αναγνωριστεί ως πολιτιστικοί προορισμοί και έχουν κάνει οικονομική χρήση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, όπως η Ραβέννα στην Ιταλία.

1.2.3 Η κοινωνική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η κοινωνική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς μετράται κυρίως με ποιοτικές μεθόδους, σε αντίθεση με την οικονομική αξία του πολιτιστικής κληρονομιάς που μετράται κυρίως με ποσοτικές μεθόδους. Προκειμένου να καταδειχθεί η κοινωνική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινότητα, η πλειονότητα των μελετών χρησιμοποιεί ομάδες-στόχους, ερωτηματολόγια στόχου, παρατηρητήριο συμμετεχόντων και ποιοτικές συνεντεύξεις. Λίγες μόνο μελέτες χρησιμοποιούν ποσοτικές μεθόδους, όπως η ενδεχόμενη μέθοδος αποτίμησης για τη μέτρηση της κοινωνικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών έχει υπάρξει μια μετατόπιση στις αξίες που στηρίζουν τη διαχείριση κληρονομιάς και τη συντήρησή της, λόγω του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τη δημόσια πολιτική και για το κόστος συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι ερευνητές σήμερα επικεντρώνονται στις ιστορικές και επιστημονικές αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς και συχνά αποτυγχάνουν να αποτυπώσουν τη δυναμική της φύση όσον αφορά στη διασύνδεση των ανθρώπων με το ιστορικό περιβάλλον στο παρόν.

Η κοινωνική αξία είναι μια σύνθετη έννοια (Pearson and Sullivan, 1995, σελ. 155). Έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορες έννοιες: κοινοτική ταυτότητα, προσκόλληση στον τόπο, συμβολική αξία, πνευματικές ενώσεις και κοινωνικό κεφάλαιο. Η κοινωνική αξία σύμφωνα με τους *Jones & Leech* ορίζεται ως μια συλλογική προσκόλληση στον τόπο που ενσωματώνει έννοιες και αξίες που είναι σημαντικές για μια κοινότητα ή κοινότητες (Jones and Leech, 2015). Η έννοια περιλαμβάνει τους τρόπους με τους οποίους το ιστορικό περιβάλλον παρέχει μια βάση για την ταυτότητα, το διακριτικό χαρακτήρα, το ανήκειν και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Περικλείει επίσης μορφές μνήμης, προφορικής ιστορίας, συμβολισμού και πολιτιστικής πρακτικής που συνδέονται με το ιστορικό περιβάλλον.

Το άρθρο του *Dos Santo* διερευνά τις προκλήσεις που τίθενται στα δυτικοευρωπαϊκά μουσεία από την έλευση της πολυπολιτισμικότητας και τις πρακτικές συνέπειές τους από την άποψη της μουσειολογίας, συμπεριλαμβανομένου του κοινωνικού ρόλου των μουσείων. «*Η πολυπολιτισμικότητα αναγκάζει τα εθνογραφικά μουσεία να δουν τι άλλο αντιπροσωπεύουν όχι μόνο ως θέμα, αλλά και ως άμεσοι δικαιούχοι μέσα σε ένα πληθυντικό κοινωνικό πλαίσιο.*»² Αυτή η δημοσίευση παρέχει μια αξιολογική ανάλυση του τρόπου με τον οποίο τα μουσεία συμβάλλουν στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης.

Το 2013 η *Britain Thinks* παρουσίασε μια έκθεση σχετικά με την αντίληψη του κοινού για το νόημα των μουσείων στη σύγχρονη ζωή. Τα κύρια αποτελέσματα της έκθεσης ήταν ότι τα μουσεία έχουν κοινωνικό αντίκτυπο επειδή καλλιεργούν μια αίσθηση κοινότητας και βοηθούν τους ευάλωτους, καθώς επίσης προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον. Μέσω αυτής της έκθεσης αναδεικνύεται λίγο πολύ ο ρόλος των μουσείων και ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της ένταξης (UNESCO, 2009).

Οι *Canzianni και Moioi* το 2010 επισήμαναν ότι η οικονομική και κοινωνική αξία της κληρονομιάς είναι αλληλένδετες. Με την οικονομική ανάπτυξη μια τοπική κοινότητα αυξάνει την ευημερία της, αλλά μέσω της κοινωνικής ένταξης κερδίζει κοινωνική συνοχή και απουσία συγκρούσεων. Μια κοινότητα με κοινωνική συνοχή ενισχύει το επενδυτικό κλίμα (Rebanks Consulting Ltd and Trends Business Research Ltd, 2009). Ο *Throsby* θεωρεί ότι ο πολιτισμός βοηθάει στην κοινωνική ενσωμάτωση, προωθεί την ταυτότητα της κοινότητας, τη δημιουργικότητα, τη συνοχή

² Απόσπασμα από την έκθεση Dos Santos, P.A. (2008), «Don't we all have problems?», σελ. 41.

και τη ζωτικότητα (Throsby, 2001). Η Janet Ruiz του Τμήματος Εκπαίδευσης της Σκωτίας (2004) ανέλαβε μια εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση των κοινωνικών ωφελειών του πολιτισμού και των τεχνών για την υποστήριξη της ανάπτυξης πολιτικής, διαπιστώνοντας ότι:

- Η συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες ενισχύει την αυτοπεποίθηση, υπερηφάνεια και προσωπική ευημερία.
- Οι τέχνες και ο πολιτισμός προωθούν την προσωπική, κοινοτική και εθνική ταυτότητα.
- Τα κοινωνικά δίκτυα, που δημιουργούνται μέσω των τεχνών και των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, παρέχουν μια αίσθηση ένταξης.
- Οι τέχνες και ο πολιτισμός συμβάλλουν στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής και στη μείωση της απομόνωσης.
- Οι τέχνες και ο πολιτισμός παρέχουν δημιουργικούς μηχανισμούς στα άτομα, για να εκφράσουν την ατομικότητά τους, να συνεργαστούν με άλλους και να εξωτερικεύσουν τη διαφορετικότητά τους (Creative et al., 2012).

1.2.4 Πολιτιστική κληρονομιά και βιώσιμη ανάπτυξη

Στις αρχές του 1970, η αειφόρος ανάπτυξη άρχισε να χρησιμοποιεί τον όρο «βιώσιμη ανάπτυξη». Η έκφραση «βιώσιμη ανάπτυξη» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στις εκθέσεις του Συλλόγου της Ρώμης «*Τα Όρια της Ανάπτυξης*». Μέσω αυτών φαίνεται η ανισορροπία που υπάρχει μεταξύ των αναγκών και των φυσικών πόρων. Η λύση σε αυτή την ανισορροπία δόθηκε από τη φόρμουλα «*Μηδενική ανάπτυξη*». Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή ήταν ουσιαστικά οικονομική και οι κίνδυνοι που συνδέονται με την ανάπτυξη αποδόθηκαν σε γενικές γραμμές στην εξάντληση των πόρων (Grefe & Maurel, 2009).

Μετά την έκθεση *Club of Rome*, η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον το 1972, επέκτεινε τη συζήτηση εισάγοντας περισσότερα κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα. Η έκθεση *Brundtland* της Παγκόσμιας Επιτροπής Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης εισήγαγε τον όρο της αειφόρου ανάπτυξης για πρώτη φορά το 1987 και παρείχε τον πιο κοινό ορισμό που ορίζει τη βιωσιμότητα ως «*μια διαδικασία διατήρησης της αλλαγής με ισορροπημένο τρόπο, στην οποία η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι θεσμικές αλλαγές είναι όλα σε αρμονία και ενισχύουν τόσο τις τρέχουσες όσο και τις μελλοντικές δυνατότητες για την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών και φιλοδοξιών*» (Wikipedia, ανακτήθηκε στις 10/11/2018). Η βιωσιμότητα ορίζεται αρχικά από τρεις θεμελιώδεις διαστάσεις της ανάπτυξης:

- Περιβάλλον (διατήρηση και ισορροπία στο περιβάλλον)
- Οικονομική (οικονομική ανάπτυξη)

- Κοινωνική (κοινωνική ανάπτυξη και ένταξη)

Η έκθεση καθιέρωσε την προσέγγιση τριών διαστάσεων της βιωσιμότητας, ώστε να χρησιμοποιείται σε τοπικές, εθνικές, διεθνείς και παγκόσμιες πολιτικές και στρατηγικές για την ανάπτυξη. Οι διαστάσεις αυτές συνδυάζουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς επίσης την ένταξη, διατήρηση και ισορροπία του περιβάλλοντος (Brundland Report, 1987).

Το 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο έγινε το επόμενο βήμα στη Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που ονομάζεται Διάσκεψη Κορυφής για τη Γη. Η Διάσκεψη Κορυφής για τη Γη δημιούργησε το πρόγραμμα «*Save our Planet*», που είχε ως στόχο την ενσωμάτωση του οικοσυστήματος με τη βιομηχανία και τον πληθυσμό. Λίγα χρόνια αργότερα, ωστόσο, θεωρήθηκε ότι οι τρεις διαστάσεις δεν επαρκούν για να αντικατοπτρίζουν ολόκληρη την πραγματικότητα της σύγχρονης κοινωνίας. «*Τα τελευταία χρόνια, οι ερευνητές και τα ιδρύματα διαφώτισαν τον τρόπο με τον οποίο ο πολιτισμός πρέπει να συμπεριληφθεί σε αυτό το μοντέλο ανάπτυξης*» (Nurse, 2006), (UCLG & 21, 2013). Όπως εξηγεί η βραβευμένη με Νόμπελ *Amartya Sen*, «*τα πολιτιστικά θέματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της ζωής που ζούμε. Εάν η ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί ως ενίσχυση του βιοτικού μας επιπέδου, τότε οι προσπάθειες που προσανατολίζονται στην ανάπτυξη δύσκολα μπορούν να αγνοήσουν τον κόσμο του πολιτισμού*».

Το 2001 ο *J. Hawkes* πρότεινε για πρώτη φορά στο βιβλίο του «*The Fourth Pillar of Sustainability. Culture's Essential Role in Public Planning is considered a work of reference for local cultural policies*» έναν τέταρτο πυλώνα, τον πολιτισμό. Η Παγκόσμια Δημόσια Συνάντηση για τον Πολιτισμό πραγματοποιήθηκε το 2002 και δημιούργησε ένα διάγγελμα που συνέδεε την πολιτιστική ανάπτυξη με τη βιώσιμη ανάπτυξη με τίτλο «*Ατζέντα 21 για τον Πολιτισμό*». Το κείμενο αυτό εγκρίθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη και τοπικές κυβερνήσεις (UCLG) το 2004. Τέλος, το 2010 η UCLG ενέκρινε το έγγραφο «*Πολιτισμός: Τέταρτος Πυλώνας Βιώσιμης Ανάπτυξης*».

Ο πολιτισμός σχετίζεται με την ανάπτυξη με δύο τρόπους: Ο πρώτος αφορά στην προσέγγιση του πολιτισμού ως οικονομικού τομέα (π.χ. περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, δημιουργικές βιομηχανίες, πολιτιστικός τουρισμός κ.λπ.) και ο δεύτερος συμπεριλαμβάνει τον πολιτισμό ως συνιστώσα της δημόσιας πολιτικής, κυρίως της εκπαίδευσης, της τοπικής και εθνικής οικονομίας, της κοινωνικής συνοχής, της διατήρησης του περιβάλλοντος, της διαφύλαξης των παραδοσιακών γνώσεων και των διεθνών επιχειρήσεων (2006; UCLG & 21, 2013).

1.3 Συμπεράσματα

Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αναλύεται στη βιβλιογραφική επισκόπηση, αναγνωρίζεται πλέον και αποτελεί έναν από τους στρατηγικούς στόχους της Στρατηγικής Ευρώπης 2020. Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομική ανάπτυξη έχουν αλλάξει και τώρα η πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζεται ως ατμομηχανή και ως καταλύτης για την οικονομική και

κοινωνική ανάπτυξη. Η πρόκληση είναι να ενσωματωθεί με επιτυχία η χρήση της πολιτιστικής κληρονομιάς στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον σε ένα αποτελεσματικό πλαίσιο για τη διαχείριση των αλλαγών. Αυτή η διατριβή φιλοδοξεί να συμβάλει στον παραπάνω στόχο. Η διεθνής εμπειρία είναι πλούσια σε παραδείγματα, όπως παρουσιάστηκε στην παραπάνω βιβλιογραφία, καθώς η επιτυχής εφαρμογή αυτής της νέας προσέγγισης στην οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς αντέστρεψε την παρακμή και οδήγησε σε οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση. Στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020, πραγματοποιήθηκε η Ειδική Δράση για την Ανοικτή Καινοτομία στον Πολιτισμό, με στόχο την προώθηση της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών με αυξημένη προστιθέμενη αξία και την ενίσχυση της συμμετοχής των επιχειρήσεων στον πολιτισμό. Η δράση αναμένεται να υλοποιηθεί με δύο παρεμβάσεις. Η πρώτη αφορά στα συνεργατικά προγράμματα για την ανοικτή καινοτομία στον πολιτισμό και η δεύτερη σε ένα καινοτόμο εγχείρημα για τον πολιτισμό και την πολιτιστική κληρονομιά.

Συνοψίζοντας τη βιβλιογραφική επισκόπηση, επιβεβαιώνεται ότι η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί βασικό μέρος της σημερινής οικονομίας και συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη. Το πρόβλημα που εντοπίζεται σε αυτή την επισκόπηση της βιβλιογραφίας είναι ότι χρησιμοποιούνται διαφορετικές μεθοδολογίες ανά τον κόσμο. Όσον αφορά την Ελλάδα, υπάρχει ένα μεγάλο ερευνητικό κενό σχετικά με τον αντίκτυπο και τη συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην οικονομία. Όπως αναφέρθηκε στην αρχή, η πολιτιστική κληρονομιά θα μπορούσε να είναι η κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας σε αυτή την περίοδο βαθιάς ύφεσης. Στην παραπάνω βιβλιογραφική επισκόπηση φαίνεται, επίσης, η διασύνδεση της οικονομίας και της κοινωνικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Ελλάδα, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, θα μπορούσε να αυξήσει την ευημερία και την κοινωνική συνοχή μέσω της πολιτιστικής της κληρονομιάς, όπως επισημαίνεται αρχικά από τον Κ. Δρακάτο στην Ακαδημία Αθηνών, όπου αναφέρει: *«Η ωφέλεια που θα προκύψει για την οικονομία από την ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα εντοπίζεται πρωτίστως στην απασχόληση επιστημονικού προσωπικού διαφόρων κλάδων και ειδικοτήτων (όπως ιστορικών, φιλολόγων, αρχαιολόγων, γλωσσολόγων, ανθρωπολόγων κ.λπ.) που θα καλύψει τις νέες θέσεις σε ινστιτούτα, κέντρα ερευνών και λοιπούς φορείς. Όπως είδαμε, η προσφορά τέτοιας εργασίας στη χώρα μας είναι σχετικά μεγάλη, σε βαθμό μάλιστα που παρατηρείται υψηλή ανεργία. Βέβαια, εκτός από την απασχόληση επιστημόνων, για την παραγωγή των διαφόρων υπηρεσιών αξιοποίησεως της πολιτιστικής κληρονομιάς, θα παραστεί ανάγκη χρησιμοποίησεως και άλλων κατηγοριών εργαζομένων»* (Δρακάτος, 1999). Επιπροσθέτως, επισημαίνεται από τη Σ. Λαζαρέτου η αναγκαιότητα μεταστροφής της τρέχουσας πολιτιστικής πολιτικής από στατική σε δυναμική μέσα από τη δημιουργία νέων μορφών. Τέλος, υπογραμμίζεται η ανθεκτικότητα των οικονομικών του πολιτισμού στην κρίση χρέους και ύφεσης της Ελλάδος (Λαζαρέτου, 2014).

Καταλήγοντας, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η συμβολή αυτής της διατριβής θα είναι και μεθοδολογική, δεδομένου ότι αρχικά θα μετρήσει τον οικονομικό αντίκτυπο του πολιτισμού με τρεις διαφορετικές μεθόδους: ανάλυση μέσω πινάκων εισροών-εκροών, ανάλυση εισροών-εκροών σε περιφερειακό επίπεδο και οικονομετρική ανάλυση με βάση στοιχεία από τοπικό φεστιβάλ. Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί ο προσδιορισμός των πλεονεκτημάτων και των χρησιμοποιούμενων μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Αυτή η μεθοδολογική σύγκριση με διαφορετικές μεθόδους αποτίμησης πολιτιστικών αγαθών είναι πρωτότυπη και αποσκοπεί στην αξιολόγηση τόσο των μεθόδων όσο και των αποτελεσμάτων για την εξεύρεση της καταλληλότερης μεθόδου για την αξιολόγηση της οικονομικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αυτή η διατριβή έχει ως στόχο να απαντήσει σε πολλά ερωτήματα και να βοηθήσει στην υιοθέτηση των βέλτιστων πολιτικών σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά. Προσδοκά να παράσχει αντικειμενική ενημέρωση στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και να τους παρακινήσει να διαθέσουν ορθολογικά τους περιορισμένους πόρους, οδηγώντας την οικονομία σε αποκλειστικά βιώσιμη ανάπτυξη. Οι μελέτες οικονομικής αποτίμησης προσφέρουν τα εργαλεία για να ληφθούν αντικειμενικές αποφάσεις σε περίπλοκα διλήμματα, όπως η αύξηση των φόρων, η αύξηση των δαπανών για πολιτιστικούς σκοπούς ή η εκτροπή πόρων από κάποιους άλλους σημαντικούς τομείς, όπως η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη ή η βοήθεια προς τους φτωχούς. Οι μέθοδοι αυτές εφαρμόζονται σε πολλές χώρες για να δικαιολογήσουν τη δημόσια χρηματοδότηση (ΗΠΑ, ΕΕ). Δεδομένων των περιορισμένων πόρων, πρέπει να καθοριστούν προτεραιότητες μεταξύ των ανταγωνιστικών στόχων διατήρησης και αποκατάστασης. Η κατανομή των πόρων έχει μεγάλη σημασία λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων. Η ιεράρχηση των αναγκών είναι μια ακόμα πρόκληση που αυτή η μελέτη θα προσπαθήσει να αντιμετωπίσει. Ένα άλλο ζήτημα που πρέπει να διερευνηθεί είναι ο κατάλληλος ρόλος της κυβέρνησης στην παροχή αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, υπάρχει έντονη ανάγκη να μελετηθούν και να καθοριστούν οι λεπτομέρειες και τα ποσοστά συμμετοχής της χρηματοδότησης για τη διατήρηση και αποκατάσταση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως φορολογικά έσοδα ή τέλη χρήσης, δωρεές και συνδρομές από τους χρήστες.

Οι μελέτες οικονομικού αντίκτυπου είναι κρίσιμες, επειδή μπορούν να βελτιώσουν τις υφιστάμενες προσεγγίσεις πολιτικής και να αποκαλύψουν νέες μεθόδους για την προώθηση του ρόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοχλού βιώσιμης ανάπτυξης. Μέσω αυτής της βιβλιογραφικής επισκόπησης, αναδεικνύεται η ανάγκη δημιουργίας ενός κοινού πλαισίου για τη μέτρηση της οικονομικής συμβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτό πρέπει να γίνει σε δύο φάσεις. Αρχικά, κάθε χώρα ή περιφέρεια θα πρέπει να προβεί σε μια εκ των υστέρων ανάλυση μετρώντας τη χρηματοδοτική συνεισφορά των τομέων ΚΠΔ στη χώρα ή την περιοχή. Ωστόσο, στη δεύτερη φάση, θα είναι απαραίτητο να διεξαχθεί ανάλυση των επιπτώσεων. Οι μελέτες αυτές θα δώσουν τη

δυνατότητα αξιολόγησης της πιθανής επίδρασης της ανάπτυξης και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μια εκ των προτέρων ανάλυση. Το σημαντικότερο είναι ότι μέσα από τις μελέτες αυτές είναι δυνατή η αποτίμηση με αντικειμενικά κριτήρια (ποσοτικοποίηση) των πιθανών επιπτώσεων πολιτικής ή παρέμβασης στην οικονομία. Η αξιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι επίσης απαραίτητη για τις αποφάσεις σχεδιασμού χωροταξίας και γενικότερα στη δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου ανάπτυξης (Stegmeijer, 2017).

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα προαναφερθέντα, γίνεται κατανοητό ότι στην Ελλάδα δεν είναι δυνατό να υπάρξει βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η σημασία της τελευταίας στη χώρα είναι τεράστια λόγω της οικονομικής και κοινωνικής συνεισφοράς της. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι η ταυτότητα ενός τόπου, που συνδέει τις τοποθεσίες και τις οικονομίες με το παρελθόν του και διαμορφώνει το μέλλον του. Ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς στη χώρα μας είναι ιδιαίτερα ισχυρός λόγω του μοναδικού πολιτιστικού πλούτου που διαθέτει, με αποτέλεσμα να μπορεί να αναδειχθεί παγκοσμίως και να συμβάλει στην οικονομική και κοινωνική ευημερία (Mendoní, 2017). Δεδομένου του αριθμού των ερευνητικών μελετών, συμπεραίνεται ότι η αξιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ένα διακεκριμένο ερευνητικό θέμα που πρέπει να συνεχιστεί, με απώτερο σκοπό τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς από τη συνεχή παρακμή, και να οδηγήσει την Ελλάδα σε μια εξωστρεφή βιώσιμη οικονομία χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς.

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΚΑΙ ΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Εισαγωγή: Ο κλάδος του πολιτισμού στην Ελλάδα και οι οικονομικές επιπτώσεις του.

Στην Ευρώπη ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας αποτελεί τα τελευταία χρόνια έναν από τους πιο δυναμικούς τομείς της οικονομίας. Για το λόγο αυτό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε όχι μόνο να διατηρήσει το πρόγραμμα Creative Europe, αλλά και να αυξήσει κατά 17% τον προϋπολογισμό του για την περίοδο 2021-2027. Το πρόγραμμα Creative Europe επικεντρώνεται στην οικονομική διάσταση των ΚΠΔ (δημιουργία θέσεων εργασίας, οικονομική ανάπτυξη), παράλληλα όμως αποσκοπεί και στη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής και των διεθνών σχέσεων της Ευρώπης³ (European Commission, 2012).

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας που παρουσιάζεται παρακάτω φανερώνει ότι την τελευταία δεκαετία η οικονομική αξία των ΚΠΔ έχει εξεταστεί εκτενώς από διεθνείς, εθνικούς και περιφερειακούς παράγοντες. Διάφορες μέθοδοι αποτίμησης έχουν δείξει ότι η οικονομική απόδοση των έργων του ΚΠΔ είναι θετική για την τοπική αλλά και την εθνική οικονομία. Επίσης, μπορεί να λεχθεί ότι οι ΚΠΔ μπορούν να λειτουργήσουν ως κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής και ότι δεν είναι δυνατή η βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς την πολιτιστική κληρονομιά. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι η ταυτότητα ενός τόπου που συνδέει τις τοποθεσίες και τις οικονομίες με το παρελθόν τους και διαμορφώνει το μέλλον τους. Οι βιομηχανίες του πολιτισμού και της δημιουργικότητας θα μπορούσαν να αποβούν σωτήριες σε αυτή την περίοδο βαθιάς κρίσης που αντιμετωπίζει η χώρα. Η διεθνής εμπειρία, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, δείχνει ότι μπορεί να αποτελέσει μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας, τόσο για την τοπική όσο και για την εθνική οικονομία (π.χ. ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης, δημιουργία θέσεων απασχόλησης, ενίσχυση του επενδυτικού κλίματος κ.λπ.).

³ Creative Europe Programme 2021-2027.

2.2 Αξιολόγηση του αντίκτυπου της δημόσιας παρέμβασης στην πολιτιστική κληρονομιά: Μέθοδοι και προσεγγίσεις για τη μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων σε εθνικό επίπεδο

Η δημιουργική οικονομία αποτελεί αναμφισβήτητο πλεονέκτημα των πόλεων, των περιφερειών και των χωρών και συμβάλλει με διάφορους τρόπους στην οικονομία, τον πολιτισμό, την κοινωνία και το περιβάλλον. Πολλές μελέτες έχουν διεξαχθεί σε τοπικό αλλά και σε εθνικό επίπεδο, για να παρουσιάσουν τη σημασία του ΚΠΔ στο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο μιας περιοχής, μιας χώρας ή παγκοσμίως. Τις τελευταίες δεκαετίες υπήρξε έντονο διεθνές ενδιαφέρον για την οικονομική σημασία των ΚΠΔ. Είναι πλέον προφανές ότι οι βιομηχανίες αυτές έχουν θετικό αντίκτυπο στο ΑΕΠ, στους ρυθμούς ανάπτυξης και στην απασχόληση σε μια χώρα. Έχει αποδειχθεί, επίσης, μέσω πολλών ερευνών, ότι οι ΚΠΔ βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας και συμβάλλουν στην προώθηση της αναγνωρισιμότητάς της (branding) και στην προσέλκυση επενδύσεων (Pine and Gilmore, 1999). Η αξιολόγηση της οικονομικής αξίας του πολιτισμού μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, όπως χαρτογράφηση (μελέτες), μελέτες επιπτώσεων, οικονομική συμβολή και οικονομικό μέγεθος. Ειδικότερα, η χαρτογράφηση στοχεύει στην παροχή μιας επισκόπησης της οικονομικής αξίας των βιομηχανιών.

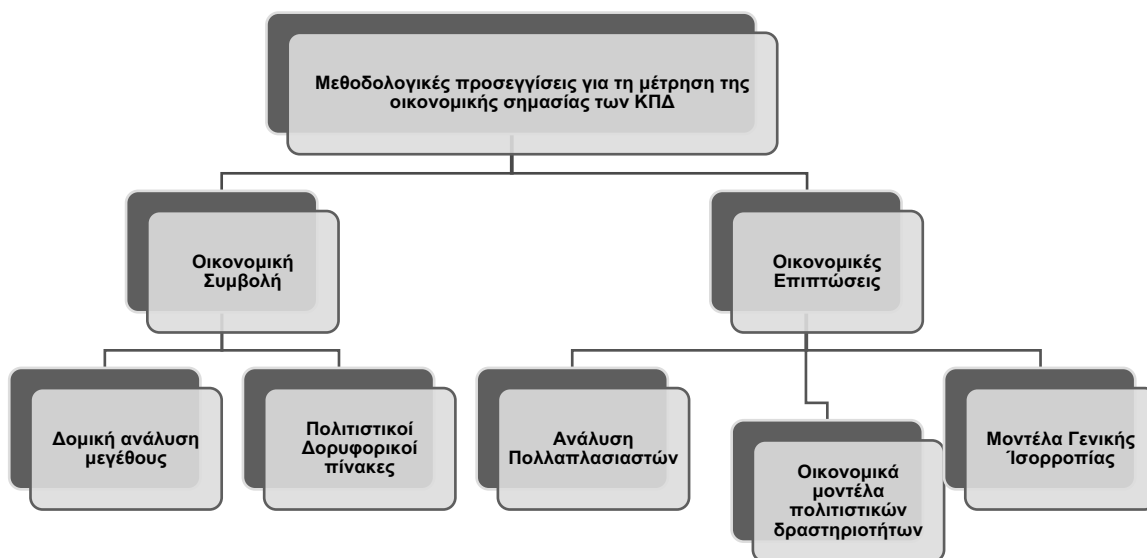
Ο όρος «οικονομική συμβολή» είναι ένας ποσοτικός προσδιορισμός της οικονομικής διάστασης των ΚΠΔ. Η οικονομική συμβολή είναι βασικά μια στατική περιγραφική έννοια, η οποία μπορεί να ερμηνευτεί με μια μετρήσιμη μεταβλητή, όπως η απασχόληση, το ΑΕΠ, η αξία του εμπορίου, η ΑΠΑ κ.λπ. Ο όρος χρηματοδοτική συνεισφορά ή οικονομική συμβολή χρησιμοποιείται κυρίως για να καταδείξει στατιστικά την οικονομική συμβολή των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Από την άλλη πλευρά, ο αντίκτυπος είναι μια έννοια με υψηλότερο επίπεδο ανάλυσης από τον όρο χρηματοδοτική συνεισφορά (Thorby, 2004). Ο αντίκτυπος στην οικονομία αναφέρεται κυρίως στους τρόπους διανομής της παραγωγής στην οικονομία (άμεσες, έμμεσες και επαγωγικές επιπτώσεις σε άλλες βιομηχανίες). Η ανάλυση μπορεί να εφαρμοστεί είτε σε μικροοικονομικό επίπεδο, μελετώντας τις βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις μιας επένδυσης στον πολιτιστικό τομέα, είτε σε μακροοικονομικό επίπεδο, μελετώντας τον αντίκτυπο της αυξημένης οικονομικής δραστηριότητας στις πολιτιστικές βιομηχανίες, σε άλλους κλάδους ή στην οικονομία στο σύνολό της. Και οι δύο προσεγγίσεις χρησιμοποιούν πολλαπλασιαστές για τη μέτρηση των σχετικών επιπτώσεων ή άλλων οικονομικών μοντέλων.

Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις μπορούν να διαιρεθούν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη μετρά τη χρηματοδοτική συνεισφορά των ΚΠΔ, μέσω της μεθόδου οικονομικού μεγέθους - διαρθρωτικής ανάλυσης και της μεθόδου των Πολιτιστικών Δορυφορικών Λογαριασμών (CSA), ενώ η δεύτερη την επίδραση των ΚΠΔ μέσω της πολλαπλασιαστικής μεθόδου, το οικονομικό μοντέλο πολιτιστικών δραστηριοτήτων και το μοντέλο ανισορροπίας «UNESCO, 2009». Η σημασία των μεθοδολογιών

μέτρησης έγκειται στο γεγονός ότι δεν πρέπει να υπάρχει μόνο εκ των υστέρων αξιολόγηση της οικονομίας των ΚΠΔ, αλλά και μια εκ των προτέρων αξιολόγηση του δυναμικού ανάπτυξης των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Αυτό θα επιτρέψει στις χώρες που εφαρμόζουν αυτές τις μεθόδους να επανεκτιμήσουν το αναπτυξιακό πρόγραμμα των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών τους σε επίπεδο που να ανταποκρίνεται στις ικανότητες και τις προτεραιότητές τους.

Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να δούμε τις πέντε μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται διεθνώς:

**Πίνακας 2.1 Πέντε μεθοδολογικές προσεγγίσεις σύμφωνα με την UNESCO FCS, 2012
(τροποποιήθηκε από τη συγγραφέα)**

Πηγή: UNESCO FCS, 2012.

Η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί στο πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης είναι αυτή του οικονομικού μεγέθους και της δομικής ανάλυσης, ενώ στο δεύτερο θα χρησιμοποιηθεί η ανάλυση πολλαπλασιαστών. Ο κύριος σκοπός της ανάλυσης δομικού μεγέθους είναι να προσδιοριστεί το μέγεθος της οικονομικής δραστηριότητας που σχετίζεται με τις βιομηχανίες του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Με τη μέθοδο αυτή μπορούμε να προσδιορίσουμε την άμεση συμβολή των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών σε βασικά μακροοικονομικά μεγέθη (ΑΠΑ, ΑΕΠ, ακαθάριστη αξία παραγωγής, απασχόληση, σχηματισμός κεφαλαίου, εξαγωγή και εισαγωγή). Πολύ συχνά, για να εκτιμηθεί η συμβολή των ΚΠΔ, υπολογίζεται και συγκρίνεται το ποσοστό των διαφόρων μακροοικονομικών μεγεθών στον τομέα των ΚΠΔ, ανάλογα με το μέγεθος των άλλων

τομέων της οικονομίας. Με άλλα λόγια, η ανάλυση οικονομικού μεγέθους παρέχει μια γενικότερη εικόνα του ρόλου των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών στην οικονομία και του τρόπου με τον οποίο εντάσσονται στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον. Από την άλλη πλευρά, η διαρθρωτική ανάλυση δεν περιορίζεται στην περιγραφή των δεδομένων, αλλά αποτελεί περισσότερο μια ερμηνεία μιας συγκεκριμένης πολιτικής και του οικονομικού περιβάλλοντος. Η διαρθρωτική ανάλυση μετρά τη μακροπρόθεσμη συμβολή των ΚΠΔ και χρησιμοποιεί μια ανάλυση των μακροοικονομικών μεγεθών σε υποτομείς. Επομένως, για να μετρηθεί η οικονομία του μεγέθους και της δομικής ανάλυσης, χρησιμοποιούνται απόλυτες τιμές των μακροοικονομικών μεγεθών, όπως η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, η εργασία, η επιχειρηματική δραστηριότητα, η ΑΠΑ.

Στον παρακάτω πίνακα περιγράφεται το βασικό υπόδειγμα μέτρησης του οικονομικού μεγέθους και της οικονομικής συνεισφοράς.

Πίνακας 2.2 Βασικό υπόδειγμα μέτρησης του οικονομικού μεγέθους και δομικής ανάλυσης σύμφωνα με την UNESCO,2009.

ΔΕΙΚΤΗΣ	ΜΕΤΡΟ	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΑΦΕΙΑ, ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ
Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία/ΑΕΠ πολιτιστικών βιομηχανιών ή υποτομέων	<ul style="list-style-type: none"> • Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση της οικονομικής αξίας και του επιπέδου δραστηριότητας στις πολιτιστικές βιομηχανίες, • τη σημασία των πολιτιστικών βιομηχανιών στην παραγωγή μακροοικονομικών μεγεθών · • Προσδιορισμός του τύπου σχέσης μεταξύ πολιτιστικών βιομηχανιών και του μοντέλου ανάπτυξης της συνολικής οικονομίας και των πολιτιστικών βιομηχανιών (π.χ. μοντέλο ανάπτυξης, μοντέλο πρόνοιας κ.λπ.) • Για τον εντοπισμό των διαρθρωτικών αλλαγών στην οικονομία προς τη δημιουργική οικονομία.
	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία/ΑΕΠ των πολιτιστικών βιομηχανιών σε σχετικούς όρους	
	Κατανομή της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας/ΑΕΠ ανά υποτομείς	
Κύκλος εργασιών	Κύκλος εργασιών πολιτιστικών βιομηχανιών υποτομέων	
	Κύκλος εργασιών των πολιτιστικών βιομηχανιών σε σχετικούς όρους	
	Κατανομή του κύκλου εργασιών από τους υπο-	

	τομείς των πολιτιστικών βιομηχανιών	
Απασχόληση	Συμβολή της απασχόλησης των πολιτιστικών βιομηχανιών στη συνολική απασχόληση	<ul style="list-style-type: none"> Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση της σημασίας της πολιτιστικής απασχόλησης στη συνολική απασχόληση, το δυναμικό για τη δημιουργία θέσεων εργασίας κ.λπ.
	Κατανομή της απασχόλησης στους υποτομείς των πολιτιστικών βιομηχανιών	
	Όγκος και μερίδιο της αυτοαπασχόλησης	
	Παραγωγικότητα της εργασίας στις πολιτιστικές βιομηχανίες	
Επιχειρηματική δραστηριότητα	Απόθεμα επιχειρήσεων	<ul style="list-style-type: none"> Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ένδειξη της πολιτιστικής πολυμορφίας και του επιπέδου προμήθειας πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών · <ul style="list-style-type: none"> Οι δείκτες εκκίνησης και θνησιμότητας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μέτρηση της αναταραχής στον κύκλο ζωής των επιχειρήσεων, τη ληκτότητα του υποτομέα · Για τη μοντελοποίηση των προγραμμάτων στήριξης των πολιτιστικών βιομηχανιών · <ul style="list-style-type: none"> για την ένδειξη της διάρθρωσης των επιχειρήσεων, της συγκέντρωσης ή της διαφοροποίησης · Για την ανάλυση της ομοιότητας και των διαφορών μεταξύ των πολιτιστικών βιομηχανιών και της υπόλοιπης οικονομίας κ.λπ.
	Κατανομή των επιχειρήσεων κατά επιμέρους τομείς	
	Νεοσύστατες επιχειρήσεις	
	Επιχειρηματική θνησιμότητα	
	Κατανομή των νεοσύστατων επιχειρήσεων ανά υποτομέα	
	Κατανομή της θνησιμότητας των επιχειρήσεων	

Πηγή: UNESCO, 2009, p. 82.

Στόχος αυτών των δεικτών είναι η μέτρηση της δυναμικής των πολιτιστικών βιομηχανιών σε οικονομικό επίπεδο και η παροχή αξιόπιστων δεδομένων ως βάση για μελλοντική λήψη αποφάσεων στον τομέα των πολιτιστικών βιομηχανιών (UNESCO FCS, 2009, σελ. 20). Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται ευρέως από πολλές χώρες και πολύ συχνά συνδυάζεται με άλλες μεθόδους. Οι μελέτες αυτές διεξάγονται κυρίως από δημόσιους ή διεθνείς οργανισμούς σε επίπεδο χώρας.

Παγκοσμίως, πολλές χώρες έχουν πραγματοποιήσει μελέτες οικονομικού μεγέθους και δομικής ανάλυσης. Παρακάτω παρατίθενται οι σημαντικότερες.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής έχουν διεξαχθεί πολλές μελέτες, όπως είναι «Οι Δημιουργικές Βιομηχανίες: Οι Επιχειρήσεις και η Απασχόληση στις Τέχνες», οι οποίες διεξάγονται από τον Οργανισμό Americans for the Arts που έχει κάνει αρκετές δημοσιεύσεις, το 1994, 2002, 2007, 2012, 2017 (η επόμενη έκδοση θα δημοσιευτεί λόγω COVID τον Οκτώβριο 2022). Η τελευταία έκθεση έδειξε ότι η δημιουργική βιομηχανία αντιπροσωπεύει το 4,01% όλων των επιχειρήσεων και το 2,04% του συνόλου των εργαζομένων στις ΗΠΑ (Americans for the Arts, 2017).

Στον Καναδά, το *The conference board of Canada* δημοσίευσε το 2008 μια έκθεση με τίτλο «Αξιολόγηση Πολιτισμού: Μέτρηση και Κατανόηση της Δημιουργικής Οικονομίας του Καναδά». Η έκθεση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η βιομηχανία Τεχνών και Πολιτισμού είχε πραγματική προστιθέμενη αξία 46 δισεκατομμυρίων δολαρίων ή 3,8% του πραγματικού ΑΕΠ της χώρας το 2007. Υπολογίστηκε ότι η οικονομική συμβολή των άμεσων, έμμεσων και επαγόμενων επιπτώσεων ήταν 84,6 δισεκατομμύρια δολάρια ή 7,4% του συνολικού ΑΕΠ. Ο πολιτιστικός τομέας συνέβαλε επίσης με 1,1 εκατομμύρια θέσεις εργασίας στην οικονομία. Το 2014 δημοσιεύθηκε ο «Canadian Culture Satellite Account, 2010», που υπολόγισε πως η βιομηχανία του πολιτισμού αποτελούσε το 3,4% του ΑΕΠ της χώρας, απασχολούσε το 4% του εργατικού δυναμικού και είχε παραγωγή 3% (Statistics Canada, 2016). Το 2019 η βιομηχανία του πολιτισμού απέφερε 57,1 δισεκ. δολάρια, που αντιπροσωπεύει το 2,6 % του ΑΕΠ της συνολικής οικονομίας του Καναδά (Canada statistics, 2021).

Το Ηνωμένο Βασίλειο, ως πρωτοπόρο των μελετών πολιτιστικών επιπτώσεων, είναι ένα βήμα μπροστά. Η τελευταία έκθεση είναι η «Industrial Strategy: Creative Industries Sector Deal», που δημοσιεύθηκε το 2018 από την DCMS και HM. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της δημιουργικής βιομηχανίας το 2016 υπολογίστηκε σε 91,8 δισεκατομμύρια λίρες, με αύξηση 7,6% από το 2015. Η απασχόληση του δημιουργικού τομέα αναλογεί στο 11% των θέσεων εργασίας του Ηνωμένου Βασιλείου (Commission & General, 2006). Οι εκτιμήσεις των βρετανικών δημιουργικών βιομηχανιών το 2015 ήταν 21,2 δισεκατομμύρια λίρες, δηλαδή το 9,4% των συνολικών εξαγωγικών υπηρεσιών του Ηνωμένου Βασιλείου. Το Ηνωμένο Βασίλειο θεωρεί τη δημιουργική βιομηχανία ως την καρδιά του ανταγωνιστικού του πλεονεκτήματος. Η μελέτη επίσης προβλέπει ότι οι δημιουργικές εξαγωγές θα αυξηθούν κατά 50% έως το 2025, η ΑΠΑ κατά 150 δισεκατομμύρια λίρες έως το 2023 και ότι θα δημιουργηθούν 600.000 νέες δημιουργικές θέσεις εργασίας έως το 2023 (Industrial Strategy Creative Industries Sector Deal, 2018). Σύμφωνα με την τελευταία μελέτη με τίτλο «The UK Creative Industries», το 2019 οι άμεσα εξαρτημένες θέσεις εργασίας στον πολιτιστικό κλάδο άγγιξαν τα 2,1 εκατ., ενώ μαζί με τις θέσεις που εξαρτώνται από τον πολιτιστικό κλάδο πλησίασαν τα 3,5 εκατ., δηλαδή το 10% των θέσεων εργασίας της χώρας. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της δημιουργικής

βιομηχανίας το 2019 άγγιξε τα 116 δισεκατομμύρια λίρες στη Μεγάλη Βρετανία, ποσό που αντιπροσωπεύει το 6% της συνολικής οικονομίας της χώρας (Creative UK Group, 2021).

Η μελέτη του Bazalgette «Independent Review of the creative industries», που δημοσιεύθηκε το 2017, προβλέπει αύξηση της ΑΠΑ κατά 3,9% κάθε χρόνο έως το 2025, με αποτέλεσμα να φθάσει τα 128,4 δισεκατομμύρια λίρες. Τέλος, προβλέπει ότι θα δημιουργηθούν 1.000.000 νέες δημιουργικές θέσεις εργασίας έως το 2030 (Bazalgette, 2017).

Η Αυστρία, με την «Όγδοη αυστριακή μελέτη για τη Δημιουργική Βιομηχανία», υπολόγισε ότι περισσότερο από το 10% (περίπου 42.000 επιχειρήσεις) όλων των επιχειρήσεων της ανήκαν στις δημιουργικές βιομηχανίες το 2018. Το εργατικό δυναμικό της δημιουργικής οικονομίας την ίδια χρονιά υπολογίστηκε σε 153.000 άτομα ή στο 5% του εργατικού δυναμικού της συνολικής οικονομίας. Η προστιθέμενη αξία της δημιουργικής βιομηχανίας έφθασε το 3,8% του συνολικού ΑΕΠ της Αυστρίας και ανταγωνίζεται τις επιδόσεις της τουριστικής βιομηχανίας που αντιπροσώπευαν το 4% του ΑΕΠ το 2018 (Kreativwirtschaft Austria, n.d., 2021). Στη μελέτη αυτή έγινε μια ανασκόπηση της χαρτογράφησης του πολιτισμού και εναρμόνισή της με το ευρωπαϊκό πλαίσιο, προκειμένου να υπάρχει συγκρισιμότητα με άλλες ευρωπαϊκές μελέτες.

Στην Ιταλία, για τη μέτρηση της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας, το ίδρυμα Symbola e Unioncamere σε συνεργασία με την περιφέρεια Marche δημοσιεύει τα τελευταία 9 χρόνια τη μελέτη «Io Sono Cultural», η οποία πραγματεύεται τα οικονομικά του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Το Σύστημα Πολιτιστικής και Δημιουργικής Παραγωγής, όπως ορίζεται στην έκθεση, αντιπροσώπευε το 6,1% της ιταλικής προστιθέμενης αξίας το 2018, αριθμός που αυξήθηκε κατά 2,9% σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ η ιταλική οικονομία στο σύνολό της αυξήθηκε κατά 1,8% στις τρέχουσες τιμές. Επίσης, στον κλάδο απασχολούνταν 1,5 εκατ. εργαζόμενοι, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 6,1% των συνολικών εργαζομένων της χώρας (Renzi Segretario, n.d.2018).

Στην Αυστραλία, τα τελευταία χρόνια έχουν διεξαχθεί αρκετές μελέτες προκειμένου να προσδιοριστεί η οικονομική συμβολή των ΚΠΔ. Το 2013 δημοσιεύθηκε η μελέτη «Πολιτιστικοί Δορυφορικοί Λογαριασμοί», ενώ η πιο πρόσφατη είναι η «Cultural and Creative activity 2008-09 και 2016-17» το 2018 από το Bureau of Communications and Arts Research. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 2016-17 οι ΚΠΔ αποτελούσαν το 6,4% του ΑΕΠ της χώρας (Australian Government Bureau of Communications and Arts Research, 2018).

Στη Γερμανία, το Κέντρο Οικονομικών Ερευνών δημοσιεύει κάθε χρόνο μια έρευνα σχετικά με τα οικονομικά των ΚΠΔ, παρουσιάζοντας βασικούς οικονομικούς δείκτες. Το 2018 οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες απασχολούσαν το 2,9% του εργατικού δυναμικού της Γερμανίας, ενώ συνεισέφεραν το 3,0% στην ΑΠΑ της χώρας (Federal Ministry for Economic Affairs, 2020).

Κλείνοντας, στην Ευρώπη τα τελευταία 20 χρόνια έχει γίνει μια πολύ μεγάλη προσπάθεια στο θέμα αυτό. Η ΕΕ δημιούργησε το LEG-Culture, ο κύριος σκοπός του οποίου ήταν η δημιουργία ενός συστήματος συνεκτικών και συγκρίσιμων πληροφοριών που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση της σχέσης μεταξύ του πολιτισμού και της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Η έκθεση LEG-Culture παρουσιάστηκε το 2000, ενώ η μεθοδολογική εργασία του συνεχίστηκε μέσω της Eurostat, που ανέλαβε την ανάπτυξη κοινών μεθοδολογιών για την παραγωγή στατιστικών σχετικά με τα θέματα που σχετίζονται με την εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική: απασχόληση, δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες για τις πολιτιστικές πρακτικές (Commission & General, 2006). Στη συνέχεια, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπέβαλε ψήφισμα σχετικά με τις πολιτιστικές βιομηχανίες το 2002. Δύο χρόνια αργότερα, δημοσιεύεται η γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής για τις Δημιουργικές Βιομηχανίες της Ευρώπης (2004).

Μια από τις πιο ολοκληρωμένες έρευνες σχετικά με τον αντίκτυπο του πολιτισμού στην ευρωπαϊκή οικονομία είναι η έκθεση «Η οικονομία του πολιτισμού στην Ευρώπη (2006)», η οποία στοχεύει να βοηθήσει την ΕΕ να εκμεταλλευτεί την οικονομική και κοινωνική δύναμη του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα. Η έκθεση, αρχικά, επιχειρεί τη χαρτογράφηση του τομέα του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, ορίζοντας εκτενώς τον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα. Έτσι, ξεκίνησε και η συστηματική ανάλυση δομικού μεγέθους για τους ΚΠΔ στην Ευρώπη. Στη μελέτη αυτή υπολογίστηκε ότι ο πολιτιστικός και δημιουργικός τομέας στην Ευρώπη αντιπροσώπευε το 2,6% του ΑΕΠ της ΕΕ το 2003, ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν 12,3% το 1999-2003. Στη συνέχεια, παρατηρείται ότι οι ΚΠΔ, εκτός από τον άμεσο αντίκτυπο, έχουν και έμμεσες επιπτώσεις (ενισχύουν τον τουρισμό, βοηθούν την κοινωνική και εδαφική συνοχή, την τοπική ανάπτυξη κ.λπ.), οι οποίες συμβάλλουν σημαντικά στους στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Συμπερασματικά, η μελέτη καταλήγει ότι η εμφάνιση της Ευρώπης ως δημιουργικού εστιακού σημείου είναι σημαντική για την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ και ότι η τελευταία πρέπει να θέσει τον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα στο επίκεντρο του στρατηγικού της σχεδιασμού.

Το επόμενο βήμα ήταν η δημοσίευση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2008) της έκθεσης για τις πολιτιστικές βιομηχανίες στην Ευρώπη, μετά την οποία εγκρίθηκε ένα ψήφισμα για τον πολιτισμό. Στη συνέχεια, έχουμε τη δημοσίευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Πράσινη Βίβλος» με τίτλο «Απελευθέρωση του δυναμικού των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών» (2010), με σκοπό να τονίσει τη σημασία των τομέων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας για την ανταγωνιστικότητα της ΕΕ στο παγκόσμιο περιβάλλον. Τέλος, δημιουργήθηκε η ομάδα ESSnet-Culture, ως κομμάτι της Eurostat, με κύριο στόχο την επεξεργασία μεθοδολογικών θεμάτων των πολιτιστικών στατιστικών στην ΕΕ. Αυτή η ομάδα δημοσίευσε το 2011 την τελική της έκθεση «ESSnet-Culture Final Report» κατατάσσοντας τις πολιτιστικές βιομηχανίες σε δέκα κατηγορίες και δημιουργώντας είκοσι οκτώ δείκτες για την παραγωγή στατιστικών για τον πολιτισμό (Eurostat,

2012). Το 2018 έχουμε επικαιροποίηση του στατιστικού εργαλείου με την έρευνα «Guide to Eurostat Cultural Statistics», που είναι και το τελευταίο στατιστικό εργαλείο, προκειμένου να υπάρξουν συγκρίσιμες μελέτες για τα οικονομικά του πολιτισμού στην Ευρώπη. Με βάση τα παραπάνω στατιστικά εργαλεία, η Eurostat προχώρησε σε τρεις μελέτες, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του οικονομικού μεγέθους και δομικής ανάλυσης. Οι μελέτες αυτές ονομάζονται Cultural Statistics και δημοσιεύτηκαν το 2007, 2011, 2016, 2019 (European Commission, 2011; Eurostat, 2016; Pol, 2007). Η μελέτη του 2019 έδειξε ότι οι βιομηχανίες του πολιτισμού και της δημιουργικότητας στην ΕΕ-28 την ίδια χρονιά απασχολούσαν το 3,8% του συνολικού ανθρώπινου δυναμικού στην ΕΕ, ενώ οι πολιτιστικές επιχειρήσεις αποτελούσαν το 5% (1,23 εκατ. επιχειρήσεις) του συνολικού αριθμού επιχειρήσεων και συνεισέφεραν το 2,7% της ΑΠΑ του συνόλου της οικονομίας των μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων (Eurostat, 2019).

Η μελέτη που θα αναλυθεί στα παρακάτω κεφάλαια επιχειρεί μια πρώτη ακτινογραφία της οικονομίας των ΚΠΔ για το έτος 2017 στην Ελλάδα. Οι πρώτες σοβαρές προσπάθειες που έγιναν στην Ελλάδα για τη χαρτογράφηση των ΚΠΔ είναι από την κ. Λαζαρέτου, με τη μελέτη της «Η έξυπνη οικονομία: Πολιτιστικές και Δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα» το 2014, και μια δεύτερη που διεξήγαγε το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού το 2016, με τίτλο «Μελέτη για τη Χαρτογράφηση της Πολιτιστικής - Δημιουργικής Βιομηχανίας στην Ελλάδα». Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής έδειξαν ότι το 2014 οι ΚΠΔ απασχολούσαν το 3,2% του συνολικού ανθρώπινου δυναμικού (110.688 εργαζομένους), με πωλήσεις 5,3 δισεκ., και οι πολιτιστικές επιχειρήσεις αποτελούσαν το 6,6% του συνόλου.

Με την παραπάνω ανασκόπηση εθνικών μελετών οικονομικού μεγέθους και δομικής ανάλυσης γίνεται φανερό ότι παγκοσμίως οι χώρες σε τακτά χρονικά διαστήματα τις δημοσιεύουν προκειμένου να προσδιορίσουν τη σημασία των ΚΠΔ στην εγχώρια οικονομία, ενώ ταυτόχρονα αναλύουν τα βασικά διακριτικά χαρακτηριστικά των υποτομέων του κλάδου. Το μεγάλο πρόβλημα που υπάρχει διεθνώς με τις μελέτες αυτές είναι η διαφορετική εννοιολογική τους βάση, με αποτέλεσμα η σύγκρισή τους να μην επιφέρει έγκυρα αποτελέσματα.

2.3 Το οικονομικό αποτύπωμα της πολιτιστικής βιομηχανίας στην Ελλάδα: Μέτρηση οικονομικού μεγέθους και δομικής ανάλυσης

Η πρώτη αναφορά του όρου «πολιτιστική βιομηχανία» έγινε από τη σχολή κοινωνιολογίας της Φρανκφούρτης, και πιο συγκεκριμένα από τους Theodor Adorno και Max Horkheimer το 1947 στο

βιβλίο τους «Διαλεκτική του Διαφωτισμού». Το βιβλίο αυτό περιέχει ένα ολόκληρο κεφάλαιο με τίτλο «Η βιομηχανία του πολιτισμού», που πραγματεύεται την εκβιομηχάνιση του πολιτισμού και πώς θα μπορούσαν τα πολιτιστικά αγαθά να παράγονται μαζικά εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου. Εκείνη την εποχή ο όρος «πολιτιστική βιομηχανία» είχε αρνητική έννοια, καθώς πίστευαν ότι η εμπορευματοποίηση των πολιτιστικών αγαθών θα τα αλλοίωνε.

Στη δεκαετία του 1980 το κλίμα αρχίζει να διαφοροποιείται και η «πολιτιστική βιομηχανία» χρησιμοποιείται ευρέως από τους ακαδημαϊκούς και την UNESCO με μια θετική έννοια. Η τελευταία μάλιστα επεκτείνει τον τομέα και περιλαμβάνει και τη μουσική (PRG, 2013). Μετά τον όρο «πολιτιστικές βιομηχανίες» εμφανίζεται ο όρος «δημιουργικές βιομηχανίες», που εισήγαγαν οι Αυστραλοί, ενώ η έκθεση «Creative, DCMS» του Ηνωμένου Βασιλείου συνέβαλε στη διάδοση των ιδεών και του εύρους των δημιουργικών δραστηριοτήτων, καθώς στο τέλος της δεκαετίας του 1990 δημοσίευσε μια έκθεση με τίτλο «Χαρτογράφηση: Δημιουργική βιομηχανία», ορίζοντας τις δημιουργικές βιομηχανίες ως εκείνες που βασίζονται στην ατομική δημιουργικότητα, ικανότητα και ταλέντα και που έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν κέρδη και θέσεις εργασίας μέσω της παραγωγής και εκμετάλλευσης της πνευματικής ιδιοκτησίας (DCMS, 1998).

Ο John Howkins, το 2001, με την έκθεσή του «Η Δημιουργική Οικονομία: Πώς οι άνθρωποι κάνουν χρήματα από ιδέες», εισήγαγε την έννοια της δημιουργικής οικονομίας. Η διαφορά ανάμεσα στους δύο προηγούμενους όρους είναι ότι η δημιουργική οικονομία είναι μια ευρύτερη έννοια, που επεκτείνεται σε 15 βιομηχανίες και περιλαμβάνει την τέχνη, την επιστήμη και την τεχνολογία. Η Πράσινη Βίβλος χρησιμοποιεί τον όρο Πολιτιστική και Δημιουργική Βιομηχανία (ΚΠΔ).

Η χαρτογράφηση του κλάδου του πολιτισμού και της δημιουργικότητας είναι μείζονος σημασίας και έχει ως βασικό στόχο τη δημιουργία μιας ενιαίας εννοιολογικής βάσης, προκειμένου να παραχθούν επεξεργάσιμα αποτελέσματα. Πριν από την εξέταση αυτού του θέματος, πρέπει να γίνει μνεία σε κάποιους ορισμούς του πολιτισμού ως έννοιας. Η UNESCO αναφέρει ότι «Πολιτισμός θα πρέπει να θεωρείται το σύνολο των πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας ή μιας κοινωνικής ομάδας, καθώς και ό,τι άλλο περιλαμβάνει πέρα από την τέχνη και τη λογοτεχνία, τον τρόπο ζωής, τους τρόπους συμβίωσης, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τις πεποιθήσεις» (UNESCO, 2001) (Iorgulescu, Alexandru, Cretan, Kagitci, & Iacob, 2011). Η Πράσινη Βίβλος, που δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2010, υιοθετεί μια πιο στενή προσέγγιση, η οποία ορίζει ως κλάδους του πολιτισμού «εκείνους που παράγουν και διανέμουν αγαθά ή υπηρεσίες, που κατά τη στιγμή της παραγωγής τους θεωρείται ότι έχουν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, χρήση ή σκοπό, που εμπεριέχει ή μεταφέρει τρόπους πολιτιστικής έκφρασης, ανεξάρτητα από την εμπορική αξία τους». Αντίθετα, ως δημιουργικούς κλάδους αναφέρει «εκείνους που χρησιμοποιούν τον πολιτισμό ως συστατικό τους στοιχείο και έχουν πολιτιστική διάσταση, παρά

το γεγονός ότι τα προϊόντα τους έχουν κατά κύριο λόγο λειτουργική χρησιμότητα» (European Commission, 2010).

Συνοψίζοντας τους παραπάνω ορισμούς, τρία χαρακτηριστικά θεωρούνται ως τα κύρια συστατικά για τον καθορισμό των πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Eurostat, 2012):

1. Οι δραστηριότητες να συνδέονται με την έννοια της πολιτιστικής έκφρασης.
2. Οι δραστηριότητες να έχουν τις ρίζες τους στη δημιουργία και επικοινωνία μέσω συμβόλων.
3. Οι δραστηριότητες να συνδέονται με κάποια πτυχή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (κυρίως πνευματικά δικαιώματα).

Οι διαφορετικοί ορισμοί που έχουν δοθεί στον όρο «πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες» δημιούργησαν διάφορα μοντέλα. Μια επισκόπηση αυτών των μοντέλων παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2.3 Διάφοροι ορισμοί του όρου «πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες»

UK	HOMOCENTRIC CYCLES	WIPO	UNESCO	EU	Americans for the Arts Model
Διαφήμιση	ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	Μουσεία	Διαφήμιση	Διαφήμιση
Αρχιτεκτονική	Λογοτεχνία	Διαφήμιση	Αρχαιολογικοί χώροι	Αρχιτεκτονική	Αρχιτεκτονική
Φίλμ και βίντεο	Μουσική βιομηχανία	Φίλμ και βίντεο	Πολιτιστικά αξιοθέατα	Φίλμ και βίντεο	Σχολές τεχνών
Εικαστικές τέχνες, χειροτεχνία και αγορά τέχνης	Τέχνες του θεάματος (θέατρο, χορός, φεστιβάλ)	Οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης	Κληρονομιά	Αρχεία	Σχεδιασμός
Σχεδιασμός (προϊόν, μόδα, γραφικά)	Εικαστικές τέχνες, χειροτεχνία και αγορά τέχνης	Μουσική βιομηχανία	Τέχνες του θεάματος (θέατρο, χορός, φεστιβάλ)	Βιβλιοθήκες	Φίλμ και βίντεο
Μόδα	ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	Τέχνες του θεάματος (θέατρο, χορός, φεστιβάλ)	Μουσεία	Μουσεία	Μουσεία, Ζωολογικοί Κήποι
Μουσική βιομηχανία	Φίλμ και βίντεο	Δημοσίευση (βιβλία, τύπος, περιοδικά)	Μουσική βιομηχανία	Μνημεία και τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς	Μουσική
Δημοσίευση (βιβλία, τύπος, περιοδικά)	Μουσεία	Λογισμικό, παιχνίδια υπολογιστών, πολυμέσα	Φεστιβάλ	Ραδιοτηλεοπτική μετάδοση (ραδιόφωνο και τηλεόραση)	Τέχνες του θεάματος (θέατρο, χορός, φεστιβάλ)
Τέχνες του θεάματος (θέατρο, χορός, φεστιβάλ)	Βιβλιοθήκες	Ραδιοτηλεοπτική μετάδοση (ραδιόφωνο και τηλεόραση)	Οπτικές τέχνες	Τέχνες του θεάματος (θέατρο, χορός, φεστιβάλ)	Τηλεόραση και ραδιόφωνο
Σχεδιασμός (προϊόν, μόδα, γραφικά)	ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ	Εικαστικές τέχνες, χειροτεχνία και αγορά τέχνης	Λιανική πώληση φωτογραφίας	Σχεδιασμός (προϊόν, μόδα, γραφικά)	Εικαστικές τέχνες
Λογισμικό, παιχνίδια υπολογιστών, πολυμέσα	Μνημεία και τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	Βιοτεχνία	Εικαστικές τέχνες, χειροτεχνία και αγορά τέχνης	
	Παραγωγή ήχου	Δημοσίευση (βιβλία, τύπος, περιοδικά)	Φίλμ και βίντεο	Δημοσίευση (βιβλία, τύπος, περιοδικά)	

	Ραδιοηλεκτρονική μετάδοση (ραδιόφωνο και τηλεόραση)	Προεκλογικές συσκευές	Ραδιοηλεκτρονική μετάδοση (ραδιόφωνο και τηλεόραση)	Μουσική βιομηχανία	
	Λογισμικό, παιχνίδια υπολογιστών, πολυμέσα	Μουσικά όργανα	Λογισμικό, παιχνίδια υπολογιστών, πολυμέσα	Λογισμικό, παιχνίδια υπολογιστών, πολυμέσα	
	Διαφήμιση	Χαρτί	ΣΧΕΤΙΖΟΜΕΝΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ		
	Αρχιτεκτονική	Συσκευές εκτύπωσης και φωτογραφικός εξοπλισμός	Τουρισμός		
	Σχεδιασμός (προϊόν, μόδα, γραφικά)	Αρχιτεκτονική	Αθλητικά		
	Μόδα	Σχεδιασμός (προϊόν, μόδα, γραφικά)	Τυχερά παιχνίδια		
		Μόδα	Διασκέδαση		
		Παιχνίδια	Φιλοξενία		
		Συσκευές			
		Ρούχα και βάση			

Πηγή: Eurostat 2000 (τροποποιημένο από τη συγγραφέα).

Η πρώτη προσέγγιση που διακρίνεται στον παραπάνω πίνακα είναι εκείνη του DCMS (2001), που βασίζεται στον όρο της δημιουργικής οικονομίας που διατυπώθηκε νωρίτερα και τονίζει την ατομική δημιουργικότητα, την ικανότητα και το ταλέντο. Πρόκειται για μια από τις πρώτες προσπάθειες που καταβάλλονται για τη χαρτογράφηση των τομέων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Για το λόγο αυτό, αυτή η χαρτογράφηση εφαρμόστηκε ευρέως από διάφορες χώρες, όπως η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία, η Κορέα και άλλες. Η δεύτερη προσέγγιση είναι αυτή των ομόκεντρων κύκλων του David Throsby (Throsby, 2008). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, οι βιομηχανίες ιεραρχούνται σε τέσσερις κύκλους, με αυτές με την υψηλότερη πολιτιστική αξία να βρίσκονται στον κεντρικό κύκλο. Η τρίτη προσέγγιση είναι η προσέγγιση WIPO. Η έννοια του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων αποτελεί το κύριο κριτήριο για την ταξινόμηση του τομέα. Με αυτό το κριτήριο και σύμφωνα με την αλυσίδα πνευματικών δικαιωμάτων, ο τομέας χωρίζεται σε τέσσερις κατηγορίες: βασικές βιομηχανίες δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, αλληλεξαρτώμενες βιομηχανίες πνευματικής ιδιοκτησίας, μερικές βιομηχανίες πνευματικής ιδιοκτησίας και μη αποκλειστικές βιομηχανίες υποστήριξης. Η τέταρτη προσέγγιση είναι αυτή της UNESCO. Σύμφωνα με αυτή, πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες είναι αυτές που παράγουν και διανέμουν πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες. Ο ορισμός της UNESCO είναι ο ευρύτερος και περιέχει τις περισσότερες βιομηχανίες. Οι βιομηχανίες αυτές είναι ο τουρισμός, η φυσική κληρονομιά, η βιοτεχνία γενικά, η εκτύπωση, το λογισμικό, οι τηλεπικοινωνίες και ο εξοπλισμός (Framework et al., 2009).

Η χαρτογράφηση που θα αναλυθεί παρακάτω στηρίζεται στη μεθοδολογία που ακολουθεί η μελέτη της Eurostat «ESSnet-Culture Final Report 2012» και η οποία έχει μια ρεαλιστική προσέγγιση, κάνοντας χρήση των διαθέσιμων ευρωπαϊκών στατιστικών εργαλείων και συνδυάζοντας τις

ευρωπαϊκές με τις διεθνείς προσεγγίσεις και έννοιες των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Σκοπός της μεθοδολογίας αυτής είναι η δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου από θεωρητικές προσεγγίσεις, με αναφορά σε ήδη υπάρχοντα στατιστικά εργαλεία, όπως: NACE, CPA, ISCO, COICOP-HBS, COFOG.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθεται η χαρτογράφηση του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα που υιοθέτησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προς αποφυγή ασάφειας και για λόγους συγκρισιμότητας μεταξύ των μελετών των χωρών-μελών.

Πίνακας 2.4 Η χαρτογράφηση του κλάδου των ΚΠΑ σύμφωνα με το ESSnet-Culture (2009): ΚΠΑ ανά δραστηριότητα

	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΕΜΠΟΡΙΑ/ ΠΩΛΗΣΕΙΣ	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ/ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ μουσεία, ιστορικά μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι		Αναγνώριση πολιτιστικής κληρονομιάς	Εκθέσεις μουσείων, δραστηριότητες των γκαλερί τέχνης, εμπόριο αντικών	Διατήρηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, αποκατάσταση μουσειακών εκθεμάτων, προστατευόμενων μνημείων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)
ΑΡΧΕΙΑ		Εγγραφα	Εκθέσεις αρχείων	Δραστηριότητες αρχαιοθέρσης	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ		Οργάνωση συλλογών	Δανειστικές δραστηριότητες	Δραστηριότητες συντήρησης	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)
ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ	Δημιουργία λογοτεχνικών έργων, γραφή πολιτιστικών άρθρων, μετάφραση και διερμηνεία	Εκδόσεις βιβλίων, εφημερίδων και περιοδικών	Εμπόριο βιβλίων και τύπου, οργάνωση συνεδρίων, εκθέσεις γκαλερί	Αποκατάσταση βιβλίων και προστασία των δραστηριοτήτων που αφορούν βιβλία και εφημερίδες	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ φωτογραφία, σχέδιο, πλαστικές τέχνες	Γραφιστική και πλαστική τέχνη, Δημιουργία φωτογραφικής δουλειάς, δημιουργίες σχεδίου	Παραγωγή εικαστικών τεχνών, δημοσίευση φωτογραφικών συλλογών	Οργάνωση συνεδρίων για τις εικαστικές τέχνες	Αποκατάσταση εικαστικών έργων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΘΕΑΜΑΤΟΣ Μουσική, χορός, θέατρο, τσίρκο, κάμπαρέ, συνδυασμένες τέχνες, άλλα ζωντανά προγράμματα	Δημιουργία μουζικά, χορογραφικών, μουσικών και θεατρικών δουλειών. Δημιουργία τεχνικών εργασιών για ζωντανές εμφανίσεις	Παραγωγή και οργάνωση τέχνη του θεάματος, υποστήριξη και τεχνικές δραστηριότητες για την παραγωγή ζωντανών παραστάσεων	Δραστηριότητες ζωντανών παρουσιάσεων, υπηρεσίες κρατήσεων	Αποκατάσταση μουσικών οργάνων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΜΕΣΑ ταινίες, ράδιο, τηλεόραση, βίντεο, ηχογραφήσεις, πολυμέσα π.χ. παιχνίδια βίντεο	Δημιουργία οπτικοακουστικών έργων	Παραγωγή οπτικοακουστικών προγραμμάτων, τηλεοπτικών προγραμμάτων, εκδόσεις ταινιών, μουσικής, πολυμέσων βιντεοπαιχνιδιών, ραδιοφωνικές παραγωγές	Οργάνωση συνεδρίων για τις ταινίες, ράδιο και τηλεόραση, ενοικίαση ταινιών, εμπόριο οπτικοακουστικών προϊόντων	Αποκατάσταση οπτικοακουστικών και πολυμέσων, δραστηριότητες προστασίας πολυμέσων και οπτικοακουστικών έργων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	Αρχιτεκτονικές δημιουργίες		Αρχιτεκτονικές εκθέσεις	Συντήρηση αρχιτεκτονικών μνημείων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ	Δημιουργία διαφημίσεων		Διανομή διαφημιστικού υλικού		Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ	Δημιουργία έργων τέχνης	Παραγωγή έργων τέχνης	Εκθέσεις έργων τέχνης και εμπόριο	Αποκατάσταση έργων τέχνης	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)

Πηγή: ESSnet-Culture Final Report (2012) (τροποποιημένο από τη συγγραφέα).

Η παρούσα χαρτογράφηση ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, δεδομένης της απόκλισης των εθνικών και διεθνών προσεγγίσεων μέχρι σήμερα. Όπως φαίνεται στον ανωτέρω πίνακα, για τον πολιτιστικό τομέα υπάρχουν δέκα τομείς (εικαστικές τέχνες, τέχνες του θεάματος, πολιτιστική κληρονομιά, οπτικοακουστική και πολυμέσα, αρχεία, βιβλιοθήκες, αρχιτεκτονική, διαφήμιση, βιομηχανία της τέχνης, βιβλία και τύπος).

Οι βιομηχανίες που προαναφέρθηκαν χωρίζονται σε έξι δραστηριότητες (δημιουργία, παραγωγή/εκδόσεις, διάδοση-εμπόριο/πωλήσεις, συντήρηση, εκπαίδευση και διαχείριση-νομοθεσία), οι οποίες αναλύονται ως εξής:

- **Δημιουργία:** η λειτουργία της δημιουργίας αφορά στις δραστηριότητες που σχετίζονται με την επεξεργασία των καλλιτεχνικών ιδεών, το περιεχόμενο και τα πρωτότυπα πολιτιστικά προϊόντα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στην πολιτιστική κληρονομιά, η δημιουργική λειτουργία είναι λιγότερο προφανής, σε αντίθεση με τη σκηνογραφία που βασίζεται στη δημιουργία.
- **Παραγωγή/εκδόσεις:** η παραγωγή πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών σχετίζεται με δραστηριότητες που βοηθούν να μετατραπεί ένα πρωτότυπο έργο σε μια διαθέσιμη εργασία.
- **Διάδοση/εμπόριο:** η λειτουργία διάδοση/εμπόριο περιλαμβάνει τις δράσεις της επικοινωνίας και της μετάδοσης περιεχομένου, έτσι ώστε να γίνουν τα πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες διαθέσιμα στους καταναλωτές (εκθέσεις, γκαλερί, πώληση βιβλίων).
- **Συντήρηση:** η συντήρηση αναφέρεται στις δραστηριότητες που προστατεύουν, αποκαθιστούν και διατηρούν την πολιτιστική κληρονομιά.
- **Εκπαίδευση:** ως εκπαίδευση νοείται η τυπική και η μη τυπική εκπαίδευση στον τομέα του πολιτισμού. Επιτρέπει την ανάπτυξη και τη μεταφορά δεξιοτήτων εντός αναγνωρισμένων πολιτιστικών δραστηριοτήτων, καθώς και τη λειτουργία της ευαισθητοποίησης στο πλαίσιο του πολιτιστικού κλάδου.
- **Διαχείριση/νομοθεσία:** η λειτουργία διαχείρισης σχετίζεται με δραστηριότητες που διεξάγονται από θεσμικούς, δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς, των οποίων η αποστολή είναι να προσφέρουν τα μέσα και ένα ευνοϊκό περιβάλλον για τις πολιτιστικές δραστηριότητες, τους φορείς και τους χώρους. Αυτό περιλαμβάνει διοικητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες τεχνικής φύσης για την υποστήριξη του πολιτισμού. Η νομοθεσία είναι απαραίτητη τόσο για την προστασία των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, όσο και για την παροχή πνευματικών δικαιωμάτων.

Υπάρχουν επίσης πολλοί κλάδοι οι οποίοι είναι αλληλεξαρτώμενοι με τους κλάδους του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, αλλά δεν καλύπτονται ρητά, όπως ο τουρισμός και ο τομέας των νέων τεχνολογιών, και δεν είναι εύκολη η αποτύπωσή τους.

Η χαρτογράφηση του πολιτισμού αντιμετώπισε επιπρόσθετες δυσκολίες. Αρχικά, είναι αρκετά περιορισμένη σε σχέση με άλλες. Έπειτα, υπάρχουν κλάδοι και δραστηριότητες που δεν περιλαμβάνει η χαρτογράφηση, επειδή λαμβάνουν χώρα σε εγκαταστάσεις που η κύρια δραστηριότητά τους είναι μη πολιτιστική. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην καταγράφονται. Ένα τέτοιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα είναι οι καθηγητές μουσικής, καλλιτεχνικών κ.ά., που εργάζονται είτε στην πρωτοβάθμια είτε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ένα ακόμα εμπόδιο είναι ο προσδιορισμός των αυτοαπασχολούμενων και της δημόσιας οικονομίας του πολιτισμού. Για παράδειγμα, ένας γραφίστας που έχει μια ατομική επιχείρηση, η οποία ως κύρια δραστηριότητα έχει τις εκτυπώσεις, είναι δύσκολο να εντοπιστεί και να ενταχθεί στον κλάδο που σχετίζεται με τον πολιτισμό, επειδή οι δραστηριότητες εκτύπωσης δεν εντάσσονται στις πολιτιστικές δραστηριότητες, εκτός εάν αφορούν στην παραγωγή πρωτότυπου υλικού. Από την άλλη, οι κατασκευαστικές δραστηριότητες δεν χαρακτηρίζονται απαραίτητα ως πολιτιστικές.

Οι δραστηριότητες που δεν θεωρούνται αμιγώς πολιτιστικές, αλλά συσχετιζόμενες με τον πολιτισμό, είναι:

- Δραστηριότητες λογισμικού ή εφαρμογές: η βιομηχανία λογισμικού και ηλεκτρονικών υπολογιστών είναι ένας τομέας με μεγάλη οικονομική σημασία, αλλά δεν θεωρείται ότι εντάσσεται στον πολιτιστικό τομέα.
- Δραστηριότητες ενημέρωσης (τηλεπικοινωνίες) επίσης αποκλείονται.
- Δραστηριότητες αναψυχής (π.χ. παιχνίδια, ψυχαγωγικές δραστηριότητες, τυχερά παιχνίδια κ.λπ.) δεν είναι πολιτιστικές.
- Πολιτιστικός τουρισμός: δεν υπάρχει σαφής ορισμός του, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν στατιστικά στοιχεία.
- Φυσικά αποθέματα, ζωολογικοί κήποι ή βοτανικοί κήποι θεωρούνται επίσης ως μη-πολιτιστικές δραστηριότητες.
- Η κατασκευή διακοσμητικών προϊόντων (κεραμικά, κοσμήματα κ.λπ.) δεν περιλαμβάνεται στον πολιτιστικό τομέα, γιατί μόνο τα αυθεντικά έργα τέχνης έχουν πολιτιστικό χαρακτήρα.

Οι πολιτιστικές δραστηριότητες αντιπροσωπεύουν το γενικό εννοιολογικό πλαίσιο του πολιτιστικού κλάδου. Για την παραγωγή μετρήσιμων δεδομένων, οι πολιτιστικές δραστηριότητες που περιγράφονται θεωρητικά παραπάνω τοποθετούνται σε αντιστοιχία με στατιστικές ταξινομήσεις, κυρίως οικονομικές, όπως στον πίνακα στο Παράρτημα 1 με την ταξινόμηση NACE Rev. 2 (2008). Οι δραστηριότητες που περιγράφονται στο μπλε πλαίσιο συνθέτουν τον πολιτιστικό τομέα. Μια επιπλέον ταξινόμηση, που είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, είναι η ταξινόμηση ανά προϊόν και ανά πολιτιστική

δραστηριότητα. Ο πίνακας στο Παράρτημα 1 έχει στηριχθεί στο στατιστικό εργαλείο CPA 2008, το οποίο αποτελεί τη στατιστική Ταξινόμηση των Προϊόντων κατά Δραστηριότητα (CPA) στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.

2.3.1 Η απασχόληση στον κλάδο του πολιτισμού και της δημιουργικότητας: Η αποτύπωση των πολιτιστικών επαγγελματιών

Η κατανόηση της συμβολής της πολιτιστικής απασχόλησης στην οικονομία μιας χώρας είναι ζωτικής σημασίας, λόγω της ευρύτερης σημασίας της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας παγκοσμίως. Ο στόχος 8.5 για την αειφόρο ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών είναι «να επιτευχθεί πλήρης και παραγωγική απασχόληση και αξιοπρεπής εργασία για όλες τις γυναίκες και τους άνδρες, συμπεριλαμβανομένων των νέων και των ατόμων με αναπηρία, και ίση αμοιβή για εργασία ίσης αξίας». Η UNESCO θεωρεί ότι η πολιτιστική απασχόληση έχει χαρακτηριστικά που μπορεί να βοηθήσουν στην επίτευξη του στόχου αυτού. Σύμφωνα με τον *Martin Schulz*, «Ο πολιτισμός είναι μια από τις μεγαλύτερες ελπίδες της Ευρώπης»⁴. Πολλές μελέτες παγκοσμίως αναφέρονται στον κλάδο του πολιτισμού και της δημιουργικότητας ως ένα μοχλό αειφόρου ανάπτυξης και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Προκειμένου, λοιπόν, να επιτευχθεί ο στόχος αυτός στην Ελλάδα, η παρακολούθηση της πολιτιστικής απασχόλησης και η προώθηση αναγκαίων προσαρμογών μέσα από ένα στρατηγικό σχέδιο είναι επιβεβλημένη, ώστε να αξιοποιηθεί πλήρως η δυναμική του κλάδου του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, για να συμβάλουν στην ανάπτυξη και την απασχόληση.

Δυστυχώς δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός παγκοσμίως. Στην παρούσα μελέτη ακολουθείται αυτός της πολιτιστικής απασχόλησης σύμφωνα με την *Eurostat*⁵. Η απασχόληση στον κλάδο του πολιτισμού, λοιπόν, ορίζεται ως το σύνολο των ανθρώπων που ασκούν τα επαγγέλματα στον κλάδο του πολιτισμού ως οικονομική μονάδα, αλλά και σε άλλους κλάδους (π.χ. σχεδιαστής στην αυτοκινητοβιομηχανία). Σύμφωνα με το *ESSnet-Culture*, λοιπόν, πολιτιστικά επαγγέλματα είναι αυτά που συμμετέχουν στη δημιουργία, στην παραγωγή, στην πώληση, στην εμπορία, στη συντήρηση, στην εκπαίδευση, στη διαχείριση και στη νομοθεσία του δημιουργικού και πολιτιστικού

⁴ Εισαγωγικό κείμενο του προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της μελέτης «*Creating Growth: measuring cultural and creative in the EU*», 2014.

⁵ Το βασικό σύγγραμμα στατιστικής του πολιτισμού στην Ευρώπη είναι η έκθεση του *ESSnet-Culture* του 2012, το οποίο επικαιροποιήθηκε το 2018 με το σύγγραμμα «*Guide to Eurostat culture statistics*».

κλάδου (Eurostat, 2012). Τα επαγγέλματα αυτά σχετίζονται με τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνονται:

α) για τους σκοπούς της καλλιτεχνικής έκφρασης (π.χ. εικαστικές τέχνες, τέχνες του θεάματος, αρχιτεκτονική, κ.λπ.),

β) για τη δημιουργία, την ανάπτυξη ή τη διατήρηση που αντανακλούν την έννοια του πολιτισμού.

γ) για τη δημιουργία, την παραγωγή ή τη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών και σε γενικές γραμμές προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα.

Για να γίνει η χαρτογράφηση της απασχόλησης του πολιτισμού και της δημιουργικότητας χρησιμοποιήθηκε η διεθνής ταξινόμηση της απασχόλησης ISCO - 08.

Στον πίνακα που παρατίθεται καταγράφονται 48 επαγγελματικές ομάδες που πληρούν τα παραπάνω τρία (3) κριτήρια και αφορούν πλήρως ή εν μέρει σε πολιτιστικά επαγγέλματα.

Πίνακας 2.5 Επαγγέλματα (ISCO 08 4-ψήφιο επίπεδο) που αφορούν πλήρως (1) ή εν μέρει (x) τον πολιτισμό, Eurostat 2018.

ISCO 08 code	Τίτλος	Στοιχείο
1222	Διευθυντές διαφήμισης και δημοσίων σχέσεων	X
1349	Διαχειριστές επαγγελματικών υπηρεσιών που δεν ταξινομούνται αλλού	X
1431	Διευθυντές αθλητικών, ψυχαγωγικών και πολιτιστικών κέντρων	X
2161	Αρχιτέκτονες κτιρίων	1
2162	Αρχιτέκτονες τοπίου	1
2163	Σχεδιαστές προϊόντων και ενδυμάτων	1
2164	Οι σχεδιαστές της πόλης και της τροχαίας	1*
2165	Χαρτογράφοι και Τοπογράφοι	1*
2166	Σχεδιαστές γραφικών και πολυμέσων	1
2310	Εκπαιδευτικοί του πανεπιστημίου και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	X
2320	Εκπαιδευτικοί της επαγγελματικής εκπαίδευσης	X
2330	Εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	X
2341	Δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	X
2353	Άλλοι καθηγητές γλωσσών	1*

2354	Άλλοι καθηγητές μουσικής	1
2355	Άλλοι δάσκαλοι τεχνών	1
2513	Προγραμματιστές web και πολυμέσων	X
2621	Αρχειογράφοι και επιμελητές	1
2622	Πληροφοριακών βιβλιοθηκών και συναφών επαγγελματιών πληροφοριών	1
2632	Κοινωνιολόγοι, ανθρωπολόγοι και συναφείς επαγγελματίες	X
2633	Φιλόσοφοι, ιστορικοί και πολιτικοί επιστήμονες	X
2641	Συγγραφείς και σχετικοί συγγραφείς	1
2642	Δημοσιογράφοι	1
2643	Μεταφραστές, διερμηνείς και άλλοι γλωσσομαθείς	1
2651	Οπτικοί καλλιτέχνες	1
2652	Μουσικοί, τραγουδιστές και συνθέτες	1
2653	Χορευτές και χορογράφοι	1
2654	Κινηματογράφος, στάδιο και συναφείς διευθυντές και παραγωγοί	1
2655	Ηθοποιοί	1
2656	Εκφωνητές ασυρμάτου, τηλεόρασης και άλλων μέσων	1
2659	Δημιουργικοί και ερμηνευτές καλλιτέχνες που δεν ταξινομούνται αλλού	1
3339	Πράκτορες επιχειρηματικών υπηρεσιών που δεν ταξινομούνται αλλού	X
3431	Φωτογράφοι	1
3432	Εσωτερικοί σχεδιαστές και διακοσμητές	1
3433	Τεχνικοί της γκαλερί, του μουσείου και της βιβλιοθήκης	1
3435	Άλλοι καλλιτεχνικοί και πολιτιστικοί συνεργάτες	1
3521	Ραδιοτηλεοπτικοί τεχνικοί και οπτικοακουστικοί τεχνικοί	1
4411	Υπάλληλοι βιβλιοθήκης	1
5113	Ταξιδιωτικοί οδηγοί	X
7312	Δημιουργοί μουσικών οργάνων και δέκτες	1
7313	Κοσμήματα και εργάτες πολύτιμων μετάλλων	1
7314	Πόστες και συναφείς εργάτες	1

7315	Υαλοκατασκευαστές, κόφτες, μύλοι και τελειωτές	1
7316	Συγγραφείς, διακοσμητές, ζωγράφοι και ανιχνευτές	1
7317	Εργάτες χειροτεχνίας σε ξύλο, μπακετοτέχνημα και συναφή υλικά	1
7318	Εργάτες χειροτεχνίας σε κλωστοϋφαντουργικά, δερμάτινα και συναφή υλικά	1
7319	Εργάτες χειροτεχνίας που δεν ταξινομούνται αλλού	1
7522	Κατασκευαστές και συναφείς εργαζόμενοι	X

Σημειώσεις: * η ομάδα εργασίας της Eurostat για τις στατιστικές πολιτισμού αναταξινόμησε τους κώδικες αυτούς ως πλήρως πολιτιστικούς σε συνεδρίαση του 2016.

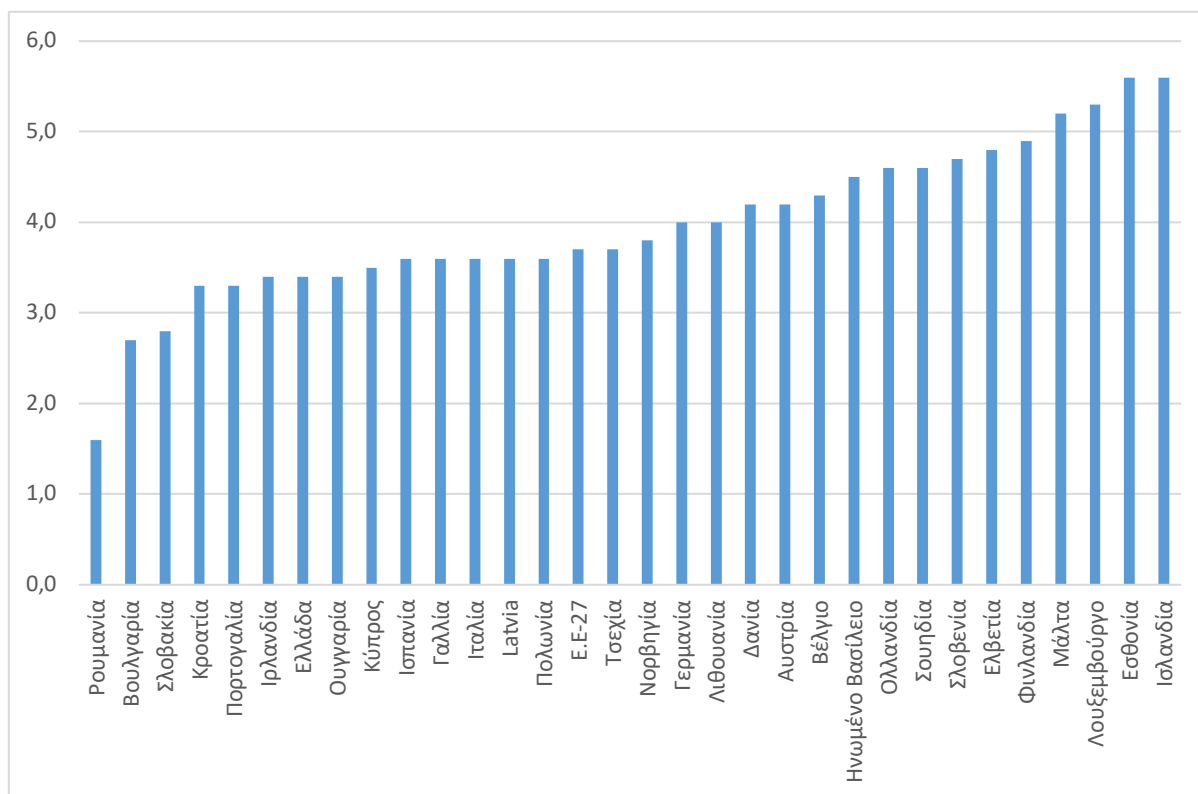
Πηγή: Eurostat – Guide to Culture Statistics 2018 (προσαρμογή από τη συγγραφέα).

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία της πολιτιστικής απασχόλησης στην Ελλάδα και γίνεται σύγκρισή τους με το μέσο όρο της Ευρώπης. Ο βασικός σκοπός της ανάλυσης αυτής είναι η παραγωγή αξιόπιστων πληροφοριών, οι οποίες επισημαίνουν τις κύριες τάσεις στην απασχόληση σε σχέση με την ηλικία, το φύλο και το επίπεδο εκπαίδευσης.

Η συμβολή του πολιτιστικού τομέα στην απασχόληση το 2018, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, ανερχόταν στα 7,3 εκατομμύρια εργαζόμενους, δηλαδή στο 3,7% της συνολικής απασχόλησης στην ΕΕ-27. Πλέον, όλες οι στατιστικές της ΕΕ θα αναφέρονται σε 27 κράτη μέλη, λόγω της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου, ωστόσο θα αποτυπώνονται τα στατιστικά στοιχεία χωρίς να υπολογίζονται στο μέσο όρο της ΕΕ-27. Στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 3,4% της συνολικής απασχόλησης, δηλαδή σε 128.700 εργαζόμενους⁶. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από την έρευνα Εργατικού Δυναμικού (EU-LFS). Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζεται το ποσοστό της πολιτιστικής απασχόλησης ως προς τη συνολική απασχόληση.

Διάγραμμα 2.1 Η πολιτιστική απασχόληση ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης της ΕΕ-27, 2018 (επεξεργασία της συγγραφέως)

⁶ Τα στατιστικά της συνολικής πολιτιστικής απασχόλησης υπάρχουν στην Eurostat (cult_emp_sex).

Πηγή: Eurostat (cult_emp_sex) (υπολογισμοί της συγγραφέως).

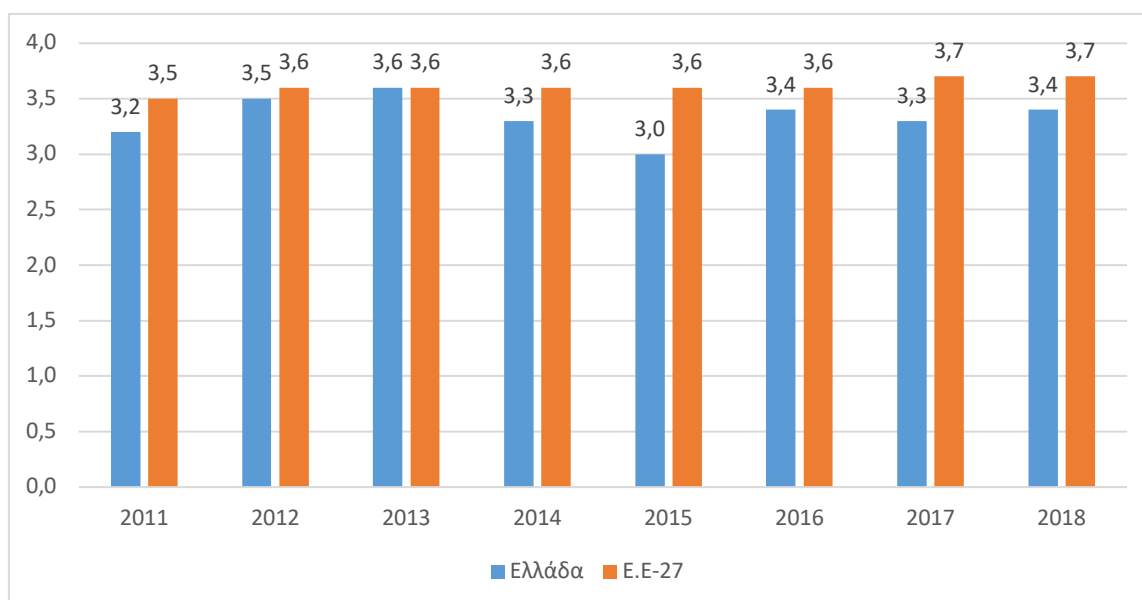
Το Διάγραμμα 1 δείχνει ότι το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης στον κλάδο του πολιτισμού έχουν οι χώρες Ισλανδία, Εσθονία και Λουξεμβούργο, με ποσοστό μεγαλύτερο του 5%, ενώ το χαμηλότερο έχουν η Ρουμανία και η Βουλγαρία. Η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις της πολιτιστικής απασχόλησης με 3,4%, παρ' όλο το πλούσιο πολιτιστικό κεφάλαιο που διαθέτει. Η αξιοποίηση των πλούσιων πολιτιστικών παραγωγικών πόρων που έχει είναι μείζονος σημασίας για μια αιεφόρο ανάπτυξη. Η αξιοποίηση της δυναμικότητας του κλάδου του πολιτισμού πρέπει να γίνει προτεραιότητα για τη δημιουργία αιεφόρου οικονομικής μεγέθυνσης.

Εξετάζοντας την εξέλιξη της πολιτιστικής απασχόλησης από το 2011 ως το 2018, φαίνεται ότι στην Ελλάδα υπήρχε πτώση του ποσοστού απασχόλησης στον πολιτισμό το 2014 και το 2015. Η μείωση αυτή διαπιστώνεται και στη συνολική απασχόληση, με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας να αγγίζουν το 27,5% το 2013 και το 26,5% το 2014⁷. Από το 2015 και μετά τα ποσοστά ανεργίας της

⁷ Τα στοιχεία που αφορούν την ανεργία είναι αναρτημένα στην ιστοσελίδα της Eurostat ως *total unemployment rate* (retrieved 14/03/2020) και αναφέρονται στα άτομα που δεν έχουν εργασία ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού.

συνολικής απασχόλησης άρχισαν να μειώνονται, φτάνοντας το 19,3% το 2018 και το 17,3% το 2019. Στην ΕΕ-27 η ανεργία σημείωσε τη μεγαλύτερη άνοδο το 2013, με ποσοστό 11,4%, ενώ παρουσιάζει συνεχόμενες πτωτικές τάσεις, με ανεργία 7,3% το 2018 και 6,7% το 2019. Η πολιτιστική απασχόληση στην Ελλάδα έδειξε μια σχετική σταθερότητα στα χρόνια της κρίσης, λόγω της αύξησης της τουριστικής κίνησης, φτάνοντας το 2015 στο χαμηλότερό της ποσοστό, το 3%. Το μεγαλύτερο ποσοστό εντοπίζεται το 2013 με 3,6%. Παρ' όλη την οικονομική κρίση, λοιπόν, ο πολιτιστικός κλάδος αντιστάθηκε σθεναρά στις επιπτώσεις της κρίσης και, σε σχέση με άλλους τομείς, διατήρησε το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης.

Διάγραμμα 2.2 Η πολιτιστική απασχόληση ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα και ΕΕ-27 2011-2018 (επεξεργασία της συγγραφέως)

Πηγή: Eurostat

Από οικονομική σκοπιά είναι ενδιαφέρον να μελετήσουμε το ρυθμό μεταβολής της συνολικής απασχόλησης σε σχέση με το ρυθμό μεταβολής της πολιτιστικής απασχόλησης. Υπολογισμοί που έγιναν για λογαριασμό της μελέτης έδειξαν ότι για το διάστημα 2011-2012 ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής για την πολιτιστική απασχόληση ήταν 2,67% για την ΕΕ-27, ενώ για την Ελλάδα ήταν 1,16%. Ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της συνολικής απασχόλησης για την ΕΕ-27 ήταν -0,5%, ενώ για την Ελλάδα ήταν -8,62%⁸.

⁸ Ο υπολογισμός του ετήσιου ρυθμού μεταβολής υπολογίστηκε με τον παρακάτω τύπο:

Για το χρονικό διάστημα 2017-2018, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της πολιτιστικής απασχόλησης για την ΕΕ-27 ήταν 1,42%, ενώ για την Ελλάδα 3,46%. Τέλος, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της συνολικής απασχόλησης για την ΕΕ-27 ήταν 1,08% και για την Ελλάδα 1,86%. Αναλύοντας τα παραπάνω στοιχεία, διαπιστώνεται ότι ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της πολιτιστικής απασχόλησης στην Ελλάδα είναι πάντα μεγαλύτερος από αυτόν της συνολικής απασχόλησης, ενώ κατά την τριετία 2015-2018 έχει μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης. Βέβαια, η Ελλάδα έχει ακόμη δρόμο να διανύσει μέχρι να φτάσει τα ποσοστά πολιτιστικής απασχόλησης της ΕΕ-27.

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται να απαντηθεί ένα πολυσυζητημένο ζήτημα. Θα αξιολογηθεί το επίπεδο απασχόλησης τομέων των ΚΠΔ που δεν θεωρούνται ιδιαίτερα κρίσιμοι για την οικονομική ανάπτυξη. Ο Πίνακας 6 απεικονίζει τη δυναμική πίσω από τις αλλαγές στην πολιτιστική απασχόληση, εξετάζοντας την απασχόληση σε τετραβάθμιο επίπεδο παραγωγικών δραστηριοτήτων *NACE*, που εμπίπτουν στον ορισμό που χρησιμοποιήθηκε. Δηλαδή, στον παρακάτω πίνακα καταγράφεται η πολιτιστική απασχόληση ανά πολιτιστική κατηγορία *NACE rev.2*. Οι κατηγορίες αναλύονται επιμέρους στο Παράρτημα 2. Ο κλάδος με τις άλλες δραστηριότητες, που έχει και το μεγαλύτερο ποσοστό, αναφέρεται σε πολιτιστική εκπαίδευση, λιανική πώληση βιβλίων, εφημερίδων, μουσικής, πολιτιστικών ειδών, διαφήμιση, αρχιτεκτονική και ενοικίαση ταινιών.

Πίνακας 2.6 Αριθμός εργαζομένων (σε χιλιάδες) στον κλάδο του πολιτισμού ανά κατηγορία *NACE* στην Ελλάδα 2011-2018 (επεξεργασία της συγγραφέως)

NACE_R2/TIME	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Εκτύπωση και αναπαραγωγή καταγεγραμμένων μέσων	19,6	15,7	15,3	14,7	13	15,1	14,5	13,3
Άλλες κατασκευές (κοσμήματα, μουσικά όργανα)	2,2	1,5	2,5	2,2	2,9	2,9	2,3	3,3
Εκδόσεις (βιβλία, εφημερίδες, λογισμικό, παιχνίδια υπολογιστών)	11,3	13,4	11	7,3	9,5	13,6	12,8	12,6
Κινηματογραφική και τηλεοπτική παραγωγή, καταγραφή ήχου και μουσικές δημοσιεύσεις	4,8	2,5	2,8	3,9	3,1	1,5	1,7	2
Προγραμματισμός και ραδιοτηλεοπτικές δραστηριότητες (τηλεόραση, ραδιόφωνο)	8,9	6,6	8,3	10,1	8,8	9,5	10,5	8,4
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (ειδικό σχέδιο, φωτογραφία, μετάφραση)	13,9	16,2	12,5	9,1	10,2	9,5	9,9	12,2
Δημιουργικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες	9,7	9,8	12,5	11,2	9,6	12,1	12,1	11
Βιβλιοθήκες, αρχεία, μουσεία και άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες	7,7	6,7	6,5	7,5	5,4	7,3	7	6,7
Άλλες δραστηριότητες της <i>NACE</i> (πολιτιστική εκπαίδευση, ενοικίαση αρχιτεκτονική, λιανικό εμπόριο πολιτιστικών προϊόντων (βιβλία, εφημερίδες, μουσική))	51,3	58,5	53,5	50,9	46,1	51,5	53,6	59,4
Σύνολο	129,4	130,9	124,9	116,9	108,6	123,0	124,4	128,9

Πηγή: Eurostat (*cult_emp_n2*) (υπολογισμοί της συγγραφέως).

$$PR = \frac{(V_{present} - V_{past})}{V_{past}} * 100$$

Διαχρονικά φαίνεται ότι οι εκτυπώσεις απασχολούν τους περισσότερους εργαζομένους, ενώ ακολουθεί ο κλάδος των εκδόσεων και, τέλος, ο δημιουργικός και ψυχαγωγικός κλάδος. Ο κλάδος μουσείων, αρχείων και αρχαιολογικών χώρων απασχολούσε 7.000 εργαζόμενους το 2017, ενώ διακρίνονται μεγάλες ανομοιογένειες καθ' όλο το χρονικό διάστημα. Το 2011 απασχολούνται περίπου 7.700 εργαζόμενοι στον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ το 2015 5.400 εργαζόμενοι, με μια μείωση της τάξης του 28% από το 2014 στο 2015. Ανάκαμψη παρατηρείται ξανά το 2016, ενώ το 2018 στον κλάδο των μουσείων, αρχείων και αρχαιολογικών χώρων απασχολούνται 6.700 εργαζόμενοι.

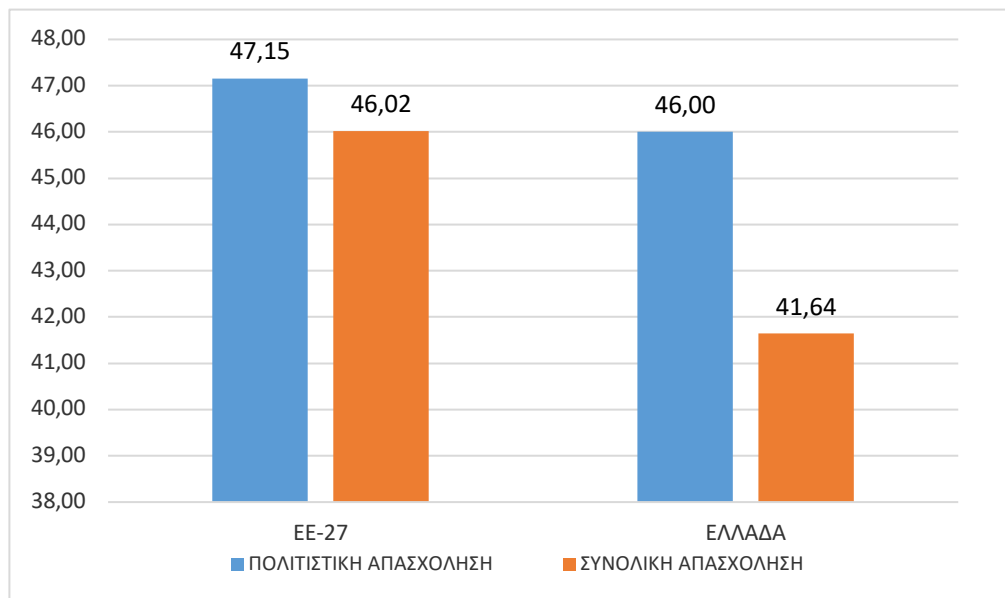
2.3.2 Χαρακτηριστικά της απασχόλησης

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης, θα μελετηθεί το φύλο, η εκπαίδευση, καθώς και η ηλικία των εργαζομένων. Στην Ελλάδα τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας αφορούν στους νέους 18-29 ετών, στις γυναίκες και στους ανθρώπους με το χαμηλότερο επίπεδο μόρφωσης.

Φύλο

Παρακάτω παρουσιάζεται η ανάλυση της γυναικείας απασχόλησης. Το ποσοστό των γυναικών είναι μικρότερο από αυτό των ανδρών, τόσο στο σύνολο της απασχόλησης όσο και στον πολιτιστικό τομέα. Παρ' όλα αυτά, στο Διάγραμμα 3 γίνεται φανερό ότι στην Ελλάδα το χάσμα αυτό μικραίνει στον κλάδο του πολιτισμού. Ενώ οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται στη συνολική απασχόληση με ποσοστό 41,64%, στον κλάδο του πολιτισμού η διαφορά μικραίνει και η απασχόληση των γυναικών αγγίζει το 46%. Βέβαια, πρέπει να διανυθεί πολύς δρόμος ακόμα για να μειωθεί το χάσμα μεταξύ των φύλων στην απασχόληση, ένα παγκόσμιο φαινόμενο για το οποίο πρέπει να εξεταστούν ειδικές πολιτικές προκειμένου να αντιμετωπιστεί. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην ΕΕ-27 το 2018 η διαφορά της ανδρικής με τη γυναικεία απασχόληση ήταν 11,8%, ενώ στην Ελλάδα διαπιστώνεται το τεράστιο ποσοστό του 21% (Eurostat, 2020, Gender employment gap). Η Ελλάδα είναι η χώρα με το τρίτο χαμηλότερο ποσοστό στη γυναικεία απασχόληση, δυστυχώς με το σχεδόν μισό ποσοστό κάτω από το μέσο όρο. Η πολιτιστική απασχόληση στην Ελλάδα, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, μπορεί να βοηθήσει προκειμένου να μειωθεί το χάσμα. Η δημιουργία προγραμμάτων, λοιπόν, που θα προωθούν τη γυναικεία απασχόληση στον πολιτισμό είναι επιβεβλημένη.

Διάγραμμα 2.3 Ποσοστά γυναικείας απασχόλησης στη συνολική και πολιτιστική απασχόληση στην Ελλάδα και ΕΕ-27 για το 2018

Πηγή: Eurostat (υπολογισμοί της συγγραφέως)⁹.

Ηλικιακές ομάδες

Η Ελλάδα παρουσιάζει τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας το 2018, για τις ηλικίες 15-29 ετών, στην ΕΕ-27. Αναλυτικότερα, στην ΕΕ-27 η ανεργία των νέων ανέρχεται στο 12,8%, ενώ η Ελλάδα κατέχει την αρνητική πρωτιά του 32,3%. Ακολουθούν η Ισπανία με 26,2% και η Ιταλία με 24,8%¹⁰. Οι νέοι ηλικίας 15-29 που εργάζονται στον πολιτιστικό τομέα στην Ευρώπη αποτελούν το 17,3% της πολιτιστικής απασχόλησης, ενώ στα ίδια επίπεδα (17,7%) κινείται και η συνολική απασχόληση των νέων στην Ευρώπη. Στο Διάγραμμα 4 παρουσιάζεται η διαφοροποίηση σχετικά με τα ποσοστά των ηλικιακών ομάδων των εργαζομένων της Ελλάδας σε σχέση με την Ευρώπη.

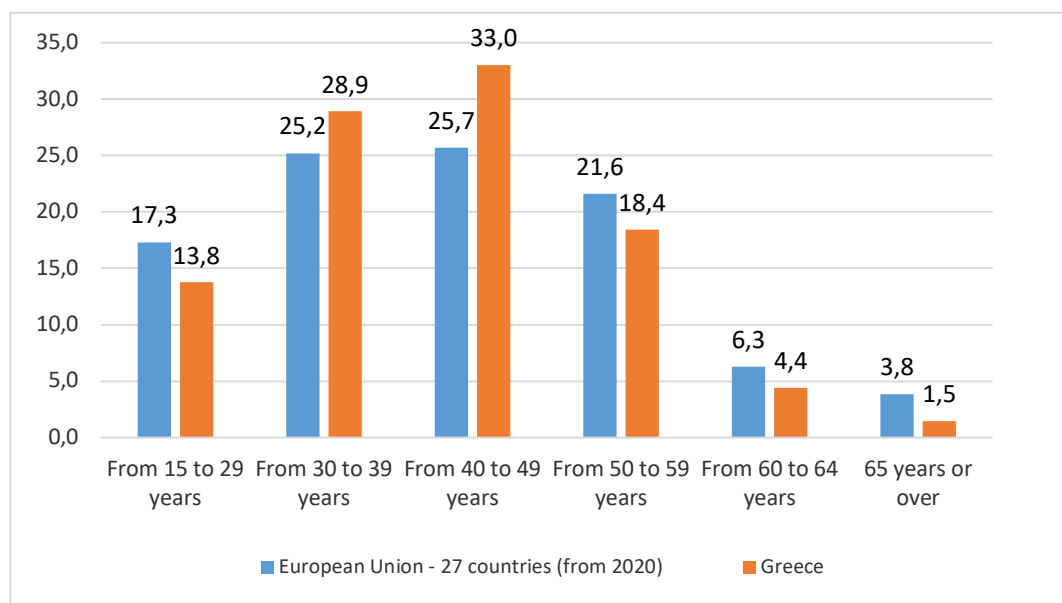
Στην Ελλάδα η πολιτιστική απασχόληση των νέων βρίσκεται 3,5% χαμηλότερα από το μέσο όρο της ΕΕ, ήτοι 13,8%. Οι νέοι αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερο ποσοστό πολιτιστικής απασχόλησης από το μερίδιο της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα κατά μία ποσοστιαία μονάδα. Στη συνολική

⁹ Συνδυασμός στοιχείων *cult_emp_sex & lfsa_pgacws*.

¹⁰ Στοιχεία από *lfsa_organ*.

απασχόληση στην Ελλάδα οι νέοι 15-29 ετών αποτελούν το 12,6%, ποσοστό πολύ χαμηλότερο από αυτό της ΕΕ-27 (17,7%).

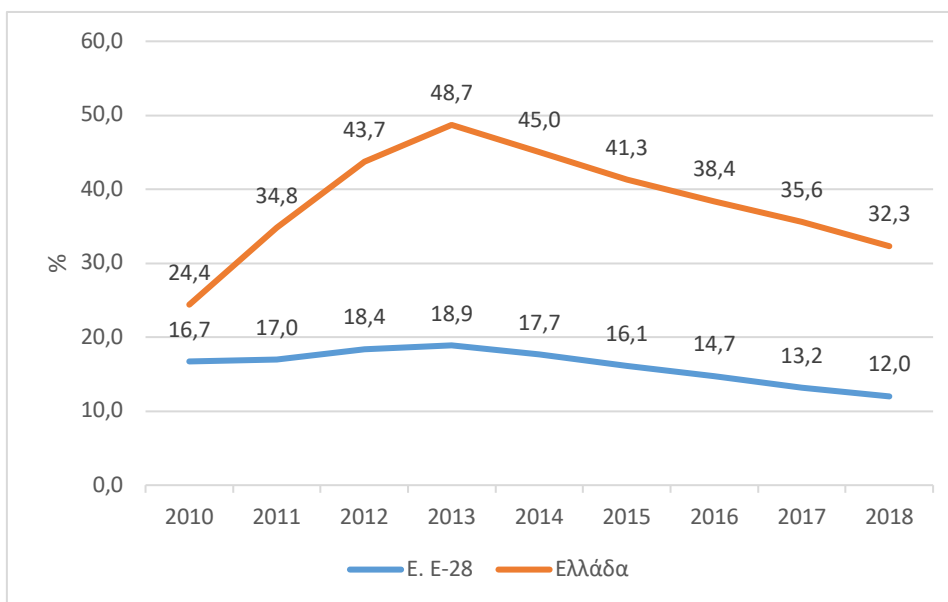
Διάγραμμα 2.4 Πολιτιστική απασχόληση στην Ελλάδα και ΕΕ-27 ανά ηλικιακή ομάδα ως ποσοστό της πολιτιστικής απασχόλησης για το 2018.

Πηγή: Eurostat (cult_emp_age) (υπολογισμοί της συγγραφέως).

Στο Διάγραμμα 5 φαίνεται το μέγεθος του προβλήματος, καθώς η Ελλάδα είναι πρωταθλήτρια ανεργίας στους νέους 15-29 ετών. Από το 2010 μέχρι σήμερα υπολογίζεται ότι έχουν εγκατασταθεί στο εξωτερικό μισό εκατομμύριο νέοι Έλληνες επιστήμονες. Οι νέοι, λοιπόν, είναι μια ομάδα εργαζομένων ιδιαίτερα ευάλωτη και χρειάζεται να ληφθούν μέτρα προκειμένου να αντιμετωπιστεί το μείζον αυτό πρόβλημα και να ελαττωθεί η νεανική μετανάστευση. Ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας είναι ένας κλάδος που θα μπορούσε να σταθεί αρωγός στην προσπάθεια αυτή και να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας. Η στροφή της ελληνικής οικονομίας στην παραγωγή υψηλού επιπέδου πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών είναι η μόνη ελπίδα για το μέλλον, για να βελτιωθεί η χώρα σε σχέση με τον ανταγωνισμό, αξιοποιώντας ταυτόχρονα η ίδια το ανθρώπινο κεφάλαιό της, ούτως ώστε να μην υπάρχει η ανάγκη ή το κίνητρο μετανάστευσης των νέων επιστημόνων. Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται τα ποσοστά ανεργίας στο σύνολο της απασχόλησης για την Ελλάδα και το μέσο όρο της ΕΕ-28.

Διάγραμμα 2.5 Ποσοστό ανεργίας νέων 15-29 ετών στη συνολική απασχόληση στην ΕΕ-28 και στην Ελλάδα από το 2010 ως το 2018

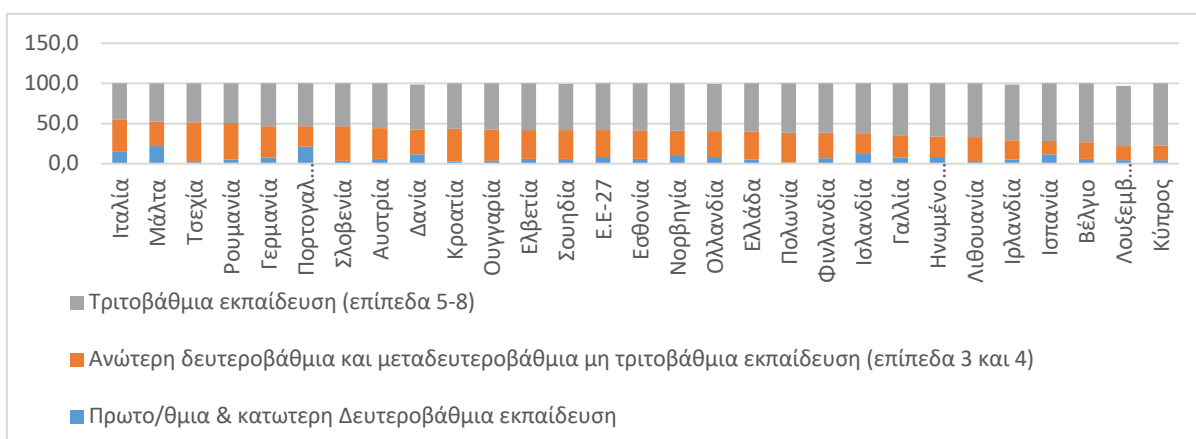

Πηγή: Eurostat.

Επίπεδο εκπαίδευσης

Το ποσοστό των εργαζομένων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στους πολιτιστικούς τομείς είναι υψηλότερο από ό,τι στο σύνολο της απασχόλησης στην Ευρώπη. Στο παρακάτω διάγραμμα παρατηρείται ότι το 58% της πολιτιστικής απασχόλησης στην ΕΕ-27 αποτελείται από εργαζομένους με τριτοβάθμια εκπαίδευση και ανώτερη.

Διάγραμμα 2.6 Εργαζόμενοι στην πολιτιστική απασχόληση ανά επίπεδο εκπαίδευσης στην ΕΕ-27, 2018

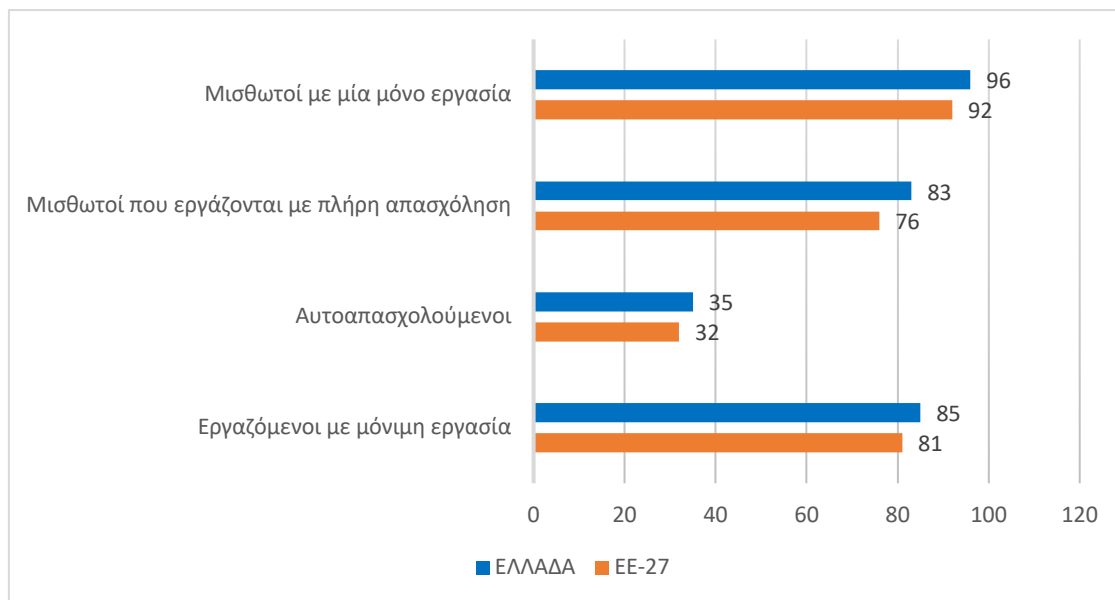
Πηγή: Eurostat (*cult_emp_edu*)¹¹.

Αυτό συμβαίνει λόγω των εξειδικευμένων επαγγελματιών που απαιτούν επιπλέον εκπαίδευση (π.χ. αρχιτέκτονες, μουσικοί, αρχαιολόγοι κ.λπ.). Στο παραπάνω διάγραμμα διαπιστώνεται ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε ένα καλό επίπεδο, σε σχέση με τις άλλες χώρες, με 59,5% και μιάμιση μονάδα πάνω από το μέσο όρο της Ευρώπης. Τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης εργαζομένων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στον πολιτισμό παρουσιάζουν το Βέλγιο, η Κύπρος και το Λουξεμβούργο. Σε σύγκριση με τη συνολική απασχόληση, τα ποσοστά του εργατικού δυναμικού με τριτοβάθμια εκπαίδευση στον πολιτισμό είναι αρκετά αυξημένα, στο βαθμό που το μερίδιο του εργατικού δυναμικού στην ΕΕ-27 το 2018 ήταν 33,6% και στην Ελλάδα 36,6%. Ως εκ τούτου, το πιο αντιπροσωπευτικό χαρακτηριστικό της απασχόλησης στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι το υψηλό επίπεδο μόρφωσης.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της αγοράς εργασίας είναι οι μορφές απασχόλησης. Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μεγάλο ποσοστό αυτοαπασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα, στη συνολική απασχόληση το ποσοστό είναι 30%, διπλάσιο σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ-27, που είναι 14%. Στην πολιτιστική απασχόληση το ποσοστό αυτό ξεπερνάει το ένα τρίτο στην Ελλάδα και η αυτοαπασχόληση αγγίζει το 35%, ενώ στην ΕΕ-27 είναι 32%. Η Ελλάδα κατατάσσεται στις χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά αυτοαπασχόλησης - οι χώρες με υψηλότερο ποσοστό από την Ελλάδα είναι η Ολλανδία, η Ιταλία και η Τσεχία. Τα ποσοστά αυτά αντανakλούν την ιδιαίτερη φύση του κλάδου του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, που χαρακτηρίζεται από εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό με ελευθερία σκέψης και νόησης, όπως συγγραφείς, ζωγράφοι, μουσικοί κ.ά. Επίσης, στους κλάδους του πολιτισμού απασχολούνται κυρίως ελεύθεροι επαγγελματίες, ενώ το ποσοστό των εργαζομένων με μερική απασχόληση είναι υψηλότερο από ό,τι στη συνολική απασχόληση.

¹¹ Τα στοιχεία για τη Βουλγαρία, Λετονία και Σλοβακία δεν είναι διαθέσιμα (retrieved Eurostat 17/03/2020).

Διάγραμμα 2.7 Χαρακτηριστικά πολιτιστικής απασχόλησης στην Ελλάδα και ΕΕ-27, 2018

Πηγή: Eurostat (cult_emp_wsta).

Σύνοψη

Σκοπός της παραπάνω ανάλυσης ήταν η απεικόνιση της πολιτιστικής απασχόλησης, εξετάζοντας ορισμένα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, όπως την ηλικία, το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης και τη μορφή εργασίας των απασχολούμενων. Είναι αποδεδειγμένο διεθνώς ότι ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας είναι ένας τομέας υψηλής ανάπτυξης, όσον αφορά στην πολιτιστική απασχόληση, ο οποίος στην Ευρώπη αλλά και στην Ελλάδα αποδείχθηκε ιδιαίτερα ανθεκτικός στα χρόνια της κρίσης. Ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί έμμεσες επιπτώσεις και σε άλλους κλάδους της οικονομίας λόγω της σύστασής του. Οι ΚΠΔ περιλαμβάνουν την πολιτιστική κληρονομιά, η οποία παίζει μείζονα ρόλο στην τουριστική ζήτηση στη χώρα μας (στρατηγικός κλάδος για την Ελλάδα), τις τέχνες και τα οπτικοακουστικά μέσα και πολυμέσα, που αυξάνουν τη ζήτηση του λιανικού εμπορίου και τα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος κ.λπ. (Commission, 2012).

Συνοψίζοντας, λοιπόν, παρατηρείται ότι ο πολιτιστικός τομέας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερα ποσοστά τόσο γυναικείας όσο και νεανικής απασχόλησης, σε σχέση με τη συνολική απασχόληση των γυναικών και των νέων της χώρας, και, κυρίως, από εργατικό δυναμικό υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Τα χαρακτηριστικά αυτά της πολιτιστικής απασχόλησης μπορούν να λειτουργήσουν ως μοχλός ανάπτυξης για την εργασία στην Ελλάδα. Η ανεργία των γυναικών και των νέων είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα απασχόλησης στην Ελλάδα και ο κλάδος του πολιτισμού και της

δημιουργικότητας, λόγω των χαρακτηριστικών που τον διέπουν, θα μπορούσε να είναι μέρος της λύσης του προβλήματος της ανεργίας των ευάλωτων αυτών ομάδων. Η μείωση της μετανάστευσης των νέων πρέπει να είναι πρωταρχικός στόχος και ο ΚΠΔ μπορεί να γίνει στυλοβάτης για την επίτευξη του στόχου αυτού. Τέλος, οι άτυπες μορφές εργασίας, που είναι ιδιαίτερα εκτεταμένες στην ελληνική επικράτεια, είναι ένα ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί άμεσα.

Η δημιουργία ενός στρατηγικού πλαισίου ανάπτυξης του κλάδου του πολιτισμού και της δημιουργικότητας θα ενίσχυε, εκτός από την οικονομική ανάπτυξη, και την απασχόληση στην Ελλάδα, κυρίως τις ομάδες εκείνες που πλήττονται περισσότερο, όπως είναι οι γυναίκες και οι νέοι.

2.3.3 Πρότυπες πρακτικές ανάπτυξης πολιτιστικού εργατικού δυναμικού

Ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες με τα καλύτερα ποσοστά πολιτιστικής απασχόλησης, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν παραπάνω, είναι η Φινλανδία, η Μάλτα και το Ηνωμένο Βασίλειο. Παρακάτω παρουσιάζονται μερικές από τις πολιτικές που ακολούθησαν τα κράτη αυτά και τα οδήγησαν στην κορυφή της ΕΕ-28.

Το Ηνωμένο Βασίλειο, πρωτοπόρο στις πολιτιστικές πολιτικές, εκπονεί αρκετά προγράμματα ενίσχυσης της δημιουργικής βιομηχανίας. Θέτει συγκεκριμένους στόχους μέσα από την τομεακή στρατηγική της δημιουργικής βιομηχανίας. Η στρατηγική αυτή έχει πέντε θεμελιώδεις πυλώνες παραγωγικότητας. Αρχικά στοχεύει να δημιουργήσει την πιο καινοτόμο οικονομία στον κόσμο, να αναβαθμίσει σημαντικά τις υποδομές της, να δημιουργήσει ένα φιλικό περιβάλλον για την ανάπτυξη πολιτιστικών εταιριών, να φροντίσει ώστε η πολιτιστική απασχόληση να χαρακτηρίζεται από καλές επαγγελματικές θέσεις με υψηλές απολαβές και, τέλος, να ενισχύσει τις περιφέρειες της χώρας. Οι βασικές πολιτικές που εφαρμόζει το Ηνωμένο Βασίλειο για την ενίσχυση της πολιτιστικής απασχόλησης μπορούν να χωριστούν σε δύο άξονες¹². Ο πρώτος αφορά στην ενίσχυση των πολιτιστικών επιχειρήσεων, μέσα από προγράμματα καθοδήγησης για επιχειρήσεις, επιχειρηματικές συμβουλές, πρόσβαση στη χρηματοδότηση, δημιουργία δικτύου για τις δημιουργικές επιχειρήσεις. Όλες οι παραπάνω πρωτοβουλίες είχαν θετικό αντίκτυπο στη συνολική οικονομική απόδοση της δημιουργικής βιομηχανίας του Ηνωμένου Βασιλείου, είτε ως μεμονωμένα πρότζεκτ είτε ως κεντρικές πολιτικές. Ο δεύτερος άξονας μέτρων αφορά στην εκπαίδευση, ενισχύοντας την ανάπτυξη πολιτιστικών δεξιοτήτων μέσω της επαγγελματικής κατάρτισης αλλά και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η ανάπτυξη δεξιοτήτων στους κλάδους της επιστήμης, τεχνολογίας, μηχανικής και μαθηματικών είναι πρώτης προτεραιότητας. Τέλος, η αύξηση των εξαγωγών πολιτιστικών προϊόντων

¹² *Industrial Strategy Creative Industries Sector deal* (2018).

και η δημιουργία ποικίλων μορφών εργασιακών σχέσεων, για την εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων αναγκών που έχουν οι πολιτιστικές επιχειρήσεις, αλλά και το ιδιαίτερο ανθρώπινο δυναμικό τους, οδήγησαν σε αύξηση την πολιτιστική απασχόληση στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Στην Ολλανδία, τα εργαλεία που χρησιμοποίησαν προκειμένου να ενισχύσουν την πολιτιστική απασχόληση είναι η επιχορήγηση πολιτιστικών σχεδίων, η υποστήριξη δραστηριοτήτων δικτύωσης, η ανάπτυξη ταλέντων, η υποστήριξη εξαγωγών, η ανταλλαγή γνώσεων και η δημιουργία πλατφόρμας διεθνοποίησης. Τα μέτρα αυτά είχαν μια περίοδο εφαρμογής από το 2012 ως το 2016, ενώ έως το 2015, εν μέσω κρίσης, αυξήθηκαν οι θέσεις εργασίας της πολιτιστικής απασχόλησης στη χώρα από 153.410 σε 179.000.

2.3.4 Στρατηγικές πολιτικές για την ανάπτυξη της πολιτιστικής απασχόλησης στην Ελλάδα

Η δημιουργία ενός στρατηγικού πλάνου με συγκεκριμένους στόχους και πολιτικές υλοποίησης είναι μείζονος σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη και απασχόληση στην Ελλάδα. Παρακάτω παρουσιάζεται ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης πολιτιστικής εργασίας. Η δέσμευση όλων των μερών του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματικότητά του.

Όσον αφορά στο ανθρώπινο δυναμικό της δημιουργικής βιομηχανίας στην Ελλάδα, έχει αποδειχθεί ότι οι ΚΠΔ συχνά εφαρμόζουν νέες μορφές απασχόλησης, όπως η κινητή εργασία με βάση τις ΤΠΕ, η εργασία χαρτοφυλακίου, η ταυτόχρονη απασχόληση σε δύο επαγγέλματα ή η συνεργατική απασχόληση (συνεργατική εργασία). Πολλοί εργαζόμενοι στους ΚΠΔ συχνά εργάζονται ανεπίσημα, πολλές φορές με χαμηλή αμοιβή, με μερική ή προσωρινή απασχόληση, καθώς και με υβριδικά μοντέλα, όπως για παράδειγμα συνδυάζοντας την ελεύθερη εργασία με άλλα επαγγέλματα, για να εξασφαλίσουν τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και για να διατηρήσουν τις δημιουργικές τους δραστηριότητες. Καθώς οι δημιουργικές βιομηχανίες απαιτούν ένα εργατικό δυναμικό με ένα μοναδικό συνδυασμό δεξιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματικών γνώσεων, της δημιουργικής επιχειρηματικότητας, των ηλεκτρονικών δεξιοτήτων, των τεχνικών και παραδοσιακών δεξιοτήτων, ορισμένοι τομείς αντιμετωπίζουν μια γενική έλλειψη ταλέντων. Η δημιουργία ισχυρότερων εταιρικών σχέσεων μεταξύ των ΚΠΔ, των κοινωνικών εταίρων, καθώς και των φορέων παροχής εκπαίδευσης και κατάρτισης, θεωρείται ένας από τους τρόπους βελτίωσης της παροχής των κατάλληλων «*διεπιστημονικών προγραμμάτων σπουδών*», που απαιτούνται στους κλάδους της δημιουργίας.

Οι βασικοί θεμελιώδεις στόχοι του στρατηγικού πλάνου, όπως διαμορφώνονται σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τη δημιουργική απασχόληση στην Ελλάδα, είναι:

- 1 Η διευκόλυνση εισαγωγής (π.χ. επιχορηγήσεις ευάλωτων ομάδων στον πολιτιστικό κλάδο) στην πολιτιστική απασχόληση, κυρίως των νέων και των γυναικών, ομάδων που πλήττονται σημαντικά, καταγράφοντας μεγάλα ποσοστά ανεργίας στη χώρα.
- 2 Η ενίσχυση των πολιτιστικών επιχειρήσεων και η δημιουργία εύφορου περιβάλλοντος για τη δημιουργία νέων βιώσιμων θέσεων εργασίας.
- 3 Η δημιουργία κανονιστικών πλαισίων που εξυπηρετούν νέες μορφές εργασιακών σχέσεων, οι οποίες εξασφαλίζουν υψηλότερες απολαβές και προασπίζουν τα δικαιώματα των καλλιτεχνών (αυστηρότερο νομικό πλαίσιο, αλλά και ελεγκτικοί μηχανισμοί για την εξασφάλιση των πνευματικών τους δικαιωμάτων).
- 4 Η πολιτιστική εκπαίδευση με ενίσχυση πολλαπλών δεξιοτήτων σε όλα τα στάδια, από το δημοτικό μέχρι και τη διά βίου μάθηση, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάπτυξη καινοτόμων δεξιοτήτων και στην τεχνολογία.

Για την επίτευξη του πρώτου στόχου, δηλαδή τη διευκόλυνση εισαγωγής στην αγορά εργασίας της δημιουργικής βιομηχανίας, οι πολιτικές που θα υποστηρίξουν το στόχο αυτό είναι η δημιουργία προγραμμάτων κατάρτισης του ΟΑΕΔ, που αφορούν σε εργοδότες με βάση την εργασία στους ΚΠΔ, και θα ενισχύουν την απασχόληση των νέων, των γυναικών, των ατόμων με ειδικές ικανότητες και των μειονοτήτων. Επίσης, η δημιουργία προγράμματος μαθητείας και πρακτικής άσκησης, με συνεργασία του ΥΠΠΟΑ, της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ΜΚΟ και του ιδιωτικού τομέα, θα ενισχυε σημαντικά την πολιτιστική εργασία. Στη συνέχεια, η δημιουργία οργανωμένου εθελοντικού πλαισίου με νομική βάση και συνδυασμό ανάπτυξης δεξιοτήτων και δημιουργίας ευκαιριών εργασίας υψηλής ποιότητας θα δημιουργούσε διαύλους επικοινωνίας μεταξύ των πολιτιστικών επιχειρήσεων και των εργαζομένων στον πολιτιστικό τομέα. Η οργανωμένη παροχή συνεχούς επαγγελματικής εξέλιξης για τους νεοεισερχόμενους, αμειβόμενους και εθελοντές, κατά τη διάρκεια των ετών κατάρτισης, θα βοηθούσε την αγορά εργασίας της δημιουργικής βιομηχανίας, καθώς θα δημιουργούσε κίνητρα στους εργαζομένους. Μια ακόμη πολιτική, η οποία θα συνέβαλε αποφασιστικά, είναι η συνεργασία με οργανισμούς και φορείς παροχής κατάρτισης για την Ανώτατη και Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση, για τη δημιουργία μιας σειράς από διαδρομές εισόδου στο δημιουργικό τομέα σε διαφορετικά στάδια στην καριέρα ενός ατόμου. Κλείνοντας, τρεις ακόμα παρεμβάσεις οι οποίες θα ενίσχυαν σημαντικά τον κλάδο είναι η ενίσχυση παραδοσιακών τοπικών επαγγελμάτων και βιοτεχνιών, συμπεριλαμβανομένης της απαιτούμενης ανάπτυξης της καινοτομίας, με σκοπό τη διατήρησή τους, η δημιουργία Επιμελητηρίου πολιτιστικών επαγγελμάτων και, τέλος, η διαφοροποίηση του εργατικού δυναμικού με διάφορες ειδικότητες εκτός των πολιτιστικών, π.χ. οικονομολόγοι του πολιτισμού.

Οι πολιτικές που θα οδηγούσαν στην επίτευξη του δεύτερου στόχου για την ενίσχυση των πολιτιστικών επιχειρήσεων και τη διάπλαση εύφορου περιβάλλοντος για τη δημιουργία νέων

επιχειρήσεων, και κατ' επέκταση τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, είναι αρχικά η οργάνωση πλατφόρμας πολιτιστικών επιχειρήσεων από το ΥΠΠΟΑ, που θα υποστηρίζει με προγράμματα καθοδήγησης τις πολιτιστικές επιχειρήσεις και θα δίνει επιχειρηματικές συμβουλές, και η δημιουργία δικτύου για τις δημιουργικές επιχειρήσεις. Στη συνέχεια, η παροχή χρηματοδοτικών εργαλείων για την ευκολότερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση πολιτιστικών επιχειρήσεων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση και δημιουργία νέων πολιτιστικών επιχειρήσεων. Λόγω της δυσκολίας των δημιουργικών επιχειρήσεων στην πρόσβαση χρηματοοικονομικών λύσεων (εξαιτίας της υψηλής επικινδυνότητας τα τραπεζικά ιδρύματα δεν τις δανειοδοτούν), η σπουδαιότητα του εν λόγω μέτρου είναι μεγάλη. Ένα ακόμα ιδιαίτερα χρήσιμο μέτρο θα ήταν η δημιουργία ευνοϊκού φορολογικού καθεστώτος για τις επιχειρήσεις στον πολιτιστικό τομέα, για τη στήριξη της δημιουργικότητας και της καινοτομίας. Στη συνέχεια, η ενίσχυση των επιχειρήσεων μέσα από ειδικά προγράμματα του ΟΑΕΔ για τη δημιουργία νέων θέσεων, αλλά και τη διατήρηση πολιτιστικής εργασίας, θα δημιουργούσε πολλές νέες θέσεις εργασίας.

Η δημιουργία *cultural clusters* υπό την αιγίδα του ΥΠΠΟΑ, με στόχο την αύξηση της ΑΠΑ, των δημιουργικών επιχειρήσεων και της απασχόλησης, θα διαμόρφωνε ένα ευνοϊκό περιβάλλον συνεργασιών, καθώς τα ποσοστά επιτυχίας των επιχειρήσεων που λειτουργούν σε clusters είναι ενθαρρυντικά. Ιδιαίτερα επιτυχημένο μέτρο παγκοσμίως είναι η δημιουργία περισσότερων ευκαιριών συνεργασίας του δημοσίου τομέα (Υπουργείο Πολιτισμού, μουσεία, εκπαίδευση κ.ά.) με τον ιδιωτικό τομέα, καθώς επίσης και η ανάπτυξη δεσμών και εταιρικών σχέσεων ανάμεσα στις επιχειρήσεις-κλειδιά του κλάδου και σε μικρές και πολύ μικρές τοπικές επιχειρήσεις. Η παροχή κινήτρων είναι, επίσης, πολύ σημαντική για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, επενδύσεων, αλλά και κατάρτισης του προσωπικού τους, με δυνατότητα εξέλιξης (φορολογικές απαλλαγές, φορολογικές ελαφρύνσεις, κρατικές ενισχύσεις, δημόσια χρηματοδότηση). Μείζονος σημασίας είναι η διαμόρφωση ενός πλαισίου στήριξης μέσω προγραμμάτων επαγγελματικής ανάπτυξης και η ανάπτυξη ειδικών δεξιοτήτων για τη διασφάλιση της εξέλιξης των επιχειρήσεων αυτών. Τέλος, η παροχή κινήτρων σχετικά με την εταιρική ευθύνη μεγάλων εταιριών και την ενασχόλησή τους με τον πολιτιστικό και δημιουργικό κλάδο, μέσα από επενδύσεις και δωρεές, ενισχύοντας έτσι την κοινωνική του προσφορά αλλά και δυναμώνοντας τις εταιρικές σχέσεις, θα ήταν ιδιαίτερα αποδοτική.

Για την ενίσχυση του τρίτου στόχου, δηλαδή τη δημιουργία κανονιστικών πλαισίων που να εξυπηρετούν νέες μορφές εργασιακών σχέσεων και να εξασφαλίζουν υψηλότερες απολαβές, καθώς και τα δικαιώματα των καλλιτεχνών (αυστηρότερο νομικό πλαίσιο, αλλά και ελεγκτικοί μηχανισμοί για την εξασφάλιση των πνευματικών δικαιωμάτων των καλλιτεχνών), οι πολιτικές που πρέπει να εφαρμοστούν είναι αρχικά η δημιουργία αυστηρού νομικού πλαισίου για τα πνευματικά δικαιώματα στη χώρα μας, με παράλληλη ενεργοποίηση ελεγκτικού μηχανισμού. Επιπλέον, για την επιτυχία του συγκεκριμένου μέτρου, η ενίσχυση της συνείδησης των Ελλήνων μέσα από την ενημέρωση για τα

πνευματικά δικαιώματα είναι επιβεβλημένη. Καίρια θα ήταν, επίσης, η δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου που θα εφαρμόζει νέες μορφές ευέλικτης απασχόλησης, όπως η κινητή εργασία, η εργασία χαρτοφυλακίου και η συνεργατική απασχόληση, αλλά ταυτόχρονα θα διασφαλίζει τα δικαιώματα και τις απολαβές τους.

Για την επίτευξη του τελευταίου στόχου, δηλαδή την ενίσχυση της πολιτιστικής εκπαίδευσης και τη δημιουργία πολλαπλών δεξιοτήτων σε όλα τα στάδια, από το δημοτικό μέχρι και τη διά βίου μάθηση, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάπτυξη καινοτόμων δεξιοτήτων και την τεχνολογία, οι πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν είναι, ξεκινώντας από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η καθιέρωση πολιτιστικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για παιδιά, νέους, αλλά και ενήλικες, καλλιεργώντας με τον τρόπο αυτό το ενδιαφέρον και, κατ' επέκταση, τη ζήτηση, αναπτύσσοντας δεξιότητες και γνώσεις που σχετίζονται με την τέχνη και την καινοτομία. Η θεσμοθέτηση, λοιπόν, ανάλογων μαθημάτων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, αλλά και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για παιδιά, οικογένειες και ενήλικες, θα δημιουργήσει περαιτέρω ζήτηση, άρα και νέες θέσεις εργασίας. Επίσης, η ενίσχυση της πολιτιστικής παιδείας μέσα από την οικογένεια και την εκπαίδευση ενδυναμώνει σημαντικά την πολιτιστική συμμετοχή και δημιουργεί ταλαντούχα και καινοτόμα άτομα.

Λόγω της πολυπλοκότητας της εποχής, η δημιουργία διεπιστημονικών προγραμμάτων κατάρτισης που στοχεύουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, όπως δημιουργική επιχειρηματικότητα, τεχνολογικές δεξιότητες, ψηφιακό μάρκετινγκ και δεξιότητες παραδοσιακών τεχνικών, είναι επιβεβλημένη για την ανάπτυξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος παγκοσμίως. Η αύξηση αφομοίωσης των πτυχίων του δημιουργικού κλάδου και άλλων μοντέλων εκπαίδευσης βασισμένων στην εργασία θα συνεισέφερε ιδιαίτερα στην αύξηση της πολιτιστικής απασχόλησης. Η ουσιαστική, λοιπόν, διασύνδεση πανεπιστημίων και επιχειρήσεων μπορεί να επεκταθεί με τη δημιουργία μοντέλων υποτροφιών συνδυασμένων με πρακτική άσκηση και μαθητεία, με συνέργεια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με δημόσιους οργανισμούς, ΜΚΟ και τον ιδιωτικό τομέα. Η ανάπτυξη προγραμμάτων διά βίου μάθησης και η υποστήριξη των επιχειρήσεων στην επιμόρφωση του προσωπικού τους, μέσω κύκλων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και επιμόρφωσης, έχουν αποδεδειγμένα θετικό αντίκτυπο σε μια επιχείρηση. Τέλος, ο εθελοντισμός μπορεί να αξιοποιηθεί μέσω της δημιουργίας προγραμμάτων ανάπτυξης δεξιοτήτων εθελοντών, καθώς και κινήτρων για την προσέλκυσή τους σε οργανισμούς πολιτιστικής διαχείρισης.

2.4 Οι επιχειρήσεις στον κλάδο του πολιτισμού

Οι στατιστικές για τις πολιτιστικές επιχειρήσεις δείχνουν πως οι πολιτιστικές επιχειρήσεις με προσανατολισμό την αγορά συμβάλλουν στη συνολική οικονομία. Τα στοιχεία των πολιτιστικών επιχειρήσεων προέρχονται από τις στατιστικές διάρθρωσης (SBS) και τις δημογραφικές στατιστικές

(BD) των επιχειρήσεων. Οι στατιστικές διάρθρωσης δίνουν πληροφόρηση σχετικά με τη δομή, τη συμπεριφορά και τις επιδόσεις των επιχειρήσεων, ενώ οι δημογραφικές στατιστικές ενημερώνουν για τον ενεργό πληθυσμό, το κλείσιμο, την έναρξη και την επιβίωση των επιχειρήσεων. Στον παρακάτω πίνακα χαρτογραφούνται οι επιχειρήσεις που αποτελούν τον κλάδο του πολιτισμού και παρουσιάζονται αναλυτικά σε τριτοβάθμιο επίπεδο όλες οι πολιτιστικές δραστηριότητες (Eurostat, 2018).

Πίνακας 2.7 Οι οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τον Πολιτισμό (NACE rev.2 - διαθέσιμες στις βάσεις δεδομένων SBS & BD)

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΚΩΔΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	SBS	BD
18.11	Εκτύπωση εφημερίδων	x	
18.12	Άλλες εκτυπωτικές δραστηριότητες	x	
18.20	Αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	x	
32.12	Κατασκευή κοσμημάτων & συναφή προϊόντα	x	
32.20	Κατασκευή μουσικών οργάνων	x	
47.61	Λιανικό εμπόριο βιβλίων σε ειδικευμένα καταστήματα	x	x
47.62	Λιανικό εμπόριο εφημερίδων και γραφικής ύλης σε ειδικευμένα καταστήματα	x	x
47.63	Λιανικό εμπόριο εγγραφών μουσικής και εικόνας σε ειδικευμένα καταστήματα	x	x
47.78	Άλλο λιανικό εμπόριο καινούργιων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	x	
47.79	Λιανικό εμπόριο μεταχειρισμένων ειδών σε καταστήματα	x	
47.89	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε υπαίθριους πάγκους και αγορές	x	
47.91	Λιανικό εμπόριο από επιχειρήσεις πωλήσεων με αλληλογραφία ή μέσω διαδικτύου	x	
58.11	Έκδοση βιβλίων	x	
58.13	Έκδοση εφημερίδων	x	
58.14	Έκδοση περιοδικών κάθε είδους	x	
58.21	Έκδοση παχυνιδιών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές	x	
58.29	Έκδοση άλλου λογισμικού	x	
59.11	Δραστηριότητες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	x	x
59.12	Δραστηριότητες συνοδευτικές της παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	x	x
59.13	Δραστηριότητες διανομής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	x	x
59.14	Δραστηριότητες προβολής κινηματογραφικών ταινιών	x	x
59.20	Ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις	x	x
60.10	Ραδιοφωνικές εκπομπές	x	x
60.20	Τηλεοπτικός προγραμματισμός και τηλεοπτικές εκπομπές	x	x
63.91	Δραστηριότητες πρακτορείων ειδήσεων	x	x
71.11	Δραστηριότητες αρχιτεκτόνων	x	x
73.11	Γραφεία Διαφήμισης	x	x
73.12	Παρουσίαση στα μέσα ενημέρωσης	x	x
74.10	Δραστηριότητες ειδικευμένου σχεδίου	x	x
74.20	Φωτογραφικές δραστηριότητες	x	x
74.30	Δραστηριότητες μετάφρασης και διερμηνείας	x	x
74.90	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες π.δ.κ.α.	x	x
77.22	Ενοικίαση βιντεοκασετών και δίσκων	x	x
90.01	Τέχνες του Θεάματος		x
90.02	Υποστηρικτικές δραστηριότητες για τις τέχνες του Θεάματος		x
90.03	Καλλιτεχνική δημιουργία		x
90.04	Εκμετάλλευση αιθουσών θεαμάτων και συναφείς δραστηριότητες		x
91.01	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών και αρχειοφυλακείων		x
91.02	Δραστηριότητες μουσείων		x
91.03	Λειτουργία ιστορικών χώρων και κτιρίων και παρόμοιων πόλων έλξης επισκεπτών		x

Πηγή: Eurostat-Guide to Eurostat Culture Statistics, 2018.

Οι κύριες μεταβλητές ενδιαφέροντος των πολιτιστικών επιχειρήσεων είναι:

- Αριθμός και μέσο μέγεθος επιχειρήσεων σε πολιτιστικούς τομείς ανά δραστηριότητα.

- Προστιθέμενη αξία και κύκλος εργασιών επιχειρήσεων σε πολιτιστικούς τομείς ανά δραστηριότητα.

Στην ελληνική οικονομία το 2016 υπήρχαν 32.632 πολιτιστικές επιχειρήσεις, αριθμός που αντιστοιχεί στο 4.11% του συνόλου των επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία στις συνολικές υπηρεσίες, εκτός από το εμπόριο και τις χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες. Ο κύκλος εργασιών ανήλθε στα 3,1 δισεκατ. ευρώ, αντιπροσωπεύοντας το 1,38% του ΑΕΠ.

Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται οι βασικοί δείκτες των πολιτιστικών επιχειρήσεων για την ΕΕ-28 το 2016.

Πίνακας 2.8 Αριθμός επιχειρήσεων και μέσος αριθμός απασχολούμενων στις πολιτιστικές επιχειρήσεις στην ΕΕ-28 το 2016

Χώρες	Πολιτιστικές Επιχειρήσεις	Απασχολούμενοι ανά επιχείρηση
ΕΕ-28	1.231.553	3
Βέλγιο	39.844	2
Βουλγαρία	10.483	3,6
Τσεχία	45.905	:
Δανία	13.175	4,6
Γερμανία (μέχρι 1990 πρώην έδαφος της FRG)	128.795	5,7
Εσθονία	3.261	3,6
Ελλάδα	32.632	2,2
Γαλλία	125.881	2,4
Κροατία	165.313	2,5
Ιταλία	6.589	4,2
Κύπρος	178.907	2,1
Λετονία	2.237	2,8
Λιθουανία	5.074	3,1
Λουξεμβούργο	10.957	2,1
Ουγγαρία	1.570	:
Ολλανδία	27.817	2,3
Αυστρία	86.669	1,7
Πολωνία	16.750	4
Πορτογαλία	76.010	2,6
Ρουμανία	31.779	2,2
Σλοβενία	16.495	4,2
Φινλανδία	9.030	1,9
Σουηδία	10.078	4,1
Ηνωμένο Βασίλειο	52.856	1,8
Νορβηγία	101.501	:

Πηγή: Eurostat (online data code cult_ent_num)¹³.

¹³ Για την Τσεχία, Ουγγαρία, Νορβηγία δεν υπάρχουν στοιχεία για τον αριθμό απασχολούμενων ανά επιχείρηση.

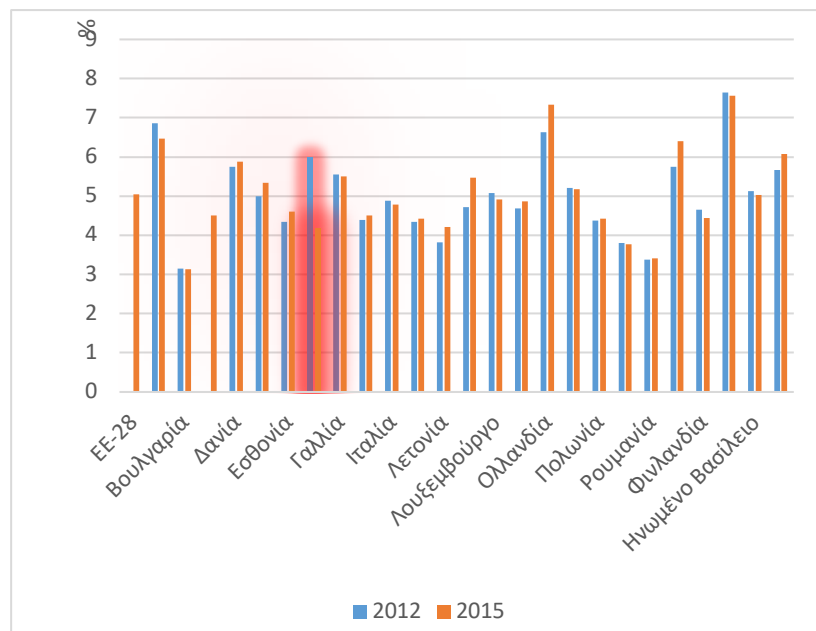
Το 2013 η Ελλάδα, μαζί με τη Σουηδία και το Βέλγιο, είχαν το μεγαλύτερο ποσοστό σε πολιτιστικές επιχειρήσεις (κοντά στο 8%).

Στο διάγραμμα 8 και 9 αποτυπώνεται η εξέλιξη των πολιτιστικών επιχειρήσεων μέσα στην οικονομική κρίση που διένυε η Ελλάδα στα χρόνια μεταξύ 2012 και 2016. Η Ελλάδα το 2012 είχε ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά πολιτιστικών επιχειρήσεων, που άγγιξε το 5,9%. Το 2015, όμως, οι επιχειρήσεις στη χώρα υπέστησαν πολύ μεγάλο πλήγμα και το ποσοστό μειώθηκε στο 4,17%, παρουσιάζοντας δηλαδή μια μείωση της τάξης του 30% περίπου σε τρία χρόνια.

Η προστιθέμενη αξία είναι ένας άλλος δείκτης που θα αναλυθεί, προκειμένου να σχηματιστεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τις επιχειρήσεις του πολιτισμού. Ο όρος προστιθέμενη αξία αναφέρεται στο ακαθάριστο εισόδημα από λειτουργικές δραστηριότητες μετά την προσαρμογή των επιδοτήσεων και των έμμεσων φόρων. Μπορεί να υπολογιστεί από το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα με την προσθήκη του κόστους προσωπικού. Στο διάγραμμα 10 παρουσιάζεται η προστιθέμενη αξία των χωρών της ΕΕ για το 2015. Η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από τον μέσο όρο της Ευρώπης.

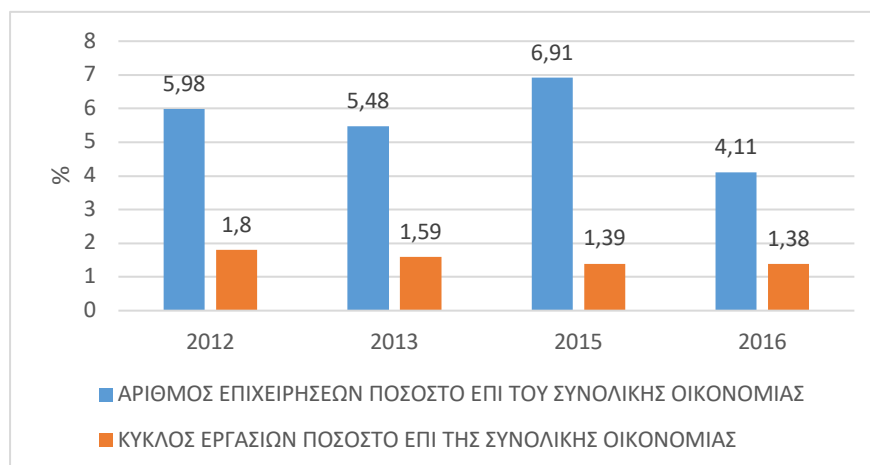
Η υψηλότερη συμβολή του πολιτιστικού τομέα στις συνολικές υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας ήταν 4,21% στην Αγγλία. Αυτό οφείλεται, κυρίως, στη σημασία που έχει δώσει η χώρα αυτή στον κλάδο του πολιτισμού, καθώς επίσης και στην προβολή του. Στο διάγραμμα 11 παρουσιάζεται η προστιθέμενη αξία που έχει η κάθε δραστηριότητα στον κλάδο του πολιτισμού για την Ελλάδα το 2015. Εδώ γίνεται ολοφάνερο ότι οι δραστηριότητες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης έχουν τη μερίδα του λέοντος. Ο κλάδος των αρχιτεκτονικών δραστηριοτήτων έχει, επίσης, ένα μεγάλο μερίδιο.

Διάγραμμα 2.8 Αριθμός πολιτιστικών επιχειρήσεων ως ποσοστό επί του συνόλου των επιχειρήσεων (total business economy) στα κράτη-μέλη ΕΕ-28, 2012 και 2015

Πηγή: Eurostat (online data code cult_ent_num & sbs_sc_sca_r2)

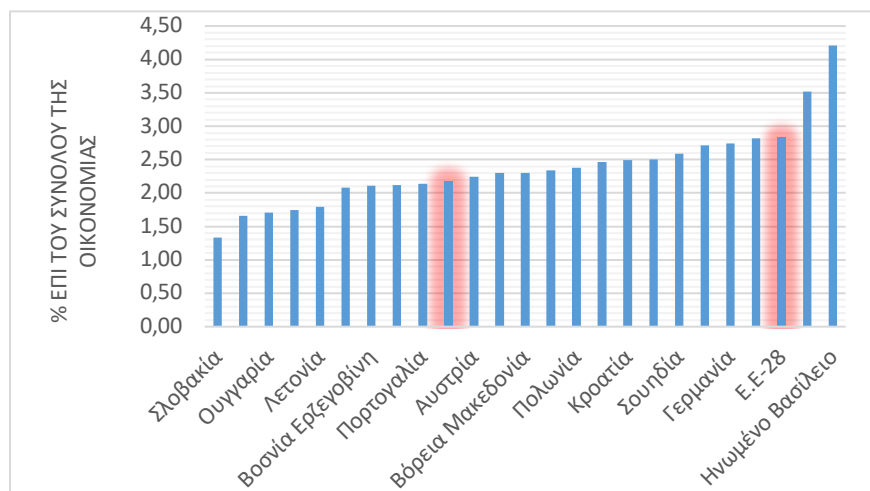
Διάγραμμα 2.9 Αριθμός και κύκλος εργασιών πολιτιστικών επιχειρήσεων, ως ποσοστό του συνόλου των υπηρεσιών, 2012-2016

Πηγή: Eurostat (online data code cult_ent_val)¹⁴

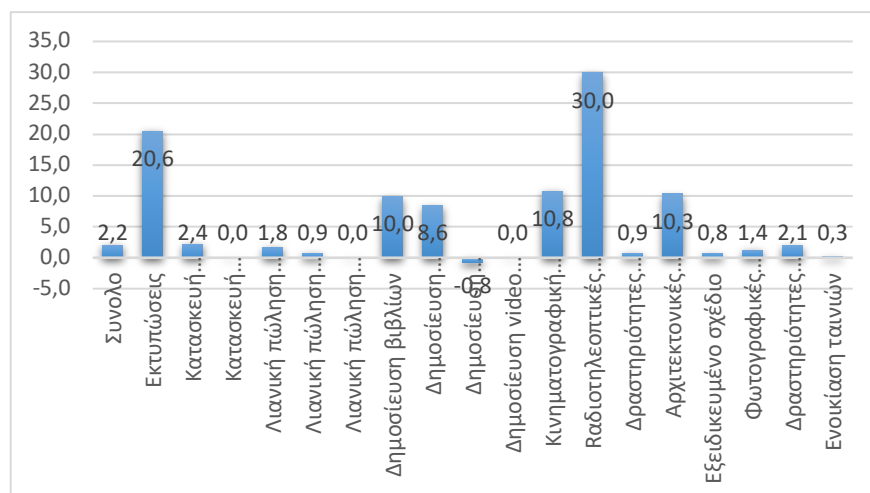
¹⁴ Δεν υπάρχουν όλα τα στοιχεία που χρειάζονται για το 2014.

Διάγραμμα 2.10 Προστιθέμενη αξία των πολιτιστικών επιχειρήσεων ως ποσοστό της συνολικής οικονομίας, 2015

Πηγή: Eurostat (online data code cult_ent_val).

Διάγραμμα 2.11 Προστιθέμενη αξία ως ποσοστό ανά κατηγορία των πολιτιστικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, 2015

Πηγή: Eurostat.

Συνοψίζοντας, στον πίνακα 9 αναλύεται η εξέλιξη των βασικών στοιχείων των πολιτιστικών βιομηχανιών και η σύγκρισή τους με τη συνολική οικονομία. Οι πολιτιστικές επιχειρήσεις έχουν εμφανώς πληγεί από την οικονομική κρίση περισσότερο από ό,τι το σύνολο της οικονομίας, και ενώ η Ελλάδα είχε ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά πολιτιστικών επιχειρήσεων, το 2016 δέχθηκε πολύ μεγάλο πλήγμα. Η έκθεση του ΟΗΕ «*Creative Economy*» το 2013 αναγνώρισε «τη δημιουργική οικονομία ως μια από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες βιομηχανίες στον κόσμο, αλλά και ως εξαιρετικά μετασχηματική, αφού παράγει εισόδημα, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και αποφέρει κέρδη από τις εξαγωγές. Όταν η δημιουργική βιομηχανία γίνεται μέρος ενός συνολικού σχεδίου ανάπτυξης μπορεί να συμβάλλει στην αναζωογόνηση μιας εθνικής οικονομίας» (UNDP, 2013). Από τα παραπάνω στοιχεία βλέπουμε ότι η χώρα μας δεν έχει αξιοποιήσει τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που μπορεί να προσφέρει ο πολιτιστικός κλάδος στην οικονομία της.

Πίνακας 2.9 Βασικά στοιχεία των πολιτιστικών βιομηχανιών στην Ελλάδα

	2012	2013	ΕΤΗΣΙΟΙ ΡΥΘΜΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	2015	2016	ΕΤΗΣΙΟΙ ΡΥΘΜΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ
Αρ. επιχειρήσεων						
ΚΠΔ	43.458	38.289	-11,9	32.962	32.632	-1,0
Συμβολή των ΚΠΔ στη συνολική οικονομία %	6,0	5,5		4,2	4,1	
Συνολική οικονομία	726.581	698.660	-3,8	789.975	793.946	0,5
Κύκλος εργασιών σε εκ. €						
ΚΠΔ	4.474,9	3.812,6	-14,8	3.292	3.127	-5,0
Συμβολή των ΚΠΔ στη συνολική οικονομία %	2	1,6		1,4	1,4	
Συνολική οικονομία	248.167	239.429	-3,5	236.153	225.896	-4,3
Προστιθέμενη αξία σε εκ. €						
ΚΠΔ	1.894	1.342,5	-29,1	1.025	931	-9,2
Συμβολή των ΚΠΔ στη συνολική οικονομία %	3,5	2,7		2,2	2,1	
Συνολική οικονομία	54.703	49.753	-9,0	47.103	45.240	-4,0

Πηγή: Eurostat (online data code cult_ent) υπολογισμοί της μελέτης.

2.5 Το διεθνές εμπόριο στον πολιτιστικό τομέα

Οι στατιστικές για το διεθνές εμπόριο πολιτιστικών αγαθών επιτρέπουν την παρακολούθηση της αξίας των διεθνών συναλλαγών αυτών των εμπορευμάτων και δείχνουν το βάρος του εμπορίου πολιτιστικών αγαθών σε ολόκληρη την ΕΕ και σε διεθνές επίπεδο.

Για να αναλυθεί το διεθνές εμπόριο στον πολιτιστικό κλάδο, θα διερευνηθούν ομάδες δεικτών που σχετίζονται με το διεθνές εμπόριο πολιτιστικών αγαθών, όπως:

- οι τιμές εξαγωγής και εισαγωγής σε εκατομμύρια ευρώ εκτός ΕΕ και ενδοκοινοτικό εμπόριο,
- ο τύπος των πολιτιστικών αγαθών που αποτελούν αντικείμενο εμπορίας.

Τα «πολιτιστικά αγαθά» είναι προϊόντα καλλιτεχνικής δημιουργίας, όπως αντίκες, έργα τέχνης, βιβλία, εφημερίδες, φωτογραφίες, μουσική κ.ά. Στα πολιτιστικά αγαθά συμπεριλαμβάνονται τα *CD*, τα *DVD* και τα βιντεοπαιχνίδια, ως μέσα που επιτρέπουν την πρόσβαση σε πολιτιστικό περιεχόμενο, καθώς επίσης και τα μουσικά όργανα, τα οποία δεν αποτελούν πολιτιστικά αγαθά τα ίδια, αλλά αποτελούν μέσα καλλιτεχνικής έκφρασης. Τα «πολιτιστικά αγαθά» αποκλείουν τα προϊόντα κατασκευής μεγάλης κλίμακας, ακόμη και αν αυτά διευκολύνουν την πρόσβαση σε πολιτιστικό περιεχόμενο (π.χ. τηλεοράσεις ή *CD player*). Τα πολιτιστικά αγαθά δεν διεισδύουν στις αγορές και δεν καταναλώνονται από τα νοικοκυριά στο ίδιο επίπεδο με τα άλλα προϊόντα.

Πίνακας 2.10 Πολιτιστικά αγαθά κατηγοριοποιημένα σε πολιτιστικούς τομείς.

Πολιτιστικοί τομείς	Πολιτιστικά αγαθά
Κληρονομιά	• Αντίκες, συλλογές, γραμματόσημα κ.α.
Βιβλία & Τύπος	• βιβλία, χάρτες • εφημερίδες, περιοδικά
Εικαστικές Τέχνες	• πίνακες, γλυπτά, σχέδια κ.α. • φωτογραφίες & ταινίες
Τέχνη της Χειροτεχνίας	• κοσμήματα • χειροποίητα προϊόντα
Τέχνη του θεάματος	• μουσικά όργανα
Οπτικοακουστικά & Πολυμέσα	• βίντεο, ταινίες, βιντεοπαιχνίδια, κονσόλες κ.α. • <i>CDs</i> , κασέτες, δίσκοι κ.α.
Αρχιτεκτονική	• αρχιτεκτονικά σχέδια

Πηγή: *Eurostat-Guide to Eurostat Culture Statistics, 2018.*

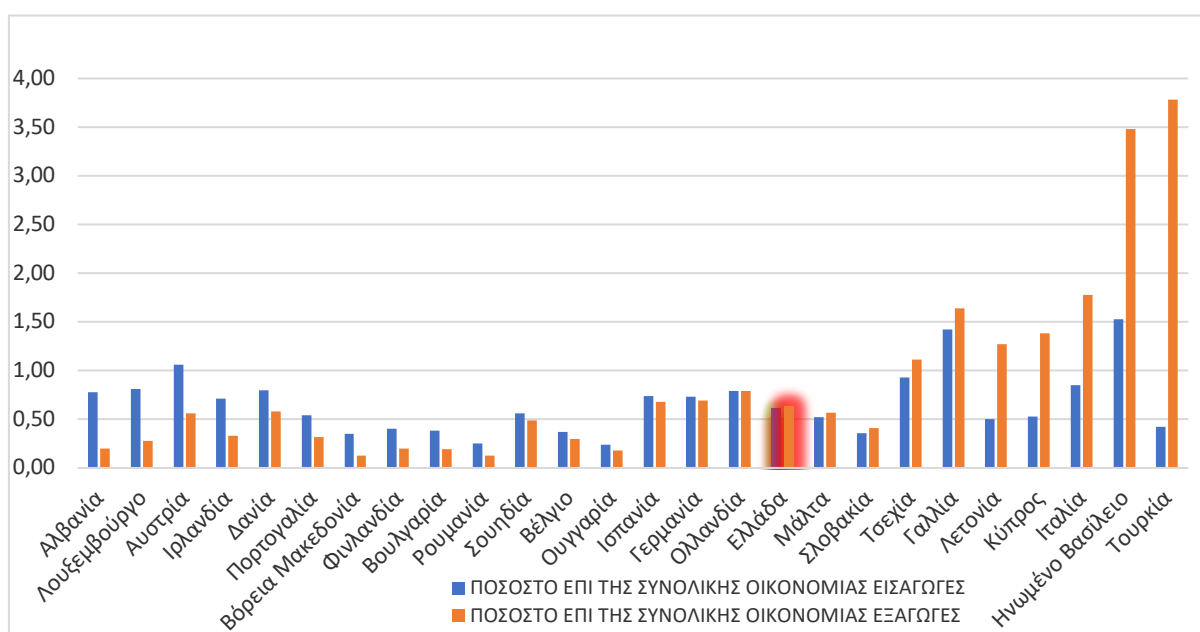
Στο Παράρτημα 3 υπάρχει αναλυτικός κατάλογος όλων των πολιτιστικών αγαθών.

Το εμπορικό ισοζύγιο είναι η διαφορά μεταξύ της αξίας των αγαθών που μια χώρα εξάγει και της αξίας των εμπορευμάτων που εισάγει. Εάν οι εξαγωγές υπερβαίνουν τις εισαγωγές, τότε η χώρα έχει εμπορικό πλεόνασμα και το εμπορικό ισοζύγιο θεωρείται θετικό. Εάν οι εισαγωγές υπερβαίνουν τις εξαγωγές, η χώρα ή η περιοχή έχει εμπορικό έλλειμμα και το εμπορικό της ισοζύγιο θεωρείται αρνητικό. Ωστόσο, οι λέξεις «θετικό» και «αρνητικό» έχουν μόνο αριθμητική σημασία και δεν

αντανακλούν απαραίτητα την καλή ή κακή επίδοση της οικονομίας μιας χώρας ή περιοχής. Ένα εμπορικό έλλειμμα μπορεί, για παράδειγμα, να αντικατοπτρίζει την αύξηση της εγχώριας ζήτησης για προϊόντα προοριζόμενα για κατανάλωση ή και παραγωγή. Το συνολικό εμπορικό ισοζύγιο, συμπεριλαμβανομένων όλων των αγαθών που εξήχθησαν και εισήχθησαν, είναι ένα από τα κύρια στοιχεία του ισοζυγίου πληρωμών. Ένα μεγάλο πλεόνασμα ή έλλειμμα για ένα μόνο προϊόν ή για μια κατηγορία προϊόντων μπορεί να παρουσιάσει ένα συγκεκριμένο εθνικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα ή μειονέκτημα στην παγκόσμια αγορά αγαθών.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται το εμπορικό ισοζύγιο των πολιτιστικών προϊόντων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2017.

Διάγραμμα 2.12 Εισαγωγές - εξαγωγές πολιτιστικών προϊόντων ως ποσοστό των συνολικών εισαγωγών και εξαγωγών στην Ευρώπη, 2017

Πηγή: Eurostat.

Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται εισαγωγές και εξαγωγές στην Ελλάδα το 2008 και 2017.

Πίνακας 2.11 Εισαγωγές και εξαγωγές στην Ελλάδα το 2008 και 2017

PROD CT/TIME	2008			Αναλογία εξαγωγών /εισαγωγών	2017			Αναλογία εξαγωγών/εισαγωγών	AAGR % 2008-2017	
	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Ισοζύγιο		Εισαγωγές	Εξαγωγές	Ισοζύγιο		Εισαγωγές	Εξαγωγές
Σύνολο	550.962	214.311	-336.651	0,39	309.027	183.206	-125.821	0,59	-0,25	-0,08
Αντίκες	7.576	5.961	-1.615	0,79	816	204	-612	0,25	-0,67	-0,82
Έργα τέχνης	20.652	11.757	-8.895	0,57	6.359	6.700	341	1,05	-0,45	-0,25
Χειροτεχνία	52.297	34.973	-17.324	0,67	38.697	28.379	-10.318	0,73	-0,14	-0,10

Κοσμήματα	110.321	38.132	-72.189	0,35	64.172	48.682	-15.490	0,76	-0,24	0,13
Βιβλία	103.270	59.294	-43.976	0,57	49.388	40.911	-8.477	0,83	-0,31	-0,17
Εφημερίδες, περιοδικά	47.061	14.540	-32.521	0,31	14.472	1.511	-12.961	0,10	-0,45	-0,68
Χάρτες	8.026	3.411	-4.615	0,42	4.075	5.773	1.698	1,42	-0,29	0,30
Σχέδια για αρχιτεκτονικές	491	648	157	1,32	115	11	-104	0,10	-0,52	-0,87
Φωτογραφικές πλάκες και φιλμ	897	6	-891	0,01	413	:	:	:	-0,32	:
Μουσική	101.935	30.794	-71.141	0,30	71.101	36.880	-34.221	0,52	-0,16	0,09
Βιντεοπαιχνίδια	75.505	13.812	-61.693	0,18	47.280	13.496	-33.784	0,29	-0,21	-0,01
Οπτικοακουστικά μέσα	157.457	33.476	-123.981	0,21	:	:	:	:	:	:
Οπτικοακουστικά μέσα (εκτός από κονσόλες)	81.952	19.665	-62.287	0,24	:	:	:	:	:	:
Μουσική και οπτικά μέσα (CD)	19.983	11.129	-8.854	0,56	:	:	:	:	:	:
Μουσικά όργανα.	22.932	984	-21.948	0,04	12.137	659	-11.478	0,05	-0,27	-0,18

Πηγή: Eurostat (online data code cult_trd_prod) υπολογισμοί της μελέτης.

Ο ετήσιος μέσος ρυθμός μεταβολής (AAGR %)¹⁵ των συνολικών εισαγωγών και εξαγωγών είναι -0,25% και -0,08 αντίστοιχα. Επίσης, στον παραπάνω πίνακα αποκαλύπτονται οι διαφορετικές τάσεις που υπάρχουν ανά κατηγορία πολιτιστικών προϊόντων. Θετικό μέσο ετήσιο ρυθμό εξαγωγών έχουν οι χάρτες, τα κοσμήματα και η μουσική. Οι μόνες κατηγορίες που το 2017 κατέγραψαν θετικό εμπορικό ισοζύγιο ήταν οι χάρτες και τα έργα τέχνης.

Πίνακας 2.12 Εισαγωγές και εξαγωγές στην Ελλάδα από το 2008 ως το 2017

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Εισαγωγές	550.962,00	448.538,00	548.102,00	325.407,00	265.211,00	252.429,00	279.480,00	280.406,00	301.343,00	309.027,00
Εξαγωγές	214.311,00	187.705,00	171.045,00	155.813,00	157.611,00	176.388,00	162.768,00	182.147,00	208.656,00	183.206,00
Ισοζύγιο συναλλαγών	-336.651,00	-260.833,00	-377.057,00	-169.594,00	-107.600,00	-76.041,00	-116.712,00	-98.259,00	-92.687,00	-125.821,00
Αναλογία Εξαγωγών/	0,39	0,42	0,31	0,48	0,59	0,70	0,58	0,65	0,69	0,59

Πηγή: Eurostat (online data code cult_trd_prod) υπολογισμοί της μελέτης.

Η Ελλάδα διαχρονικά έχει έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου, που σημαίνει ότι οι εισαγωγές της είναι μεγαλύτερες από τις εξαγωγές της. Το έλλειμμα των πολιτιστικών αγαθών είναι σαφώς

¹⁵ Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης (AAGR) είναι ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης ενός φαινομένου για μια συγκεκριμένη περίοδο. Περιγράφει ένα ρυθμό με τον οποίο ένα φαινόμενο έχει αναπτυχθεί σαν να είχε αναπτυχθεί με σταθερό ρυθμό (%). Οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί ανάπτυξης υπολογίζονται σύμφωνα με τον τύπο:

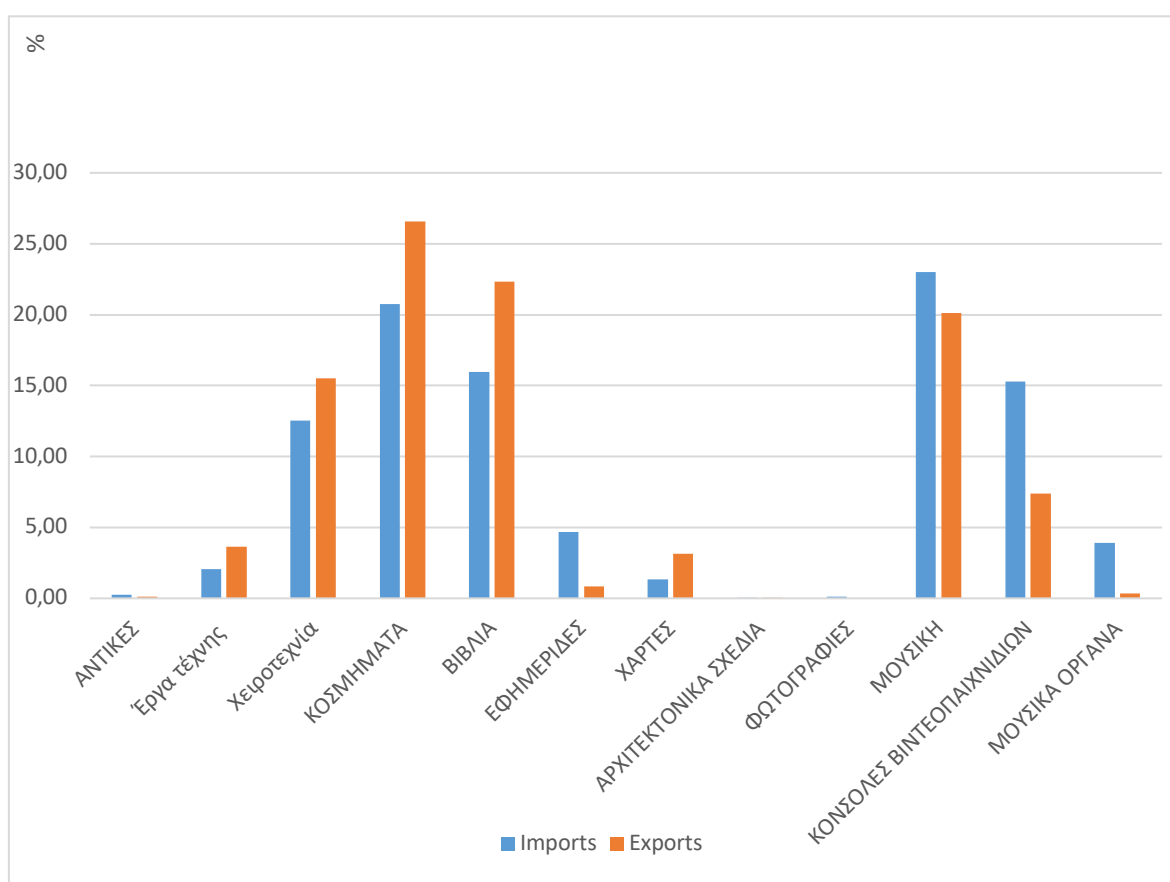
$$AAGR(T, T-n) = [(XT / XT-n) ^ (1 / n) - 1] x 100$$

Όπου X είναι η τιμή, T είναι το τελευταίο έτος, ενώ n είναι η περίοδος σε έτη για τα οποία υπολογίζεται ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης (p.229 Cultural Statistics 2011, Eurostat).

μικρότερο από το έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας στο σύνολό της. Αυτός είναι ένας ακόμα δείκτης που αποδεικνύει ότι η πολιτιστική οικονομία έχει αντισταθεί στην κρίση και έχει καλύτερες επιδόσεις από τη γενικότερη οικονομία της Ελλάδας.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται οι εισαγωγές και εξαγωγές πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα για το 2017. Διαπιστώνεται ότι οι κύριες εξαγωγές του πολιτιστικού κλάδου στην Ελλάδα είναι τα κοσμήματα, η χειροτεχνία και τα βιβλία. Οι εισαγωγές στον πολιτιστικό κλάδο έχουν πιο πολύ σχέση με τη μουσική, τις κονσόλες, τα βιντεοπαιχνίδια κ.ά.

Διάγραμμα 2.13 Εισαγωγές - εξαγωγές ανά δραστηριότητα ως ποσοστό των συνολικών πολιτιστικών εισαγωγών και εξαγωγών, 2017

Πηγή: Eurostat.

2.6 Η πολιτιστική συμμετοχή

Η πολιτιστική συμμετοχή αποτελεί ουσιαστική διάσταση του ευρωπαϊκού στατιστικού πλαισίου για τον πολιτισμό, καθώς αποτελεί «λόγο ύπαρξης» για τους πολιτιστικούς τομείς. Ο πολιτισμός συμβάλλει στην προσωπική ευημερία, στην υγεία, καθώς και στην ομαλή ενσωμάτωση των ατόμων στην κοινωνία (Eurostat, 2018).

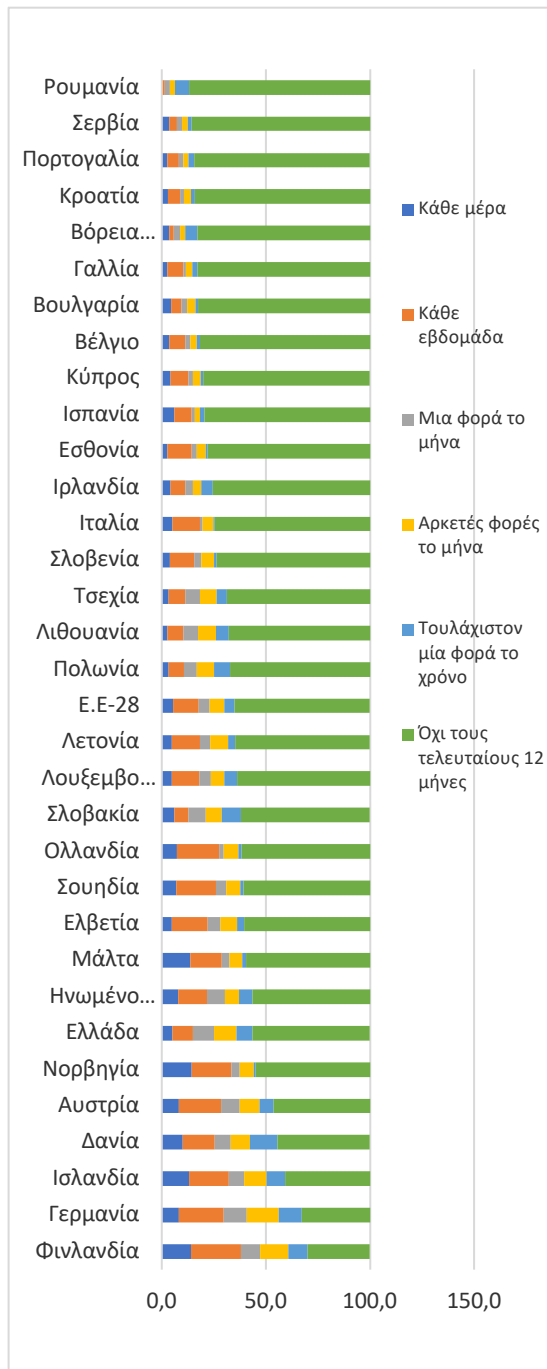
Οι στατιστικές που παρουσιάζονται στο παρόν κεφάλαιο αφορούν στη συμμετοχή των πολιτών σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Αυτές βασίζονται σε στοιχεία που είναι διαθέσιμα σήμερα στη *Eurostat* από την Έρευνα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (AES) (ενότητα σχετικά με την πολιτιστική συμμετοχή), που πραγματοποιήθηκε το 2007 και το 2015. Ο πληθυσμός που καλύπτεται από το *AES* είναι ηλικίας 25-64 ετών.

Σε αυτήν την ενότητα θα διερευνηθεί η συχνότητα συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως είναι η παρακολούθηση ζωντανών παραστάσεων (θεατρικά έργα, συναυλίες, όπερες, μπαλέτο και χορός) και οι επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους (ιστορικά μνημεία, μουσεία, γκαλερί τέχνης και αρχαιολογικοί χώροι).

Μελετώντας τις μεταβλητές ηλικία, φύλο και εκπαιδευτικό επίπεδο, διαπιστώνεται ότι αυξημένη συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες έχουν τα άτομα με τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ η συμμετοχή των ατόμων με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είναι πολύ σπάνια. Επίσης, οι οικογένειες με παιδιά και οι γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα συμμετοχής. Στο διάγραμμα 15 διακρίνεται η συχνότητα συμμετοχής ανά επίπεδο εκπαίδευσης. Στο διάγραμμα 14 καταγράφεται η συχνότητα συμμετοχής στην Ελλάδα ανά είδος πολιτιστικής δραστηριότητας. Συμπεραίνεται από τα στοιχεία, λοιπόν, ότι οι Έλληνες δεν επισκέπτονται καθόλου συχνά πολιτιστικές τοποθεσίες (μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους κ.ά.), ενώ προτιμούν λίγο περισσότερο να παρακολουθούν παραστάσεις (θέατρο, μπαλέτο κ.ά.) και κινηματογράφο.

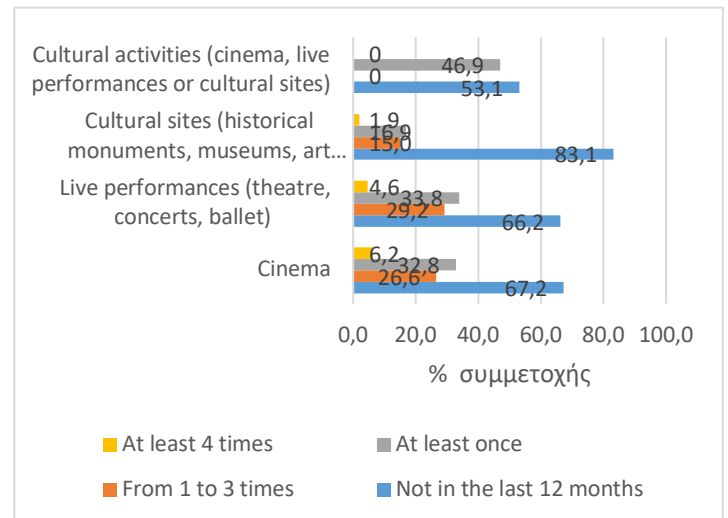
Στο διάγραμμα 16 φαίνεται ότι οι Έλληνες έχουν αρκετά μεγάλη συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες, συγκρίνοντας τα ποσοστά αυτά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής σε πολιτιστικά δρώμενα έχει η Φινλανδία, η Ισλανδία και η Αυστρία. Η Σερβία και η Κροατία είναι οι δύο χώρες με τις λιγότερες επισκέψεις σε πολιτιστικές τοποθεσίες και σχετικές δραστηριότητες.

Διάγραμμα 2.14 Συχνότητα συμμετοχής σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες στην ΕΕ-28, 2015

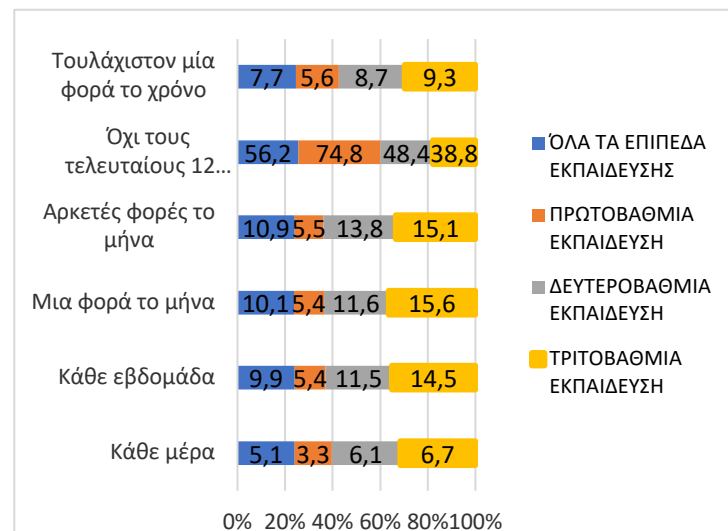

Πηγή: Eurostat-EU-SILC.

Διάγραμμα 2.15 Συχνότητα συμμετοχής ανά είδος πολιτιστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, 2015

Διάγραμμα 2.16 Συχνότητα συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης, Ελλάδα, 2015

Πηγή: Eurostat-EU-SILC.

2.7 Δαπάνες νοικοκυριών για τον πολιτισμό

Τα στοιχεία για τις πολιτιστικές δαπάνες αντλούνται ως επί το πλείστον από τις εθνικές μελέτες οικογενειακού προϋπολογισμού (Household Budget Survey). Ο στόχος των ερευνών αυτών είναι η μέτρηση των δαπανών των νοικοκυριών για αγαθά και υπηρεσίες, όπως τρόφιμα, ρούχα, στέγη, νερό, μεταφορές, υγεία, πολιτισμό κ.ά. Επίσης, οι έρευνες αυτές συλλέγουν δημογραφικά, αλλά και κοινωνικοοικονομικά στοιχεία των μελών των νοικοκυριών, πληροφορίες ιδιαίτερα χρήσιμες για περαιτέρω ανάλυση. Οι έρευνες αυτές διεξάγονται κάθε πέντε χρόνια. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται στη συγκεκριμένη μελέτη είναι από την έρευνα *Household Budget Survey* του 2015. Το σύστημα ταξινόμησης που εφαρμόζεται είναι η ταξινόμηση για τα τέσσερα ψηφία σε συνδυασμό με την *HBS* για το πέμπτο στοιχείο δημιουργώντας την *ECOICOP*. Στον παρακάτω πίνακα απαριθμούνται όλοι οι πολιτιστικοί κωδικοί *ECOICOP* (*Guide to Eurostat Culture Statistics 2018 edition*, 2018).

Πίνακας 2.13 Πολιτιστικές κατηγορίες το 2015 στην έρευνα HBS από ECOICOP

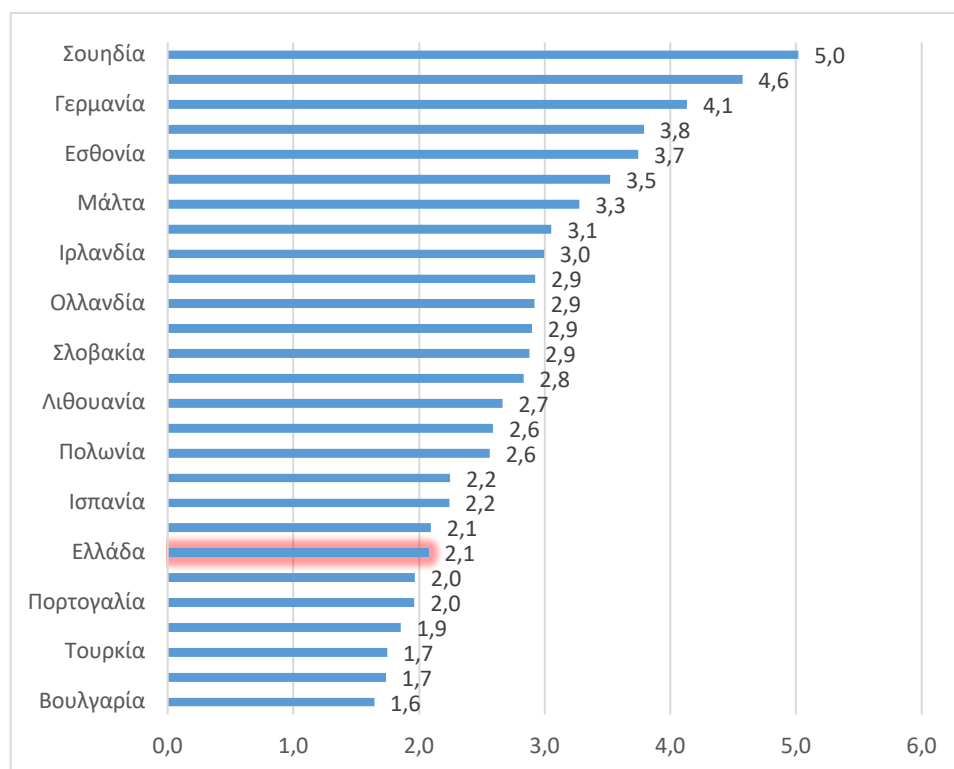
ECOICOP	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
CP09111	Εξοπλισμός για τη λήψη, την καταγραφή και την αναπαραγωγή ηχητικών
CP09112	Εξοπλισμός για τη λήψη, την καταγραφή και την αναπαραγωγή του ήχου και της όρασης
CP09113	Φορητές συσκευές ήχου και όρασης
CP09119	Άλλος εξοπλισμός για τη λήψη, την καταγραφή και την αναπαραγωγή ήχου και εικόνας
CP09121	Κάμερες
CP09122	Αξεσουάρ για φωτογραφικό και κινηματογραφικό εξοπλισμό
CP0913	Εξοπλισμός επεξεργασίας πληροφοριών
CP09131	Προσωπικοί υπολογιστές
CP09132	Παρελκόμενα για εξοπλισμό επεξεργασίας πληροφοριών
CP09133	Λογισμικό
CP09134	Αριθμομηχανές και άλλος εξοπλισμός επεξεργασίας πληροφοριών
CP0914	Μέσα εγγραφής
CP09141	Προ-εγγεγραμμένα μέσα εγγραφής
CP09142	Μη εγγεγραμμένα μέσα εγγραφής
CP09149	Άλλα μέσα εγγραφής
CP0915	Επισκευή οπτικοακουστικού, φωτογραφικού και εξοπλισμού επεξεργασίας πληροφοριών
CP09221	Μουσικά όργανα
CP0942	Πολιτιστικές υπηρεσίες
CP09421	Κινηματογράφοι, θέατρα, συναυλίες
CP09421A	Εισιτήριο κινηματογράφου (1 εισιτήριο)
CP09422	Μουσεία, βιβλιοθήκες, ζωολογικοί κήποι
CP09423_09424	Προμήθεια τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών αδειών, συνδρομές, μίσθωση εξοπλισμού και αξεσουάρ για τον πολιτισμό
CP09424	Μίσθωση εξοπλισμού και αξεσουάρ για τον πολιτισμό
CP09425	Φωτογραφικές υπηρεσίες
CP09429	Άλλες πολιτιστικές υπηρεσίες
CP0951	Βιβλία
CP09511	Βιβλία μυθιστορημάτων

CP09512	Εγχειρίδια εκπαιδευτικού κειμένου
CP09513	Άλλα βιβλία μη μυθιστορημάτων
CP09514	Υπηρεσίες δέσμευσης και λήψεις E-Book
CP0952	Εφημερίδες και περιοδικά
CP09521	Εφημερίδες
CP09522	Περιοδικά

Πηγή: *Guide to Eurostat Culture Statistics 2018 edition, 2018*

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται η ποσοστιαία αναλογία των δαπανών των νοικοκυριών για πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ. Η αναλογία ποικίλλει σημαντικά μεταξύ των χωρών. Η Σουηδία κατατάσσεται στην κορυφή με 5%, ενώ το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται στη Βουλγαρία με 1,6%. Η Ελλάδα βρίσκεται και αυτή στις χαμηλότερες θέσεις (21^η θέση) με ποσοστό 2,1%.

Διάγραμμα 2.17 Πολιτιστική κατανάλωση ως ποσοστό συνολικής κατανάλωσης των νοικοκυριών, 2015

Πηγή: Eurostat - Household Budget Survey.

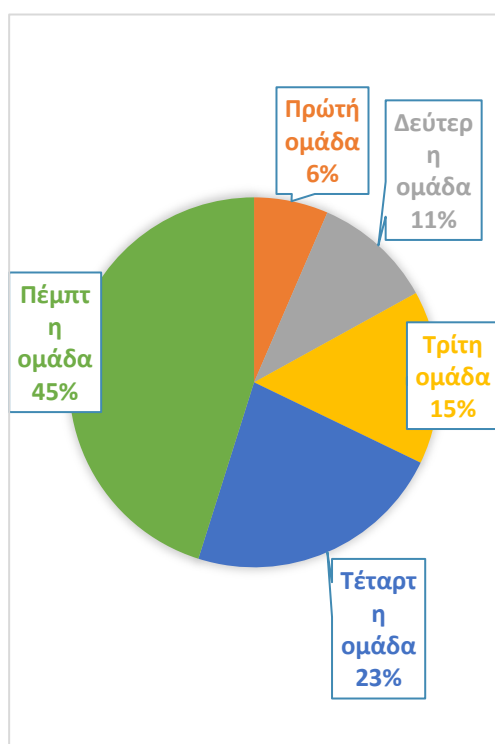
Αρκετοί παράγοντες μπορεί να κρύβονται πίσω από αυτή τη μεταβλητότητα, ωστόσο τα έσοδα και τα επίπεδα τιμών είναι οι πιο σημαντικοί από αυτούς. Φαίνεται ότι σε όλη την Ευρώπη τα περισσότερα έξοδα για πολιτιστικά προϊόντα και υπηρεσίες τα κάνουν τα νοικοκυριά με το υψηλότερο εισόδημα. Το παρακάτω διάγραμμα μετράει σε PPS (τεχνική μονάδα η οποία μπορεί να αγοράσει το ίδιο ποσό αγαθών σε κάθε χώρα, δημιουργώντας έτσι ένα κοινό νόμισμα, το οποίο

εξομαλύνει τα διάφορα επίπεδα τιμών) και ανά κατηγορία εισοδήματος. Οι κατηγορίες εισοδήματος υπολογίζονται με βάση το συνολικό εισόδημα και χωρίζονται σε πέντε ομάδες. Η πρώτη ομάδα αντιπροσωπεύει το 20% του πληθυσμού με το χαμηλότερο εισόδημα, ενώ η πέμπτη ομάδα αντιπροσωπεύει το 20% πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα.

Οι λόγοι μη συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα *EU-SILC* που διεξήγαγε η *Eurostat* το 2015, είναι κυρίως η έλλειψη ενδιαφέροντος, με ποσοστό περίπου 40%, ενώ οι οικονομικοί λόγοι έρχονται δεύτεροι, με ποσοστό περίπου 17%.

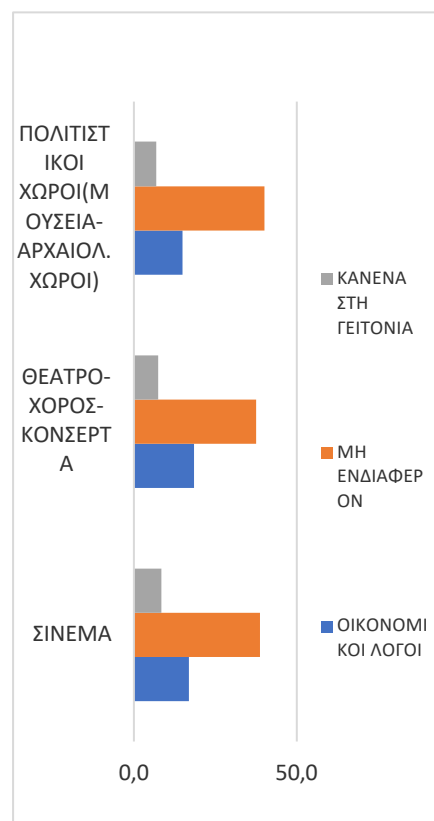
Στο διάγραμμα 20 απεικονίζονται αναλυτικά και ανά κατηγορία οι δαπάνες των Ελλήνων για τον πολιτισμό. Το 17,3% των ελληνικών πολιτιστικών δαπανών αφορούν σε προϊόντα επεξεργασίας πληροφοριών (υπολογιστές), ενώ ακολουθούν οι εφημερίδες με ποσοστό 15,4%, οι προμήθειες τηλεοπτικών αδειών, τα βιβλία με 12,7% και ο κινηματογράφος με 11,1%.

Διάγραμμα 2.18 Μέση ετήσια καταναλωτική δαπάνη ιδιωτικών νοικοκυριών για πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες ανά πεμπτημόριο εισοδήματος στην Ελλάδα, 2015

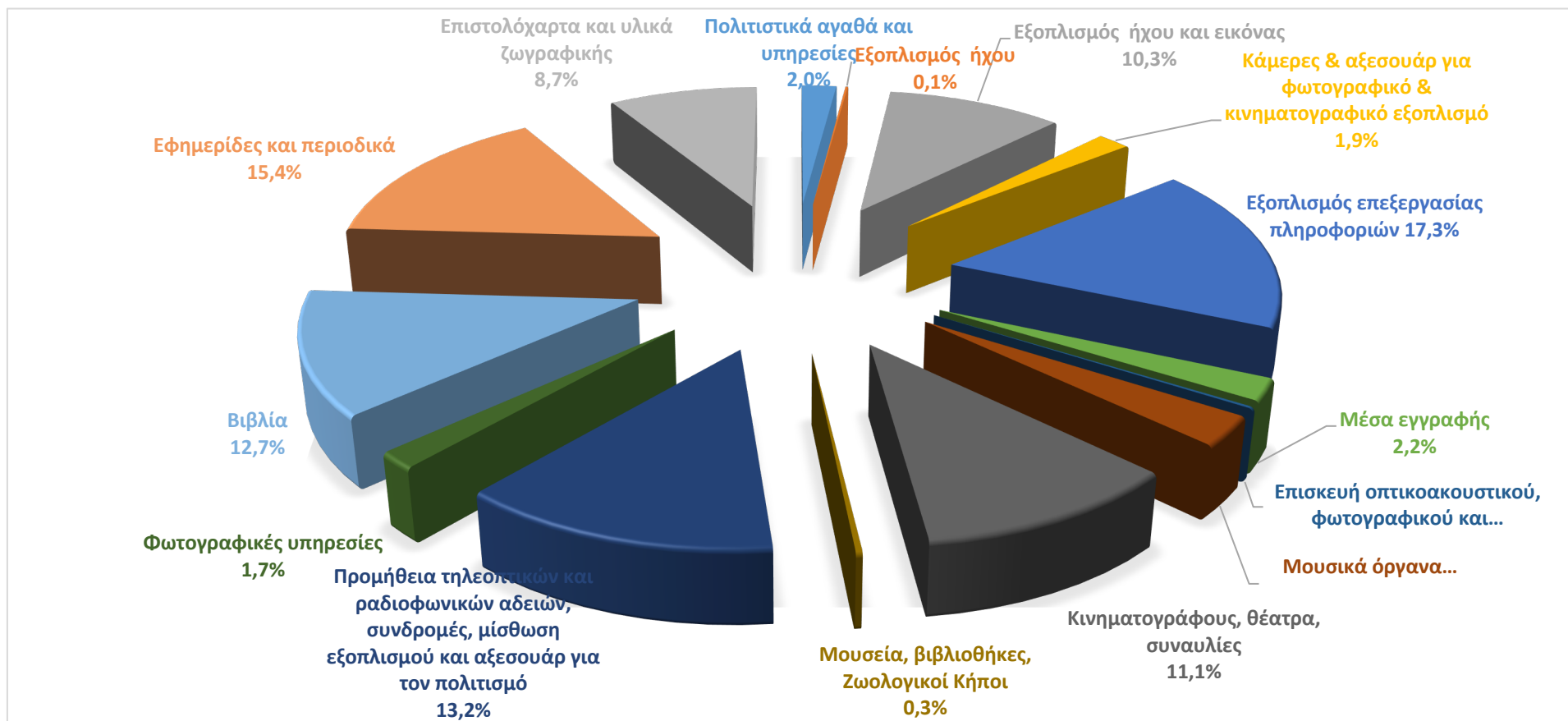
Πηγή: Eurostat-Household Budget Survey.

Διάγραμμα 2.19 Λόγοι μη συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες στην Ελλάδα, 2015

Πηγή: Eurostat-EU-SILC.

Διάγραμμα 2.20 Μέση πολιτιστική δαπάνη των νοικοκυριών ανά κατηγορία δαπανών στην Ελλάδα, 2015

Πηγή: Eurostat-Household Budget Survey.

2.8 Δημόσιες δαπάνες για τον πολιτισμό

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλυθούν οι πολιτιστικές δαπάνες του δημόσιου τομέα. Οι στατιστικές για τις δημόσιες δαπάνες για τον πολιτισμό προέρχονται από τα στοιχεία σχετικά με τις δαπάνες της γενικής κυβέρνησης ανά λειτουργία. Η κάλυψη του πολιτισμού καθορίζεται από τις λειτουργίες των δαπανών που προσδιορίζονται στην ταξινόμηση COFOG (Eurostat, 2018). Οι λειτουργίες της γενικής κυβέρνησης αναλύονται σε:

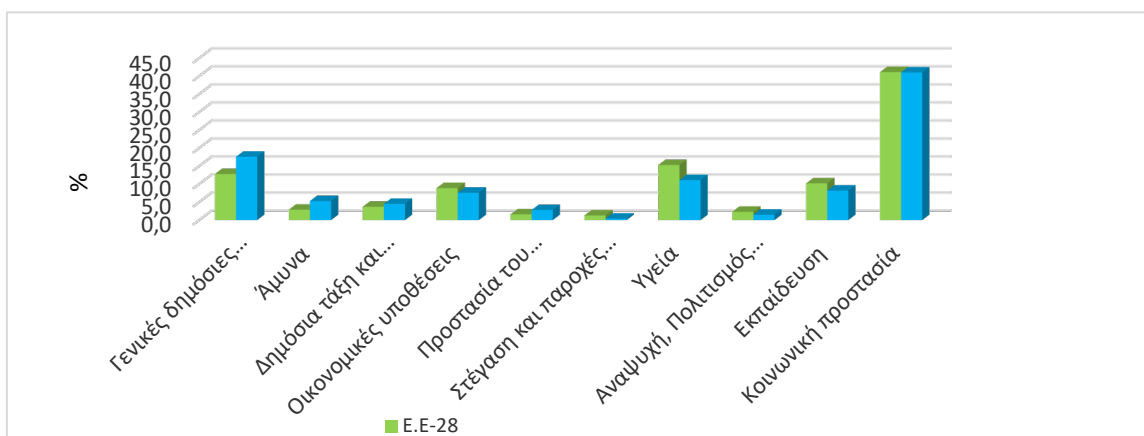
Πίνακας 2.14 Ταξινόμηση δαπανών της γενικής κυβέρνησης (COFOG)

01-Γενικές δημόσιες υπηρεσίες
02-Άμυνα
03-Δημόσια τάξη και ασφάλεια
04-Οικονομικές υποθέσεις
05-Προστασία του περιβάλλοντος
06-Παροχές στέγασης και κοινότητας
07-Υγεία
08-Αναψυχή, πολιτισμός και θρησκεία
09-Εκπαίδευση
10-Κοινωνική προστασία

Πηγή: Guide to Eurostat culture statistics 2018 edition, 2018.

Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα απεικονίζονται οι δαπάνες του δημοσίου ανά κατηγορία για το 2017.

Διάγραμμα 2.21 Δημόσιες δαπάνες ανά κατηγορία ως ποσοστό των συνολικών δαπανών για την Ελλάδα και την ΕΕ-28, 2017

Πηγή: Eurostat (cult_gov).

Στο παραπάνω διάγραμμα γίνεται φανερό ότι η Ελλάδα, όσον αφορά στον κλάδο του πολιτισμού, βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ και μάλιστα στην τελευταία θέση. Οι χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό είναι η Ισλανδία και η Ουγγαρία, με 6,9% και 7,4% αντίστοιχα. Στην Ελλάδα, οι δημόσιες δαπάνες για τον πολιτισμό ανέρχονται στο 1,5% του κρατικού προϋπολογισμού, ενώ στην ΕΕ ο μέσος όρος είναι 2,3%. Οι μεγαλύτερες δαπάνες αφορούν στην άμυνα, 5,3%, ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά στην Ευρώπη, ενώ οι γενικές δημόσιες δαπάνες είναι 17,6% έναντι 12,8% στην ΕΕ. Από τη μικρή αυτή ανάλυση επιβεβαιώνεται ότι ο πολιτισμός στην Ελλάδα υποχρηματοδοτείται σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Λαμβάνοντας υπόψη τις επιδόσεις του κλάδου που αναλύθηκαν στα παραπάνω κεφάλαια, τεκμαίρεται ότι η αύξηση της χρηματοδότησης του κλάδου του πολιτισμού θα βοηθούσε στην ανάπτυξη της χώρας, οδηγώντας την σε βιώσιμη ανάπτυξη, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και ενισχύοντας την περιφερειακή αλλά και την τοπική ανάπτυξη.

Οι δραστηριότητες που συνδέονται άμεσα με τον πολιτισμό, σύμφωνα με τον *Guide to cultural statistics* του 2018, είναι:

Πίνακας 2.15 Λειτουργίες της κυβέρνησης σχετικά με τον πολιτισμό (COFOG level II)

08.1-Ψυχαγωγικές και αθλητικές υπηρεσίες
08.2-Πολιτιστικές υπηρεσίες
08.3-Υπηρεσίες ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και εκδόσεων
08.4-Θρησκευτικές και άλλες κοινοτικές υπηρεσίες
08.5-R&D αναψυχή, πολιτισμός και θρησκεία
08.6-Αναψυχή, πολιτισμός και θρησκεία

Πηγή: Guide to Eurostat culture statistics 2018 edition, 2018.

Οι κωδικοί COFOG που αναφέρονται πλήρως στον πολιτισμό είναι:

08.2 Πολιτιστικές υπηρεσίες: αναφέρονται στην παροχή πολιτιστικών υπηρεσιών, στη διαχείριση πολιτιστικών υποθέσεων, στην παραγωγή, λειτουργία ή υποστήριξη πολιτιστικών εκδηλώσεων εντός συνόρων, καθώς και στην επίβλεψη, ρύθμιση και λειτουργία υποστηρικτικών εγκαταστάσεων (μουσεία, θέατρα, βιβλιοθήκες, μνημεία, ιστορικά σπίτια κ.ά.).

08.3 Υπηρεσίες ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και εκδόσεων: αναφέρονται στη διοίκηση τηλεοπτικών και εκδοτικών υποθέσεων, στη λειτουργία, εποπτεία και υποστήριξη εκπομπών και

εκδόσεων, καθώς και στις επιχορηγήσεις και στα δάνεια στήριξης ραδιοτηλεοπτικών σταθμών και εκδόσεων.

Οι δύο αυτές ομάδες καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος των κρατικών δαπανών που σχετίζονται με τον πολιτισμό.

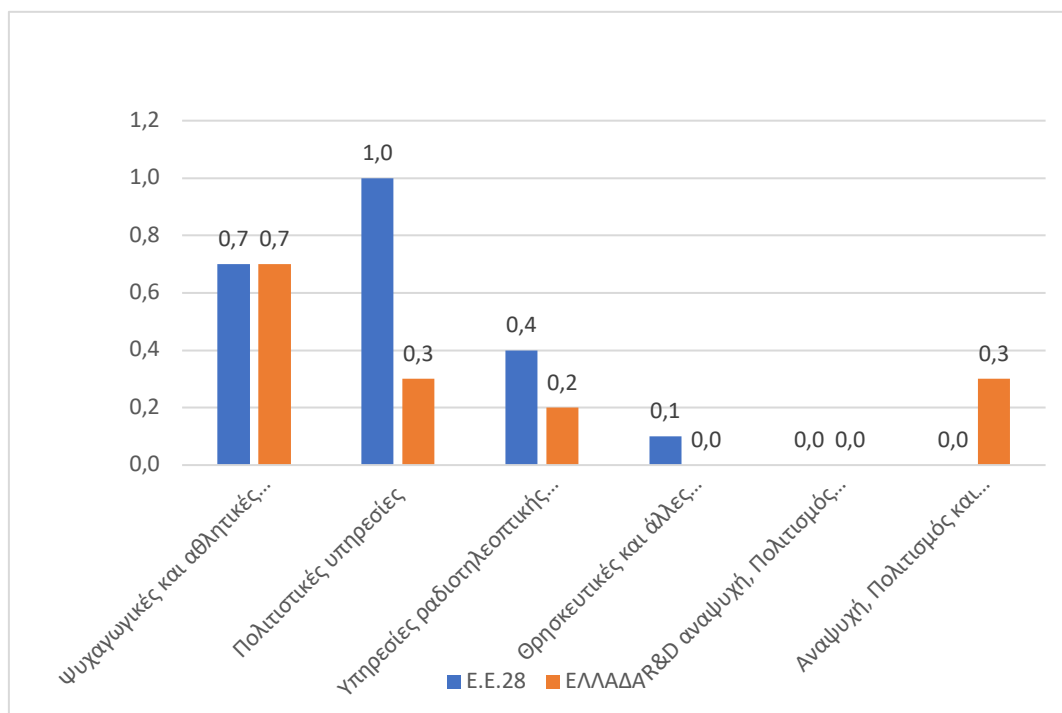
Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα δύο ομάδες που σχετίζονται μερικώς με τον πολιτισμό:

08.5 R&D (έρευνα και ανάπτυξη) Αναψυχή, Πολιτισμός και Θρησκεία.

08.6 Αναψυχή, Πολιτισμός και Θρησκεία.

Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα παρουσιάζεται μια επιμέρους ανάλυση των δημοσίων δαπανών για τον πολιτισμό:

Διάγραμμα 2.22 Δημόσιες δαπάνες στον πολιτισμό ανά κατηγορία στην Ελλάδα, 2017

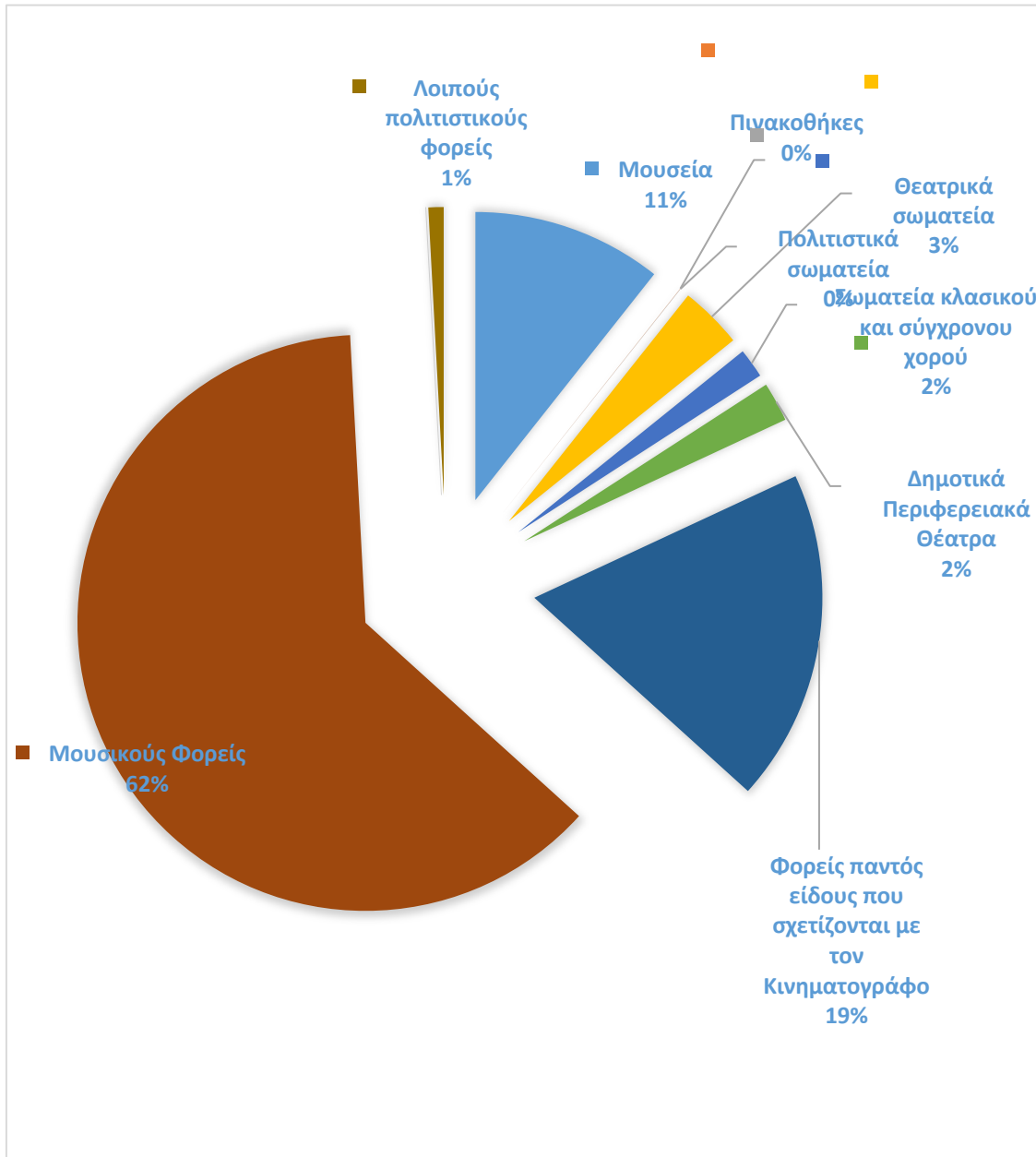

Πηγή: Eurostat (cult_gov)

Στο διάγραμμα αυτό γίνεται μια επιμέρους ανάλυση της κατηγορίας 08. Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι άμεσες δαπάνες για τον πολιτισμό είναι ιδιαίτερα χαμηλές σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ-28. Οι κρατικές δαπάνες για πολιτιστικές υπηρεσίες ανέρχονται σε 0,3% επί των συνολικών κρατικών δαπανών, σε σχέση με την ΕΕ-28 που είναι 1%.

Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα καταγράφονται οι δημόσιες επιχορηγήσεις σε ιδιωτικούς και δημόσιους πολιτιστικούς φορείς ανά πολιτιστική κατηγορία.

Διάγραμμα 2.23 Κρατικές επιχορηγήσεις σε πολιτιστικούς φορείς ανά κατηγορία στην Ελλάδα, 2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Πίνακας 2.16 Επιχορηγήσεις σε πολιτιστικούς φορείς του ΥΠΠΟΑ ανά κατηγορία στην Ελλάδα, 2017

Επιχορηγήσεις σε:	Αριθμός επιχορηγουμένων	Ποσό επιχορήγησης (σε ευρώ)
<i>Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης</i>		
<i>Μουσεία</i>	11	3.374.096
<i>Πινακοθήκες</i>	1	3.000
<i>Πολιτιστικά σωματεία</i>	2	5.400
<i>Θεατρικά σωματεία</i>	87	1.114.650
<i>Σωματεία κλασικού και σύγχρονου χορού</i>	33	523.500
<i>Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα</i>	13	700.000
<i>Φορείς παντός είδους που σχετίζονται με τον Κινηματογράφο</i>	19	5.900.519
<i>Μουσικούς Φορείς</i>	24	19.769.700
<i>Λοιπούς πολιτιστικούς φορείς</i>	10	269.270
Σύνολο	200	31.660.135

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ .

Στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η σύνδεση του τουριστικού με τον πολιτιστικό κλάδο και θα εξεταστεί η αλληλεξάρτησή τους όσον αφορά τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά.

2.9 Πολιτιστικός τουρισμός στην Ελλάδα

Μια έμμεση αλλά μη μετρήσιμη επίπτωση των ΚΠΔ είναι η αύξηση του τουρισμού. Η σχέση μεταξύ του πολιτισμού και του τουρισμού είναι η πιο ορατή πτυχή της συμβολής του πολιτισμού στην τοπική ανάπτυξη. Ο τουρισμός είναι ένα σύμπλεγμα οικονομικών δραστηριοτήτων με ισχυρή διασύνδεση με την πολιτιστική κληρονομιά, καθώς εξαρτάται από την ποιότητα και διαθεσιμότητα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς (Coccossis, 2016). Η Ευρώπη είναι η ήπειρος με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα, με 672.000.000 αφίξεις το 2017. Το 51% του συνολικού τουρισμού απευθύνεται στην Ευρώπη, η οποία είχε 8,4% αύξηση επισκέψεων το 2017. Ο τουρισμός, λοιπόν, είναι ένας σημαντικός κλάδος για την Ευρώπη και συνεισφέρει με ποσοστό 5,5% στο ΑΕΠ, ή 11% αν υπολογιστεί και ο έμμεσος αντίκτυπός του. Σε μεγάλο βαθμό αυτό το ποσοστό οφείλεται στον πολιτιστικό πλούτο της Ευρώπης, που έχει την υψηλότερη πυκνότητα πολιτιστικής κληρονομιάς σε όλο τον κόσμο. Σύμφωνα με την *UNESCO*, στην Ευρώπη βρίσκονται 413 από τις 1.092 πολιτιστικές

και φυσιολατρικές τοποθεσίες. Τα ιστορικά κτίρια, οι χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς, η πολιτιστική ποικιλομορφία, η γαστρονομία, η τουριστική υποδομή κ.λπ. είναι μερικά από τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Ευρώπης, τα οποία είναι ζωτικής σημασίας για την επισκεψιμότητα ενός προορισμού. Ένα παράδειγμα που αναδεικνύει τη σχέση του πολιτισμού με τον τουρισμό, αλλά και τον ευεργετικό αντίκτυπο που έχει στην τοπική ανάπτυξη, είναι το φεστιβάλ των Καννών στη Γαλλία, καθώς συνεισφέρει 814 εκατομμύρια ευρώ στην τοπική κοινωνία και έχει δημιουργήσει 16.217 θέσεις εργασίας (ΚΕΑ, 2006).

Στην Ελλάδα ο τουρισμός είναι ένας βαρυσήμαντος κλάδος, ο οποίος παρουσιάζει αυξητικές τάσεις. Η επισκεψιμότητα αυξήθηκε κατά 8,2% το 2017 και ο κύκλος εργασιών των καταλυμάτων και εστίασης αυξήθηκε κατά 10%. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι επισκέψεις, οι διανυκτερεύσεις και οι εισπράξεις από τους τουρίστες ανά περιφέρεια. Οι διανυκτερεύσεις των ταξιδιωτών έφτασαν τις 213.516 χιλιάδες το 2017, με αύξηση 10,2% σε σχέση με το 2016, και 8,1% το 2018. Οι περιφέρειες με τις μεγαλύτερες ροές εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης είναι (αφίξεις σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ, 2017) η Αττική, η Κρήτη, το Νότιο Αιγαίο και η Κεντρική Μακεδονία. Ωστόσο, στις διανυκτερεύσεις η σειρά αυτή αλλάζει, καθώς πρώτη έρχεται η Κρήτη και ακολουθεί το Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια νησιά, η Κεντρική Μακεδονία και η Αττική. Τέλος, οι εισπράξεις συγκεντρώνονται και πάλι σε πέντε περιφέρειες, αλλάζοντας, όμως, τη σειρά κατάταξης. Πρώτο σε εισπράξεις είναι το Νότιο Αιγαίο και ακολουθεί η Κρήτη, η Αττική, η Κεντρική Μακεδονία και, τέλος, τα Ιόνια Νησιά. Οι πέντε αυτές περιφέρειες συγκεντρώνουν το 83% των διανυκτερεύσεων, το 76,4% των επισκέψεων και το 88,9% των εισπράξεων.

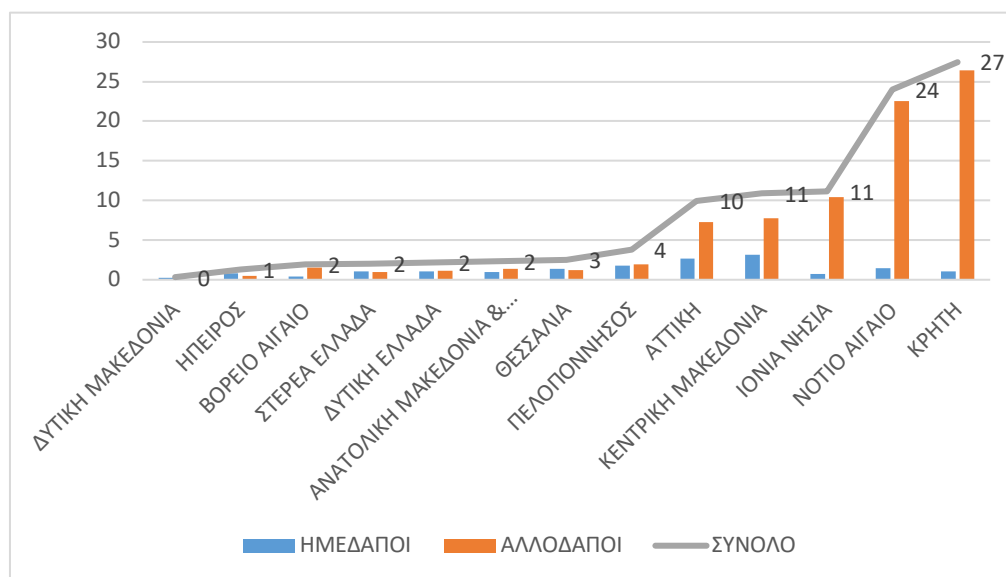
Πίνακας 2.17 Ποσοστιαία κατανομή διανυκτερεύσεων-επισκέψεων-εισπράξεων εισερχόμενων ταξιδιωτών ανά περιφέρεια στην Ελλάδα, 2017

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ, ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ, ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΝ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ, 2017			
	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ	ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ	ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ	2,4	3,2	2,0
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	10,9	12,5	13,0
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	0,3	0,6	0,3
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	2,5	4,4	2,0
ΗΠΕΙΡΟΣ	1,3	2,2	1,5
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	11,2	8,2	12,5
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	2,2	3,1	1,1
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	2,0	2,9	0,8
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	3,8	5,7	2,2
ΑΤΤΙΚΗ	9,9	19,3	14,7
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	2,0	1,6	1,2

ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	24,0	17,6	25,7
ΚΡΗΤΗ	27,5	18,8	23,0

Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

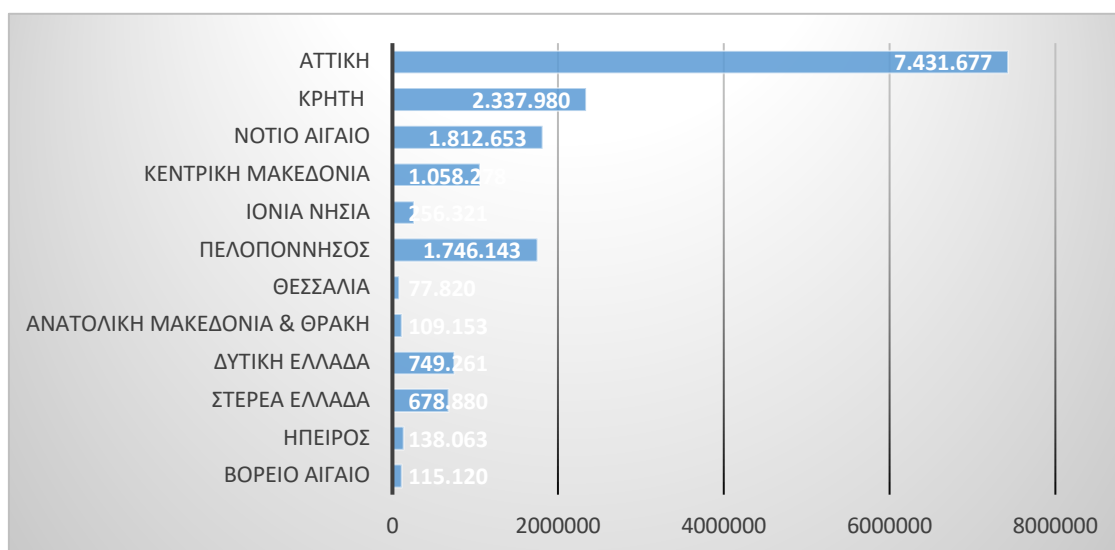
Διάγραμμα 2.24 Διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα και κάμπινγκ ανά περιφέρεια ως ποσοστό των συνολικών διανυκτερεύσεων στην Ελλάδα, 2017

Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

Ο υπερτουρισμός συγκεκριμένων περιοχών και η εποχικότητα είναι ένα πρόβλημα που θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί, ενισχύοντας τις περιφέρειες με μικρότερη επισκεψιμότητα μέσα από την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο παρακάτω σχήμα καταγράφονται οι επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους ανά περιφέρεια για το 2017.

Πίνακας 2.18 Σύνολο επισκέψεων των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων ανά περιφέρεια στην Ελλάδα, 2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

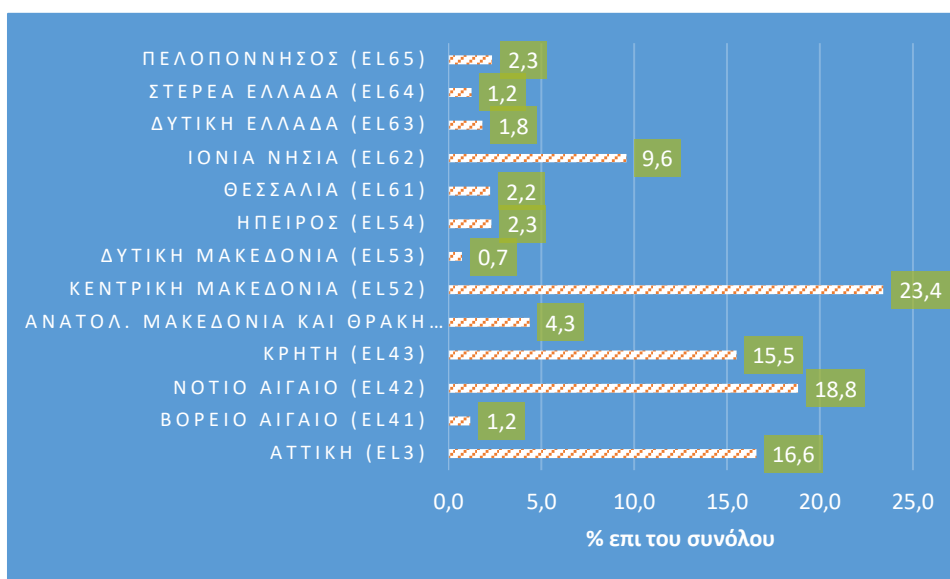
Σε μια προσπάθεια, τώρα, να εντοπιστούν οι αλληλεξαρτήσεις του κλάδου του τουρισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς, θα αναλυθούν κάποια βασικά στοιχεία των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων.

Η Ελλάδα το 2017 διέθετε 172 μουσεία, τα οποία επισκέφτηκαν 5.191.800 επισκέπτες, ενώ λειτουργούσαν 154 αρχαιολογικοί χώροι, με 11.319.100 επισκέψεις και συνολικά έσοδα από εισιτήρια 102.887.879 €.

Στο παραπάνω σχήμα διακρίνονται όμοια χαρακτηριστικά με αυτά των αφίξεων στον τουρισμό. Διαπιστώνεται, βέβαια, ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια αύξησης, καθώς σημειώθηκαν 27,2 εκατ. αφίξεις, ενώ οι συνολικές επισκέψεις στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους ήταν 16,5 εκατ. Αυτό σημαίνει ότι μόνο το 60% επισκέφτηκε κάποιο μουσείο ή αρχαιολογικό χώρο. Το 70,14% των επισκέψεων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους συγκεντρώνεται σε τρεις περιφέρειες, όπως φαίνεται και στις αφίξεις τουριστών.

Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζονται οι επισκέψεις ταξιδιωτών ανά περιφέρεια για το 2017 (% επί του συνόλου). Το 2017 οι προσελεύσεις ταξιδιωτών στην Ελλάδα άγγιξαν τα 31,02 εκατ., με την Κεντρική Μακεδονία να είναι η περιφέρεια με τις περισσότερες αφίξεις, ενώ ακολουθούν το Νότιο Αιγαίο, η Αττική και η Κρήτη.

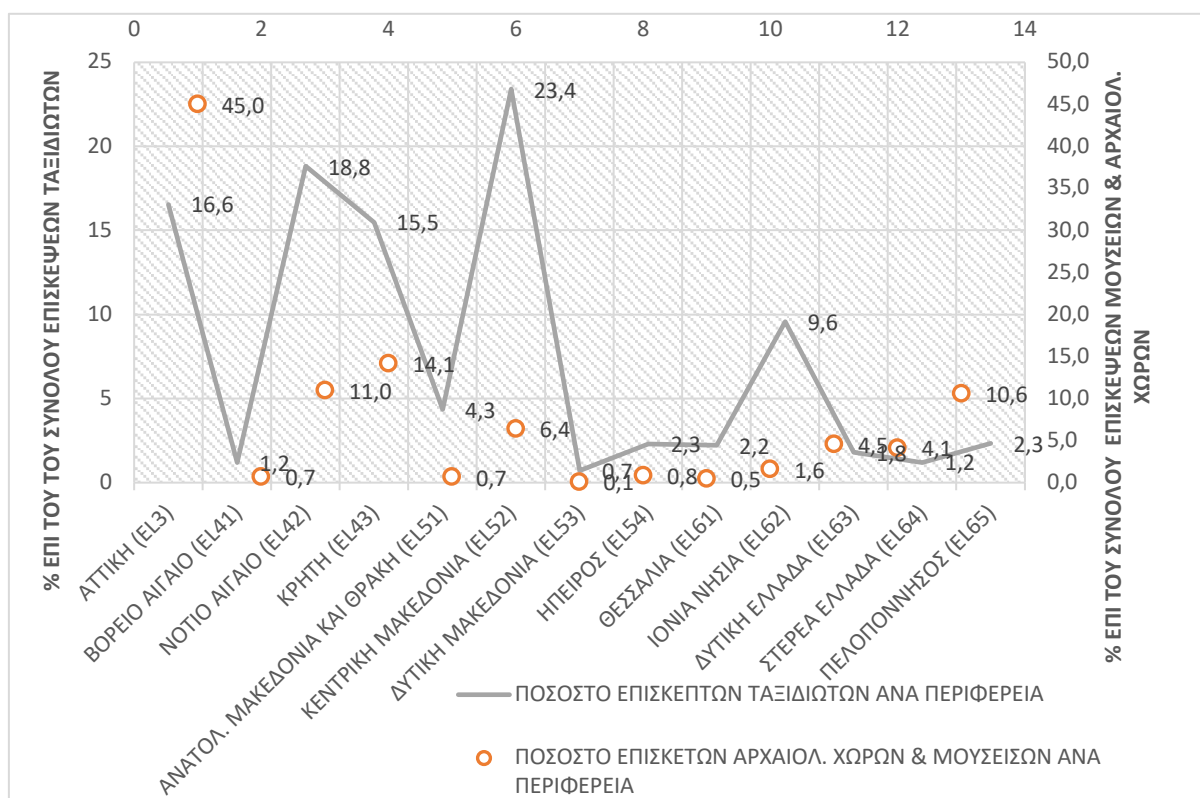
Διάγραμμα 2.25 Επισκέψεις ταξιδιωτών ανά περιφέρεια στην Ελλάδα, 2017

Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

Συγκρίνοντας τον αριθμό των ταξιδιωτών ανά περιφέρεια με τις επισκέψεις στα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους, αποκαλύπτεται ότι, εκτός από την Αττική, όπου βρίσκεται το μουσείο και ο αρχαιολογικός χώρος της Ακρόπολης, οι ταξιδιώτες σε μεγάλο ποσοστό δεν επισκέπτονται τους πολιτιστικούς χώρους των εκάστοτε περιφερειών. Ουσιαστικά, η μόνη περιοχή που μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολιτιστικός προορισμός είναι η Αττική, η οποία είχε το 45% των συνολικών επισκέψεων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων στην Ελλάδα για το 2017, ενώ της αντιστοιχεί μόνο το 16,6% των προσελεύσεων ταξιδιωτών. Η αμέσως επόμενη περιφέρεια με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους είναι η Κρήτη με 14%, ενώ σε προσέλευση ταξιδιωτών είναι τέταρτη με ποσοστό 15,5% επί των συνολικών αφίξεων. Τις περισσότερες προσελεύσεις ταξιδιωτών είχε η Κεντρική Μακεδονία με ποσοστό 23,4%, δηλαδή 7,3 εκατ. ταξιδιώτες, ενώ οι επισκέψεις πολιτιστικών χώρων αντιστοιχούν στο 6,4%, δηλαδή 1,06 εκατ. επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.

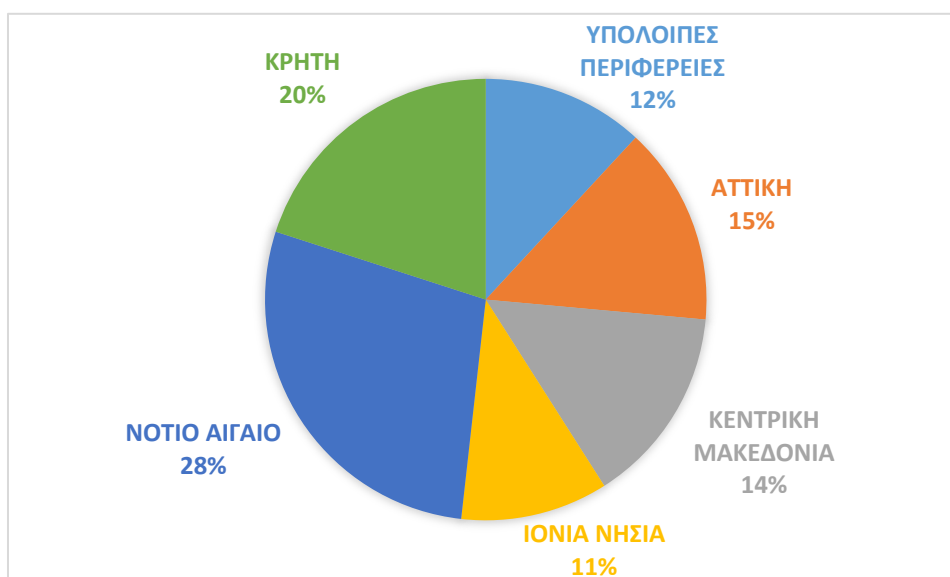
Διάγραμμα 2.26 Ποσοστό επισκεπτών ταξιδιωτών ανά περιφέρεια σε συνάρτηση με τους επισκέπτες μουσείων και αρχαιολογικών χωρών στην Ελλάδα, 2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

Ο δείκτης κύκλου εργασιών στον τομέα παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης αφορά στους κλάδους 55 και 56 στον πίνακα ταξινόμησης των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η εξέλιξη του κύκλου εργασιών για το 2017 και 2018. Φαίνεται ότι ο κλάδος των καταλυμάτων έχει αυξηθεί πάρα πολύ σε σχέση με το 2015, ενώ ο κλάδος της εστίασης έχει συρρικνωθεί. Αυτό εξηγείται από την αύξηση του μαζικού τουρισμού και των ξενοδοχειακών πακέτων all inclusive. Το εμπορικό ταξιδιωτικό ισοζύγιο σημείωσε αύξηση 10% και το πλεόνασμα ανήλθε στα 13.895 εκατ. €. Αυτό οφείλεται κυρίως στην αύξηση της εισερχόμενης κίνησης μη κατοίκων ταξιδιωτών κατά 9,7%, καθώς η μέση δαπάνη ταξιδιού έμεινε οριακά σταθερή στα 485 € ανά ταξιδιώτη. Οι εισπράξεις διαμορφώθηκαν στα 16.086 εκατ. € για το 2018 (αύξηση 10% από το 2017). Ο κύριος όγκος εισπράξεων σε ποσοστό 81,9% έγινε στις πέντε περιφέρειες, όπου παρουσιάστηκε και η μεγαλύτερη επισκεψιμότητα, όπως καταγράφεται και στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.27 Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά περιφέρεια στην Ελλάδα, 2018

Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

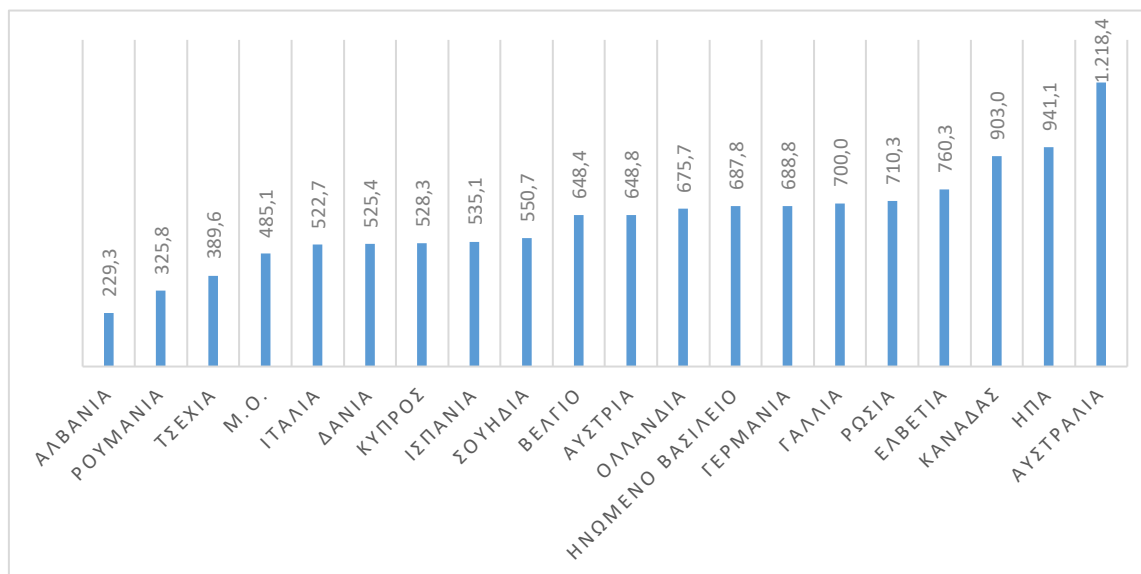
Στα παρακάτω διαγράμματα αποτυπώνονται οι αφίξεις ανά χώρα προέλευσης και η μέση δαπάνη ανά επισκέπτη. Όσον αφορά στις αφίξεις ανά χώρα προέλευσης, παρατηρείται ότι το 78% των ταξιδιωτών είναι κάτοικοι ευρωπαϊκών χωρών και η μέση δαπάνη αγγίζει τα 485 €.

Διάγραμμα 2.28 Αφίξεις σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ ανά χώρα προέλευσης ως ποσοστό του συνόλου, 2017

Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

Διάγραμμα 2.29 Δείκτης δαπάνης ανά ταξίδι μη κατοίκων στην Ελλάδα, 2017

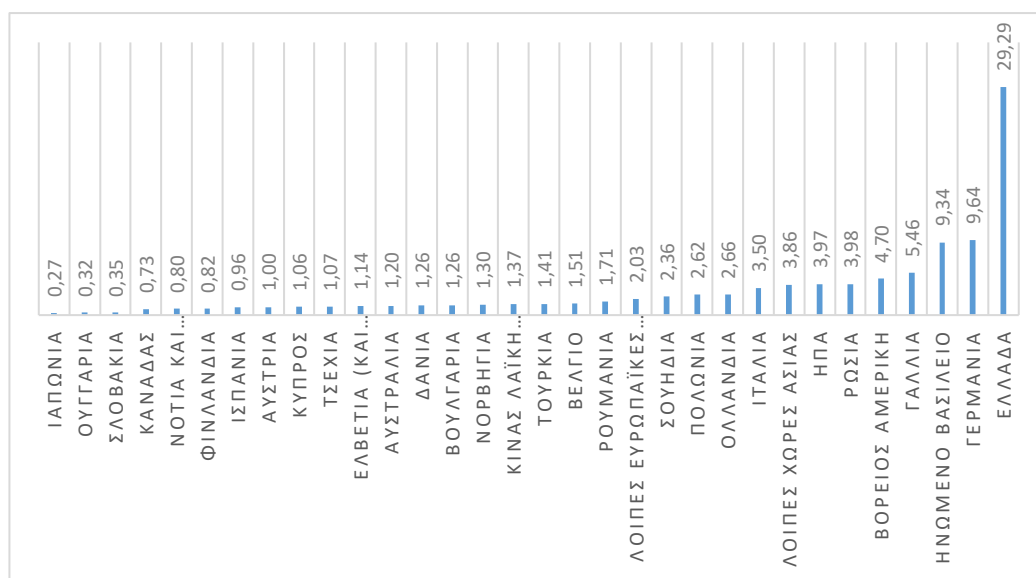
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

Στο παραπάνω διάγραμμα παρουσιάζονται οι δαπάνες ανά ταξίδι μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά εθνικότητα. Τα περισσότερα χρήματα για να έρθουν στην Ελλάδα δαπανούν οι Αυστραλοί, με δεύτερους τους Αμερικανούς. Ο μέσος όρος δαπάνης ανά ταξίδι ήταν 485 €, ενώ το 2007 ήταν 745,9 €. Η ποσοστιαία μεταβολή της δαπάνης άγγιξε το 35%. Παρ' όλη τη μείωση των δαπανών ανά ταξίδι,

στο Διάγραμμα 32 φαίνεται ότι και η μέση διάρκεια παραμονής μειώθηκε αισθητά. Το ποσοστό μεταβολής και εδώ άγγιξε το 30%.

Στο παρακάτω διάγραμμα διαπιστώνεται ότι μεγάλο μερίδιο της αγοράς έχει ο εσωτερικός τουρισμός, ενώ όσον αφορά στον εισερχόμενο τουρισμό υψηλή θέση κατέχει η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

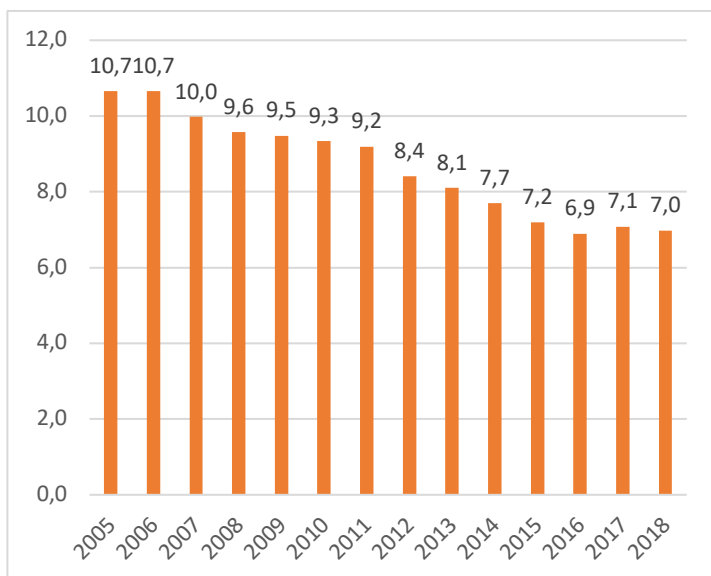
Διάγραμμα 2.30 Αφίξεις σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ ανά χώρα προέλευσης στην Ελλάδα, 2017

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

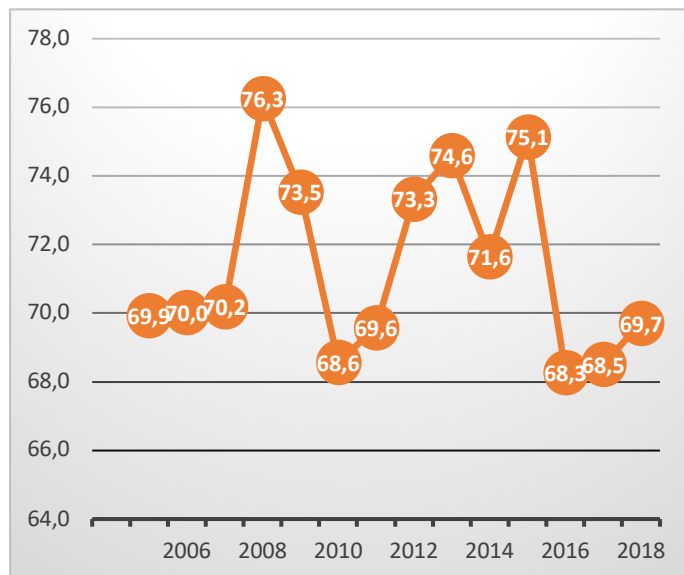
Η μέση διάρκεια παραμονής ανά ταξίδι το 2017 είναι 7,1 μέρες. Διαχρονικά, όμως, παρατηρείται μείωση της διάρκειας παραμονής, όπως επίσης και μείωση της ημερήσιας δαπάνης ανά ταξιδιώτη, στο Διάγραμμα 38. Το 2017 η μέση ημερήσια δαπάνη ανά ταξίδι ανήλθε στα 69 €, ίδια δαπάνη με το 2005, ενώ η μέση δαπάνη ανά ταξίδι διαμορφώθηκε στα 458 €. Όσον αφορά στις εισπράξεις ανά λόγο ταξιδιού, το 86% των εισπράξεων αφορά σε ταξίδια για προσωπικούς λόγους και, πιο συγκεκριμένα, σε ταξίδια αναψυχής.

Διάγραμμα 2.31 Μέση διάρκεια παραμονής ανά ταξίδι μη κατοίκων στην Ελλάδα κατά χώρα προέλευσης (σε αριθμό διανυκτερεύσεων)

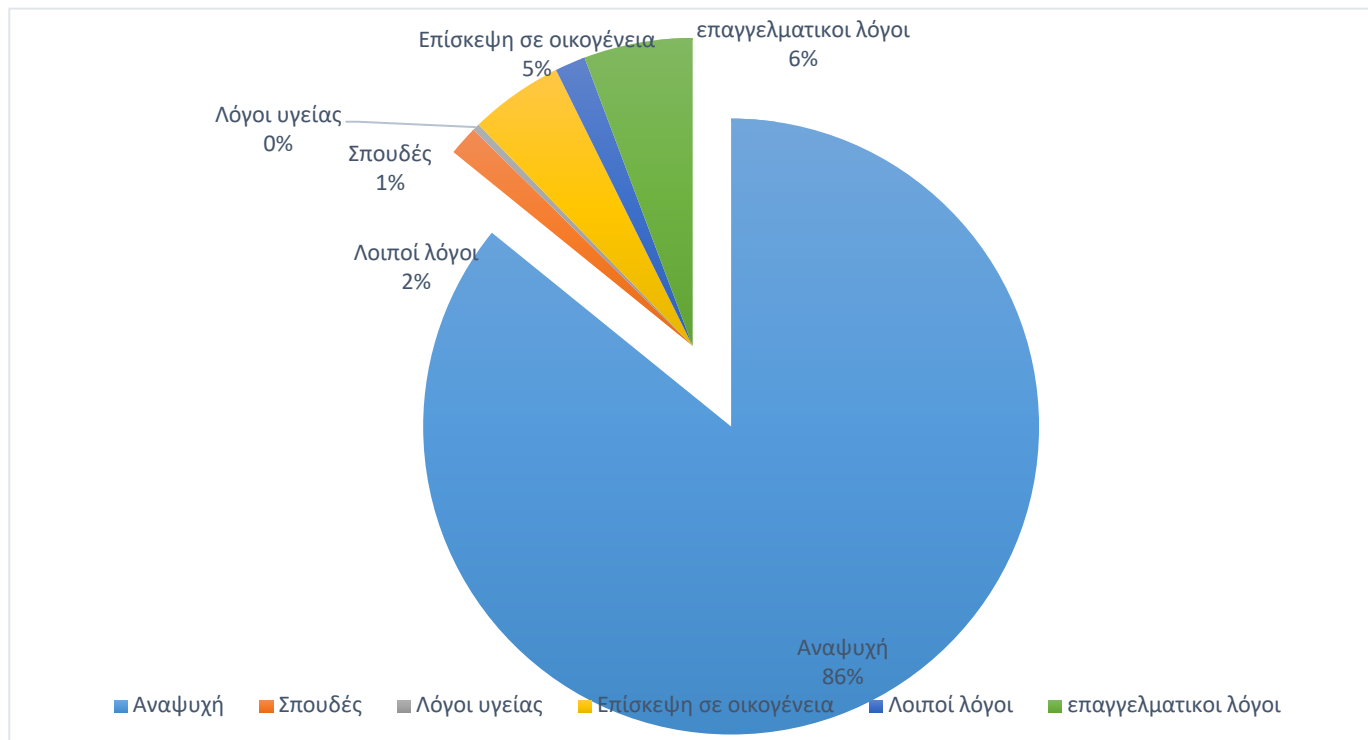
Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

Διάγραμμα 2.32 Δαπάνη ανά διανυκτέρευση μη κατοίκων στην Ελλάδα (σε ευρώ), 2017

Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων.

Διάγραμμα 2.33 Εισπράξεις ανά λόγο ταξιδιού, 2017

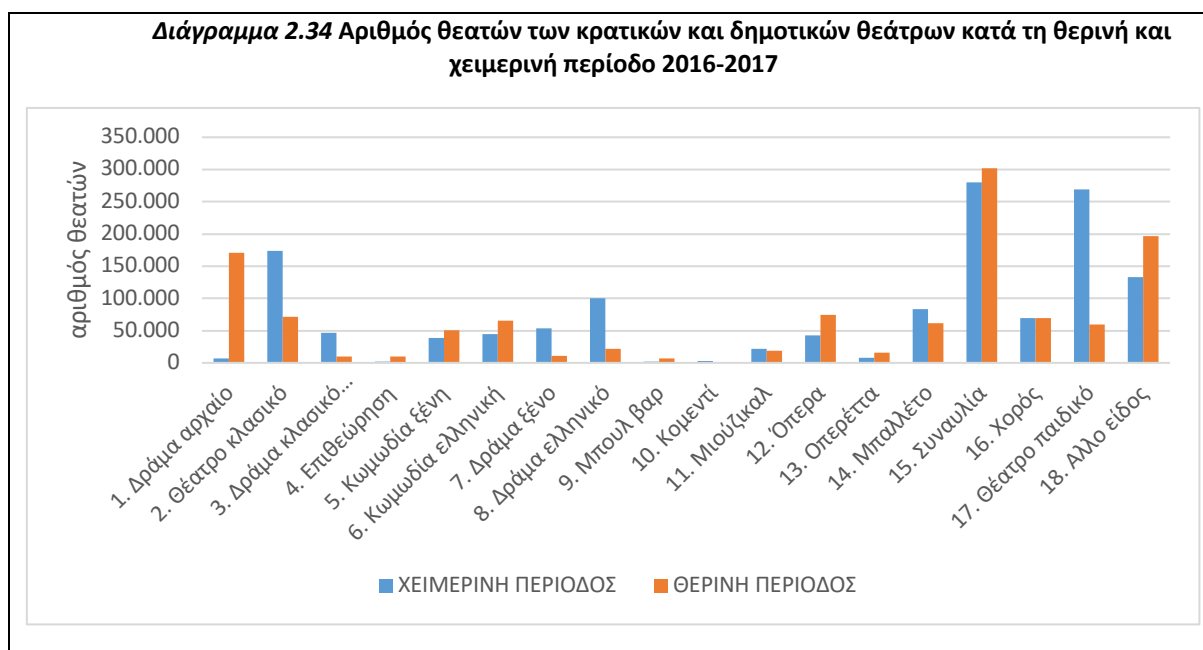

Πηγή: Τράπεζα Της Ελλάδος - Έρευνα Συνόρων

Μια έρευνα που διεξήγαγε η ΙΝΣΕΤΕ την περίοδο 2015-2017 και δημοσιοποίησε το Μάρτιο 2019 μέτρησε το δείκτη *TRAVELSAT*. Ο βασικός σκοπός του δείκτη είναι η συγκριτική αξιολόγηση της ποιότητας εμπειρίας στους διάφορους προορισμούς έναντι του ανταγωνισμού. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής έδειξαν ότι η Ελλάδα υπερτερεί στην εμπειρία διαμονής, διατροφής και φιλοξενίας, έναντι του ανταγωνισμού στη Νότια Ευρώπη. Τη χαμηλότερη βαθμολογία της η Ελλάδα τη συγκέντρωσε στις πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, καθώς υστερούσε πολύ στις δραστηριότητες για οικογένειες, καθώς επίσης και στην Πολιτιστική Κληρονομιά και τα Μουσεία, όπου, παρά τη φήμη της, έχει χαμηλή βαθμολογία στην ποικιλία αξιοθέατων και στη συντήρηση των μνημείων. Από την άλλη πλευρά, οι αντιλήψεις για τις τιμές, την εξυπηρέτηση και την ευκολία επίσκεψης στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους ήταν θετικές (ΙΝΣΕΤΕ, 2019).

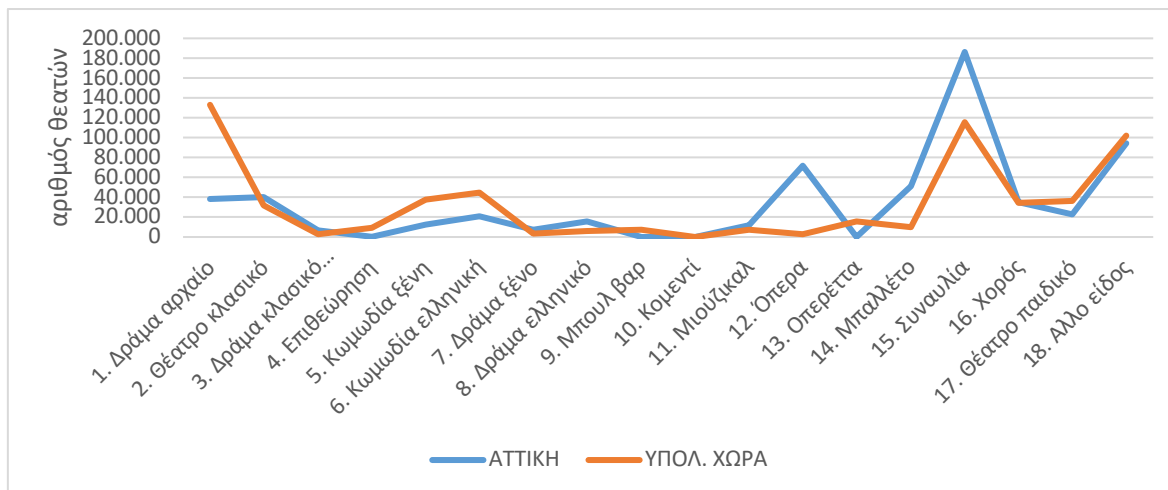
Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί μια μικρή ανάλυση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων που παρέχει η Ελλάδα. Στο σχεδιάγραμμα 36 απεικονίζεται η κίνηση Κρατικών και Δημοτικών Θεάτρων και Ορχηστρών για το 2016-2017. Φαίνεται ότι η μεγαλύτερη κίνηση διαπιστώνεται κατά τους θερινούς μήνες, στους οποίους σημειώνεται και αυξημένος τουρισμός, εκτός από το κλασικό και παιδικό θέατρο, που είναι αυξημένο τους χειμερινούς μήνες. Οι συναυλίες, επίσης, έχουν περίπου την ίδια κίνηση και το χειμώνα και το καλοκαίρι.

Στο διάγραμμα 35 καταγράφονται οι θεατές στην Αττική και την υπόλοιπη χώρα. Το μερίδιο αγοράς της Αττικής είναι λίγο μεγαλύτερο σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα. Στην υπόλοιπη Ελλάδα τη μερίδα του λέοντος έχει το αρχαίο δράμα με το φεστιβάλ Επιδαύρου και ακολουθούν οι συναυλίες στην υπόλοιπη χώρα. Στην Αττική κυριαρχούν οι συναυλίες και έπονται η όπερα, το παιδικό θέατρο και το αρχαίο και κλασικό θέατρο.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Διάγραμμα 2.35 Αριθμός θεατών κρατικών και δημοτικών θεάτρων ανά κατηγορία στην Αττική και την υπόλοιπη Ελλάδα, 2016-2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Με μια μεγάλη έρευνα που διεξήγαγε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2017 και την ονόμασε Ευρωβαρόμετρο για την Πολιτιστική Κληρονομιά, αναλύθηκαν η στάση και οι απόψεις των Ευρωπαίων σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά. Μια από τις ερωτήσεις που κλήθηκαν να απαντήσουν ήταν «*Η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς*». Στο διάγραμμα 36 απεικονίζεται η σπουδαιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς για τους Ευρωπαίους. Περισσότεροι από τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων σε κάθε κράτος μέλος της ΕΕ πιστεύουν ότι η πολιτιστική κληρονομιά είναι σημαντική. Ποσοστά που κυμαίνονται γύρω στο 95% των ερωτηθέντων στην Κύπρο, και γύρω στο 92% στην Ελλάδα, δείχνουν τη σπουδαιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς στη συνείδηση των Ελλήνων.

Μια άλλη σπουδαία οικονομική παράμετρος του πολιτισμού είναι ο πολιτιστικός τουρισμός. Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες αναφορικά με τις προτιμήσεις και τις ταξιδιωτικές συνήθειες των πολιτών των 28 μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου 2014, ένας στους τέσσερις συμμετέχοντες δήλωσε τον πολιτισμό ως κριτήριο ταξιδιού. Ο πολιτισμός καταγράφηκε ως τέταρτο κατά σειρά κίνητρο για την πραγματοποίηση ταξιδιού μετά τον ήλιο/θάλασσα (46%), την επίσκεψη σε φίλους και συγγενείς (34%) και τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος (30%). Στο διάγραμμα 37 παρουσιάζονται οι απαντήσεις στο ερώτημα «*Η*

παρουσία πολιτιστικής κληρονομιάς επηρεάζει τον προορισμό των διακοπών σας;» του Ευρωβαρόμετρου του 2017.

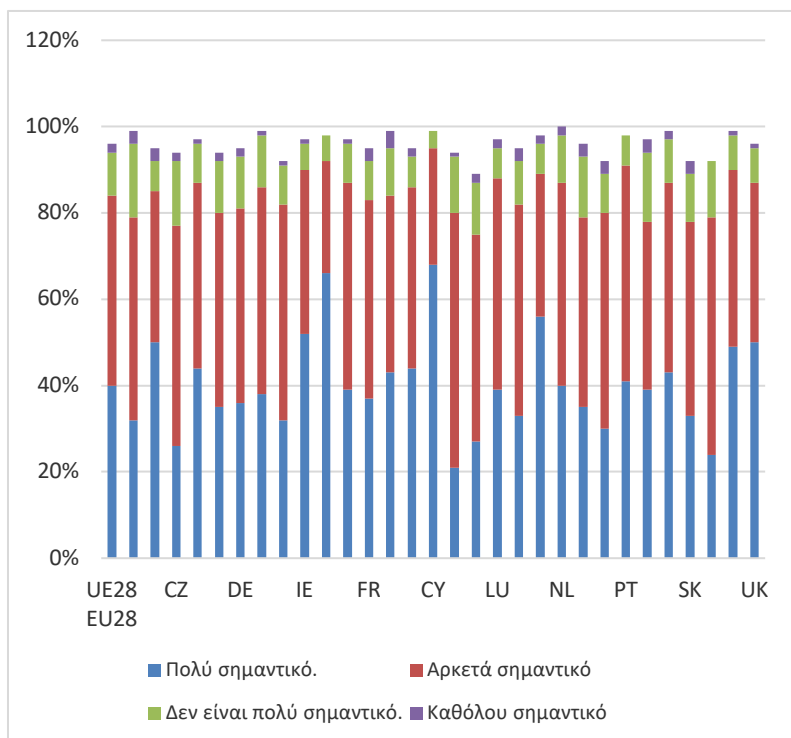
Περισσότεροι, λοιπόν, από τα δύο τρίτα δήλωσαν ότι η παρουσία πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να επηρεάσει την επιλογή προορισμού για τις διακοπές τους. Η πλειοψηφία (68%) συμφωνεί ότι ο παράγοντας αυτός μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην επιλογή για τον τόπο επίσκεψής τους, με το 28% να δηλώνει ότι συμφωνεί απόλυτα. Από την άλλη πλευρά, περισσότεροι από το ένα τέταρτο διαφωνούν (28%), ενώ το 13% διαφωνεί εντελώς.

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή προορισμού διακοπών, όπως το τουριστικό μάρκετινγκ, η τηλεόραση, το επίπεδο εκπαίδευσης, οι αντιλήψεις, η ηλικία, οι εμπειρίες και τα ψυχολογικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του ατόμου.

Ένα άλλο ζήτημα που διερευνήθηκε είναι κατά πόσο η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης και να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας. Τα ποσοστά τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα είναι σχεδόν ίδια και υψηλά. Το 79% των Ελλήνων πιστεύουν ότι η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας.

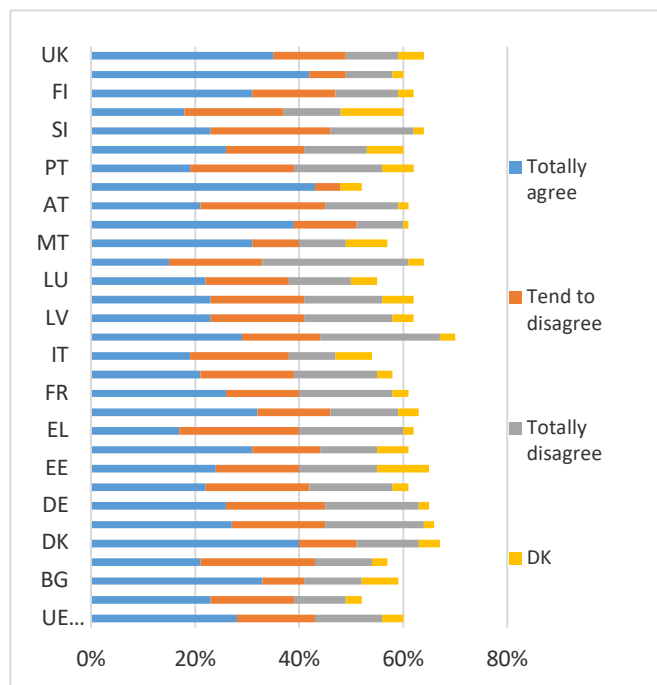
Ένα επίσης σημαντικό ερώτημα είναι κατά πόσο οι δημόσιες αρχές πρέπει να διαθέτουν οικονομικούς πόρους για την ενίσχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το 74% των Ευρωπαίων πιστεύει ότι το δημόσιο πρέπει να διαθέτει κονδύλια για την πολιτιστική κληρονομιά, ενώ παρατηρείται ότι στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό είναι το υψηλότερο της Ευρώπης, φτάνοντας το 89%. Αυτό δείχνει τη σπουδαιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς στην αντίληψη των Ελλήνων και την επιθυμία τους να ενισχυθεί οικονομικά ο κλάδος. Παράλληλα, το πρόσφατο παράδειγμα της Παναγίας των Παρισίων επιβεβαιώνει τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στη συνείδηση των Ευρωπαίων, καθώς μετά την καταστροφή της συγκεντρώθηκαν πάνω από 1 δισεκ. € μέσα σε ένα 24ωρο για την ανοικοδόμησή της.

Διάγραμμα 2.36 Η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς για ΕΕ-28, 2017

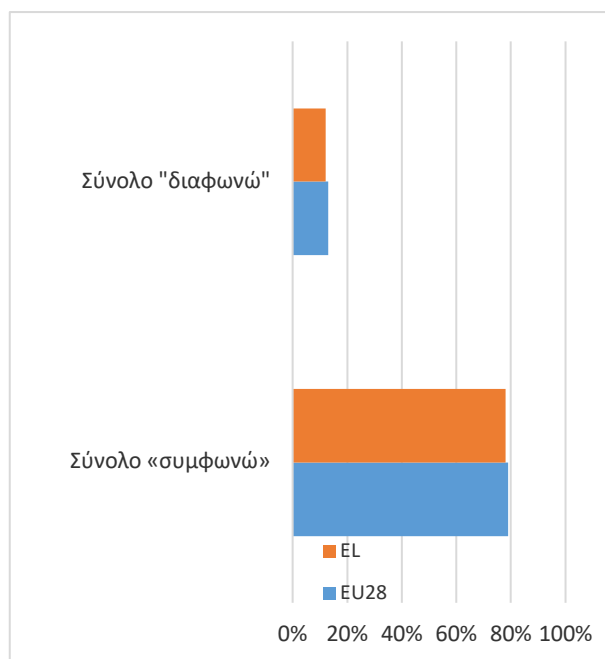
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωβαρόμετρο: Πολιτιστική Κληρονομιά, 2017.

Διάγραμμα 2.37 Επιρροή της πολιτιστικής κληρονομιάς στον προορισμό των διακοπών των Ευρωπαίων, 2017

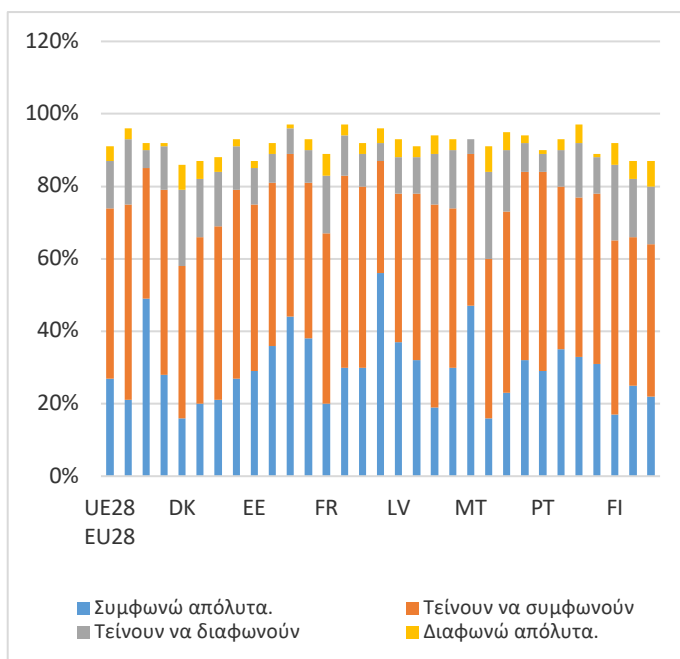
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωβαρόμετρο: Πολιτιστική Κληρονομιά, 2017.

Διάγραμμα 2.38 Κατά πόσο η πολιτιστική κληρονομιά δημιουργεί θέσεις εργασίας στην Ελλάδα και ΕΕ-28, 2017

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωβαρόμετρο: Πολιτιστική Κληρονομιά, 2017.

Διάγραμμα 2.39 Αν οι δημόσιες αρχές πρέπει να διαθέτουν πόρους για την πολιτιστική κληρονομιά, 2017

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωβαρόμετρο: Πολιτιστική Κληρονομιά, 2017.

2.10 Συμπεράσματα

Η οικονομική αξία του κλάδου του πολιτισμού και της δημιουργικότητας είναι πλέον αναγνωρισμένη και αποτελεί έναν από τους στρατηγικούς στόχους της Ευρώπης 2021-2027. Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομική ανάπτυξη έχουν αλλάξει και ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας αναγνωρίζεται πλέον ως μοχλός μιας γενικότερης ανάπτυξης, αλλά και ως σημαντικός παράγοντας οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Οι τομείς αυτοί μπορούν να συμβάλουν στην αειφόρο ανάπτυξη των εθνικών αλλά και των τοπικών περιφερειακών οικονομιών που βρίσκονται σε ύφεση, μέσα από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την ενίσχυση των πολιτιστικών οικονομικών δραστηριοτήτων (Mergos, 2016 a).

Η συμβολή των κλάδων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας επεκτείνεται και πέρα από τον άμεσο οικονομικό τους αντίκτυπο. Οι άμεσες επιπτώσεις είναι η αύξηση της απασχόλησης και των εσόδων από τις δραστηριότητες των πολιτιστικών επιχειρήσεων. Εκτός, λοιπόν, από τις άμεσες επιπτώσεις, που αναλύθηκαν διεξοδικά στο παραπάνω κεφάλαιο, υπάρχει και η έμμεση συμβολή, η οποία αναφέρεται κυρίως στην κινητήρια δύναμη του πολιτισμού ως εφαλτήριο της τοπικής ανάπτυξης μέσω του τουρισμού, της δημιουργίας πολιτιστικών clusters, της διάχυσης της καινοτομίας και στους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας, καθώς επίσης και της προώθησης της εδαφικής και κοινωνικής συνοχής. Οι έμμεσες επιπτώσεις περιλαμβάνουν τα έσοδα που προκύπτουν από τον πολιτιστικό τουρισμό (όπως τις δαπάνες των τουριστών σε ξενοδοχεία, εστιατόρια, μεταφορές κ.λπ.), την ενίσχυση της εικόνας της πόλης (city branding), την προσέλκυση επενδύσεων, αλλά και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Είναι αποδεδειγμένο διεθνώς, μέσα από βέλτιστες πρακτικές παγκοσμίως, πως οι πόλεις και οι χώρες που επενδύουν στον πολιτισμό και στη δημιουργικότητα συμβάλλουν ενεργά στην ενίσχυση του επιπέδου ζωής των κατοίκων τους, μέσω της οικονομικής ανάπτυξης, της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, της ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής και της δημιουργίας τοπικής ταυτότητας μέσα από το branding, καθώς επίσης και στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από την προστασία των πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων. Η διεθνής εμπειρία είναι πλούσια σε παραδείγματα, καθώς η επιτυχής εφαρμογή της νέας αυτής προσέγγισης στην οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς αντέστρεψε την παρακμή και οδήγησε σε οικονομική αλλά και κοινωνική αναζωογόνηση (Mergos, 2016b). Η ανταλλαγή ορθών πρακτικών είναι μείζονος σημασίας για τη διευκόλυνση της μετάδοσης γνώσης και της αντιμετώπισης της μακροχρόνιας οικονομικής κρίσης που πλήττει την Ελλάδα.

Μέσα από τη χαρτογράφηση των άμεσων συνεπειών που παρουσιάστηκε στα παραπάνω κεφάλαια, συνάγεται ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη συνολική οικονομική ζωή της Ελλάδας.

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

3.1 Εισαγωγή

Η οικονομική κρίση που πλήττει την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια φέρνει στην επιφάνεια μεγάλες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Ο βιομηχανικός και μεταποιητικός κλάδος έχει συρρικνωθεί σε ανησυχητικά επίπεδα (INE, 2010) και, προκειμένου η χώρα να οδηγηθεί σε μια βιώσιμη μεγέθυνση χωρίς αποκλεισμούς, πρέπει να υπάρξει πλήρης γνώση της δομής της ελληνικής οικονομίας, ώστε να εφαρμοστούν οι κατάλληλες πολιτικές.

Η παρούσα μελέτη εξετάζει το ρόλο που διαδραματίζει ο πολιτισμός στην ελληνική οικονομία στην περίοδο της κρίσης και κατά πόσο μπορεί να συμβάλει θετικά και να οδηγήσει την ελληνική οικονομία σε μια βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Για να διερευνηθεί η σπουδαιότητα του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική οικονομία θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος εισροών-εκροών, η οποία είναι μια ευρέως αποδεκτή επιστημονική μέθοδος οικονομικού σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων (Baumol, 2000). Μέσα από τη μελέτη των διακλαδικών σχέσεων του μοντέλου εισροών-εκροών στον πολιτιστικό κλάδο, φαίνονται οι διακλαδικές συναλλαγές του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς με τους άλλους κλάδους.

Με τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών, λοιπόν, μετρήθηκαν οι άμεσες, οι έμμεσες και οι επαγόμενες επιπτώσεις του πολιτισμού στην οικονομία της χώρας. Οι εκτιμήσεις αυτές προέρχονται από το δημοσιευμένο πίνακα εισροών-εκροών για το έτος 2015. Στόχος της μελέτης είναι η εκτίμηση των πολλαπλασιαστών παραγωγής, εισοδήματος, προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης για τον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς σε υψηλό επίπεδο ανάλυσης, με σκοπό την εύρεση των διακλαδικών διασυνδέσεων και του τρόπου επίδρασης μιας αύξησης της ζήτησης στον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική οικονομία. Θα διεξαχθεί μια συγκριτική ανάλυση των άμεσων, έμμεσων και επαγόμενων αποτελεσμάτων όσον αφορά στο εισόδημα, την παραγωγή, την προστιθέμενη αξία και απασχόληση για τον κλάδο του πολιτισμού, σε σχέση με άλλους κλάδους της οικονομίας. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα της μεθόδου εισροών-εκροών είναι η δυνατότητα υπολογισμού των επιπτώσεων μιας αύξησης της ζήτησης του πολιτιστικού προϊόντος στη συνολική εθνική οικονομία. Οι πολλαπλασιαστές βασίζονται κυρίως στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κλάδων και στο κατά πόσο σημαντική είναι η επίδρασή τους στη συνολική οικονομική δραστηριότητα.

Η μελέτη αυτή παρουσιάζει την παραγωγή και ανάλυση των πολλαπλασιαστών παραγωγής, εισοδήματος, προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης τύπου I και II. Η εν λόγω ανάλυση βασίζεται στη μεθοδολογία εισροών-εκροών που δημιούργησε ο *Wassily Leontief*. Στην Ελλάδα, η μέθοδος των

πολλαπλασιαστών για τον κλάδο του πολιτισμού, και πιο συγκεκριμένα της πολιτιστικής κληρονομιάς, έχει χρησιμοποιηθεί ελάχιστα.

3.2 Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δημόσιας παρέμβασης στην πολιτιστική κληρονομιά: Μέθοδοι και προσεγγίσεις για τη μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

3.2.1 Γενικές προοπτικές - Η ανάγκη μέτρησης: Τεκμηριωμένη δημόσια πολιτική

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι αποδεδειγμένο διεθνώς ότι ο ΚΠΔ συμβάλλει με ποικίλους τρόπους σε μια κοινωνία. Τα τελευταία χρόνια έχουν διεξαχθεί πολλές μελέτες σχετικά με την οικονομική αποτύπωση του κλάδου του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Στο σημείο αυτό θα γίνει μια περιγραφή όλων μεθοδολογικών προσεγγίσεων για τη μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων. Υπάρχουν πέντε μεθοδολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μετρώντας την οικονομική συμβολή των ΚΠΔ στην Ελλάδα με τη μέθοδο της οικονομικής ανάλυσης μεγέθους-διαρθρωτικών. Στην κατηγορία αυτή υπάρχει επίσης η μέθοδος των πολιτιστικών δορυφορικών λογαριασμών (CSA). Η δεύτερη κατηγορία μεθόδων, που θα περιγραφεί παρακάτω, μετρά τον αντίκτυπο των ΚΠΔ χρησιμοποιώντας πολλαπλασιαστική ανάλυση και υπολογιστική μοντελοποίηση ισορροπίας.

3.2.2 Μέγεθος και δομική ανάλυση

Η πρώτη μέθοδος του μεγέθους και της δομικής ανάλυσης περιγράφηκε αλλά και εφαρμόστηκε για την Ελλάδα στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Για την ανάλυση μεγέθους και δομικής ανάλυσης χρησιμοποιήθηκαν απόλυτες αξίες των μακροοικονομικών μεγεθών, όπως η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, η εργασία και η επιχειρηματική δραστηριότητα.

Ο δείκτης Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) μετράται, σύμφωνα με την *UNESCO*, με τρεις μεθόδους:

- η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία σε επίπεδο ΑΕΠ των πολιτιστικών βιομηχανιών ή των υποτομέων σε απόλυτες τιμές,
- το μερίδιο των πολιτιστικών βιομηχανιών ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε επίπεδο ΑΠΑ/ΑΕΠ της συνολικής οικονομίας (%),
- το μερίδιο των υποτομέων των πολιτιστικών βιομηχανιών στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία/ΑΕΠ των πολιτιστικών βιομηχανιών σε απόλυτες και σχετικές τιμές.

Τα μέτρα που χρησιμοποιούνται για τον ποσοτικό προσδιορισμό της συμβολής των πολιτιστικών βιομηχανιών στην απασχόληση είναι μεταβλητές μακροοικονομικών μεγεθών, που εμφανίζονται τόσο σε απόλυτες τιμές όσο και σε σχετικούς όρους. Το βασικό μοντέλο για την απασχόληση υπολογίζει τέσσερις μετρήσεις (UNESCO, 2009):

- Συμβολή της απασχόλησης των πολιτιστικών βιομηχανιών στη συνολική απασχόληση (ποσοστό εργαζομένων στις πολιτιστικές βιομηχανίες στη συνολική απασχόληση (%)).
- Κατανομή της απασχόλησης στους υποτομείς των πολιτιστικών βιομηχανιών (μερίδιο των υποτομέων των πολιτιστικών βιομηχανιών απασχόλησης στη συνολική απασχόληση στις πολιτιστικές βιομηχανίες σε απόλυτες και σχετικές τιμές).
- Όγκος και μερίδιο της αυτοαπασχόλησης.
- Παραγωγικότητα της εργασίας στις πολιτιστικές βιομηχανίες (ΑΠΑ στις πολιτιστικές βιομηχανίες ανά εργαζόμενο).

Ο τρίτος δείκτης είναι η επιχειρηματική δραστηριότητα, η οποία μετράται για να υπολογιστεί η συμβολή της στην οικονομία:

- Απόθεμα επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων ανά μέγεθος στις πολιτιστικές βιομηχανίες).
- Κατανομή των επιχειρήσεων ανά τομέα (αριθμός επιχειρήσεων ανά μέγεθος στους υποτομείς των πολιτιστικών βιομηχανιών).
- Επιχειρηματική θνησιμότητα (αριθμός κλειστών επιχειρήσεων σε πολιτιστικές βιομηχανίες ανά 10.000 άτομα).
- Επιχειρήσεις-start ups (αριθμός νέων επιχειρήσεων σε πολιτιστικές βιομηχανίες ανά 10.000 άτομα).
- Κατανομή των νεοσύστατων επιχειρήσεων ανά τομέα (αριθμός νέων επιχειρήσεων σε υποτομείς πολιτιστικών βιομηχανιών ανά 10.000 άτομα).
- Κατανομή της επιχειρηματικής θνησιμότητας (αριθμός κλειστών επιχειρήσεων σε υποτομείς πολιτιστικών βιομηχανιών ανά 10.000 άτομα).

Στο Παράρτημα 6 παρατίθεται το βασικό μοντέλο του οικονομικού μεγέθους και της διαρθρωτικής ανάλυσης που χρησιμοποιείται περισσότερο, σύμφωνα με την *UNESCO 2009*.

Τα εθνικά ιδρύματα εφαρμόζουν κυρίως τη μέθοδο οικονομικού μεγέθους και διαρθρωτικής ανάλυσης, όπως διαπιστώνεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε. Ένα σημαντικό πρόβλημα με αυτή τη μέθοδο, η οποία συναντάται στη βιβλιογραφία ως ανάλυση αλυσίδας αξίας ή ανάλυση συμπλέγματος, είναι οι διαφορετικές προσεγγίσεις χαρτογράφησης που έχουν υιοθετήσει αυτά τα ιδρύματα. Η λύση στο πρόβλημα, που επισημαίνεται από πολλά θεσμικά όργανα, είναι η δημιουργία ενός κοινού παγκόσμιου στατιστικού πλαισίου, προκειμένου να υπάρχουν συγκρίσιμα

αποτελέσματα. Βασικός στόχος της μεθόδου αυτής είναι η μέτρηση της δυναμικής του πολιτιστικού τομέα σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο και η παροχή αξιόπιστων στοιχείων στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων για τη στρατηγική πολιτικής τους στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.2.3 Πολιτιστικός Δορυφορικός Λογαριασμός

Η δεύτερη μέθοδος είναι ο Πολιτιστικός Δορυφορικός Λογαριασμός (CSA). Η μέθοδος αυτή αποτελεί ουσιαστικά ένα στατιστικό πλαίσιο για τη μέτρηση της χρηματοδοτικής συνεισφοράς του πολιτιστικού τομέα στην εθνική οικονομία. Η CSA είναι μια επέκταση του Εθνικού Συστήματος Λογαριασμών (NSA), είναι εξοικειωμένη με τους στατιστικούς και βασίζεται σε διεθνώς εγκεκριμένες συστάσεις (ESA 95 ΕΚΔΟΣΗ της ΕΕ). Οι δορυφορικοί λογαριασμοί δημιουργήθηκαν για να συμπληρώσουν την NSA και να παρέχουν μια ευρύτερη προοπτική για τα δεδομένα, ώστε να εξεταστεί ο τομέας στο σύνολό του. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα του CSA είναι η δυνατότητα μεθοδολογίας ενός μεγάλου αριθμού στατιστικών δεδομένων (κοινωνικών, δημογραφικών, οικονομικών κ.λπ.), προκειμένου να αναλυθεί ο πολιτισμός με την ευρύτερη έννοια (Finalnd, 2009).

Το σύστημα CSA χρησιμοποιεί τον πίνακα εισροών-εκροών που προετοιμάζεται για την NSA. Η ανάλυση αυτή είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται τόσο από μεγάλους επενδυτές (Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος) όσο και από υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, για την αντικειμενική αξιολόγηση της δυναμικής οικονομικής συμβολής των διαφόρων πολιτικών σε εθνικό επίπεδο. Οι πιο κοινές βασικές έννοιες που χρησιμοποιεί το σύστημα CSA από την NSA είναι: παραγωγή, ενδιάμεση ανάλωση, προστιθέμενη αξία και απασχόληση. Η ποιότητα των αποτελεσμάτων ενός συστήματος CSA εξαρτάται από την ακρίβεια και την κάλυψη των δεδομένων που χρησιμοποιούνται (UNESCO, 2009).

Η Maryvonne Lemaire του Γαλλικού Εθνικού Ινστιτούτου Στατιστικής και Οικονομικών Μελετών ήταν η πρώτη που πρότεινε τη δημιουργία του CSA το 1986 (Υπουργείο Παιδείας της Φινλανδίας, 2009). Η πρώτη χώρα που ανέπτυξε CSA στην Ευρώπη ήταν η Φινλανδία, η οποία δημιούργησε μια ερευνητική ομάδα το 2005 και δημοσίευσε το CSA της Φινλανδίας το 2008. Στην Ισπανία ξεκίνησαν το 2006 και δημοσίευσαν το Sattelite Account on Culture το 2009. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής δημοσίευσαν το 2013 μία έκθεση που δημιουργήθηκε μόνο σε ένα έτος από BEA και NEA και ονομάζεται Πολιτιστικοί Δορυφορικοί Απολογισμοί. Ο Καναδάς, χρησιμοποιώντας πίνακες εισροών-εκροών, δημιούργησε τον Καναδικό Πολιτιστικό Δορυφορικό Λογαριασμό 2010 και τον δημοσίευσε το 2014. Τέλος, οι χώρες της Νότιας Αμερικής (Αργεντινή, Κολούμπια, Χιλή κ.λπ.) έχουν δείξει μεγάλο ενδιαφέρον για το CSA και έχουν προχωρήσει σε πολυάριθμες δημοσιεύσεις (Αργεντινή (2012), Χιλή (2012), Κολούμπια (2013) κ.λπ.). Αυτή η αύξηση του ενδιαφέροντος μπορεί να είχε προκύψει ως αποτέλεσμα της έκθεσης του *Convenio Andres Bello (CAB)*, ενός διακυβερνητικού οργανισμού που προέβη στη δημοσίευση του εγχειριδίου Πολιτιστικού

Δορυφορικού Λογαριασμού το 2009 μόνο στα ισπανικά. (UNESCO, 2015). Στο Παράρτημα 7 παρατίθεται η πρόταση του ΟΟΣΑ για τη μέθοδο του πολιτιστικού δορυφόρου.

3.2.4 Ανάλυση πολλαπλασιαστική

Η ανάλυση πολλαπλασιαστική είναι μια μεθοδολογική προσέγγιση που βασίζεται στο μοντέλο εισροών-εκροών του *Leontief*. Η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη δεκαετία του 1970 στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η φιλοσοφία αυτής της μεθόδου είναι η ανάλυση των διασυνδέσεων μεταξύ των παραγοντικών και καταναλωτικών κλάδων, για να εντοπιστεί το είδος των δαπανών που οδηγούν σε αύξηση της κατανάλωσης. Η μεθοδολογική βάση για τη διεξαγωγή πολλαπλασιαστικής ανάλυσης είναι η κατασκευή πινάκων εισροών-εκροών (I-O). Οι πίνακες αυτοί αποσκοπούν στην απεικόνιση της σχέσης μεταξύ των διαφόρων δραστηριοτήτων του κλάδου.

Η ανάλυση πολλαπλασιαστική έχει την ικανότητα να μετρά τρεις συνιστώσες του πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος: άμεσα αποτελέσματα (εργασία και εισόδημα), έμμεσα αποτελέσματα (προϊόντα και υπηρεσίες που παράγονται από υποστηρικτές των κύριων βιομηχανιών) και επαγόμενος αντίκτυπος (μεταβολή του κόστους που προκύπτει από μεταβολές του εισοδήματος). Το βασικό μοντέλο της πολλαπλασιαστικής ανάλυσης στηρίζεται κυρίως στην ανάλυση: πολλαπλασιαστική παραγωγής, εργασίας, ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, φορολογικών εσόδων. Το κύριο πλεονέκτημα αυτής της μεθόδου είναι ότι παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις τάσεις των ΚΠΔ. Από την άλλη πλευρά, έχει πολλά μειονεκτήματα όσον αφορά στα σφάλματα έμμεσων συνεπειών, παραδοχών και ερμηνείας. Μια άλλη δυσκολία που θα μπορούσε να προκύψει είναι η έλλειψη ενός μοντέλου I-O.

Οι μελέτες με τη μεγαλύτερη επιρροή που χρησιμοποιούν την ανάλυση εισροών-εκροών είναι αυτές του *Leontief*, των *Ηνωμένων Εθνών* το 1996 και της *Eurostat* το 2008. Η διάρθρωση της παραγωγικής δραστηριότητας κάθε τομέα αντιπροσωπεύεται από κατάλληλους διαρθρωτικούς παράγοντες που ποσοτικοποιούν τη σχέση μεταξύ των απορροφημένων εισροών και της παραγωγής που αποδίδουν. Η αλληλεξάρτηση μεταξύ βιομηχανιών μπορεί να περιγραφεί από ένα σύνολο γραμμικών εξισώσεων που αντιπροσωπεύουν την ισορροπία μεταξύ συνολικών εισροών και εκροών για κάθε παραγόμενο προϊόν ή υπηρεσία (Eurostat, 2008), (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008). Το βασικό μοντέλο I-O βασίζεται στις ακόλουθες θεωρητικές παραδοχές σύμφωνα με τον *Leontief* (1951): σταθερές οικονομίες κλίμακας, σταθερότητα των τεχνολογικών παραγόντων, ομοιογένεια προϊόντων, έλλειψη περιορισμών εφοδιασμού. Το βασικό μοντέλο I-O στηρίζεται, επίσης, στον πίνακα των συναλλαγών, ένα λογιστικό σύστημα διπλής εισόδου που δείχνει πώς αναλύεται η παραγωγή ενός υποκαταστήματος στην αγορά ορισμένων άλλων κλάδων σε μια δεδομένη χρονική περίοδο. Στο σύστημα εισροών-εκροών, η λειτουργία παραγωγής είναι σταθερών διαστάσεων. Αυτή η υπόθεση ουσιαστικά συνεπάγεται ότι η ελαστικότητα υποκατάστασης των εισροών ισούται με μηδέν.

Προς το παρόν, η ανάλυση μέσω των πινάκων I-O είναι η πιο αξιόπιστη και ακριβής μέθοδος για την ανάλυση των επιπτώσεων στην εθνική οικονομία από διάφορες παρεμβάσεις. Αυτοί οι πίνακες βασίζονται σε δημοσιευμένα δεδομένα και αυτό μεγιστοποιεί τη διαφάνεια και την αξιοπιστία της μεθόδου. Το σημαντικότερο πλεονέκτημα της μεθόδου είναι ότι οι πίνακες αυτοί λαμβάνουν υπόψη τους τις διακλαδικές σχέσεις της οικονομίας με μεγάλη λεπτομέρεια. Στο Προσάρτημα 10 φαίνεται η μεθοδολογική προσέγγιση της UNESCO για τον πολλαπλασιαστικό συντελεστή της πολιτιστικής βιομηχανίας. Διάφορες μελέτες οικονομικού αντικτύπου, όπως πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, έχουν διεξαχθεί για περιφερειακούς σκοπούς, καθώς και για μεμονωμένα γεγονότα. Σύμφωνα με την Madden (2001), «οι πολλαπλασιαστές έχουν σχεδιαστεί μόνο για τη μέτρηση των επιπτώσεων στο ΑΕΠ, την αύξηση της ζήτησης, τις αυξήσεις που προκαλούνται από εξωγενείς αυξήσεις του πλούτου (π.χ. χρήματα εκτός του οικονομικού συστήματος)».

Η οργάνωση «Americans for the Arts» διεξήγαγε τις μελέτες «Arts and the Economic Prosperity III, IV, V», που δημοσιεύθηκαν το 2009, 2010, 2016. Οι μελέτες, που πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση της μεθόδου εισροών-εκροών, υπολόγισαν ότι το 2015 ο οικονομικός αντίκτυπος ήταν (Americans for the Arts, 2015):

- Συνολικές άμεσες δαπάνες: 166,3 δισεκατομμύρια δολάρια.
- Εισοδήματα νοικοκυριών: 96,07 δισεκατομμύρια δολάρια.
- Ισοδύναμες θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης: 4,6 εκατομμύρια.
- Συνολικά κρατικά έσοδα: 27,54 δισεκατομμύρια δολάρια.

Ο Καναδάς διεξήγαγε επίσης μια ανάλυση πολλαπλασιαστική στη μελέτη «Αποτίμηση Πολιτισμού: Μέτρηση και κατανόηση της δημιουργικής οικονομίας του Καναδά». Οι Καναδοί δημιούργησαν έναν I-O πίνακα για τα έτη 2003-2007. Η έκθεση εκτιμούσε ότι ο πολλαπλασιαστής του μοντέλου εισροών-εκροών ήταν 1,57, αλλά για τη συνολική οικονομία ήταν 1,84. Ο πολλαπλασιαστής του ΑΕΠ (συνολική οικονομία) αυξήθηκε, λόγω της επαγόμενης επίδρασης των υψηλότερων μισθών και κερδών επί των συνολικών καταναλωτικών δαπανών. Η έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο πολιτιστικός τομέας συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία του Καναδά (Canada, 2008). Το αποτύπωμα του πολιτιστικού τομέα (άμεσος, έμμεσος και επαγόμενος αντίκτυπος) ήταν 84,6 δισεκατομμύρια δολάρια ή 7,4% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας. Ο πολιτιστικός τομέας συνέβαλε, επίσης, κατά 1,1 εκατομμύρια θέσεις εργασίας στην οικονομία το 2007 (Satterfield et al., 2013).

Τα μειονεκτήματα της μεθοδολογίας που αναφέρονται στη βιβλιογραφία είναι σφάλματα δεδομένων, εσφαλμένοι υπολογισμοί και λανθασμένη ερμηνεία πολιτικών (Seaman, 2003). Οι χώρες που είναι πρωτοπόρες στην ανάλυση πολλαπλασιαστών είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής¹⁶ και το Ηνωμένο Βασίλειο. Στις περιοχές της Ασίας-Ειρηνικού, η Ταϊλάνδη και η Σιγκαπούρη χρησιμοποιούν επίσης την ανάλυση πολλαπλασιαστή.

3.2.5 Μοντέλα Γενικής Ισορροπίας (CGE)

Τα μοντέλα αυτά αποσκοπούν στον ποσοτικό προσδιορισμό των επιπτώσεων των αποφάσεων μακροοικονομικής κατανομής. Είναι κυρίως μαθηματικές και στατιστικές κατασκευές, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μέτρηση των οικονομικών εισφορών, προβλέποντας την πιθανή συμβολή του δημιουργικού τομέα ή των πολιτιστικών βιομηχανιών σε διαφορετικά επίπεδα αναδιανομής εισροών κεφαλαίου και εργασίας. Η δημιουργία σεναρίων «what if» είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στην πρόβλεψη της οικονομικής ανάπτυξης. Τα μειονεκτήματα αυτής της μεθόδου είναι η έλλειψη διαθεσιμότητας δεδομένων, κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, η δυσκολία εφαρμογής και η ακρίβεια των παραδοχών, παράμετροι που επηρεάζουν την εγκυρότητα της μεθόδου. Στατικά μοντέλα, όπως I-O πίνακες και πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, έχουν υποθέσεις που είναι σχετικά αξιόπιστες (Thorsby, 2004).

Η περιορισμένη χρήση της μεθόδου CGE στον πολιτισμό οφείλεται στην πολυπλοκότητα, την έλλειψη στοιχείων, τις ισχυρές παραδοχές ισορροπίας και τις μικρές επιπτώσεις του πολιτιστικού τομέα στη συνολική οικονομία (Lukas JM van Wyk, 2011).

3.2.6 Συμπεράσματα

Η πιο συχνή μέθοδος μέτρησης της χρηματοδοτικής συνεισφοράς των κλάδων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας βασίζεται στη χρήση οικονομικών δεικτών όπως η αξία της παραγωγής. Ένα κοινό μεθοδολογικό ζήτημα είναι ότι οι μελέτες αυτές αποσκοπούν στην παρουσίαση της μέτρησης της παραγωγής (ΑΕΠ, Προστιθέμενη Αξία), της απασχόλησης και του αριθμού των επιχειρήσεων.

Επί του παρόντος, η χαρτογράφηση των πολιτιστικών βιομηχανιών δεν έχει εναρμονιστεί σε μία μόνο στατιστική μεθοδολογία. Ως αποτέλεσμα, η έρευνα για τις πολιτιστικές βιομηχανίες παγκοσμίως δεν μπορεί να οδηγήσει σε συγκρίσιμα αποτελέσματα. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω έκθεσης που δημοσιεύθηκε το 2012 από το *ESSnet-Culture* (Ευρωπαϊκό Στατιστικό Σύστημα

¹⁶ Το Γραφείο Οικονομικής Ανάλυσης του Υπουργείου Εμπορίου των ΗΠΑ το 2013 δημιούργησε ένα εγχειρίδιο που ονομάζεται RIMS II και δημοσιεύθηκε από την BEA.

Πολιτισμού), επιχείρησε να εδραιώσει τη στατιστική μεθοδολογία μέσω της δημιουργίας 28 στατιστικών δεικτών και μιας ενιαίας χαρτογράφησης των πολιτιστικών βιομηχανιών (Eurostat 2012)¹⁷.

Ένας σημαντικός παράγοντας για τη μέτρηση της οικονομικής συνεισφοράς είναι η εκ των προτέρων αξιολόγηση της πολιτιστικής πολιτικής. Η εκ των υστέρων αξιολόγηση γίνεται, δεδομένου ότι είναι δυνατή η αξιολόγηση μιας πολιτικής ως επιτυχημένης ή μη. Ο σχεδιασμός της πολιτιστικής πολιτικής που βασίζεται σε εκ των προτέρων αξιολόγηση των οικονομικών επιπτώσεών της είναι ιδιαίτερα χρήσιμος, διότι καθορίζει το αναπτυξιακό δυναμικό του πολιτιστικού τομέα σε επίπεδο χώρας. Επίσης, είναι δυνατή η τροποποίηση της στρατηγικής και του χρονοδιαγράμματος, προσαρμόζοντάς τα στα αποτελέσματα της εκ των προτέρων αξιολόγησης, σύμφωνα με τις τρέχουσες δυνατότητες και τα συμφέροντα κάθε χώρας. Η εκ των προτέρων διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας μέσω ενός οικονομετρικού μοντέλου είναι απαραίτητη για την αξιολόγηση (ποσοτικοποίηση) της οικονομικής συμβολής της στρατηγικής που πρέπει να ακολουθηθεί στις πολιτιστικές βιομηχανίες.

Μέσα από την ανασκόπηση των μελετών, γίνεται φανερό ότι σε όλο τον κόσμο οι περισσότερες χώρες έχουν προβεί μόνο στο πρώτο μέρος, δηλαδή στην αποτύπωση του οικονομικού μεγέθους και τη διαρθρωτική ανάλυση ή την *CSA*, με σκοπό την ποσοτικοποίηση της συμβολής των ΚΠΔ στην εθνική ή περιφερειακή οικονομία. Μελέτες οικονομικών επιπτώσεων έχουν διεξαχθεί μόνο σε λίγες χώρες, και κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο. Μόνο μερικές έκαναν ένα βήμα προς τα εμπρός και έκαναν μελέτες επιπτώσεων για να κατανοήσουν καλύτερα ολόκληρο τον τομέα των ΚΠΔ. Οι χώρες αυτές είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς. Οι μελέτες οικονομικού αντικτύπου είναι θεμελιώδεις, διότι μπορούν να βελτιώσουν τις υφιστάμενες προσεγγίσεις πολιτικής και να βρουν νέες μεθόδους για την προώθηση του ρόλου των ΚΠΔ ως μοχλού βιώσιμης ανάπτυξης. Μέσω αυτής της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, επιβεβαιώνεται η ανάγκη δημιουργίας ενός κοινού πλαισίου για τη μέτρηση της οικονομικής συνεισφοράς του τομέα των ΚΠΔ. Αυτό θα πρέπει να γίνει σε δύο στάδια. Αρχικά, κάθε χώρα ή περιφέρεια θα πρέπει να προβεί σε εκ των προτέρων ανάλυση, μετρώντας την οικονομική συμβολή των τομέων ΚΠΔ στη χώρα ή την περιοχή. Ωστόσο, στη δεύτερη φάση, θα είναι απαραίτητο να διεξαχθεί ανάλυση επιπτώσεων. Το σημαντικότερο είναι ότι μέσω μελετών επιπτώσεων μπορούν να αξιολογηθούν με αντικειμενικά κριτήρια (ποσοτικοποίηση) πιθανές συνέπειες πολιτικής παρέμβασης στην οικονομία.

¹⁷ Η μελέτη αυτή επικαιροποιήθηκε με τη μελέτη *Guide to Cultural Statistics*, 2018.

3.3 Ανάλυση επιπτώσεων του κλάδου του πολιτισμού στην Ελλάδα με τη μέθοδο «Μοντέλο Εισροών-Εκροών, Πολλαπλασιαστές»

3.3.1 Ιστορική αναδρομή

Η συστηματική ενασχόληση με τη μακροοικονομία άρχισε με τους *Adam Smith*, *Alfred Marshall* & *John Maynard Keynes*. Η ανάλυση, όμως, των οικονομικών αλληλεξαρτήσεων ξεκίνησε από τον *Francois Quesnay* και το έργο του «*Tableau Economique*» (Kuczynski, Meek, 1972), στο οποίο περιγράφει αναλυτικά τα έξοδα που κάνει ένας γαιοκτήμονας σε αγροτικά προϊόντα και υπηρεσίες. Ο *Leon Warlas*, με το έργο του «*Elements d'Economie Politique Pure*» το 1874, ήταν ο πρώτος που κατάφερε να δημιουργήσει μια σειρά από εξισώσεις που περιγράφουν το κόστος, τη συνολική ζήτηση, την προσφορά αγαθών και τους συντελεστές παραγωγής σε ένα πλαίσιο αλληλεξάρτησης (Davar, 1998, p.15).

Ωστόσο, πρωτοπόρος του μοντέλου E-E θεωρείται ο *W. Leontief*, ο οποίος, με το έργο του «*Quantitative Input-Output Relations in the Economic Systems of the United States*» το 1936, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ολοκλήρωση του μοντέλου E-E. Στη συνέχεια ο *Rasmussen*, με το «*Studies in International Relations*» το 1956, μελέτησε τη δανέζικη οικονομία. Επίσης, οι *Chenery & Watanabe* το 1958 χρησιμοποίησαν το μοντέλο E-E για τη Φινλανδία, την Ιταλία, την Ιαπωνία και τις ΗΠΑ (Fernández Fernández & Santos, 2015).

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, το μοντέλο χρησιμοποιήθηκε ευρέως από διάφορους ερευνητές, που το εφάρμοσαν σε πολλές χώρες. Οι *Staglin & Wessel* το 1972 στη Γερμανία, οι *Blair & Wyckoff* το 1989 στην αμερικάνικη οικονομία και ο *Barker* το 1990 στη βρετανική οικονομία. Στο πέρασμα των χρόνων τα πεδία εφαρμογής του μοντέλου διευρύνθηκαν και, εκτός από αναλύσεις σε επίπεδο εθνικό, περιφερειακό και κλαδικό, επεκτάθηκαν και σε περιβαλλοντικό, ενεργειακό και τουριστικό (Watson et al., n.d.).

Το μοντέλο E-E έχει και κάποιους επικριτές, οι οποίοι στηρίζουν την κριτική τους κυρίως στην παραδοχή των σταθερών τεχνικών συντελεστών, δηλαδή στις σταθερές αποδόσεις κλίμακας. Οι *Evans και Hoffenberg*¹⁸ τόνισαν ότι «το ζήτημα της αναλογικότητας, της γραμμικότητας ή της μη γραμμικότητας δεν είναι εννοιολογικά σωστό, αλλά είναι θέμα εμπειρικής διερεύνησης» (Hoffenberg, n.d.). Οι κριτικές του μοντέλου εισροών-εκροών μειώνονται αισθητά όταν χρησιμοποιείται για να

¹⁸ *W. Duane Evans and Marvin Hoffenberg*, «*The Interindustry Relations Study for 1947*».

περιγράφει τη δομή μιας οικονομίας σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Μάλιστα, ο *Milton Friedman*¹⁹ δήλωσε χαρακτηριστικά: «... Θέλω να υπογραμμίσω εξ αρχής τη διάκριση μεταξύ του πίνακα εισροών-εκροών, που θεωρείται στατιστική περιγραφή ορισμένων χαρακτηριστικών της οικονομίας, και της ανάλυσης εισροών-εκροών, που θεωρείται μέσο για την πρόβλεψη των συνεπειών των αλλαγών στις περιστάσεις» (Goldsmith, Leontief, & Christ, 1955).

Το μοντέλο E-E έχει κερδίσει παγκόσμια αποδοχή ως ένα μεθοδολογικό εργαλείο που αποτελεί σημαντικό οδηγό για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής σε πολλές χώρες²⁰ (Miernyk, 1965).

Προς το παρόν, η ανάλυση μέσω των πινάκων I-O είναι η πιο αξιόπιστη και ακριβής μέθοδος για την ανάλυση των επιπτώσεων στην εθνική οικονομία από διάφορες παρεμβάσεις. Αυτοί οι πίνακες βασίζονται σε δημοσιευμένα δεδομένα και αυτό μεγιστοποιεί τη διαφάνεια και την αξιοπιστία της μεθόδου. Το σημαντικότερο πλεονέκτημά της είναι ότι οι πίνακες αυτοί λαμβάνουν υπόψη τη διακλαδική σχέση της οικονομίας με αρκετά μεγάλη λεπτομέρεια. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση της UNESCO για το συντελεστή πολλαπλασιασμού της πολιτιστικής βιομηχανίας (Framework, Statistics, & No, 2009).

Πίνακας 3.1 Βασικό μοντέλο πολλαπλασιαστών συντελεστών για τις πολιτιστικές βιομηχανίες (CI)

Συντελεστής	Μέτρο	Περιγραφή
Πολλαπλασιαστής παραγωγής	Αναλογία μεταβολής στην παραγωγή όλων των βιομηχανιών που προκαλούνται από €1 αύξηση της πολιτιστικής παραγωγής.	Η σχέση μεταξύ της αρχικής αύξησης της πολιτιστικής παραγωγής που απαιτείται και της συνολικής αύξησης της παραγωγής από όλες τις βιομηχανίες (σε νομισματική μονάδα).
Πολλαπλασιαστής απασχόλησης	Αριθμός ισοδύναμων προσώπων (FTE) πλήρους απασχόλησης που απασχολούνται στη συνολική οικονομία λόγω της πολιτιστικής παραγωγής (ανά €1.000.000).	Ο αριθμός των επιπλέον ατόμων που απασχολούνται (ισοδύναμο πλήρους απασχόλησης) για μια αρχική δαπάνη πολιτιστικής παραγωγής (σε αριθμό ατόμων).

¹⁹ *Input-Output Analysis: An Appraisal, 1955, p.170.*

²⁰ *William H. Miernyk, «The elements of Input-Output Analysis», 1967.*

Πολλαπλασιαστές προστιθέμενης αξίας	Λόγος μεταβολής της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας όλων των βιομηχανιών που προκλήθηκαν από €1 αύξηση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των πολιτιστικών βιομηχανιών.	Η σχέση μεταξύ της αρχικής αύξησης της ακαθάριστης αξίας πολιτιστικής παραγωγής και της συνολικής αύξησης της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας από όλες τις βιομηχανίες (σε νομισματική μονάδα).
Πολλαπλασιαστές φορολογικών εσόδων	Αναλογία της μεταβολής των φορολογικών εσόδων όλων των βιομηχανιών που προκλήθηκαν από €1 αύξηση των πολιτιστικών δαπανών.	Η σχέση μεταξύ της πολιτιστικής κατανάλωσης και των νέων φορολογικών εσόδων.

Πηγή: *UNESCO*, 2009.

Στην Ελλάδα έχουν γίνει αρκετές μελέτες βασισμένες στο μοντέλο E-E, προκειμένου να εξεταστούν οι διαρθρωτικές αλλαγές της ελληνικής οικονομίας. Ο κ. Πετράκης, το 1984, εντόπισε τους ηγετικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, ενώ ο κ. Μυλωνάς, το 1989, ανέλυσε τη σύνταξη των πινάκων E-E. Ο κ. Λίβας, το 1996, κατασκεύασε τους πρώτους ενεργειακούς πίνακες, ενώ το 2010 παρουσιάστηκαν οι διακλαδικές σχέσεις της ελληνικής οικονομίας από το Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Όσον αφορά στον κλάδο του πολιτισμού, έγιναν δύο μελέτες που έχουν χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση των διακλαδικών σχέσεων του πολιτιστικού κλάδου στην Ελλάδα. Το 2014 η *Deloitte* χρησιμοποίησε το μοντέλο E-E για να αποτιμήσει τις οικονομικές επιπτώσεις των πολιτιστικών επενδύσεων (Solutions, 2014). Επίσης, με τη μελέτη για τη Χαρτογράφηση της Δημιουργικής Βιομηχανίας στην Ελλάδα το 2016, δημοσιεύτηκαν οι πολλαπλασιαστές *Leontief* για κάποιους επιμέρους κλάδους του πολιτισμού του πίνακα E-E του 2010 (Παντείο Πανεπιστημίου, 2016). Στον παρακάτω πίνακα συνοψίζονται οι μελέτες που ανέλυσαν τις μακροοικονομικές επιπτώσεις του κλάδου του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας σε διαφορετικές χώρες ανά τον κόσμο, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών *Leontief*.

Πίνακας 3.2 Κατάλογος μελετών ανά τον κόσμο για την ανάλυση των μακροοικονομικών επιπτώσεων του πολιτιστικού κλάδου με τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών *Leontief*.

ΜΕΛΕΤΗ	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΕΤΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	OUT PUT	EMPL		INCOME	V A	G D P
Valuing Culture Measuring and Understanding Canada's Creative Economy	Statistics Canada	2008	Καναδάς						x

Economic impact report of cultural sector in Scotland ²¹	Stewart Dunlop, Susan Galloway, Christine Hamilton and Adrienne Scullion	2004	Σκωτία		x		x		
Economic Prosperity III: The Economic Impact of Non-profit Arts and Culture Organizations and Their Audiences 2007 ²²	Americans for the Arts	2009	ΗΠΑ	X	x	x			
Economic Prosperity IV: The Economic Impact of Non-profit Arts and Culture Organizations and Their Audiences 2007 ²³	Americans for the Arts	2012	ΗΠΑ	X	x	x			
The contribution of the arts and culture to the national economy ²⁴	CEBR	2013	Ην. Βασίλειο	X	x		x		
Nanaimo arts and culture economic impact study ²⁵	ROSLYN KUNIN AND ASSOCIATES INC	2013	Καναδάς Ναϊνάμο	x	x	x			x
Analyzing the dynamics of total output of Japanese creative industry sectors: An input – output approach ²⁶	Ubaidillah Zuhdi,c, *, Ahmad Danu Prasetyo	2013	Ιαπωνία	x					
Creative Industries in an economic point of view ²⁷	MARTA ŠLEHOFEROVÁ	2014	Τσεχία	x					
Analyzing the Role of Creative Industries in National Economy of Japan: 1995-2005 ²⁸	Ubaidillah Zuhd	2014	Ιαπωνία	x					
Μελέτη αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των έργων πολιτισμού	Deloitte	2014	Ελλάδα						
Economic Prosperity V: The Economic Impact of Non-profit Arts and Culture Organizations and Their Audiences	Americans for the Arts	2016	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής	x	x	x			

²¹ Dunlop, Galloway, Hamilton, & Scullion, n.d.

²² American for the Arts, 2007.

²³ Americans for the Arts, 2012.

²⁴ *The contribution of the arts and culture to the national economy An analysis of the macroeconomic contribution of the arts and culture and of some of their indirect contributions through spillover effects felt in the wider economy Report for Arts Council England and the National Museums Directors' Council*, 2013.

²⁵ ROSLYN KUNIN AND ASSOCIATES INC, 2013.

²⁶ Zuhdi, 2012.

²⁷ Šlehoferová, 2014.

²⁸ Zuhdi, 1995.

Χαρτογράφηση της Δημιουργικής Βιομηχανίας στην Ελλάδα	Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού	2016	Ελλάδα	x	x		x	x	
Museums as economic Engines	Oxford Economics	2017	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής		x				x
The heritage sector in England and its impact on the economy ²⁹	CEBR	2018	Ηνωμένο Βασίλειο						
The Impacts Analysis of Creative-Products Export on the Economy(Staines & Mercer, 2013)	Muhammad Sukma , Djoni Hartono, Socia Prihawantoro	2018	Ινδονησία		x		x	x	

Πηγή: Δημιουργία της μελέτης.

Παρακάτω αναλύονται τα αποτελέσματα των αντιπροσωπευτικότερων μελετών ανά χώρα προέλευσης που χρησιμοποιούν τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε και στην παρούσα μελέτη, δηλαδή το μοντέλο πολλαπλασιαστών του *Leontief*, υπολογίζοντας τους συνολικούς πολλαπλασιαστές τύπου I και II. Η κλίμακα του μεγέθους του πολλαπλασιαστή εξαρτάται από το μέγεθος και τη φύση της εν λόγω οικονομίας. Συνήθως, οι περιφερειακοί και τοπικοί πολλαπλασιαστές είναι μικρότεροι από ό,τι σε εθνικό επίπεδο λόγω της μη τοπικότητας των δαπανών των επιχειρήσεων και εργαζομένων (Scott, 2014).

Διεθνής επισκόπηση του οικονομικού αντίκτυπου των τεχνών και του πολιτισμού

Ιρλανδία

Η μελέτη «*Assessment of the economic impact of the Arts in Ireland*» εκτίμησε τον οικονομικό αντίκτυπο των οργανισμών που υποστηρίζονται από το Συμβούλιο των Τεχνών, καθώς επίσης και της επιπτώσεις των τεχνών στην ευρύτερη ιρλανδική οικονομία. Η ανάλυση της μελέτης αυτής επικεντρώνεται στον υπολογισμό των επιπτώσεων στην ΑΠΑ (Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία), στις κρατικές δαπάνες, στα κρατικά έσοδα και, τέλος, στην απασχόληση. Βασικά ευρήματα:

- Η ΑΠΑ ορίζεται ως η διαφορά μεταξύ της αξίας αγαθών και υπηρεσιών μείον το κόστος των ενδιάμεσων εισροών και της κατανάλωσης που χρησιμοποιούνται στη διαδικασία παραγωγής. Η ΑΠΑ των τεχνών της Ιρλανδίας εκτιμήθηκε στα 782 εκατ. για το 2006.

²⁹ Centre for Economics and Business Research, 2018.

- Οι κρατικές δαπάνες είναι μια σημαντική μεταβλητή για την ανάλυση επιπτώσεων ενός κλάδου. Οι άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες κρατικές δαπάνες για τις τέχνες στην Ιρλανδία υπολογίστηκαν στο 1,779 εκατ. με πολλαπλασιαστές δαπανών τύπου II 1,28.
- Για τις δημιουργικές βιομηχανίες στην Ιρλανδία για το 2006, η μελέτη υπολόγισε ότι ο συνολικός ακαθάριστος αριθμός άμεσων, έμμεσων και επαγόμενων θέσεων εργασίας είναι 95.649 με πολλαπλασιαστές απασχόλησης τύπου II 1,6.

Καναδάς

Ο Καναδάς, με τη μελέτη «*Valuing Culture Measuring and Understanding Canada's Creative Economy*» το 2008, υπολόγισε το οικονομικό αποτύπωμα του κλάδου των τεχνών και του πολιτισμού χρησιμοποιώντας τη μέθοδο πολλαπλασιαστών τύπου II. Τα βασικά ευρήματα της μελέτης ήταν:

- Ο πολιτιστικός κλάδος είναι καταλύτης για τη γενικότερη οικονομική ευημερία μιας χώρας και ταυτόχρονα μαγνήτης ταλέντων.
- Ο κλάδος των τεχνών και του πολιτισμού ενισχύει την κοινωνική συνοχή σε όλα τα επίπεδα.
- Το οικονομικό αποτύπωμα της δημιουργικής βιομηχανίας του Καναδά υπολογίστηκε 46 δις \$ πραγματικής προστιθέμενης αξίας, ενώ εκτίμησε τις άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις σε 84,6 δις \$ το 2007, δηλαδή 7,4 του πραγματικού ΑΕΠ του Καναδά με 1,1 εκατ. θέσεις εργασίας. Ο πολλαπλασιαστής προϊόντος τύπου II υπολογίστηκε σε 1,84.
- Τέλος, η μελέτη επισήμανε οκτώ παράγοντες κλειδιά για τη δημιουργική βιομηχανία: κατανάλωση, καινοτομία, τεχνολογία, ταλέντα, ποικιλομορφία, κοινωνικό κεφάλαιο, συνεργασία, επενδύσεις κεφαλαίου.

Σκωτία

Κύριος στόχος της μελέτης «*Economic impact report of cultural sector in Scotland*» ήταν η αποτίμηση των οικονομικών δραστηριοτήτων του πολιτιστικού τομέα. Τα βασικά ευρήματα ήταν:

- Ο πολλαπλασιαστής εισοδήματος τύπου I του *Scottish Art Council* υπολογίστηκε από τη μελέτη σε 1,87. Ο πολλαπλασιαστής εργασίας τύπου I υπολογίστηκε στο 1,83.
- Ο πολλαπλασιαστής εργασίας για τον κλάδο των μουσείων και γκαλερί της Σκωτίας υπολογίστηκε στο 1,64, ενώ ο πολλαπλασιαστής εισοδήματος στο 1,65.

Ηνωμένο Βασίλειο (Δημιουργική Βιομηχανία)

Το Ηνωμένο Βασίλειο, ως πρωτοπόρο στον κλάδο του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, διεξάγει πολλές μελέτες επιπτώσεων των ΚΠΔ. Η μελέτη «*The contribution of the arts and culture to*

the national economy» δημοσιεύτηκε το 2013 και αποτελεί μια μακροοικονομική ανάλυση των ΚΠΔ και των επιπτώσεων της βιομηχανίας στην ευρύτερη οικονομία. Από τη συγκεκριμένη μελέτη έχει εξαιρεθεί ο κλάδος των μουσείων, ο οποίος αναλύεται σε ξεχωριστή μελέτη. Βασικά αποτελέσματα:

- Ο πολλαπλασιαστής ΑΠΑ τύπου II για το Ηνωμένο Βασίλειο υπολογίστηκε σε 2,43, με συνολική αξία ΑΠΑ 13 δις λίρες Αγγλίας.
- Ο πολλαπλασιαστής προϊόντος τύπου II υπολογίστηκε σε 2,28 και συνολική αξία προϊόντος 30,5 δις λίρες.
- Ο πολλαπλασιαστής εργασίας υπολογίστηκε σε 2,37, με συνολικές θέσεις εργασίας υποστηριζόμενες από τον πολιτισμό 262.000 για το 2010.
- Ο πολλαπλασιαστής εργασίας τύπου II υπολογίστηκε σε 3,01.
- Τέλος, η μελέτη επισήμανε τις επιπλέον επιπτώσεις της οικονομίας, που επιφέρει ο κλάδος του πολιτισμού μέσω του τουρισμού, και το ρόλο της τέχνης και του πολιτισμού στην ανάπτυξη καινοτόμων δεξιοτήτων και στη βελτίωση της εθνικής παραγωγικότητας.

Ηνωμένο Βασίλειο (Ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς)

Η μελέτη «*The heritage sector in England and its impact on the economy*» δημοσιεύτηκε το 2018 από το CEBR, με βασικό στόχο τον υπολογισμό των οικονομικών επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ευρύτερη οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου. Βασικά ευρήματα της μελέτης:

- Υπολογίστηκε ότι η συνολική ΑΠΑ της πολιτιστικής κληρονομιάς το 2016 ήταν 29 δις λίρες Αγγλίας, που αντιστοιχεί στο 0,75% της συνολικής ΑΠΑ του Η.Β. με πολλαπλασιαστή τύπου II 2,21.
- Η συνολική εκτιμώμενη απασχόληση πολιτιστικής κληρονομιάς ήταν 458.640, που αντιστοιχεί στο 0,67% της συνολικής απασχόλησης στο Η.Β. με πολλαπλασιαστή τύπου II 2,34.
- Η πολιτιστική κληρονομιά δημιουργεί πρόσθετες επιπτώσεις μέσω του εξωτερικού αλλά και εγχώριου τουρισμού.
- Η σημασία του εθελοντισμού είναι μεγάλη για την πολιτιστική κληρονομιά, καθώς επιφέρει οικονομικό όφελος, βελτίωση της ευημερίας και αναγέννηση της περιοχής.
- Τέλος, επισημαίνεται η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας, με σκοπό την περιφερειακή ανάπτυξη.

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΜΚΟ)

Η μελέτη «*Arts & Economic Prosperity 5*» δημοσιεύτηκε το 2015 και ήταν η πέμπτη μελέτη αποτύπωσης των οικονομικών επιπτώσεων του πολιτισμού και των τεχνών. Τα βασικά ευρήματα της μελέτης είναι:

- Ο πολιτισμός και οι τέχνες έχουν αυξητική συνεισφορά στο ΑΕΠ φτάνοντας τα 730 δις \$ το 2014, το οποίο αντιπροσωπεύει το 4,2% του ΑΕΠ της χώρας. Διαπιστώνεται, δηλαδή, μεγαλύτερη συνεισφορά από τις μεταφορές, τον τουρισμό, την αγροτική οικονομία και τις κατασκευές³⁰.
- Ο εθελοντισμός, «*Μια ζωτική συνιστώσα για τη δημιουργία οικονομικής ανάπτυξης στις κοινότητές μας, μπορεί να αποδοθεί στην υποστήριξη και τη χρηματοδότηση των τεχνών. Είναι φανερό ότι η μειωμένη υποστήριξη των τεχνών έχει επηρεάσει αρνητικά ορισμένες περιοχές της χώρας μας. Προκειμένου να υπάρξει ανταγωνισμός και να αναπτυχθεί στο σημερινό περιβάλλον του εργατικού δυναμικού, είναι προφανές ότι η υποστήριξη των τεχνών βοηθά στην καλλιέργεια ενός πιο δημιουργικού και καινοτόμου εργατικού δυναμικού που ενισχύει την οικονομία μας*».

(NEVADA ASSEMBLY WOMAN MAGGIE CARLTON).

- Οι καλλιτεχνικές και πολιτιστικές ΜΚΟ και το ακροατήριό τους στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι μια βιομηχανία αξίας 166,3 δισεκατομμυρίων δολαρίων, η οποία απασχολεί 4,6 εκατ. εργαζομένους πλήρους απασχόλησης και παράγει 27,5 δις \$ έσοδα στο κράτος.

Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (μουσεία)

Η μελέτη «*Museums as economic engines*» δημοσιεύτηκε το 2017, με στόχο την αποτύπωση της οικονομικής αξίας των μουσείων στην εθνική οικονομία μέσω της αύξησης του ΑΕΠ, της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της συμβολής τους στα κρατικά έσοδα μέσω των φόρων. Τα βασικότερα ευρήματα είναι:

- Η συνολική επίδραση (άμεση, έμμεση και επαγόμενη) των μουσείων στα ΑΕΠ το 2016 ήταν της τάξεως των 50 δις \$, υποστήριξαν 726.200 θέσεις εργασίας, εκ των οποίων 372.100 άμεσες, και, τέλος, η κρατική συνεισφορά του κλάδου μέσω των φόρων ήταν 12 δις \$.

³⁰ Τα στοιχεία είναι από την έκθεση της BEA, η οποία χαρτογραφεί τον πολιτισμό και τις τέχνες με το πλήρες εύρος τους (ΜΚΟ, δημόσιο τομέα, εμπόριο, ψυχαγωγία, τριτοβάθμια εκπαίδευση). Η μελέτη *Arts & Economic Prosperity 5* ασχολείται μόνο με τις ΜΚΟ, το δημόσιο και το κοινό τους.

- Η επισκεψιμότητα των μουσείων έχει αυξητικές τάσεις, με τις επισκέψεις να αγγίζουν τα 850 εκατ. το 2016. Επίσης, η εφοδιαστική αλυσίδα των μουσείων συντελεί στην ανάπτυξη άλλων χρηματοοικονομικών υπηρεσιών (11,9 δις \$), του εμπορίου, των μεταφορών και επιχειρηματικών υπηρεσιών (6 δις \$).
- Οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις που υπολογίστηκαν από τη μελέτη αφορούν στον πολλαπλασιαστή τύπου II με πολλαπλασιαστή εργασίας 2, πολλαπλασιαστή προστιθέμενης αξίας 3,2 και πολλαπλασιαστή εισοδήματος 2,2.

Ελλάδα

Στην Ελλάδα έχουν γίνει δύο συστηματικές μελέτες για τον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα υπό την αιγίδα του ΥΠΠΟΑ.

Η πρώτη μελέτη είναι η «*Χαρτογράφηση Πολιτιστικής - Δημιουργικής Βιομηχανίας στην Ελλάδα*». Δημοσιεύτηκε το 2016 και ήταν η πρώτη επίσημη χαρτογράφηση του κλάδου στην Ελλάδα με βασικό σκοπό τη λεπτομερή ανάλυση βασικών οικονομικών δεικτών των ΚΠΔ. Βασικά ευρήματα της μελέτης:

- Ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας το 2014 απασχολούσε 110.688 εργαζομένους σε 46.370 επιχειρήσεις, οι οποίες είχαν προστιθέμενη αξία στην ελληνική οικονομία 2,1 δις ευρώ και πωλήσεις 5,3 δις ευρώ, ενώ αποτελούσε το 1,4 του ΑΕΠ της χώρας.
- Οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις τύπου I (άμεσες και έμμεσες) υπολογίστηκαν με πολλαπλασιαστικές επιδράσεις 1,5 για τις εκτυπώσεις, 2,3 για τη διαφήμιση και έρευνα αγοράς και 1,47 για τις εκδοτικές υπηρεσίες.
- Επισημάνθηκαν οι περιφερειακές ανισότητες των ΚΠΔ με πρωταθλητή την περιφέρεια Αττικής, με συντριπτικό μερίδιο 75,5% ΑΠΑ, το 57,3% των πολιτιστικών επιχειρήσεων και το 60,8 των συνολικών πολιτιστικών εργαζομένων. Οι υπόλοιπες 11 περιφέρειες έχουν συνολικά 14,3% ΑΠΑ, το 27% των εργαζομένων και το 29,1% των επιχειρήσεων.

Η «*Μελέτη αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των έργων πολιτισμού*» δημοσιεύτηκε το 2014 και κύριος στόχος της ήταν η αποτύπωση των συνολικών επιπτώσεων των επενδύσεων στον τομέα του πολιτισμού εντός του 4ου πλαισίου προγραμματικής περιόδου ΕΣΠΑ σε όλες τις περιφέρειες της χώρας. Βασικά ευρήματα:

- Οι επενδύσεις στον πολιτισμό για την εν λόγω πενταετία ήταν 512,5 εκατ. ευρώ και οι συνολικές επιπτώσεις 1.628 εκατ. προϊόν, 419 εκατ. δαπάνες σε μισθοδοσία και 22.385 σε

μονάδες εργασίας. Ο πολλαπλασιαστής που δημιουργήθηκε σε βάθος πενταετίας για το προϊόν ήταν 3,44 για τη συνολική οικονομία της χώρας.

- Οι περισσότερες επενδύσεις αφορούσαν σε έργα υποδομής σε υφιστάμενους φορείς, ενώ η πλειονότητα των δαπανών αφορά σε μισθοδοσία (60%).
- Οι εκδηλώσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία οικονομικών επιπτώσεων με μεγάλο βαθμό κινητικότητας.
- Τα έργα πολιτισμού φαίνεται να επηρεάζουν την επισκεψιμότητα της ευρύτερης περιοχής και κατ' επέκταση τον τουρισμό και τις επιχειρήσεις που τον εξυπηρετούν.

Η πολιτιστική και δημιουργική βιομηχανία είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αποδεικνύει συχνά τον αντίκτυπο των δραστηριοτήτων της λόγω της ιδιαίτερης φύσης της. Η οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων και η δυσκολία εύρεσης πηγών χρηματοδότησης καθιστά αναγκαία συνθήκη την ύπαρξη μελετών που προσδιορίζουν την αξία των ΚΠΔ. Οι επενδύσεις στον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα έχουν ως στόχο, εκτός των άλλων, την ανάδειξη μιας περιοχής ή μιας χώρας σε τόπο προορισμού τουριστών, μόνιμης εργασίας και διαμονής και, φυσικά, επενδύσεων. Η φιλοσοφία αυτή βοηθάει στην ολοκληρωτική αναγέννηση μιας περιοχής ως cultural hub και προσελκύει ιδιαίτερα καινοτόμες εταιρίες και ανθρώπινο δυναμικό υψηλού επιπέδου (π.χ. Δουβλίνο).

3.3.2 Περιγραφή των πινάκων Εισροών-Εκροών

«Η ανάλυση εισροών-εκροών είναι μια πρακτική επέκταση της κλασικής θεωρίας της γενικής αλληλεξάρτησης, η οποία βλέπει ολόκληρη την οικονομία μιας περιοχής, μιας χώρας, ακόμη και ολόκληρου του κόσμου, ως ένα ενιαίο σύστημα και σκοπεύει να περιγράψει και να ερμηνεύσει τη λειτουργία των βασικών δομικών σχέσεων με όρους άμεσα παρατηρήσιμους».

(Leontief, 1998)

Η εξέλιξη τη οικονομικής σκέψης των πινάκων εισροών-εκροών ξεκίνησε από την κλασική σχολή, η οποία ασχολήθηκε με την ανάλυση των μακροοικονομικών δεικτών. Στη συνέχεια η νεοκλασική σχολή ενδιαφέρθηκε για τους μικροοικονομικούς δείκτες μελετώντας το νοικοκυριό και την επιχείρηση, και πιο συγκεκριμένα τη μερική ισορροπία, εξετάζοντας μια μεταβλητή κάθε φορά και διατηρώντας όλες τις άλλες σταθερές. Η δεκαετία του 1930 ήταν ιδιαίτερα κρίσιμη για την ανάλυση εισροών-εκροών, αφού οι κεϋνσιανοί οικονομολόγοι ασχολήθηκαν ξανά με τα μακροοικονομικά μεγέθη, με συνθήκες πλέον γενικής ισορροπίας. Η πρώτη απεικόνιση της αλληλεξάρτησης των παραγωγικών τομέων της οικονομίας έγινε από τον Quensay με το «Tableau Economique» και εξελίχθηκε με την εργασία «Elements d'Economie Politique Pure» του Walras, ο οποίος δημιούργησε ένα σύστημα εξισώσεων και έτσι ολοκλήρωσε τη μετάβαση από τη μερική στη

γενική ισορροπία. Ο Cassel και ο Pareto εξέλιξαν σημαντικά τη θεωρία της γενικής ισορροπίας, με τον Leontief να ολοκληρώνει ουσιαστικά τη θεωρία της γενικής ισορροπίας, με αποτέλεσμα η ανάλυση εισροών-εκροών να είναι πια ένας ξεχωριστός κλάδος της οικονομικής επιστήμης και, μάλιστα, ένα από τα πιο διάσημα συστήματα ανάλυσης.

Ο κλάδος του πολιτισμού παράγει δύο τύπους επιπτώσεων, μη οικονομικούς και οικονομικούς (UIS UNESCO 2012). Προκειμένου να υπολογιστεί η οικονομική συμβολή του κλάδου, θα εφαρμοστεί το Μοντέλο Εισροών-Εκροών με υπολογισμό Πολλαπλασιαστών. Η μέθοδος αυτή είναι μια ποσοτική τεχνική που μετράει τρεις κατηγορίες επιπτώσεων:

- Τις άμεσες επιπτώσεις, που περιλαμβάνουν το συνολικό οικονομικό αποτέλεσμα του κλάδου του πολιτισμού.
- Τις έμμεσες επιπτώσεις, που αναφέρονται στην απασχόληση και στο συνολικό οικονομικό αποτέλεσμα που παράγεται από τις άμεσα συνδεδεμένες επιχειρήσεις
- Τις επαγόμενες επιπτώσεις σε άλλους κλάδους, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τα αποτελέσματα στην εθνική οικονομία και προέρχονται από διαδοχικούς γύρους δαπανών ως συνέπεια των άμεσων και εμμέσων επιδράσεων.

Ο πυρήνας της ανάλυσης Εισροών-Εκροών είναι ο πίνακας Εισροών-Εκροών. Ο πίνακας αυτός δημιουργείται από την επεξεργασία τριών διαφορετικών πινάκων:

1. Πίνακας προσφοράς
2. Πίνακας χρήσης
3. Συμμετρικός πίνακας Εισροών-Εκροών

Οι πίνακες προσφοράς και χρήσης (SUT) αποτελούν τη βάση για την παραγωγή των συμμετρικών πινάκων Εισροών-Εκροών (I-O), εφαρμόζοντας ορισμένες υποθέσεις μεταξύ των εισροών και των εκροών. Οι συμμετρικοί πίνακες I-O είναι θεμελιώδεις για την ανάλυση της μεθόδου I-O. Οι πίνακες SUT και οι πίνακες I-O του ΕΣΛ 1995 αφορούν σε προϊόντα και βιομηχανίες. Η ταξινόμηση που χρησιμοποιείται για τις βιομηχανίες είναι η «Γενική Βιομηχανική Ταξινόμηση των Οικονομικών Δραστηριοτήτων στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες» (NACE) και η ταξινόμηση που χρησιμοποιείται για τα προϊόντα είναι η «Ταξινόμηση Προϊόντων ανά Δραστηριότητα» (CPA). Αυτές οι ταξινομήσεις είναι πλήρως ευθυγραμμισμένες μεταξύ τους. Σε κάθε επίπεδο συγκέντρωσης, η CPA εμφανίζει τα κύρια προϊόντα των βιομηχανιών σύμφωνα με τη NACE1 (Eurostat, 2008).

Οι πίνακες SUT είναι το τμήμα εκείνο του συστήματος εθνικών λογαριασμών που επικεντρώνεται στην παραγωγή μιας οικονομίας. Αντικατοπτρίζει την παραγωγή βιομηχανιών στις

οποίες απαιτούνται ενδιάμεσα προϊόντα και πρωτογενείς εισροές (εργασία, κεφάλαιο, γη). Οι πίνακες SUT δείχνουν πού παράγονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες και πού χρησιμοποιούνται στην:

- ενδιάμεση ανάλωση,
- την τελική κατανάλωση,
- την ακαθάριστη διαμόρφωση κεφαλαίου και
- τις εξαγωγές.

Μέσα από τους πίνακες SUT υπολογίζονται σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη όπως:

- το ΑΕΠ,
- η προστιθέμενη αξία,
- η κατανάλωση,
- οι επενδύσεις,
- οι εισαγωγές και
- οι εξαγωγές.

Οι πίνακες SUT, εκτός από τη συνεισφορά τους στη δημιουργία των συμμετρικών πινάκων I-O, χρησιμεύουν και ως βάση για διάφορες διασυνδέσεις με δορυφορικούς λογαριασμούς, όπως το SAM, στατιστικές απασχόλησης και άλλες μορφές δορυφορικών συστημάτων για τον τουρισμό, τις μεταφορές, την υγεία και την εκπαίδευση.

Υπάρχει μια σημαντική εννοιολογική διαφορά μεταξύ ενός πίνακα I-O και ενός συνδυασμένου πίνακα SUT. Στον πίνακα SUT, οι στατιστικές συσχετίζουν τα προϊόντα με τις βιομηχανίες, ενώ στον πίνακα I-O οι στατιστικές συσχετίζουν προϊόντα με προϊόντα ή βιομηχανίες με βιομηχανίες.

Για τη μετατροπή των πινάκων SUT σε συμμετρικούς πίνακες I-O πρέπει να γίνουν διάφορες παραδοχές και ορισμένες φορές απαιτούνται προσαρμογές. Η μορφή των συμμετρικών πινάκων I-O μπορεί να γίνει είτε με βάση τη βιομηχανία ανά κλάδο είτε με την ταξινόμηση προϊόντος ανά προϊόν. Η μετατροπή των πινάκων SUT σε συμμετρικούς πίνακες I-O βασίζεται στις ακόλουθες τέσσερις βασικές παραδοχές:

A. Οι δύο πρώτες παραδοχές μπορούν να εφαρμοστούν για την κατάρτιση πινάκων εισροών-εκροών προϊόντος ανά προϊόν. Η παραδοχή της τεχνολογίας προϊόντος (Μοντέλο A) υποθέτει ότι κάθε προϊόν έχει συγκεκριμένη τεχνολογία, ανεξάρτητα από τον κλάδο που παράγει το προϊόν αυτό.

Β. Η παραδοχή της βιομηχανικής τεχνολογίας (Μοντέλο Β) προϋποθέτει ότι κάθε βιομηχανία έχει την τεχνολογία της, από πλευράς εισροών, ανεξάρτητα από το μείγμα προϊόντων της εν λόγω βιομηχανίας.

Ένα μείγμα των παραδοχών του μοντέλου Α και Β μπορεί, επίσης, να εφαρμοστεί σε μια υπόθεση υβριδικής τεχνολογίας.

Γ. Ο μετασηματισμός των πινάκων προσφοράς και χρήσης σε συμμετρικούς κλάδους εισροών-εκροών από τη βιομηχανία βασίζεται σε παραδοχές σχετικά με τη διάρθρωση των πωλήσεων. Η παραδοχή της δομής των πωλήσεων σταθερής βιομηχανίας (Μοντέλο Γ) υποθέτει ότι κάθε κλάδος έχει τη δική του συγκεκριμένη διάρθρωση πωλήσεων, ανεξάρτητα από το μείγμα προϊόντων.

Δ. Η παραδοχή της διάρθρωσης των πωλήσεων σταθερού προϊόντος (Μοντέλο Δ) υποθέτει ότι κάθε προϊόν έχει τη δική του συγκεκριμένη διάρθρωση πωλήσεων, ανεξάρτητα από τον κλάδο όπου παράγεται.

Οι πίνακες I-O είναι πίνακες ανάλυσης που προέρχονται από το σύστημα πινάκων SUT. Ο μετασηματισμός των πινάκων SUT σε πίνακες I-O απεικονίζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.3 Πίνακας Εισροών-Εκροών

		PRODUCERS AS CONSUMERS								FINAL DEMAND			
		Agric.	Mining	Const.	Manuf.	Trade	Transp.	Services	Other	Personal Consumption Expenditures	Gross Private Domestic Investment	Govt. Purchases of Goods & Services	Net Exports of Goods & Services
PRODUCERS	Agriculture												
	Mining												
	Construction												
	Manufacturing												
	Trade												
	Transportation												
	Services												
	Other Industry												
VALUE ADDED	Employees	Employee compensation								GROSS DOMESTIC PRODUCT			
	Business Owners and Capital	Profit-type income and capital consumption allowances											
	Government	Indirect business taxes											

Πηγή: Eurostat, 2009.

Στον παραπάνω πίνακα γίνονται αντιληπτά τα τέσσερα τεταρτημόρια που τον απαρτίζουν. Το πρώτο δείχνει τις ροές των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται και καταναλώνονται κατά την παραγωγική διαδικασία. Οι ροές αυτές είναι γνωστές ως ενδιάμεση ζήτηση (intermediate demand) και ο αριθμός των γραμμών είναι ίσος με τον αριθμό των στηλών. Το δεύτερο τεταρτημόριο αναφέρεται στην τελική ζήτηση (final demand) και αποτελείται από 4 στήλες που αντιστοιχούν στην ιδιωτική κατανάλωση (C), στη δημόσια κατανάλωση (G), στο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου (I) και στις εξαγωγές (E). Το τρίτο τεταρτημόριο δείχνει τις πρωτογενείς εισροές στους εκάστοτε παραγωγικούς τομείς. Αυτές οι εισροές αποτελούν την προστιθέμενη αξία της παραγωγικής διαδικασίας και περιλαμβάνουν τους μισθούς (L), τα κέρδη (Pr), τις αποσβέσεις (D), τους έμμεσους φόρους (T), τις επιδοτήσεις (S) και τις εισαγωγές (M).

Υπάρχουν τρεις προσεγγίσεις υπολογισμού του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος:

- Η κατάρτιση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος σε σχέση με την παραγωγική προσέγγιση.

Συνολική παραγωγή σε βασικές τιμές

- Ενδιάμεση ανάλωση σε βασικές τιμές = Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

- Φόροι επί προϊόντων

+ Επιδοτήσεις για προϊόντα

= Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία σε βασικές τιμές

Οι κύριες πηγές για την προσέγγιση παραγωγής είναι οι ετήσιες έρευνες για τις επιχειρήσεις, οι οποίες συγκεντρώνουν στοιχεία που αφορούν σε πωλήσεις, αγορές, αποθέματα, ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, κόστος απασχόλησης κ.λπ. Η βασική τιμή είναι το ποσό που πραγματικά πραγματοποίησε ο παραγωγός.

- Η κατάρτιση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος σε σχέση με την εισοδηματική προσέγγιση.

Αποζημίωση εργαζομένων

+ Άλλη δικτύωση για την παραγωγή

+ Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα

= Ακαθάριστη αξία προσαρμοσμένη στις βασικές τιμές

+ Φορολογικά προϊόντα

- Επιδότησεις για προϊόντα
- = Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε τιμές αγοράς

Οι ακόλουθες πληροφορίες για το ΑΕΠ συλλέγονται στην εισοδηματική προσέγγιση:

Η αποζημίωση των εργαζομένων εκτιμάται από τη βιομηχανία και τον κλάδο με τη χρήση δεδομένων επιχειρηματικών ερευνών, δεδομένων διοικητικών δεδομένων και λογαριασμών εργασίας, ανάλογα με την περίπτωση. Για το δημόσιο τομέα και τις χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, η αποζημίωση των εργαζομένων εκτιμάται αρχικά σε επίπεδο τομέα και μετατρέπεται στη συνέχεια στις αντίστοιχες βιομηχανίες. Για τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, τα νοικοκυριά και τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά (ΜΚΙΕΝ), οι εκτιμήσεις βασίζονται στα στοιχεία των λογαριασμών εργασίας σε επίπεδο βιομηχανίας. Οι άλλοι φόροι και οι επιδοτήσεις στην παραγωγή τεκμαίρονται από κυβερνητικές πληροφορίες και, στη συνέχεια, κατανέμονται σε βιομηχανικούς και θεσμικούς τομείς. Το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα υπολογίζεται σε επίπεδο κλάδου ως υπολειμματική μεταβλητή (παραγωγή μείον ενδιάμεσα). Ωστόσο, το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα του δημόσιου τομέα και του τομέα των ΜΚΙΕΝ περιλαμβάνει μόνο την κατανάλωση πάγιου κεφαλαίου.

- Η κατάρτιση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος σε σχέση με την προσέγγιση των δαπανών.

- Δαπάνη τελικής κατανάλωσης νοικοκυριών
- + Δαπάνες τελικής κατανάλωσης για ΜΚΙΕΝ
- + Δημόσια δαπάνη τελικής κατανάλωσης
- + Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου
- + Αλλαγές αποθεμάτων
- + Αγορές μείον πωλήσεις τιμαλφών
- + Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών
- Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών
- = Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε τιμές αγοράς

Η προσέγγιση των δαπανών μετρά τις συνολικές δαπάνες για τελικά αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται στην εγχώρια οικονομία. Είναι ίσο με το άθροισμα των τελικών χρήσεων αγαθών και υπηρεσιών από θεσμικές μονάδες μόνιμους κατοίκους, μείον την αξία των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών. Οι δαπάνες για το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μπορούν να εκτιμηθούν στο πλαίσιο των

πινάκων προσφοράς και χρήσης, όπου συγκρίνονται και τίθενται σε ισορροπία ανεξάρτητες εκτιμήσεις παραγωγής, ενδιάμεσης κατανάλωσης και τελικής χρήσης. Η ολοκληρωμένη διαδικασία εξασφαλίζει την ισότητα των εκτιμήσεων του ΑΕΠ, χρησιμοποιώντας την προσέγγιση παραγωγής και την προσέγγιση των δαπανών.

Το σύνολο λαμβάνεται από το άθροισμα της τελικής καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών, των ΜΚΙΕΝ και της κυβέρνησης για αγαθά και υπηρεσίες ακαθάριστου σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου και καθαρών εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών. Αυτές οι κατηγορίες υπολογίζονται από μια μεγάλη ποικιλία πηγών, συμπεριλαμβανομένων των ερευνών δαπανών, του εσωτερικού λογιστικού συστήματος των κυβερνήσεων, των ερευνών των εμπόρων και των διοικητικών εγγράφων που χρησιμοποιούνται για την εισαγωγή και την εξαγωγή αγαθών και υπηρεσιών.

3.3.3 Μέθοδος υπολογισμού πολλαπλασιαστών των πινάκων I-O

Ένας πολλαπλασιαστής δίνει τη δυνατότητα εκτίμησης της επίπτωσης που θα είχε μια μικρή εξωγενής μεταβολή της ζήτησης ενός προϊόντος ενός κλάδου σε ολόκληρη την οικονομία. Κάθε κλάδος έχει το δικό του πολλαπλασιαστή, που εκφράζει τη συνολική μεταβολή στο εισόδημα και στο προϊόν της οικονομίας, η οποία προέρχεται από τη μεταβολή της τελικής ζήτησης κατά μία μονάδα. Οι τύποι πολλαπλασιαστών που χρησιμοποιούνται πιο συχνά είναι εκείνοι που εκτιμούν τις επιπτώσεις των εξωγενών μεταβολών (α) στο παραγόμενο προϊόν των κλάδων στην οικονομία, (β) στο εισόδημα που κερδίζεται από τον τομέα των νοικοκυριών σε σχέση με τις νέες αποδόσεις, (γ) στην απασχόληση και (δ) στην προστιθέμενη αξία που δημιουργεί κάθε τομέας στην οικονομία λόγω των νέων εξόδων (Miller & Blair, 2009). Η έννοια των πολλαπλασιαστών βασίζεται στη διαφορά μεταξύ της αρχικής επίδρασης μιας εξωγενούς μεταβολής και των συνολικών αποτελεσμάτων αυτής της αλλαγής. Παραδείγματος χάριν, εάν ο πολλαπλασιαστής του κλάδου του πολιτισμού ήταν 2, θα έδειχνε ότι, αν αυξανόταν η παραγωγή του κλάδου κατά 100 εκατ. €, τότε η συνολική παραγωγή θα αυξανόταν κατά 200 εκατ. €. Η τιμή του εκάστοτε πολλαπλασιαστή προκύπτει από την επεξεργασία του πίνακα I-O και τη χρήση της μεθόδου της αντίστροφης μήτρας του Leontief και εκφράζεται με δύο διαφορετικούς τύπους. Υπάρχουν δύο κύριες κατηγορίες πολλαπλασιαστή, τύπου I και τύπου II, οι οποίες μεταξύ τους καλύπτουν τρεις οικονομικές επιπτώσεις. Η έννοια των πολλαπλασιαστών βασίζεται στη διαφορά μεταξύ της αρχικής επίδρασης μιας εξωγενούς μεταβολής και των συνολικών αποτελεσμάτων αυτής της αλλαγής. Τα συνολικά αποτελέσματα μπορούν να οριστούν είτε ως άμεσες είτε ως έμμεσες επιπτώσεις (που προκύπτουν από ένα μοντέλο εισροών-εκροών που είναι ανοικτό σε σχέση με τα νοικοκυριά), ή ως άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιδράσεις (που προκύπτουν από ένα μοντέλο που είναι κλειστό σε σχέση με τα νοικοκυριά). Οι πολλαπλασιαστές που ενσωματώνουν άμεσες και έμμεσες επιδράσεις είναι, επίσης, γνωστοί ως απλοί πολλαπλασιαστές. Όταν καταγράφονται άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιδράσεις, συχνά ονομάζονται συνολικοί πολλαπλασιαστές (Blair, n.d., 2009).

A. Πολλαπλασιαστής εκροής τύπου I ή πολλαπλασιαστής άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων ή απλός πολλαπλασιαστής

Ο πολλαπλασιαστής τύπου I εκτιμά την άμεση (direct) και έμμεση (indirect) αύξηση της παραγωγής σε όλους τους κλάδους της οικονομίας, με βάση την αύξηση της τελικής ζήτησης ενός κλάδου κατά μία μονάδα. Ο πολλαπλασιαστής υπολογίζεται ως ο λόγος του συνολικού οικονομικού αποτελέσματος για το σύνολο της οικονομίας προς την αρχική μεταβολή. Υπολογίζεται ως το κλάσμα (άμεσου + έμμεσου)/άμεσου αποτελέσματος.

Άμεσο αποτέλεσμα είναι το αποτέλεσμα που προκαλείται άμεσα από τη μεταβολή της τελικής ζήτησης. Για παράδειγμα, εάν υπάρξει αύξηση της τελικής χρήσης για ένα συγκεκριμένο προϊόν, μπορεί να υποθεθεί ότι θα υπάρξει αύξηση της παραγωγής αυτού του προϊόντος, καθώς οι παραγωγοί αντιδρούν ώστε να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση.

Έμμεσες επιπτώσεις είναι τα αποτελέσματα που προκαλούνται από τις επακόλουθες μεταβολές της ενδιάμεσης ζήτησης, δηλαδή, καθώς οι παραγωγοί αυξάνουν την παραγωγή τους, θα υπάρξει επίσης αύξηση της ζήτησης για τους προμηθευτές τους και ούτω καθεξής για την αλυσίδα εφοδιασμού.

B. Πολλαπλασιαστής εκροής τύπου II ή συνολικός πολλαπλασιαστής ή πολλαπλασιαστής επαγωγικών επιπτώσεων

Ο πολλαπλασιαστής τύπου II εκτιμά την άμεση, έμμεση και επαγόμενη (induced) αύξηση της παραγωγής σε όλους τους κλάδους της οικονομίας, σε περίπτωση αύξησης της τελικής ζήτησης στην εκροή του εκάστοτε κλάδου κατά μία μονάδα. Στην περίπτωση αυτή, ο κλάδος της τελικής κατανάλωσης των νοικοκυριών μετακινείται από την τελική ζήτηση και τοποθετείται μαζί με τους τεχνολογικά αλληλεξαρτώμενους κλάδους του πίνακα I-O (κλειστό υπόδειγμα εισροών-εκροών). Αναλυτικότερα, το εισόδημα που δημιουργείται από τη διαδικασία παραγωγής μιας επιπρόσθετης μονάδας για την τελική ζήτηση θα προκαλέσει περαιτέρω μεταβολές στην κατανάλωση, στην παραγωγή, στην απασχόληση, στο εισόδημα και στις υπόλοιπες πρωτογενείς εισροές και για μια σειρά διαδοχικών κύκλων.

Επαγόμενη επίπτωση είναι αυτή που αποδίδεται στην επακόλουθη μεταβολή της αποζημίωσης των εργαζομένων και των άλλων εισοδημάτων, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω δαπάνες και, κατά συνέπεια, περαιτέρω αλλαγές στην τελική ζήτηση. Για παράδειγμα, το επίπεδο του εισοδήματος των νοικοκυριών σε όλη την οικονομία θα αυξηθεί, ως αποτέλεσμα της αύξησης της απασχόλησης. Ένα μέρος αυτού του αυξημένου εισοδήματος θα ξαναχρησιμοποιηθεί για τελικά αγαθά και υπηρεσίες.

Οι πλέον διαδεδομένοι πολλαπλασιαστές για την ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων ενός κλάδου στην οικονομία είναι οι (D'Hernoncourt, Cordier, & Hadley, 2011; Wang & Charles, 2010):

- Πολλαπλασιαστής παραγόμενου προϊόντος: δείχνει τη συνολική μεταβολή της παραγωγής της οικονομίας που απαιτείται για την ικανοποίηση της μεταβολής της τελικής ζήτησης κατά μία μονάδα του υπό εξέταση κλάδου/προϊόντος, όταν η τελική ζήτηση των υπόλοιπων προϊόντων της οικονομίας παραμένει σταθερή.
- Πολλαπλασιαστής εισοδήματος: εκτιμά τη συνολική μεταβολή στο εισόδημα των νοικοκυριών που προέρχεται από μια μοναδιαία μεταβολή στην τελική ζήτηση για το προϊόν ενός κλάδου.
- Πολλαπλασιαστής απασχόλησης: υπολογίζει τη σχέση μεταξύ της μεταβολής της τελικής ζήτησης ενός συγκεκριμένου κλάδου και της απασχόλησης που απαιτείται για την εκπλήρωσή της. Εκφράζεται σε φυσικές μονάδες (αριθμός απασχολουμένων ή ισοδύναμα ανθρώπινης απασχόλησης ανά εκατ. €, και όχι σε αξίες, δηλαδή κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος) και δείχνει την άμεση μεταβολή στον αριθμό των απασχολουμένων ενός κλάδου από τη μεταβολή κατά μία μονάδα της εκροής του συγκεκριμένου κλάδου.

3.3.4 Μαθηματική ερμηνεία υποδείγματος E-E και διαδικασία υπολογισμού πολλαπλασιαστών Leontief

Η μετατροπή του πίνακα εισροών-εκροών σε ένα γενικό υπόδειγμα ανάλυσης μπορεί να πραγματοποιηθεί αν γίνουν ορισμένες υποθέσεις για το οικονομικό σύστημα και, ειδικότερα, για τη φύση των κλαδικών συναρτήσεων παραγωγής. Η βασική ιδέα του υποδείγματος είναι ότι το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων μιας χώρας μπορεί να διαιρεθεί σε κλάδους, ο καθένας εκ των οποίων αποτελείται από ένα ή περισσότερα βιομηχανικά καταστήματα και οι οποίοι παράγουν ομοειδή προϊόντα. Με δεδομένη την τεχνολογία παραγωγής, η ζήτηση για εξωγενείς εισροές εξαρτάται από το επίπεδο παραγωγής κάθε κλάδου. Το μοντέλο E-E βασίζεται, λοιπόν, σε τέσσερις βασικές υποθέσεις (Leontief, 1936):

1. Σταθερές οικονομίες κλίμακας: Κατά τον υπολογισμό των πολλαπλασιαστών θεωρείται ότι όλες οι εισροές στην παραγωγή σε έναν κλάδο μεταβάλλονται αυστηρά ανάλογα με τη μεταβολή της παραγωγής του κλάδου αυτού. Με λίγα λόγια, εάν η παραγωγή αυξηθεί κατά 17%, τότε θα αυξηθούν και όλες οι εισροές κατά 17%. Αυτό συνεπάγεται σταθερές αποδόσεις στην κλίμακα της παραγωγής.

2. Σταθερότητα τεχνολογικών συντελεστών: Επίσης θεωρείται ότι δεν υπάρχει υποκατάσταση μεταξύ των εισροών. Η υπόθεση αυτή υποδηλώνει ότι η παραγωγή χαρακτηρίζεται από μια τεχνολογία σταθερών συντελεστών. Υπάρχει, δηλαδή, μηδενική ελαστικότητα

υποκατάστασης μεταξύ των εισροών. Μια εναλλακτική λύση στην υπόθεση αυτή θα ήταν μια πιθανότητα υποκατάστασης με την προϋπόθεση, όμως, ότι οι τιμές των εισροών μένουν ίδιες (McGregor et al, 1996).

3. Ανυπαρξία περιορισμών στην προσφορά: Δεν υπάρχουν περιορισμοί στους παραγωγικούς συντελεστές εργασίας και παραγωγικής ικανότητας, για να αντιμετωπιστεί οποιαδήποτε αύξηση της ζήτησης σε οποιονδήποτε τομέα. Επίσης, δεν υπάρχει περιορισμός στους φυσικούς πόρους. Επομένως, η προσφορά αντιδρά παθητικά στη ζήτηση.

4. Ομοιογένεια προϊόντων Μήτρας Leontief: Η υπόθεση αυτή ορίζει ότι τα χαρακτηριστικά των προϊόντων και η διάρθρωση των εισροών είναι ίδια μεταξύ των παραγωγικών μονάδων κάθε κλάδου οικονομικής δραστηριότητας, με αποτέλεσμα οι συναρτήσεις παραγωγής να είναι ταυτόσημες.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στις προσεγγίσεις του ΑΕΠ το άθροισμα κάθε γραμμής δείχνει τις πωλήσεις ενός συγκεκριμένου κλάδου, οι οποίοι χωρίζονται στην ενδιάμεση ανάλωση και την τελική ζήτηση. Η παρακάτω ταυτότητα, λοιπόν, παρουσιάζει το συνολικό παραγόμενο προϊόν ενός κλάδου (Λίβας, 1994):

$$Xi = xij + Ci + Gi + Ii + Ei$$

Xi , η συνολική παραγωγή του κλάδου i .

xij , η παραγωγή του κλάδου i που πωλείται ως εισροή στον κλάδο j .

Ci , μέρος του προϊόντος του κλάδου i που προορίζεται για ιδιωτική κατανάλωση.

Gi , μέρος του προϊόντος του κλάδου i που προορίζεται για δημόσια κατανάλωση.

Ii , μέρος του προϊόντος του κλάδου i που προορίζεται για πάγιο σχηματισμό κεφαλαίου (επενδύσεις).

Ei , η αξία των εξαγωγών του κλάδου i .

$$Fi = Ci + Gi + Ii + Ei$$

Fi , η τελική ζήτηση του κλάδου i .

Το δεύτερο τεταρτημόριο αναφέρεται στην τελική ζήτηση (final demand) και αποτελείται από τέσσερις στήλες που αντιστοιχούν στην ιδιωτική κατανάλωση (C), δημόσια κατανάλωση (G), στο σχηματισμό πάγιου κεφαλαίου (I) και στις εξαγωγές (E). Αντίστοιχα, το άθροισμα των στηλών δείχνει τις ενδιάμεσες εισροές και τις υπόλοιπες εισροές που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία και είναι ίση με το συνολικό παραγόμενο προϊόν:

$$X_j = x_{ij} + W_j + D_j + Pr_j + M_j + (T_j - S_j)$$

X_j , η συνολική παραγωγή του κλάδου j .

x_{ij} , η παραγωγή του κλάδου i που πωλείται ως εισροή στον κλάδο j .

W_j , η αξία των αμοιβών εργασίας του κλάδου j .

D_j , η αξία των αμοιβών κεφαλαίου (αποσβέσεων, τόκων και ενοικίων) του κλάδου j .

Pr_j , η αξία των κερδών του κλάδου j .

M_j , η αξία των εισαγωγών του κλάδου j .

T_j , οι έμμεσοι φόροι στην παραγωγή του κλάδου j .

S_j , η αξία των επιδοτήσεων του κλάδου j .

Το τρίτο τεταρτημόριο δείχνει τις πρωτογενείς εισροές στους εκάστοτε παραγωγικούς τομείς. Αυτές οι εισροές αποτελούν την προστιθέμενη αξία της παραγωγικής διαδικασίας και περιλαμβάνουν τους μισθούς (W), τα κέρδη (Pr), τις αποσβέσεις (D), τους έμμεσους φόρους (T), τις επιδοτήσεις (S) και τις εισαγωγές (M). Το άθροισμα κάθε γραμμής ισούται με το άθροισμα κάθε στήλης, άρα οι παραπάνω ταυτότητες εξισώνονται και έχουμε:

$$Z_{ij} + C_i + G_i + I_i + (E_i - M_j) = L_j + D_j + Pr_j + (T_j - S_j)$$

Εάν η συνολική οικονομία αποτελείται από n κλάδους οικονομικής δραστηριότητας και είναι γνωστές οι χρηματικές ροές μεταξύ των κλάδων αυτών, ορίζεται ο πίνακας των συναλλαγών του Leontief, με τη μορφή συστήματος γραμμικών εξισώσεων, ως εξής:

$$X_1 = Z_{11} + Z_{12} + \dots + Z_{1n} + Y_1$$

$$X_2 = Z_{21} + Z_{22} + \dots + Z_{2n} + Y_2$$

...

$$X_n = Z_{n1} + Z_{n2} + \dots + Z_{nn} + Y_n$$

$$a_{ij} = z_{ij}/X_j$$

a_{ij} : οι τεχνολογικοί συντελεστές.

Y_i : η αξία της τελικής ζήτησης των προϊόντων του κλάδου.

X_j : η αξία της συνολικής παραγωγής του κλάδου i .

C_i : η αξία της ιδιωτικής κατανάλωσης του κλάδου i .

G_i : η αξία της δημόσιας κατανάλωσης του κλάδου i .

I_i : η αξία των ιδιωτικών επενδύσεων του κλάδου i .

E_i : μέρος της παραγωγής του κλάδου i που εξάγεται.

L_j : μισθοί, ημερομίσθια και εργοδοτικές εισφορές του κλάδου j .

D_j : αποσβέσεις, τόκοι, ενοίκια του κλάδου j .

Pr_j : κέρδη του κλάδου j .

M_j : μέρος της παραγωγής του κλάδου j που εισάγεται.

T_j : έμμεσοι φόροι στην παραγωγή του τομέα j .

S_j : επιδοτήσεις στον τομέα j .

Στο πλαίσιο του υποδείγματος εισροών-εκροών, οι τεχνικοί συντελεστές παραμένουν σταθεροί υποδηλώνοντας τη σταθερή συσχέτιση μεταξύ τελικού προϊόντος και των χρησιμοποιούμενων εισροών.

$$X_1 = a_{11}X_1 + a_{12}X_2 + \dots + a_{1i}X_i + a_{1n}X_n + Y_1$$

$$X_2 = a_{21}X_1 + a_{22}X_2 + \dots + a_{2i}X_i + a_{2n}X_n + Y_2$$

$$X_n = a_{n1}X_1 + a_{n2}X_2 + \dots + a_{ni}X_i + a_{nn}X_n + Y_n$$

Το σύστημα δείχνει την αλληλεξάρτηση των διακλαδικών συναλλαγών του συστήματος. Το τελικό προϊόν κάθε κλάδου, λοιπόν, εξαρτάται από τη συνολική παραγωγή των υπόλοιπων κλάδων του συστήματος. Θεωρείται ότι Y είναι εξωγενής, επομένως οι παραπάνω εξισώσεις μπορούν να γραφτούν:

$$X_1 - a_{11}X_1 - a_{12}X_2 - \dots - a_{1i}X_i - a_{1n}X_n = Y_1$$

$$-a_{21}X_1 + (1 - a_{22})X_2 - \dots - X_i - a_{2n}X_n = Y_2$$

...

...

$$X_n - a_{n1}X_1 - a_{n2}X_2 - \dots - a_{ni}X_i - a_{nn}X_n = Y_n$$

Επίσης :

$$(1 - a_{11})X_1 - a_{12}X_2 - \dots + (1 - a_{1i})X_i - a_{1n}X_n = Y_1$$

$$-X_2 + (1 - a_{21})X_1 - a_{22}X_2 - \dots - X_i - a_{2n}X_n = Y_2$$

...

...

$$X_n - a_{n1}X_1 - a_{n2}X_2 - \dots - a_{ni}X_i + (1 - a_{nn})X_n = Y_n$$

Έστω:

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix}$$

Μήτρα τεχνικών συντελεστών

X_1

$X = [X_2]$ Μήτρα συνολικής παραγωγής

⋮

X_n

Y_1

Y_2

$Y = [\]$ Μήτρα συνολικής ζήτησης

Y_n

Το παραπάνω σύστημα πινάκων μπορεί να γραφτεί:

$$(I - A)X = Y$$

Όπου I μοναδιαία μήτρα : $I =$

$$\begin{matrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{matrix}$$

Λύνοντας ως προς X :

$$X = (I - A)^{-1}Y$$

Η μήτρα $(I - A)^{-1}$ ονομάζεται αντίστροφη μήτρα Leontief και μας δείχνει τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις του κλάδου i από μια αύξηση της τελικής ζήτησης του κλάδου j κατά μία μονάδα.

$$L = (I - A)^{-1}$$

L , αντίστροφη μήτρα Leontief

Πολλαπλασιαστές Εισροών-Εκροών:

Οι πολλαπλασιαστές που υπολογίζονται από το ανοιχτό μοντέλο ονομάζονται πολλαπλασιαστές τύπου I και αντικατοπτρίζουν, όπως προαναφέρθηκε, μόνο τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που προκαλούνται από μια εξωγενή αλλαγή στη ζήτηση, ενώ παραλείπουν την αντίληψη ότι η αυξημένη παραγωγή απαιτεί περισσότερη εισροή εργασίας και ότι το αυξανόμενο εισόδημα των νοικοκυριών αυξάνει περαιτέρω τη ζήτηση και κατά συνέπεια την παραγωγή. Σύμφωνα με αυτή τη συλλογιστική, τα νοικοκυριά δεν περιλαμβάνονται στον πίνακα τεχνικών συντελεστών.

Οι πολλαπλασιαστές τύπου II υπολογίζονται, γενικά, από ένα κλειστό μοντέλο ζήτησης Leontief. Ο όρος «κλειστός» αναφέρεται στο ότι ο πίνακας τεχνικών συντελεστών είναι κλειστός ως προς τα νοικοκυριά. Ο πολλαπλασιαστής τύπου II καταγράφει τις σχέσεις μεταξύ των εσόδων και δαπανών που πραγματοποιούνται από τα νοικοκυριά και τον παραγωγικό τομέα. Οι τύπου II πολλαπλασιαστές περιλαμβάνουν, λοιπόν, και τα επαγόμενα αποτελέσματα που σχετίζονται με τον πρόσθετο αντίκτυπο στην εγχώρια παραγωγή που προκαλείται από τη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών από νοικοκυριά, λόγω του πρόσθετου εισοδήματος που συνδέεται με την αρχική αύξηση της τελικής ζήτησης. Η αντίστροφη μήτρα τύπου II προέρχεται με τον ίδιο τρόπο όπως η αντίστροφη μήτρα τύπου I, συμπεριλαμβάνοντας, όμως, τα νοικοκυριά ως μια πρόσθετη βιομηχανία.

Πολλαπλασιαστές παραγόμενου προϊόντος:

Ο πολλαπλασιαστής παραγωγής για μια συγκεκριμένη βιομηχανία ορίζεται ως το σύνολο των εξόδων από κάθε εγχώρια βιομηχανία που απαιτούνται για την παραγωγή μιας επιπλέον μονάδας παραγωγής. Είναι, δηλαδή, το σύνολο της στήλης από τον αντίστροφο πίνακα. Όσο μεγαλύτερος είναι

ο πολλαπλασιαστής παραγωγής, τόσο μεγαλύτερος ο αντίκτυπος των μεταβολών του κλάδου στη συνολική οικονομία. Με βάση το μέγεθος, λοιπόν, του πολλαπλασιαστή μπορεί να γίνει και η ιεράρχηση της σπουδαιότητας των κλάδων μιας οικονομίας (Miller and Blair, 1985).

$$O_{multj} = \Sigma L_{ij}$$

***O_{multj}*, απλός πολλαπλασιαστής προϊόντος του κλάδου j**

Έτσι, για παράδειγμα, αν ένας δημόσιος φορέας προσπαθούσε να προσδιορίσει τις διαφορικές επιπτώσεις που θα είχε μια επένδυση ενός πρόσθετου ευρώ στην παραγωγή ενός τομέα, η σύγκριση των πολλαπλασιαστών παραγωγής θα έδειχνε ποιος κλάδος θα είχε το μεγαλύτερο αντίκτυπο σε όρους παραγωγής στη συνολική οικονομία. Σύμφωνα με αυτή τη συλλογιστική και εφόσον ο στόχος των κρατικών δαπανών είναι η μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων, θα ήταν λογικό να δαπανώνται όλα τα χρήματα στον κλάδο με το μεγαλύτερο πολλαπλασιαστή παραγωγής (Miller and Blair, 1985). Στην πραγματικότητα, όμως, ο επιμερισμός του κρατικού προϋπολογισμού είναι ιδιαίτερα πολύπλοκος και πρέπει να λαμβάνει υπόψη του πολλές παραμέτρους, όπως τους στρατηγικούς παράγοντες, την ισότητα, τους περιορισμούς της παραγωγικής ικανότητας κ.ά.

Πολλαπλασιαστές εισοδήματος:

Οι πολλαπλασιαστές εισοδήματος δείχνουν την αύξηση του εισοδήματος από την απασχόληση (IfE) ή την αποζημίωση των εργαζομένων που προκύπτει από την αλλαγή του εισοδήματος από την απασχόληση σε κάθε κλάδο. Στον παρακάτω τύπο το «*n*» αναφέρεται στην αναλογία εισοδήματος με τη συνολική παραγωγή κάθε κλάδου.

$$v_j = W_j / X_j$$

$$I_{multi} = \Sigma v_i L_{ij} / v_j$$

Δεδομένου ότι οι μισθοί και τα συμπληρώματα είναι ένα μέρος της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, οι πολλαπλασιαστές θα είναι χαμηλότεροι από τους πολλαπλασιαστές ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας.

Επιπτώσεις εισοδήματος:

Ο δείκτης αυτός παρουσιάζει την επίδραση που έχει το εισόδημα των εργαζομένων από την απασχόληση (IfE) στην εξεταζόμενη οικονομία, που προκύπτει από τη μοναδιαία αύξηση της τελικής ζήτησης για την παραγωγή της βιομηχανίας j.

$$I_{eff} = \Sigma v_i L_{ij}$$

Πολλαπλασιαστές απασχόλησης:

Οι πολλαπλασιαστές απασχόλησης δείχνουν τη συνολική αύξηση της απασχόλησης (ή των θέσεων εργασίας) σε όλη την οικονομία λόγω της αύξησης της τελικής ζήτησης, η οποία είναι αρκετή για να δημιουργηθεί μια πρόσθετη απασχόληση FTE (full time equivalent) στον κλάδο αυτό (Fernández Fernández & Santos, 2015). Η αύξηση αυτή προϋποθέτει ευελιξία στην αγορά εργασίας και άμεση διαθεσιμότητα των εργαζομένων. Ο FTE εκφράζει τον αριθμό των νέων θέσεων εργασίας πλήρους απασχόλησης που δημιουργούνται για τους επόμενους 12 μήνες. Με τον τρόπο αυτό αναδιανέμει και μετατρέπει εποχιακές και μερικής απασχόλησης θέσεις εργασίας σε μόνιμες θέσεις πλήρους απασχόλησης. Στον παρακάτω τύπο, το «h» ισούται με το FTE ανά € συνολικής παραγωγής στον κλάδο. Το διάνυσμα αυτό υπολογίζεται διαιρώντας τον αριθμό των απασχολούμενων σε μια βιομηχανία με τη συνολική παραγωγή του συγκεκριμένου κλάδου.

$$h_j = FTE_j / X_j$$

$$Emult_j = \Sigma i h_i L_{ij} / h_j$$

Συνήθως οι πολλαπλασιαστές απασχόλησης σχετίζονται με ένα επιπλέον εκατ. € παραγωγής.

Επιπτώσεις Απασχόλησης:

Ο δείκτης αυτός αποτυπώνει την επίδραση των μεταβολών στη ζήτηση για έναν κλάδο από την άποψη του φυσικού ποσού των δημιουργούμενων θέσεων εργασίας. Στον παρακάτω τύπο το «h» ισούται με το FTE ανά € συνολικής παραγωγής στον κλάδο.

Για τον υπολογισμό της επίδρασης στην απασχόληση γίνεται η υπόθεση ότι τα επίπεδα απασχόλησης σε μια οικονομία συνδέονται στενά με το ποσό του παραγόμενου προϊόντος.

$$Empleffect_j = \Sigma i h_i L_{ij}$$

Πολλαπλασιαστές Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ):

Οι πολλαπλασιαστές ΑΠΑ δείχνουν τη συνολική αύξηση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε όλη την οικονομία λόγω της αύξησης της τελικής ζήτησης.

Η αύξηση της ΑΠΑ αντιστοιχεί σε αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) αφού:

$$\begin{aligned} \text{ΑΕΠ} &= \text{ΑΠΑ} + \text{Καθαροί φόροι} = \\ &= (\text{Εξοδος} - \text{Ενδιάμεσες εισροές}) + (\text{Φόροι} - \text{Επιδότησεις προϊόντων}) \end{aligned}$$

Για τον υπολογισμό των πολλαπλασιαστών ΑΠΑ, το διάνυσμα «να», που ισούται με το ΑΠΑ / συνολική παραγωγή κάθε κλάδου, ορίζεται ως ο πίνακας άμεσων απαιτήσεων και αντιπροσωπεύει την αρχική επίδραση στην αύξηση της παραγωγής κατά 1 €. Στη συνέχεια, το εν λόγω διάνυσμα πολλαπλασιάζεται με τον αντίστροφο πίνακα Leontief:

$$vaj = Fj / Xj$$

$$Emultj = \Sigma vaiLij / vaj$$

vaj, το άμεσο αποτέλεσμα της προστιθέμενης αξίας του κλάδου *j*.

Emultj, πολλαπλασιαστής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του κλάδου *j*.

3.3.5 Μεθοδολογία

Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκε ο πίνακας εισροών-εκροών από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος σε βασικές τιμές και προϊόν ανά προϊόν, σύμφωνα με το αναθεωρημένο Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών ΣΕΛ 95 του έτους 2015, στο οποίο η ελληνική οικονομία διαιρείται σε 64 κλάδους. Οι πίνακες αυτοί καταρτίζονται σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών ESA 2010, λαμβάνοντας υπόψη τα εθνικά μεγέθη. Οι ταξινομήσεις που ακολουθούν οι πίνακες εισροών-εκροών που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη είναι βάσει της CPA 2008 και συμπίπτουν με αυτές των πινάκων προσφοράς και χρήσης. Το θεωρητικό μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη είναι το υπόδειγμα γενικής ισορροπίας εισροών-εκροών του Leontief.

Στο δημοσιευμένο πίνακα E-E οι κλάδοι CPA 90, 91 και 92 είναι ενοποιημένοι και αυτός του ενδιαφέροντος της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ταξινόμηση CPA 2008 απεικονίζεται στον κλάδο 91, όπως παρατίθεται στον παρακάτω πίνακα. Μετά από αίτημα που έγινε στην ΕΛΣΤΑΤ, η ελληνική οικονομία αναλύθηκε σε 67 κλάδους, προκειμένου να διαχωριστεί ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς από τους άλλους δύο. Έτσι, το μέγεθος της αναλυτικής ταξινόμησης της ελληνικής οικονομίας που υιοθετήθηκε στη μελέτη είναι οι 67 κλάδοι, για να αναλυθεί ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς και να αποκτηθεί μια εικόνα σχετικά με τις διακλαδικές του σχέσεις.

Για τη διερεύνηση των διακλαδικών σχέσεων χρησιμοποιήθηκε η μήτρα ενδιάμεσης ανάλωσης 67*67 για τον υπολογισμό του πίνακα άμεσων απαιτήσεων (Πίνακας Α). Το αποτέλεσμα του πρώτου πίνακα προέρχεται από τη διαίρεση κάθε εισροής (στήλης) με τη συνολική παραγωγή του

κλάδου. Ο πίνακας αυτός συντελεστών που δημιουργήθηκε μετρά τις επιδράσεις προς τα πίσω (Backward linkages). Πιο συγκεκριμένα, όσο περισσότερες προμήθειες παραλαμβάνει ένας κλάδος σε σχέση με την παραγωγή του, τόσο μεγαλύτερη ζήτηση δημιουργεί. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκε ένας μοναδιαίος πίνακας (Πίνακας I) διαστάσεων 67*67 και μετά υπολογίστηκε ένας νέος πίνακας (I-A). Στην επόμενη φάση, υπολογίστηκε η αντίστροφη μήτρα Leontief Inverse Matrix (I-A)⁻¹ και, ακολούθως, ο πολλαπλασιαστής προϊόντος και οι πολλαπλασιαστές εισοδήματος, προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης.

Στο τελικό στάδιο υπολογίστηκαν οι πολλαπλασιαστές Π, ενδογενοποιώντας την κατανάλωση των νοικοκυριών και τοποθετώντας την από την τελική ζήτηση μαζί με τους τεχνολογικά αλληλεξαρτούμενους κλάδους του πίνακα I-O, κλείνοντας, έτσι, το υπόδειγμα εισροών-εκροών. Αναλυτικότερα, το εισόδημα που δημιουργείται από τη διαδικασία παραγωγής μιας επιπρόσθετης μονάδας για την τελική ζήτηση θα προκαλέσει περαιτέρω μεταβολές στην κατανάλωση, στην παραγωγή, στην απασχόληση, στο εισόδημα και στις υπόλοιπες πρωτογενείς εισροές και για μια σειρά διαδοχικών κύκλων.

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης εισροών-εκροών υπό τη μορφή πινάκων και διαγραμμάτων προς διευκόλυνση της μελέτης. Στον Πίνακα 4 παρατίθενται αναλυτικά οι δραστηριότητες της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Πίνακας 3.4 Ταξινόμηση προϊόντων ανά δραστηριότητα του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς, CPA 2008

Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες	
91.00.00.00	δραστηριότητες
	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες
	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών και αρχειοφυλακείων
	Υπηρεσίες βιβλιοθηκών και αρχειοφυλακείων
	Υπηρεσίες βιβλιοθηκών
	Υπηρεσίες αρχειοφυλακείων
91.01.12.01	Υπηρεσίες άμισθου υποθηκοφύλακα
91.01.12.02	Υπηρεσίες αρχειοθήκης φωτογραφιών
91.01.12.03	Υπηρεσίες κτηματολογικού γραφείου
91.01.12.04	Υπηρεσίες μουσικών αρχείων
91.01.12.05	Υπηρεσίες ταινιοθήκης
	Δραστηριότητες μουσείων

	Υπηρεσίες λειτουργίας μουσείων
	Υπηρεσίες λειτουργίας μουσείων
	Υπηρεσίες παρουσίασης συλλογών μουσείων
	Υπηρεσίες παρουσίασης συλλογών μουσείων
91.02.20.01	Υπηρεσίες επίδειξης καλλιτεχνικών ή αρχαιολογικών συλλογών
	Λειτουργία ιστορικών χώρων και κτιρίων και παρόμοιων πόλων έλξης επισκεπτών
	Υπηρεσίες λειτουργίας ιστορικών χώρων και κτιρίων και παρόμοιων αξιοθέατων
	Υπηρεσίες λειτουργίας ιστορικών χώρων και κτιρίων και παρόμοιων αξιοθέατων
91.03.10.01	Υπηρεσίες επίσκεψης αρχαιολογικών και άλλων ιστορικών χώρων και κτιρίων
91.03.10.02	Υπηρεσίες συντηρητή αρχαιολόγου
	Δραστηριότητες βοτανικών και ζωολογικών κήπων και φυσικών βιοτόπων
	Υπηρεσίες βοτανικών και ζωολογικών κήπων και προστατευόμενων φυσικών βιοτόπων
	Υπηρεσίες βοτανικών και ζωολογικών κήπων
	Υπηρεσίες προστατευόμενων φυσικών βιοτόπων, περιλαμβανομένης της προστασίας της άγριας πανίδας και χλωρίδας

3.4 Ανάλυση διακλαδικών σχέσεων του κλάδου του πολιτισμού σε επιλεγμένους κλάδους της οικονομίας

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα ευρήματα της παρούσας μελέτης σχετικά με τις μακροοικονομικές συνεισφορές της βιομηχανίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ευρύτερη οικονομία. Όπως προαναφέρθηκε, οι κλάδοι ενός οικονομικού συστήματος αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, λειτουργώντας ως παραγωγοί και καταναλωτές ταυτόχρονα. Η συσχέτιση αυτή, εκτός από οικονομικές επιπτώσεις εντός του κλάδου, δημιουργεί οικονομικές επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας επηρεάζοντας όλους τους κλάδους.

Στη μελέτη αυτή, λοιπόν, θα αναλυθούν οι οικονομικές επιπτώσεις του κλάδου του πολιτισμού στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας. Τα αποτελέσματα που ακολουθούν θα δείξουν τις επιπτώσεις που επιφέρει μια αύξηση στη ζήτηση του πολιτιστικού προϊόντος στις ομάδες που δημιουργήθηκαν σε όρους απασχόλησης, προϊόντος και εισοδήματος. Στα παράρτηματα 11 & 12 παρατίθεται ο πίνακας Αντίστροφης Μήτρας Leontief Τύπου I και II της Ελλάδος έτους 2015, όπως υπολογίστηκε από τη μελέτη.

3.4.1 Η αλυσίδα εφοδιασμού του κλάδου του πολιτισμού

Ο πιο εμφανής τρόπος, με τον οποίο οι βιομηχανίες αλληλοεπιδρούν με την ευρύτερη οικονομία, είναι μέσω των αγορών που πραγματοποιούν από επιχειρήσεις στην ίδια αλλά και σε άλλες

βιομηχανίες διά της αλυσίδας εφοδιασμού τους. Η αλυσίδα εφοδιασμού παρέχει, έτσι, το σημείο εκκίνησης για την ανάλυση πολλαπλασιαστικών επιπτώσεων και του οικονομικού αποτυπώματος του τομέα της κληρονομιάς.

Ο Πίνακας 5 δείχνει πώς η εγχώρια αλυσίδα εφοδιασμού του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς κατανέμεται σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Όπως φαίνεται και στον πίνακα, κυρίαρχος κλάδος της εφοδιαστικής αλυσίδας είναι ο κλάδος της ενέργειας και ακολουθούν οι υπηρεσίες ενοικίασης και οι εκδοτικές υπηρεσίες.

Η αντίστοιχη αλυσίδα εφοδιασμού του Ηνωμένου Βασιλείου δείχνει πως ο κυρίαρχος κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ο κατασκευαστικός και μεταποιητικός κλάδος, με 29,4 και 19,1% αντίστοιχα (Cebr, 2018).

Πίνακας 3.5 Βιομηχανική δομή της εγχώριας αλυσίδας εφοδιασμού του κλάδου της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδος, 2015

ΚΛΑΔΟΣ	% ΕΓΧΩΡΙΑ ΑΛΥΣΙΔΑ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	0,2
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας	0,8
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα	0,8
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,0
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες	1,1
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	1,1
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,4
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	1,6
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	1,7
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	1,7
Βασικά μέταλλα	1,9
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	2,3
Χημικές ουσίες και προϊόντα	2,5
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	2,6
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	3,4
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	4,8
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	5,0
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	5,3
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	5,5
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	5,8
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	7,5
Εκδοτικές υπηρεσίες	8,4
Υπηρεσίες ενοικίασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	12,0
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	22,0

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα E-E ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

Στο παράρτημα 13 απεικονίζονται όλοι οι πολλαπλασιαστές προϊόντος, προστιθέμενης αξίας, εισοδήματος και εργασίας, όπως υπολογίστηκαν από τη συγγραφέα με βάση τον πίνακα εισροών-εκροών της Ελλάδος έτους 2015.

3.4.2 Η συνεισφορά του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς στην παραγωγή

Στον Πίνακα 6 απεικονίζεται ο συνολικός πολλαπλασιαστής της παραγωγής της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Πίνακας 3.6 Πολλαπλασιαστής παραγόμενου προϊόντος πολιτιστικής κληρονομιάς, 2015

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του πολλαπλασιαστή παραγωγής τύπου I για επιλεγμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Όπως προαναφέρθηκε, μέσα από τον πολλαπλασιαστή παραγωγής τύπου I διακρίνεται η συνολική μεταβολή της παραγωγής στην οικονομία που απαιτείται για την ικανοποίηση της μεταβολής της τελικής ζήτησης κατά μία μονάδα του υπό εξέταση κλάδου.

Πίνακας 3.7 Πολλαπλασιαστές παραγόμενου προϊόντος τύπου I της Ελλάδος για το έτος 2015

ΚΛΑΔΟΣ	ΑΜΕΣΕΣ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	RANKING
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	2,229	1
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	1,976	2
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	1,875	3
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,833	6
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,785	8
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,755	11
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,745	12
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,656	24

Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,334	49
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,26	54
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	1,092	66

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα Ε-Ε ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

Οι υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων κ.ά. μαζί με τις υπηρεσίες διαμονής και εστίασης συνιστούν τον τουριστικό κλάδο. Οι υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπών πολιτιστικών υπηρεσιών αποτελούν τον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέλος, οι κλάδοι της διαφήμισης, αρχιτεκτόνων, εκδοτικών και εκτυπωτικών υπηρεσιών, υπηρεσιών δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης, καθώς και της πολιτιστικής κληρονομιάς, ανήκουν στο ΚΠΔ.

Ο εκτιμώμενος κύκλος εργασιών για το 2015 για τον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ύψους 384 εκ. €. Αλλά αυτό, πάλι, καταγράφει μόνο τις άμεσες επιπτώσεις.

Στον Πίνακα 8 παρουσιάζεται ο πολλαπλασιαστής τύπου II, ο οποίος είναι το άθροισμα των άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων. Αυτό σημαίνει ότι, αν αυξηθεί η ζήτηση των πολιτιστικών προϊόντων κατά 1 €, η συνολική τελική παραγωγή θα αυξηθεί κατά 1,26. Δηλαδή, η έμμεση αύξηση της παραγωγής μέσω των αλυσίδων εφοδιασμού είναι 0,26 €. Παρατηρείται ότι η μεγαλύτερη ομάδα παραγωγής με το μεγαλύτερο πολλαπλασιαστή τύπου II είναι το πετρέλαιο, με πολλαπλασιαστή 1,969. Σημαντική, επίσης, αύξηση παρουσιάζεται στον κλάδο της διαφήμισης, της αρχιτεκτονικής και του τουρισμού.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι επαγόμενες επιπτώσεις επιλεγμένων κλάδων της οικονομίας και συγκρίνονται τα αποτελέσματα των πολλαπλασιαστών τύπου I και II.

Πίνακας 3.8 Πολλαπλασιαστές παραγόμενου προϊόντος τύπου II Ελλάδος για το έτος 2015

ΚΛΑΔΟΣ	ΑΜΕΣΕΣ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΕΠΑΓΟΜΕΝΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΠΟΛΛ/ΣΤΕΣ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ ΤΥΠΟΥ II	RANKING
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	2,23	0,87	3,10	7
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,83	1,69	3,52	4

Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	1,88	1,22	3,10	10
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,66	1,33	2,99	12
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,79	0,90	2,69	20
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,40	1,49	2,89	15
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,76	0,69	2,45	28
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,75	0,66	2,41	32
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,26	1,05	2,31	39
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,33	0,50	1,83	59
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,52	1,17	2,69	21

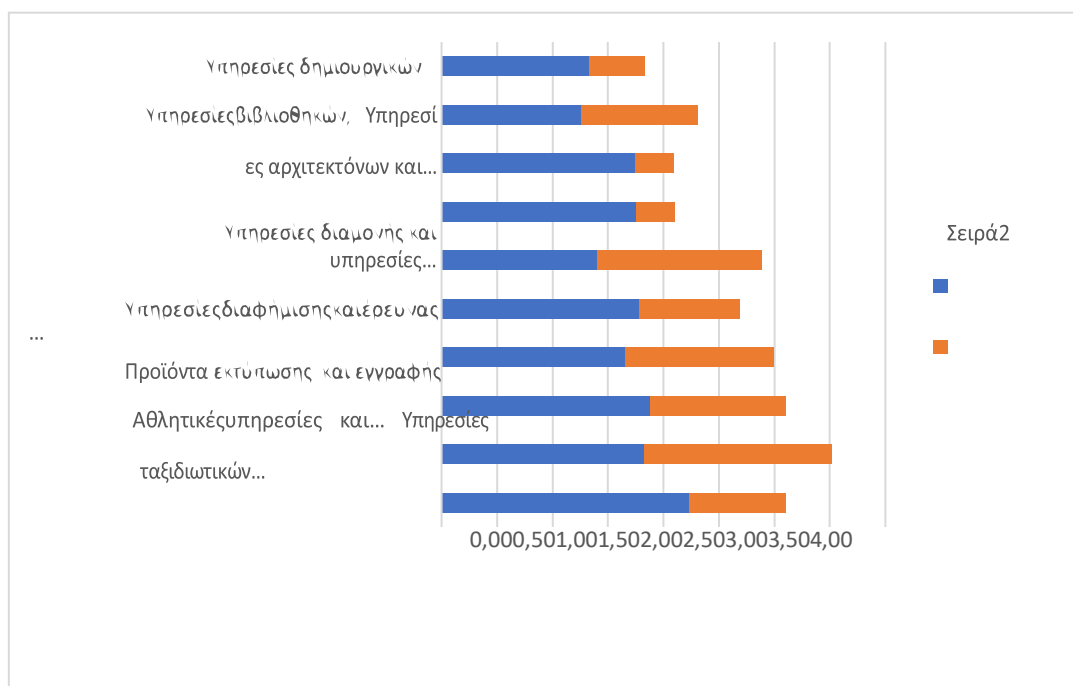
Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα Ε-Ε ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

Παρατηρείται, λοιπόν, αρχικά ότι δημιουργείται μια ανοδική πίεση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων σε όλες τις ομάδες της οικονομίας. Επίσης, διαπιστώνεται ότι οι πρόσθετες επαγόμενες επιπτώσεις αλλάζουν σημαντικά την κατάταξη των κλάδων. Οι ομάδες που παράγουν τις μεγαλύτερες επαγόμενες επιπτώσεις είναι οι κλάδοι των ταξιδιωτικών πρακτορείων, αθλητικών υπηρεσιών και εκτυπώσεων, με 3,10, 3,52 και 3,10 αντίστοιχα. Ο κλάδος της κληρονομιάς έχει συνολικό πολλαπλασιαστή 2,31. Ο πολλαπλασιαστής τύπου II, όπως προαναφέρθηκε, εκτιμά την άμεση, έμμεση και επαγόμενη (induced) αύξηση της παραγωγής σε όλους τους κλάδους της οικονομίας. Αυτό σημαίνει ότι για κάθε 1 € αύξησης της παραγωγής προϊόντων πολιτιστικής κληρονομιάς, θα προκύψουν προϊόντα αξίας 2,31 €. Όσον αφορά στις επαγόμενες επιπτώσεις, ο κλάδος της πολιτισμικής κληρονομιάς έχει 1,05 €. Αυτό σημαίνει ότι τα προϊόντα της πολιτιστικής κληρονομιάς προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες σε νοικοκυριά, όταν οι άμεσοι και έμμεσοι εργαζόμενοι του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς ξοδεύουν τα κέρδη τους στην ευρύτερη οικονομία. Αν, λοιπόν, αυξηθεί

η ζήτηση για προϊόντα πολιτιστικής κληρονομιάς κατά 1 €, αυτό θα επιφέρει αύξηση της συνολικής παραγωγής της οικονομίας κατά 2,31 €.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται οι άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις σε επιλεγμένους κλάδους της οικονομίας.

Διάγραμμα 3.1 Άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις της Ελλάδος για το 2015

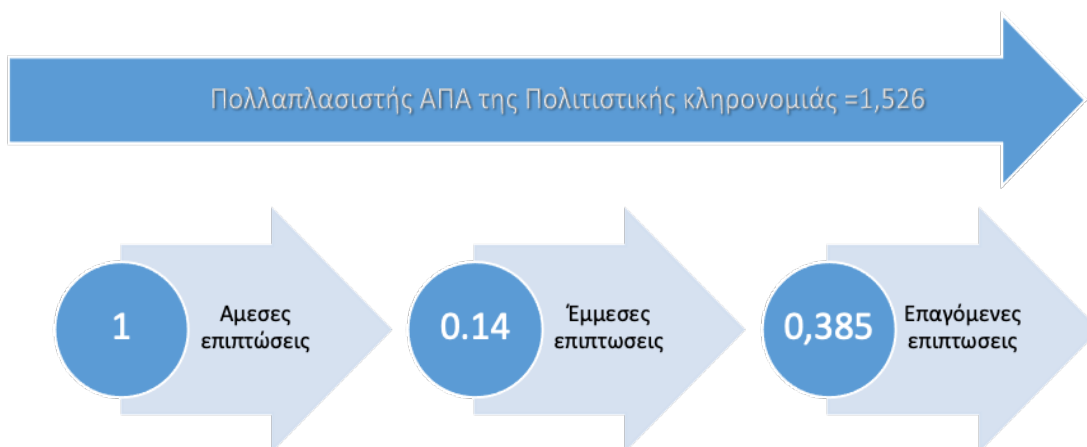
Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα E-E ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

3.4.3 Η συνεισφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Προστιθέμενη Αξία της Ελλάδας

Αυτή η ενότητα εξετάζει την οικονομική συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς όσον αφορά στις άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) της Ελλάδας. Η προστιθέμενη αξία είναι ένα μέτρο της αξίας από την παραγωγή στους εθνικούς λογαριασμούς και μπορεί να υπολογιστεί από την αξία της «βιομηχανικής» παραγωγής μείον την αξία των εισροών που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή των προϊόντων της βιομηχανίας αυτής. Με άλλα λόγια, είναι η αξία των προϊόντων που παράγονται μείον την αξία των ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών που χρησιμοποιούνται ως εισροές για την παραγωγή τους. Η ΑΠΑ είναι, επίσης, γνωστή ως εισόδημα από την παραγωγή και διανέμεται σε τρεις κατευθύνσεις - στους υπαλλήλους, σε μετόχους και στην κυβέρνηση.

Ο εκτιμώμενος πολλαπλασιαστής της ΑΠΑ παρουσιάζεται στο σχήμα παρακάτω.

Πίνακας 3.9 Ο πολλαπλασιαστής της ΑΠΑ της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα.

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα Ε-Ε ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

Ο πολλαπλασιαστής τύπου I, δηλαδή το άθροισμα των άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων, ισούται με 1,141, κάτι που σημαίνει ότι για κάθε 1 € πρόσθετης αξίας της κληρονομιάς, η πρόσθετη 0,141 της ΑΠΑ παράγεται έμμεσα μέσω των αλυσίδων εφοδιασμού του τομέα της κληρονομιάς. Αυτό το 0,14 αντιπροσωπεύει την ΑΠΑ των βιομηχανιών από τις οποίες ο κλάδος πολιτιστικής κληρονομιάς αγοράζει αγαθά και υπηρεσίες, ως εισροές στις δικές του παραγωγικές διαδικασίες, και των βιομηχανιών που με τη σειρά τους παρέχουν εισροές σε αυτούς τους προμηθευτές και ούτω καθεξής.

Ο πολλαπλασιαστής τύπου II, δηλαδή το άθροισμα των άμεσων, έμμεσων και επαγόμενων επιπτώσεων, είναι ίσος με 1,526 €. Ο πρόσθετος επαγόμενος αντίκτυπος των 0,385 € αντιπροσωπεύει την ΑΠΑ των βιομηχανιών που προμηθεύουν αγαθά και υπηρεσίες σε νοικοκυριά, όταν οι άμεσοι και έμμεσοι εργαζόμενοι στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς ξοδεύουν τα κέρδη τους στην ευρύτερη οικονομία.

Αυτό σημαίνει ότι για κάθε 1 € της ΑΠΑ του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, θα εκτιμηθεί ή θα προκύψει περίπου η συνολική αξία των 1,418 Α.Χ.Κ. στο σύνολο της οικονομίας, λόγω του συνδυασμού άμεσων, έμμεσων και επαγόμενων πολλαπλασιαστικών επιπτώσεων.

Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται οι επαγόμενες επιπτώσεις επιλεγμένων κλάδων της οικονομίας και δίνεται η δυνατότητα σύγκρισης των αποτελεσμάτων των πολλαπλασιαστών τύπου I και II.

Πίνακας 3.10 Πολλαπλασιαστές ΑΠΑ σε επιλεγμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, 2015

ΚΛΑΔΟΣ	ΠΟΛΛ/ΣΤΕΣ ΑΠΑ	ΕΠΑΓΟΜΕΝΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΠΟΛΛ/ΣΤΕΣ ΑΠΑ ΤΥΠΟΥ II	RANKING
	ΤΥΠΟΥ I			
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	3,48	1,24	4,72	2
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,97	1,18	3,15	8
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,97	1,12	3,09	9
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	2,42	0,75	3,17	7
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,68	0,9	2,58	18
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	1,65	0,84	2,49	22
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	2,06	0,48	2,54	20
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,29	0,63	1,92	46
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,61	0,39	2	42
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,14	0,39	1,53	61
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,25	0,21	1,46	63

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα Ε-Ε ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

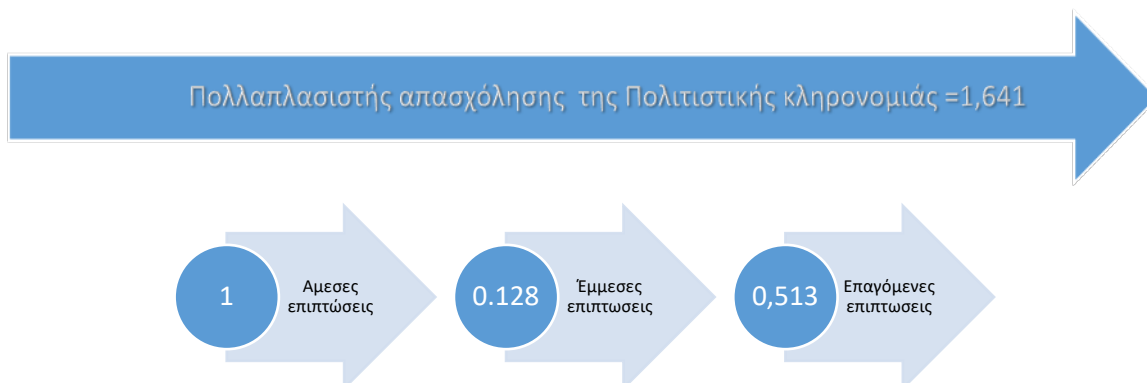
Οι άμεσες επιπτώσεις του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ΑΠΑ το 2015 ήταν ύψους 317 εκατομμυρίων ευρώ. Εκτιμάται ότι η συνολική συνεισφορά της στο ΑΕΠ, συμπεριλαμβανομένων των άμεσων, έμμεσων και επαγόμενων επιπτώσεων, ανήλθε σε περίπου 447 εκατομμύρια ευρώ την ίδια χρονιά.

3.4.4 Η συνεισφορά του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς στην απασχόληση

Το 2015, ο αριθμός των εργαζομένων στην πολιτιστική κληρονομιά ήταν 5.400 άτομα, ενώ το παραγόμενο προϊόν 387 εκατ. €. Το ισοδύναμο, λοιπόν, της πλήρους απασχόλησης (FTE) για την πολιτιστική κληρονομιά αντιστοιχεί σε 14 (FTE) θέσεις πλήρους απασχόλησης ανά εκατ. ευρώ.

Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζονται οι άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις που σχετίζονται με την απασχόληση.

Πίνακας 3.11 Ο πολλαπλασιαστής της απασχόλησης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα

Ο πολλαπλασιαστής τύπου I εκτιμάται σε 1,128, γεγονός που σημαίνει ότι για κάθε πρόσθετη θέση εργασίας πολιτιστικής κληρονομιάς δημιουργούνται έμμεσα 0,128 νέες θέσεις εργασίας μέσω των αλυσίδων εφοδιασμού. Αυτές οι νέες θέσεις αντιπροσωπεύουν υπαλλήλους των βιομηχανιών από τις οποίες ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς αγοράζει αγαθά και υπηρεσίες, ως εισροές στις δικές του παραγωγικές διαδικασίες.

Στον παρακάτω πίνακα διακρίνονται οι επιπτώσεις τύπου 1 της απασχόλησης σε επιλεγμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Ο πολλαπλασιαστής τύπου II εκτιμήθηκε σε 1,34. Ο πρόσθετος επαγόμενος αντίκτυπος υπολογίστηκε ότι είναι 0,21 και αντιπροσωπεύει την απασχόληση των βιομηχανιών που προμηθεύουν αγαθά και υπηρεσίες σε νοικοκυριά, όταν οι άμεσοι και έμμεσοι εργαζόμενοι του τομέα της κληρονομιάς δαπανούν τα κέρδη τους στην ευρύτερη οικονομία. Αυτό σημαίνει ότι για κάθε νέα θέση εργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, θα προκύψουν 1,34 θέσεις εργασίας στο σύνολο της οικονομίας, λόγω του συνδυασμού άμεσων, έμμεσων και επαγόμενων επιπτώσεων.

Πίνακα 3.12 Πολλαπλασιαστές σε επιλεγμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, 2015

Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	22,21	29,11
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	40,17	51,36
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	33,21	41,59
Εκδοτικές υπηρεσίες	13,80	22,93
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	16,83	23,01
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	6,61	16,79
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	25,45	30,17
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	44,34	48,87
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	15,86	23,08
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	13,76	17,19
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	21,43	29,45

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα Ε-Ε ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

Στον παρακάτω πίνακα διακρίνονται οι επιπτώσεις τύπου II της απασχόλησης σε επιλεγμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Πίνακας 3.13 Πολλαπλασιαστές απασχόλησης τύπου II σε επιλεγμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, 2015

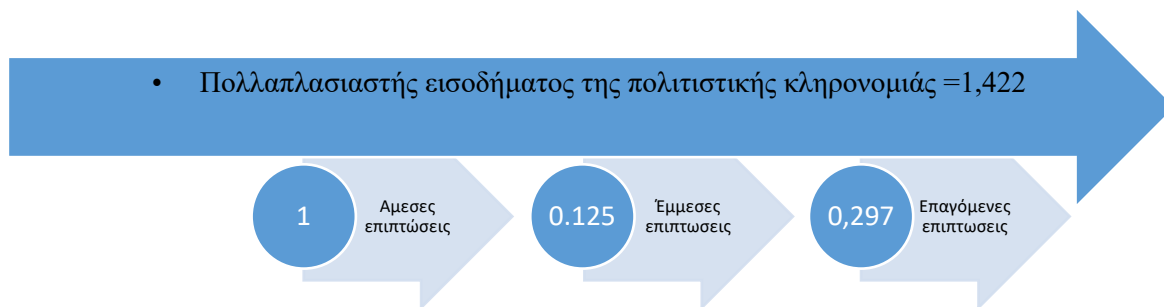
ΚΛΑΔΟΣ	ΠΟΛ/ΣΤΗΣ	ΠΟΛ/ΣΤΗΣ
	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ
	ΤΥΠΟΥ I	ΤΥΠΟΥ II
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	2,34	3,07
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,29	1,65
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	1,22	1,52
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,99	3,31
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,24	1,69
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	2,16	5,48
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,54	1,82
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,09	1,20
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,13	1,64
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και Διασκέδασης	1,39	1,73

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα E-E ΕΛΣΤΑΤ, 2015.

3.4.5 Η συνεισφορά του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς στο εισόδημα των νοικοκυριών

Στην παρακάτω εικόνα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του πολλαπλασιαστή παραγωγής τύπου I και II του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς στο εισόδημα των νοικοκυριών.

Πίνακας 3.14 Ο πολλαπλασιαστής του εισοδήματος της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα

Ο πολλαπλασιαστής τύπου I εκτιμήθηκε σε 1,125, γεγονός που σημαίνει ότι για κάθε 1 € που αυξάνεται το εισόδημα των εργαζομένων της πολιτιστικής κληρονομιάς, δημιουργούνται έμμεσα 0,125 € αμοιβής εργαζομένων της αλυσίδας εφοδιασμού. Αυτές οι νέες αμοιβές εργαζομένων αφορούν στις βιομηχανίες από τις οποίες ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς αγοράζει αγαθά και υπηρεσίες, ως εισροές στις δικές του παραγωγικές διαδικασίες.

Ο πολλαπλασιαστής τύπου II εκτιμήθηκε σε 1,422. Ο πρόσθετος επαγόμενος αντίκτυπος υπολογίστηκε ότι είναι 0,297 και αντιπροσωπεύει την αμοιβή των εργαζομένων στις βιομηχανίες που προμηθεύουν αγαθά και υπηρεσίες σε νοικοκυριά, όταν οι άμεσοι και έμμεσοι εργαζόμενοι στον τομέα της κληρονομιάς διαθέτουν τα κέρδη τους στην ευρύτερη οικονομία.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι επαγόμενες επιπτώσεις επιλεγμένων κλάδων της οικονομίας και γίνεται σύγκριση των αποτελεσμάτων των πολλαπλασιαστών τύπου I και II.

Πίνακας 3.15 Πολλαπλασιαστές εισοδήματος τύπου II σε επιλεγμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, 2015

ΚΛΑΔΟΣ	ΠΟΛΛ/ΣΤΕΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΥΠΟΥ I	ΕΠΑΓΟΜΕΝΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΠΟΛΛ/ΣΤΕΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΥΠΟΥ II	RANKING
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	3,07	2,73	3,88	4
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,53	1,35	1,93	28
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	1,41	1,25	1,78	42
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,44	1,28	1,82	37

Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,49	1,32	1,88	31
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,21	1,07	1,52	57
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,9	1,68	2,4	15
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,8	1,59	2,27	19
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,13	1	1,42	61
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και Διασκέδασης	1,66	1,47	2,1	25
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,34	1,19	1,7	49

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα Ε-Ε ΕΛΣΤΑΤ, 2015

3.4.6 Σύνοψη

Χρησιμοποιώντας το μοντέλο των πολλαπλασιαστών, υπολογίστηκε η συμβολή του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική οικονομία για το 2015. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται τα αποτελέσματα των πολλαπλασιαστών της πολιτιστικής κληρονομιάς συγκεντρωτικά.

Πίνακας 3.16 Πολλαπλασιαστές προϊόντος, ΑΠΑ, απασχόληση, εισόδημα και υπολογισμός συνολικής επίπτωσης στην ελληνική οικονομία, 2015

Τύπου II Προϊόν	Συνολικό προϊόν σε εκ. €	Τύπου II ΑΠΑ	Συνολικό ΑΠΑ σε εκ. €	Τύπου II απασχόληση	Συνολική απασχόληση (FTE)	Τύπου II εισόδημα	Συνολικό εισόδημα σε εκ. €
2,31	884,73 €	1,53	484€	1,64	8.856 εργαζ.	1,42	159,73€

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται μια σύγκριση των πολλαπλασιαστών τύπου I στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Αυστραλία και στον Καναδά.

Πίνακας 3.17 Πολλαπλασιαστές τύπου I προϊόν, ΑΠΑ, απασχόληση, εισόδημα, της Ελλάδας, των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Αυστραλίας και του Καναδά

	ΠΡΟΪΟΝ	ΑΠΑ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΙΣΟΔΗΜΑ

ΕΛΛΑΔΑ	1,26	1,14	1,13	1,13
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ		1,68	1,78	
ΗΠΑ		1,93	1,37	1,46
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	1,47		1,20	1,38
ΚΑΝΑΔΑΣ			1,35	1,51

Στον παρακάτω πίνακα ακολουθεί μια σύγκριση των πολλαπλασιαστών τύπου Π στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Αυστραλία και στον Καναδά.

Πίνακας 3.18 Πολλαπλασιαστές τύπου Π προϊόν, ΑΠΑ, απασχόληση, εισόδημα, της Ελλάδας, των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Αυστραλίας και του Καναδά

	ΠΡΟΪΟΝ	ΑΠΑ	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΙΣΟΔΗΜΑ
ΕΛΛΑΔΑ³¹	2,31	1,53	1,64	1,42
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ³²		2,21	2,34	
ΗΠΑ³³		3,18	1,95	2,18
ΚΑΝΑΔΑΣ³⁴	1,66		1,30	1,51
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ			1,54	2,21

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα των πολλαπλασιαστών και συγκρίνοντάς τα με αυτά της Ελλάδας, γίνεται φανερό ότι η χώρα μας βρίσκεται περίπου στα ίδια επίπεδα με την Αυστραλία και τον Καναδά. Οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν αρκετά αυξημένους δείκτες.

Αξιολογώντας όλα τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την παραπάνω μελέτη, είναι εφικτό να σχηματιστεί μια πολύ σαφής εικόνα των διακλαδικών σχέσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Είναι, επίσης, δυνατό να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο οι σχέσεις αυτές επηρέασαν την οικονομία της χώρας, με έτος αναφοράς το 2015, όσον αφορά στο παραγόμενο προϊόν, στην προστιθέμενη αξία, στο εισόδημα και στην απασχόληση. Ως επιστέγασμα της παραπάνω ανάλυσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς λειτουργεί ως καταλύτης

³¹ Υπολογισμοί της μελέτης.

³² *The Heritage sector in England and its impact on the economy* (Centre for Economics and Business Research, 2018).

³³ *Museums as economic engines*, p. 14 (Stein, 2017).

³⁴ *Alberta economic multiplier*, p. 42 (Alberta Economic Multipliers, 2011).

οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας των πολιτών μιας χώρας όπως η Ελλάδα, με μεγάλο περιθώριο ανάπτυξης.

Με βάση την ανάλυση, οι μακροοικονομικές επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα για το 2015 υπολογίζονται σε 884,73 εκ. € άμεσου, έμμεσου και επαγόμενου παραγόμενου προϊόντος, ενώ οι θέσεις εργασίας υπολογίζονται σε 8.856 εργαζόμενους.

Η συνολική οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μεγαλύτερη από το άθροισμα όλων των οικονομικών της στοιχείων. Στη μελέτη αυτή η συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς εκφράστηκε κυρίως μέσα από οικονομικά μέτρα, όπως το παραγόμενο προϊόν, η ΑΠΑ, η απασχόληση κ.ά. Ωστόσο, η πολιτιστική κληρονομιά έχει ακόμα μεγάλη κοινωνική, περιβαλλοντική και πολιτιστική αξία για τα άτομα και τις κοινωνίες.

3.5 Εξωγενείς επιδράσεις

Η παρακάτω ανάλυση χρησιμοποιεί τον πίνακα Ε-Ε του 2015 της Ελλάδας ως βάση για τα δεδομένα αναφοράς. Απώτερος σκοπός των σεναρίων είναι η ανάλυση του αντίκτυπου που έχει ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική οικονομία, καθώς και των επακόλουθων επιπτώσεων στη συνολική οικονομία όσον αφορά στην παραγωγή, στο εισόδημα και στην απασχόληση. Η ανάλυση των σεναρίων συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των διαρθρωτικών αλλαγών στην οικονομία λόγω των διαφόρων οικονομικών πολιτικών. Τα σεναρία της τελικής αλλαγής της ζήτησης που θα χρησιμοποιηθούν σε αυτή τη μελέτη περιγράφονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.19 Σεναρία εξωγενών επιδράσεων της τελικής ζήτησης

	1	2	3
Τελική ζήτηση	Αλλαγή στις δημόσιες δαπάνες	Αλλαγή στις εξαγωγές	Αλλαγή στον κλάδο του τουρισμού
Αύξηση των εξαγωγών του κλάδου κληρονομιάς	σταθερό	25%	σταθερό
Δημόσιες δαπάνες	100 εκ. €	σταθερό	σταθερό
Αύξηση των εξαγωγών του κλάδου τουρισμού	σταθερό	σταθερό	25%

Στη συνέχεια, πραγματοποιείται ο υπολογισμός και η ανάλυση προκειμένου να προσδιοριστούν οι επιπτώσεις των αλλαγών στη συνολική παραγωγή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα. Βάσει των αποτελεσμάτων, μπορούν να τεκμηριωθούν οι προτάσεις πολιτικής που πρέπει να εφαρμοστεί για τη μεγιστοποίηση της συνολικής παραγωγής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τον Nazara (2005), με την παρακάτω εξίσωση υπολογίζονται τα αποτελέσματα των σεναρίων.

$$X_{t+1} = (I - A)^{-1}Y_{t+1}$$

Στην παρούσα μελέτη το t δηλώνει την περίοδο των πινάκων εισροών-εκροών, δηλαδή το 2015, ενώ το $t+1$ δηλώνει μια μελλοντική περίοδο σε περίπτωση που εφαρμοστούν οι προτεινόμενες πολιτικές του σεναρίου. Βάσει των αποτελεσμάτων των τριών σεναρίων, θα παρουσιαστούν και οι προτάσεις πολιτικής σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά στην Ελλάδα.

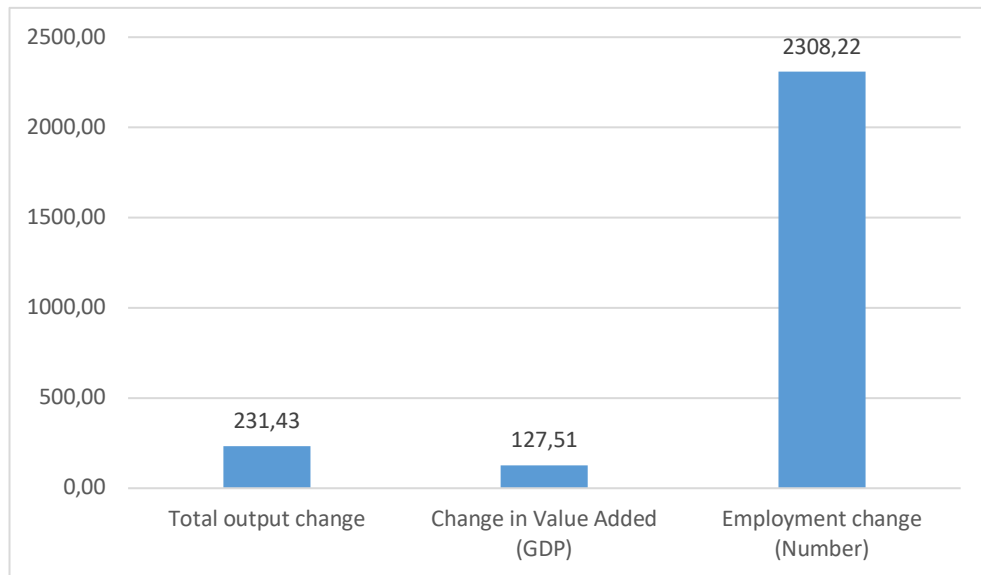
Οι πίνακες εισροών-εκροών περιγράφουν, όπως προαναφέρθηκε, τη διακλαδική παραγωγική διάρθρωση της οικονομίας (ενδιάμεση ανάλυση), αλλά και το σύστημα δημιουργίας προστιθέμενης αξίας, όπως για παράδειγμα τους μισθούς, τους φόρους, τις εισαγωγές κ.ά., που καταγράφονται στο τμήμα των αρχικών εισροών. Το παραδοσιακό υπόδειγμα εισροών-εκροών βασίζεται στην παραδοχή ότι η πλέον σημαντική δραστηριότητα είναι η παραγωγική (ενδογενής) και οι υπόλοιπες δραστηριότητες βασίζονται και συνδέονται με αυτήν (εξωγενείς). Η διακλαδική παραγωγική διάρθρωση της οικονομίας διερευνήθηκε πλήρως και διεξοδικά προηγουμένως. Με τη λογική που διερευνώνται οι επιδράσεις ως προς το παραγόμενο ή διανεμόμενο προϊόν, είναι εφικτό στο πλαίσιο του υποδείγματος εισροών-εκροών να προσδιοριστούν οι διακλαδικές επιδράσεις ως προς την απασχόληση, τις εισαγωγές και το εισόδημα.

Παρακάτω αναλύονται τρία σενάρια εξωγενών παρεμβάσεων και στα παραρτήματα 7, 8 και 9 παρατίθενται αναλυτικά οι υπολογισμοί αυτών των σεναρίων αντίστοιχα.

3.5.1 ΣΕΝΑΡΙΟ 1: Αύξηση των δημοσίων δαπανών για τον πολιτισμό κατά 100 εκατ. ευρώ

Στο σενάριο 1 εφαρμόζεται αύξηση των δημοσίων δαπανών για την πολιτιστική κληρονομιά κατά 100 εκατ. €. Οι επιπτώσεις που θα είχε μια τέτοια επένδυση στη συνολική οικονομία συνοψίζονται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 3.2 Επιπτώσεις στο προϊόν, στην ΑΠΑ και στην απασχόληση από την αύξηση των δημοσίων δαπανών κατά 100 εκατ. €

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης.

Στο παραπάνω διάγραμμα απεικονίζεται η συνολική επίδραση μιας επένδυσης 100 εκατ. € στην οικονομία της Ελλάδας. Η επένδυση αυτή θα δημιουργούσε 2.308 νέες θέσεις εργασίας και θα προσέθετε στην οικονομία προϊόν αξίας 231,43 εκατ. €. Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται κατανέμονται ως εξής:

Πίνακας 3.20 Νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται ανά κλάδο με την αύξηση των κρατικών δαπανών στην πολιτιστική κληρονομιά κατά 100 εκατ. €

Υπηρεσίες μουσείων και πολιτιστικές υπηρεσίες	βιβλιοθηκών, και	αρχαιοφυλακείων, λοιπές	1407,194
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες			129,4709
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών			118,3639
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης			111,0319
Είδη διατροφής: ποτά· προϊόντα καπνού			37,17155
Τεκμαρτά ενοίκια			33,50996
Υπηρεσίες εκπαίδευσης			30,12754
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών			29,15979
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας			26,60478
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός			22,7841

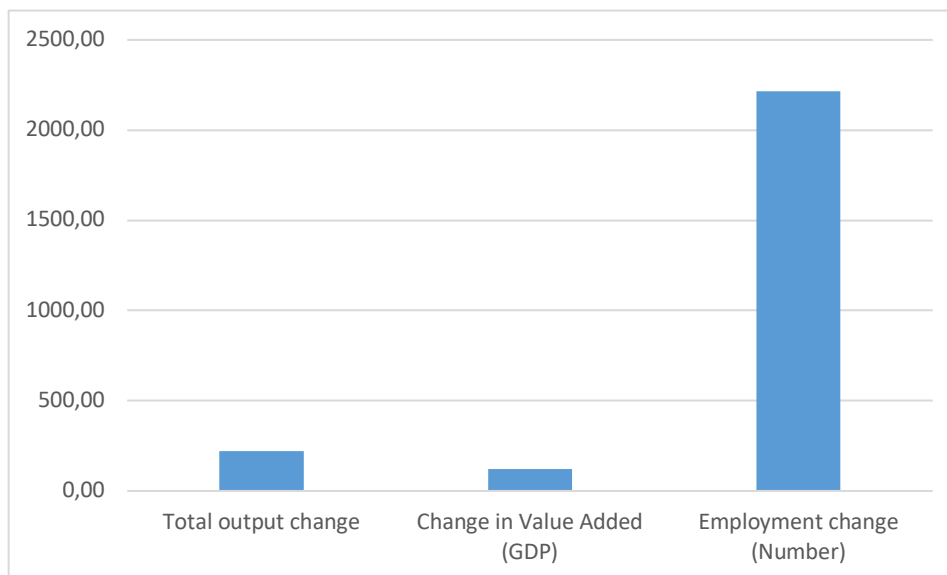
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	21,90905
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	21,34248
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους	20,96725
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	20,63801

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης.

3.5.2 Σενάριο 2: Αύξηση των εξαγωγών του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς

Το σενάριο 2 προϋποθέτει αύξηση στις εξαγωγές των προϊόντων της πολιτιστικής κληρονομιάς κατά 25% του συνολικού προϊόντος του κλάδου. Οι επιπτώσεις που θα είχε η αύξηση των εξαγωγών των πολιτιστικών προϊόντων κατά 96 εκατ. € στη συνολική οικονομία συνοψίζονται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 3.3 Επιπτώσεις στο προϊόν, στην ΑΠΑ και στην απασχόληση από την αύξηση εξαγωγών των προϊόντων πολιτιστικής κληρονομιάς κατά 25% (96 εκατ. €)

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης.

Στο παραπάνω διάγραμμα αποτυπώνεται η συνολική επίδραση μιας αύξησης των εξαγωγών των προϊόντων πολιτιστικής κληρονομιάς κατά 96 εκατ. € στην οικονομία της Ελλάδας. Η επένδυση αυτή θα δημιουργούσε 2.216 νέες θέσεις εργασίας και θα προσέθετε

στην οικονομία προϊόν αξίας 222,417 εκατ. €. Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται κατανέμονται ως εξής:

Πίνακας 3.21 Νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται ανά κλάδο με την αύξηση των εξαγωγών στην πολιτιστική κληρονομιά κατά 96 εκατ. €

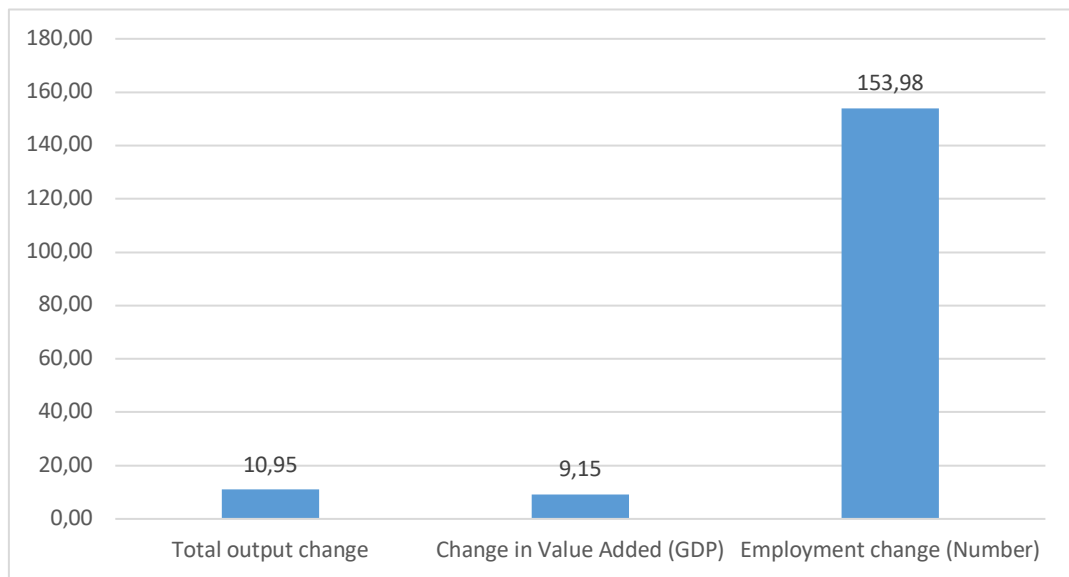
λοιπές Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και πολιτιστικές υπηρεσίες	1351
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	124
εμπόριο Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	114
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	107
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	36
Τεκμαρτά ενοίκια	32
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	29
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	28
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	26
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	22
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	21

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης.

3.5.3 Σενάριο 3: Αύξηση των εξαγωγών στον κλάδο του τουρισμού κατά 25%

Στο σενάριο 3 παρουσιάζεται μια αύξηση των εσόδων του τουρισμού, ως κλάδου άμεσα συνδεδεμένου με τον πολιτισμό. Οι τουρίστες που προέρχονται από την Ευρώπη αποτελούν το 80% του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι μείζονος σημασίας ως προς την επιλογή προορισμού των Ευρωπαίων επισκεπτών. Ο κλάδος του τουρισμού αποτυπώνεται περισσότερο στον κλάδο διαμονής και εστίασης (36), στις υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων (53), καθώς επίσης και στις αεροπορικές μεταφορές (32). Στο σενάριο διατυπώνεται η υπόθεση της αύξησης της παραγωγής κατά 25% στις εξαγωγές των παραπάνω κλάδων. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι επιπτώσεις αυτής της αύξησης στη συνολική οικονομία.

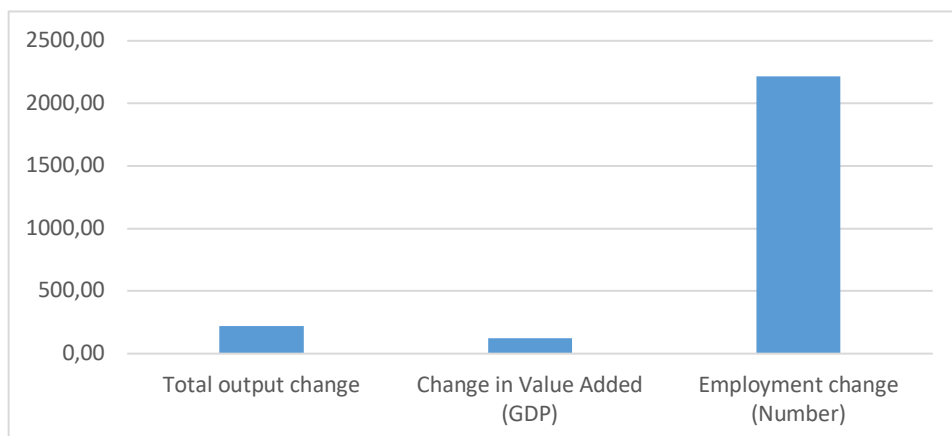
Διάγραμμα 3.4 Επιπτώσεις στο προϊόν, στην ΑΠΑ και στην απασχόληση από την αύξηση των εξαγωγών του κλάδου του τουρισμού κατά 25%

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης.

Στο παραπάνω διάγραμμα παρουσιάζεται η συνολική επίδραση μιας αύξησης των εξαγωγών του τουριστικού κλάδου κατά 25% στην οικονομία της Ελλάδας. Η αύξηση αυτή θα δημιουργούσε 173.397 νέες θέσεις εργασίας και θα προσέθετε στην οικονομία προϊόν αξίας 15.438 εκατ. €. Οι επιπτώσεις που θα προκαλούσε αυτή η αύξηση στον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 3.5 Επιπτώσεις στο προϊόν, στην ΑΠΑ και στην απασχόληση από την αύξηση εξαγωγών του κλάδου του τουρισμού κατά 25% στον κλάδο της πολιτιστική κληρονομιάς.

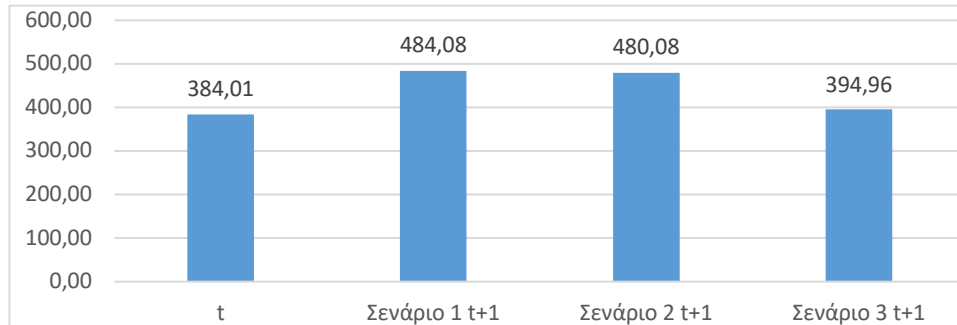
Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης

3.5.4 Σύγκριση τριών σεναρίων

Στο παρακάτω διάγραμμα καταγράφονται οι επιπτώσεις των τριών σεναρίων στο

συνολικό παραγόμενο προϊόν της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Διάγραμμα 3.6 Σύγκριση σεναρίων επιπτώσεων στο συνολικό προϊόν της πολιτιστικής κληρονομιάς

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης.

Στο παραπάνω διάγραμμα είναι εμφανές ότι η μεγαλύτερη επίπτωση στο προϊόν της πολιτιστικής κληρονομιάς καταγράφεται στο σενάριο 1.

3.6 Επίλογος

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιεί μια εκτεταμένη ανάλυση των κλαδικών διασυνδέσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς της ελληνικής οικονομίας, εστιάζοντας στην επίδρασή τους στη διαμόρφωση του προϊόντος, ΑΠΑ, εισοδήματος και απασχόλησης.

Από τη μελέτη αναδεικνύονται τέσσερις βασικές πτυχές της οικονομικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αρχικά, αποτυπώνεται η κλαδική διάρθρωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική οικονομία (εγχώρια αλυσίδα εφοδιασμού) και υπολογίζονται οι κλαδικές διασυνδέσεις (πολλαπλασιαστές). Αναλυτικότερα, υπολογίζονται οι πολλαπλασιαστές προϊόντος, ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, εισοδήματος και απασχόλησης, βάσει των οποίων εντοπίζεται η σπουδαιότητα του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς για την ελληνική οικονομία. Ακολουθεί η διερεύνηση των χαρακτηριστικών της πολιτιστικής κληρονομιάς σε μεγαλύτερο βάθος μέσα από μια ανάλυση εξωγενών επιδράσεων. Στην ανάλυση αυτή εφαρμόστηκαν τρία διαφορετικά σενάρια επιπτώσεων.

Βασική διαπίστωση της μελέτης είναι η σπουδαιότητα του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς σε συνδυασμό με τη διασύνδεση που έχει με τον κλάδο του τουρισμού.

«Ο πολιτισμός και ο τουρισμός συνδέονται λόγω των προφανών συνέργειών τους και του αναπτυξιακού τους δυναμικού. Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι μια από τις μεγαλύτερες και ταχύτερα αναπτυσσόμενες παγκόσμιες τουριστικές αγορές και οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο για την προώθηση προορισμών. Η αυξανόμενη χρήση του πολιτισμού και της δημιουργικότητας στους προορισμούς της αγοράς προσθέτει, επίσης, στην πίεση της διαφοροποίησης των περιφερειακών ταυτοτήτων και εικόνων και αυξάνεται η ποικιλία των πολιτιστικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται για το branding και το marketing μιας περιοχής» (The Impact of Culture on Tourism», Organisation for Economic Co-operation and Development, 2009).

Όπως διαπιστώθηκε παραπάνω, ο κλάδος των ταξιδιωτικών πρακτορείων αποτελεί έναν από τους κλάδους με τις υψηλότερες πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις σε όλους τους οικονομικούς δείκτες. Παράλληλα, σημαντικό εύρημα είναι ότι η συνεισφορά των κλάδων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, όπως εκτυπώσεις, εκδόσεις, υπηρεσίες αρχιτεκτόνων κ.ά., είναι από τις βιομηχανίες με ιδιαίτερα υψηλές πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία. Η πολιτιστική κληρονομιά, με πολλαπλασιαστή προϊόντος 2,31 και σειρά κατάταξης 38, βρίσκεται κάπου στη μέση ανάμεσα στους 57 υπό μελέτη κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Με βάση την ανάλυση που έγινε, οι μακροοικονομικές επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα για το 2015 υπολογίζονται σε 884,73 εκατ. € άμεσου, έμμεσου και επαγόμενου παραγόμενου προϊόντος, καθώς, επίσης, στην απασχόληση 8.856 εργαζομένων.

Οι άμεσες επιπτώσεις, λοιπόν, είναι η αύξηση της απασχόλησης και των εσόδων. Ωστόσο, η συμβολή των κλάδων του πολιτισμού και της δημιουργικότητας δεν περιορίζεται στις άμεσες συνέπειες, οι οποίες αναλύθηκαν διεξοδικά στα προηγούμενα κεφάλαια. Έμμεσα επεκτείνεται στην τοπική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού, στη δημιουργία πολιτιστικών clusters, στη διάχυση της καινοτομίας και στους υπολοίπους κλάδους της οικονομίας, καθώς, επίσης, και στην προώθηση της εδαφικής και κοινωνικής συνοχής. Οι έμμεσες επιπτώσεις περιλαμβάνουν τα έσοδα που προκύπτουν από τον πολιτιστικό τουρισμό, όπως οι δαπάνες των τουριστών σε ξενοδοχεία, εστιατόρια, μεταφορές κ.λπ., την ενίσχυση της εικόνας της πόλης, την προσέλκυση επενδύσεων, αλλά και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Συνοψίζοντας, οι έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως προέκυψαν από την παραπάνω μελέτη, διαμορφώνουν μια πολύ σαφή

εικόνα των διακλαδικών σχέσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδος. Είναι, επίσης, δυνατό να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο οι σχέσεις αυτές επηρέασαν την οικονομία της χώρας με έτος αναφοράς το 2015, όσον αφορά στο παραγόμενο προϊόν, στην προστιθέμενη αξία, στο εισόδημα και στην απασχόληση. Ως αποτέλεσμα της παραπάνω ανάλυσης, φαίνεται ότι ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς θα μπορούσε να λειτουργήσει ως καταλύτης οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας των πολιτών μιας χώρας, όπως η Ελλάδα. Η Ελλάδα διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα λόγω του πολιτιστικού της πλούτου και η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, πέρα από τον παραθαλάσσιο παραθερισμό, θα μπορούσε να τροφοδοτήσει μακροχρόνια την οικονομική ανάπτυξη της χώρας με την άμβλυνση της εποχικότητας, την αύξηση των επενδύσεων και της απασχόλησης, καθώς και την ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης.

Η σύνδεση, λοιπόν, του τουρισμού με την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει η χώρα θα πρέπει να γίνει ο πρωταρχικός στόχος της στρατηγικής που θα ακολουθήσει. Μέσα από τη σύγκριση των τριών σεναρίων, η αύξηση των δημόσιων δαπανών δίνει τα μεγαλύτερα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και στη συνολική οικονομία. Η αύξηση των δημόσιων δαπανών κατά 100 εκατ. € θα δημιουργούσε 2.308 νέες θέσεις εργασίας και θα προσέθετε στην οικονομία προϊόν αξίας 231,43 εκατ. €.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας έδειξαν ισχυρή διατομεακή σχέση με τον τουρισμό και ότι η συνολική οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μεγαλύτερη από το άθροισμα όλων των χρηματοοικονομικών της στοιχείων. Στη μελέτη αυτή, η συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς εκφράστηκε κυρίως με οικονομικά μεγέθη, αλλά η πολιτιστική κληρονομιά εξακολουθεί να έχει μεγάλη κοινωνική, περιβαλλοντική και πολιτιστική αξία ατομικά, για μια κοινωνία, αλλά και για ολόκληρη τη χώρα.

Η διεθνής εμπειρία είναι πλούσια σε παραδείγματα όπου η επιτυχής εφαρμογή της νέας αυτής προσέγγισης στην οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς αντέστρεψε την παρακμή και οδήγησε σε οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση σε πολλές χώρες. Οι χώρες αυτές δημιούργησαν πλαίσια στρατηγικής για την πολιτιστική κληρονομιά βασισμένα σε εμπειριστατωμένες επιστημονικές μελέτες, προκειμένου να καταναείμουν τον προϋπολογισμό τους παραγωγικότερα και με αίσθημα δικαιοσύνης. Οι μελέτες σχετικά με τις επιπτώσεις των πολιτιστικών πολιτικών είναι αρκετές τα τελευταία είκοσι χρόνια, αλλά, δυστυχώς, δεν λαμβάνονται υπόψη από τα όργανα χάραξης πολιτικής, τα οποία πολλές φορές δεν γνωρίζουν καν την ύπαρξή τους (Kiss, 2015).

Είναι επιβεβλημένη, λοιπόν, η ανάγκη στις αναλύσεις των επιπτώσεων να αρχίσουν να υπολογίζονται και οι αξίες που οι ίδιοι οι καλλιτέχνες ή οι πολιτιστικοί οργανισμοί θεωρούν σημαντικές. Συνήθως, οι αξίες αυτές είναι κοινωνικές, πολιτικές, ψυχαγωγικές, ελευθερίας, δικαιοσύνης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και οικονομικές για τη βιωσιμότητά τους. Και αυτές πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη δημιουργία των εθνικών πολιτιστικών στρατηγικών. Τότε και μόνον τότε οι οικονομικές αναλύσεις των επιπτώσεων θα είναι χρήσιμες και θα μπορούν να μεγιστοποιήσουν την ευημερία των πολιτών μιας χώρας από όλες τις απόψεις, καθιστώντας οικονομικά βιώσιμες τις πολιτιστικές πολιτικές, αλλά και κάνοντάς τες ουσιαστικά χρήσιμες στην κοινωνία και στην οικονομία μιας χώρας.

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

4.1 Εισαγωγή

«Μπορεί η κληρονομιά να συμβάλει πραγματικά στην αειφόρο ανάπτυξη; Για μένα, το καλύτερο ερώτημα είναι: Μπορεί η αειφόρος ανάπτυξη να υπάρχει πραγματικά χωρίς να διαδραματίζει ρόλο η πολιτιστική κληρονομιά;»

Martyn Evan

Creative Director, Cathedral Group

Τα τελευταία χρόνια δεν δημιουργούνται πια περιφερειακά στρατηγικά προγράμματα που στοχεύουν στην αναδιανομή κεφαλαίων ή στην απλή ανάπτυξη, αλλά έχουν ως προτεραιότητα μια βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς.

Τα ερωτήματα που έχουν τεθεί από την επιστημονική κοινότητα παγκοσμίως τα τελευταία χρόνια, σχετικά με τον πολιτισμό και την οικονομική ανάπτυξη, έχουν να κάνουν κυρίως με την κατανόηση του ρόλου που διαδραματίζει ο πολιτισμός στην οικονομική ανάπτυξη και ευημερία μιας χώρας ή ενός τόπου. Το αρχικό ερώτημα, που ξεκίνησε να απασχολεί την επιστημονική κοινότητα, ήταν το μέγεθος της συμβολής του πολιτισμού στην ευρύτερη οικονομία. Για τη διερεύνηση του ερωτήματος αυτού πολλές χώρες, αλλά και περιφέρειες, προβαίνουν τα τελευταία 20 χρόνια σε συστηματικές αναλύσεις μεγέθους του κλάδου. Στη βιβλιογραφική ανασκόπηση υπάρχει μια διεξοδική ανάλυση και παρουσίαση αποτελεσμάτων των ερευνών αυτών. Κατά τη διενέργεια των μελετών αυτών προέκυψε ένα άλλο μεγάλο ερώτημα, σχετικά με τον ορισμό του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Παγκοσμίως έχει γίνει μεγάλη προσπάθεια για τη δημιουργία ενός ενιαίου εννοιολογικού πλαισίου. Η δημιουργία πολιτιστικών στατιστικών από οργανισμούς και χώρες, όπως η UNESCO, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Ηνωμένο Βασίλειο, ο Καναδάς, η Αυστραλία κ.ά., έχουν επιλύσει σε ένα βαθμό το εννοιολογικό πρόβλημα. Χρειάζεται, ωστόσο, πολύς δρόμος ακόμα για τη δημιουργία ενός ενιαίου εννοιολογικού πλαισίου για τον πολιτισμό. Άλλα ερωτήματα, τα οποία προέκυψαν με την εξέλιξη των ερευνών, είναι η σχέση του πολιτισμού με τον τουρισμό και την οικονομική ανάπτυξη. Εμβαθύνοντας ακόμα περισσότερο στα ερωτήματα σχετικά με τον πολιτισμό και την οικονομική ανάπτυξη, προκύπτουν πολλά επιμέρους ζητήματα που μελετώνται. Μερικά από αυτά αφορούν στη συμμετοχή των πολιτών και των τουριστών στον πολιτισμό, στη χρηματοδότηση των πολιτιστικών επιχειρήσεων, στην αποτελεσματικότητα των συνεργειών των καλλιτεχνών με τον

ιδιωτικό τομέα, στην επάρκεια των εκπαιδευτικών διαδικασιών, στην επίδραση του πολιτιστικού κεφαλαίου ενός τόπου στην κινητικότητα των δημιουργικών επιχειρήσεων και των εργαζομένων, στην εξισορρόπηση της βιωσιμότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς, του τουρισμού και της ευημερίας τοπικών περιοχών και στον τρόπο με τον οποίο οι τοπικές κυβερνήσεις μπορούν να προωθήσουν τον πολιτισμό (*The Impacts of Culture on the Economic Development of Cities*, 2005) (*Culture and Local Development*, 2018).

Σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο υπάρχουν πολλά παραδείγματα στα οποία φαίνεται ότι ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα έχουν συνεισφέρει καταλυτικά στην τοπική ευημερία και στη βιώσιμη ανάπτυξη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το 2017, δημιούργησε ένα εργαλείο παρακολούθησης πολιτιστικών και δημιουργικών πόλεων, υπογραμμίζοντας το ρόλο του πολιτισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη. Στο εργαλείο αυτό παρακολουθούνται 190 πόλεις (από τις 1.000 πόλεις του αστικού ελέγχου της Eurostat) σε 30 χώρες, με βάση τη δέσμευσή τους στην προώθηση των ΚΠΔ. Η ταξινόμηση γίνεται με βάση τα αποτελέσματα 29 δεικτών, οι οποίοι σχετίζονται με την πολιτιστική συμμετοχή και τις υποδομές, με τη συμβολή του πολιτισμού στην τοπική οικονομία (θέσεις εργασίας, επιχειρήσεις, καινοτομία) και με το κατά πόσο το πολιτιστικό περιβάλλον (υλικό και άυλο) προσελκύει δημιουργικά ταλέντα και τονώνει την πολιτιστική δέσμευση. Οι πόλεις επιλέχθηκαν με βάση την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής *Cities Monitor*, 2019. Σύμφωνα με αυτήν, λοιπόν, οι πρωταθλητές ανά δείκτη είναι³⁵:

- Το Παρίσι της Γαλλίας, που ξεχώρισε στην πολιτιστική εργασία, στις τοπικές και διεθνείς συνδέσεις και, τέλος, στο ανθρώπινο κεφάλαιο όσον αφορά στην εκπαίδευση (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης).
- Η Φλωρεντία της Ιταλίας, που είχε τα καλύτερα αποτελέσματα στην πολιτιστική συμμετοχή και ελκυστικότητα.
- Η Βαϊμάρη της Γερμανίας, που διακρίθηκε για τους πολιτιστικούς χώρους και τις εγκαταστάσεις.
- Το Αϊντχόβεν της Ολλανδίας, που είχε το μεγαλύτερο δείκτη στην καινοτομία και στα πνευματικά δικαιώματα.
- Η Βουδαπέστη της Ουγγαρίας, που δημιούργησε τις περισσότερες νέες θέσεις εργασίας στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα.

³⁵ *Cities Monitor*, p. 67.

- Η Γλασκόβη του Ηνωμένου Βασιλείου, που είναι πρωτοπόρος στην κοινωνική συνοχή και στην ανοχή της διαφορετικότητας.
- Η Κοπεγχάγη της Δανίας, που διακρίθηκε για την ποιότητα της διακυβέρνησης.

Σύμφωνα με τη μελέτη, τα καλύτερα αποτελέσματα τα έχουν οι χώρες της βόρειας Ευρώπης, με βαθμολογία 29, ακολουθούν οι δυτικές, με βαθμολογία 28, οι νότιες, με μεγάλη διαφορά βαθμολογίας 23, και τέλος οι ανατολικές, με βαθμολογία 19. Η Ελλάδα εντάσσεται στις νότιες χώρες και συμμετέχει με τέσσερις πόλεις στο δείκτη αυτό (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Καλαμάτα και Πάτρα). Η Αθήνα κατατάσσεται 21^η στην ομάδα των πόλεων από 500.000-1.000.000 εκατ. κατοίκους, ενώ η Θεσσαλονίκη 32^η από τις 40 χώρες στην κατηγορία 250.000-500.000. Η Αθήνα στο δείκτη «Πολιτιστικοί χώροι και εγκαταστάσεις», ο οποίος μετρά την πυκνότητα των μουσείων, τα αξιοθέατα ιστορικού, πολιτιστικού και καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, τις γκαλερί τέχνης, τους κινηματογράφους, τα θέατρα, τις μουσικές σκηνές σε σχέση με τον πληθυσμό, κατατάσσεται 1^η.

Το Παρίσι είναι η κορυφαία πολιτιστική και δημιουργική πόλη για το 2019 σε όλους σχεδόν τους δείκτες. Είναι από τις πρώτες πολιτιστικές πόλεις, αφού προσελκύει συγγραφείς, ζωγράφους, επιχειρηματίες από όλο τον κόσμο εδώ και αιώνες. Ακόμα και σήμερα, πρωτοστατεί σε επίκαιρα θέματα, όπως στην κλιματική αλλαγή και στη μετανάστευση. Κάθε χρόνο προσελκύει εκατομμύρια τουρίστες, προκειμένου να επισκεφτούν τα μουσεία της, να γευτούν το φαγητό και να ενημερωθούν για τη μόδα. Η πολιτιστική εργασία στο Παρίσι είναι τριπλάσια (9%) από αυτή της Γαλλίας (3%), όπως συμβαίνει, άλλωστε, σε πολλές πολιτιστικές πόλεις σε όλο τον κόσμο. Το Παρίσι προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να συνδυάσει τις κλασικές με τις σύγχρονες μορφές τέχνης, δημιουργεί σχήματα δημόσιου-ιδιωτικού τομέα για την ενίσχυση του πολιτισμού, ενώ γίνονται τεράστιες επενδύσεις, προκειμένου να ενωθεί το κέντρο με τα προάστια και να μετατρέψει μη ελκυστικές περιοχές σε σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Το Άμστερνταμ κατέχει την 6^η θέση (group XL 500.000-1 εκατ. κάτοικοι) και αποτελεί δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Μερικά στοιχεία που συνέβαλαν σε αυτό είναι η μεσαιωνική αρχιτεκτονική, η δυνατή οικονομία και η κοινωνική συνοχή. Επίσης, είναι παγκόσμιο εκπαιδευτικό κέντρο, με αποτέλεσμα να προσελκύει πολυεθνικές μεγάλου μεγέθους και ερευνητές από όλο τον κόσμο (Van Puffelen 1989, KPMG 1994, Davies 1999)³⁶. Το Άμστερνταμ έχει ένα τεράστιο ποσοστό κατοίκων ξένης υπηκοότητας και αυτό σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την ανεκτικότητα του και με το ότι είναι εδώ και αιώνες κέντρο εμπορίου και εκπαίδευσης. Η πόλη επενδύει στη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα στον πολιτισμό εδώ και πολλά χρόνια, δίνοντας έμφαση στην οικονομική βιωσιμότητα

³⁶ Μελέτη «*The impact of culture on the economic developments on cities*», p. 95.

των σχεδίων. Τα τελευταία χρόνια, λόγω του υπερτουρισμού (15 εκατ. τουρίστες ανά έτος), εφαρμόζονται πολιτικές αποκέντρωσης ενισχύοντας τα προάστια, προκειμένου να εξισορροπηθεί η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με τους τουρίστες αλλά και τους κατοίκους. Τέλος, το Άμστερνταμ έχει επεκτείνει το ωράριο πολλών πολιτιστικών χώρων και επιχειρήσεων, υποστηρίζοντάς το, μάλιστα, με τη δημιουργία ενός κρατικό θεσμού, του «Δημάρχου νύχτας».

Το Δουβλίνο είναι μία ακόμα δημιουργική πόλη που, λόγω της απόφασής της να επενδύσει στον πολιτισμό και στη δημιουργικότητα, έγινε μια εκσυγχρονισμένη πόλη. Η πολιτιστική προσφορά του προσελκύει εκατομμύρια τουρίστες αλλά και πολυεθνικές εταιρίες (250 παγκόσμιους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς και εννέα από τις δέκα πρώτες παγκόσμιες εταιρίες ΤΠΕ). Το πολιτιστικό κεφάλαιο του Δουβλίνου περιλαμβάνει 62 μουσεία, 51 δημόσιες βιβλιοθήκες, τρία πανεπιστήμια και 53 γκαλερί τέχνης. Στην πόλη δραστηριοποιούνται, επίσης, επτά εθνικοί πολιτιστικοί φορείς, όπως η Εθνική Πινακοθήκη της Ιρλανδίας, το Ιρλανδικό Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης και η Εθνική Αίθουσα Συναυλιών. Τέλος, το Δουβλίνο είναι γνωστό για τη μουσική του σκηνή, καθώς επίσης και για τις λογοτεχνικές του προσωπικότητες (π.χ. ο Seamus Heaney, ο James Joyce, ο Oscar Wilde). Για την προώθηση, λοιπόν, του πολιτιστικού του κεφαλαίου καθιέρωσε ένα βραβείο λογοτεχνίας, που από το 1994 συνδέει τους λάτρεις της λογοτεχνίας με βιβλιοθήκες και συγγραφείς σε όλο τον κόσμο. Προκειμένου το Δουβλίνο να παραμείνει μια δημιουργική πόλη σε αυτό το διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, έχει σκοπό να επενδύσει τα επόμενα χρόνια 440 εκατ. ευρώ στα εθνικά πολιτιστικά ιδρύματά του, να ψηφιοποιήσει όλες τις συλλογές των εθνικών πολιτιστικών ιδρυμάτων, να δημιουργήσει καινούργιες πολιτιστικές συνοικίες κ.ά. Η πολιτιστική του στρατηγική για το 2021 είναι: «*Η θέση της Πολιτιστικής και Δημιουργικής Βιομηχανίας ως κεντρικής σημασίας για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα και τη φήμη του Δουβλίνου ως σύγχρονης ευρωπαϊκής πόλης*» (BOP Consulting, 2018).

Στο πλαίσιο του προγράμματος *Cultural Capital of Europe*, πολλές ευρωπαϊκές πόλεις εφάρμοσαν επαναστατικές πολιτικές σχετικά με την πολιτιστική διαχείριση, όπως το Μονς (Βέλγιο, 2015), η Λίβερπουλ (Η.Β., 2008) και η Ματέρα (Ιταλία, 2019). Αρκετές ελληνικές πόλεις στο παρελθόν έχουν πάρει τον τίτλο *European Capital of Culture*, όπως η Αθήνα το 1985, η Θεσσαλονίκη το 1997, η Πάτρα το 2006 και η Ελευσίνα η οποία ήταν πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης το 2021. Μαζί με την Ελευσίνα διεκδίκησαν τον τίτλο της πολιτιστικής πρωτεύουσας η Καλαμάτα και η Ρόδος.

Η μελέτη «*The Cultural and Creative Cities Monitor: 2019*» επισημαίνει μια επίσης θετική διασύνδεση ανάμεσα στις πόλεις που έχουν υψηλές επιδόσεις στον ΚΠΔ και στο ετήσιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ και αναφέρει ότι «*ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει ο πολιτισμός στην ανάπτυξη των εθνών, των περιφερειών και, ειδικότερα, των πόλεων αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο σε διεθνές επίπεδο. Η Ατζέντα για την Αειφόρο Ανάπτυξη του 2030, που εγκρίθηκε το Σεπτέμβριο του 2015 από τα Ηνωμένα Έθνη, αναφέρει για πρώτη φορά τον πολιτισμό ως μέσο για την επίτευξη των στόχων της*

αιεφόρου ανάπτυξης. Δεδομένου ότι τόσο ο προσανατολισμός, όσο και η κινητήρια δύναμη της αιεφόρου ανάπτυξης, ο πολιτισμός -συμπεριλαμβανομένης της απτής και άυλης κληρονομιάς και των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών-, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην επίτευξη πολλών SDG» (Montalto et al., 2019)³⁷.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέδωσε το 2018 τη Νέα Ατζέντα για τον πολιτισμό, που έχει ως βασικό στόχο «να κάνουμε περισσότερα μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού για την οικοδόμηση συνεκτικών κοινωνιών, υποστηρίζοντας την καινοτομία, τη δημιουργικότητα και τις βιώσιμες θέσεις εργασίας και ανάπτυξης» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018).

Η παρούσα μελέτη ασχολείται με την οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Πελοποννήσου και πώς το πολιτιστικό κεφάλαιο της περιφέρειας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μοχλός ανάπτυξης και ευημερίας για την τοπική κοινωνία, όπως στις παραπάνω βέλτιστες πρακτικές. Είναι γνωστό ότι η ευημερία ενός τόπου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο που αξιοποιεί τους πόρους, τις γνώσεις, την κληρονομιά, το ταλέντο και την καινοτομία του (European Commission, 2010). Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από έντονες περιφερειακές ανισότητες και για το λόγο αυτό η αναγκαιότητα άσκησης περιφερειακής πολιτικής είναι αναγκαία (Πολύζος, 2011).

Στην πρώτη ενότητα θα γίνει μια ανάλυση των δημογραφικών και οικονομικών χαρακτηριστικών της περιφέρειας Πελοποννήσου, με σκοπό την αναγνώριση των υπαρχουσών αναγκών. Θα ακολουθήσει μια ανάλυση του πολιτιστικού κεφαλαίου της περιοχής, καθώς και της αντιστοίχισής του με τις δαπάνες και τα έσοδά του, προκειμένου να καταγραφεί η υπάρχουσα πολιτιστική κατάσταση. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί ο τουρισμός της περιφέρειας και η συσχέτισή του με τον πολιτισμό. Για την επίτευξη του στόχου αυτού θα αναλυθούν βασικά στοιχεία τουρισμού, όπως αφίξεις, διανυκτερεύσεις, δαπάνες, μέση διάρκεια διανομής και εποχικότητα. Προκειμένου να διερευνηθούν οι αναπτυξιακές προοπτικές του πολιτισμού στην περιφέρεια Πελοποννήσου, στην επόμενη ενότητα θα υπολογιστούν οι πολλαπλασιαστές προϊόντος, απασχόλησης και εισοδήματος στην περιφέρεια της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για τον υπολογισμό των πολλαπλασιαστών θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος εισροών-εκροών, για να εξεταστούν τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας και η σχέση της πολιτιστικής κληρονομιάς με την υπόλοιπη οικονομία της. Τέλος, και σύμφωνα με τα αποτελέσματα των παραπάνω κεφαλαίων σχετικά με την απασχόληση, την επιχειρηματικότητα και τον τουρισμό, θα αναπτυχθεί ένα στρατηγικό πλαίσιο δράσης με

³⁷ Το συγκεκριμένο απόσπασμα της μελέτης «*The Cultural and Creative Cities Monitor: 2019*» βρίσκεται στη σελ. 44.

συγκεκριμένες πολιτιστικές πολιτικές, ώστε ο πολιτισμός να γίνει μοχλός ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας για την περιφέρεια Πελοποννήσου.

4.2 Ο πολιτιστικός πλούτος της Πελοποννήσου

Γενικά στοιχεία Πελοποννήσου

4.2.1 Δημογραφικά στοιχεία

Η διοικητική διαίρεση της Ελλάδας έχει διαμορφωθεί σε δευτεροβάθμιο οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης, αρχικά με το ν. 1622/1986 και σε δεύτερο χρόνο, με τη μορφή που έχει σήμερα με τον Καλλικράτη, με το ν. 3852/2010. Η χώρα μας χωρίζεται σε δεκατρείς περιφέρειες, μία από τις οποίες είναι και η περιφέρεια Πελοποννήσου, που θα αναλυθεί στην παρούσα μελέτη. Η περιφέρεια Πελοποννήσου βρίσκεται στο νότιο μέρος της ηπειρωτικής Ελλάδας και περιλαμβάνει τους νομούς Αρκαδίας, Αργολίδας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας. Οι νομοί Αχαΐας και Ηλείας, παρόλο που βρίσκονται στην Πελοπόννησο, ανήκουν στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, όπως και ένα τμήμα της νοτιοανατολικής χερσονήσου της Αργολίδας ανήκει στην περιφέρεια Αττικής. Η Τρίπολη είναι η έδρα της περιφέρειας, ενώ η μεγαλύτερη πόλη της περιφέρειας Πελοποννήσου είναι η Καλαμάτα (ΕΝ.ΠΕ., 2019). Η περιφέρεια Πελοποννήσου αποτελείται από 26 δήμους, έχει έκταση 15.460 τετ. χλμ. και ο συνολικός της πληθυσμός, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, είναι 577.903 κάτοικοι.

Στον παρακάτω Πίνακα 1 παρουσιάζονται αναλυτικά οι πέντε περιφερειακές ενότητες, οι οποίες ταυτίζονται γεωγραφικά με τους νομούς. Οι πιο κατοικημένοι νομοί της περιφέρειας είναι η Μεσσηνία, που αντιστοιχεί σε 27,68% του συνόλου της περιφέρειας, και ο νομός Κορινθίας, με ποσοστό 25,09%.

Πίνακας 4.1 Αριθμός κατοίκων και έκταση ανά ΠΕ και Δήμων Πελοποννήσου

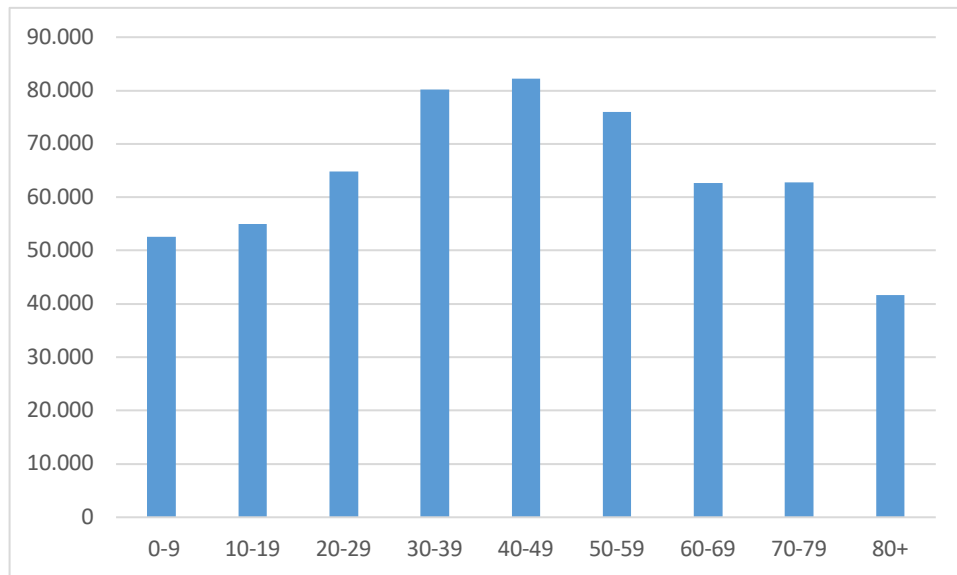
	Δήμος	Εκτ. (χμ2)	Πληθ.	Έδρα	Πληθ.	% πληθυσμού στην
Αργολίδας	Άργους-Μυκηνών	1.002,60	42.022	Άργος	97.044	16,80
	Επιδαύρου	338,06	8.115	Λιγουριό		
	Ερμιονίδας	417,6	13.551	Κρανίδι		
	Ναυπλιέων	387,8	33.356	Ναύπλιο		
Αρκαδίας	Βόρειας Κυνουρίας	575,7	10.341	Άστρος	86.685	15,00
	Γορτυνίας	1.054,30	10.109	Δημητσάνα		
	Μεγαλόπολης	727,3	10.687	Μεγαλόπολη		
	Νότιας Κυνουρίας	583,2	8.294	Λεωνίδιο		
	Τρίπολης	1.481	47.254	Τρίπολη		
Κορινθίας	Βέλου-Βόχας	164,9	19.027	Ζευγολατιό	144.983	25,09
	Κορινθίων	611,9	58.192	Κόρινθος		
	Λουτρακίου - Αγίων Θεοδώρων	293,2	21.122	Λουτράκι		
	Νεμέας	192,5	6.483	Νεμέα		
	Ξυλοκάστρου - Ευρωστίνης	411,5	17.365	Ξυλόκαστρο		
	Σικυωνίων	599	22.794	Κιάτο		
Λακωνίας	Ανατολικής Μάνης	510,5	13.005	Γύθειο	89.138	15,43
	Ελαφονήσου	18	1.041	Ελαφώνησος		
	Ευρώτα	654,3	17.891	Σκάλα		
	Μονεμβασίας	908,2	21.942	Μολάοι		
	Σπάρτης	1181,9	35.259	Σπάρτη		
Μεσσηνίας	Δυτικής Μάνης	402,8	6.945	Καρδαμύλη	159.954	27,68
	Καλαμάτας	440,3	69.849	Καλαμάτα		
	Μεσσήνης	563,7	23.482	Μεσσήνη		
	Οιχαλίας	411,4	11.228	Μελιγαλάς		
	Πύλου-Νέστορος	554,30	21.077	Πύλος		
	Τριφυλίας	612,1	27.373	Κυπαρισσία		
	Σύνολο	15.098,06	577.804			

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (απογραφή πληθυσμού 2011 - αναθεώρηση αποτελεσμάτων 2014).

Μέσα από την ηλικιακή διάρθρωση μιας περιφέρειας αποτυπώνεται η δημογραφική εξέλιξή της. Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες, η περιφέρεια Πελοποννήσου έχει χαμηλό ποσοστό κατοίκων ηλικίας 0-19, μαζί με την περιφέρεια Ηπείρου, ενώ έχει ταυτόχρονα και το μεγαλύτερο ποσοστό κατοίκων ηλικίας 80+. Ο συνδυασμός αυτός καταδεικνύει τη σπουδαιότητα του δημογραφικού προβλήματος που θα αντιμετωπίσει η περιφέρεια τα επόμενα χρόνια. Αν δεν αντιμετωπιστεί η υπογονιμότητα με πολιτικές προσέλκυσης νέων, μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας και ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος για νεοφυείς επιχειρήσεις, η περιφέρεια Πελοποννήσου θα βρεθεί σε πολύ δύσκολη θέση.

Όσον αφορά στη διάρθρωση του πληθυσμού με βάση το φύλο, στην Ελλάδα το ποσοστό των ανδρών είναι 49,03% και των γυναικών 50,97%. Στην περιφέρεια Πελοποννήσου το ποσοστό αυτό αντιστρέφεται και οι άνδρες έχουν ποσοστό 50,49%, ενώ οι γυναίκες 49,51%. Οι διαφορές των ποσοστών αυτών βέβαια είναι αμελητέες (στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ).

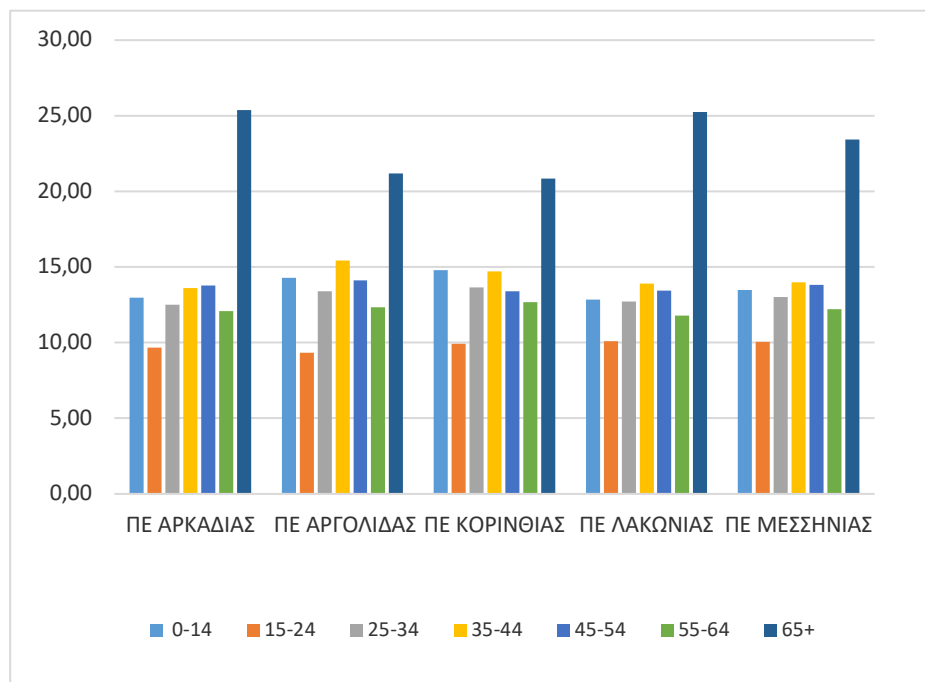
Διάγραμμα 4.1 Ηλικιακή διάρθρωση περιφέρειας Πελοποννήσου σε αριθμό μόνιμων κατοίκων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (απογραφή πληθυσμού 2011).

Στο παρακάτω διάγραμμα αναλύεται περαιτέρω η ηλικιακή διαστρωμάτωση ανά περιφερειακή ενότητα. Οι περιφερειακές ενότητες Αρκαδίας και Λακωνίας έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό κατοίκων ηλικίας 65+. Τα ποσοστά αυτά επιβεβαιώνουν το δημογραφικό πρόβλημα της περιφέρειας, το οποίο εντείνεται στις προαναφερθείσες περιφερειακές ενότητες.

Διάγραμμα 4.2 Ηλικιακή διάρθρωση ανά περιφερειακή ενότητα της Πελοποννήσου (%)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (απογραφή πληθυσμού 2011).

Στον Πίνακα 2 απεικονίζεται η εκπαιδευτική διάρθρωση σε όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας. Το επίπεδο εκπαίδευσης είναι αδιαμφισβήτητα ένας παράγοντας ανάπτυξης για μια χώρα, μια περιφέρεια, αλλά και για μια κοινωνία. Τα υψηλότερα ποσοστά εκπαίδευσης στην Ελλάδα τα έχει η περιφέρεια Αττικής και ακολουθεί η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Δυστυχώς, η περιφέρεια Πελοποννήσου, μαζί με την περιφέρεια νοτίου Αιγαίου και ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά σε πτυχιούχους ανώτατης εκπαίδευσης. Από τον παρακάτω πίνακα καθίσταται σαφής η διαφορά των ποσοστών των αποφοίτων δημοτικού, γυμνασίου και ανώτατης εκπαίδευσης στο σύνολο της Ελλάδας. Το πρόβλημα επιδεινώνεται αρκετά στις περιφέρειες της χώρας. Τα μικρότερα ποσοστά αποφοίτων δημοτικού και γυμνασίου έχει η Αττική, ενώ τα υψηλότερα οι περιφέρειες ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου.

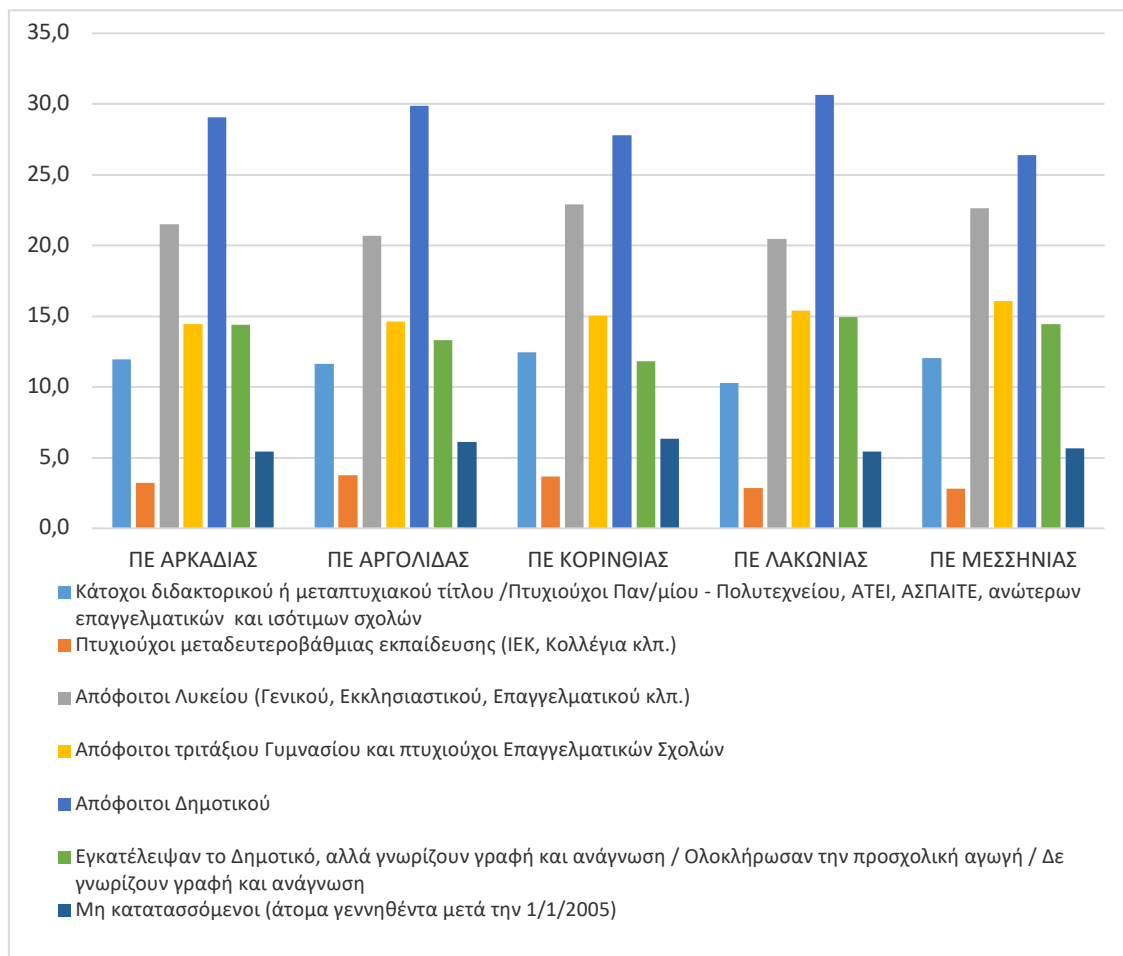
Πίνακας 4.2 Επίπεδο εκπαίδευσης ανά περιφερειακή ενότητα στην Ελλάδα %

Τόπος μόνιμης διαμονής	Πτυχιούχοι Ανώτατης εκπαίδευσης	Πτυχιούχοι επαγγελματικών σχολών και μεταδευτ/βθμιας	Απόφοιτοι Λυκείου	Απόφοιτοι Γυμνασίου	Απόφοιτοι Δημοτικού	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	15,89	5,48	23,41	13,21	23,34	12,42
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	11,34	3,85	18,91	11,99	30,42	17,13
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	15,58	5,07	22,68	13,49	23,99	12,75
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	12,12	3,93	19,97	14,41	28,97	14,73
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	13,69	3,65	20,17	12,28	28,84	15,66
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	13,68	4,07	20,18	12,53	27,10	16,14
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	11,17	4,09	21,46	14,43	27,93	15,13
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	11,19	5,24	20,70	14,57	28,71	13,48
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	11,61	3,20	22,86	13,24	27,63	15,33
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	11,10	3,96	21,86	15,21	28,38	13,66
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ	21,01	7,41	26,86	12,47	16,89	9,21
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	12,44	5,21	21,68	13,60	28,99	12,04
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	10,99	5,92	21,85	15,58	26,28	12,39
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ	13,71	4,84	21,93	14,08	25,70	12,46

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (απογραφή πληθυσμού 2011 - ομαδοποίηση της συγγραφέως)³⁸.

Όσον αφορά στην περιφέρεια Πελοποννήσου, μια επιμέρους ανάλυση παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3, η οποία αναφέρεται στα ποσοστά του πληθυσμού των περιφερειακών ενοτήτων Πελοποννήσου ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν σε επίπεδο χώρας τώρα αναλύονται και σε επίπεδο περιφερειακών ενοτήτων, με τη Λακωνία να έχει το χαμηλότερο επίπεδο αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το υψηλότερο αποφοίτων δημοτικού.

Διάγραμμα 4.3 Επίπεδο εκπαίδευσης ανά περιφερειακή ενότητα της Πελοποννήσου (%)

³⁸ Η ομαδοποίηση έχει να κάνει με την κατηγορία ανώτατη εκπαίδευση, η οποία περιλαμβάνει τους κατόχους διδακτορικού, μεταπτυχιακού, ΑΕΙ, ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους πτυχιούχους ανώτερων επαγγελματικών σχολών, ΙΕΚ, κολεγίων κλπ. Τέλος, η τελευταία κατηγορία αποτελείται από αυτούς που δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση, αυτούς που ολοκλήρωσαν την προσχολική αγωγή και αυτούς που εγκατέλειψαν το δημοτικό.

4.2.2 Οικονομικά στοιχεία περιφέρειας Πελοποννήσου

Στην Ελλάδα το πρόβλημα της περιφερειακής ανισότητας είναι ιδιαίτερα έντονο, αφού το 50% του πληθυσμού, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, κατοικεί σε δύο από τις δεκατρείς περιφέρειες, ενώ το 50% του ΑΕΠ παράγεται στην περιφέρεια Αττικής (Πολύζος, 2011).

Οι ανισότητες στην περιφερειακή ανάπτυξη αναφέρονται κυρίως στις οικονομικές ευκαιρίες, στους κινδύνους, αλλά και στους περιορισμούς που υφίσταται μια περιφερειακή οικονομία σε σχέση με την εθνική οικονομία. Στην περίπτωση της περιφέρειας Πελοποννήσου, ενώ διαχρονικά είχε βαρύνουσα σημασία, τα τελευταία χρόνια έχει περιοριστεί σημαντικά η συμμετοχή της στο ΑΕΠ της χώρας (Μίσσος and Βαΐτσος, 2012).

Τα βασικά χαρακτηριστικά του περιφερειακού προβλήματος στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Πολύζο (2011), είναι το κατά κεφαλήν εισόδημα, το επίπεδο ευημερίας, οι οικονομικές ευκαιρίες, η εκπαίδευση, οι υγειονομικές και πολιτιστικές υπηρεσίες, καθώς και η κατεύθυνση των επενδύσεων³⁹. Η περιφερειακή πολιτική είναι η λύση στα παραπάνω προβλήματα με μέτρα μείωσης της ανεργίας και δίκαιης κατανομής του εισοδήματος, με ανάπτυξη υποδομών, με τη διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής, με την προστασία του περιβάλλοντος, με κοινωνική συνοχή, με χορήγηση επιδοτήσεων και φορολογικών κινήτρων και με την αποκέντρωση υπηρεσιών.

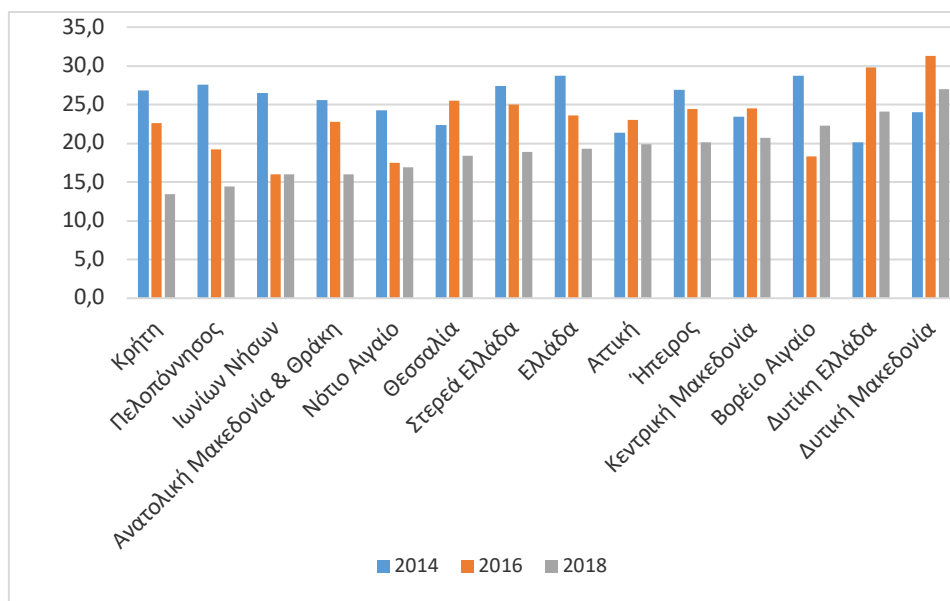
Στην ενότητα αυτή θα αναλυθούν μερικοί μακροοικονομικοί δείκτες, όπως οι εργαζόμενοι, το ΑΕΠ, ο αριθμός επιχειρήσεων, προκειμένου να παρουσιαστεί το πρόβλημα της περιφέρειας, καθώς και η πολιτιστική οικονομία της.

4.2.3 Απασχόληση στην περιφέρεια Πελοποννήσου

Η απασχόληση στην Ελλάδα στα χρόνια της κρίσης, και λόγω των δημοσιονομικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν από το 2009 και μετά, συρρικνώθηκε, αυξάνοντας την ανεργία πανελλαδικά. Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται τα ποσοστά ανεργίας ανά περιφέρεια και αντικατοπτρίζεται ξεκάθαρα η βελτίωση της απασχόλησης και η μείωση της ανεργίας χρόνο με το χρόνο πανελλαδικά. Παρ' όλα αυτά, οι περιφέρειες με το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας είναι η δυτική Μακεδονία και η δυτική Ελλάδα. Η περιφέρεια Πελοποννήσου έχει το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας μετά την Κρήτη το 2018.

³⁹ Ο Πολύζος στο βιβλίο του «Περιφερειακή Ανάπτυξη», στις σελίδες 47-78, αναπτύσσει περαιτέρω το περιφερειακό πρόβλημα και αναφέρει την αστικοποίηση, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, την εθνική συνεκτικότητα και τη μείωση του κοινωνικού μισθού.

Διάγραμμα 4.4 Ποσοστά ανεργίας στην ελληνική επικράτεια ανά περιφέρεια για τα έτη 2014, 2016, 2018

Πηγή: Eurostat, *lfst_r_lfu3rt*.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι απασχολούμενοι ανά διψήφιο κλάδο δραστηριότητας (ΣΤΑΚΟΔ-08, NACE Rev2) στην περιφέρεια Πελοποννήσου. Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού στην περιφέρεια απασχολείται στον αγροτικό και κτηνοτροφικό κλάδο, με 30,57%, ακολουθεί το λιανικό εμπόριο, με ποσοστό απασχολούμενων 11%, η εστίαση, με 7,5%, η δημόσια διοίκηση, με 7,3%, η εκπαίδευση, με 6,4% και η υγεία, με 4,3%.

Πίνακας 4.3 Εργαζόμενοι ανά διψήφιο κλάδο δραστηριότητας (ΣΤΑΚΟΔ-08, NACE Rev2) στην περιφέρεια Πελοποννήσου, 2016⁴⁰

Περιφέρεια	Απασχολούμενοι	% εργαζομένων στην περιφέρεια
Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	59.065	30,57
Δασοκομία και υλοτομία	121	0,06
Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	1.543	0,80
Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη	0	0,00
Άντληση αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου	0	0,00

⁴⁰ Οι δραστηριότητες με το πράσινο αναφέρονται στον τουρισμό και με το μπλε στις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες. Λόγω της δευτεροβάθμιας ανάλυσης, η χαρτογράφηση των ΚΠΔ δεν είναι πλήρης. Κάποιοι κωδικοί περιλαμβάνουν και μη πολιτιστικές δραστηριότητες, ενώ κάποιοι άλλοι παραλείπονται τελείως. Για μια πλήρη χαρτογράφηση των πολιτιστικών επαγγελμάτων θα έπρεπε να υπήρχε τετραβάθμια ανάλυση, που δυστυχώς δεν παρέχεται ακόμα στην Ελλάδα.

Εξόρυξη μεταλλευμάτων	0	0,00
Λοιπά ορυχεία και λατομεία	28	0,01
Υποστηρικτικές δραστηριότητες εξόρυξης	0	0,00
Βιομηχανία τροφίμων	4.284	2,22
Ποτοποιία	471	0,24
Παραγωγή προϊόντων καπνού	678	0,35
Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	0	0,00
Κατασκευή ειδών ένδυσης	230	0,12
Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	27	0,01
Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα, κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	789	0,41
Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	65	0,03
Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	46	0,02
Παραγωγή οπτανθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	762	0,39
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	374	0,19
Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικώνσκευασμάτων	190	0,10
Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	73	0,04
Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	252	0,13
Παραγωγή βασικών μετάλλων	94	0,05
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	661	0,34
Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	39	0,02
Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	403	0,21
Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	176	0,09
Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	130	0,07
Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	0	0,00
Κατασκευή επίπλων	238	0,12
Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	261	0,13
Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού	425	0,22
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	2.209	1,14
Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	200	0,10
Επεξεργασία λυμάτων	0	0,00
Συλλογή, επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων, ανάκτηση υλικών	831	0,43
Δραστηριότητες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες για τη διαχείριση αποβλήτων	0	0,00
Κατασκευές κτιρίων	5.332	2,76
Έργα πολιτικού μηχανικού	810	0,42
Εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες	4.852	2,51
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	2.056	1,06
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	5.008	2,59
Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	21.181	10,96
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	3.459	1,79
Πλωτές μεταφορές	699	0,36
Αεροπορικές μεταφορές	28	0,01
Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	260	0,13

Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες	732	0,38
Καταλύματα	3.088	1,60
Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	14.438	7,47
Εκδοτικές δραστηριότητες	402	0,21
Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις	0	0,00
Δραστηριότητες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	206	0,11
Τηλεπικοινωνίες	614	0,32
Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες	220	0,11
Δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφορίας	73	0,04
Δραστηριότητες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές δραστηριότητες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	1.002	0,52
Ασφαλιστικά, ανασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	564	0,29
Δραστηριότητες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες	470	0,24
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	132	0,07
Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες	3.645	1,89
Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων, δραστηριότητες παροχής συμβουλών διαχείρισης	387	0,20
Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μηχανικών, τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις	1.349	0,70
Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη	144	0,07
Διαφήμιση και έρευνα αγοράς	0	0,00
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	462	0,24
Κτηνιατρικές δραστηριότητες	290	0,15
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	0	0,00
Δραστηριότητες απασχόλησης	56	0,03
Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλων υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	212	0,11
Δραστηριότητες παροχής προστασίας και έρευνας	394	0,20
Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους	1.066	0,55
Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη και άλλες δραστηριότητες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	567	0,29
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	14.072	7,28
Εκπαίδευση	12.426	6,43
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας	8.291	4,29
Δραστηριότητες βοήθειας κατ'οίκον. Δραστηριότητες παροχής στέγης και φιλοξενίας (Δραστηριότητες ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας με παροχή καταλύματος)	434	0,22
Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	541	0,28
Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	88	0,05
Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχαιοφυλακείων, μουσείων, και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες	660	0,34
Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	474	0,25
Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	561	0,29
Δραστηριότητες οργανώσεων	2.103	1,09
Επισκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης	500	0,26
Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	1.928	1,00
Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού	2.297	1,19
Μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες ιδιωτικών νοικοκυριών, που αφορούν την παραγωγή αγαθών-και υπηρεσιών-για ίδια χρήση	0	0,00

Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων	0	0,00
---	---	------

Ο δείκτης του περιφερειακού ΑΕΠ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κατανομή εγχώριων αλλά και κοινοτικών κονδυλίων. Τα τελευταία χρόνια γίνεται μια προσπάθεια ένα μεγάλο μέρος των εθνικών κονδυλίων να κατανέμεται σε λιγότερο ευημερούσες περιφέρειες. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ υπολογίζεται ως ο λόγος του πραγματικού ΑΕΠ προς το μέσο πληθυσμό ενός συγκεκριμένου έτους. Το ΑΕΠ μετρά την αξία της τελικής συνολικής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από μια οικονομία σε μια δεδομένη χρονική περίοδο.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές για τις 13 περιφέρειες της Ελλάδος⁴¹. Είναι εμφανής η οικονομική κρίση της χώρας και πώς αυτή επηρέασε τις περιφέρειές της. Η Αττική έχει το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ενώ το Βόρειο Αιγαίο το χαμηλότερο. Η Πελοπόννησος είναι ακριβώς στη μέση της κατάταξης, χωρίς να έχει επανέλθει, βέβαια, στα επίπεδα του 2009.

Πίνακας 4.4 Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) κατά κεφαλήν σε τρέχουσες τιμές αγοράς για τις περιφέρειες της Ελλάδος NUTS 2, 2009-2018

GEO/TIME	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Βόρειο Αιγαίο	7.000	5.900	4.700	3.400	2.900	2.900	2.700	2.300	2.000	1.800
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	5.300	5.100	3.300	2.400	1.500	1.300	1.300	1.400	1.500	1.900
Ήπειρος	4.500	4.200	3.300	2.200	1.700	1.600	1.600	1.800	1.900	2.200
Δυτική Ελλάδα	5.700	5.400	3.900	3.100	2.200	2.100	2.200	2.100	2.200	2.700
Θεσσαλία	5.800	4.500	3.300	2.800	2.300	2.400	2.500	2.700	2.900	3.400
Κεντρική Μακεδονία	6.900	5.800	4.600	3.500	2.700	2.500	2.700	2.900	3.200	3.600
Πελοπόννησος	6.900	6.000	4.900	4.100	3.400	3.300	3.400	3.600	3.900	4.300
Δυτική Μακεδονία										

⁴¹ Δεν θα πρέπει να συγχέεται η έννοια του περιφερειακού κατά κεφαλής εισοδήματος με το περιφερειακό κατά κεφαλήν ΑΕΠ. (Eurostat regional yearbook, 2011). Ο ορισμός του περιφερειακού πληθυσμού βασίζεται στο κεφ. 11 του ESA 2010, παρ. 11.05.

	7.600	7.400	6.900	6.700	5.700	6.300	5.800	4.400	4.700	4.800
Κρήτη	8.500	7.400	5.500	4.000	3.600	3.900	4.100	3.800	4.400	4.800
Στερεά Ελλάδα	8.600	7.700	6.500	5.400	4.400	4.200	4.300	4.700	5.200	5.800
Ιόνιοι Νήσοι	0.200	9.100	6.600	5.600	4.700	5.000	5.100	5.200	5.500	6.000
Ελλάδα	1.400	0.300	8.600	7.300	6.500	6.400	6.400	6.400	6.800	7.200
Νότιο Αιγαίο	2.900	1.700	9.700	8.200	7.900	8.000	8.300	7.800	8.100	8.700
Αττική	9.000	7.600	5.400	3.500	2.500	2.400	2.200	2.200	2.800	3.300

Πηγή: Eurostat, nama_10r_2gdp.

Στον πίνακα που ακολουθεί αναλύεται η συμμετοχή κάθε περιφέρειας στη συνολική ΑΠΑ της Ελλάδος, εκφρασμένη ως ποσοστό επί του συνόλου, ενώ η ελληνική οικονομία είναι χωρισμένη σε 16 κλάδους. Στην Αττική παράγεται το 47,9% της ΑΠΑ στην ελληνική επικράτεια. Στον πίνακα αυτό φαίνεται ευκρινώς η περιφερειακή ανισότητα. Σε όλους τους κλάδους η Αττική κατέχει σχεδόν το 50% της συνολικής ΑΠΑ, ενώ στον κλάδο της ενημέρωσης και επικοινωνίας, επιστημονικών δραστηριοτήτων και δημόσιας διοίκησης ξεπερνάει το 65%. Οι μόνοι κλάδοι που έχουν κάποια χωρική διασπορά είναι ο αγροτικός και κτηνοτροφικός κλάδος, όπως και ο τουριστικός κλάδος (καταλύματα και εστίαση). Η Πελοπόννησος έχει ένα αρκετά καλό ποσοστό στον αγροτικό κλάδο, όμως στον τουριστικό και επιστημονικό υπάρχουν μεγάλα περιθώρια εξέλιξης.

Πίνακας 4.5 Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ανά περιφέρεια στην Ελλάδα έτους 2015 για 16 κλάδους, ως ποσοστό επί του συνόλου.

	Αττική	Βόρειο Αιγαίο	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη	Αν. Μακ. και Θράκη	Κεντρική Μακεδονία	Δυτική Μακεδονία	Ήπειρος	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Δυτική Ελλάδα	Στερεά Ελλάδα	Πελοπόννησος
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	4,4	1,9	2,2	9,3	6,9	19,4	,8	,6	4,8	,8	1,8	,0	10,1
Ορυχεία και λατομεία - Μεταποίηση-παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	34,9	0,7	,6	,4	,5	5,1	,0	,7	,8	,4	,1	1,7	7,2
Παροχή νερού - επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγιάνσης	0,9	,0	,5	,5	,9	3,3	,1	,1	,2	,0	,5	,8	3,2
Κατασκευές	6,2	,0	,6	,3	,7	9,7	,7	,9	,8	,0	,4	,0	9,1

Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων	0,1	,1	,6	,8	,4	6,8	,3	,1	,3	,6	,2	,4	4,1
Μεταφορές και αποθήκευση	4,5	,3	,2	,0	,5	,7	,6	,9	,7	,9	,0	,2	2,5
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	9,4	,1	5,1	4,0	,2	2,5	,0	,2	,0	,6	,1	,9	4,0
Ενημέρωση και επικοινωνία	4,3	,8	,0	,7	,9	,7	,7	,0	,7	,5	,3	,4	2,0
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	7,7	,0	,6	,5	,4	0,3	,2	,4	,7	,9	,8	,0	2,5
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	8,8	,3	,5	,6	,7	0,8	,2	,9	,9	,6	,2	,2	4,2
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	1,3	,7	,6	,7	,7	,5	,7	,2	,3	,0	,9	,5	1,8
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	5,0	,7	,8	,7	,0	1,8	,5	,0	,1	,8	,7	,2	1,6
Δημόσια διοίκηση και άμυνα - Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	5,7	,8	,8	,9	,3	3,9	,0	,4	,4	,1	,9	,9	3,7
Εκπαίδευση	1,6	,5	,2	,9	,9	8,5	,4	,4	,9	,3	,6	,1	3,8
Δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	6,9	,4	,2	,5	,1	5,5	,8	,8	,8	,4	,4	,8	4,3
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία - Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών- Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών και παραγωγή για ίδια χρήση	4,3	,2	,1	,6	,3	5,9	,5	,2	,0	,3	,8	,6	5,3
Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία	7,9	,4	,4	,0	,8	3,5	,4	,2	,1	,8	,6	,5	4,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία της συγγραφέως).

Όσον αφορά στην περιφέρεια Πελοποννήσου, στον παρακάτω πίνακα αναλύεται η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ανά περιφερειακή ενότητα για 16 κλάδους. Δυστυχώς, δεν υπάρχει δυνατότητα περαιτέρω ανάλυσης. Οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία στην Πελοπόννησο είναι η γεωργία, η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, η διαχείριση ακίνητης περιουσίας, καθώς και η δημόσια διοίκηση. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνονται και με την ανάλυση της απασχόλησης. Είναι φανερό ότι ο κλάδος του τουρισμού (καταλύματα και εστίαση) έχει μεγάλα περιθώρια εξέλιξης, όπως επίσης ο πολιτισμός, η δημιουργικότητα και η εκπαίδευση.

Πίνακας 4.6 Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ανά περιφερειακή ενότητα, νομό και 16 κλάδους, έτους 2015, εκατ. €, σε τρέχουσες τιμές.

	Πελοπόννησος	Αργολίδα	Αρκαδία	Κορινθία	Λακωνία	Μεσσηνία
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	671	43	4	01	53	190
Ορυχεία και λατομεία -Μεταποίηση-Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	1.351	37	11	71	26	206
Παροχή νερού - επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	70	8	3	0		18
Κατασκευές	199	9	7	9	3	31
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων	675	32	2	71	8	182
Μεταφορές και αποθήκευση	273	8	5	5	9	46
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	403	01	7	7	9	109
Ενημέρωση και επικοινωνία	106	0	8	3	6	18
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	183	0	8	0	3	43
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	1.184	76	77	88	67	376
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	99	5	0	1	5	27
Διοικητικές και υποστηρικτές δραστηριότητες	42			6		15
Δημόσια διοίκηση και άμυνα - Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	606	01	05	33	2	195
Εκπαίδευση	359	9	8	7	6	99
Δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	294	1	6	5	0	82
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία-Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών-Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών για ίδια χρήση	353,87	63,68	51,52	88,72	2,42	87,52
Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία	6.868,31	1.268,01	1.227,95	1.673,90	972,95	1.725,51

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο πραγματικός ρυθμός ανάπτυξης της περιφερειακής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (ΑΠΑ) σε βασικές τιμές των περιφερειών *NUTS 2* της Ελλάδος. Ο τρόπος υπολογισμού του ρυθμού ανάπτυξης αναφέρεται στην ποσοστιαία μεταβολή σε σχέση με το προηγούμενο έτος⁴² (European Commission, 2013). Από τον πίνακα επιβεβαιώνονται ξανά τα αποτελέσματα και των προηγούμενων δεικτών. Η Κρήτη έχει το μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης 3,9%

⁴² Ο τρόπος υπολογισμού αναλύεται στο *Manual on regional accounts methods*, σελ. 79.

για το 2017, ενώ η περιφέρεια Πελοποννήσου ακολουθεί στην τρίτη θέση με 2,2%. Στις τελευταίες θέσεις είναι ξανά η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη με 0,6%.

Πίνακας 4.7 Ρυθμοί ανάπτυξης των περιφερειών της Ελλάδας για το διάστημα 2011-2017.

GEO/TIME	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	-11,4	-5,2	-4,8	-0,4	-1,1	0,4	0,6
Ήπειρος	-6,6	-7,4	-1,8	1,1	-0,7	0,4	0,6
Ιόνια Νησιά	-12,3	-3,9	-2,6	3,7	0,2	-1,5	1
Δυτική Ελλάδα	-10,1	-4,8	-5	0,8	-1	-2	1
Βόρειο Αιγαίο	-6,8	-6,9	-1	0,9	-1,4	-2,5	1,1
Δυτική Μακεδονία	-2,2	-5,4	-9,6	-1	-5,9	-8,9	1,6
Θεσσαλία	-8,5	-2,3	-1,7	2,4	-0,3	-0,1	1,6
Κεντρική Μακεδονία	-8,2	-6,9	-3,4	0	0,6	0,6	1,9
Ελλάδα	-9	-6,4	-2,7	0,5	-0,6	-1	2
Νότιο Αιγαίο	-7,6	-5,4	0,9	2,7	0,7	-3,7	2,1
Αττική	-9,6	-7,1	-2,2	0	-0,9	-1,3	2,2
Πελοπόννησος	-7,2	-5	-2,8	0,4	0,2	0,4	2,3
Στερεά Ελλάδα	-7,3	-6,3	-5,1	-1,3	-1,1	2,4	3,4
Κρήτη	-10,2	-7,8	0,5	4,2	0,6	-2,6	3,9

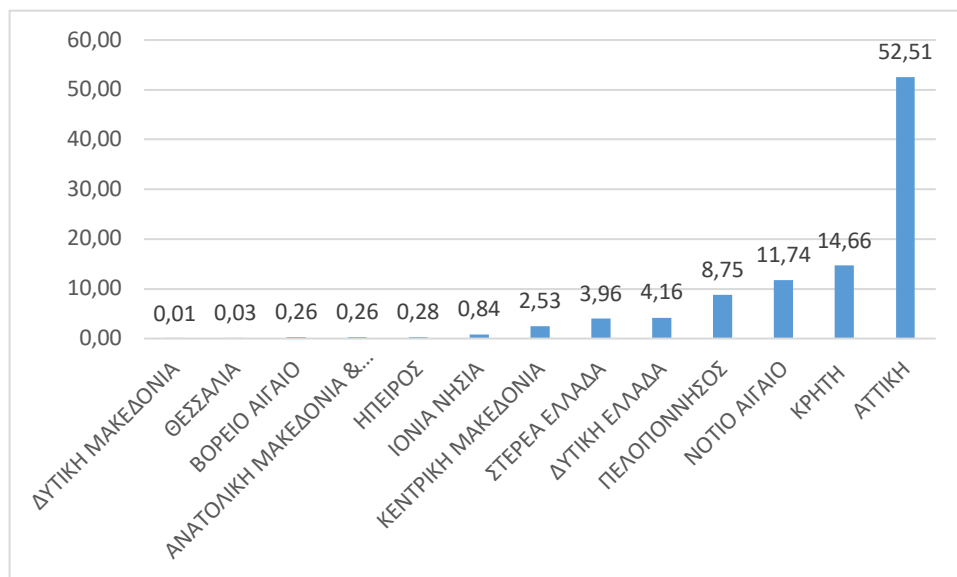
Πηγή: Eurostat, nama_10r_2gvagr.

4.3 Πολιτιστικό κεφάλαιο περιφέρειας Πελοποννήσου

Η Πελοπόννησος είναι μια περιφέρεια ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Διαθέτει σπουδαία μνημεία από κάθε περίοδο, όπως αρχαιολογικούς χώρους, βυζαντινές εκκλησίες και εντυπωσιακά κάστρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι πέντε από τα δεκαοκτώ ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που συγκαταλέγονται στον κατάλογο της UNESCO, βρίσκονται στην Πελοπόννησο. Πρόκειται για το Ναό του Επικούρειου Απόλλωνα, τον αρχαιολογικό χώρο της Ολυμπίας, το Ασκληπιείο Επιδαύρου, τον Μυστρά και, τέλος, τις Μυκήνες και την Τίρυνθα. Στην περιφέρεια Πελοποννήσου βρίσκονται τα τρία από αυτά (ο αρχαιολογικός χώρος Ασκληπιείου Επιδαύρου, ο Μυστράς, οι Μυκήνες και η Τίρυνθα). Στην περιφέρεια Πελοποννήσου υπάρχουν περισσότεροι από δεκαοκτώ αρχαιολογικοί χώροι και άλλα τόσα μουσεία, τα οποία λειτουργούν υπό την εποπτεία του ΥΠΠΟΑ, ενώ οι εισπράξεις και επισκέψεις παρακολουθούνται από την ΕΛΣΤΑΤ. Στα Διαγράμματα 5 και 6 καταγράφονται οι εισπράξεις και επισκέψεις πολιτιστικών χώρων ανά περιφερειακή ενότητα. Εκτός από τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία, η περιφέρεια Πελοποννήσου διαθέτει ακόμα παραδοσιακούς οικισμούς, με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στη Λακωνική Μάνη (Βάθεια, Κοίτα, Μίνα, Οίτυλο, Αρεόπολη κ.ά.). Η δημιουργία δικτύων πολιτιστικών διαδρομών είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται στην περιοχή για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Στην Πελοπόννησο ακόμα υπάρχουν 26 βιβλιοθήκες, 9 πολιτιστικά ιδρύματα με έδρα την περιφέρεια Πελοποννήσου και 22 νομικά πρόσωπα και κοινωφελείς

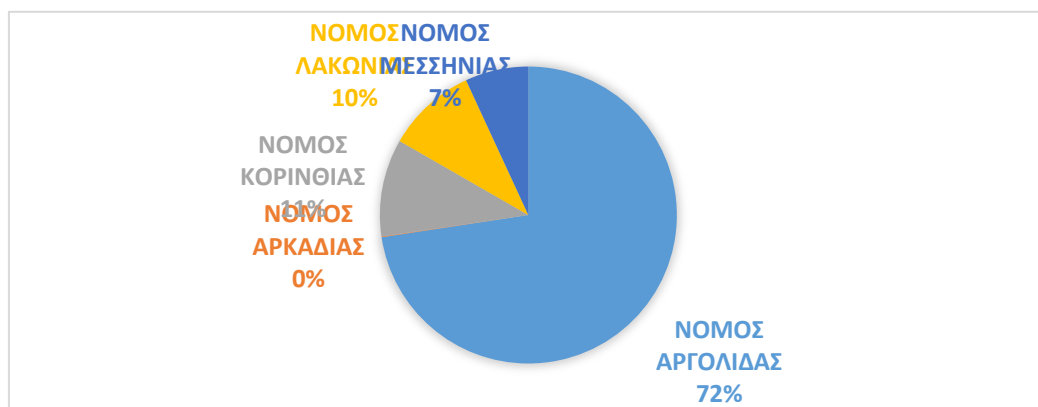
επιχειρήσεις δήμων με σκοπό την προώθηση του πολιτισμού. Τέλος, πολλά καλλιτεχνικά φεστιβάλ λαμβάνουν χώρα στην Πελοπόννησο, προσελκύοντας χιλιάδες κόσμο, όπως το διεθνές φεστιβάλ χορού της Καλαμάτας, το φεστιβάλ μουσικής Ναυπλίου, το φεστιβάλ ντοκιμαντέρ Πελοποννήσου, το φεστιβάλ αρχιτεκτονικής Λουτρακίου κ.ά. Παρ' όλα αυτά, όπως διακρίνεται στο παρακάτω διάγραμμα, η περιφέρεια Πελοποννήσου συγκεντρώνει το 8,75% των συνολικών εισπράξεων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων στην Ελλάδα. Αντίθετα, η Αττική συγκεντρώνει το 52,5 % των εισπράξεων, ενώ οι τελευταίες έξι περιφέρειες συγκεντρώνουν το 1,7%.

Διάγραμμα 4.5 Ποσοστιαία περιφερειακή κατανομή εισπράξεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, 2018

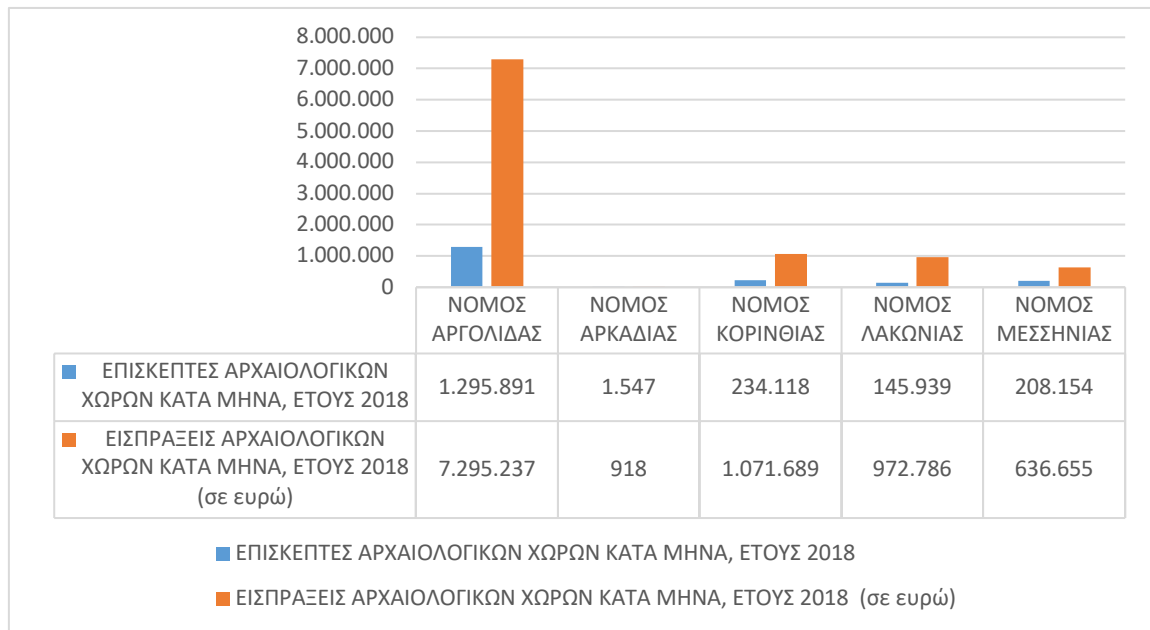

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Διάγραμμα 4.6 Εισπράξεις μουσείων ανά περιφερειακή ενότητα στην περιφέρεια Πελοποννήσου, 2018

Διάγραμμα 4.7 Εισπράξεις και επισκέπτες αρχαιολογικών χώρων ανά περιφερειακή ενότητα στην περιφέρεια Πελοποννήσου, 2018

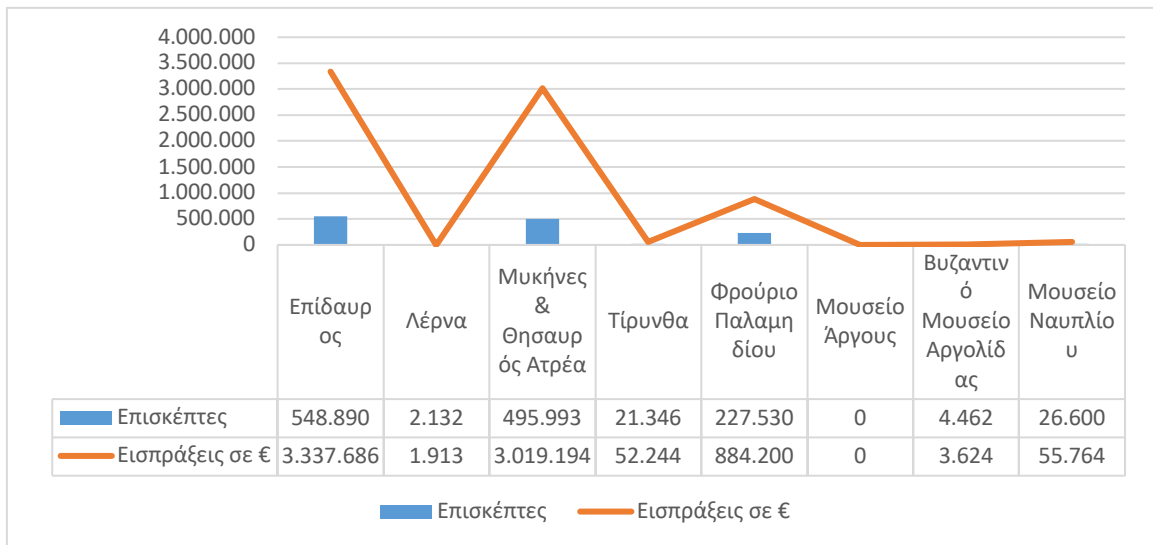

Πηγή: *ΕΛΣΤΑΤ*.

4.3.1 Αργολίδα

Η περιφερειακή ενότητα της Αργολίδας έχει τη μερίδα του λέοντος στους αρχαιολογικούς χώρους, με πρωταγωνιστή το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου. Το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου αποτελεί Μνημείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της *UNESCO* (1988) και είναι από τα καλύτερα διατηρημένα αρχαία θέατρα. Φιλοξενεί ένα από τα πιο δημοφιλή, παγκόσμιας εμβέλειας φεστιβάλ αρχαίου δράματος από το 1955. Στην Αργολίδα υπάρχουν άλλα δύο μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς της *UNESCO* (1999): η Τίρυνθα, η οποία είναι μία σημαντική μυκηναϊκή ακρόπολη, και ο αρχαιολογικός χώρος των Μυκηνών, σπουδαίο κέντρο της εποχής του Χαλκού στην Ελλάδα. Οι επισκέπτες στην Αργολίδα επικεντρώνονται στο Αρχαίο Θέατρο Επιδαύρου, στις Μυκήνες και ακολουθεί το Φρούριο Παλαμιδίου.

Διάγραμμα 4.8 Εισπράξεις και επισκέπτες μουσείων και αρχαιολογικών χώρων Αργολίδας, 2018

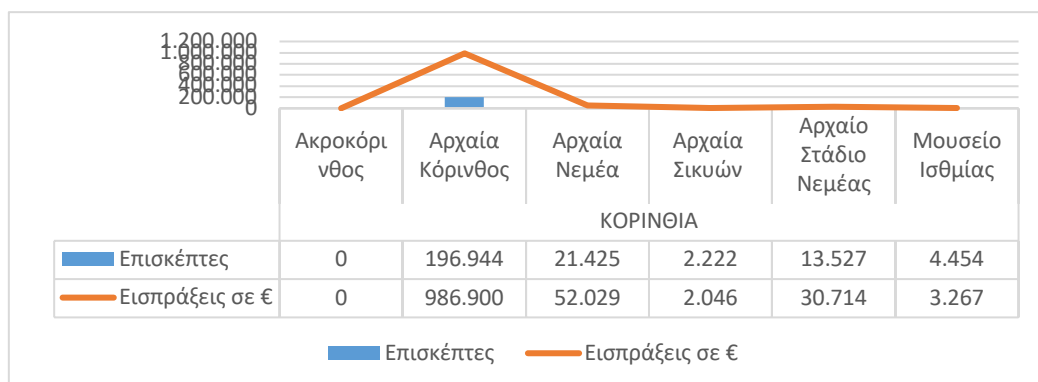
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Ωστόσο, εκτός από τα πολιτιστικά αξιοθέατα, η Π.Ε. Αργολίδας προσελκύει επισκέπτες και από τα κρουαζιερόπλοια, αφού στο λιμάνι του Ναυπλίου κάθε χρόνο φιλοξενούνται δεκάδες κρουαζιερόπλοια με χιλιάδες επιβάτες. Ενδεικτικά, το 2018 έφτασαν στο Ναύπλιο 57.894 επιβάτες και η πόλη κατετάγη στην 11^η θέση πανελλαδικά σε αριθμό αφίξεων. Επιπλέον, το φεστιβάλ Επιδάουρου, το φεστιβάλ μουσικής Ναυπλίου, το Αναπλιώτικο καρναβάλι και τα ιαματικά λουτρά των Μεθάνων αποτελούν πρόσθετους πόλους έλξης επισκεπτών.

4.3.2 Κορινθία

Η περιφερειακή ενότητα της Κορινθίας είναι και αυτή πλούσια σε πολιτιστικά αξιοθέατα. Όπως απεικονίζεται και στο παρακάτω διάγραμμα, ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Κορίνθου είναι αυτός με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα αλλά και εισπραξιμότητα. Ακολουθεί η αρχαία Νεμέα, αλλά με αισθητά μειωμένη κίνηση.

Διάγραμμα 4.9 Εισπράξεις και επισκέπτες μουσείων και αρχαιολογικών χώρων Κορινθίας, 2018

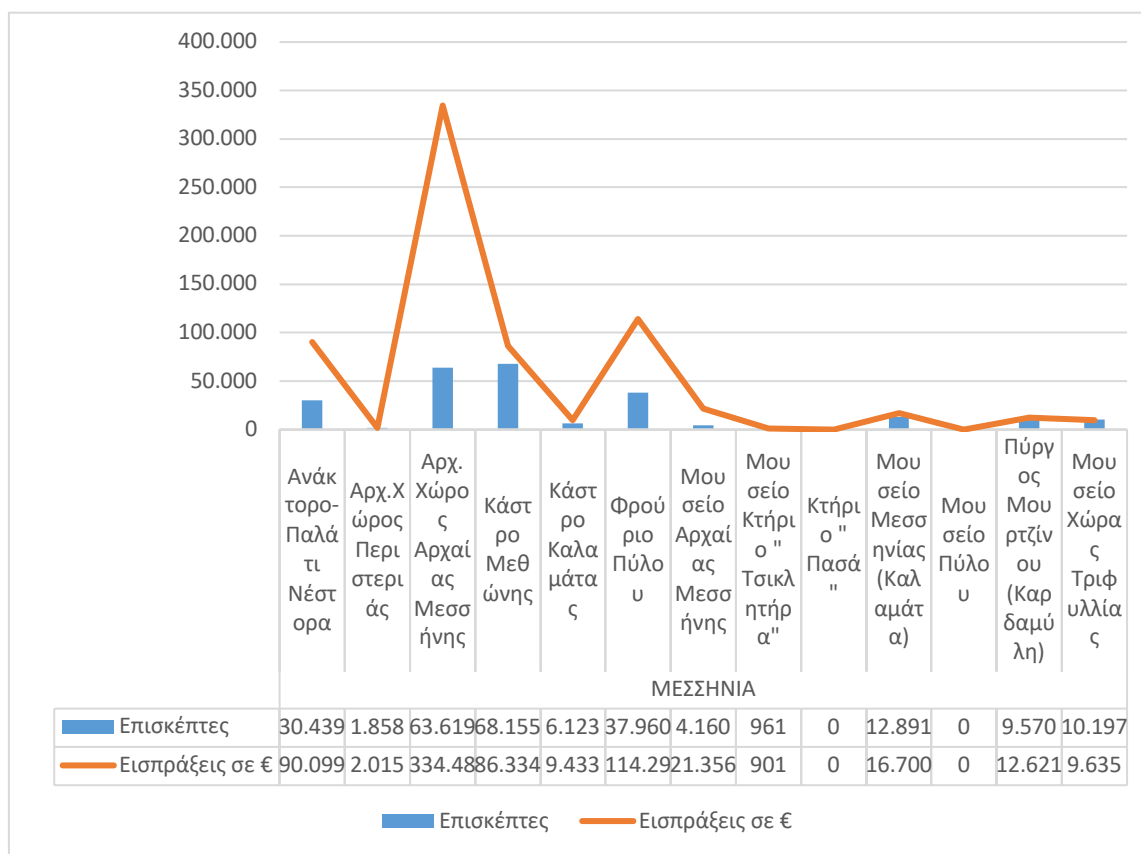
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Εκτός από το πολιτιστικό ενδιαφέρον, η Κορινθία προσελκύει επισκέπτες και για τα ιαματικά λουτρά της Ωραίας Ελένης και του Λουτρακίου. Υπάρχουν, επίσης, και διαδρομές, όπως οι δρόμοι του κρασιού Νεμέας.

4.3.3 Μεσσηνία

Η Π.Ε. Μεσσηνίας είναι πολύ σημαντική όσον αφορά στο πολιτιστικό κεφάλαιο και όχι μόνο. Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί, ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Μεσσήνης, το κάστρο της Μεθώνης και το φρούριο της Πύλου είναι οι πολιτιστικοί χώροι με τους περισσότερους επισκέπτες. Εκτός, βέβαια, από τους πολιτιστικούς χώρους του ΥΠΠΟΑ, στην Καλαμάτα άνοιξε το 2016 και η Συλλογή Ελληνικών Ενδυμασιών Βικτώρια Καρέλια, σε ένα μουσείο που έχει χαρακτηριστεί πρότυπο.

Διάγραμμα 4.10 Εισπράξεις και επισκέπτες μουσείων και αρχαιολογικών χώρων Μεσσηνίας, 2018

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία της συγγραφέως).

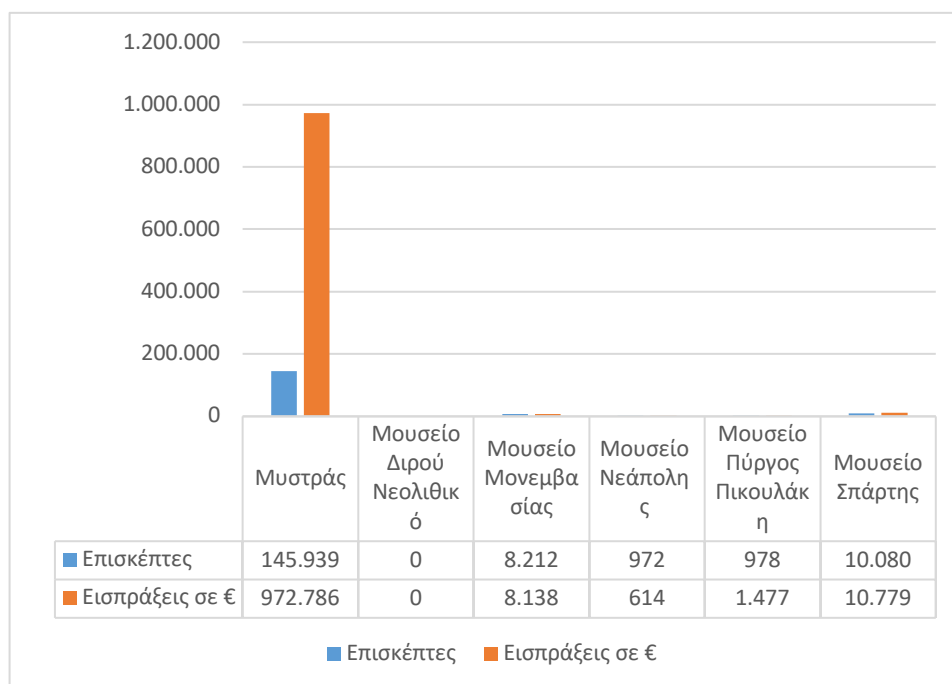
Πολυάριθμες και σημαντικές εκδηλώσεις διοργανώνονται κάθε χρόνο στη Μεσσηνία, όπως οι εκδηλώσεις απελευθέρωσης της Καλαμάτας, οι Δρόμοι της Ελιάς της Μεσσηνίας, το Φεστιβάλ Μεσογειακής διατροφής στην Κορώνη, που διοργανώνει το Μανιατάκειο Ίδρυμα, το διεθνές φεστιβάλ χορού της Καλαμάτας, καθώς και οι Πελοποννησιακοί Ιππικοί Αγώνες. Στο λιμάνι της Καλαμάτας, επίσης, αγκυροβολούν δεκάδες κρουαζιερόπλοια και υπάρχουν χώροι ιδιαίτερου κάλλους

για διοργάνωση συνεδρίων, όπως το ξενοδοχείο Costa Navarino. Η Μεσσηνία διαθέτει επίσης αξιοθέατα ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, όπως τους καταρράκτες Νέδας και Πολυλίμνιου.

4.3.4 Λακωνία

Η Π.Ε. Λακωνίας διαθέτει πολλά πολιτιστικά αλλά και θρησκευτικά αξιοθέατα. Αρχικά, η καστροπολιτεία του Μυστρά (Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς UNESCO 1989) είναι η καλύτερα σωζόμενη βυζαντινή πολιτεία στην Ελλάδα. Όπως διαπιστώνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, ο Μυστράς είναι ο χώρος με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα.

Διάγραμμα 4.11 Εισπράξεις και επισκέπτες μουσείων και αρχαιολογικών χώρων Λακωνίας, 2018

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία της συγγραφέως).

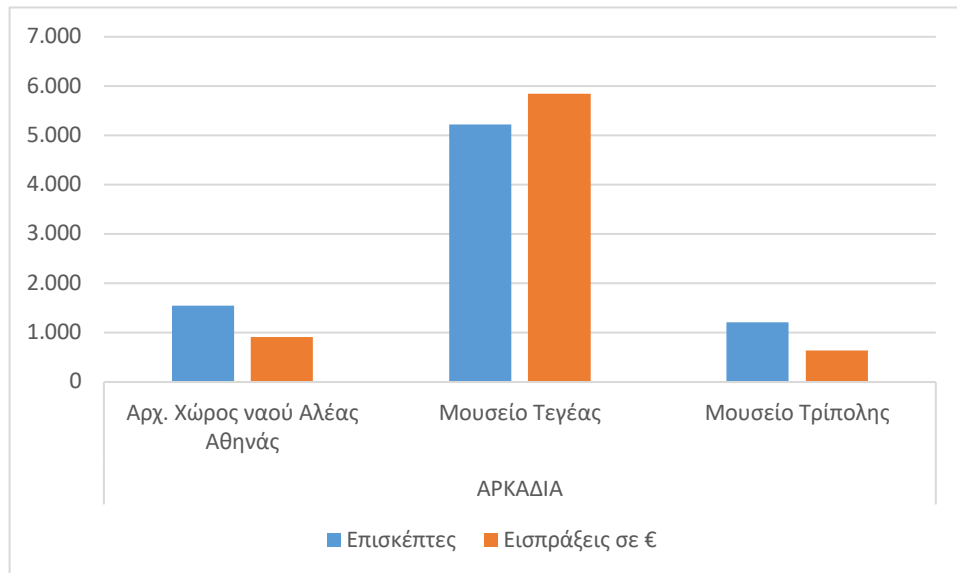
Στη Λακωνία, εκτός από τους παραπάνω πολιτιστικούς χώρους, υπάρχει και η μεγαλύτερη συγκέντρωση παραδοσιακών οικισμών. Απαριθμεί 97 παραδοσιακούς οικισμούς, με πιο γνωστούς τη Βάθεια (η οποία έχει χαρακτηριστεί και ανοιχτό μουσείο) και το Οίτυλο. Επίσης, στη Λακωνική Μάνη βρίσκεται και ένα από τα μεγαλύτερα και ομορφότερα σπήλαια του κόσμου, το Σπήλαιο Διρού, με εκατοντάδες επισκέπτες την ημέρα. Δυστυχώς, η Λακωνία έχει μείνει πίσω στη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ.

4.3.5 Αρκαδία

Η Π.Ε. Αρκαδίας είναι ο νομός με τη μικρότερη επισκεψιμότητα πολιτιστικών χώρων στην περιφέρεια Πελοποννήσου. Εκτός από τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους, που παρουσιάζονται στο επόμενο διάγραμμα, η Αρκαδία έχει πολλά επιπλέον αξιοθέατα θρησκευτικού ενδιαφέροντος, όπως η μονή Κατεζών, Καλμίου, Ελώνης, Βάρσων κ.ά. Στην Αρκαδία, επίσης, υπάρχουν πολλές δραστηριότητες σε περιοχές φυσικού κάλλους, όπως τα μονοπάτια του Πάρωνα, οι

δρόμοι του κρασιού και το χιονοδρομικό του Μαίναλου. Τέλος, οι ιαματικές πηγές Λουτρών Ηραίας είναι μεταξύ των σημαντικότερων στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 4.12 Εισπράξεις και επισκέπτες μουσείων και αρχαιολογικών χώρων Αρκαδίας, 2018

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία της συγγραφέως)

4.4 Πολιτιστικός τουρισμός στην περιφέρεια Πελοποννήσου

Σύμφωνα με το παγκόσμιο τουριστικό βαρόμετρο⁴³, η μεγέθυνση του τουριστικού κλάδου ξεπερνάει αυτή της οικονομίας. Το 2019 ο παγκόσμιος τουρισμός (επισκέπτες, διανυκτερεύσεις) αυξήθηκε κατά 4%. Η μεσογειακή Ευρώπη είχε τη μεγαλύτερη αύξηση στην Ευρώπη, με 5,5% (UNWTO, 2020).

«Ο πολιτισμός αποτελεί θεμελιώδες μέρος της τουριστικής εμπειρίας στην Ευρώπη και η σημασία του συνεχώς αυξάνεται. Σήμερα ο πολιτιστικός τουρισμός είναι μια από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες παγκόσμιες τουριστικές αγορές: εκτιμάται ότι 4 στους 10 τουρίστες επιλέγουν τον προορισμό τους με βάση την πολιτιστική προσφορά του» (UNWTO, 2018).

Tibor Navracsics

European Commissioner for Education, Culture, Youth and Sports

⁴³ World Tourism Barometer Volume 18, Issue 1, January 2020.

Ο πολιτιστικός τουρισμός ορίζεται στην Ελλάδα με το Ν. 4582/2018 «Θεματικός τουρισμός. Ειδικές μορφές τουρισμού. Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού και της τουριστικής εκπαίδευσης. Στήριξη τουριστικής επιχειρηματικότητας και άλλες διατάξεις» και το άρθρο 13 το οποίο αναφέρει ότι:

1. Πολιτιστικός τουρισμός είναι η ειδική μορφή τουρισμού κατά τον οποίο οι επισκέπτες-τουρίστες ανακαλύπτουν, γνωρίζουν και βιώνουν την ιστορία, την παράδοση, την πολιτιστική κληρονομιά, το σύγχρονο πολιτισμό, καθώς και την κουλτούρα και την ταυτότητα της χώρας και του λαού της, μέσα από πολιτιστικές δραστηριότητες αναψυχής. Οι δραστηριότητες αφορούν:

α) πολιτιστικές επισκέψεις και περιηγήσεις για τη γνωριμία με την πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, σε αξιοθέατα παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία, κτίρια και μνημεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, εθνικά και ιστορικά μνημεία, ιστορικά κέντρα πόλεων, παραδοσιακούς οικισμούς, βιβλιοθήκες και κάθε χώρο πολιτισμού και δράσεις που συνδέονται με τη μυθολογία, τη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία, τη μουσική, το τραγούδι, το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη φωτογραφία και κάθε τέχνη, καθώς και αναβιώσεις και ψηφιακές αναπαραστάσεις ιστορικών, μυθολογικών και άλλων πολιτιστικών σεναρίων,

β) πολιτιστικές θεματικές διαδρομές που είναι το σύνολο φυσικών ή τεχνητών αξιοθέατων με βάση ένα συγκεκριμένο θεματικό πλαίσιο, ιστορικό, πολιτιστικό και βιωματικό, που παρέχουν εκπαίδευση και αναψυχή,

γ) πολιτιστικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ που είναι οποιαδήποτε οργανωμένη δραστηριότητα αναψυχής των επισκεπτών-τουριστών για την απόκτηση εξατομικευμένης και αυθεντικής εμπειρίας, με κάθε είδους ενεργή συμμετοχή ή ενασχόληση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός τόπου.

2. Ειδικότερες μορφές πολιτιστικού τουρισμού είναι ο πολιτιστικός αστικός τουρισμός – ο τουρισμός πόλεων, ο τουρισμός νεολαίας, ο τουρισμός τρίτης ηλικίας, ο γαμήλιος τουρισμός και ο τουρισμός κινηματογραφικών και τηλεοπτικών παραγωγών.

3. Πολιτιστικός αστικός τουρισμός – τουρισμός πόλεων (*city breaks - city trip*) είναι το ταξίδι αναψυχής σε πόλεις, μικρής ή μεγάλης διάρκειας, κατά το οποίο οι επισκέπτες-τουρίστες επιλέγουν τον προορισμό:

α) για να βιώσουν ολοκληρωμένες εμπειρίες, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η γνωριμία με την ιστορία, τον πολιτισμό και το σύγχρονο τρόπο ζωής, οι εκδρομές, οι ξεναγήσεις και οι περιηγήσεις σε μνημεία και αξιοθέατα, οι δραστηριότητες αναψυχής, ψυχαγωγίας και διασκέδασης, καθώς και η γαστρονομία και οι αγορές,

β) επειδή πραγματοποιούνται διεθνείς εκθέσεις, πολιτιστικά φεστιβάλ, κορυφαίες αθλητικές και άλλου είδους σύγχρονες διοργανώσεις, στις οποίες επιθυμούν να παραστούν και να συνδυάσουν την παραμονή τους βιώνοντας ολοκληρωμένες εμπειρίες.

4. Τουρισμός νεολαίας είναι μία δυναμικά αναπτυσσόμενη μορφή τουρισμού, που αξιοποιεί τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην αναζήτηση και επιλογή τουριστικού προορισμού, ενισχύοντας τη διαδικτυακή επιχειρηματικότητα παρέχοντας ελκυστικές και ανταγωνιστικές τουριστικές επιλογές, και στην οποία άτομα νεαρής ηλικίας επισκέπτονται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους προορισμούς για να αποκτήσουν ταξιδιωτικές εμπειρίες ζωής, για εκπαιδευτικούς λόγους, για συμμετοχή σε εθελοντικές δράσεις, καθώς και για διαμονή σε κατασκηνώσεις και άλλου είδους δραστηριότητες αναψυχής.

5. Τουρισμός τρίτης ηλικίας είναι η μορφή τουρισμού όπου οι επισκέπτες-τουρίστες ώριμης ηλικίας, ατομικά ή ομαδικά, επισκέπτονται προορισμούς καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, συνδυάζοντας την αναψυχή με την ευεξία, τον πολιτισμό και με τις άλλες ειδικές μορφές τουρισμού, με βασικό κίνητρο την παροχή κατάλληλων υποδομών για την εύκολη και άνετη διαμονή, τη μετακίνησή τους και την ασφάλεια κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Η επιλογή των επισκεπτών-τουριστών της τρίτης ηλικίας ενός προορισμού μπορεί να βασίζεται στις ήπιες κλιματολογικές συνθήκες για την παραμονή τους, ιδίως για τους χειμερινούς μήνες (παραδείμαση), αποτελώντας ταξιδιωτική βιωματική εμπειρία συγκεκριμένης διάρκειας.

6. Γαμήλιος τουρισμός είναι η μορφή τουρισμού όπου κύριος σκοπός της επίσκεψης στον προορισμό επιλογής είναι η τέλεση του γάμου ή ο εορτασμός του ή το γαμήλιο ταξίδι που πραγματοποιεί το ζευγάρι, με συγγενείς και φίλους του, σε επιλεγμένο προορισμό, διαφορετικό του τόπου καταγωγής/διαμονής του, επιθυμώντας να συνδέσει με τον προορισμό αυτό το σημαντικό γι' αυτό γαμήλιο γεγονός.

7. Τουρισμός κινηματογραφικών και τηλεοπτικών παραγωγών είναι η επίσκεψη είτε σε μέρη στα οποία έχουν γυριστεί κινηματογραφικές ταινίες ή τηλεοπτικές ή διαδικτυακές παραγωγές, είτε σε μέρη που έχουν προβληθεί μέσα από ταινίες ή τηλεοπτικές ή διαδικτυακές παραγωγές, ή στα οποία γίνεται παραπομπή, η οποία περιλαμβάνει κάθε δραστηριότητα αναψυχής και προσέλκυσης επισκεπτών-τουριστών μέσω της απεικόνισης ενός τόπου ή της προβολής της ιστορίας του στον κινηματογράφο. Στον τουρισμό αυτόν εντάσσονται όλες οι μορφές ταξιδιών σε μέρη όπως είναι οι τουριστικοί προορισμοί, οι χώροι τηλεοπτικών γυρισμάτων και τα θεματικά πάρκα που σχετίζονται με τα παραπάνω, καθώς και τα ταξίδια που πραγματοποιούν αποστολές για κάθε δραστηριότητα παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, τα κινηματογραφικά συνεργεία, οι τεχνικοί, οι συνοδοί και οι οικογένειές τους που διαμένουν στον τόπο των γυρισμάτων ή και παρατείνουν τη διαμονή τους για λόγους αναψυχής και διακοπών.

8. Η ανάπτυξη των δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος άρθρου και λαμβάνουν χώρα σε αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους, μνημεία και δημόσια μουσεία, τελεί υπό την επιφύλαξη του οικείου θεσμικού πλαισίου περί προστασίας τους, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων του ν. [3028/2002](#) και ιδίως του άρθρου 46 και των κατ' εξουσιοδότηση εκδιδόμενων πράξεων.

Με βάση το συγκεκριμένο νόμο, υπάρχουν ακόμα πολλά είδη τουρισμού, όπως ο θρησκευτικός, ο υπαίθριος, ο αθλητικός, ο γαστρονομικός, ο θαλάσσιος (όπως κρουαζιέρες), συνεδριακός, υγείας και ο εκπαιδευτικός.

Είναι δύσκολη η χαρτογράφηση του αμιγώς πολιτιστικού τουρισμού, διότι οι παράμετροι επιλογής του προορισμού είναι πολυπαραγοντικές και οι δραστηριότητες που ακολουθεί κάποιος σε ένα ταξίδι πολλαπλές. Παραδείγματος χάρη, ο γαστρονομικός τουρισμός είναι κομμάτι της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου, ενώ τα εκπαιδευτικά ταξίδια γίνονται σε μέρη με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και η ανακάλυψη του μέρους αυτού είναι συνήθως κομμάτι της εκδρομής. Σύμφωνα με τη μελέτη «*Αλλαγές στον τρόπο που ταξιδεύουμε*» του *GeoBranding Center*, η πολιτιστική κληρονομιά έρχεται τρίτη (29%) ως παράγοντας επηρεασμού επιλογής προορισμού, με πρώτο παράγοντα (36%) την τοπική ασφάλεια, φιλικότητα και σταθερότητα, ενώ δεύτερος (30%) είναι οι δραστηριότητες αναψυχής (CMO Council, 2018). Στο σημείο αυτό θα επιχειρηθεί η ανάλυση του συνολικού τουρισμού της περιφέρειας Πελοποννήσου και η συσχέτισή του με τον πολιτιστικό τουρισμό.

Ο κλάδος του τουρισμού είναι διαχρονικά ένας βαρυσήμαντος κλάδος για την ελληνική οικονομία, ο οποίος δημιουργεί θέσεις εργασίας και ενισχύει τις εξαγωγές στη χώρα. Η συμβολή των ταξιδιωτικών εισπράξεων στο ΑΕΠ είχε αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια. Το 2010 αντιστοιχούσε στο 4,8% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας, ενώ το 2018 άγγιξε το 8,7%, όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ ήταν 2,5% (Τράπεζα της Ελλάδος, 2019). Το 2019 το πλεόνασμα ταξιδιωτικού ισοζυγίου σημείωσε αύξηση 11,1% σε σχέση με το 2018, λόγω της αύξησης των ταξιδιωτικών εισπράξεων κατά 13%. Ο βασικός λόγος αύξησης των εισπράξεων ήταν η αύξηση μέσης δαπάνης κατά 9,9% (Τράπεζα της Ελλάδος, 2020).

Η Ελλάδα είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς, λόγω της μοναδικής της ακτογραμμής, της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και της γεωγραφικής της θέσης. Σύμφωνα με το δείκτη Ανταγωνιστικότητας Ταξιδιού και Τουρισμού, βρίσκεται στην 25^η θέση το 2019 (ανάμεσα σε 140 χώρες). Η χώρα με το μεγαλύτερο δείκτη είναι η Ισπανία και ακολουθεί η Γαλλία. Ο δείκτης αυτός μετράει αρκετούς παράγοντες και πολιτικές, οι οποίες προωθούν μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας. Όσον αφορά στις νότιες μεσογειακές ευρωπαϊκές χώρες, η Ελλάδα από τις οκτώ χώρες κατατάσσεται τέταρτη, με υψηλή απόδοση στους δείκτες υγεία και υγιεινή -προτεραιότητα του κλάδου T&T-, υποδομές αεροδρομίων και τουριστικές υποδομές⁴⁴. Ο δείκτης με τη χαμηλότερη βαθμολογία είναι το

⁴⁴ *Travel & Tourism Competitiveness Report*, p. 37, υπάρχει η αναλυτική βαθμολογία της Ελλάδας.

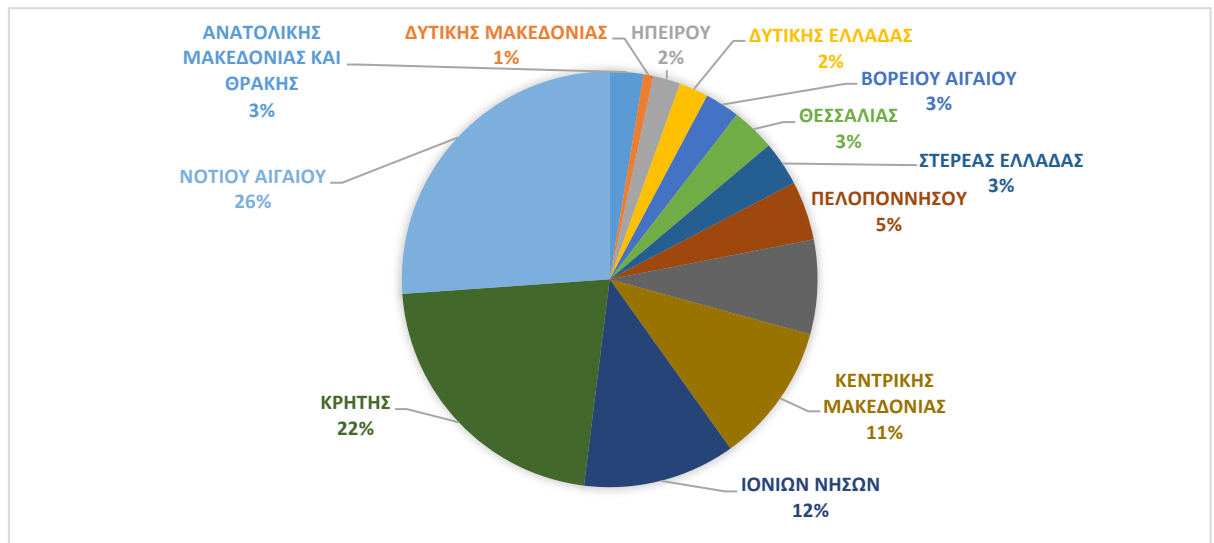
επιχειρηματικό περιβάλλον και η ανταγωνιστικότητα στις τιμές. Το ανθρώπινο δυναμικό και η ασφάλεια είχαν μέτριες επιδόσεις (World Economic Forum, 2020).

Τα προηγούμενα χρόνια το τουριστικό προϊόν στην Ελλάδα είχε βασιστεί στον ήλιο και στη θάλασσα, όπου ο ανταγωνισμός είναι μεγάλος και με χαμηλότερο κόστος (Τουρκία). Η εξέλιξη του τουριστικού προϊόντος στην Ελλάδα γίνεται επισταμένως, όπως και η δημιουργία διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος από τον ανταγωνισμό, στηριζόμενο στο συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας, που είναι ο πολιτισμός σε όλες τις εκφάνσεις του (μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, γαστρονομία, κουλτούρα, φεστιβάλ, τρόπος ζωής κ.ά.).

Η περιφέρεια Πελοποννήσου διαθέτει ένα μοναδικό και πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο, όπως αναλύθηκε παραπάνω, το οποίο της δίνει συγκριτικό πλεονέκτημα και οφείλει να το εκμεταλλευτεί, προκειμένου να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιφέρειας σε όλους τους τομείς (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον, απασχόληση).

Το ξενοδοχειακό δυναμικό είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει το τουριστικό προϊόν. Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται το ξενοδοχειακό δυναμικό της Ελλάδος. Όπως φαίνεται ξεκάθαρα, ακολουθεί τα ποσοστά των ταξιδιωτικών εισπράξεων. Το Νότιο Αιγαίο έχει το μεγαλύτερο ξενοδοχειακό δυναμικό με 26%, ενώ η Πελοπόννησος έχει μόνο 5%.

Διάγραμμα 4.13 Ξενοδοχειακό δυναμικό της Ελλάδας, 2019

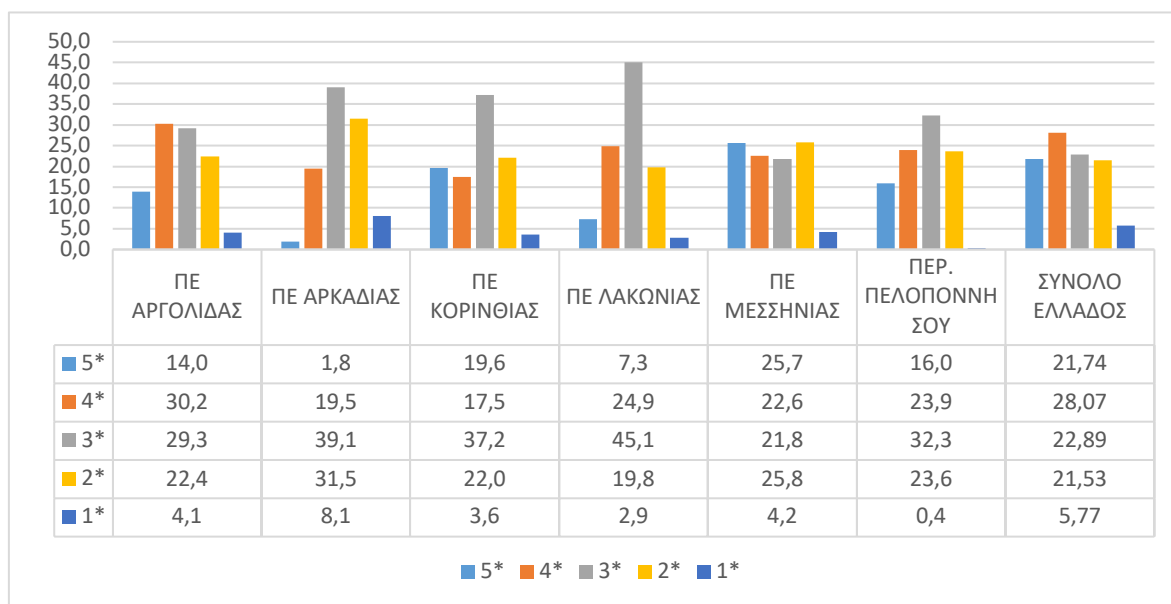

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος.

Όσον αφορά στη διάρθρωση του ξενοδοχειακού δυναμικού της περιφέρειας Πελοποννήσου, η ταξινόμηση των κλινών αναλύεται ως ποσοστό του συνόλου της περιφερειακής ενότητας στην περιφέρεια Πελοποννήσου και στη συνολική επικράτεια. Το 27,7% των κλινών της περιφέρειας βρίσκονται στην ΠΕ Αργολίδας, ενώ το ίδιο ποσοστό έχει και η ΠΕ Μεσσηνίας. Η ΠΕ Κορινθίας ακολουθεί με 18,6%, η ΠΕ Λακωνίας με 17,3% και τέλος το χαμηλότερο ποσοστό το έχει η ΠΕ

Αρκαδίας. Όσον αφορά στην ποιότητα των κλινών της περιφέρειας, το 16% είναι κλίνες 5*, το 23,9% αφορά 4* κλίνες, το 32,3% 3* κλίνες, το 23,6% 2* κλίνες, ενώ 1* κλίνες αφορά το μικρό ποσοστό του 0,5%. Από το διάγραμμα διαπιστώνεται η υπεροχή των καταλυμάτων της Μεσσηνίας, αφού έχει το μεγαλύτερο ποσοστό 5* κλινών, μεγαλύτερο από το μέσο όρο της ελληνικής επικράτειας. Η περιφερειακή ενότητα Αρκαδίας έχει το μείγμα κλινών με τα λιγότερα αστέρια.

Διάγραμμα 4.14 Ταξινόμηση των κλινών ως ποσοστό του συνόλου των ΠΕ της Πελοποννήσου, 2019

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος.

Η παρούσα ανάλυση επιχειρεί να αποτυπώσει την τουριστική εισερχόμενη κίνηση για την περιφέρεια Πελοποννήσου⁴⁵. Προκειμένου να αποτυπωθεί ο τουριστικός κλάδος της Πελοποννήσου, θα παρουσιαστούν οι διανυκτερεύσεις, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις, οι επισκέψεις, η μέση δαπάνη και παραμονή ανά ταξιδιώτη και η προέλευση των ταξιδιωτών στην περιφέρεια αυτή.

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται οι διανυκτερεύσεις ανά περιφέρεια⁴⁶, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις, καθώς και οι επισκέψεις.

⁴⁵ Στη σελ. 54 του *Regions in the European Union* (European Union, 2013) ορίζονται όλες οι περιφέρειες της Ελλάδας και φαίνεται ότι η περιφέρεια Πελοποννήσου ορίζεται με τον κωδικό EL65 με πέντε περιφερειακές ενότητες, όπως αναπτύχθηκαν παραπάνω.

⁴⁶ Στις διανυκτερεύσεις δεν περιλαμβάνονται οι κρουαζιέρες.

Πίνακας 4.8 Κατανομή και ποσοστιαίες μεταβολές⁴⁷ διανυκτερεύσεων, εισπράξεων και επισκέψεων ανά περιφέρεια στην Ελλάδα, 2019

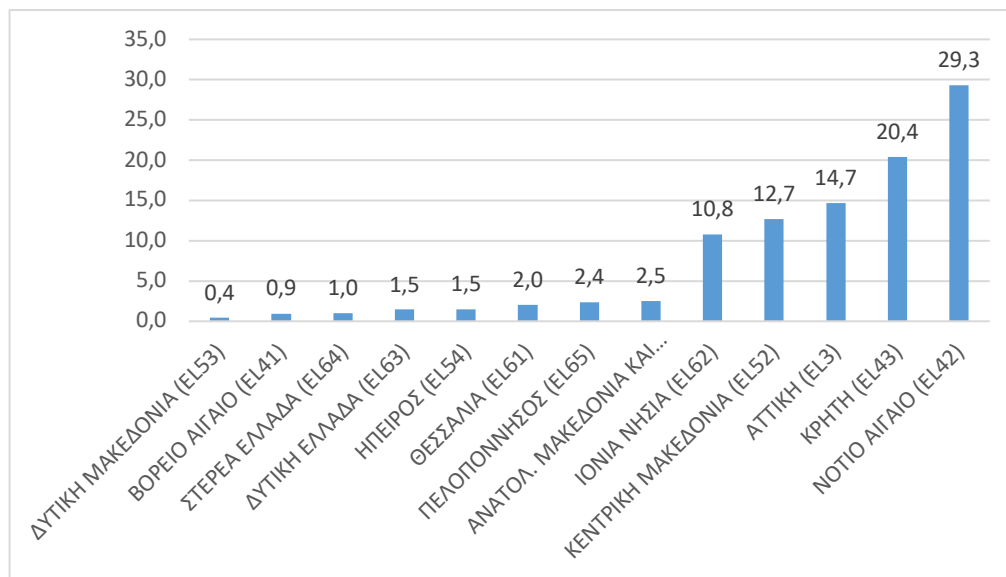
Περιφέρεια	ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ (σε εκατ. ευρώ)	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ (σε χιλιάδες)	ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ (σε χιλιάδες)	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΙΣΠΡΑΞΕΩΝ 2016-2019	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ 2016-2019	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ 2016-2019
ΑΤΤΙΚΗ (EL3)	2.591,8	34.028,0	5.923,3	49,5	37,4	30,4
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ (EL41)	165,3	2.902,1	359,3	26,4	18,1	9,5
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ (EL42)	5.174,8	53.168,7	6.893,4	65,0	32,9	31,9
ΚΡΗΤΗ (EL43)	3.600,9	43.256,2	5.287,6	16,3	9,8	16,5
ΑΝΑΤΟΛ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ (EL51)	439,8	10.170,6	3.833,1	52,5	87,9	181,2
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (EL52)	2.249,8	40.808,3	6.760,8	33,3	12,3	5,7
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (EL53)	75,6	1.519,7	304,4	11,6	3,0	-7,8
ΗΠΕΙΡΟΣ (EL54)	261,3	4.002,5	1.033,2	20,0	10,5	44,2
ΘΕΣΣΑΛΙΑ (EL61)	355,0	4.888,7	806,3	17,8	-4,5	12,9
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ (EL62)	1.911,2	23.744,4	3.047,8	27,1	10,5	24,0
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ (EL63)	257,4	4.530,4	817,0	76,8	65,2	59,1
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ (EL64)	180,1	2.978,0	678,6	53,8	61,4	66,1
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ (EL65)	416,9	6.466,3	898,5	28,9	12,3	6,6
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	17.679,9	232.463,7	36.643,1	38,7	22,1	29,1

Πηγή: Έρευνα Συνόρων, Τράπεζα της Ελλάδος.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή των ταξιδιωτικών εισπράξεων κατά αύξουσα σειρά στις 13 ελληνικές περιφέρειες. Τα συμπεράσματα που παρατηρούνται είναι ότι πέντε περιφέρειες συγκεντρώνουν το 87,8% των συνολικών ταξιδιωτικών εισπράξεων. Το Νότιο Αιγαίο, η Κρήτη, η Αττική, η Κεντρική Μακεδονία και τα Ιόνια νησιά είναι οι κύριοι ταξιδιωτικοί προορισμοί. Οι υπόλοιπες οκτώ περιφέρειες συγκεντρώνουν μόλις το 12,2% των ταξιδιωτικών εισπράξεων της χώρας. Τα ποσοστά των οκτώ αυτών περιφερειών είναι ιδιαίτερα χαμηλά. Η περιφέρεια Πελοποννήσου συγκεντρώνει μόλις το 2,4% των ταξιδιωτικών εισπράξεων.

⁴⁷ Η ποσοστιαία μεταβολή υπολογίστηκε με τον τύπο $[(X_{\text{τελικό}}/X_{\text{αρχικό}}) - 1] * 100$

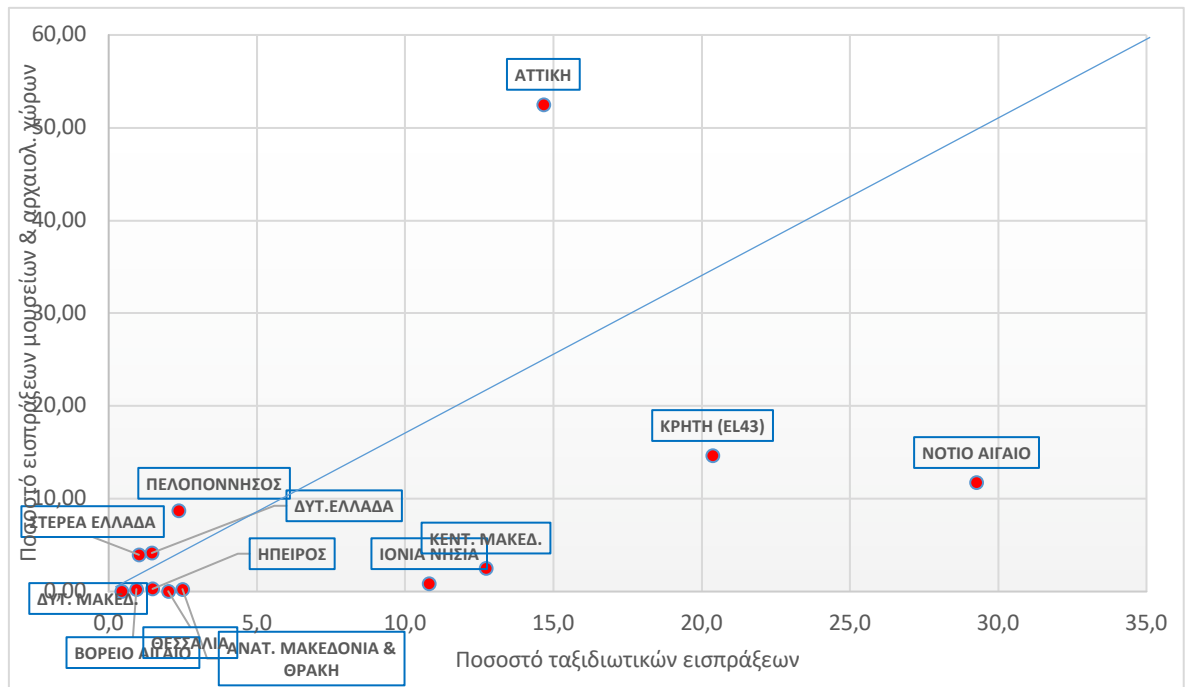
Διάγραμμα 4.15 Ποσοστιαία περιφερειακή κατανομή ταξιδιωτικών εισπράξεων στην Ελλάδα, 2019

Πηγή: Έρευνα Συνόρων, Τράπεζα της Ελλάδος.

Μετά από μια μακροχρόνια προσπάθεια περιφερειοποίησης πολιτιστικών χώρων, μέσα από τη δημιουργία πολιτιστικών υποδομών στην περιφέρεια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η προσφορά δεν δημιούργησε τη ζήτηση. Υπάρχουν πολιτιστικοί χώροι με ελάχιστη επισκεψιμότητα, ζήτημα το οποίο θα πρέπει να διευθετηθεί μέσα από μέτρα πολιτικής. Στο επόμενο διάγραμμα γίνεται μια προσπάθεια συσχέτισης των ταξιδιωτικών εισπράξεων με των «πολιτιστικών» (εισπράξεις μουσείων και αρχαιολογικών χώρων), κατά πόσο, δηλαδή, οι ταξιδιώτες επισκέπτονται στο ταξίδι τους και πολιτιστικούς χώρους. Οι περιφέρειες που βρίσκονται πάνω από τη διαγώνιο αποτελούν πολιτιστικό προορισμό. Από τη συσχέτιση αυτή φαίνεται ότι η Αττική είναι ένας αμιγώς πολιτιστικός προορισμός (κυρίως λόγω των εσόδων από το μουσείο της Ακρόπολης και τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης, που κρατούν και τη μερίδα του λέοντος στις εισπράξεις πολιτιστικών χώρων). Πάνω από τη διαγώνιο είναι, επίσης, και η Πελοπόννησος, αλλά με χαμηλές ταξιδιωτικές και πολιτιστικές εισπράξεις. Τέλος, οριακά πάνω από τη διαγώνια βρίσκεται η Στερεά και η Δυτική Ελλάδα.

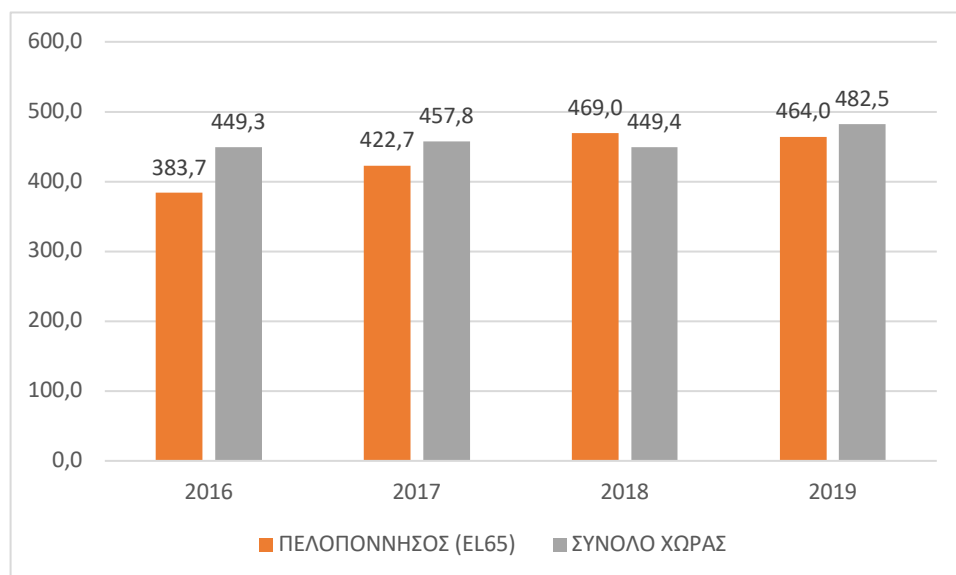
Διάγραμμα 4.16 Ποσοστιαία περιφερειακή κατανομή ταξιδιωτικών και πολιτιστικών εισπράξεων (μουσεία και αρχαιολογικοί χώροι), 2019-2018

Πηγή: Έρευνα Συνόρων, Τράπεζα της Ελλάδος, ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία της συγγραφέως).

Στη συνέχεια, θα αναλυθεί η διάρθρωση του τουριστικού προϊόντος στην περιφέρεια Πελοποννήσου. Αρχικά, στο επόμενο διάγραμμα απεικονίζεται η δαπάνη ανά επίσκεψη στην περιφέρεια Πελοποννήσου και στην Ελλάδα συνολικά, όπου διαπιστώνεται ότι υπάρχουν αυξητικές τάσεις. Παρ' όλα αυτά, η δαπάνη ανά επίσκεψη στην Πελοπόννησο είναι μικρότερη από το μέσο όρο της Ελλάδας. Οι βασικές χώρες προέλευσης επισκεπτών στην Πελοπόννησο είναι η Γερμανία, με μέση δαπάνη 519,6, το Ηνωμένο Βασίλειο με 548,8, οι ΗΠΑ με 391,8 και, τέλος, η Γαλλία με 683,9.

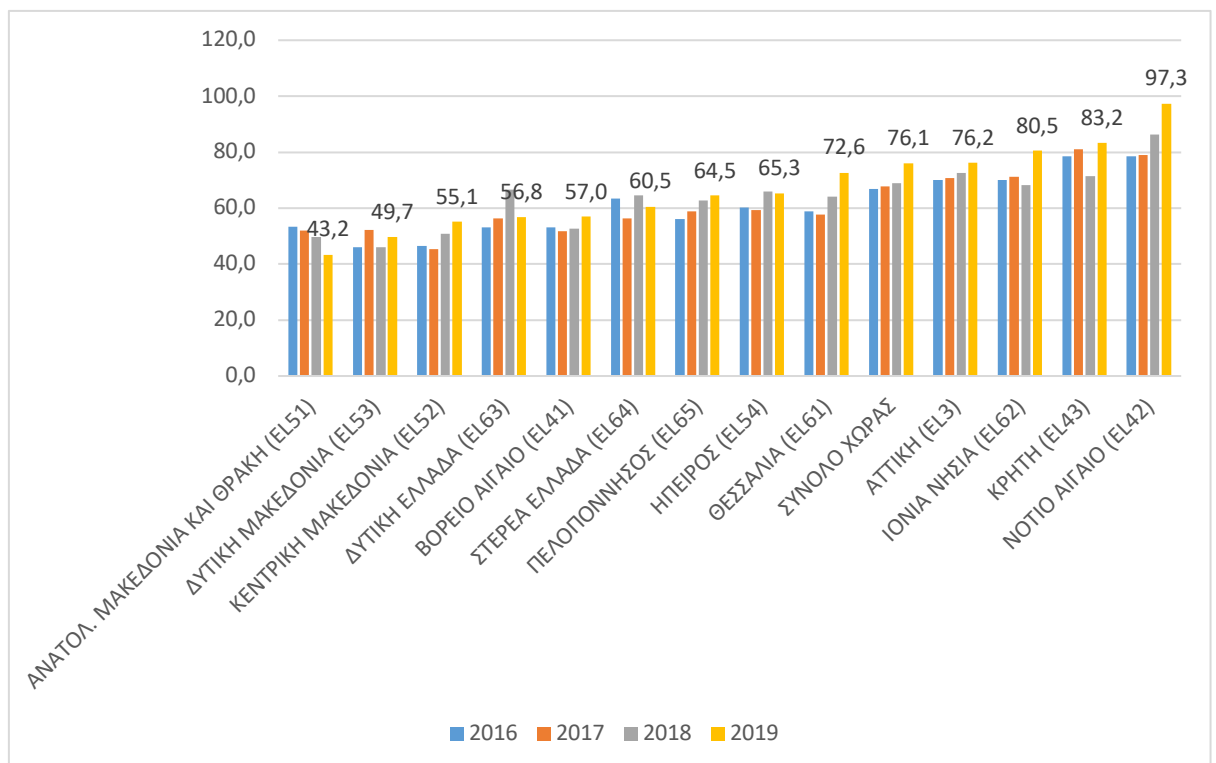
Διάγραμμα 4.17 Δαπάνη ανά επίσκεψη στην Ελλάδα και στην περιφέρεια Πελοποννήσου, 2019

Πηγή: Έρευνα Συνόρων, Τράπεζα της Ελλάδος.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται η μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση. Στο σύνολο της χώρας η δαπάνη ανά διανυκτέρευση είναι 76,1 € για το 2019. Η περιφέρεια Πελοποννήσου βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της χώρας, με 64,5 € ανά διανυκτέρευση, ενώ το Νότιο Αιγαίο έχει τη μεγαλύτερη μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση, με 97,3 €. Η μέση δαπάνη των επισκεπτών από χώρες με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στην περιφέρεια Πελοποννήσου είναι η Γερμανία με 60,7 €, το Ηνωμένο Βασίλειο με 70,9 €, οι ΗΠΑ με 55,7 € και η Γαλλία με 84 €. Επιβεβαιώνεται ξανά ότι η Γαλλία δαπανά περισσότερο για να επισκεφτεί την Πελοπόννησο.

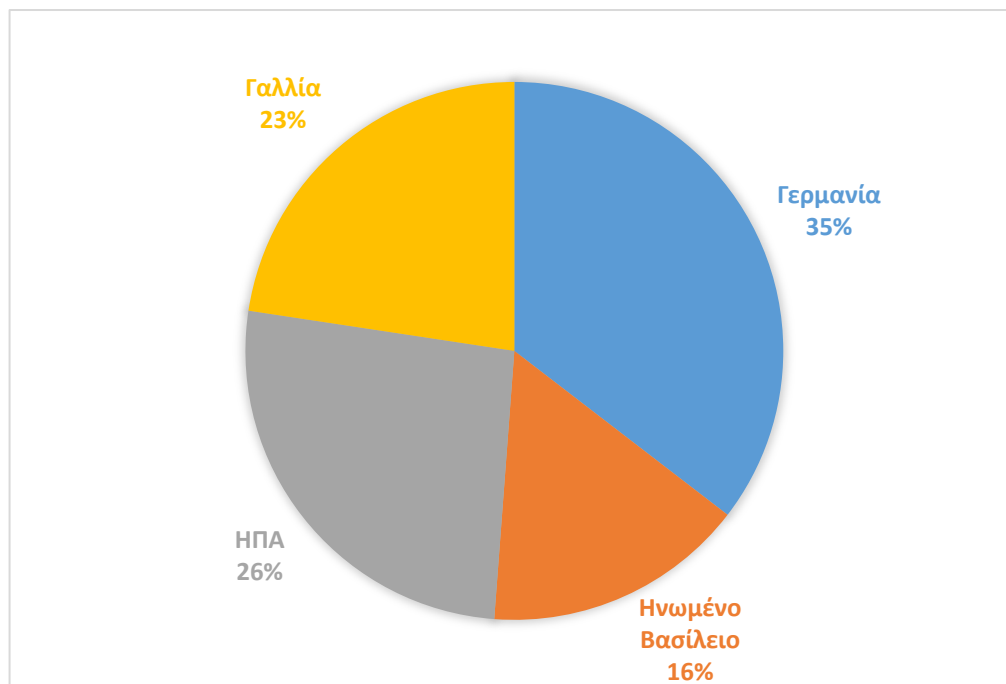
Διάγραμμα 4.18 Δαπάνη ανά διανυκτέρευση ανά περιφέρεια στην Ελλάδα, 2019

Πηγή: Έρευνα Συνόρων, Τράπεζα της Ελλάδος.

Είναι σημαντικό να αναλυθεί η διάρθρωση των επισκεπτών ανά χώρα προέλευσης, προκειμένου να καθοριστούν και να ιεραρχηθούν οι βασικές αγορές της περιφέρειας Πελοποννήσου. Η Γερμανία είναι η κύρια αγορά του τουριστικού προϊόντος της περιφέρειας Πελοποννήσου και ακολουθούν με σειρά κατάταξης οι ΗΠΑ, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι Ευρωπαίοι επισκέπτες αποτελούν το 74%, ενώ το 26% προέρχεται από τις ΗΠΑ.

Διάγραμμα 4.19 Διανοκτερεύσεις στην περιφέρεια Πελοποννήσου για τις κυριότερες χώρες προέλευσης ταξιδιωτών⁴⁸

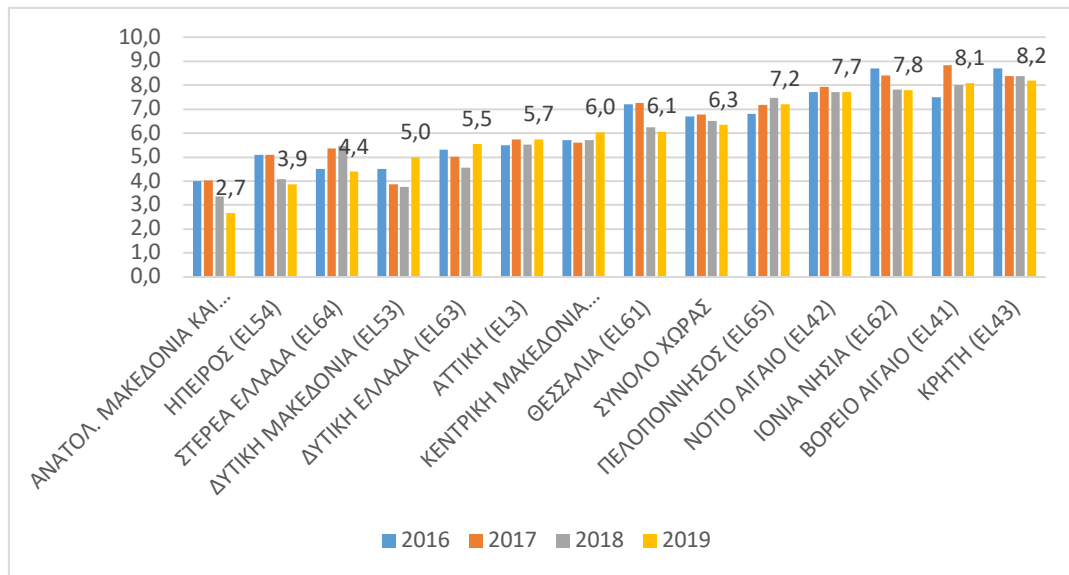

Πηγή: Έρευνα Συνόρων, Τράπεζα της Ελλάδος.

Ο τελευταίος δείκτης που θα αναλυθεί είναι η μέση διάρκεια επισκέψεων στην περιφέρεια Πελοποννήσου. Η μέση διάρκεια παραμονής στην περιφέρεια Πελοποννήσου είναι πάνω από το μέσο όρο με 7,2, καθώς ο μέσος όρος της χώρας είναι 6,2. Οι περιφέρειες με τη μεγαλύτερη μέση διάρκεια παραμονής είναι η Κρήτη με 8,2 και το Βόρειο Αιγαίο με 8,1. Όσον αφορά στην περιφέρεια Πελοποννήσου, το 2019 τη μεγαλύτερη μέση διάρκεια διαμονής είχε η Γερμανία με 8,6 και τη μικρότερη οι ΗΠΑ με 7. Η Γαλλία είχε μέση διάρκεια παραμονής 8,1, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο 7,7.

Διάγραμμα 4.20 Μέση διάρκεια παραμονής ανά περιφέρεια (σε διανοκτερεύσεις), 2016-2019

⁴⁸ Δεν περιλαμβάνονται οι επισκέπτες από κρουαζιέρες.

Πηγή: Έρευνα Συνόρων, Τράπεζα της Ελλάδος.

4.5 Συμπεράσματα

Στα στοιχεία που παρουσιάστηκαν παραπάνω εμφανίζεται έντονος δυϊσμός του ελληνικού τουριστικού και πολιτιστικού προϊόντος, καθώς πάνω από το 85% των ταξιδιωτικών και πολιτιστικών εισπράξεων συγκεντρώνονται σε μόλις πέντε περιφέρειες. Αυτή η περιφερειακή ανισότητα έχει επηρεάσει και την περιφέρεια Πελοποννήσου.

Ο πληθυσμός στην Πελοπόννησο έχει μειωθεί κατά 5% από το 2001 ως το 2011 και σε συνάρτηση με το χαμηλό ποσοστό κατοίκων ηλικίας 0-19 και το μεγάλο ποσοστό κατοίκων ηλικίας 80+ (το μεγαλύτερο σε όλη την Ελλάδα) την καθιστά μια γερασμένη περιφέρεια. Με βάση τα στοιχεία που αναλύθηκαν παραπάνω, η περιφέρεια Πελοποννήσου εμφανίζει έντονο δημογραφικό πρόβλημα και, σε περίπτωση που δεν ανασχεθεί η πορεία αυτή των γεννήσεων, τα πράγματα θα χειροτερέψουν ακόμα περισσότερο τα επόμενα χρόνια. Ένα ακόμα πρόβλημα είναι το χαμηλό ποσοστό πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης. Η έλλειψη, λοιπόν, εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού δεν προσελκύει νέους ανθρώπους και δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα στις αναπτυξιακές προοπτικές της περιφέρειας.

Στην Ελλάδα, το πρόβλημα της περιφερειακής ανισότητας είναι ιδιαίτερα έντονο, αφού το 50% του πληθυσμού, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, κατοικεί σε δύο περιφέρειες από τις δεκατρείς, ενώ το 50% του ΑΕΠ παράγεται στην περιφέρεια Αττικής (Πολύζος, 2011). Στην περίπτωση της περιφέρειας Πελοποννήσου, ενώ διαχρονικά είχε βαρύνουσα σημασία, τα τελευταία χρόνια έχει περιοριστεί σημαντικά η συμμετοχή της στο ΑΕΠ της χώρας. Όσον αφορά στην οικονομική διάρθρωση της περιφέρειας Πελοποννήσου, η βασική της οικονομική δραστηριότητα στηρίζεται στον πρωτογενή τομέα. Ο αγροτικός και ο ενεργειακός τομέας είναι οι βασικοί τομείς απασχόλησης της περιφέρειας.

Το βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα της περιφέρειας, που σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν είναι ανεκμετάλλευτο, είναι το πολιτιστικό και φυσικό της κεφάλαιο. Η περιφέρεια Πελοποννήσου συγκεντρώνει το 8,75% των συνολικών εισπράξεων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων στην Ελλάδα, ενώ συγκεντρώνει μόνο το 2,4% των ταξιδιωτικών εισπράξεων. Η περιφερειακή ανισότητα στον κλάδο του τουρισμού είναι τεράστια, καθώς πέντε περιφέρειες συγκεντρώνουν το 87,8% των συνολικών ταξιδιωτικών εισπράξεων. Η περιφέρεια θα μπορούσε να θεωρηθεί πολιτιστικός προορισμός, καθώς το μερίδιό της στις εισπράξεις πολιτιστικών χώρων είναι τριπλάσιο από αυτό των ταξιδιωτικών εισπράξεων. Παρ' όλα αυτά, τα ποσοστά της στον τουρισμό είναι πολύ χαμηλά, με μεγάλα όμως περιθώρια εξέλιξης.

Το ξενοδοχειακό δυναμικό είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει το τουριστικό προϊόν. Η Πελοπόννησος διαθέτει το 5% των συνολικών κλινών στην Ελλάδα, με τις περισσότερες κλίνες στις ΠΕ Μεσσηνίας και Αργολίδας, με ποσοστό 27,7%. Το μικρότερο ποσοστό κλινών έχει η ΠΕ Αρκαδίας (9,1%). Όσον αφορά στην ποιότητα των κλινών στην περιφέρεια Πελοποννήσου, οι κλίνες 5* και 4* είναι λιγότερες από το μέσο όρο της Ελλάδος, ενώ οι κλίνες 2* και 3* είναι περισσότερες από ό,τι στο μέσο όρο της χώρας. Η μόνη περιφέρεια με καλύτερα ποσοστά ποιότητας κλινών από τον ελληνικό μέσο όρο είναι η Μεσσηνία, η οποία έχει 25,7% κλίνες 5*, ενώ ο μέσος όρος στην Ελλάδα είναι 21,7%. Η αναβάθμιση, λοιπόν, του ξενοδοχειακού δυναμικού στην περιφέρεια είναι αναγκαία.

Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας είναι οι δαπάνες ανά επίσκεψη, όπου και εδώ η περιφέρεια Πελοποννήσου έχει μικρότερα ποσοστά από το μέσο όρο της Ελλάδας. Οι βασικές χώρες προέλευσης επισκεπτών στην Πελοπόννησο είναι η Γερμανία, με μέση δαπάνη 519,6, το Ηνωμένο Βασίλειο με 548,8, οι ΗΠΑ με 391,8 και, τέλος, η Γαλλία με 683,9. Επιπλέον, η μέση δαπάνη ανά διανυκτέρευση στο σύνολο της χώρας ήταν 76,1 € για το 2019, ενώ στην περιφέρεια Πελοποννήσου ήταν κάτω από το μέσο όρο της χώρας, με 64,5 €. Η Γαλλία, λοιπόν, δαπανά περισσότερο για να επισκεφτεί την Πελοπόννησο. Αναλύοντας τη μέση διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα, κατά μέσο όρο γίνονται 6,3 διανυκτερεύσεις, ενώ στην Πελοπόννησο κατά μέσο όρο 7,1 διανυκτερεύσεις.

Είναι σημαντικό να αναλυθεί η διάρθρωση των επισκεπτών ανά χώρα προέλευσης, προκειμένου να καθοριστούν και να ιεραρχηθούν οι βασικές αγορές της περιφέρειας Πελοποννήσου. Η Γερμανία είναι η κύρια αγορά του τουριστικού προϊόντος της περιφέρειας Πελοποννήσου και ακολουθούν με σειρά κατάταξης οι ΗΠΑ, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι Ευρωπαίοι επισκέπτες αποτελούν το 74%, ενώ το 26% προέρχεται από τις ΗΠΑ.

4.6 Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια

Πελοποννήσου

Μεθοδολογικό πλαίσιο περιφερειοποίησης

4.6.1 Εισαγωγή

Η περιφερειακή ανισότητα, που παρουσιάστηκε στο παραπάνω κεφάλαιο, και πιο συγκεκριμένα η υστέρηση της περιφέρειας Πελοποννήσου σε αναπτυξιακό επίπεδο, δημιουργεί την ανάγκη επιπλέον ανάλυσης, προκειμένου να επισημανθούν πιο διεξοδικά οι οικονομικές της διασυνδέσεις. Η πλήρης γνώση των διασυνδέσεων αυτών θα οδηγήσει στην εφαρμογή των πιο κατάλληλων και αποτελεσματικών πολιτικών, με απώτερο σκοπό να οδηγηθεί η εν λόγω περιφέρεια σε εξομάλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων της και σε μια βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς περιορισμούς.

Όπως διαπιστώθηκε παραπάνω, ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας είναι ένας κλάδος αρκετά υποτιμημένος στην περιφέρεια Πελοποννήσου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται πλήρως και ο κλάδος του τουρισμού. Πολλές μελέτες παγκοσμίως έχουν αναδείξει τη σημασία των κλάδων αυτών στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Με την ανάλυση που παρουσιάζεται παρακάτω, θα εξεταστεί ο ρόλος που διαδραματίζει η πολιτιστική κληρονομιά στην περιφέρεια Πελοποννήσου και κατά πόσο μπορεί να συμβάλει θετικά στην περιφερειακή ανάπτυξη.

Η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση των άμεσων, έμμεσων, αλλά και επαγόμενων επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι οι πολλαπλασιαστές παραγωγής, εισοδήματος και εργασίας τύπου I και II του *Wassily Leontief*. Οι εκτιμήσεις αυτές προέρχονται από το δημοσιοποιημένο πίνακα εισροών-εκροών του 2015 για την Ελλάδα. Για να μπορέσει ο πίνακας να χρησιμοποιηθεί για την περιφέρεια Πελοποννήσου, θα γίνει πρώτα η περιφερειοποίησή του, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο *GRITT*. Στόχος της μελέτης είναι η εκτίμηση των διακλαδικών διασυνδέσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς με τους υπόλοιπους κλάδους της περιφερειακής οικονομίας σε υψηλό επίπεδο ανάλυσης.

4.6.2 Ιστορική αναδρομή

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, το μοντέλο εισροών-εκροών έχει κερδίσει παγκόσμια αποδοχή και αποτελεί σημαντικό εργαλείο για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Η μέθοδος των πολλαπλασιαστών έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρον, με σκοπό τη διακλαδική ανάλυση κλάδων της οικονομίας, για εθνικούς αλλά και για περιφερειακούς σκοπούς. Οι εθνικές μελέτες οικονομικού αντικτύπου, με τη χρήση της πολλαπλασιαστικής μεθόδου, αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει η περιφερειακή ανάλυση των επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς για την περιφέρεια Πελοποννήσου. Παγκοσμίως έχουν γίνει αρκετές μελέτες ανάλυσης

των επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας πόλης ή μιας περιφέρειας. Στις περισσότερες μελέτες τα στοιχεία που χρειάζονται (θέσεις εργασίας, προϊόν, ΑΠΑ) προέρχονται από εθνικές στατιστικές πηγές (DCMS, 2014).

Πολλές μελέτες έχουν γίνει παγκοσμίως για την ανάλυση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο. Μια χαρακτηριστική μελέτη για την αποτίμηση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιφερειακό επίπεδο είναι αυτή για την οικονομική αξία του ιστορικού περιβάλλοντος της Νότιας Ιρλανδίας. Η μελέτη αυτή υπολόγισε τους πολλαπλασιαστές της ΑΠΑ, της απασχόλησης και του προϊόντος. Ο πολλαπλασιαστής του προϊόντος του ιστορικού περιβάλλοντος υπολογίστηκε σε 1,6, ενώ της απασχόλησης και της ΑΠΑ σε 1,5 (McCarthy, Harper Simmonds and Phang, 2012). Η μελέτη επισημαίνει ακόμα τα ευρύτερα οικονομικά οφέλη, όπως την ενίσχυση της ταυτότητας των κατοίκων μιας περιοχής, την οικονομική ανάπλαση μέσα από την αύξηση του τουρισμού και την παροχή καλύτερου περιβάλλοντος διαβίωσης.

Οι μελέτες του Ηνωμένου Βασιλείου για τον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα είναι συστηματικές και πρωτοπόρες, με αποτέλεσμα να επεκτείνονται και σε περιφερειακό επίπεδο. Η μελέτη, λοιπόν, για την πολιτιστική κληρονομιά στην Αγγλία και τις επιπτώσεις στην οικονομία το 2018 χρησιμοποιεί τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών, για να εκτιμήσει τις επιπτώσεις που έχει η πολιτιστική κληρονομιά στην ευρύτερη οικονομία και σε περιφερειακό επίπεδο. Για τη Βορειοανατολική Αγγλία υπολογίστηκε ο πολλαπλασιαστής ΑΠΑ τύπου II 1,81, ενώ της απασχόλησης 1,89, και για την περιοχή του Λονδίνου ο πολλαπλασιαστής ΑΠΑ τύπου II 2,07, ενώ της απασχόλησης 2,19. Το μεγαλύτερο περιφερειακό πολλαπλασιαστή είχε η Ανατολική Αγγλία, με πολλαπλασιαστή ΑΠΑ τύπου II 2,15 και απασχόλησης 2,29. Η ίδια μελέτη επισημαίνει ότι πολλοί επισκέπτες στο Ηνωμένο Βασίλειο προσέρχονται κυρίως για να επισκεφτούν αξιοθέατα πολιτιστικής κληρονομιάς, ή συμμετέχουν σε δραστηριότητες που έχουν σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά, ακόμα και αν ταξιδεύουν για άλλο σκοπό⁴⁹. Η μελέτη αυτή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πολιτιστική κληρονομιά τονώνει και αναγεννά την τοπική οικονομία, αφού υποστηρίζει τις τοπικές επιχειρήσεις και εργαζόμενους (Centre for Economics and Business Research, 2018).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής χρησιμοποιούν τη μέθοδο εισροών-εκροών, προκειμένου να αποτιμήσουν τις επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς σε τοπικό επίπεδο. Μια τέτοια είναι η «*Economic Impact of National Heritage Areas (2012)*», στην οποία, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο *IMPLAN*, αποτιμήθηκαν οι άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις που έχουν στην

⁴⁹ Αναφέρεται στη σελ. 23 της μελέτης, όπου υποστηρίζεται, επίσης, ότι ο τουρισμός επηρεάζεται από πολλούς ακόμα παράγοντες, όπως τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τις διεθνείς τάσεις.

οικονομία έξι εθνικοί πολιτιστικοί χώροι⁵⁰ (Baltimore National Heritage Area, Wheeling National Heritage Area κ.ά.). Αυτή η μελέτη καταδεικνύει την περιφερειακή ανισότητα των επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι εθνικοί πολιτιστικοί χώροι είναι πολύτιμοι οικονομικοί συντελεστές για την περιφερειακή οικονομία, με πιο πολύτιμους οικονομικά παράγοντες τους τουρίστες. Οι πολλαπλασιαστές τύπου II (άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις) της βορειοανατολικής περιοχής (περιλαμβάνει 21 εθνικούς πολιτιστικούς χώρους) υπολογίστηκαν σε 2,16 για το προϊόν και 1,4 για την απασχόληση (Primm, 2013).

Κλείνοντας με την ανασκόπηση μελετών αποτύπωσης των οικονομικών επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς, με τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών στην Ελλάδα υπάρχει μία μελέτη, αυτή της *Deloitte* το 2014, η οποία αποτίμησε τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις των έργων πολιτισμού για όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας. Η μελέτη υπολόγισε τον πολλαπλασιαστή τύπου I και II προϊόντος, απασχόλησης και μισθοδοσίας για 10 επιλεγμένους φορείς, διευρύνοντας το δείγμα σε 27 φορείς. Ο πολλαπλασιαστής τύπου II προϊόντος στην πενταετία του προγράμματος ΕΣΠΑ υπολογίστηκε σε 2,19, ενώ για το διευρυμένο μείγμα των 27 φορέων σε 3,44. Η μελέτη επισήμανε ότι τα έργα πολιτισμού αυξάνουν την επισκεψιμότητα της ευρύτερης περιοχής, τον πολιτιστικό τουρισμό και τα τοπικά έσοδα, ενώ μειώνουν το φαινόμενο της εποχικότητας (Solutions, 2014).

Στην Ελλάδα, η μέθοδος των πολλαπλασιαστών για κλαδική περιφερειακή ανάλυση χρησιμοποιείται κατά κόρον σε άλλους κλάδους, ενώ, αντίθετα, ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας είναι αυτός που έχει μείνει πίσω. Χαρακτηριστική είναι η κλαδική ανάλυση των περιφερειών Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας, Αττικής και Ηπείρου, που γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να επισημανθούν οι πιθανοί θύλακες ανάπτυξης ανά περιφέρεια. Βασικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι η παραγωγική διάρθρωση μιας περιφέρειας προστατεύει κάποιους κλάδους λόγω της διαφοροποίησής της (Παρατηρητήριο Οδικών Αξόνων Δυτικής Ελλάδος και Πελοπόννησου, 2017).

Μια άλλη μελέτη είναι «*Η εκτίμηση του κόστους μετάβασης της Δυτικής Μακεδονίας σε καθεστώς χαμηλής λιγνιτικής παραγωγής*». Αυτή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το μοντέλο παραγωγής που ακολουθείται δημιουργεί πτωτικές τάσεις και στα εισοδήματα αλλά και στην απασχόληση και ότι ο επανακαθορισμός των στρατηγικών πολιτικών είναι αναγκαίος, για να οδηγήσει σε μια βιώσιμη ανάπτυξη στην περιφέρεια (Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 2018).

⁵⁰ Οι εθνικοί πολιτιστικοί χώροι στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι 49 και έχουν οριστεί από το Κογκρέσο το 1984. Οι οργανισμοί αυτοί διατηρούν σημαντικά εθνικά πολιτιστικά, ιστορικά και φυσικά τοπία (<http://www.nps.gov/history/heritageareas/FAQ/>).

4.6.3 Μέθοδοι περιφερειοποίησης πινάκων Εισροών-Εκροών

Προκειμένου να εφαρμοστεί η μέθοδος εισροών-εκροών σε μια περιφερειακή οικονομία, είναι αναγκαία η δημιουργία ενός περιφερειακού πίνακα εισροών-εκροών. Η επέκταση αυτή δίνει τη δυνατότητα αξιολόγησης της ασκούμενης περιφερειακής πολιτικής, που είναι και το ζητούμενο στην προκειμένη ανάλυση. Η ανάλυση αυτή δίνει τη δυνατότητα να κατανοηθούν καλύτερα και με αποδείξεις οι επιπτώσεις μιας εφαρμοσμένης πολιτικής ή η πρόβλεψη επιπτώσεων προτεινόμενων μέτρων πολιτικής, προκειμένου να επιλεγεί αυτή με τις μεγαλύτερες θετικές επιπτώσεις στην οικονομία και την κοινωνία (Πολύζος, 2011).

Υπάρχουν τρεις τρόποι δημιουργίας περιφερειακού πίνακα εισροών-εκροών: με πρωτογενή στοιχεία, με δευτερογενή στοιχεία και με την υβριδική μέθοδο, η οποία συνδυάζει τις δύο προηγούμενες. Οι αρχικές περιφερειακές μελέτες διεξάγονταν με τη δημιουργία του πίνακα εισροών-εκροών από πρωτογενή στοιχεία. Λόγω κάποιων ανυπέρβλητων μειονεκτημάτων, όπως το μεγάλο χρονικό διάστημα ή το κόστος και η επικαιρότητα των στοιχείων, άρχισαν μετά το 1950 να χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο οι μέθοδοι με δευτερογενή στοιχεία ή οι υβριδικές.

4.6.3.1 Δευτερογενή περιφερειακά υποδείγματα

Στο σημείο αυτό θα γίνει μια συνοπτική περιγραφή των δευτερογενών μεθόδων. Οι μέθοδοι αυτές στηρίζονται στον εθνικό πίνακα και τη χρήση μαθηματικών τεχνικών για τη δημιουργία του περιφερειακού πίνακα εισροών-εκροών. Βασικός στόχος των μεθόδων αυτών είναι η αντιμετώπιση των στρεβλώσεων των πρωτογενών μεθόδων (κόστος, χρόνος, επικαιροποίηση στοιχείων)⁵¹.

SLQ Απλό πηλίκο τοπικής εξειδίκευσης (Simple Location Quotient)

Η τεχνική αυτή αποτυπώνει το βαθμό κατανομής μεταξύ περιφέρειας και χώρας. Η υπόθεση της μεθόδου αυτής είναι ότι οι τεχνολογικοί συντελεστές είναι διαφορετικοί από τους εθνικούς μόνο στην τιμή του συντελεστή εισαγωγών. Αυτό αποτυπώνεται μαθηματικά ως εξής:

$$a_{ij}^n = a_{ij}^r + m_{ij}^r$$

a_{ij}^n είναι ο εθνικός τεχνικός συντελεστής του κλάδου i ως προς τον κλάδο j

a_{ij}^r είναι ο περιφερειακός τεχνικός συντελεστής του κλάδου i ως προς τον κλάδο j

⁵¹ Η χαρτογράφηση των μεθόδων αυτών είναι σύμφωνα με το σύγγραμμα «Περιφερειακή Ανάπτυξη» του Σεραφείμ Πολύζου (2011) και με το «REAPBALK project».

m_{ij}^r είναι ο περιφερειακός τεχνικός συντελεστής εισαγωγών του κλάδου i ως προς τον κλάδο j

Το απλό πηλίκο τοπικής ειδίκευσης αποτελεί σχετικό μέτρο του μεγέθους ενός κλάδου i ως προς το μέγεθος του ίδιου κλάδου στην εθνική οικονομία. Το πηλίκο αυτό μπορεί να οριστεί σε όρους προστιθέμενης αξίας, απασχόλησης, προϊόντος και εισοδήματος.

$$SLQ_i = \frac{X_{ir}/X_r}{X_{in}/X_n}$$

SLQ_i απλό πηλίκο τοπικής ειδίκευσης του κλάδου

X_{ir} η παραγωγή της περιφέρειας r στον κλάδο i

X_r η παραγωγή της περιφέρειας r

X_{in} η παραγωγή της χώρας στον κλάδο i

X_n η παραγωγή της χώρας

Εάν $SLQ \geq 1$, τότε οι περιφερειακοί τεχνικοί συντελεστές είναι ίδιοι με τους εθνικούς

$$a_{ij}^n = a_{ij}^r$$

Εάν $SLQ < 1$, τότε η περιφερειακή παραγωγή δεν ικανοποιεί την ενδιάμεση ζήτηση, τότε χρειάζονται εισαγωγές:

$$a_{ij}^r = SLQ_i * a_{ij}^n$$

Δεδομένης της υπόθεσης ίδιας παραγωγικής τεχνολογίας:

$$m_{ij}^r = a_{ij}^n(1 - SLQ_i)$$

Επομένως, σε περίπτωση υποεκπροσώπησης ενός κλάδου σε μια περιφέρεια είναι εφικτή η προσαρμογή. Ο συντελεστής, λοιπόν, του απλού πηλίκου απεικονίζει το μέγεθος ενός κλάδου σε μια περιφέρεια. Ένας περιφερειακός συντελεστής είναι σημαντικό να αποτυπώνει το σχετικό μέγεθος του κλάδου της περιφέρειας, το μέγεθος των περιφερειακών αγορών, το μέγεθος της περιοχής και άλλων παραγόντων απροσδιόριστων. Ο τεχνικός συντελεστής SLQ λαμβάνει υπόψη του μόνο το σχετικό μέγεθος του τομέα και το μέγεθος της περιφέρειας. Τις αγορές και άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες δεν τους λαμβάνει υπόψη του (Round, 1978). Επομένως, το βασικό μειονέκτημα της μεθόδου αυτής είναι η υπερεκτίμηση των περιφερειακών πολλαπλασιαστών και η υποτίμηση των εισαγωγών από άλλες περιφέρειες. Εφαρμόζοντας την παραπάνω τεχνική, δεν λαμβάνεται καθόλου υπόψη το διεθνές εμπόριο (Stevens, Treyz and Lahr, 1989; Chiang, 2009).

Για την αποτίμηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών έχουν χρησιμοποιηθεί σε πολλές μελέτες οι συντελεστές συσχέτισης LQ, με σκοπό τον εμπεριστατωμένο καταμερισμό του κρατικού προϋπολογισμού (Crawley, Beynon and Munday, 2013).

Πηλίκo συναλλαγών (Purchase Only Location Quotient)

Η μέθοδος του πηλίκου συναλλαγών διαφέρει με αυτή του απλού πηλίκου στο ότι δεν χρησιμοποιεί το σύνολο της ακαθάριστης παραγωγής, αλλά μόνο την παραγωγή των κλάδων που αγοράζουν εισροές:

$$PLQ_i = \frac{X_{ir} / \sum_{i=1}^{n-p} X_{ir}}{X_{in} / \sum_{i=1}^{n-k} X_{in}}$$

PLQ_i πηλίκo τοπικής ειδίκευσης του κλάδου

X_{ir} η παραγωγή της περιφέρειας r στον κλάδο i

X_r η παραγωγή της περιφέρειας r

X_{in} η παραγωγή της χώρας στον κλάδο i

X_n η παραγωγή της χώρας

Διανεμητικό πηλίκo διακλαδικών συναλλαγών (Cross Industry Location Quotient)

Η τεχνική αυτή δημιουργήθηκε προκειμένου να ξεπεραστούν τα ελαττώματα που εντοπίστηκαν στην τεχνική SLQ. Στην τεχνική αυτή λαμβάνονται υπόψη οι ενδιάμεσες πωλήσεις ενός κλάδου. Ο συντελεστής συσχέτισης CILQ δίνεται από τον παρακάτω τύπο:

$$CILQ_i = \frac{X_{ir}/X_{in}}{X_{jr}/X_{jn}} = \frac{SLQ_i}{SLQ_j}$$

Εάν $CILQ \geq 1$, τότε οι περιφερειακοί τεχνικοί συντελεστές είναι ίδιοι με τους εθνικούς

$$a_{ij}^n = a_{ij}^r$$

Εάν $CILQ < 1$, τότε η περιφερειακή παραγωγή δεν ικανοποιεί την ενδιάμεση ζήτηση, τότε χρειάζονται εισαγωγές:

$$a_{ij}^r = CILQ_i * a_{ij}^n$$

Δεδομένης της υπόθεσης ίδιας παραγωγικής τεχνολογίας:

$$m_{ij}^r = a_{ij}^n (1 - CILQ_i)$$

Η τεχνική αυτή λαμβάνει υπόψη της την αγορά των εκάστοτε κλάδων. Επιπρόσθετα, έχει τη δυνατότητα να μετρά το διαπεριφερειακό εμπόριο. Αν ο κλάδος i είναι μικρότερος του j , τότε υπάρχει ανάγκη εισαγωγών. Δίστανται οι απόψεις σχετικά με την υπεροχή της τεχνικής αυτής έναντι της τεχνικής SLQ , διότι λαμβάνει υπόψη τις αγορές αλλά όχι το μέγεθος, με αποτέλεσμα να επιλύει ένα πρόβλημα, αλλά να δημιουργεί ένα άλλο.

Η μέθοδος Round (Round Location Quotient)

Η επόμενη τεχνική που δημιουργήθηκε, προκειμένου να επιλύσει τα μειονεκτήματα των προηγούμενων τεχνικών, είναι αυτή του Round (1978) (Round, 1978). Η τεχνική αυτή, λοιπόν, ενσωματώνει και το μέγεθος του κλάδου i και του κλάδου j , αλλά και το μέγεθος της περιφέρειας. Η τεχνική Round υπολογίζεται με τον τύπο:

$$RLQ_{ij} = \frac{SLQ_i}{\log_2(1 + SLQ_j)}$$

Η τεχνική αυτή σε μικρότερες περιφέρειες ενδέχεται να δώσει υπερεκτιμημένα αποτελέσματα, σύμφωνα με τον Flegg (1995) (Flegg, Webber and Elliott, 1995).

Η μέθοδος Flegg (Flegg Location Quotient)

Η τεχνική αυτή δημιουργήθηκε προκειμένου να επιλύσει το πρόβλημα μεγέθους της περιφέρειας. Υπολογίζει τις διακλαδικές συνδέσεις σε όρους απασχόλησης, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος των εισαγωγών κάθε περιφέρειας (Flegg and Webber, 1997). Ο τύπος υπολογισμού της μεθόδου αυτής είναι:

$$FLQ_{ij} = CILQ_{ij} * \lambda_r^\beta$$

Όπου το λ είναι ο συντελεστής στάθμισης σχετικού μεγέθους της περιφέρειας και υπολογίζεται από τον τύπο:

$$\lambda_r^\beta = \frac{\frac{\sum_{i=1}^n E_{ir}}{\sum_{i=1}^n E_{in}}}{\log_2 \left(1 + \frac{\sum_{i=1}^n E_{ir}}{\sum_{i=1}^n E_{in}} \right)}$$

E_{ir} είναι η απασχόληση της περιφέρειας του κλάδου i

E_{in} είναι η απασχόληση της χώρας του κλάδου i

Μια παραλλαγή του τύπου για τη μείωση ευαισθησίας του λ έγινε από τον *Brand* (1997) προσθέτοντας μια παράμετρο δ , όπως απεικονίζεται στον παρακάτω τύπο (*Brand*, 1997):

$$\lambda_r^\beta = \frac{\sum_{i=1}^n E_{ir} / \sum_{i=1}^n E_{in}}{[\log_2 \left(1 + \frac{\sum_{i=1}^n E_{ir}}{\sum_{i=1}^n E_{in}} \right)]^\delta}$$

Το δ , στην προκειμένη περίπτωση, δείχνει την κυρτότητα του λ (περιφερειακό μέγεθος). Το δ αυξάνεται όσο αυξάνονται και οι εισαγωγές.

Κάνοντας μια μικρή ανασκόπηση των τεχνικών περιφερειοποίησης, ο *SLQ* δεν λαμβάνει υπόψη του τις ενδιάμεσες εισροές (αγοραστική δύναμη του κλάδου), η τεχνική *CILQ* δεν λαμβάνει υπόψη της το μέγεθος, με αποτέλεσμα σε μικρές περιφέρειες να υποτιμούνται οι πολλαπλασιαστές (*Λαμπίρης*, 2019). Η τεχνική *RLQ* δεν λαμβάνει υπόψη της το μέγεθος της περιοχής και, τέλος, η τεχνική *FLQ* είναι πολύπλοκη στον υπολογισμό της, κυρίως ως προς το συντελεστή δ . Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δεδομένα και τη διαθεσιμότητα στοιχείων, η πιο κατάλληλη τεχνική περιφερειοποίησης του εθνικού πίνακα για την περιφέρεια Πελοποννήσου είναι οι μέθοδοι *CILQ* και *SLQ*.

4.6.3.2 Μεικτά ή υβριδικά περιφερειακά υποδείγματα (Partial-survey or Hybrid I-O models)

Οι τεχνικές αυτές δημιουργήθηκαν με σκοπό να εξαλείψουν τα ελαττώματα των μεθόδων που χρησιμοποιούν πρωτογενή και δευτερογενή στοιχεία. Τα μοντέλα αυτά ονομάζονται υβριδικά επειδή συνδυάζουν και τις δύο πηγές στοιχείων. Χρησιμοποιούν, δηλαδή, δευτερογενή στοιχεία αλλά και πρωτογενή στοιχεία μικρής κλίμακας. Η μέθοδος *GRITT* είναι από τις πιο αντιπροσωπευτικές. Την τεχνική αυτή πρωτοεσήγαγε ο *Jensen* κ.ά. το 1979. Μέσα από την τεχνική αυτή προσπάθησαν να επιδιορθώσουν τα σημαντικά λάθη, με σκοπό τη δημιουργία των πιο αντιπροσωπευτικών περιφερειακών πινάκων (*Jensen, Mandeville and Karunaratne*, 1979). Η μέθοδος αυτή δίνει τη δυνατότητα σε έναν ερευνητή να εισάγει κλάδους ιδιαίτερου ενδιαφέροντος (*Λοΐζος*, 2001).

Παρακάτω παρατίθενται τα βήματα που πρότειναν με τη μελέτη τους οι *Jensen* κ.ά. το 1979 επικαιροποιημένη από τη μελέτη (*Mattas et al.*, 2006):

1. Επιλογή εθνικού πίνακα.
2. Επικαιροποίηση του πίνακα σε περίπτωση που δεν βρίσκεται στη χρονιά που πρέπει να μελετηθεί (συνήθως η χρονική επικαιροποίηση γίνεται με τη μέθοδο *RAS*).
3. Άθροιση των οικονομικών κλάδων, κυρίως για ταύτιση του πίνακα E-E με τα στοιχεία απασχόλησης.

4. Ανακατανομή διεθνούς εμπορίου. Συνήθως το βήμα αυτό δεν χρειάζεται, γιατί στον εθνικό πίνακα E-E συμπεριλαμβάνονται οι συνολικές ροές.
5. Υπολογισμός της εθνικής μήτρας τεχνολογικών συντελεστών.
6. Υπολογισμός της περιφερειακής μήτρας τεχνολογικών συντελεστών. Στη μήτρα που υπολογίστηκε στο προηγούμενο βήμα εφαρμόζεται μια από τις τεχνικές *LQ*, που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο για τη μετατροπή της εθνικής μήτρας σε περιφερειακή.
7. Ομαδοποίηση κλάδων (εάν είναι απαραίτητο). Η συνάθροιση παρεμφερών κλάδων γίνεται συνήθως σε μικρές περιφέρειες, με σκοπό την επαρκέστερη απεικόνισή τους.
8. Υπολογισμός του πλήρους περιφερειακού πίνακα, αντιστροφή του και υπολογισμός πολλαπλασιαστών.

4.6.4 Μεθοδολογικό πλαίσιο

Στην ανάλυση που θα ακολουθήσει, χρησιμοποιείται ο τελευταίος δημοσιοποιημένος εθνικός πίνακας E-E αναλυμένος σε 64 κλάδους, όπως ορίζεται σύμφωνα με το εγχειρίδιο κατάρτισης πινάκων E-E της Eurostat του έτους 2015. Μετά από ειδικό αίτημα, έγινε μια περαιτέρω ανάλυση του πίνακα σε 67 κλάδους, αναλύοντας τους κλάδους CPA 90, 91, 92. Ο σκοπός της ανάλυσης αυτής είναι η μελέτη του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς, που είναι ο κλάδος με *CPA 91*, υπηρεσίες Βιβλιοθηκών, Μουσείων και Αρχαιολογικών Χώρων. Για την ανάλυση τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι:

1. Πίνακας εισροών-εκροών σε βασικές τιμές (προϊόν x προϊόν) έτους 2015, σε εκατ. €.
2. Απασχολούμενοι ανά διψήφιο κλάδο δραστηριότητας (ΣΤΑΚΟΔ-08, NACE Rev2) ανά περιφέρεια και σύνολο της Ελλάδος για το έτος 2015 (Παράρτημα 2).

Στη συνέχεια, έγινε ομαδοποίηση του πίνακα απασχολούμενων, διότι η ανάλυσή του είναι σε 99 κλάδους δραστηριότητας, ενώ ο πίνακας σε 67 κλάδους.

Η ανάλυση της περιφέρειας Πελοποννήσου θα γίνει μέσα από την εφαρμογή της μεθόδου πολλαπλασιαστών υποδείγματος του *Leontief*. Οι παράμετροι που θα υπολογιστούν με τη μέθοδο αυτή είναι:

1. Η εφοδιαστική αλυσίδα του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Πελοποννήσου.
2. Οι πολλαπλασιαστές τύπου I και II της πολιτιστικής απασχόλησης, του προϊόντος, των εισοδημάτων και της προστιθέμενης αξίας.

Για τον υπολογισμό των παραπάνω παραμέτρων, ο περιφερειακός πίνακας E-E της περιφέρειας Πελοποννήσου είναι αναγκαίος. Οι τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή

του είναι ο *SQL* και στη συνέχεια ο *CILQ*. Για την εφαρμογή των τεχνικών αυτών χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία της απασχόλησης, λόγω έλλειψης στατιστικών στοιχείων περιφέρειας σε τετραβάθμια ανάλυση της ΑΠΑ ή του προϊόντος. Υπάρχουν περιφερειακά στοιχεία ΑΠΑ και προϊόντος σε τετραβάθμια ανάλυση, η οποία όμως είναι σε 11 κλάδους και, δυστυχώς, η πολιτιστική κληρονομιά ή έστω ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας δεν είναι ένας από αυτούς. Στο παράρτημα 17 παρατίθεται ο περιφεροποιημένος πίνακας της Πελοποννήσου.

4.6.4.1 Ανάλυση επιπτώσεων - εφοδιαστική αλυσίδα

Η περιγραφή της διάρθρωσης της εφοδιαστικής αλυσίδας της πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Πελοποννήσου βασίζεται στον πίνακα Εισροών-Εκροών της περιφέρειας Πελοποννήσου, που κατασκευάστηκε χρησιμοποιώντας τη μέθοδο *GRIT*, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Στο Παράρτημα 17 παρουσιάζεται αναλυτικά ο περιφερειακός πίνακας της Πελοποννήσου για το 2015, όπως υπολογίστηκε.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η αλυσίδα εφοδιασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στην αλυσίδα εφοδιασμού αποτυπώνεται ο τρόπος αλληλεπίδρασης της πολιτιστικής κληρονομιάς με τις άλλες βιομηχανίες.

Πίνακας 4.9 Βιομηχανική δομή της εγχώριας αλυσίδας εφοδιασμού του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Πελοποννήσου, 2015

ΚΛΑΔΟΣ	% ΕΓΧΩΡΙΑ ΑΛΥΣΙΔΑ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ
<i>Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών</i>	1,12
<i>Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών</i>	1,68
<i>Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων</i>	1,72
<i>Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία</i>	2,79
<i>Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες</i>	3,37
<i>Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας</i>	3,48
<i>Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών</i>	4,53
<i>Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών</i>	4,72
<i>Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης</i>	5,56
<i>Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών</i>	5,84
<i>Χημικές ουσίες και προϊόντα</i>	6,52

<i>Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις</i>	21,99
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	33,19

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον πίνακα Ε-Ε περιφέρειας Πελοποννήσου του Παραρτήματος 4, 2015.

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, διαπιστώνεται ότι κυρίαρχος κλάδος της εφοδιαστικής αλυσίδας είναι η διαχείριση ακίνητης περιουσίας και ακολουθεί αυτός της παροχής προστασίας, ερευνών, υπηρεσίες διοίκησης γραφείου και υποστήριξης.

4.6.4.2 Η συνεισφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Πελοποννήσου στην παραγωγή

Ο συνολικός πολλαπλασιαστής παραγόμενου προϊόντος της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Πελοποννήσου υπολογίστηκε στο 1,915. Ο πολλαπλασιαστής αυτός συνοψίζει το σύνολο των οικονομικών επιπτώσεων (άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες) που αναμένεται από τη μεταβολή της οικονομικής δραστηριότητας κατά 1 €. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τους πολλαπλασιαστές παραγόμενου προϊόντος τύπου I και II της οικονομίας της περιφέρειας Πελοποννήσου. Ο πολλαπλασιαστής τύπου I αποτυπώνει τις άμεσες και τις έμμεσες επιπτώσεις κάθε κλάδου στην ευρύτερη οικονομία της περιφέρειας, ενώ ο πολλαπλασιαστής τύπου II τις άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις. Οι έμμεσες επιπτώσεις αναφέρονται στο προϊόν που παράγεται έμμεσα μέσα από την αλυσίδα εφοδιασμού, ενώ οι επαγόμενες επιπτώσεις αναφέρονται στην κατανάλωση των αμοιβών των εργαζομένων ξανά στην περιφερειακή οικονομία. Με τον τρόπο αυτό γίνεται και το κλείσιμο του υποδείγματος και αποτυπώνονται οι συνολικές επιπτώσεις ενός κλάδου στην περιφερειακή οικονομία.

Στην πρώτη θέση της περιφέρειας πολλαπλασιαστή τύπου I βρίσκεται ο κλάδος των κατασκευών. Αυτό σημαίνει ότι ο κλάδος των κατασκευών είναι ο κλάδος με τις περισσότερες δυνατότητες δημιουργίας νέου προϊόντος. Οι κλάδοι με αυξημένες δυνατότητες ενίσχυσης του προϊόντος της περιφέρειας Πελοποννήσου είναι, εκτός από τον κατασκευαστικό, ο ενεργειακός κλάδος, τα προϊόντα ξυλείας, οι υπηρεσίες διασκέδασης, άθλησης και ψυχαγωγίας, οι υπηρεσίες διαμονής και εστίασης και τα προϊόντα γεωργίας.

Όσον αφορά στον πολλαπλασιαστή τύπου II, παρατηρείται μια ανοδική πίεση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων, λόγω του κλεισίματος του υποδείγματος με σημαντικές ανακατατάξεις και των επαγόμενων επιδράσεων. Οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη επίδραση στο προϊόν, όταν συνυπολογίζουμε και τις επαγόμενες επιδράσεις, είναι οι υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανισμούς, ο δημόσιος τομέας, οι υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας, οι αθλητικές, εκδοτικές, έρευνας και ταξιδιωτικών πρακτορείων.

Στο παράρτημα 18 παρατίθεται ένας πίνακας με τους πολλαπλασιαστές προϊόντος, ΑΠΑ και εισοδήματος της περιφέρειας Πελοποννήσου για το έτος 2015.

Ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Πελοποννήσου ενισχύει ιδιαίτερα τον κλάδο της εστίασης και καταλύματος, που είναι από τους κλάδους με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης στην περιφέρεια. Η πολιτιστική κληρονομιά, βέβαια, έχει μεγάλες επαγόμενες επιπτώσεις και από την 48^η θέση στον πολλαπλασιαστική τύπου I ανέρχεται στην 20^η θέση στον πολλαπλασιαστική τύπου II. Αντίθετα, ο κλάδος του τουρισμού έχει πολύ μικρές επαγόμενες επιπτώσεις και από την 6^η θέση καταλήγει στην 18^η. Από την άλλη πλευρά, οι υπηρεσίες διασκέδασης, ψυχαγωγίας και άθλησης έχουν αυξημένες έμμεσες αλλά και επαγόμενες επιδράσεις στην οικονομία της περιφέρειας Πελοποννήσου.

Πίνακας 4.10 Πολλαπλασιαστές παραγόμενου προϊόντος τύπου I και II της περιφέρειας Πελοποννήσου σε επιλεγμένους κλάδους, 2015

Πολλαπλασιαστικής προϊόντος	Τύπου I	RANKING	Τύπου II	RANKING
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	1,842	1	2,294	8
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)- είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	1,798	2	2,163	12
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	1,760	3	1,857	24
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,630	4	2,265	9
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες- κτηνιατρικές υπηρεσίες	1,604	5	2,224	10
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,602	6	2,004	18
Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις	1,593	7	2,955	2
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	1,570	8	1,796	27
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,557	9	2,121	15
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,535	10	2,174	11
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,521	11	2,128	13
Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων	1,506	12	1,796	28
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	1,497	13	1,650	38
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών- υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,491	14	1,654	36
Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	1,486	15	1,645	39
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	1,471	16	1,872	23
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	1,468	17	1,915	21
Είδη διατροφής- ποτά- προϊόντα καπνού	1,455	18	1,711	32
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και	1,451	19	1,824	25

μοτοσικλετών				
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	1,448	20	1,654	35
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	1,447	21	2,128	14
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	1,439	22	2,317	7
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	1,432	23	1,805	26
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	1,431	24	1,585	40
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	1,425	25	1,558	43
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	1,417	26	1,478	45
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες	1,415	27	1,876	22
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	1,413	28	1,931	19
Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	1,410	29	1,577	42
Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλιέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες	1,384	30	1,653	37
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1,383	31	1,673	33
Βασικά μέταλλα	1,355	32	1,391	48
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	1,351	33	2,062	17
Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον· υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	1,342	34	2,469	3
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,324	35	1,584	41
Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων· λυματολάσπη· υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων· ανάκτηση υλικών· υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων	1,312	36	1,768	29
Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες· υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών· υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης	1,301	37	1,745	30
Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	1,272	38	2,439	4
Άλλες προσωπικές υπηρεσίες	1,256	39	2,072	16
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,240	40	1,659	34
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας	1,235	41	1,428	47
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	1,226	42	1,491	44

Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	1,222	43	1,454	46
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	1,217	44	1,318	50
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	1,200	45	1,304	51
Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες	1,196	46	1,362	49
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσω	1,195	47	1,253	52
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,190	48	1,915	20
Χημικές ουσίες και προϊόντα	1,145	49	1,251	53
Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	1,137	50	1,175	56
Υπηρεσίες απασχόλησης	1,125	51	1,737	31
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας- είδη ένδυσης- δέρμα και συναφή προϊόντα	1,118	52	1,160	58
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,111	53	1,168	57
Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	1,106	54	1,175	55
Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα	1,103	55	1,158	59
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα	1,096	56	1,177	54
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	1,094	57	1,155	60
Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών	1,084	58	1,104	61
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	1,072	59	2,374	5
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	1,044	60	1,057	62
Ορυχεία και λατομεία	1,008	61	1,013	63
Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	1,000	62	1,000	64
Τεκμαρτά ενοίκια	1,000	63	1,000	65
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,000	64	1,000	66
Υπηρεσίες ενοικίασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	1,000	65	1,000	67
Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ίδια χρήση	1,000	66	3,111	1
Υπηρεσίες παρεχόμενες από ετερόδικους οργανισμούς και φορείς	1,000	67	1,000	68
Αποζημίωση εργαζομένων		68	2,331	6

Πηγή: Υπολογισμοί της μελέτης με βάση τον περιφερειακό πίνακα Ε-Ε της Πελοποννήσου.

Ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς συμπεριλαμβάνει τα μουσεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, τις βιβλιοθήκες και τις λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες και έχει πολλαπλασιαστική προϊόντος

1,915. Παρατηρείται μια ανοδική πίεση των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων, κυρίως μετά το κλείσιμο του υποδείγματος. Οι επαγόμενες επιδράσεις, που δημιουργεί η αποζημίωση των εργαζομένων, είναι αρκετά μεγάλες και προκαλούν μεγάλες ανακατατάξεις μεταξύ των κλάδων.

4.6.4.3 Η συνεισφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Πελοποννήσου στην απασχόληση

Ο αριθμός των εργαζομένων στην περιφέρεια Πελοποννήσου αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Παρατηρείται ότι οι εργαζόμενοι στην πολιτιστική κληρονομιά το 2015 αγγίζουν τους 660, που αντιστοιχεί στο 12,23% της συνολικής πολιτιστικής απασχόλησης στην Ελλάδα (περίπου 5.400 εργαζόμενοι). Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται οι άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιδράσεις των εργαζομένων του πολιτισμού στην οικονομία και σε άλλους επιλεγμένους κλάδους.

Οι πολλαπλασιαστές απασχόλησης εντοπίζουν τους κλάδους με τις μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης σε όρους απασχόλησης. Αυτό τους καθιστά ιδιαίτερα χρήσιμους λόγω της αυξημένης ανεργίας στην Ελλάδα.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο απλός πολλαπλασιαστής του ανοιχτού και του κλειστού υποδείγματος της απασχόλησης της περιφέρειας Πελοποννήσου.

Πίνακας 4.11 Απλός πολλαπλασιαστής απασχόλησης τύπου I και II της περιφέρειας Πελοποννήσου για το 2015

Απλός Πολλαπλασιαστής Απασχόλησης	Τύπου I	RANK	Τύπου II	RANK
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	49,042	5	53,871	6
Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες	32,859	9	36,416	16
Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλιέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες	15,352	23	21,107	31
Ορυχεία και λατομεία	1,202	61	1,312	63
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	12,336	31	17,799	36
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα	6,641	45	7,529	50
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καθαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	29,175	10	36,978	15
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	5,371	49	6,683	52
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	28,273	11	29,499	22
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	3,110	57	5,168	56

Χημικές ουσίες και προϊόντα	3,029	58	5,291	55
Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα	3,797	54	4,980	57
Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	5,171	51	5,981	53
Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	8,703	42	12,280	45
Βασικά μέταλλα	3,850	53	4,603	58
Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	11,455	34	14,851	41
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	1,392	60	1,649	62
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	5,982	48	10,398	48
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	3,645	56	5,866	54
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα	1,972	59	3,698	60
Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	1,000	63	1,000	64
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	9,822	38	11,974	46
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	9,621	39	19,171	34
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	6,147	46	14,136	42
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	10,081	36	21,143	30
Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων· λυματολάσπη· υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων· ανάκτηση υλικών· υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων	7,799	43	17,558	37
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	22,729	17	32,385	17
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	24,278	14	32,249	18
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	9,576	40	21,620	29
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	50,521	4	64,190	4
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	19,808	19	28,379	23
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	7,596	44	10,862	47

Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών	3,721	55	4,152	59
Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	5,275	50	6,749	51
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	24,995	13	43,749	11
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	23,064	16	31,656	19
Εκδοτικές υπηρεσίες	12,911	30	25,882	26
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	19,436	21	25,003	27
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	6,069	47	9,352	49
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας	12,051	32	16,157	39
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	9,304	41	14,947	40
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	11,690	33	17,883	35
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες	13,803	27	23,643	28
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	1,006	62	2,312	61
Τεκμαρτά ενοίκια	1,000	64	1,000	65
Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες· υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών· υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης	21,656	18	31,140	20
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	43,062	6	46,539	9
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	5,100	52	14,053	43
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,000	67	1,000	68
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες	14,533	26	27,786	25
Υπηρεσίες ενοικίασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	1,000	65	1,000	66
Υπηρεσίες απασχόλησης	15,013	25	28,100	24

Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	13,769	28	16,627	38
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	26,078	12	40,643	12
Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	19,616	20	44,559	10
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	32,915	8	60,752	5
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	23,365	15	38,560	14
Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον· υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	69,886	2	93,982	2
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	11,290	35	12,501	44
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	15,337	24	30,834	21
Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων	13,411	29	19,596	33
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	38,347	7	51,911	7
Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις	9,938	37	39,047	13
Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	15,642	22	20,606	32
Άλλες προσωπικές υπηρεσίες	51,504	3	68,956	3
Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ίδια χρήση	89,711	1	134,839	1
Υπηρεσίες παρεχόμενες από ετερόδικους οργανισμούς και φορείς	1,000	66	1,000	67
Απωζημίωση εργαζομένων	0,000	68	49,815	8

Πηγή: Υπολογισμός πολλαπλασιαστών από τον περιφερειακό πίνακα Ε-Ε της Πελοποννήσου.

Με τον απλό πολλαπλασιαστή υπολογίζεται η μεταβολή στην απασχόληση της συνολικής οικονομίας της περιφέρειας Πελοποννήσου από τη μεταβολή μιας μονάδας (1 εκατ. €) στην παραγωγή ενός κλάδου. Αν, λοιπόν, αυξηθεί η παραγωγή της πολιτιστικής κληρονομιάς κατά 1 εκατ. €, θα δημιουργηθούν 15,4 νέες θέσεις εργασίας άμεσα, αλλά και έμμεσα, ενώ, εάν ληφθούν υπόψη και οι

επαγόμενες επιδράσεις, θα δημιουργηθούν 31 νέες θέσεις εργασίας. Οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη επιρροή στην απασχόληση στην περιφέρεια Πελοποννήσου είναι αυτός της κοινωνικής μέριμνας, ο γεωργικός κλάδος, καθώς και οι κλάδοι της αρχιτεκτονικής και του λιανικού εμπορίου.

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζεται ο συνολικός πολλαπλασιαστής τύπου I και II επιλεγμένων κλάδων της περιφέρειας Πελοποννήσου. Ο πολλαπλασιαστής τύπου I μετρά την άμεση και έμμεση μεταβολή στον αριθμό των απασχολούμενων στην οικονομία από τη μεταβολή της απασχόλησης του κλάδου κατά έναν εργαζόμενο. Ο πολλαπλασιαστής τύπου II μετρά τις άμεσες, έμμεσες, αλλά και επαγόμενες επιδράσεις.

Πίνακας 4.12 Συνολικός πολλαπλασιαστής απασχόλησης τύπου I και II της περιφέρειας Πελοποννήσου, για το 2015

Πολλαπλασιαστές Απασχόλησης	Τύπου I	RANK	Τύπου II	RANK
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	2,747847	4	6,313957	3
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	3,214881	2	4,596851	4
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,662201	9	4,579617	5
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,854604	6	3,717866	6
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	2,195702	5	3,167961	11
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λουτές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,090881	53	2,193106	23
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,392952	25	1,911899	34
Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	1,31043	30	2,976675	15
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,230409	40	1,665609	41
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,254675	38	1,614061	42

Πηγή: Υπολογισμός πολλαπλασιαστών από τον περιφερειακό πίνακα Ε-Ε της Πελοποννήσου.

Στο παράρτημα 17 παρατίθεται ο πίνακας πολλαπλασιαστών και των 67 κλάδων του περιφερειακού πίνακα Ε-Ε της Πελοποννήσου. Οι κλάδοι, λοιπόν, με τις μεγαλύτερες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις είναι ο ενεργειακός, ο γεωργικός, διατροφής και καπνού, καθώς και ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Η κατάταξη αυτή είναι η αναμενόμενη, αφού οι πολιτικές που έχουν ακολουθηθεί τα τελευταία χρόνια ενισχύουν τον ενεργειακό κλάδο και τον αγροτικό, ενώ δεν έχει δοθεί η δέουσα προσοχή στον κλάδο του πολιτισμού και δημιουργικότητας, καθώς και του τουρισμού.

Στον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς παρατηρούνται αυξημένες επαγωγικές επιπτώσεις, αφού ο πολλαπλασιαστής τύπου I είναι στην 53^η θέση με 1,09, ενώ ο πολλαπλασιαστής τύπου II είναι στην 23^η θέση με 2,19. Στην εθνική οικονομία ο πολλαπλασιαστής τύπου II του κλάδου είναι 1,641, κάτι που αναδεικνύει τη σπουδαιότητα του κλάδου σε σχέση με το σύνολο της χώρας.

4.6.4.4. Η συνεισφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Πελοποννήσου στην Προστιθέμενη Αξία

Η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία, όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια, αναφέρεται στο εισόδημα από την παραγωγή, το οποίο διανέμεται σε υπαλλήλους, μετόχους και στο δημόσιο. Στον πίνακα παρουσιάζονται οι πολλαπλασιαστές της ΑΠΑ για την περιφέρεια Πελοποννήσου σε επιλεγμένους κλάδους της οικονομίας.

Πίνακας 4.13 Συνολικός πολλαπλασιαστής ΑΠΑ τύπου I και II της περιφέρειας Πελοποννήσου για το 2015

VALUE ADDED MULTIPLIER	IB	RANK	IIB	RANK
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	3,282	1	4,194	1
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	2,478	2	2,770	2
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες	2,111	3	2,530	3
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	2,061	4	2,448	4
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,787	7	2,268	5
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	1,899	5	2,218	6
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,722	9	2,112	8
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	1,805	6	1,952	10
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	1,693	11	1,929	11
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,761	8	1,867	14
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,488	23	1,691	22
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	1,498	21	1,626	27
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,442	26	1,622	28
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,182	49	1,343	49
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λουτές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,103	55	1,340	50
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,093	57	1,114	60

Πηγή: Υπολογισμός πολλαπλασιαστών από τον περιφερειακό πίνακα Ε-Ε της Πελοποννήσου.

Ο πολλαπλασιαστής ΑΠΑ τύπου ΙΙ του κλάδου της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι 1,34 και βρίσκεται στην 50^η θέση ανάμεσα στους 67 κλάδους του υποδείγματος. Ο πολλαπλασιαστής είναι μικρότερος σε σχέση με τον εθνικό, ο οποίος είναι 1,53. Αυτό σημαίνει ότι, αν αυξανόταν η ζήτηση των προϊόντων πολιτιστικής κληρονομιάς κατά 1 εκατ. €, τα συνολικά εισοδήματα που θα προσέφερε ο κλάδος στη συνολική οικονομία της περιφέρειας θα ήταν 1,34 εκατ. €. Η θετική ή αρνητική αντίστοιχα μεταβολή του κλάδου στην ΑΠΑ θα ήταν 0,340 εκατ. €.

Οι κλάδοι με τις μεγαλύτερες δυνατότητες αύξησης των εισοδημάτων της περιφέρειας είναι ο κλάδος της ξυλείας, τα προϊόντα πετρελαίου, οι κατασκευές, ο δημιουργικός κλάδος, καθώς και ο τουριστικός. Επίσης, διαπιστώνεται ότι ο γεωργικός κλάδος, παρόλο που είναι από τους πιο δυναμικούς κλάδους της περιφέρειας, δεν είναι το ίδιο αποδοτικός όσον αφορά στην ΑΠΑ.

Τα συμπεράσματα που εξάγονται από τον παραπάνω πίνακα είναι ότι οι επενδύσεις στο δημιουργικό και πολιτιστικό κλάδο θα ενίσχυαν σημαντικά και τον τουριστικό κλάδο, ο οποίος έχει αυξημένο πολλαπλασιαστή ΑΠΑ. Ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, λοιπόν, είναι ένας κλάδος με μεγάλες δυνατότητες και ισχυρές αλληλεπιδράσεις με κλάδους κλειδιά, που έχει καθυστερήσει να αναπτυχθεί στην περιφέρεια.

4.6.5 Η συνεισφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Πελοποννήσου στο εισόδημα των εργαζομένων

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα των πολλαπλασιαστών τύπου Ι και ΙΙ των εισοδημάτων των εργαζομένων. Ο πολλαπλασιαστής αυτός εκφράζει τη μεταβολή στο εισόδημα των εργαζομένων από τη μεταβολή της ζήτησης των προϊόντων ενός κλάδου κατά μία μονάδα. Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνονται οι πολλαπλασιαστές εισοδήματος τύπου Ι και ΙΙ σε επιλεγμένους κλάδους της οικονομίας.

Πίνακας 4.14 Συνολικός πολλαπλασιαστής εισοδήματος τύπου Ι και ΙΙ της περιφέρειας Πελοποννήσου για το 2015

INCOME MULTIPLIER	IB	RANKING	IIB	RANKING
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	4,297	1	4,725	1
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	2,402	2	2,725	2
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	2,267	3	2,589	3
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	2,114	4	2,272	4
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	1,860	5	2,102	5
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,764	7	2,010	6
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	1,765	6	1,985	7

Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	1,690	10	1,782	11
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,473	15	1,571	17
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,423	18	1,556	19
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,366	25	1,512	22
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,219	40	1,286	43
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,094	56	1,267	47
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,198	43	1,240	50
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	1,072	58	1,087	61

Πηγή: Υπολογισμός πολλαπλασιαστών από τον περιφερειακό πίνακα Ε-Ε της Πελοποννήσου.

Οι κλάδοι που επηρεάζουν περισσότερο τα εισοδήματα των νοικοκυριών στην περιφέρεια Πελοποννήσου είναι ο ενεργειακός, ο αγροτικός, ο κατασκευαστικός, ο τουριστικός και ο δημιουργικός. Οι κλάδοι αυτοί έχουν τις μεγαλύτερες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στο εισόδημα των νοικοκυριών. Ο κλάδος της πολιτιστικής κληρονομιάς ενισχύει ιδιαίτερα τη ζήτηση στον κλάδο του τουρισμού, ο οποίος έχει μεγάλη επίδραση στα νοικοκυριά, αλλά οι επιπτώσεις που έχει στην περιφέρεια Πελοποννήσου δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλες. Ο πολλαπλασιαστής εισοδήματος της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι 1,267 μικρότερος από τον εθνικό, ο οποίος υπολογίστηκε στο 1,42.

4.7 Περιφερειακό στρατηγικό πολιτιστικό πλαίσιο Πελοποννήσου

4.7.1 Ισχύον περιφερειακό πολιτιστικό πρόγραμμα-επενδύσεις στον πολιτισμό τελευταίας 10ετίας

Ένας βασικός στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι η εκτίμηση των επιπτώσεων των εφαρμοζόμενων πολιτικών στην πολιτιστική κληρονομιά της περιφέρειας Πελοποννήσου. Για την αποτίμηση των επιπτώσεων των εφαρμοζόμενων πολιτικών χρησιμοποιήθηκε το υπόδειγμα Ε-Ε, που αποτελεί και ένα από τα πιο αποτελεσματικά για το σκοπό αυτό (Cardenete και Sancho 2006).

Η περιφερειακή πολιτική αποτελεί βασικό άξονα πολιτικής της ΕΕ, η οποία ξεκίνησε ως ένα αναδιανεμητικό εργαλείο και με τα χρόνια εξελίχθηκε σε αναπτυξιακό. Η Ελλάδα, ως μέλος της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακολουθεί την περιφερειακή πολιτική της ΕΕ, η οποία παρουσιάζεται και υποστηρίζεται μέσα από το ΕΣΠΑ (Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς)⁵². Το ΕΣΠΑ 2007-2013 διαδέχθηκε το τρίτο ΚΠΣ, το οποίο τελείωσε το 2006. Τα προγράμματα αυτά έχουν ως κύριο στόχο την εξομάλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων πανευρωπαϊκά. Στην Ελλάδα, παρ' όλες τις προσπάθειες που έχουν γίνει (3 ΚΠΣ, 2 ΕΣΠΑ με την ολοκλήρωση του ΕΣΠΑ 2014-2020) και παρ' όλη την πρόοδο που έχει συντελεστεί, η σύγκλιση των ελληνικών περιφερειών δεν έχει επιτευχθεί ακόμα και βρίσκεται αρκετά μακριά σε σχέση με τις περιφέρειες της ΕΕ-28.

4.7.2 Χαρτογράφηση των πολιτιστικών επενδύσεων κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020

Η μελέτη περίπτωσης που εξετάζεται αφορά στην περιφέρεια Πελοποννήσου και, σύμφωνα με το περιφερειακό πρόγραμμα, το αναπτυξιακό όραμα της περιόδου 2014-2020 διατυπώνεται ως εξής: «*Η Πελοπόννησος, πρότυπο αειφόρου ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, με τη μεγιστοποίηση της αξιοποίησης του ανθρώπινου και τεχνολογικού κεφαλαίου*».

Στο ΠΕ Πελοποννήσου 2014-2020 και με βάση τις αναπτυξιακές ανάγκες της περιφέρειας, οι επτά στρατηγικές προτεραιότητες καθορίζονται ως εξής (ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, 2014)⁵³:

1. Η διεύρυνση και η αναβάθμιση των ερευνητικών υποδομών της περιφέρειας Πελοποννήσου, καθώς και η λειτουργία ερευνητικών δικτύων με κατεύθυνση την προαγωγή, την έρευνα και την καινοτομία, σύμφωνα με τις ανάγκες του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της περιφέρειας, με την προώθηση και την αξιοποίηση ΤΠΕ.
2. Ανάσχεση της συρρίκνωσης της παραγωγικής/επιχειρηματικής δραστηριότητας και ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, με παράλληλη προσέλκυση επιχειρηματικών επενδύσεων για διεύρυνση της επιχειρηματικής βάσης, με αιχμή την καινοτομία.
3. Ανάπτυξη, αξιοποίηση και αύξηση της συμμετοχής του ανθρώπινου δυναμικού στην αγορά εργασίας, ενεργός ένταξη και κοινωνική ενσωμάτωση κοινωνικά και οικονομικά ευπαθών ομάδων.
4. Συμπλήρωση ή ολοκλήρωση διατηρήσιμων υποδομών για την ανάπτυξη και την απασχόληση.
5. Προστασία του περιβάλλοντος και των πόρων και μετάβαση σε μια οικονομία φιλική προς το περιβάλλον και με επάρκεια πόρων για ανάπτυξη, απασχόληση και αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

⁵² Το οποίο διαδέχθηκε το ΚΠΣ (Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης) από το 2006 και μετά.

⁵³ Σελ. 15 του ΠΕ Πελοποννήσου.

6. Βελτίωση της θεσμικής επάρκειας στη δημόσια διοίκηση και διοικητική μεταρρύθμιση για μια αποτελεσματική δημόσια διοίκηση και αυτοδιοίκηση.
7. Ενδυνάμωση της χωρικής συνοχής και της ανάπτυξης για άρση των ενδοπεριφερειακών κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων.

Η πολιτιστική κληρονομιά της Πελοποννήσου εντάσσεται στην προτεραιότητα 6, με επιμέρους στόχους για τον πολιτισμό τον 6c, που αναλύονται ως εξής⁵⁴:

1. Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
2. Ενίσχυση των επενδύσεων για την προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.
3. Ενίσχυση της προστασίας και ανάδειξης της φυσικής κληρονομιάς.
4. Δράσεις σύνδεσης της προστασίας και ανάδειξης/προβολής της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς με τον τουρισμό.

Για την ενίσχυση των παραπάνω στόχων δημιουργήθηκε η δράση «*Ενίσχυση των εφαρμογών ΤΠΕ στον τομέα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, της ηλεκτρονικής μάθησης, της ηλεκτρονικής ένταξης, του ηλεκτρονικού πολιτισμού και της ηλεκτρονικής υγείας*».

Η δράση αυτή ενισχύει τους φορείς πολιτισμού των ΟΤΑ, προκειμένου να δημιουργήσουν υποδομές και υπηρεσίες ηλεκτρονικής προβολής των πολιτιστικών πόρων της περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, οι ενέργειες που περιλαμβάνει είναι: ψηφιοποίηση πολιτιστικών πόρων, προβολή και τουριστική αξιοποίηση. Ο συνολικός προϋπολογισμός της δράσης φτάνει το 1 εκατ. €. Βασικός στόχος είναι η αύξηση επισκεψιμότητας φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιφέρειας από τους 180.000 επισκέπτες το 2013 στους 250.000 επισκέπτες το 2023.

Η δεύτερη δράση που δημιουργήθηκε αφορά στην ενίσχυση της ελκυστικότητας των χώρων φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Περιλαμβάνει παρεμβάσεις αποκατάστασης, ενίσχυση της λειτουργικότητας, χώρους και δράσεις προβολής, σύνδεση με τον τουρισμό, προστασία του περιβάλλοντος, προσβασιμότητα ΑμεΑ, καθώς και πλαίσιο ενιαίας προβολής.

Μια σημαντική προτεραιότητα του στόχου αυτού είναι η διασύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα προϊόν υψηλής ποιότητας, με εργαλείο επίτευξης τη δημιουργία δικτύων και διαδρομών φυσικών και πολιτιστικών πόρων⁵⁵.

⁵⁴ Σελ. 29 του ΠΕ Πελοποννήσου.

Ο στόχος για τη βελτίωση διατήρησης των προστατευμένων περιοχών είναι η αύξηση των προστατευόμενων περιοχών της περιφέρειας από 13 το 2011 σε 100 το 2023.

Ο προϋπολογισμός της περιφέρειας Πελοποννήσου του ΕΣΠΑ 2014-2020 για την πολιτιστική κληρονομιά, όπως φαίνεται στον πίνακα, ανέρχεται σε:

Πίνακας 4.15 Προϋπολογισμός του τομέα παρέμβασης φυσικών, πολιτιστικών και τουριστικών κεφαλαίων στην Π.Ε. Πελοποννήσου 2014-2020

Προστασία, αναστήλωση και βιώσιμη χρήση των περιοχών Natura 2000.	1.500.000,00
Ανάπτυξη και προώθηση του τουριστικού δυναμικού φυσικών περιοχών.	3.000.000,00
Προστασία, ανάπτυξη και προβολή δημόσιων τουριστικών κεφαλαίων.	3.000.000,00
Προστασία, ανάπτυξη και προβολή στοιχείων δημόσιας πολιτιστικής κληρονομιάς.	6.500.000,00
Ανάπτυξη και προβολή δημόσιων υπηρεσιών πολιτιστικής κληρονομιάς.	1.000.000,00
Σύνολο Π.Ε. Πελοποννήσου για τον πολιτισμό και τον τουρισμό.	15.000.000,00

Πηγή: Τροποποίηση της συγγραφέως του Π.Ε. Πελοποννήσου 2014-2020.

Τα περιφερειακά προγράμματα είναι υποχρεωτικό από την ΕΕ να ακολουθούνται από ένα σχέδιο στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης από το 2014 και μετά. Ως έξυπνη εξειδίκευση ορίζεται: «ο εντοπισμός των μοναδικών χαρακτηριστικών και μέσων κάθε χώρας και περιφέρειας, επισημαίνοντας τα συγκριτικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματά τους και συγκεντρώνοντας τοπικούς παράγοντες και πόρους γύρω από ένα όραμα για το μέλλον τους, που άγεται από την αριστεία και την εξωστρέφεια» (RIS3, 2014).

Η έξυπνη εξειδίκευση στηρίζεται στην Έρευνα, Τεχνολογία και Καινοτομία, η οποία δημιουργείται και υλοποιείται σε εθνικό επίπεδο από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και

⁵⁵ Χρηματοδοτούνται μόνο έργα μικρής εμβέλειας από το εν λόγω πρόγραμμα (έως 5 εκατ. €), εκτός εάν αφορά σε υποδομές σε μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Σε αυτή την περίπτωση, το ποσό διπλασιάζεται (10 εκατ. €).

Τεχνολογίας, ενώ σε περιφερειακό επίπεδο από τις εκάστοτε περιφέρειες. Ως δυναμικοί τομείς, οι οποίοι αναμένεται να συμβάλουν στην ανάπτυξη της χώρας, αναγνωρίζονται οι:

1. Αγροδιατροφή
2. Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών
3. Περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη
4. Ενέργεια
5. Υγεία και φάρμακα
6. Υλικά και κατασκευές
7. Μεταφορές και εφοδιαστική αλυσίδα
8. Πολιτισμός, τουρισμός και δημιουργικές βιομηχανίες

Τα περιφερειακά στρατηγικά σχέδια έξυπνης εξειδίκευσης διασυνδέονται με το αντίστοιχο εθνικό. Ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας αναγνωρίζεται ως ένας δυναμικός κλάδος, που συμβάλλει στην εθνική αλλά και περιφερειακή ανάπτυξη.

Όσον αφορά στην περίπτωση μελέτης για την περιφέρεια Πελοποννήσου, ως κλάδοι κλειδιά χαρακτηρίστηκαν οι: (ΛΚΝ ΑΝΑΛΥΣΗΣ Ε.Π.Ε, 2014).

1. Αγροδιατροφή
2. Τουρισμός, πολιτισμός, δημιουργική βιομηχανία
3. Μεταποιητική βιομηχανία
4. Παραγωγή ξύλου, μετάλλου, προϊόντων από πλαστικό
5. Τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών
6. Ενέργεια
7. Περιβάλλον
8. Μεταφορές και εφοδιαστική αλυσίδα

Σύμφωνα με το στρατηγικό πλαίσιο *RIS3* της Πελοποννήσου για τον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι προτεραιότητες συνοψίζονται στη διεύρυνση της αλυσίδας αξίας, όπως αναλύθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, στην αλυσίδα εφοδιασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η διαφοροποίηση και αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος και, τέλος, η συσχέτιση του τουρισμού με τη δημιουργική βιομηχανία είναι αναγκαίες για την αναβάθμιση όλης της περιφέρειας.

Οι στρατηγικές προτεραιότητες με βάση το σχέδιο έξυπνης εξειδίκευσης της περιφέρειας Πελοποννήσου για τον τουρισμό, τον πολιτισμό και τη δημιουργική βιομηχανία είναι⁵⁶:

1. Δημιουργία τοπικού σήματος ποιότητας καταλυμάτων.
2. Αναβάθμιση των καταλυμάτων της περιφέρειας σε ανώτερο επίπεδο υπηρεσιών (στην περιγραφή του τουριστικού κεφαλαίου της περιφέρειας Πελοποννήσου παρουσιάστηκε η εικόνα της ποιότητας των καταλυμάτων και μόνο η Μεσσηνία είχε μεγαλύτερο από το μέσο όρο της Ελλάδος όσον αφορά στα αστέρια των καταλυμάτων).
3. Χρήση ΤΠΕ και καθαρών τεχνολογιών.
4. Ανακαίνιση και αξιοποίηση βιομηχανικών χώρων ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας (υπάρχουν πολλές βέλτιστες πρακτικές, με πιο χαρακτηριστική στην Ελλάδα την Τεχνόπολη του Δήμου Αθηναίων).
5. Χρηματοδότηση νέων επιχειρήσεων.
6. Υποστήριξη δημιουργίας clusters γαστρονομικού ενδιαφέροντος.
7. Ενθάρρυνση συνεργασιών ανάμεσα σε ξενοδόχους και παραγωγούς.
8. Διασύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό.
9. Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
10. Ενίσχυση πράσινου τουρισμού.
11. Ενέργειες διάδοσης της πελοποννησιακής κουζίνας.

Εκτός από το κρατικό πρόγραμμα επενδύσεων και το ΕΣΠΑ, υπάρχουν και άλλα ευρωπαϊκά προγράμματα που επενδύουν στον κλάδο του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Ενδεικτικά αναφέρονται το πρόγραμμα πλαίσιο «Δημιουργική Ευρώπη», το πρόγραμμα *Erasmus+*, το πρόγραμμα για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων *COSME*, ο Ορίζοντας 2020 για την έρευνα και την καινοτομία και, τέλος, η Ευρωπαϊκή Συμμαχία Δημιουργικών Κλάδων.

Προκειμένου οι επενδύσεις στον πολιτισμό να είναι πιο αποτελεσματικές, θα πρέπει να αποτελούν μέρος ενός ολιστικού στρατηγικού σχεδίου με παράλληλες επενδύσεις σε όλους τους στρατηγικούς κλάδους μιας περιφέρειας, όπως είναι η βελτίωση του οδικού δικτύου και γενικότερα των υποδομών μιας περιοχής, η βελτίωση και διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος κ.ά.

Όσον αφορά στην περιφέρεια Πελοποννήσου, μέσα στο περιφερειακό της στρατηγικό σχέδιο περιλαμβάνονται αρκετές παρεμβάσεις, όπως έργα για την ενίσχυση της συνδεσιμότητας της

⁵⁶ Στη σελ. 10 του Στρατηγικού Σχεδίου Έξυπνης Εξειδίκευσης της περιφέρειας Πελοποννήσου αναφέρονται αναλυτικά οι στρατηγικές δράσεις και οι προτεραιότητες.

περιφέρειας μέσω της βελτίωσης του οδικού δικτύου, των λιμανιών και των αερολιμένων, έργα για την προστασία του περιβάλλοντος, την ενέργεια, τη μεταποιητική βιομηχανία κ.ά.

4.7.3 Χαρτογράφηση των πολιτιστικών επενδύσεων κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013

Η διάρθρωση των επιχειρησιακών προγραμμάτων ΕΣΠΑ 2007-2013 διαμορφώθηκε σύμφωνα με το εθνικό στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς 2007-2013 και υλοποιήθηκε μέσα από 8 τομεακά προγράμματα, 5 περιφερειακά και 12 εδαφικής συνεργασίας. Τα τομεακά προγράμματα αφορούσαν στο περιβάλλον, στην ενίσχυση της προσπελασιμότητας, στην ανταγωνιστικότητα και επιχειρηματικότητα, στην ψηφιακή σύγκλιση, στη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας της δημόσιας διοίκησης και στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού.

Τα έργα στον πολιτισμό που έγιναν την περίοδο 2007-2013, στο πλαίσιο των επιχειρησιακών προγραμμάτων ΕΣΠΑ, αναλύονται στον παρακάτω πίνακα. Ο βασικός άξονας προτεραιότητας ήταν η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, με επιμέρους στόχους για τον πολιτισμό την προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, την ανάπτυξη πολιτιστικών υποδομών και τη βελτίωση των πολιτιστικών υπηρεσιών. Τα έργα χρηματοδοτήθηκαν από τομεακά και περιφερειακά προγράμματα του ΕΣΠΑ 2007-2013. Αναλυτικότερα τα έργα αφορούσαν σε:

1. Εκτέλεση εργασιών συντήρησης, αναστήλωσης ή αποκατάστασης μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και πολιτιστικών κτιρίων.
2. Δημιουργία εγκαταστάσεων μουσείων, εξυπηρέτησης επισκεπτών και διευκόλυνσης πρόσβασης ΑμεΑ.
3. Ψηφιακά έργα προβολής Τ.Π.Ε. και δράσεις προβολής.
4. Κτιριακές υποδομές.
5. Έργα διαμόρφωσης εξωτερικών αρχαιολογικών χώρων, καθώς και εξοπλισμός.
6. Επανεκθεση μουσειακών συλλογών.

Πίνακας 4.16 Κατανομή έργων ΕΣΠΑ 2007-2013 για τον πολιτισμό ανά περιφερειακή ενότητα στην Ελλάδα

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΠΔΕ / ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ εκ €	ΑΡ. ΕΡΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΡ. ΕΡΓΩΝ
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	22.205.335	3,9%	28	4,6%
Αττικής	148.718.711	25,9%	98	16,0%
Βορείου Αιγαίου	24.732.067	4,3%	28	4,6%
Δυτικής Ελλάδας	21.989.261	3,8%	28	4,6%
Ηπείρου	25.277.504	4,4%	26	4,2%
Θεσσαλίας	21.342.998	3,7%	37	6,0%

Ιονίων Νήσων	17.355.766	3,0%	28	4,6%
Κεντρικής Μακεδονίας	85.799.024	15,0%	77	12,6%
Κρήτης	57.852.720	10,1%	64	10,5%
Νοτίου Αιγαίου	24.877.622	4,3%	25	4,1%
Ολη η Χώρα	28.162.948	4,9%	39	6,4%
Πελοποννήσου	64.038.711	11,2%	91	14,9%
Στερεάς Ελλάδας	21.806.678	3,8%	25	4,1%
Δυτικής Μακεδονίας	9.729.703	1,7%	18	2,9%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	573.889.050	100,0%	612	100,0%

Πηγή: ΥΠΠΟΑ, επεξεργασία της μελέτης.

Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται το μέγεθος και ο αριθμός των επενδύσεων που έγιναν ανά περιφερειακή ενότητα στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013. Σε αυτή την επταετία επενδύθηκαν συνολικά 573.889.050 € στον πολιτισμό. Στην Πελοπόννησο επενδύθηκαν τα 64.038.711 € από αυτά, που αντιστοιχεί στο 11,2%, και ολοκληρώθηκαν 91 έργα από τα 612 που έγιναν στο σύνολο της χώρας. Η περιφέρεια με το μεγαλύτερο μερίδιο χρηματοδότησης ήταν η Αττική με 25,9% και ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία με 15%. Οι περιοχές αυτές συνδέονται και με τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα στην Ελλάδα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Η περιφέρεια Πελοποννήσου είχε ένα αρκετά μεγάλο μερίδιο σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Επενδύθηκαν τα 64.038.711 € από αυτά, που αντιστοιχεί στο 11,2%, ενώ ολοκληρώθηκαν 91 έργα από τα 612 που έγιναν στο σύνολο της χώρας. Έτσι, κατατάσσεται τρίτη σε επενδύσεις στη χώρα, με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες περιφέρειες. Τέλος, στην Κρήτη, που κατατάσσεται τέταρτη, επενδύθηκαν σχεδόν 58 εκατ. € σε 64 έργα, που αντιστοιχεί σε 10% επί του συνολικού προϋπολογισμού της χώρας. Οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις των έργων πολιτισμού της περιόδου 2007-2013 μελετήθηκαν διεξοδικά από την *Deloitte* και διαπιστώθηκε ότι οι επενδύσεις στον πολιτισμό προσφέρουν πολλαπλασιαστικά οφέλη. Συγκεκριμένα, ο πολλαπλασιαστής προϊόντος της πολιτιστικής κληρονομιάς υπολογίστηκε σε 3,44 για την Ελλάδα, ενώ για την περιφέρεια Πελοποννήσου υπολογίστηκε σε 3,53. Η ίδια μελέτη εντόπισε τη διασύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό (Solutions, 2014).

Κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, πραγματοποιήθηκε μια ειδική δράση για την πολιτιστική απασχόληση από το τομεακό πρόγραμμα «*Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού 2007-2013*», με τίτλο «*Δημιουργία θέσεων απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο μέσω προγραμμάτων κοινωφελούς χαρακτήρα στον τομέα του πολιτισμού*», με την οποία επωφελήθηκαν 1.237 νέοι έως 35 ετών, ομάδα στην οποία στόχευε το πρόγραμμα, καθώς λόγω της οικονομικής κρίσης από το 2009 και μετά υπήρχε μεγάλη ανεργία στη χώρα που έπληξε ιδιαίτερα τους νέους.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται αναλυτικά τα έργα πολιτιστικού ενδιαφέροντος που πραγματοποιήθηκαν στην περιφέρεια Πελοποννήσου κατά τη διάρκεια της επταετίας 2007-2013 ανά επιχειρησιακό πρόγραμμα.

Πίνακας 4.17 Προϋπολογισμός έργων πολιτισμού στην περιφέρεια Πελοποννήσου για την περίοδο 2007-2013 ανά επιχειρησιακό πρόγραμμα.

ΤΙΤΛΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ	ΑΡ. ΕΡΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	19.360.331,88	30%	20	22%
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	38.326.504,55	60%	53	58%
Ψηφιακή Σύγκλιση	1.193.747,65	2%	4	4%
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	996.883,29	2%	12	13%
Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής	1.695.261,01	3%	1	1%
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση	2.465.983,09	4%	1	1%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	64.038.711,47	100%	91	100%

Πηγή: ΥΠΠΟΑ, επεξεργασία της μελέτης.

Στο Παράρτημα 9 παρατίθεται αναλυτικός πίνακας των έργων της περιφέρειας Πελοποννήσου. Ενδεικτικά, στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα έργα με το μεγαλύτερο προϋπολογισμό.

Πίνακας 4.18 Έργα πολιτισμού της περιφέρειας Πελοποννήσου για το 2007-2013 με το μεγαλύτερο προϋπολογισμό

ΤΙΤΛΟΣ ΕΠ	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΠΔΕ
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	2.861.864
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση	Η ΟΠΕΡΑ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΑ ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΑΠ 1	2.465.983
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ, ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	2.352.703
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ	2.029.245
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι	ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΝΕΟΥ ΣΤΕΓΑΣΤΡΟΥ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΡΟΣ ΣΤΟΝ ΑΝΩ ΕΓΚΛΙΑΝΟ Ν.	1.927.753

Νήσοι	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΒΡΑΧΩΔΩΝ ΠΡΑΝΩΝ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΚΟΡΩΝΗΣ, ΔΗΜΟΥ ΠΥΛΟΥ - ΝΕΣΤΟΡΟΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.808.904
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΟΡΓΑΝΩΣΗ, ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΓΕΡΑΚΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.	1.790.206
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΥΣΤΡΑ	1.711.672
Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής	ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2013	1.695.261
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΜΕΓΑΡΟ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	1.603.789
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΣΤΡΟΥ ΒΑΤΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΥ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	1.601.768
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΒΟΥΛΚΑΝΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΗΣ, Π.Ε. ΜΕΣΣΗΝΗΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.474.989
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΝΙΟΚΑΣΤΡΟ ΠΥΛΟΥ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ Ι. Ν. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ	1.386.635
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΤΡΟΥΠΑΚΗΔΩΝ-ΜΟΥΡΤΖΙΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ, ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ (Β' ΦΑΣΗ)	1.378.085
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΔΗΓΗΤΡΙΑΣ Η ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ, ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, Δ. ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, Π.Ε. ΛΑΚΩΝΙΑΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.313.174
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΡΥΤΑΙΝΑΣ (ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ, ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ-ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ, ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΟΙΚΙΑΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΜΑΤΖΟΥΡΑΝΟΓΙΑΝΝΗ, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΥΡΓΟΥ ΛΕΒΕΝΤΑΙΝΑΣ)	1.299.994
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΜΟΝΙΜΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ	1.182.113
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗΣ ΠΤΕΡΥΓΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΑΡΕΙΑΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ, Π.Ε. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ	1.161.183
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ, ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΠΑΡΤΗΣ	1.155.733
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΥΤΙΚΗΣ ΠΤΕΡΥΓΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΤΙΚΟΥ Ι.Μ. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ (ΑΝΔΡΟΜΟΝΑΣΤΗΡΟ)	1.149.975
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΠΤΕΡΥΓΑΣ ΚΕΛΙΩΝ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ ΖΑΧΟΛΗΣ, ΔΗΜΟΥ ΞΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ - ΕΥΡΩΣΤΙΝΗ, ΠΕ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1.142.025
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ	1.136.235

Νήσοι		
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΥΛΟΥ, ΔΗΜΟΥ ΠΥΛΟΥ - ΝΕΣΤΟΡΟΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.045.181
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ	1.004.718

Πηγή: ΥΠΠΟΑ, επεξεργασία της μελέτης.

Παρατηρείται ότι τα έργα έχουν να κάνουν περισσότερο με κτιριακές υποδομές, όπως αναστήλωση, αποκατάσταση και συντήρηση μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, ενώ μόνο ένα έργο μεγάλης εμβέλειας αφορά στην πολιτιστική εκπαίδευση.

4.7.4 Χαρτογράφηση των πολιτιστικών επενδύσεων στην περιφέρεια Πελοποννήσου κατά την προγραμματική περίοδο 2000-2006

Η περίοδος 2000-2006 είναι η καλύτερη περίοδος από πλευράς επενδύσεων για την Ελλάδα. Οι συνολικές επενδύσεις άγγιξαν τα 51,14 δις €, με την κοινοτική συμμετοχή να ξεπερνάει το 51,4%, την εθνική συμμετοχή το 26% και την ιδιωτική το 22,6%. Το ίδιο διάστημα αντλήθηκαν πόροι κοινοτικών πρωτοβουλιών συνολικής δαπάνης 1,28 δις €, εκ των οποίων η κοινοτική συμμετοχή ήταν 918 εκατ. €. Προκειμένου να υλοποιηθούν οι στόχοι του Γ' ΚΠΣ, δημιουργήθηκαν 25 επιχειρησιακά προγράμματα (11 τομεακά, 13 περιφερειακά, 1 τεχνικής βοήθειας). Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες αναφέρονται στα προγράμματα *EQUAL*, *LEADER+*, *URBAN II*, *INTERREG III*.

Ο κλάδος του πολιτισμού ήταν βασικός πυλώνας του επιχειρησιακού προγράμματος, γι' αυτό και αποτελούσε ξεχωριστό τομεακό πρόγραμμα. Οι βασικοί στόχοι του τομεακού επιχειρησιακού προγράμματος «Πολιτισμός» ήταν:

1. Η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς με ισόρροπη διάρθρωση σε σύγχρονο πολιτισμό και πολιτιστική κληρονομιά.
2. Ανάπτυξη σύγχρονου πολιτισμού.
3. Τεχνική βοήθεια.

Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνονται οι επενδύσεις στον πολιτισμό στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ 2000-2006 ανά επιχειρησιακό πρόγραμμα. Οι επενδύσεις χρηματοδοτήθηκαν κυρίως από το τομεακό πρόγραμμα «Πολιτισμός», από τα περιφερειακά προγράμματα από την Κοινωνία της Πληροφορίας, καθώς και από κοινοτικές πρωτοβουλίες. Οι επενδύσεις στον πολιτισμό άγγιξαν το 1,24 δις € κατά το Γ' ΚΠΣ από τα προγράμματα δημοσίων επενδύσεων (ΠΔΕ).

Πίνακας 4.19 Οι επενδύσεις στον πολιτιστικό κλάδο στο πλαίσιο του Γ ΚΠΣ για την περίοδο 2000-2006.

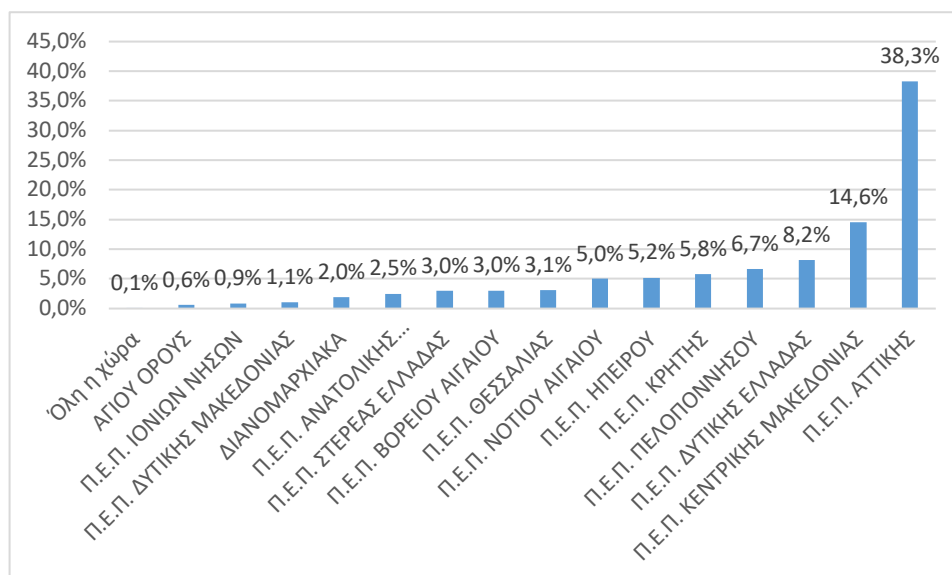
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΠΔΕ /	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ εκ	ΑΡ.	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΡ.
Κουμουτσέα Αικατερίνη	238			Διδακτορική Διατριβή

	Ε.Π.	€	ΕΡΓΩΝ	ΕΡΓΩΝ
INTERREG ΕΛΛΑΔΑ - ΚΥΠΡΟΣ	799.650	0,06%	2	0,2%
INTERREG ΕΛΛΑΔΑ - ΑΛΒΑΝΙΑ	896.512	0,07%	3	0,4%
INTERREG ΕΛΛΑΔΑ - ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.899.995	0,15%	3	0,4%
INTERREG ΕΛΛΑΔΑ - ΙΤΑΛΙΑ	0	0,00%	1	0,1%
INTERREG ΕΛΛΑΔΑ - FYROM	1.225.350	0,10%	3	0,4%
Π.Ε.Π. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	0	0,00%	13	1,6%
Π.Ε.Π. ΑΤΤΙΚΗΣ	57.268.181	4,61%	13	1,6%
Π.Ε.Π. ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	30.178.600	2,43%	18	2,2%
Π.Ε.Π. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	35.237.747	2,83%	27	3,3%
Π.Ε.Π. ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	13.637.963	1,10%	18	2,2%
Π.Ε.Π. ΗΠΕΙΡΟΥ	40.887.300	3,29%	33	4,0%
Π.Ε.Π. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	21.320.703	1,71%	25	3,0%
Π.Ε.Π. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	5.614.530	0,45%	11	1,3%
Π.Ε.Π. ΚΡΗΤΗΣ	17.364.252	1,40%	43	5,2%
Π.Ε.Π. ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	26.439.909	2,13%	28	3,4%
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	37.223.303	2,99%	33	4,0%
Π.Ε.Π. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	21.569.478	1,73%	23	2,8%
Π.Ε.Π. ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	10.387.372	0,84%	18	2,2%
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	833.785.353	67,07%	268	32,6%
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ	87.512.209	7,04%	240	29,2%
	1.243.248.407	100,00%	823	100,0%

Πηγή: ΥΠΠΟΑ, επεξεργασία της μελέτης.

Ο επιμερισμός του παραπάνω προϋπολογισμού ανά περιφερειακή ενότητα παρουσιάζεται στο παρακάτω γράφημα:

Διάγραμμα 4.20 Πληρωμές ΠΔΕ κατά το Γ ΚΠΣ για επενδύσεις στον πολιτισμό (2000-2006) ως ποσοστό επί του συνόλου.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ, επεξεργασία της μελέτης.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι το μεγαλύτερο μέρος των πληρωμών ΠΔΕ δαπανήθηκε στην Π.Ε. Αττικής, ενώ ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία. Στην Πελοπόννησο δαπανήθηκε το 6,7% των συνολικών πληρωμών ΠΔΕ που αφορούσαν στον πολιτισμό. Στο τομεακό πρόγραμμα «Πολιτισμός», το 45% του προϋπολογισμού διατέθηκε σε έργα που αφορούσαν στην αναβάθμιση υφιστάμενων υποδομών, στη δημιουργία νέων υποδομών, καθώς και στη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών. Το 26% αφορούσε στην προστασία και ανάδειξη μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, ενώ το 27% δαπανήθηκε για το σύγχρονο πολιτισμό (ενίσχυση υποδομών και επικοινωνιακών δράσεων).

Στην περιφέρεια Πελοποννήσου, κατά την περίοδο του Γ' ΚΠΣ, επενδύθηκαν στον πολιτισμό 83,5 εκατ. €. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται αναλυτικά οι πληρωμές ΠΔΕ ανά περιφερειακή ενότητα.

Πίνακας 4.20 Πληρωμές ΠΔΕ για επενδύσεις στον πολιτισμό στην Π.Ε. Πελοποννήσου ανά περιφερειακή ενότητα.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΠΔΕ / ΑΝΑ Π.Ε.	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ εκ €	ΑΡ. ΕΡΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΡ. ΕΡΓΩΝ
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	12.660.976,23	15%	11	18%
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	29.669.800,65	36%	16	27%

ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	4.808.124,02	6%	10	17%
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ-ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	59.996,73	0%	1	2%
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	9.682.334,93	12%	10	17%
ΛΑΚΩΝΙΑΣ-ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	309.999,90	0%	1	2%
ΛΑΚΩΝΙΑΣ-ΑΡΚΑΔΙΑΣ-ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	499.997,41	1%	1	2%
ΛΑΚΩΝΙΑΣ-ΑΡΚΑΔΙΑΣ-ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ-ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	497.993,55	1%	1	2%
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	23.942.027,88	29%	8	13%
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ-ΛΑΚΩΝΙΑΣ	1.320.556,26	2%	1	2%
Συνολο ΠΕ Πελοποννήσου	83.451.807,56	100%	60	100%

Πηγή: ΥΠΠΟΑ επεξεργασία της μελέτης.

Οι περιφερειακές ενότητες με τις περισσότερες επενδύσεις είναι η Αργολίδα και η Μεσσηνία. Η Αρκαδία, η Λακωνία και η Κορινθία είναι εκείνες με τις λιγότερες επενδύσεις. Στον πίνακα καταγράφονται οι επενδύσεις της περιφέρειας Πελοποννήσου που υπερβαίνουν το 1 εκατ. €.

Πίνακας 4.21 Πληρωμές ΠΔΕ για επενδύσεις στον πολιτισμό στην περιφέρεια Πελοποννήσου στο Γ ΚΠΣ, έργα μεγαλύτερα του 1 εκατ. € (2000-2006).

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΝΟΜΟΣ	ΕΡΓΟ	ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΠΔΕ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ, ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	12.404.108,58
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	ΜΕΓΑΡΟ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	11.560.000,00
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ, ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΧΩΡΟΥ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ – ΙΘΩΜΗΣ	7.812.054,29
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ - ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΜΥΚΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ	6.033.600,00
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΜΥΣΤΡΑ	4.402.054,00
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ «ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΕΠΑΥΛΗΣ ΗΡΩΔΟΥ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ» ΣΤΗ ΛΟΥΚΟΥ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ	4.298.000,00
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	ΑΝΑΔΕΙΞΗ - ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΙΡΥΝΘΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ	3.093.086,12
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΠΟΥΛΕΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ	2.415.831,23
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓ. ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΣΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	2.027.700,00
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	ΕΚΘΕΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΥΚΗΝΩΝ	2.002.704,18
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΣΠΗΛΑΙΑ ΔΙΟΥ-ΕΝΙΑΙΑ ΜΟΝΑΔΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ	1.760.821,71
Π.Ε.Π.	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	1.751.397,11

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ			
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΑΡΓΟΥΣ	1.532.940,69
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1.365.865,78
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ- ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΔΙΚΤΥΟ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΜΑΝΗΣ	1.320.556,26
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ Η/Μ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΠΙΣΚΕΥΗΣ, ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΗΣ ΣΤΟΝ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΒΟΙΩΝ, ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΣΕ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ	1.241.212,01
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	1.140.496,00
Π.Ε.Π. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ Ι. Ν. ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ ΣΤΟ ΠΡΑΘΙ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1.024.636,05

Πηγή: ΥΠΠΟΑ επεξεργασία της μελέτης.

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα των προγραμματικών περιόδων που αναλύθηκαν παραπάνω, οι επενδύσεις που έχουν γίνει στον πολιτισμό μέσα από δημόσιες δαπάνες, κατά τη χρονική περίοδο 2000-2014, αγγίζουν πανελλαδικά το 1,81 δις €, ενώ για την περιφέρεια Πελοποννήσου οι δημόσιες δαπάνες για τον πολιτισμό από το ΠΔΕ φθάνουν στα 147,5 εκατ. €, με τις περισσότερες να γίνονται στην Αργολίδα και τη Μεσσηνία. Ακόμα και στην περίοδο 2014-2020, η οποία δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα και γι' αυτό το λόγο δεν υπάρχει πλήρης εικόνα, παρατηρείται μεγάλη μείωση των επενδύσεων στον πολιτισμό. Σαφώς και η κρίση έχει διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο σε αυτή την εξέλιξη, όμως, όπως φαίνεται και στις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους, το μεγαλύτερο ποσοστό καλύφθηκε από κοινοτικά κονδύλια και η εθνική συμμετοχή ήταν μικρή. Επίσης, διαπιστώνεται ότι ξεχωριστό τομεακό πρόγραμμα για τον πολιτισμό υπήρχε μόνο κατά το Γ' ΚΠΣ (2000-2006), ενώ στις επόμενες δύο προγραμματικές περιόδους ο κλάδος του πολιτισμού επιχορηγούνταν έμμεσα.

Στην ΕΕ, αλλά και παγκοσμίως, ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας θεωρείται ένας από τους πιο δυναμικούς κλάδους μιας οικονομίας, με δυνατότητα να την οδηγήσει σε μια βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Η ΕΕ δημιούργησε πολλά προγράμματα σχετικά με τον πολιτισμό και τη δημιουργικότητα κατά την περίοδο 2014-2020. Μερικά παραδείγματα είναι το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη», η Πρωτεύουσα του Πολιτισμού, Μέρες Κληρονομιάς, *Cultural Heritage Year* το 2018 κ.ά. Οι επενδύσεις στον κλάδο του πολιτισμού είναι αναγκαίες στην Ελλάδα, λόγω και της διασύνδεσής της με τον τουρισμό, καθώς επίσης και για να οδηγηθεί η χώρα σε μια εξωστρεφή βιώσιμη οικονομία χωρίς αποκλεισμούς.

4.7.5 Προτάσεις πολιτικής με σκοπό τη δημιουργία του Στρατηγικού Περιφερειακού Πολιτιστικού Πλαισίου της Πελοποννήσου

Το πλούσιο πολιτιστικό κεφάλαιο της Ελλάδος και η δυναμικότητα των πολιτιστικών και δημιουργικών κλάδων μπορούν να συμβάλουν στη συνολική ευημερία των Ελλήνων. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα «*Δημιουργική Ευρώπη 2021-2027*», ο κλάδος του πολιτισμού και της δημιουργικότητας συμβάλλει πλήρως στην οικονομική ανάπτυξη, στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και μεγέθυνσης και είναι καίριας σημασίας για το μέλλον της Ευρώπης (European Commission, 2018). Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου στρατηγικού πλαισίου για τον πολιτισμό στην Ελλάδα, σε εθνικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο, είναι απαραίτητη, λαμβάνοντας υπόψη το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδος (πυκνότητα και σπουδαιότητα πολιτιστικού κεφαλαίου) και το συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, με την έντονη ποικιλομορφία του κλάδου του πολιτισμού και τη δυναμική ανάπτυξή του τα τελευταία χρόνια διεθνώς. Ενώ η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά είναι αναγνωρισμένη διεθνώς, δεν έχουν αξιοποιηθεί πλήρως οι δυνατότητές της, κυρίως λόγω έλλειψης ενός ολιστικού στρατηγικού πλαισίου πολιτιστικής πολιτικής, με συνέργειες με τις λοιπές πολιτικές της χώρας ή μιας περιφέρειας.

Σύμφωνα με την *UNESCO*, ως πολιτιστική πολιτική ορίζεται «*το σύνολο των συνειδητών και διακριβωμένων κοινωνικών πρακτικών, παρεμβάσεων και μη παρεμβάσεων, που έχουν σκοπό την ικανοποίηση κάποιων πολιτιστικών αναγκών, με την υπέρτατη δυνατή χρήση όλων των υλικών και ανθρωπίνων πόρων που μια κοινωνία διαθέτει σε μια ορισμένη στιγμή. Κι ακόμη, η πολιτική αυτή πρέπει να καθορίζει κάποια κριτήρια της πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη*» (UNESCO, 1969).

Η πολιτιστική πολιτική εφαρμόζεται παγκοσμίως σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, διεθνείς οργανισμούς, εθνικές και τοπικές κυβερνήσεις. Ο βασικότερος, ίσως, πυλώνας της πολιτιστικής πολιτικής είναι η τοπική κοινωνία, επειδή οι εφαρμοζόμενες πολιτιστικές πολιτικές έχουν άμεσο αντίκτυπο σε αυτήν. Για να είναι πετυχημένη μια τοπική πολιτιστική πολιτική, θα πρέπει να εμπλέκει και μη κυβερνητικούς παράγοντες (πολιτιστικούς επιχειρηματίες, πολιτιστικές οργανώσεις, πολίτες κ.ά.) οδηγώντας σε μια διακυβέρνηση η οποία αυξάνει την τοπική ανταγωνιστικότητα διεθνώς (Bell and Oakley, 2015).

Οι τοπικές πολιτιστικές πολιτικές της Ελλάδας, ως μέλους της ΕΕ, θα πρέπει να ικανοποιούν σε ένα βαθμό τους στρατηγικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ατζέντας για τον πολιτισμό, καθώς αυτό είναι και μια προϋπόθεση για την πρόσβαση σε κοινοτικά χρηματοδοτικά εργαλεία.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό, τρεις είναι οι βασικοί στρατηγικοί στόχοι (Επιτροπή, 2018):

1. Αξιοποίηση του πολιτισμού για κοινωνική συνοχή και ευημερία μέσω της προώθησης της πολιτιστικής συμμετοχής, της κινητικότητας των πολιτιστικών εργαζομένων και της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.
2. Στήριξη της πολιτιστικής δημιουργικότητας στην εκπαίδευση και την καινοτομία για την απασχόληση και ανάπτυξη μέσα από την προώθηση και στήριξη των τεχνών και του πολιτισμού στην εκπαίδευση, δημιουργία δεξιοτήτων και ένταξη της καινοτομίας σε πολιτιστικές δραστηριότητες.
3. Εξωστρέφεια του πολιτισμού με ενίσχυση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων με την αξιοποίηση της δυναμικότητας του πολιτισμού, με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη και ειρήνη.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων έχουν δημιουργηθεί μια σειρά από δράσεις. Συνήθως, οι δράσεις συμβάλλουν σε έναν από τους τρεις στόχους, εκτός από δύο δράσεις που εξυπηρετούν και τους τρεις (προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, Digital 4 culture).

Το πλαίσιο επενδύσεων της ΕΕ για τον πολιτισμό των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων θεωρήθηκε από μια μελέτη του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου ότι πάσχει από έλλειψη εστίασης και περιορισμένο συντονισμό (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020). Αναλυτικά, η μελέτη επικεντρώνει τα προβλήματα στο γεγονός ότι τα στρατηγικά πλαίσια είναι πολύπλοκα και πολυάριθμα, αλλά κανένα δεν καλύπτει πλήρως τον κλάδο του πολιτισμού. Η παρακολούθηση των στόχων της ατζέντας για τον πολιτισμό δεν επαρκεί, καθώς δεν λαμβάνει υπόψη τα κύρια χρηματοδοτικά εργαλεία της ΕΕ. Οι πολιτιστικές πρωτοβουλίες της ΕΕ (πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης, ευρωπαϊκό έτος πολιτιστικής κληρονομιάς 2018, βραβεία για την πολιτιστική κληρονομιά κ.ά.) υπερχρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ. Η έλλειψη σαφών στόχων πολιτισμού στους κανονισμούς των πηγών χρηματοδότησης, εκτός από το πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη, είναι επίσης ένα πρόβλημα που συμβάλλει στην ανεπαρκή χρηματοδότηση για τον πολιτισμό. Το ΕΤΠΑ είναι μια πηγή χρηματοδότησης για επενδύσεις στον πολιτισμό, που όμως δεν αποτελεί προτεραιότητα με βάση τους στόχους του προγράμματος. Ένα επίσης μεγάλο πρόβλημα είναι η μη παρακολούθηση των επενδυτικών δαπανών στον πολιτισμό. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο ΕΤΠΑ του 2014-2020 προβλέφθηκε ότι μόνο το 2,3% του συνολικού προϋπολογισμού θα προοριζόταν για επενδύσεις στον πολιτισμό.⁵⁷ Ένα ακόμα βασικό μειονέκτημα των προηγούμενων προγραμματικών προγραμμάτων είναι η βιωσιμότητα των χώρων πολιτισμού και οι δείκτες αποτελέσματος, γιατί δεν

⁵⁷ Το ΕΤΠΑ είναι το βασικό εργαλείο χρηματοδότησης επενδύσεων στον πολιτισμό για την ΕΕ.

δίνονται κίνητρα στους πολιτιστικούς χώρους για αύξηση των εσόδων, αφού είναι πλήρως χρηματοδοτούμενοι από το δημόσιο.

Οι συστάσεις της μελέτης του ελεγκτικού συνεδρίου για την προγραμματική περίοδο 2021-2027, σχετικά με τις επενδύσεις στον πολιτισμό, συνοψίζονται στα εξής: Αρχικά, πρέπει να υπάρξει βελτίωση του στρατηγικού πολιτιστικού πλαισίου προς μια πιο ολιστική κατεύθυνση με σαφείς στόχους και εντατική παρακολούθηση, με βάση συγκεκριμένους στόχους και παροχή τεχνογνωσίας υλοποίησης. Η ενθάρρυνση της χρήσης ιδιωτικών κεφαλαίων στην πολιτιστική κληρονομιά θα βοηθούσε παρά πολύ. Απαραίτητη είναι η ενίσχυση της οικονομικής βιωσιμότητας των πολιτιστικών επενδύσεων μέσα από την αύξηση των εσόδων των χώρων πολιτισμού και την ανεξάρτησή τους από τις δημόσιες επιδοτήσεις. Τέλος, κρίνεται αναγκαία η ανάληψη συγκεκριμένης δράσης για τη διατήρηση των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της δημιουργίας συγκεκριμένου σχεδίου για την προστασία τους.

Το στρατηγικό πολιτιστικό πλαίσιο της περιφέρειας Πελοποννήσου με συγκεκριμένες δράσεις, που θα παρατεθεί παρακάτω, θα πρέπει να ακολουθεί τις προτεραιότητες του προγράμματος εργασιών για τον πολιτισμό της ΕΕ για την περίοδο 2019-2021. Οι προτεραιότητες, λοιπόν, και τα μέτρα για τον πολιτισμό στην ΕΕ επικεντρώνονται σε πέντε άξονες (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2019):

Πρώτη προτεραιότητα είναι η βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Και τα μέτρα μέσα από τα οποία θα επιτευχθεί ο στόχος αυτός είναι οι δράσεις ενίσχυσης της συμμετοχικής διακυβέρνησης, η προσαρμογή όλων των δράσεων ενίσχυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς στις οδηγίες σχετικά με την κλιματική αλλαγή, η δημιουργία αρχών σχετικά με την ποιότητα παρέμβασης και, τέλος, η αξιοποίηση όλων των εναλλακτικών χρηματοδοτήσεων.

Η δεύτερη προτεραιότητα αφορά στη συνοχή και ευημερία της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Τα μέτρα επίτευξης του στόχου αυτού είναι δράσεις που ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, έργα αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού ενδιαφέροντος δημιουργώντας περιβάλλον υψηλής ποιότητας για όλους, δράσεις για την κατανόηση της ψηφιακής εποχής, αλλά και για την ενίσχυση της νέας δημιουργικής γενιάς, και ενίσχυση των εννοιών του ενεργού πολίτη και της δημοκρατίας.

Η επόμενη προτεραιότητα είναι η δημιουργία ενός οικοσυστήματος υποστηρικτικού προς όλους τους επαγγελματίες στον πολιτισμό, προς τη δημιουργικότητα των καλλιτεχνών και το ευρωπαϊκό περιεχόμενο. Τα μέτρα μέσα από τα οποία θα επιτευχθεί ο στόχος αυτός είναι η επικαιροποίηση του νομικού καθεστώτος και των όρων εργασίας των επαγγελματιών του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, η δημιουργία ενός εργαστηρίου από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η συνεργασία με ενωσιακούς και διεθνείς οργανισμούς, οι δράσεις ενίσχυσης των συμπαραγωγών στον οπτικοακουστικό τομέα αλλά και της πολυμορφίας και ανταγωνιστικότητας στον τομέα της μουσικής, η ενίσχυση της πολυγλωσσίας και, τέλος, η χρηματοδότηση της καινοτομίας.

Τέταρτη προτεραιότητα είναι η ενίσχυση της ισότητας των φύλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από δράσεις στον κλάδο του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Τελευταία προτεραιότητα είναι η ενίσχυση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων, η οποία θα υλοποιηθεί μέσα από τη δημιουργία μιας στρατηγικής σχετικά με τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στην Ελλάδα, η πολιτιστική πολιτική και χρηματοδότηση του πολιτισμού δεν είναι αρμοδιότητα μόνο του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Αρκετοί ακόμα δημόσιοι φορείς και υπουργεία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον κλάδο. Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων είναι υπεύθυνο για τη δημόσια πολιτιστική εκπαίδευση στα σχολεία, το Υπουργείο Εξωτερικών για μορφωτικές αλληλεπιδράσεις με το εξωτερικό, το Υπουργείο Εσωτερικών για τις πολιτιστικές ανταλλαγές των περιφερειών, το Υπουργείο Τουρισμού για την τουριστική πολιτική. Σημαντικό ρόλο, επίσης, διαδραματίζουν οι δημόσιοι πολιτιστικοί οργανισμοί, τα ιδιωτικά πολιτιστικά ιδρύματα, ο ΕΟΤ κ.ά. Λόγω της παραπάνω διασποράς στη χώρα, δεν υπάρχει ένα ενιαίο στρατηγικό πολιτιστικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα την εφαρμογή μεμονωμένων δράσεων χωρίς στρατηγικό σχεδιασμό. Είναι αναγκαία, λοιπόν, η δημιουργία ενός ενιαίου στρατηγικού πολιτιστικού πλαισίου σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης μέσω του πολιτιστικού τουρισμού, το οποίο να στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια και να είναι προσανατολισμένο στην κοινωνία (Milanou & Tataridas, 2016).

Λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της ανάλυσης Εισροών-Εκροών, τη χαρτογράφηση των πολιτιστικών, τουριστικών, οικονομικών και δημογραφικών στοιχείων της περιφέρειας Πελοποννήσου, τις στρατηγικές προτεραιότητες με βάση το σχέδιο έξυπνης εξειδίκευσης για τον τουρισμό, τον πολιτισμό και τη δημιουργική βιομηχανία της περιφέρειας Πελοποννήσου, καθώς και τις προτεραιότητες του προγράμματος εργασιών για τον πολιτισμό της ΕΕ για την περίοδο 2019-2021, παρατίθενται παρακάτω οι προτάσεις πολιτικής και δράσεων.

Διακυβέρνηση του πολιτισμού

- Δημιουργία ξεχωριστής Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού και Τουρισμού στην περιφέρεια Πελοποννήσου, υπεύθυνης για την εφαρμογή ενός ενιαίου στρατηγικού πολιτιστικού πλαισίου που θα ενώνει τις ευρωπαϊκές με τις εθνικές και τις τοπικές πολιτιστικές δράσεις και στόχους. Επίσης, σύνδεση της πολιτιστικής στρατηγικής με την εκπαιδευτική, τουριστική και περιβαλλοντική στρατηγική.
- Δημιουργία πλατφόρμας στην περιφέρεια Πελοποννήσου, που θα συγκεντρώνει όλους τους πολιτιστικούς φορείς, δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και των εργαζομένων τους.
- Δημιουργία μητρώου καλλιτεχνών της περιφέρειας Πελοποννήσου, με σκοπό την ενίσχυσή τους μέσα από προγράμματα απασχόλησης, υποτροφίες και επιβράβευση.

- Ενίσχυση της συμμετοχικής διακυβέρνησης στον πολιτισμό μέσα από την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και αξιοποίηση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, καθώς και τη δημιουργία φόρουμ για τη συμμετοχή στην πολιτιστική πολιτική επιχειρηματικών οργανισμών, πολιτιστικών ιδρυμάτων, τοπικών κοινωνιών και όλων γενικά των εμπλεκομένων στο τοπικό πολιτιστικό γίγνεσθαι.
- Δημιουργία φορέα ενημέρωσης όλων των πολιτιστικών και τουριστικών δράσεων σε τοπικό, εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο.

Οικονομική βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς

- Οι στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης της περιφέρειας Πελοποννήσου θα πρέπει να λάβουν υπόψη την πολιτιστική οικονομία ως βασικό οικονομικό τομέα της Πελοποννήσου με ξεκάθαρο και επαρκή προϋπολογισμό για τη βιώσιμη ανάπτυξη του πολιτισμού της περιφέρειας.
- Δημιουργία ομάδας χρηματοδοτήσεων στην περιφέρεια, η οποία θα επικεντρώνεται στις επενδύσεις στον πολιτισμό, καθώς και στην παροχή τεχνογνωσίας για την πρόσβαση πολιτιστικών κερδοσκοπικών εταιριών σε εργαλεία χρηματοδότησης. Αναζήτηση χρηματοδοτήσεων από ευρωπαϊκά προγράμματα, ΣΔΙΤ, ιδιωτικά κεφάλαια, *crowd funding*, χορηγίες κ.ά.
- Δημιουργία προγραμμάτων απασχόλησης στην περιφέρεια για τους απασχολούμενους στον πολιτισμό, προώθηση γυναικείας και νεανικής απασχόλησης, μέσα από την ενίσχυση γυναικείων συνεταιρισμών, και προγράμματα πολιτιστικής καινοτομίας για νέους.
- Άμεση διασύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό, ενισχύοντας το *BRANDNAME* της περιφέρειας Πελοποννήσου, μέσα από ένα ολοκληρωμένο *marketing plan* στηριζόμενο στον πολιτισμό, στη γαστρονομία της περιφέρειας, στα τοπικά προϊόντα και στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η επίτευξη της διασύνδεσης αυτής είναι εφικτή μέσα από την ανάπτυξη διεθνών, εθνικών και τοπικών συνεργασιών τουριστικών δομών, παραγωγικών μονάδων και τοπικών επιχειρήσεων με δίκτυα πολιτισμού. Σημαντική είναι η προώθηση των τοπικών πολιτιστικών προϊόντων, καθώς και του γαστρονομικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος της περιφέρειας. Τέλος, αναγκαία είναι και μια μελέτη με σκοπό την εκτεταμένη καταγραφή του πολιτιστικού κεφαλαίου της Πελοποννήσου, με στόχο την πιστοποίηση και προβολή του.
- Υποστήριξη και προώθηση των ήδη υπαρχόντων, αλλά και δημιουργία νέων εκδηλώσεων και φεστιβάλ (κυρίως τη χειμερινή περίοδο).
- Ετήσια μελέτη ανάλυσης των επιπτώσεων του πολιτιστικού κλάδου στην περιφέρεια, με επιμέρους ανάλυση όλων των πολιτιστικών επενδύσεων και έλεγχο της βιωσιμότητάς τους.

Πολιτιστική εκπαίδευση

- Δημιουργία προγράμματος επιστημονικού πολιτισμού σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, τους πολίτες, τα κέντρα κατάρτισης και τα πολιτιστικά ιδρύματα.
- Πρόγραμμα της περιφέρειας Πελοποννήσου για συμμετοχή σχολείων, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και οργανώσεων σε δραστηριότητες πολιτιστικής δημιουργίας.
- Δημιουργία δικτύου με τους ΟΤΑ Α΄ βαθμού της περιφέρειας, με στόχο την εύκολη πρόσβαση όλων των κατοίκων της περιφέρειας στην καλλιτεχνική εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς (ηλικία, φύλο, καταγωγή) σε όλους τους τομείς (μουσική, θέατρο, πολυμέσα, λαογραφικές, εικαστικές και παραστατικές τέχνες).
- Συνεργασία περιφέρειας Πελοποννήσου με ΟΤΑ Α΄ βαθμού και εκπαιδευτικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την απόκτηση πολιτιστικών δεξιοτήτων.
- Σύνδεση προγραμμάτων εταιρικής ευθύνης στις τοπικές επιχειρήσεις με τον πολιτισμό.

Πολιτισμός, πολεοδομία, δημόσιος χώρος και περιβάλλον

- Συνεργασία της Διεύθυνσης Πολιτισμού με τη Διεύθυνση της Περιφέρειας Αναπτυξιακού Προγραμματισμού, Περιβάλλοντος και Υποδομών, με στόχο την ένταξη του πολιτιστικού κεφαλαίου της περιοχής στον τοπικό πολεοδομικό σχεδιασμό.
- Συντήρηση και αναβάθμιση των υπαρχουσών πολιτιστικών δομών, καθώς και δημιουργία νέων σε έναν ολιστικό πολεοδομικό σχεδιασμό, με στόχο την αυτόνομη οικονομική βιωσιμότητα των επενδύσεων αυτών.
- Ανακαίνιση και αξιοποίηση παλαιών βιομηχανικών χώρων, παλαιών κτιρίων και δημόσιων χώρων για πολιτιστικούς σκοπούς, με μοντέλα χρηματοδότησης ΣΔΙΤ, ευρωπαϊκά κονδύλια, ιδιωτικές πρωτοβουλίες, προκειμένου να δημιουργηθούν χώροι πολιτιστικής δημιουργίας προσβάσιμες σε όλους.
- Χρήση δημόσιων χώρων πρασίνου και πολιτισμού με τη διευκόλυνση πρωτοβουλιών της τοπικής κοινωνίας, με στόχο τη βιώσιμη χρήση τους για πολιτιστικά δρώμενα.
- Μέτρα για τη χρήση στρατηγικών περιβαλλοντικής ευφορίας από πολιτιστικούς παράγοντες.

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ: ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΡΓΟΥ.

5.1 Εισαγωγή

Λόγω της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει η χώρα, είναι επιβεβλημένη ανάγκη για τη δημόσια διοίκηση να επικεντρωθεί, μεταξύ άλλων, στην επίτευξη κοινωνικών στόχων με τη χρήση των μειωμένων πόρων που διαθέτει. Οι μελέτες οικονομικής αποτίμησης έδωσαν τα εργαλεία για να ληφθούν αντικειμενικές αποφάσεις σε δύσκολα διλήμματα, όπως η αύξηση των φόρων, η αύξηση των δαπανών για πολιτιστικούς σκοπούς ή η εκτροπή των πόρων από κάποιον άλλο αξιόλογο τομέα, όπως η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη ή η βοήθεια προς τους φτωχούς. Δεδομένων των περιορισμένων πόρων, πρέπει να καθοριστούν προτεραιότητες μεταξύ των ανταγωνιστικών στόχων διατήρησης και αποκατάστασης. Επιπλέον, εξαιτίας των μυριάδων διαφορετικών τύπων πολιτιστικής κληρονομιάς και των πιεστικών προβλημάτων που αυτή αντιμετωπίζει, θα πρέπει να βρεθεί τρόπος ώστε να δοθεί προτεραιότητα στα έργα. Ένα άλλο δίλημμα που πρέπει να διερευνηθεί είναι ο κατάλληλος ρόλος της κυβέρνησης στην παροχή αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς. Ακόμη, υπάρχει μεγάλη ανάγκη να εξεταστούν και να καθοριστούν οι λεπτομέρειες και τα ποσοστά συμμετοχής της χρηματοδότησης για τη διατήρηση και αποκατάσταση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως φορολογικά έσοδα ή τέλη χρήσης, δωρεές, συνδρομές από τους χρήστες και τον ιδιωτικό τομέα.

Υπάρχουν διάφορες μέθοδοι αξιολόγησης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την οικονομική αποτίμηση των έργων πολιτιστικής κληρονομιάς. Δύο κύριες ομάδες μεθόδων οικονομικής αποτίμησης είναι οι μέθοδοι Αποκαλυφθείσας Προτίμησης (RP) και οι μέθοδοι Δηλωμένης Προτίμησης (SP). «Οι μέθοδοι Αποκαλυφθείσας Προτίμησης βασίζονται στην πραγματική συμπεριφορά των χρηστών αγαθών και υπηρεσιών πολιτιστικής κληρονομιάς στην αγορά. Ωστόσο, η εφαρμοστικότητα τους περιορίζεται μόνο σε λίγα προϊόντα και υπηρεσίες οικοσυστήματος. Οι μέθοδοι Δηλωμένης Προτίμησης μπορούν να εφαρμοστούν σε όλους τους τύπους αγαθών και υπηρεσιών πολιτιστικής κληρονομιάς. Εντούτοις, τα κύρια μειονεκτήματά τους είναι ότι είναι βασισμένες σε υποθετικές καταστάσεις και η εφαρμογή τους είναι σύνθετη και με κατανάλωση πόρων» (Hoevenagel, 1994).

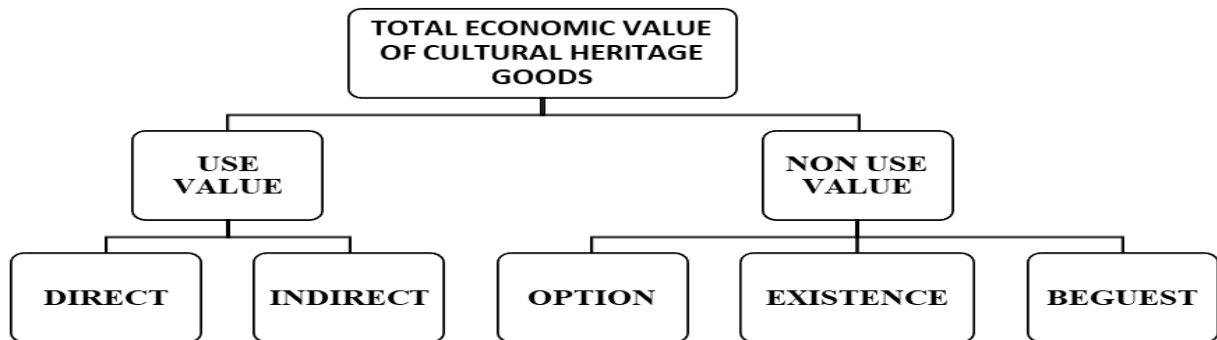
5.2 Συνολική οικονομική αξία των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να καθορίσει την αξία που κερδίζει κάποιος από ένα αγαθό πολιτιστικής κληρονομιάς από την άποψη ενός οικονομολόγου. Η κατανόηση της έννοιας της αξίας των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι θεμελιώδης. Από οικονομική άποψη, τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς μετρούνται με βάση την προθυμία ενός ατόμου να καταβάλει ή να αποδεχθεί αποζημίωση (Frey & Meier, 2006). Τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς θεωρούνται δημόσια αγαθά, επειδή ικανοποιούν τις δύο ιδιότητες που πρέπει να έχει ένα δημόσιο αγαθό. Τα αγαθά πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν αδυναμία αποκλεισμού από τη χρήση, διότι είναι τεχνικά αδύνατο να μην μπορέσει ο χρήστης να απολαύσει το αγαθό, όπως για παράδειγμα τα αξιοθέατα. Η δεύτερη ιδιότητα είναι η μη ανταγωνιστικότητα (αδιαιρετότητα) στην κατανάλωση. Αυτό σημαίνει ότι δύο άτομα μπορούν να απολαύσουν το ίδιο αγαθό ταυτόχρονα, χωρίς να παρεμβαίνουν στην αξία που λαμβάνει το καθένα από το αγαθό (π.χ. ο θαυμασμός ενός ιστορικού κτιρίου).

Η αξία χρήσης ορίζεται ως το μεγαλύτερο χρηματικό ποσό που ένα άτομο, το οποίο χρησιμοποιεί το περιουσιακό στοιχείο κληρονομιάς, είναι πρόθυμο να πληρώσει για τη χρήση και την προστασία του εν λόγω περιουσιακού στοιχείου. Η τιμή χρήσης διαιρείται σε δύο κατηγορίες, τις άμεσες και τις έμμεσες. Η άμεση αξία αναφέρεται στο άμεσο όφελος που κερδίζει ένα μεμονωμένο άτομο από την εμπειρία (π.χ. επίσκεψη σε μουσείο, θεατρικό έργο κ.λπ.). Η τιμή έμμεσης χρήσης αναφέρεται στην αξία της πρόσθετης σχετικής εμπειρίας (π.χ. δείπνο στο εστιατόριο του μουσείου κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά, η αξία της μη χρήσης ορίζεται ως η αξία που έχουν τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς ανεξάρτητα από οποιαδήποτε χρήση. Η έννοια αυτή ενσωματώνει την κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική και περιβαλλοντική αξία (Krutilla, 1967).

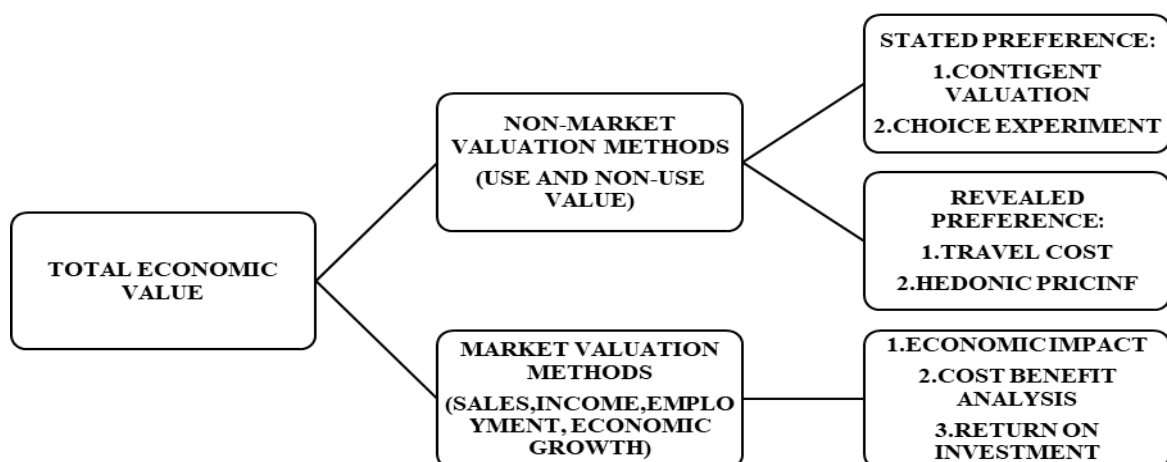
Η αξία μη χρήσης χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες: στην αξία ύπαρξης, την αξία επιλογής και τη μελλοντική αξία. Η αξία επιλογής αναφέρεται στη μελλοντική προοπτική χρήσης. Αυτό σημαίνει ότι ένα άτομο έχει τη δυνατότητα, για παράδειγμα, να επισκεφθεί την Ακρόπολη κάποια μέρα. Η αξία ύπαρξης είναι η αξία που ένα πολιτιστικό αγαθό έχει μόνο από την ύπαρξή του, δηλαδή τη μοναδική του ταυτότητα. Τέλος, υπάρχει και η μελλοντική αξία ως κληροδότημα, που αναφέρεται στη διατήρηση μιας πολιτιστικής κληρονομιάς για την επόμενη γενιά. Στην παρακάτω εικόνα φαίνονται οι διάφορες κατηγορίες αξίας σύμφωνα με τους Fray, Bateman και Throsby (Bateman et al., 2002), (Throsby, 2001).

Διάγραμμα 5.1 Κατηγορίες αξίας (D.Throsby, 2001)

Η συνολική αξία χρήσης είναι το άθροισμα των αξιών χρήσης και μη χρήσης. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να βρεθούν τρόποι για την αξιολόγηση της συνολικής αξίας χρήσης, διότι τα αγαθά πολιτιστικής κληρονομιάς θεωρούνται δημόσια αγαθά και δεν αποτελούν αντικείμενο εμπορίας στις αγορές. Για το λόγο αυτό, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς είναι παρόμοιες με τα περιβαλλοντικά και άλλα δημόσια αγαθά (υγεία, ασφάλεια κ.λπ.). Οι μέθοδοι αυτές είναι stated preference και revealed preference και παρέχουν πληροφορίες που μπορεί να φανούν χρήσιμες σε διλήμματα πολιτικής, όπως το επίπεδο χρηματοδότησης ή η διανομή χρηματοδότησης μεταξύ έργων πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, έχουν τη δυνατότητα να δείξουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα ενός έργου πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική οικονομία και να αποτρέψουν τυχόν αποτυχίες. Στην παρακάτω εικόνα παρουσιάζονται οι διάφορες μέθοδοι που υπάρχουν, προκειμένου να μετρηθούν οι αξίες των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Διάγραμμα 5.2 Μέτρηση της οικονομικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς (Snowball, 2012)

Πηγή: Snowball, 2012.

5.2.1 Μέθοδος Ενδεχόμενης Αποτίμησης (CVM)

«Οι μελέτες οικονομικών επιπτώσεων είναι ένας μόνο τρόπος μέτρησης της αξίας των τεχνών. Ο καλύτερος τρόπος για την αποτύπωση της μη αγοραίας αξίας του πολιτισμού θα μπορούσε να είναι η χρήση ενδεχόμενων μελετών αποτίμησης (προθυμία πληρωμής) ή της νεότερης σχέσης τους, τα πειράματα επιλογής (που ονομάζονται επίσης κοινή ανάλυση)» (Snowball, 2012).

Η πιο δημοφιλής μέθοδος δηλωμένης προτίμησης είναι η Μέθοδος Ενδεχόμενης Αποτίμησης (CVM) (O'Brien, 2010). Η μέθοδος αυτή επικεντρώνεται στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων που βρίσκονται υπό έρευνα. Οι συμμετέχοντες εκφράζουν την επιθυμία τους να πληρώσουν για την κατανάλωση ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας πολιτιστικής κληρονομιάς. Σύμφωνα με τον Oslo, η μέθοδος CVM αποτελείται από πέντε βήματα. Το πρώτο βήμα είναι η δημιουργία μιας υποθετικής αγοράς βασισμένης στην πραγματικότητα. Στο πλαίσιο αυτής της αγοράς, θα πρέπει να σχεδιαστούν κερδοσκοπικές επενδύσεις και ένα προϊόν ή μια υπηρεσία για κατανάλωση. Επίσης, θα πρέπει να καθοριστεί ο τρόπος πληρωμής (άμεση, εισφορά ή φορολογική στήριξη). Το δεύτερο στάδιο αφορά στην επιλογή δείγματος πληθυσμού. Η επιλογή δείγματος θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα εισοδηματικά, ηλικιακά και εκπαιδευτικά κριτήρια. Μέσα από αυτό το βήμα, καθορίζεται η μέγιστη προθυμία πληρωμής (WTP) και η ελάχιστη προθυμία αποδοχής της (WTA). Στο τρίτο βήμα, υπολογίζεται η μέση μέγιστη προθυμία πληρωμής και η μέση ελάχιστη προθυμία αποδοχής της. Στο τέταρτο βήμα, οι καμπύλες προσφοράς είναι προορισμένες να βρουν την καλύτερη τοποθέτηση από την έρευνα που γίνεται στα παραπάνω βήματα. Εν κατακλείδι, το πέμπτο βήμα στοχεύει στην ομαδοποίηση των στοιχείων και στην ολοκλήρωση των πορισμάτων για τη μεταφορά οφελών σε άλλους τομείς (Oslo, 2004).

Η CVM δέχεται ότι οι καταναλωτές έχουν σαφώς καθορισμένες προτιμήσεις για τα δημόσια αγαθά και ότι η ζήτηση αυτή μπορεί να μετρηθεί με βάση την ποσότητα άλλων αγαθών που είναι έτοιμα να θυσιάσουν για να αποκτήσουν μια μονάδα του εμπορεύματος (Chiam et al., 2011). Ένα παράδειγμα μελέτης CVM είναι η αξιολόγηση της οικονομικής και πολιτιστικής αξίας του Κολοσσαίου στην Ιταλία και στην προθυμία συμβολής στη διατήρησή του από προπτυχιακούς φοιτητές από τις Κάτω Χώρες, τη Γερμανία και τη Φινλανδία. Τα βασικά ερωτήματα αφορούσαν στη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, την αξία του Κολοσσαίου και τη μορφή και το βαθμό στον οποίο ήταν πρόθυμοι να συμβάλουν στη διατήρησή του. Τα κύρια αποτελέσματα της έκθεσης ήταν ότι το 93% δεν επισκέφθηκε το Κολοσσαίο, αλλά ήταν πρόθυμο να το επισκεφθεί με εισιτήριο 5-15 €, ενώ το 77% ήταν πρόθυμοι να βοηθήσουν είτε μέσω δωρεών είτε μέσω φόρων είτε με εθελοντική εργασία. Με βάση τα παραπάνω αποτελέσματα, η οικονομική αξία του Κολοσσαίου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως σημαντική για το δείγμα που συμμετείχε στην έρευνα (Lnova, 2013). Η μέθοδος CVM έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως για την αξιολόγηση της αξίας ενός περιουσιακού στοιχείου

πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι μελέτες έχουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Οι πιο συχνές εκτιμήσεις αξίας είναι για:

- Φεστιβάλ, όπως το μουσικό φεστιβάλ Way Out West στο Γκέτεμποργκ του Andersson et al. το 2012. Το συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να βοηθήσουν τα εμπλεκόμενα μέρη να κατανοήσουν την αξία που δημιουργείται από το φεστιβάλ και να λαμβάνουν καλύτερες αποφάσεις (Andersson, Armbrecht and Lundberg, 2012a).
- Μουσεία, ένα δημοφιλές θέμα που είναι υπό έρευνα. Μια διάσημη μελέτη είναι η Galleria Borghese στη Ρώμη. Σε αυτήν εφαρμόστηκαν πολλά σενάρια, όπως το τέλος αποδοχής (αξία εισιτηρίου), η παρεχόμενη υπηρεσία και ο χρόνος πρόσβασης. Η έρευνα αυτή παρέχει πρακτικές πληροφορίες για τους διευθυντές του μουσείου και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής (Mazzanti, 2002), (Mazzanti, 2003).
- Ιστορικά κτίρια και μνημεία. Η αξιολόγηση του Φρουρίου Ροβιλιάνο από την Guidice και την Paola το 2006 οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η συνολική αξία (TEV) του ήταν εκείνη την εποχή 9.632.700 €.

Υπάρχουν πολλά πλεονεκτήματα της CVM. Ορισμένα από αυτά είναι η ευελιξία της εφαρμογής, η αποδοχή και η ευρεία εφαρμογή της ερευνητικής κοινότητας και η ευκολία και αποτελεσματικότητα της μεθόδου (Báez and Herrero, 2012), (Iorgulescu et al., 2011), (Throsby, 2003). Οι περισσότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η μέθοδος είναι το υποθετικό σενάριο, ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου και η ορθή εφαρμογή (Throsby, 2003).

Η ανάγκη αξιολόγησης των πολιτιστικών επενδύσεων είναι πλήρως αποδεκτή από όλους τους εμπλεκόμενους παράγοντες. Η μέθοδος CVM είναι μια διαδικασία που ποσοτικοποιεί τις οικονομικές, κοινωνικές και έμμεσες συνέπειες σε νομισματικούς όρους (Prontzas, 2016). Η χρήση αυτής της μεθόδου συμβάλλει στον καθορισμό των προτεραιοτήτων, στη βελτιστοποίηση των επενδύσεων και στην ανάπτυξη μιας τοπικής περιοχής. Μια επιτυχημένη πολιτιστική επένδυση έχει πολυδιάστατες θετικές συνέπειες (οικονομικές, κοινωνικές, έμμεσες) που αυξάνουν την ευημερία όλης της τοπικής κοινωνίας. Παρά τα μειονεκτήματα της μεθόδου, πολλοί ερευνητές εξακολουθούν να την εφαρμόζουν. Εάν η CVM εφαρμοστεί σωστά (ορθός σχεδιασμός ερωτηματολογίου, συμπερίληψη όλων των σημαντικών παράγοντων και ανάλογα ορθή εφαρμογή), τότε θα μπορούσε να παράσχει μετρήσιμα αποδεικτικά στοιχεία. Θα πρέπει, λοιπόν, να γίνει περαιτέρω έρευνα για τη βελτίωση του CVM (Amoeda, Lira, Pinheiro, 2014).

5.2.2 Πείραμα Επιλογής (CE)

Η μέθοδος του Πειράματος Επιλογής ανήκει σε αυτές της προτίμησης κατάστασης, όπως η CVM. Η μέθοδος CE είναι μια τεχνική που βασίζεται στο ερωτηματολόγιο, κύριος σκοπός του οποίου είναι να ανακαλύψει τις ατομικές προτιμήσεις, όταν πολλά χαρακτηριστικά ταυτόχρονα συνθέτουν

μια συγκεκριμένη αλλαγή πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι μέθοδοι SP είναι οι μόνες που μπορούν να αξιολογήσουν τόσο τη χρήση όσο και τη μη χρήση, μέσω ενός υποθετικού σεναρίου. Αυτή η υποθετική κατάσταση επιτρέπει την αξιολόγηση των κοινωνικών προτιμήσεων εκ των προτέρων, όταν οι αλλαγές δεν έχουν ακόμη εφαρμοστεί. Προκειμένου να εφαρμοστεί η μέθοδος CE, θα πρέπει να αναλυθεί το πολιτιστικό αγαθό σε μια δέσμη χαρακτηριστικών. Επιπλέον, για την ευθύνη της μεθόδου, τα άτομα θα πρέπει να είναι ευαίσθητα στις αλλαγές αυτών των χαρακτηριστικών. Η διαδικασία περιλαμβάνει την εφαρμογή μιας μελέτης όπου οι άνθρωποι ερωτώνται για την προθυμία τους να πληρώσουν (προθυμία να αποδεχθούν) για τις αλλαγές που προτείνει το υποθετικό σενάριο. Η μέθοδος εφαρμόστηκε για πρώτη φορά από τους Louviere and Hensher (1982) και είναι, επίσης, γνωστή ως Επιλογή Μοντελοποίησης. Έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως από άλλους κλάδους, όπως είναι το περιβάλλον, οι μεταφορές, το μάρκετινγκ και ο τουρισμός (Choi et al., 2010).

Η χρήση CE είναι περιορισμένη σε σύγκριση με την έκταση χρήσης του CVM (Navrud & Ready 2003). Στην πολιτιστική κληρονομιά, οι Morey και Rossman ήταν οι πρώτοι που εφάρμοσαν το CE στα αγαθά πολιτιστικής κληρονομιάς και η μελέτη τους για την προθυμία να πληρώσει κάποιος για τη συντήρηση 100 μαρμάρινων μνημείων στην Ουάσιγκτον είναι μια από πιο αντιπροσωπευτικές. Το WTP για αυξημένη διατήρηση ήταν θετικό για τους περισσότερους από τους ερωτηθέντες (Morey Edward & Rossman Kathleen 2003; Sassen 2012). Η μελέτη των Choi et al. (2010) διερεύνησε την οικονομική αξία των διαφόρων χαρακτηριστικών του Παλαιού Κοινοβουλίου στην Καμπέρα της Αυστραλίας. Αυτά τα χαρακτηριστικά αφορούσαν στην πολιτική για την εμφάνιση των αντιγράφων και στη συχνότητα των προσωρινών εκθέσεων και εγκαταστάσεων. Η αξία του status quo υπολογίστηκε σε 224 εκατομμύρια δολάρια (Αυστραλίας).

Όπως αναφέρθηκε ήδη, οι υποθετικές μέθοδοι προτίμησης θα μπορούσαν να μετρήσουν μόνο τις τιμές μη χρήσης. Αν και το CE είναι σχετικά πιο περίπλοκο σε θέματα σχεδιασμού, συλλογής και εκτίμησης δεδομένων, δίνει στον ερευνητή την ευκαιρία μιας πιο λεπτομερούς και βαθύτερης έρευνας σχετικά με τις προτιμήσεις των χρηστών (Mazzanti, 2003). Η CE μέθοδος έχει ένα μεγάλο πλεονέκτημα όταν συγκριθεί με τη CVM, που παράγει μόνο μία αξιολόγηση για ένα ολόκληρο σενάριο. Οι περιορισμοί της μεθόδου CE στην πολιτιστική κληρονομιά δημιουργούν διάφορα μειονεκτήματα που θα πρέπει να επισημανθούν. Τα πολλά χαρακτηριστικά και επίπεδα καθιστούν τη μέθοδο πολύπλοκη και δύσκολη και για το λόγο αυτό η CE δεν συνιστάται για την εκτίμηση αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, είναι ευαίσθητη στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή της μελέτης, όπως η επιλογή χαρακτηριστικών, τα επιλεγμένα επίπεδα, η παρουσίαση του ερωτηματολογίου κ.λπ. (Hanley et al., n.d.).

5.2.3 Μέθοδος Κόστους Ταξιδιού (TCM)

Η μέθοδος Travel Cost και η Ήδονική Τιμολόγηση είναι οι δύο μέθοδοι αποκαλυφθείσας προτίμησης που βασίζονται στις πραγματικές προτιμήσεις ενός ατόμου, πέρα από τις μεθόδους SP που παρουσιάστηκαν παραπάνω και βασίζονται σε υποθετικά σενάρια. Οι μέθοδοι RP εφαρμόζονται

ως επί το πλείστον συμπληρωματικά, επειδή δεν μπορούν να μετρήσουν τις αξίες της μη χρήσης που χαρακτηρίζουν ένα αγαθό πολιτιστικής κληρονομιάς. Το κύριο ερώτημα της μεθόδου που θα πρέπει να απαντηθεί από τα άτομα είναι το χρονικό διάστημα ή τα χρήματα που είναι πρόθυμοι να δαπανήσουν για να φτάσουν σε ένα αγαθό πολιτιστικής κληρονομιάς (μουσείο, φεστιβάλ, θέατρο κ.λπ.). Στην Ισπανία (Bedate et al., 2004) εφαρμόστηκε η TCM για να υπολογιστεί η καταναλωτική αξία τεσσάρων διαφορετικών πολιτιστικών αγαθών (ένα πολιτιστικό καλλιτεχνικό γεγονός, ένα χωριό που περιλαμβάνει ένα ιστορικό σύνολο, ένα μουσείο και ένας καθεδρικός ναός) στην περιοχή Castilla y León. Η μελέτη μέτρησε την προθυμία των ατόμων να ταξιδέψουν σε αυτούς τους τέσσερις χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η τουριστική συχνότητα αποτελεί δείκτη της έντασης των προτιμήσεων του ατόμου, ανεξάρτητα από την πολιτιστική σημασία των υπό μελέτη χώρων. Το συμπέρασμα αυτό είναι ο λόγος για τον οποίο η μέθοδος αυτή επικρίνεται συχνά, επειδή είναι υπερβολικά οικονομική και δεν λαμβάνει υπόψη άλλα χαρακτηριστικά ενός αγαθού πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως η καλλιτεχνική, πολιτιστική ή κοινωνική αξία, σε σχέση με τη διατήρηση της ιστορικής κληρονομιάς. Από την άλλη πλευρά, η προθυμία κάποιου ατόμου να πληρώσει αποκαλύπτει ταυτόχρονα την πολιτιστική αξία που αποδίδεται σε αυτά τα περιουσιακά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Bedate et al., 2004).

Μια άλλη μελέτη που εφάρμοσε τη μέθοδο TCM ήταν στο μουσείο Lamego από τους Fonseca και Rebelo (2010) και ο κύριος σκοπός της ήταν να εκτιμηθεί η προθυμία να ταξιδέψουν οι ερωτώμενοι στο Μουσείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς Alto Douro Wine Region στην Πορτογαλία. Το δείγμα της μελέτης βασίστηκε σε 372 ερωτηματολόγια επικύρωσης και οργανώθηκε για να εξηγήσει τον αριθμό των επισκέψεων σε σχέση με τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και το κόστος ταξιδιού. Το κόστος ταξιδιού μετρήθηκε σε 36,4 € και επηρέασε αρνητικά τον αριθμό των επισκέψεων. Επιπλέον, οι γυναίκες με τριτοβάθμια εκπαίδευση και υψηλό εισόδημα τείνουν να επισκέπτονται το μουσείο περισσότερο. Η μελέτη επεσήμανε ότι οι έμμεσες μέθοδοι αξιολόγησης, όπως οι RP της αξίας του μουσείου, παρέχουν αποτελέσματα σύμφωνα με τις ατομικές προτιμήσεις και την κοινωνική τάξη και δεν λαμβάνουν υπόψη καλλιτεχνικές, ιστορικές, κοινωνικές, ακόμη και πολιτικές αξίες που είναι δύσκολο να προσδιοριστούν ποσοτικά (Fonseca & Rebelo, 2010).

Μια άλλη μελέτη που χρησιμοποιεί την TCM, για να αξιολογήσει το Vara Concert Hall και το Nordic Watercolour Museum, είναι η μελέτη του Armbrecht. Η μελέτη αυτή συγκρίνει τις δύο μεθόδους WTP με TCM υπολογίζοντας την απόσταση του πολιτιστικού αγαθού από τον τόπο αναχώρησης. Η μελέτη εξέτασε 583 επισκέπτες στο Vara Concert Hall και 414 επισκέπτες στο Nordic Watercolour Museum στη Σουηδία. Η συνολική αξία υπολογίστηκε ως πλεόνασμα καταναλωτή συν τα έξοδα ταξιδιού και τα τέλη εισόδου. Η αξία του μουσείου με την τιμή που μετρήθηκε με CVM υπολογίστηκε σε 5,95 εκατομμύρια €, ενώ με το TCM υπολογίστηκε σε 5.053 εκατ. Η συνολική αξία του Vara Concert Hall εκτιμήθηκε σε 1,96 € εκατομμύρια με CVM, αλλά με TCM υπολογίστηκε σε

1.558 € εκατομμύρια. Ολοκληρώνοντας τη μελέτη, η Armbrecht επεσήμανε ότι το πιο αμφισβητήσιμο μέρος της TCM είναι το κόστος ευκαιρίας του χρόνου (Armbrecht, 2014).

Ολοκληρώνοντας τη βιβλιογραφική ανασκόπηση της TCM, διακρίνουμε τρεις θεμελιώδεις περιορισμούς: **το διαφορετικό ταξίδι στο χρόνο από τους επισκέπτες, η αυτοεπιλογή και η μέθοδος** αποτυπώνουν μόνο την αξία χρήσης, χωρίς να περιλαμβάνουν και άλλες μη χρησιμοποιούμενες αξίες που μπορεί να επηρεάσουν τις αξίες περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως η αισθητική, η πολιτιστική, η κοινωνική κ.λπ. (Navrud & Ready, 2003). Από την άλλη πλευρά, η TCM βασίζεται στην πραγματική συμπεριφορά και μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς τεράστια έξοδα (Junainah Mohamad et al., 2014).

5.2.4 Μέθοδος Ηδονικής Τιμολόγησης

Η Ηδονική Τιμολόγηση είναι μια μέθοδος RP που ερευνά το WTP που σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην αξία μιας ιδιότητας. Η συνολική αξία ενός αγαθού διαιρείται σε χαρακτηριστικά και ο κύριος σκοπός της μεθόδου είναι η ανακάλυψη του βαθμού που οι επιμέρους πτυχές του χαρακτηριστικού συμβάλλουν στη συνολική αξία. Η μέθοδος Ηδονικής Τιμολόγησης εφαρμόζεται συνήθως στην αγορά ακινήτων και στα περιβαλλοντικά οικονομικά, για να επισημάνει τη σχέση μεταξύ της τιμής ιδιοκτησίας και των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, όπως η επίδραση της διαβίωσης κοντά στα πάρκα, η μεταφορά, τα σχολεία κ.λπ. (Smith, 2010a).

Στην τρέχουσα βιβλιογραφία, ηδονικά μοντέλα τιμών χρησιμοποιούνται για να έχουν κέρδος από μια ποικιλία μη εμπορεύσιμων αγαθών. Υπάρχει μια αυξανόμενη χρήση της ηδονικής τιμολόγησης στην πολιτιστική κληρονομιά. Ένα σημαντικό πρόβλημα της μεθόδου Ηδονικής Τιμολόγησης είναι ο αριθμός χαρακτηριστικών γνωρισμάτων που επηρεάζουν την αξία της ακίνητης περιουσίας.

Ένα άλλο πρόβλημα είναι ο περιορισμένος αριθμός παρατηρήσεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά στέγασης, αλλά σήμερα το πρόβλημα αυτό έχει ξεπεραστεί με τη χρήση μεγάλων βάσεων δεδομένων. Πολυάριθμες μελέτες ηδονικής τιμολόγησης αξιολογούν την επίδραση του ορισμού ενός κτιρίου ως πολιτιστική κληρονομιά. Μια αντιπροσωπευτική έρευνα της HP είναι αυτή του Deodar (2004), που μέτρησε τη διαφορά στην τιμή της αγοράς μεταξύ των διατηρητέων κτιρίων και των συμβατικών στο Σίδνεϋ. Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα διατηρητέα κτίρια παρήγαγαν πριμοδότηση 12%.

Μια άλλη μελέτη που χρησιμοποιεί τη μέθοδο HP είναι αυτή του Ruijgrok (2006) που υπολόγισε ότι το 15% των τιμών ιδιοκτησίας δύο ολλανδικών πόλεων βασίστηκαν στα ιστορικά χαρακτηριστικά των κτιρίων. Η μελέτη αυτή εφάρμοσε, επίσης, την τεχνική ενδεχόμενης αποτίμησης, για να συλλάβει τις τιμές μη χρήσης και προαίρεσης των ιστορικών περιβαλλόντων στους τομείς της περιπτώσιολογικής μελέτης. Μια κριτική των ηδονικών προτύπων τιμών έγινε από τους Dunse και Jones (1998), οι οποίοι επεσήμαναν την υπόθεση της ισορροπίας στην αγορά ακινήτων και τη

διασύνδεση μεταξύ της τιμής τους και των χαρακτηριστικών τους. Λόγω της αυξανόμενης διαθεσιμότητας της μεγάλης βάσης δεδομένων και της προκατάληψης που χαρακτηρίζουν τις μεθόδους SP, η περαιτέρω εφαρμογή της HP είναι ελπιδοφόρα.

5.3 Συμπέρασμα

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκε μια επισκόπηση τεσσάρων δημοφιλών μεθόδων οικονομικής αξιολόγησης. Έχουν διεξαχθεί πολυάριθμες μελέτες για την αξιολόγηση των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι περισσότερες από τις υπάρχουσες μελέτες χρησιμοποιούν μεθόδους δηλωμένης προτίμησης και, πιο συγκεκριμένα, την ενδεχόμενη μέθοδο αποτίμησης. Είναι πραγματικά εκπληκτικό το γεγονός ότι δεν υπάρχουν πολλές μελέτες που εφαρμόζονται με τη χρήση TCM ή με τη μέθοδο Ηδονικής Τιμολόγησης. Η μέθοδος CVM έχει λάβει πολλές επικρίσεις, ως επί το πλείστον για μεθοδολογικά ζητήματα, όπως η ακατάλληλη εφαρμογή της ή τα αναξιόπιστα αποτελέσματα και τα προβλήματα στο σχεδιασμό του ερωτηματολογίου. Οι υπάρχουσες μελέτες ποικίλλουν ευρέως, τόσο από την άποψη του είδους του αγαθού που αναλύεται, όσο και από το είδος του οφέλους που αξιολογείται.

Οι μέθοδοι αξιολόγησης που εξετάζονται στο παρόν κεφάλαιο μπορούν ασφαλώς να κάνουν χρήσιμες εκτιμήσεις και να βοηθήσουν τους διευθυντές και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να λάβουν αποφάσεις βάσει ποσοτικοποιημένων και αντικειμενικών κριτηρίων. Οι μη εμπορεύσιμες μέθοδοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση της ανάληψης σχεδίων, για την προστασία ή την αποκατάσταση των αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς, για τον καθορισμό του επιπέδου των επενδύσεων, για την παροχή ή την προστασία των αγαθών πολιτιστικής κληρονομιάς, και τα αποτελέσματα της αποτίμησης μπορούν να ενημερώνουν τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων, όταν πρέπει να γίνουν επιλογές μεταξύ ανταγωνιστικών στόχων στο πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Κλείνοντας, το συμπέρασμα από την παραπάνω βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι ότι ένα μεμονωμένο χαρακτηριστικό μπορεί να έχει μια σημαντικά θετική αξία για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση των πολιτιστικών περιουσιακών στοιχείων. Θα πρέπει να διεξαχθεί περαιτέρω έρευνα για την εξεύρεση της κατάλληλης μεθόδου για την αξιολόγηση των περιουσιακών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτή είναι μία από τις συνεισφορές της διατριβής.

5.4 Ποσοτική ανάλυση – Μεθοδολογία έρευνας πεδίου

Τα πολιτιστικά φεστιβάλ, όπως το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, που αποτελεί τη μελέτη περίπτωσης του κεφάλαιου αυτού, είναι από τα πιο δυναμικά φαινόμενα της εποχής στον πολιτιστικό και τουριστικό κλάδο. Σύμφωνα με τον ορισμό του GETZ, ως πολιτιστικό φεστιβάλ ορίζεται μια εκδήλωση πολιτιστικού περιεχομένου, η οποία είναι πρωτότυπη ή καινοτόμα στον κλάδο, και είναι μικρής διάρκειας και με σταθερή συχνότητα στην πάροδο του χρόνου (Getz, 2008).

5.4.1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση εφαρμογής της μεθόδου CVM σε φεστιβάλ

Τα φεστιβάλ και ο κλάδος των τουριστικών εκδηλώσεων είναι από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες μορφές τουρισμού, που χρησιμοποιούνται κατά κόρον ως πολιτική προσέλκυσης επισκεπτών, με σκοπό τη μείωση της εποχικότητας και την αύξηση της επισκεψιμότητας και των εσόδων, ως έμμεση μορφή marketing (Janeczko, Mules and Ritchie, 2002).

Η CVM έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν για την αποτίμηση της αξίας των φεστιβάλ και εκδηλώσεων, είτε συγκρίνοντας την με άλλες μεθόδους (π.χ. Travel Cost Method) είτε ενσωματώνοντάς την μέσα σε μοντέλα που διερευνούν τον οικονομικό αντίκτυπο ή την ανάλυση κόστους-οφέλους. Μια από τις πρώτες εκδηλώσεις που αποτιμήθηκαν με τη μέθοδο αυτή ήταν το Adelaide Grand Prix των Burns, Hatch & Mules (1986). Άλλες μελέτες αποτίμησης της αξίας των φεστιβάλ ήταν αυτή του Snowball & Antribus 2020, όπου τα αποτελέσματα έδειξαν ότι φεστιβάλ των 10 ημερών και μικρότερα σε medium-size περιοχές προσελκύνουν τουρίστες υψηλού οικονομικού και εκπαιδευτικού επιπέδου και έχουν μεγάλο οικονομικό όφελος για την περιοχή (Snowball, 2020). Μια ακόμα μελέτη αποτίμησης της αξίας της πολιτιστικής εμπειρίας είναι αυτή του Armbrecht το 2014. Στη μελέτη αυτή, αποτιμήθηκε η αξία δύο αστικών πολιτιστικών ινστιτούτων με τη μέθοδο CVM και TCM, με σκοπό τη σύγκριση των δύο μεθόδων και την αποτύπωση των διαφοροποιήσεών τους. Τα βασικά αποτελέσματα της μελέτης ήταν ότι η μέθοδος TCM δεν είναι κατάλληλη για πολυδιάστατες εμπειρίες, διότι αποτιμάται η συνολική εμπειρία του ταξιδιού και όχι μόνο η επίσκεψη στο μουσείο (Armbrecht, 2014).

Μια άλλη μελέτη αποτίμησης ενός φεστιβάλ μουσικής αυτή τη φορά είναι αυτή του Andersson & al. το 2012, που υπολόγισε την use and non-use value του φεστιβάλ Way Out West στο Gothenburg, χρησιμοποιώντας την CVM. Η συνολική αξία του φεστιβάλ αποτιμήθηκε στα 10.400.000 € (Andersson, Armbrecht and Lundberg, 2012b).

Ένα από τα τελευταία παραδείγματα στο οποίο θα αναφερθούμε είναι η μελέτη του Herrero το 2011 με τίτλο «Who pays more for a cultural festival Tourists or local?». Στη μελέτη αυτή χρησιμοποιήθηκε η CVM, για να αποτιμήσει το WTP των θεατών αλλά και των ντόπιων ενός φεστιβάλ κλασικής μουσικής στο Santiago de Compostel. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι το WTP των τουριστών είναι μεγαλύτερο από αυτό των ντόπιων. Κλείνοντας, η μελέτη αναφέρει ότι οι εκτιμήσεις του WTP μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμες για την εκτίμηση του κοινωνικού οφέλους μιας εκδήλωσης ή ενός φεστιβάλ και να συμπεριληφθούν σε μια ανάλυση κόστους-οφέλους, ανάλυση βεβαιότητας ή τοποθέτησης μηχανισμού τιμολόγησης (Herrero et al., 2012).

Υπάρχει μια εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση του Noonan το 2002 για τη χρήση της CVM στις τέχνες και τον πολιτισμό. Στη μελέτη του αυτή επισημαίνει ότι η εν λόγω μέθοδος έχει χρησιμοποιηθεί εκτενώς για την αποτίμηση πολιτιστικών αγαθών και, εάν χρησιμοποιηθεί σωστά,

μπορεί να προσφέρει πολύ με τις πληροφορίες που παρέχει στην αποτίμηση της αξίας πολιτιστικών προϊόντων, όπως είναι και τα φεστιβάλ (Noonan, 2002).

5.4.2 Θεωρητικό υπόβαθρο

Η Μέθοδος Ενδεχόμενης Αποτίμησης (CVM) θεμελιώνει το βασικό θεωρητικό της πλαίσιο στα οικονομικά της ευημερίας (μεγιστοποίηση της χρησιμότητας) και συνδέει τις τιμές του WTP με τη λειτουργία των ατομικών προτιμήσεων. Στηρίζεται στη συλλογή πληροφοριών από την περιοχή και τα άτομα της μελέτης περίπτωσης, με στόχο τον προσδιορισμό της μέγιστης χρηματικής συνεισφοράς-αποζημίωσης (WTP-WTA) για ένα πολιτιστικό αγαθό (άμεση νομισματική αποτίμηση).

Η εν λόγω μέθοδος συνδυάζει τη Συνάρτηση Χρησιμότητας με την οικονομετρική θεωρία, δηλαδή το θεωρητικό υπόβαθρο του υποδείγματος χρησιμότητας παρέχει το πλαίσιο ερμηνείας μιας μελέτης CVM (Carson and Hanemann, 2005).

Η βασική συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας σύμφωνα με τους Bergon-Samuelson είναι:

$$V=U[x(p,y,z),z]=V(p,y,z)$$

Όπου: x είναι ένα διάνυσμα γραμμικών καμπυλών ζήτησης οικονομικών αγαθών από νοικοκυριά 1 έως n $x(p,y,z)=[x_1(p,y,z), \dots, x_n(p,y,z)]$

p γραμμικός πίνακας των τιμών των αγαθών

y συνολικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών (εισοδηματικός περιορισμός)

z γραμμικός πίνακας παρεχόμενων δημοσίων αγαθών

Όταν:

$$\Delta V=V(p,y,z_1)-V(p,y,z_0)$$

z_1 νέα κατάσταση του δημοσίου αγαθού

z_0 αρχική κατάσταση του δημοσίου αγαθού

*Για λόγους απλότητας η εν λόγω αλλαγή δεν επηρεάζει τον εισοδηματικό περιορισμό αλλά ούτε και τις τιμές.

Η CVM στηρίζεται, λοιπόν, στη μέτρηση της μεταβολής, όπως είναι η Αντισταθμιστική Μεταβολή (CV - compensation variation), σύμφωνα με την Hicksian προσέγγιση όπου: (Bateman et al., 2002)

$$V(p,y-CV,z_1)=V(p,y,z_0)$$

Η αντιστάθμιση απεικονίζεται με ένα χρηματικό ποσό σύμφωνα με την παραπάνω εξίσωση. Εκφράζει, δηλαδή, την προθυμία του νοικοκυριού να πληρώσει (WTP) για το πολιτιστικό αγαθό, προκειμένου να διατηρηθεί το αρχικό επίπεδο χρησιμότητας. Η ισοδύναμη μεταβολή (EV - equivalent variation), από την άλλη, είναι το ελάχιστο ποσό χρημάτων που πρέπει να πάρει το νοικοκυριό,

προκειμένου να έχει την ίδια ευημερία με αυτήν ύστερα από τη βελτίωση του αγαθού, όπως στην παρακάτω εξίσωση:

$$V(p, y + EV, z_0) = V(p, y, z_1)$$

Εάν η ποιότητα του αγαθού μειωθεί, τότε η EV εκφράζει τη μέγιστη WTP του νοικοκυριού, προκειμένου να αποτραπεί η μείωση της ποιότητας του αγαθού.

CV compensation variation

EG equivalent gain

EV equivalent variation

EL equivalent loss

$$BC = [WTP]_{+(\Delta z)} = - [CV]_{+(\Delta z)}$$

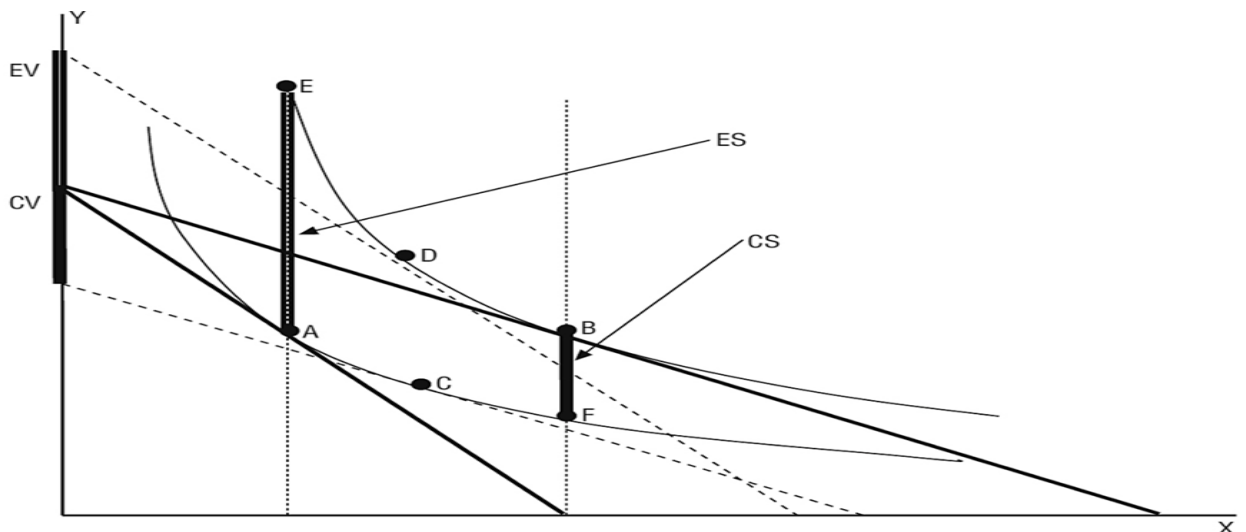
$$DA = [WTA]_{(-\Delta z)} = [CV]_{(-\Delta z)}$$

$$DA = [EG]_{+(\Delta z)} = [EV]_{+(\Delta z)}$$

$$BC = [EL]_{(-\Delta z)} = - [EV]_{(-\Delta z)}$$

Στο παρακάτω σχήμα αναπαρίστανται όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω:

Διάγραμμα 5.3 Αντισταθμιστική μεταβολή σύμφωνα με την Hicksian προσέγγιση

Πηγή: Cost Benefit Analysis and the Environment (OECD 2018).

5.4.3 Contingent Valuation Methodology

Οι Bateman et al. (2002) προσδιορίζουν οχτώ διαφορετικές φάσεις που εμπλέκονται στην πρακτική εφαρμογή των μελετών δηλωμένης προτίμησης, όπως η CVM:

1. Προσδιορισμός των βασικών ερωτημάτων. Ποιο είναι το αγαθό που αποτιμάται και ποια είναι τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν με τη μελέτη.
2. Προσδιορισμός της μεθόδου έρευνας. Επιλογή από πρόσωπο με πρόσωπο, ταχυδρομείο, και μεικτή μέθοδος.
3. Επιλογή πληθυσμού και δείγματος. Προσδιορισμός του πληθυσμού στόχου της μελέτης, καθώς και του μεγέθους του δείγματος.
4. Σχεδιασμός ερωτηματολογίου. Στη φάση αυτή προσδιορίζεται ο τύπος των ερωτήσεων, η μέθοδος προσέλευσης και το μέσο πληρωμής (φόρος, τέλη εισόδου, δωρεά κ.ά.)
5. Δοκιμή ερωτηματολογίου, επανασχεδιασμός και διεξαγωγή τελικής μελέτης.
6. Οικονομετρική ανάλυση. Συνήθως εκτιμάται η καμπύλη προσφοράς, προκειμένου να διερευνηθούν καθοριστικοί παράγοντες του WTP. Η καμπύλη προσφοράς σχετίζεται με αριθμό επισκέψεων (Q_{ij}), εισόδημα (Y_i), εκπαίδευση (S_i) και άλλες επεξηγηματικές μεταβλητές (X_i).
$$W_i = f(Q_{ij}, Y_i, S_i, X_i)$$
 Η συνάρτηση αυτή δεν έχει θεωρητική μορφή. Ωστόσο, εάν μετατραπεί η συνάρτηση σε λογαριθμική, τότε οι συντελεστές είναι ελαστικοί. Τέλος, εάν χρησιμοποιηθούν στο ερωτηματολόγιο ερωτήσεις με διχοτομική μορφή πληρωμής, τότε η προσέγγιση logit είναι η πιο ενδεδειγμένη.
7. Διεξαγωγή ελέγχων εγκυρότητας και αξιοπιστίας.
8. Συσσωμάτωση αποτελεσμάτων από το δείγμα στο συνολικό πληθυσμό και δημιουργία αναφοράς αποτελεσμάτων.

5.5 Εφαρμογή της μεθόδου στη μελέτη περίπτωσης: Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας

Η μελέτη περίπτωσης στη συγκεκριμένη έρευνα ασχολείται με το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, στο οποίο έχει εφαρμοστεί η Μέθοδος Ενδεχόμενης Αποτίμησης, με σκοπό την οικονομική αποτίμηση του Φεστιβάλ από την εκτίμηση του WTP που δηλώνουν οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ. Το Φεστιβάλ με τον τρόπο που είναι δομημένο είναι ένα πολιτιστικό αγαθό που θα μπορούσε να αποτελεί πόλο έλξης πολιτιστικού τουρισμού και να θεωρηθεί κεφαλαιουχικό πλεονέκτημα για την Καλαμάτα, καθώς, επίσης, και άυλη επένδυση στην πολιτιστική εικόνα της πόλης, προκαλώντας οικονομική μεγέθυνση μέσα από τον πολλαπλασιαστικό οικονομικό αντίκτυπό του, αυξάνοντας την ευημερία των κατοίκων και αποφεύγοντας τις αρνητικές επιπτώσεις του υπερτουρισμού λόγω του ιδιαίτερα εξειδικευμένου κοινού του Φεστιβάλ.

Απώτερος στόχος της μελέτης είναι η εκτίμηση της καμπύλης ζήτησης του Φεστιβάλ και το πλεόνασμα του καταναλωτή. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο, προκειμένου να αποτυπωθούν οι αξίες μη χρήσης.

5.5.1 Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας

Τα τελευταία 26 χρόνια, το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας αποτελεί την κορυφαία διοργάνωση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα. Διαρκεί δέκα ημέρες και περιλαμβάνει παραστάσεις, σεμινάρια, αλλά και άλλες παράλληλες εκδηλώσεις. Το 2018, που είναι και το έτος αναφοράς της μελέτης, έλαβαν χώρα 14 παραστάσεις στο Μέγαρο Χορού, με συνολικά έσοδα 40.037 €. Συνολικά, οι εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του Φεστιβάλ ήταν 28. Ανάμεσα σε αυτές ήταν οχτώ υπαίθριες παραστάσεις χορού, τρία σεμινάρια χορού, ένα εργαστήρι, ένα masterclass, μια έκθεση φωτογραφίας και μια μουσική βραδιά. Η τιμολογιακή πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν 15 € γενική είσοδος στην κεντρική αίθουσα, με 12 € μειωμένο εισιτήριο (φοιτητικό, ΑμεΑ, Σωματείο Εργαζομένων στο Χορό, Σωματείο Ελλήνων Χορογράφων), ενώ μειωμένο εισιτήριο είχαν και οι συμμετέχοντες στο σεμινάριο (10 €). Τα σεμινάρια χορού είχαν και αυτά κόστος συμμετοχής, που άγγιζε τα 350 €, ενώ η συμμετοχή στο masterclass ήταν επιπλέον 50 €. Τα έσοδα από τα σεμινάρια χορού άγγιξαν τα 21.580 €. Οι παράλληλες εκδηλώσεις (υπαίθριες παραστάσεις, έκθεση φωτογραφίας και μουσική βραδιά) είχαν ελεύθερη είσοδο και έγιναν στην κεντρική πλατεία της Καλαμάτας και στον υπαίθριο χώρο του Μεγάρου.

Κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ, στο χώρο του Μεγάρου λειτουργούσε κυλικείο, με συνολικά έσοδα 2.530 €, και κατάστημα αναμνηστικών, με έσοδα 777 €.

Υπολογίζεται ότι συνολικά παρακολούθησαν το Φεστιβάλ 10.000 άτομα, ενώ συμμετείχαν 11 ξένες ομάδες χορού, 9 ξένοι χορευτές παρακολούθησαν το σεμινάριο και έλαβαν μέρος σε κάποια από τις παραστάσεις, ενώ 3 ελληνικές χορευτικές ομάδες συμμετείχαν και στα σεμινάρια.

Για το Φεστιβάλ απασχολήθηκαν συνολικά 11 υπάλληλοι της δημοτικής επιχείρησης ΦΑΡΙΣ αορίστου χρόνου, προσλήφθηκαν 30 άτομα με συμβάσεις ορισμένου χρόνου και, τέλος, 44 εθελοντές προσέφεραν τις υπηρεσίες τους.

Οι συνολικές δαπάνες του Φεστιβάλ άγγιξαν τα 410.000 €, ενώ οι βασικές πηγές εσόδων, εκτός από τα ίδια έσοδα (εισιτήρια-κυλικείο-είδη δώρων), ήταν από το ΥΠΠΟΑ 400.000 €, το Δήμο της Καλαμάτας 55.0000 € και χορηγίες 68.500 €.

Βασικοί άξονες του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας ήταν η συνύπαρξη του χορού με άλλες τέχνες, καθώς και η ένταξη της τοπικής κοινωνίας, με στόχο την επέκταση του Φεστιβάλ καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, μέσω διαφόρων δραστηριοτήτων.

5.5.2 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε χωρίστηκε σε τρεις ομάδες ερωτήσεων. Πριν από την εφαρμογή του ερωτηματολογίου στο πλήρες δείγμα, έγινε μια δοκιμή σε περίπου 20 συμμετέχοντες, για να αξιολογηθεί η σαφήνεια και αποτελεσματικότητά του. Η δοκιμή του ερωτηματολογίου έγινε από έμπειρους μελετητές, οι οποίοι υπέδειξαν το μεγάλο του μέγεθος και έτσι μειώθηκε στην έρευνα πλήρους μεγέθους, για να μην αποπροσανατολίσει τους συμμετέχοντες. Στο ερωτηματολόγιο χρησιμοποιούνται ερωτήσεις κλειστού τύπου πολλαπλών επιλογών. Η πρώτη ομάδα αποτυπώνει τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, η δεύτερη ομάδα την αντίληψη των συμμετεχόντων για τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (και του Φεστιβάλ εν γένει) στην τοπική οικονομία και η τρίτη ομάδα ερωτήσεων αναφέρεται στην προθυμία πληρωμής τους σε ένα συγκεκριμένο σενάριο.

Οι τιμές χρήσης και μη-χρήσης εκτιμήθηκαν μέσα από το WTP χρησιμοποιώντας ως μέσο πληρωμής τα ποσά που επέλεξαν οι ερωτώμενοι, προκειμένου να γίνουν μέλη του Φεστιβάλ. Στη μελέτη τέθηκε το υποθετικό ερώτημα, εάν θα ήταν πρόθυμοι να πληρώσουν ετήσιο τέλος συνδρομής (ουσιαστικά να γίνουν μέλη), προκειμένου να τους παρέχονται κάποια προνόμια, όπως εκπτώσεις, προνομιακές θέσεις και αναμνηστικά, αλλά και να στηρίζουν το θεσμό. Η ερώτηση ήταν της μορφής close-ended πολλαπλών επιλογών: 10 €, 20 €, 40 €, 80 €, 100 €.

Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της υποθετικής προκατάληψης σχετικά με το πραγματικό WTP των συμμετεχόντων, τέθηκαν διαφορετικά ερωτήματα σχετικά με τη σημασία του Φεστιβάλ αλλά και της εμπειρίας τους σε αυτό. Ένα δεύτερο ερώτημα που υποβλήθηκε, προκειμένου να μετρηθεί η αξία μη χρήσης των συμμετεχόντων, είναι η αποτίμηση της συνολικής τους εμπειρίας στο Φεστιβάλ. Η ερώτηση ήταν της μορφής close-ended πολλαπλών επιλογών: 20 €, 40 €, 80 €, 100 € και 150 €.

Δεδομένου ότι η επιτυχία της έρευνας πεδίου με τη μέθοδο CVM εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κατανόηση των υποθετικών σεναρίων, η έρευνα πεδίου έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ. Οι ερευνητές, στο τέλος των παραστάσεων, μοίραζαν οι ίδιοι τα ερωτηματολόγια, ώστε να απαντούν σε τυχόν ερωτήσεις, αλλά και για να επικοινωνούν το σκοπό της έρευνας.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της μελέτης ήταν η μεικτή μέθοδος. Σε όλες τις παραστάσεις του Φεστιβάλ υπήρχαν ερευνητές, οι οποίοι μοίραζαν ερωτηματολόγια σε όσους ήθελαν να τα συμπληρώσουν εκείνη την ώρα, ενώ συνέλεγαν και ηλεκτρονικές διευθύνσεις (e-mail) για όσους ήθελαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικά (google survey). Συνολικά συλλέχθηκαν 163 ερωτηματολόγια, εκ των οποίων τα 136 ήταν έγκυρα, και συγκεντρώθηκαν 33 ερωτηματολόγια μέσω e-mail, εκ των οποίων έγκυρα ήταν τα 17. Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται αναλυτικά οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη και συγχωνεύουν τα

κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και τη συμπεριφορά των ατόμων σε σχέση με το Φεστιβάλ.
Επίσης, στο Παράρτημα 19 παρατίθεται το ερωτηματολόγιο.

Πίνακας 5.1 Ανάλυση μεταβλητών κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών της μελέτης.

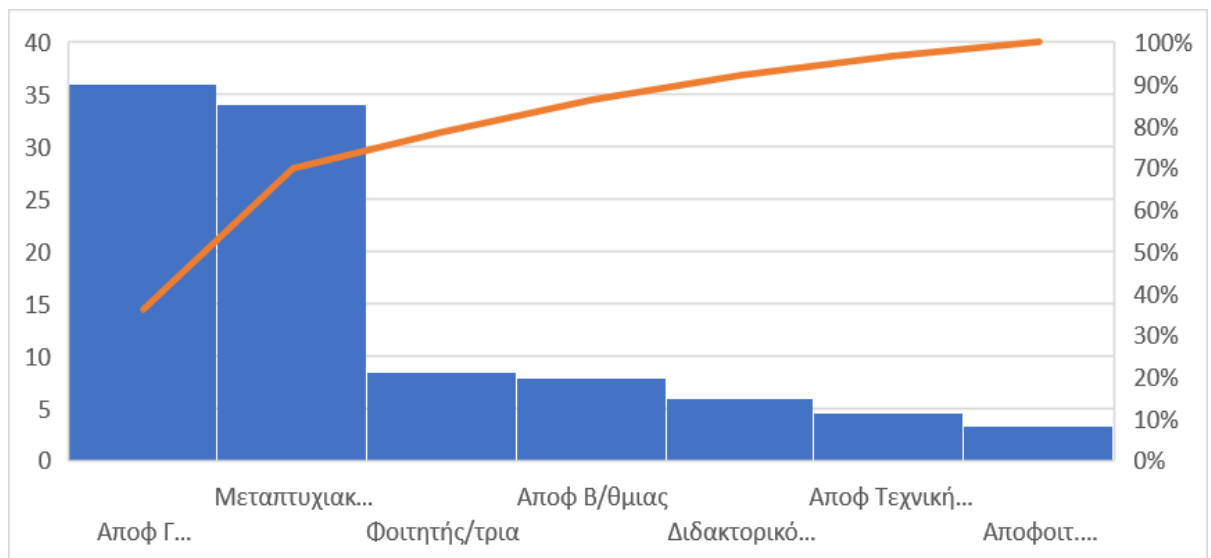
Μεταβλητή	Αξία
Μόνιμη κατοικία	0=κάτοικος 1= μη κάτοικος
Φύλο	0=άντρας 1=γυναίκα
Ηλικία	0=13-19 4=50-59 1=20-29 5=60-69 2=30-39 6=70 και άνω 3=40-49
Επίπεδο εκπαίδευσης	0=Γυμνάσιο 4= Απόφ. Γ/θμιας 1= Απόφ. Β/θμιας 5=Μεταπτ. Δίπλ. 2= Φοιτητής/τρια 6=Διδακτ. Διπλ. 3=Απόφ. Τεχν. σχολής 7=Άλλο
Επάγγελμα	0=Αυτοαπασχολ. Υπάλληλος 4=Δήμος. 1= Φοιτητής 5=Μισθωτός 2= Συνταξιούχος 6=Μερική απασχ. 3= Νοικοκυρά 7=Άνεργος
Εισόδημα νοικοκυριού	0= μέχρι 9.999€ 4=35.000€-49.999€ 1= 10.000€-14.999€ 5=50.000€-74.999€ 2= 15.000€-24.999€ 6=75.000€ και άνω

	3= 25.000€-34.999€
Κύριος λόγος επίσκεψης Φεστιβάλ	0=Φεστιβάλ 4=Επαγγελματικοί λόγοι 1=Επίσκεψη συγγενών 5=Άλλο 2=Επίσκεψη φίλων 3=Αξιοθέατα
Σπουδαιότητα Φεστιβάλ για την τοπική ανάπτυξη	0=ΠΟΛΥ 1=ΑΡΚΕΤΑ 2=ΛΙΓΟ 3=ΚΑΘΟΛΟΥ
Χρηματοδότηση Φεστιβάλ	0= ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ 1=ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ
Συνδρομή Φεστιβάλ	0=10 4= περισσότερο από 80€ 1=20 2=40 3=80
Αξία της εμπειρίας του Φεστιβάλ	0=ΠΟΛΥ 1=ΑΡΚΕΤΑ 2=ΛΙΓΟ 3=ΚΑΘΟΛΟΥ
Μέγιστο ποσό ετησίως	0=20 4= περισσότερο από 100€ 1=40 2=80 3=100
Αξία του Φεστιβάλ για την Καλαμάτα	0=ΠΟΛΥ 1=ΑΡΚΕΤΑ 2=ΛΙΓΟ 3=ΚΑΘΟΛΟΥ

5.5.3 1η ομάδα ερωτήσεων: Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Το δείγμα της μελέτης αποτελείται από 180 απαντημένα ερωτηματολόγια, που συλλέχθηκαν τυχαία κατά την αποχώρηση των θεατών από το Φεστιβάλ. Τα έγκυρα ερωτηματολόγια τελικά ήταν 153. Ένα βασικό χαρακτηριστικό του δείγματος είναι ότι το 78% των επισκεπτών είναι τουρίστες, δηλαδή δεν είναι κάτοικοι της Καλαμάτας, και το 61% εξ αυτών είχαν ως κύριο λόγο επίσκεψης το Φεστιβάλ Χορού. Δυστυχώς, η συμμετοχή των κατοίκων της Καλαμάτας στο Φεστιβάλ είναι ιδιαίτερα χαμηλή και αυτό επιδέχεται πολλές ερμηνείες, οι οποίες θα αναλυθούν παρακάτω. Οι γυναίκες του δείγματος αποτελούν το 71,24%, ποσοστό ιδιαίτερα μεγάλο, που όμως επιβεβαιώνεται από πολλές μελέτες. Οι γυναίκες παρακολουθούν περισσότερο τα πολιτιστικά δρώμενα και η τάση αυτή εντείνεται στον κλάδο του χορού. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του δείγματος είναι το υψηλό επίπεδο μόρφωσης, αφού το 75,8% είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 40% κατέχει μεταπτυχιακό ή διδακτορικό δίπλωμα. Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζεται η διάρθρωση του επιπέδου εκπαίδευσης των επισκεπτών του Φεστιβάλ.

Διάγραμμα 5.4 Επίπεδο εκπαίδευσης των επισκεπτών του Φεστιβάλ της Καλαμάτας, 2018

Όσον αφορά στο εισόδημα των επισκεπτών, υπάρχει μια διασπορά στις επτά κατηγορίες εισοδημάτων, που όμως κινήθηκαν σε χαμηλά προς μέτρια επίπεδα, αφού το 62,7% συγκεντρώνεται στις τρεις πρώτες κατηγορίες (έως 24.999 €). Η ηλικιακή διαστρωμάτωση του δείγματος δεν επιφυλάσσει εκπλήξεις. Το 65% του κοινού είναι από 20 έως 49 ετών, σχεδόν με ισοκατανομή στις τρεις κατηγορίες ηλικιών (20-29, 30-39, 40-49) που εμπεριέχονται στο παραπάνω ποσοστό.

Πίνακας 5.2 Περιγραφική ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των επισκεπτών του Φεστιβάλ, 2018

	ΗΛΙΚΙΑ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΦΥΛΟ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	ΕΙΣΟΔΗΜΑ
Μέση τιμή	30-39 ετών	ΑΠΟΦ. Γ/ΘΜΙΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ	15.000-24.999 €
Διάμεσος	30-39 ετών	ΑΠΟΦ. Γ/ΘΜΙΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ	15.000-24.999 €
Μεγιστη τιμή	70+ ετών	ΑΠΟΦ. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ	75.000+€
Ελάχιστη Τιμή	13-19 ετών	0.000000	ΑΝΤΡΑΣ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	0-9.999€
Skewness	0.325301	-1071562	-0.916698	-1385459	0.740049
Kurtosis	2.272167	3.438250	1.840336	2.919498	2.585033
Jarque-Bera	5.718151	28.71025	28.23699	46.10683	14.17731
Probability	0.057322	0.000001	0.000001	0.000000	0.000835
Sum	374.0000	563.0000	102.0000	113.0000	297.0000
Sum Sq. Dev.	352.6389	309.8264	29.75000	24.32639	456.4375
Observations	153	153	153	153	153

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται τα βασικά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Πίνακας 5.3 Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά θεατών του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2018

Ηλικιακή διαστρωμάτωση		Επίπεδο εκπαίδευσης		Επάγγελμα		Ετήσια Εισοδηματική διαστρωμάτωση	
0=13-19	8,50%	Απόφ. Γυμνασίου	3,30%	Αυτοαπασχολούμενος	26,10%	εως 9.999€	19,60%
1=20-29	20,90%	Απόφ. Β/θμιας	7,80%	Φοιτητής/τρια	16,30%	10.000-14.999€	24,80%
2=30-39	24%	Φοιτητής/τρια	8,50%	Συνταξιούχος	12,40%	15.000-24.999€	18,30%
3=40-49	19,60%	Απόφ. Τεχνικής σχολής	4,60%	Νοικοκυρά	2%	25.000-34.999€	10,50%
4=50-59	12,40%	Απόφ. Γ/βάθμιας	36%	Δημόσ. υπάλληλος	11,10%	35.000-49.999€	9,80%
5=60+69	11,10%	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα	34%	Μισθωτός	30,10%	50.000-74.999€	4,60%
6=70+	3,30%	Διδακτορικό	5,90%	Μερικώς	0,70%	75000€ +	6,50%

		δίπλωμα		απασχολούμενος			
				Άνεργος	1,31%		
Φύλο		Μόνιμη κατοικία		Κάτοικος Καλαμάτας			
Άντρας	28,80%	Ελλάδα	82,40%	Κάτοικος Καλαμάτας	20,90%		
Γυναίκα	71,20%	Εξωτερικό	17,60%	Επισκέπτης	77,80%		

5.5.4 2^η ομάδα ερωτήσεων: Σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική οικονομία

Η ενότητα αυτή επικύρωσε και σε αυτή την εκδήλωση την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αποτυπώνεται και από τη βιβλιογραφία. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις στην ενότητα αυτή αφορούσαν στη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική οικονομία. Στην ερώτηση για τη σπουδαιότητα του Φεστιβάλ, το 75% απάντησε ότι είναι πολύ σημαντικό για την τοπική ανάπτυξη, ενώ το 20% αρκετά σημαντικό. Στην επόμενη ερώτηση για την εμβέλεια του Φεστιβάλ Χορού, το 55% απάντησε ότι είναι διεθνούς εμβέλειας, ενώ το 31% πανελληνίας. Οι επόμενες ερωτήσεις έχουν να κάνουν με την αντίληψη των επισκεπτών του Φεστιβάλ για την οικονομική του σημασία αλλά και τη διαχείρισή του. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα αποτελέσματα, το 78% των επισκεπτών πιστεύουν ότι το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας έχει οικονομική αξία για την τοπική κοινωνία. Όσον αφορά στη χρηματοδότηση του Φεστιβάλ Χορού, οι απόψεις δίστανται. Το 55% θεωρεί ότι είναι υποχρέωση του κράτους και της δημοτικής αρχής να χρηματοδοτεί το Φεστιβάλ, ενώ το 40% θεωρεί ότι, λόγω της οικονομικής κρίσης, πρέπει να αναζητηθούν εναλλακτικοί πόροι χρηματοδότησης (ΜΚΟ, ιδιωτικός τομέας, διεθνείς οργανισμοί κ.ά.). Το ποσοστό αποδοχής του υποθετικού σεναρίου είναι εξαιρετικά μεγάλο και αγγίζει το 90%. Η περιγραφική ανάλυση των παραπάνω χαρακτηριστικών αποτυπώνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 5.4 Περιγραφική ανάλυση των ερωτήσεων σχετικά με τη σημασία του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, 2018⁵⁸

Σημασία του Φεστιβάλ στην τοπική ανάπτυξη		Οικονομική σημασία του Φεστιβάλ		Χρηματοδότηση του Φεστιβάλ		Μέλος του Φεστιβάλ	
τοπικά	75,70%	συμφωνώ	78,40%	κράτος	54,90%	Ναι	88,90%
ευρύτερα στη χώρα	19,10%	διαφωνώ	2,60%	εναλλακτικοί τρόποι χρηματοδότησης	39,22%	όχι	11,10%

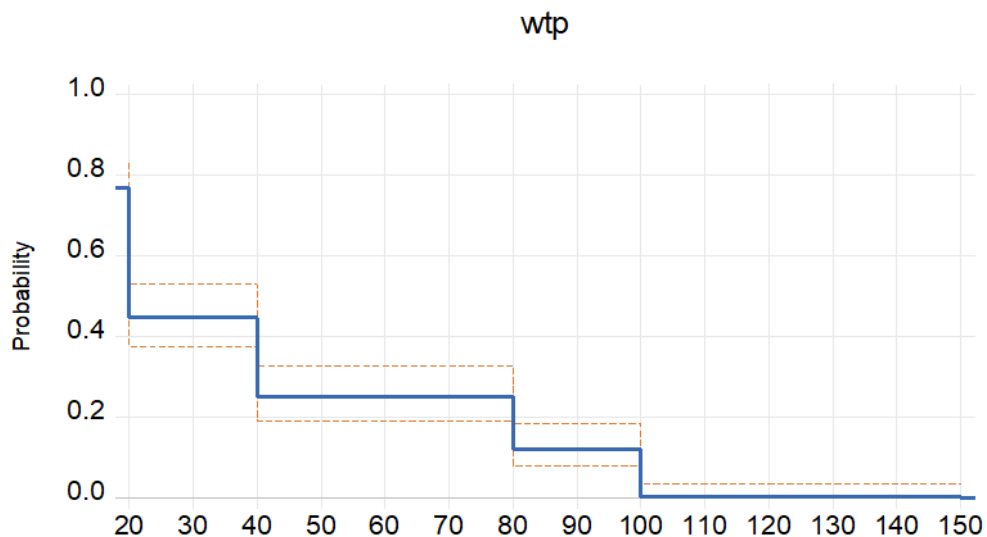
⁵⁸ Η διαφορά στα ποσοστά προέρχεται από κάποιες παρατηρήσεις που έμειναν κενές, χωρίς απάντηση, και γι' αυτό τα ποσοστά ανά ερώτημα δεν αθροίζονται ακριβώς στο 100%.

διεθνούς εμβέλειας	3,90%	μου είναι αδιάφορο	7,20%				
		δε γνωρίζω	9,20%				

5.5.5 3^η ομάδα ερωτήσεων: Η προθυμία πληρωμής των επισκεπτών του Φεστιβάλ

Στην τρίτη και τελευταία ομάδα ερωτήσεων αποτυπώνεται το σενάριο της μελέτης, προκειμένου να αποκαλυφθεί η προθυμία πληρωμής των συμμετεχόντων στην έρευνα. Αναλυτικά, τέθηκε συγκεκριμένη υποθετική κατάσταση σχετικά με τη δημιουργία ετήσιου τέλους συνδρομής. Το μέσο πληρωμής είναι τα ποσά που είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν οι θεατές για τη συνολική τους εμπειρία στο Φεστιβάλ. Με βάση την ερώτηση «Ποιο είναι το μέγιστο ποσό ετησίως που θα πληρώνατε για τη συνολική σας εμπειρία στο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας;» δημιουργήθηκε μια εξίσωση προθυμίας με εξαρτημένη μεταβλητή το WTP και όλων των άλλων ερωτήσεων ως ανεξάρτητων μεταβλητών. Στην ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν μοντέλα Probit & Logit. Στο παρακάτω διάγραμμα αποτυπώνεται η καμπύλη ζήτησης των άμεσων χρηστών του Φεστιβάλ, καθώς δείχνει την πιθανότητα επιλογής του καταναλωτή για τις διάφορες προσφορές αποτίμησης. Με τον τρόπο αυτό υπολογίζεται το πλεόνασμα του καταναλωτή ως η περιοχή που περικλείεται στους άξονες συντεταγμένων και την καμπύλη ζήτησης.

Διάγραμμα 5.5 Καμπύλη ζήτησης στο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, 2018

Η μέση συνολική οικονομική αξία που δηλώνει κάθε συμμετέχων στο Φεστιβάλ αποδίδεται στην αξία των 63,92 €. Αυτό αντιπροσωπεύει τη μέση προθυμία πληρωμής όλων των συμμετεχόντων. Στον παρακάτω πίνακα αναλύεται η περιγραφική στατιστική του δείγματος σχετικά με την προθυμία πληρωμής.

Πίνακας 5.5 Περιγραφική στατιστική του WTP του Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας

	WTP
Mean	63.92157
Median	40.00000
Maximum	150.0000
Minimum	20.00000
Std. Dev.	41.72648
Skewness	0.801632
Kurtosis	2.564896
Jarque-Bera	17.59354
Probability	0.000151
Sum	9780.000
Sum Sq. Dev.	264647.1
Observations	153

Προκειμένου να υπολογιστεί η αθροιστική προθυμία πληρωμής, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο αριθμός των συνολικών θεατών του Φεστιβάλ, που, σύμφωνα με την Φάρις, υπολογίστηκαν στους 10.000 περίπου για το 2018. Οι συνολικές, λοιπόν, κοινωνικές παροχές αποτιμώνται ως εξής:

Συνολικοί θεατές* μέση WTP=αθροιστική WTP

$$10.000*63,92=639.200$$

Τα κόστη για τη διοργάνωση του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ανήλθαν στο ποσό των 410.000 €.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη το αθροιστικό κοινωνικό όφελος και τις δαπάνες, εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα οφέλη υπερκαλύπτουν τα κόστη του Φεστιβάλ.

Προκειμένου να αποτυπωθούν οι ανάγκες του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας στον παρακάτω πίνακα, παρουσιάζεται μια κατάτμηση της προθυμίας πληρωμής ανάλογα με τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά.

Από τον παρακάτω πίνακα φαίνεται ότι οι ηλικιακές ομάδες με τη μεγαλύτερη προθυμία πληρωμής είναι οι 70+ και οι ηλικίες 20-29 ετών. Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης, οι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος αποτιμούν περισσότερο το Φεστιβάλ. Το επάγγελμα δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερες διακυμάνσεις, σε αντίθεση με το εισόδημα, αφού τα νοικοκυριά με εισόδημα από 50.000-

74.999 παρουσιάζουν μεγαλύτερη προθυμία πληρωμής. Μια σημαντική παρατήρηση είναι ότι οι επισκέπτες έχουν μεγαλύτερη προθυμία πληρωμής από τους κατοίκους της Καλαμάτας. Η στήριξη του Φεστιβάλ από την τοπική κοινωνία είναι ο μόνος τρόπος διασφάλισης της βιωσιμότητάς του και αύξησης των επιδράσεών του στην κοινωνία. Είναι επισταμένη ανάγκη να ληφθούν μέτρα προκειμένου η τοπική κοινωνία να γίνει συνοδοιπόρος και μέσα από τη συμμετοχή της να δεσμευτεί και να γίνει κομμάτι του Φεστιβάλ. Πολλές από τις παρατηρήσεις στα ερωτηματολόγια ανέφεραν το πρόβλημα αποστασιοποίησης του Φεστιβάλ από την τοπική κοινωνία.

Πίνακας 5.6 Κοινωνικοοικονομικός καταμερισμός της προθυμίας πληρωμής, 2018

Ηλικιακή διαστρωμάτωση		Επίπεδο εκπαίδευσης		Επάγγελμα		Ετήσια εισοδηματική διαστρωμάτωση	
0=13-19	58,46 €	Απόφ. Γυμνασίου	88,00 €	Αυτοαπασχολούμενος	64,50 €	εως 9.999€	69,00 €
1=20-29	70,63 €	Απόφ. Β/θμιας	51,67 €	Φοιτητής/τρια	65,20 €	10.000-14.999€	68,42 €
2=30-39	62,97 €	Φοιτητής/τρια	55,38 €	Συνταξιούχος	64,74 €	15.000-24.999€	56,07 €
3=40-49	68,67 €	Απόφ Τεχνικής σχολής	70,00 €	Νοικοκυρά	60,00 €	25.000-34.999€	53,13 €
4=50-59	45,26 €	Απόφ Γ/βαθμιας	66,55 €	Δημόσ. υπάλληλος	59,41 €	35.000-49.999€	59,33 €
5=60+69	58,24 €	Μεταπτυχιακό Διπλ.	57,50 €	Μισθωτός	65,87 €	50.000-74.999€	101,43 €
6=70+	104,00 €	Διδακτορικό Διπλ.	92,22 €	Μερικ. απασχ.	80,00 €	75000€ +	73,00 €
				Άνεργος	20,00 €		
Φύλο		Μόνιμη κατοικία		Κάτοικος Καλαμάτας			
Άντρας	69,09 €	Ελλάδα	63,57 €	Κάτοικος Καλαμάτας	53,44 €		
Γυναίκα	61,83 €	Εξωτερικό	64,23 €	Επισκέπτης	66,92 €		

5.6 Συμπεράσματα

Τα φεστιβάλ είναι ένας τρόπος προώθησης του πολιτισμού ως μέσο κοινωνικής παροχής. Ένα μεγάλο μέρος, λοιπόν, των δημοτικών αρχών έχει προχωρήσει στη διοργάνωση φεστιβάλ, προκειμένου να ενισχύσει την τοπική εικόνα και να προσελκύσει επισκέπτες ειδικού ενδιαφέροντος.

Το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας είναι ένα επιτυχημένο παράδειγμα διεθνούς φεστιβάλ, το οποίο προωθεί τον πολιτισμό και τον τουρισμό, αλλά στοχεύει ταυτόχρονα, και μέσω της εξωστρέφειας αυτής, στη βιωσιμότητα της Κοινωφελούς Δημοτικής Επιχείρησης Φάρις. Βασικοί σκοποί της Φάρις είναι η πολιτιστική ανάπτυξη της Καλαμάτας, η διάδοση και η ανάπτυξη της καλλιτεχνικής παιδείας και, τέλος, η στήριξη και διάδοση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, σύμφωνα και με την παραπάνω αποτίμηση, συνεισφέρει ουσιαστικά στους παραπάνω στόχους, αλλά επιπροσθέτως συμβάλλει στην τοπική οικονομία και απασχόληση, ενισχύοντας παράλληλα και τον τουρισμό. Το 78% των θεατών είναι μη κάτοικοι (τουρίστες), γεγονός που αποδεικνύει την απήγηση του Φεστιβάλ διεθνώς. Ως εκ τούτου, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό έρχεται ρητά λόγω ενδιαφέροντος για το Φεστιβάλ. Η ανάλυση της κατάτμησης της

προθυμίας πληρωμής ανάλογα με τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των θεατών καταδεικνύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτιστικής κατανάλωσης.

Η χρησιμότητα των ευρημάτων είναι πολύπλευρη, αφού αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους διοργανωτές για την αύξηση του κοινού του Φεστιβάλ, στοχεύοντας στις κοινωνικές ομάδες με τη μεγαλύτερη προθυμία πληρωμής. Τα ευρήματα μπορούν να είναι χρήσιμα, επίσης, και για το μηχανισμό τιμολόγησης. Τέλος, η μελέτη αυτή μπορεί να θεωρηθεί και ως μια έρευνα κοινωνικής βιωσιμότητας, αφού η εκτιμώμενη αξία συσσωρευμένης προθυμίας πληρωμής μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κοινωνική χρησιμότητα.

Κλείνοντας, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι για τη βιωσιμότητα του Φεστιβάλ, η αύξηση των έμμεσων εσόδων είναι επιβεβλημένη. Η αύξηση των εσόδων του κυλικείου και του καταστήματος αναμνηστικών θα ενισχύσει την οικονομική βιωσιμότητα του Φεστιβάλ. Επίσης, η αύξηση των εσόδων από πολιτιστικά δρώμενα και χορηγίες είναι μια πρακτική που θα ενίσχυε ιδιαίτερα το Φεστιβάλ.

Είναι παγκοσμίως αποδεκτό ότι τα φεστιβάλ αυξάνουν την τοπική κοινωνική και οικονομική ευημερία, καθώς επίσης και ότι χρησιμοποιούνται ευρέως ως μέσο για την περιφερειακή ανάπτυξη και τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος (Allen et al., 2011), (Jackson et al., 2005). Μια ακόμα πολύ σημαντική παράμετρος, που παρατήρησε ο Moscardo (2007) και επικυρώνεται και με αυτή τη μελέτη, είναι ότι, χωρίς την υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας, ο αντίκτυπος που έχει ένα φεστιβάλ μειώνεται ακόμα και εάν προσελκύει πολλούς τουρίστες, με αποτέλεσμα να διακυβεύεται η βιωσιμότητά του (Moscardo, 2007).

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα διατριβή ξεκίνησε με στόχο να καλύψει μερικά από τα βιβλιογραφικά κενά των οικονομικών του πολιτισμού στην Ελλάδα. Στόχος της είναι να εφαρμοστούν διαφορετικές μέθοδοι αξιολόγησης, προκειμένου να βρεθεί η καταλληλότερη για τις πολιτιστικές επενδύσεις διαφόρων κατηγοριών και σε όλα τα επίπεδα (κρατικό, περιφερειακό, επίπεδο έργου). Η διατριβή επιχειρεί μια ολιστική προσέγγιση στην ανάλυση των επενδύσεων στον κλάδο του πολιτισμού. Ξεκινάει με τη χαρτογράφηση του κλάδου πολιτισμού και δημιουργικότητας, όπως ορίζεται από την ΕΕ για λόγους συγκρισιμότητας, για να οριοθετήσει το πεδίο δράσης. Στη συνέχεια, δίνοντας απάντηση στο αρχικό ερώτημα σχετικά με την καταλληλότερη μέθοδο αξιολόγησης των επιπτώσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς και προτείνοντας πρακτικές εφαρμογές, επιχειρεί να απαντήσει και στο δεύτερο ερώτημα, σχετικά με τις βέλτιστες κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα. Ακολουθεί η τεκμηρίωση και η αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών με αντικειμενικά και μετρήσιμα στοιχεία, με στόχο την ανίχνευση των βέλτιστων πολιτικών, προκειμένου οι διαθρωτικές αλλαγές στην πολιτιστική κληρονομιά να ενισχύσουν την ευημερία της κοινωνίας, αξιοποιώντας στο μέγιστο το πολιτιστικό κεφάλαιο της χώρας. Η αλληλεπίδραση των ερωτημάτων της διατριβής είναι αμφίδρομη, καθώς η απάντηση στο ένα ερώτημα ενισχύει την τεκμηρίωση του επομένου. Τέλος, η διατριβή φιλοδοξεί να προωθήσει τη συνειδητοποίηση του παγκοσμίως αναγνωρισμένου ρόλου του πολιτισμού ως βασικού πυλώνα βιώσιμης ανάπτυξης, τόσο από τους υπευθύνους χάραξης πολιτικής όσο και από τους πολίτες, και να συμβάλει ώστε οι εφαρμοζόμενες πολιτικές να γίνονται με βάση μελέτες που τεκμηριώνουν τον επιμερισμό των δημοσίων δαπανών.

6.1 Βασικά συμπεράσματα της χαρτογράφησης του Κλάδου του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας στην Ελλάδα

Τα στατιστικά στοιχεία του Κλάδου του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας στην Ελλάδα καταδεικνύουν σημαντική ανάπτυξη της πολιτιστικής οικονομίας. Η αύξηση του πληθυσμού, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και ο νέος τρόπος ζωής συνδέονται άμεσα με τα πολιτιστικά και δημιουργικά προϊόντα, με αποτέλεσμα να καθιστούν τον ΚΠΔ ιδιαίτερα σημαντικό για την επίτευξη των στόχων μιας βιώσιμης ανάπτυξης. Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζεται μια ανασκόπηση του ΚΠΔ στην Ελλάδα, όπως επίσης και οι μελλοντικές τάσεις του κλάδου, που καθιστούν το εμπόριο σε αυτούς τους τομείς μια πολλά υποσχόμενη οδό για μελλοντική ανάπτυξη.

Ο Κλάδος του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας το 2017 απασχολούσε 120.500 εργαζομένους (3,2% της συνολικής απασχόλησης), ενώ στην ΕΕ-28 το ποσοστό της πολιτιστικής απασχόλησης ανερχόταν στο 3,8%. Στη συνολική απασχόληση η Ελλάδα είναι πρωταθλήτρια στην

ανεργία με ποσοστό 21,5% για το 2017 (μ.ό. Ευρωζώνης 7,6%), ενώ ο κλάδος του πολιτισμού αποδείχθηκε ανθεκτικός στην κρίση, με μια μικρή μόνο μείωση της απασχόλησης από το 3,5% το 2012 στο 3,2% το 2017. Μια σημαντική παρατήρηση σχετικά με την πολιτιστική απασχόληση είναι τα αυξημένα ποσοστά της γυναικείας απασχόλησης, των εργαζομένων με υψηλό επίπεδο μόρφωσης (ISCED 5-8 τριτοβάθμια εκπαίδευση, μεταπτυχιακό, διδακτορικό) και των νέων, ομάδες με παραδοσιακά υψηλά ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα.

Όσον αφορά στις πολιτιστικές επιχειρήσεις, το 2016 στην Ελλάδα αποτελούσαν το 4,81% της συνολικής οικονομίας, ήτοι 38.241 πολιτιστικές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών 3,6 δισεκ. (1,58% ΑΕΠ). Τη μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία από τον κλάδο του πολιτισμού στην οικονομία την έχουν οι ραδιοτηλεοπτικές δραστηριότητες (30%) και ακολουθούν οι εκτυπώσεις (20,6%) και οι αρχιτεκτονικές δραστηριότητες (10,3%). Μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών, η Ευρώπη είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας δημιουργικών προϊόντων. Σχετικά με το διεθνές εμπόριο, η Ελλάδα διαχρονικά έχει έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου, που σημαίνει ότι οι εισαγωγές της είναι μεγαλύτερες από τις εξαγωγές της. Τα κύρια εξαγωγικά μας προϊόντα είναι τα κοσμήματα, τα χειροποίητα προϊόντα και τα βιβλία, ενώ εισάγουμε κυρίως μουσική και video games.

Σχετικά με την πολιτιστική συμμετοχή, το βασικό συμπέρασμα είναι ότι στην Ελλάδα αυξημένη πολιτιστική συμμετοχή έχουν τα άτομα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, οι γυναίκες και οι οικογένειες με παιδιά. Η συμμετοχή των ατόμων με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είναι πολύ χαμηλή. Το ίδιο μοτίβο ακολουθεί και η ιδιωτική κατανάλωση πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών, όπου η Ελλάδα βρίσκεται στις χαμηλότερες θέσεις (21^η θέση), με ποσοστό 2,1%, ενώ το 17,3% των ελληνικών πολιτιστικών δαπανών αφορά σε προϊόντα επεξεργασίας πληροφοριών (υπολογιστές), ακολουθούν οι εφημερίδες-περιοδικά με ποσοστό 15,4%, οι προμήθειες τηλεοπτικών αδειών με 13,2%, τα βιβλία με 12,7% και ο κινηματογράφος-θέατρο-συναυλίες με 11,1%.

Ένας βαρυσήμαντος κλάδος στην Ελλάδα είναι ο τουρισμός, ο οποίος παρουσιάζει αυξητικές τάσεις τα τελευταία χρόνια και είναι άμεσα αλληλεξαρτώμενος από το πολιτιστικό κεφάλαιο μιας χώρας. Η επισκεψιμότητα στην Ελλάδα αυξήθηκε κατά 8,2% το 2017 και ο κύκλος εργασιών των καταλυμάτων και εστίασης αυξήθηκε κατά 10%. Οι περιφέρειες με τις μεγαλύτερες ροές εισερχόμενης ταξιδιωτικής κίνησης είναι η Αττική, η Κρήτη, το Νότιο Αιγαίο και η Κεντρική Μακεδονία. Βέβαια υπάρχουν μεγάλα περιθώρια εξέλιξης, αφού οι αφίξεις έφτασαν τις 27,2 εκατ. Οι συνολικές επισκέψεις στα μουσεία και στους αρχαιολογικούς χώρους ήταν μόνο 16,5 εκατ. Αυτό σημαίνει ότι μόνο το 60% επισκέφτηκε κάποιο μουσείο ή αρχαιολογικό χώρο. Ουσιαστικά, η μόνη περιοχή που μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολιτιστικός προορισμός είναι η Αττική, η οποία είχε το 45% των συνολικών επισκέψεων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα για το 2017. Το 78% των ταξιδιωτών είναι κάτοικοι ευρωπαϊκών χωρών και στην πλειοψηφία τους (68%) θεωρούν ότι η ύπαρξη πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να επηρεάσει την επιλογή του ταξιδιωτικού τους προορισμού.

Σύνοψη πολιτιστικής απασχόλησης:

Όσον αφορά στην πολιτιστική απασχόληση στην Ελλάδα, αυτή αποτελεί το 3,2% (120.500 εργαζόμενοι) της συνολικής απασχόλησης και χαρακτηρίζεται από εργαζόμενους με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, μικρές φυλετικές ανισότητες και μεγάλο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων. Υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης στην απασχόληση των νέων, στη μείωση του φυλετικού χάσματος με την αύξηση της γυναικείας απασχόλησης, καθώς επίσης και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Μια παθολογία που διαπιστώνεται στην πολιτιστική απασχόληση είναι η απουσία τυπικών μορφών σχέσεων εργασίας. Οι περισσότερες ευκαιρίες εργασίας στον πολιτιστικό τομέα αφορούν projects τα οποία έχουν ορισμένο χρόνο ολοκλήρωσης και οδηγούν ξανά στην αβεβαιότητα. Η πολιτιστική αγορά εργασίας χρήζει, λοιπόν, ιδιαίτερης προσοχής και σχεδιασμού, προκειμένου να ξεπεραστούν οι συγκεκριμένες παθολογίες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα βασικά συμπεράσματα της χαρτογράφησης αλλά και της βιβλιογραφικής επισκόπησης, οι προτεινόμενες πολιτικές για την πολιτιστική κληρονομιά παρουσιάζονται ως εξής:

Σχετικά με τις προτάσεις πολιτικής για την πολιτιστική απασχόληση και την επίτευξη των στόχων αυτών, θα πρέπει να εφαρμοστούν οικονομικές στρατηγικές που δίνουν έμφαση σε μακροπρόθεσμες επιπτώσεις.

- Θεσμοθέτηση κατάλληλων συμβατικών και μισθολογικών προϋποθέσεων για τους εργαζόμενους στον πολιτιστικό τομέα.
- Δημιουργία επαρκούς νομοθεσίας που θα διασφαλίζει τα πνευματικά δικαιώματα και θα εξαλείφει τη μαύρη εργασία, καθώς επίσης και αυστηρή εφαρμογή της νομοθεσίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το παραεμπόριο.
- Προστασία παραδοσιακών επαγγελμάτων μέσα από πολιτικές στήριξης των ήδη υφιστάμενων και προσπάθεια ανάπτυξής τους.
- Δημιουργία προγραμμάτων επιμόρφωσης πολιτιστικών γνώσεων και δεξιοτήτων.
- Δημιουργία διαύλων επικοινωνίας μεταξύ ατόμων που δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό τομέα στο πλαίσιο μιας ενιαίας στρατηγικής της πολιτιστικής απασχόλησης.

Σύνοψη πολιτιστικών επιχειρήσεων:

Όσον αφορά στις πολιτιστικές επιχειρήσεις, αποτελούσαν το 4,17% των επιχειρήσεων της συνολικής οικονομίας στην Ελλάδα (32.962 επιχειρήσεις), με συνολική προστιθέμενη αξία στην οικονομία 2,2%. Λόγω της σημαντικής μείωσης των επιχειρήσεων τα τελευταία χρόνια, ως απόρροια

της οικονομικής κρίσης, είναι επιτακτική ανάγκη η στήριξη των πολιτιστικών επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις αυτές χαρακτηρίζονται από το πολύ μικρό μέγεθος, με μέσο όρο εργαζομένων 2,2%. Η παθογένεια, λοιπόν, που συναντάται στις πολιτιστικές επιχειρήσεις (και όχι μόνο) είναι η έλλειψη πολιτιστικών επιχειρήσεων μεσαίου μεγέθους. Οι επιχειρήσεις μικρού και πολύ μικρού μεγέθους αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα, όπως είναι η έλλειψη ανταγωνιστικότητας, τεχνογνωσίας και πρόσβασης στη χρηματοδότηση, καθώς επίσης και η μεγάλη πιθανότητα οικονομικής αποτυχίας. Η στήριξη, λοιπόν, των πολιτιστικών επιχειρήσεων, προκειμένου να προετοιμαστούν για το διεθνή ανταγωνισμό, είναι μείζονος σημασίας και θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα των δημόσιων πολιτικών.

Προτάσεις πολιτικής για τις πολιτιστικές επιχειρήσεις:

Στον πολιτιστικό τομέα, όπως και σε όλους τους τομείς παραγωγής, είναι απαραίτητο να παρασχεθούν επαρκείς μηχανισμοί υποστήριξης των επιχειρήσεων, να προωθηθεί η εταιρική ευθύνη και να δημιουργηθεί ένας μηχανισμός υποστήριξης για πολιτιστικά έργα. Προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, θα πρέπει να εκπονηθεί ένα ενιαίο στρατηγικό σχέδιο, το οποίο θα βασίζεται:

- Στη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, στη συνέργεια της τοπικής κοινωνίας και διαφόρων βαθμίδων της δημόσιας διοίκησης (κεντρική με αποκεντρωμένη δημόσια διοίκηση), στις δωρεές και στον εθελοντισμό.
- Στον εθελοντισμό, καθώς στην Ελλάδα είναι σχεδόν ανύπαρκτος, ενώ στην Αγγλία αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο. Η δημιουργία νομικής βάσης⁵⁹ για τον εθελοντισμό και η προώθησή του στην ελληνική κοινωνία είναι επιβεβλημένη.
- Στη δημιουργία cultural clusters, καθώς μέσα από την ομαδοποίηση και συστέγαση θα δημιουργηθούν μεγαλύτερες επιχειρήσεις, εκμεταλλευόμενες έτσι όλα τα οφέλη που δημιουργούν αυτοί οι σχηματισμοί.^{60 61}
- Στην παροχή κινήτρων από πλευράς δημοσίου για την ενίσχυση των πολιτιστικών επιχειρήσεων και την ενθάρρυνση της ιδιωτικής χρηματοδότησης, μέσα από φορολογικά κίνητρα, μέτρα συγκέντρωσης κεφαλαίων μέσα από ΣΔΙΤ, στήριξη ενδιάμεσων μηχανισμών

⁵⁹ Υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο μόνο για τους εθελοντές πυροσβέστες και το Λιμενικό Σώμα Ν.4029/2011.

⁶⁰ *Clusters in CCI by Gerardo Pataconi.*

⁶¹ Το πρόγραμμα *Creative Europe* χρηματοδοτεί προγράμματα που έχουν ως στόχο τη δημιουργία *CCI Clusters*.

και δημιουργία χρηματοδοτικών εργαλείων (τραπεζικά προϊόντα) που παρέχουν πρόσβαση σε δάνεια με ευνοϊκούς όρους. Όλα τα παραπάνω μέτρα αποτελούν έμμεση δημόσια στήριξη, που σε αντίθεση με την άμεση δημόσια στήριξη (δημόσιες επιδοτήσεις), πρέπει να δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και να ενθαρρύνουν τις ιδιωτικές επενδύσεις.

Η δημιουργία, λοιπόν, μιας ενιαίας στρατηγικής πολιτικής ενθάρρυνσης των ιδιωτικών επενδύσεων στον πολιτισμό είναι ένα μέσο για την επίτευξη πολιτιστικών επιχειρήσεων μεσαίου μεγέθους διεθνώς ανταγωνιστικών, που θα οδηγήσουν σε μια βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη.

Σύνοψη δημόσιων πολιτιστικών δαπανών:

Μια ακόμα πτυχή μείζονος σημασίας για την πολιτιστική οικονομία είναι οι δαπάνες του δημοσίου. Όλες οι οικονομικές πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί διεθνώς βασίζονται σε συγκεκριμένες τοπικές πολιτιστικές αξίες και επιλογές. Στην Ελλάδα, οι δημόσιες δαπάνες για τον πολιτισμό ανέρχονται στο 1,5% του κρατικού προϋπολογισμού, ενώ στην ΕΕ ο μέσος όρος είναι 2,3%. Σε όλες τις δημόσιες στρατηγικές για τον πολιτισμό διεθνώς, οι οποίες θεωρούνται βέλτιστες πρακτικές και έχουν επιτύχει βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, βασικό συστατικό είναι η δημιουργία αποτελεσματικών δεσμών μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Στην Ελλάδα, οι κλάδοι του πολιτισμού και της δημιουργικότητας μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και για το λόγο αυτό πρέπει πάντα να συνυπολογίζεται η διασύνδεση του πολιτισμού και με άλλους κλάδους που συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη, δημιουργώντας ενιαίες στρατηγικές πολιτικής. Ο στρατηγικός σχεδιασμός της δημόσιας πολιτικής για τον πολιτισμό θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του όλες τις διαστάσεις διακυβέρνησης. Αυτό περιλαμβάνει τη διακυβέρνηση σε ποικίλους τομείς και μεταξύ διαφόρων επιπέδων του δημόσιου τομέα, του ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών.

Προτάσεις πολιτικής για τις δημόσιες δαπάνες:

Οι ενέργειες που πρέπει να ακολουθηθούν προκειμένου να υπάρξει βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, εκτός από εκείνες που πρέπει να γίνουν στο πλαίσιο στήριξης του ιδιωτικού τομέα, αφορούν στη δημιουργία στρατηγικού σχεδίου για την άμεση δημόσια στήριξη των πολιτιστικών ιδρυμάτων. Αυτή πρέπει να γίνεται με διαφανείς τρόπους και να υπάρχει συνεχής αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Το δημόσιο πρέπει να διασφαλίζει την πρόσβαση σε πολιτιστικά προϊόντα και υπηρεσίες σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, καθώς επίσης και να στηρίζει την πολιτιστική εκπαίδευση, με στόχο μια βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Ο ρόλος της τοπικής δημόσιας διοίκησης στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικός και θα πρέπει να προωθεί ορθές πρακτικές διαχείρισης, σεβόμενη τις τοπικές αξίες και τον τοπικό πολιτισμό. Εν κατακλείδι, είναι επιβεβλημένη η δημιουργία ενός ενιαίου στρατηγικού σχεδίου, που θα βασίζεται στη συνεργασία του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, της τοπικής κοινωνίας και διαφόρων βαθμίδων δημόσιας διοίκησης, στις δωρεές και στον εθελοντισμό. Βασική προϋπόθεση επιτυχίας είναι η υλοποίηση του σχεδίου οργανωμένα και

συστηματικά. Οι βασικές δράσεις του στρατηγικού σχεδίου του δημοσίου για τον πολιτισμό επικεντρώνονται στα εξής:

- Δημιουργία πλαισίων που ενθαρρύνουν τη συνέργεια πολιτιστικών πολιτικών μεταξύ τοπικών, περιφερειακών και εθνικών φορέων.
- Δημιουργία δικτύων μεταξύ εμπλεκόμενων φορέων στον πολιτισμό υπό την αιγίδα και χρηματοδότηση του ΥΠΠΟΑ (πολίτες, επιχειρήσεις, ΜΚΟ, δημόσιοι φορείς), μια πρακτική η οποία έχει ευοδώσει καρπούς διεθνώς.
- Προώθηση πολιτιστικών εξαγωγών μέσα από εκστρατείες προώθησης της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, συνδέοντας τον πολιτισμό με τον τουρισμό, ενισχύοντας το *brand name* της χώρας, αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
- Διασύνδεση όλων των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς και αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στον πολιτισμό (ηλεκτρονικό εισιτήριο, εικονικές περιηγήσεις, εφαρμογή διαδραστικών χαρτών).
- Ενίσχυση της πολιτιστικής εκπαίδευσης στα δημόσια σχολεία μέσα από: προγράμματα πολιτιστικής κληρονομιάς (ενασχόληση των παιδιών με την τοπική αρχαιολογία, κτίρια, μνημεία, μουσεία), υποστήριξη τακτικής διοργάνωσης πολιτιστικών διαγωνισμών, εκθέσεων και φεστιβάλ (θέατρο, ζωγραφική, μουσική κ.ά.), ένταξη στην υποχρεωτική εκπαίδευση του μαθήματος της ιστορίας της τέχνης, καθώς επίσης και της ζωγραφικής, της μουσικής, του χορού κ.ά., με συγκεκριμένες προδιαγραφές και συνεχή επιμόρφωση του προσωπικού.
- Δημιουργία Οργανισμού Πολιτιστικής Ανάπτυξης με διπλή υπόσταση: Ταμείο Πολιτιστικής Ανάπτυξης, το οποίο θα παρέχει χρηματοδότηση μέσα από διάφορες μορφές, όπως επιχορηγήσεις, εγγυήσεις και δάνεια με ευνοϊκούς όρους. Η συγκέντρωση κεφαλαίων του ταμείου θα προέρχεται από *crowd Funding*, λοταρία για τον πολιτισμό, κρατικές επιχορηγήσεις, δωρεές, ευρωπαϊκά προγράμματα.
- Κέντρο πολιτιστικής κατάρτισης για την ενίσχυση ΜΚΟ, πολιτιστικών ενώσεων και άλλων ιδιωτικών και δημόσιων πολιτιστικών εταιριών (εκμάθηση εξειδικευμένων δεξιοτήτων με έμφαση στις επιχειρηματικές δεξιότητες).
- Τέλος, η αξιοποίηση μη χρησιμοποιούμενων δημόσιων και εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών κτιρίων (ελαιοτριβεία, εργοστάσια κ.ά.), με σκοπό τη δημιουργία πολιτιστικών χώρων (*clustering, co-location*), έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα καρποφόρα για την τοπική κοινωνία, ενισχύοντας την τοπική οικονομία και αναζωογονώντας υποβαθμισμένες περιοχές.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τα παραπάνω στοιχεία της ελληνικής πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας και την τρέχουσα οικονομική κατάσταση της χώρας, υπάρχει ανάγκη επαναπροσδιορισμού του ρόλου του κράτους όσον αφορά στην πολιτιστική διαχείριση. Μέσα από τις

διεθνείς βέλτιστες πρακτικές, διαπιστώνεται ότι η δημόσια διακυβέρνηση περιορίζεται στο ρόλο του συντονιστή, εγγυητή και επόπτη. Η συνεργασία των εμπλεκόμενων δημόσιων φορέων είναι επιβεβλημένη, στο πλαίσιο της δημιουργίας ενιαίου στρατηγικού σχεδίου για τον πολιτισμό και τον τουρισμό. Στόχος είναι η δημιουργία ενός βιώσιμου πολιτιστικού στρατηγικού σχεδίου, που λαμβάνει υπόψη του τα τοπικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Απαραίτητο στοιχείο του στρατηγικού σχεδιασμού για τον πολιτισμό είναι η δημιουργία στρατηγικού πλάνου, με στόχο τη διατήρηση και ανάπτυξη βιώσιμων μουσείων, αρχαιολογικών χώρων και άλλων πολιτιστικών οντοτήτων, συνυπολογίζοντας και το ταχύτατα εξελισσόμενο ανταγωνιστικό περιβάλλον. Το στρατηγικό αυτό σχέδιο θα πρέπει να περιλαμβάνει την ένταξη καινοτόμων νέων τεχνολογιών, τη χαρτογράφηση του πολιτιστικού προϊόντος στην Ελλάδα, τη δημιουργία ενός πιο ευέλικτου θεσμικού πλαισίου, την πλήρη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και την παροχή ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων, δημιουργώντας συνθήκες ποιοτικών υπηρεσιών και εμπειριών. Η βιωσιμότητά του προϋποθέτει διεπιστημονική συνεργασία και συνεχή παρακολούθηση, αναθεώρηση και αξιολόγηση.

Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομική ανάπτυξη έχουν αλλάξει και αναγνωρίζουν πλέον την πολιτιστική κληρονομιά ταυτόχρονα ως ατμομηχανή αλλά και ως καταλύτη οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η πρόκληση είναι η επιτυχής ένταξη της χρήσης της πολιτιστικής κληρονομιάς στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον με ένα αποτελεσματικό πλαίσιο διαχείρισης της αλλαγής.

Η ΕΕ αναγνώρισε τη σημαντική συμβολή του ΚΠΔ, τόσο στην οικονομία όσο και στην κοινωνική της συνοχή, και τον ανέδειξε σε έναν από τους στρατηγικούς της στόχους. Μέσα από τη διατήρηση αλλά και την ενίσχυση του προγράμματος Δημιουργική Ευρώπη 2021-2027, η ΕΕ θα ενισχύσει τον ΚΠΔ κατά 1,93 δισεκ. €. Η Ελλάδα, λοιπόν, πρέπει να αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητες του εν λόγω προγράμματος.

6.2 Βασικά συμπεράσματα για τις επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην οικονομία της Ελλάδας

Στο τρίτο κεφάλαιο η διατριβή αποτύπωσε τις άμεσες, έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα, όπως υπολογίστηκαν χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών. Η ανάλυση των κλαδικών διασυνδέσεων που παρατέθηκε στο κεφάλαιο αυτό τόνισε τη σπουδαιότητα του κλάδου για την ελληνική οικονομία και τη μεγάλη αλληλεξάρτησή του με τον κλάδο του τουρισμού. Ο τελευταίος αποτελεί τη βαριά βιομηχανία της χώρας και, λόγω του πολιτιστικού της πλούτου, θα μπορούσε να διαφοροποιήσει το τουριστικό της προϊόν και να αναπτύξει πολιτιστικό τουρισμό. Τα μακροοικονομικά μεγέθη που εξέτασε η μελέτη είναι το παραγόμενο προϊόν, η προστιθέμενη αξία, το εισόδημα και η απασχόληση. Οι πολλαπλασιαστές των μακροοικονομικών μεγεθών έδειξαν ότι ο ΚΠΔ έχει σημαντική επίδραση στην οικονομία. Το ίδιο ισχύει και για την πολιτιστική κληρονομιά, με πολλαπλασιαστές προϊόντος 2,31 και συνολικές

επιπτώσεις 884,73 εκατ. € άμεσου, έμμεσου και επαγόμενου παραγόμενου προϊόντος, ενώ απασχολεί άμεσα και έμμεσα συνολικά 8.856 εργαζόμενους.

Οι έμμεσες και επαγόμενες επιπτώσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ιδιαίτερα σημαντικές, διότι συμβάλλουν στην εθνική αλλά και στην τοπική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού, ενισχύοντας το branding μιας περιοχής και, κατ' επέκταση, προσελκύοντας επενδύσεις και βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Η δημιουργία πολιτιστικών clusters, σε συνδυασμό με τη διάχυση της καινοτομίας και στους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας, δυνητικά μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία cultural hub και την προσέλκυση καινοτόμων εταιριών (π.χ. Δουβλίνο).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω συμπεράσματα, η διασύνδεση της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς με τον τουρισμό είναι επιβεβλημένη, όπως και η δημιουργία ενός ενιαίου στρατηγικού σχεδίου που θα έχει ως βασικό πυλώνα την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στη μελέτη εξετάστηκαν τρία διαφορετικά σενάρια επενδύσεων, προκειμένου να ελεγχθεί η αποδοτικότητα της επένδυσης. Η επένδυση με τα μεγαλύτερα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην ελληνική οικονομία φάνηκε να είναι η αύξηση των δημοσίων δαπανών στον κλάδο της πολιτιστικής κληρονομιάς κατά 100 εκατ. €. Οι νέες θέσεις εργασίας που θα δημιουργούσε η επένδυση αυτή είναι 2.308, ενώ η αύξηση του συνολικού προϊόντος θα άγγιζε τα 231,43 εκατ. €.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής υπογράμμισαν την ισχυρή διατομεακή σχέση του πολιτισμού με τον τουρισμό και έδειξαν ότι η συνολική οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μεγαλύτερη από το άθροισμα όλων των χρηματοοικονομικών της στοιχείων. Η παρούσα διατριβή επικεντρώνεται κυρίως στην οικονομική συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, ωστόσο υπάρχουν πολλές ακόμα διαστάσεις που είναι σημαντικό να συνυπολογίζονται, όπως η κοινωνική, πολιτιστική, περιβαλλοντική, ψυχαγωγική κ.ά.

Η διεθνής εμπειρία, όπως παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο αυτό, έχει να επιδείξει πλήθος από βέλτιστες πρακτικές, καθώς πολλές πόλεις αλλά και ολόκληρες χώρες, αξιοποιώντας το πολιτιστικό τους κεφάλαιο, κατάφεραν να μεταβούν από την παρακμή σε μια βιώσιμη ανάπτυξη, προάγοντας την ευημερία και ενισχύοντας την κοινωνική τους συνοχή. Το κοινό χαρακτηριστικό των χωρών αυτών είναι η ύπαρξη στρατηγικών σχεδίων πολιτιστικής κληρονομιάς τα οποία στηρίζονται σε επιστημονικές μελέτες, κατανέμοντας έτσι τον προϋπολογισμό τους με παραγωγικότερο τρόπο. Ένα ακόμα σημαντικό χαρακτηριστικό για ένα επιτυχημένο στρατηγικό πλαίσιο στην Ελλάδα είναι η εφαρμογή μιας ολιστικής προσέγγισης που θα λαμβάνει υπόψη, εκτός από την οικονομική διάσταση, και τις διαστάσεις που είναι σημαντικές για τους εμπλεκόμενους φορείς. Τότε, λοιπόν, και μόνο οι

οικονομικές αναλύσεις επιπτώσεων θα είναι χρήσιμες και θα μπορούν να μεγιστοποιήσουν την ευημερία των πολιτών μιας χώρας, δημιουργώντας οικονομικά βιώσιμες πολιτιστικές πολιτικές, αλλά ταυτόχρονα και αποδεκτές από την κοινωνία.⁶²

6.3 Βασικά συμπεράσματα της περιφερειακής ανάλυσης Πελοποννήσου

Στο τέταρτο κεφάλαιο της διατριβής πραγματοποιήθηκε μια οικονομική ανάλυση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Πελοποννήσου με τη μέθοδο των πολλαπλασιαστών, όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αρχικά, αναλύθηκαν τα οικονομικο-δημογραφικά στοιχεία της περιφέρειας και στη συνέχεια έγινε μια ανάλυση του πολιτιστικού κεφαλαίου και η διασύνδεσή του με τον πολιτιστικό τουρισμό. Τα ευρήματα της έρευνας ανέδειξαν τον έντονο δυϊσμό του ελληνικού τουριστικού αλλά και πολιτιστικού προϊόντος, καθώς το 85% των ταξιδιωτικών εισπράξεων συγκεντρώνονται σε πέντε περιφέρειες, ενώ το 53% των εισπράξεων των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων συγκεντρώνεται στην Αττική. Η ανισότητα αυτή είναι εμφανής και στην περιφέρεια Πελοποννήσου, αφού συγκεντρώνει το 8,75% των συνολικών εισπράξεων των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, αλλά μόλις το 2,4% των ταξιδιωτικών εισπράξεων. Αφού τα ποσοστά του τουρισμού αποτελούν το 1/3 των εισπράξεων των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, τα περιθώρια ανάπτυξης όσον αφορά στις ταξιδιωτικές εισπράξεις είναι μεγάλα.

Ένας βασικός στόχος των πολιτικών της ΕΕ είναι η εξομάλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι πολιτικές αυτές χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Η Ελλάδα μπορεί να αντιμετωπίσει την περιφερειακή ανισότητα με εργαλείο τα περιφερειακά προγράμματα και τις επενδύσεις στον κλάδο του ΚΠΔ.

Όσον αφορά στα δημογραφικά στοιχεία της περιφέρειας, ο πληθυσμός στην Πελοπόννησο έχει μειωθεί κατά 5% από το 2001-2011, με αυξημένο ποσοστό κατοίκων ηλικίας 80+, γεγονός που την καθιστά μια γερασμένη περιφέρεια. Η δημιουργία αναπτυξιακών προοπτικών μέσα από επενδύσεις στον ΚΠΔ είναι μια βιώσιμη λύση στο δημογραφικό πρόβλημα της περιφέρειας, καθώς θα προσελκύσει στην περιοχή νέους κατοίκους με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης.

⁶² Ο *Arjo Klamer*, πρόεδρος του *ACEI* (Association for Cultural Economics), ανέλυσε στο άρθρο «*The value-based approach to cultural economics*» την προσέγγιση των πολιτιστικών οικονομικών με βάση την αξία.

Στην περίπτωση της περιφέρειας Πελοποννήσου, η οικονομική συνεισφορά στο ΑΕΠ της χώρας έχει περιοριστεί σημαντικά, καθώς το μείγμα του παραγόμενου προϊόντος της δεν έχει αλλάξει καθόλου τις τελευταίες δεκαετίες και η βασική της οικονομική δραστηριότητα στηρίζεται στον αγροτικό και ενεργειακό τομέα. Ένας ακόμα αρνητικός παράγοντας είναι το μικρό και χαμηλής ποιότητας ξενοδοχειακό δυναμικό σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας. Η αναβάθμιση, λοιπόν, του ξενοδοχειακού δυναμικού στην περιφέρεια είναι επιβεβλημένη, καθώς και η ανάλυση της διάρθρωσης των επισκεπτών, προκειμένου να καθοριστούν και να ιεραρχηθούν οι βασικές αγορές της περιφέρειας Πελοποννήσου.

Για να ενισχυθεί, λοιπόν, η οικονομία της περιφέρειας Πελοποννήσου, η μελέτη προτείνει πολιτικές με σκοπό τη δημιουργία του Στρατηγικού Περιφερειακού Πολιτιστικού Πλαισίου της Πελοποννήσου. Οι πολιτικές αυτές αναφέρονται σε μια σειρά από δράσεις που δημιουργήθηκαν με στόχο την επίλυση των παθογενειών που εντόπισε η περιφερειακή ανάλυση. Οι πολιτικές που προτείνει είναι εστιασμένες στον κλάδο του πολιτισμού. Η διαρκής παρακολούθηση των στόχων, η σταθερή στήριξη, η παροχή τεχνογνωσίας, η επαρκής χρηματοδότηση, καθώς και η παροχή κινήτρων για την αύξηση των εσόδων, είναι μερικές από τις παραμέτρους των προτεινόμενων πολιτικών.

Η ενθάρρυνση της επένδυσης ιδιωτικών κεφαλαίων στην πολιτιστική κληρονομιά θα βοηθούσε παρά πολύ. Η ενίσχυση της οικονομικής βιωσιμότητας των πολιτιστικών επενδύσεων, μέσα από την αύξηση των εσόδων των χώρων πολιτισμού και την απεξάρτησή τους από τις δημόσιες επιδοτήσεις, είναι επιβεβλημένη. Επίσης, μείζονος σημασίας είναι και η ανάληψη συγκεκριμένης δράσης για τη διατήρηση των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από τη δημιουργία συγκεκριμένου σχεδίου για την προστασία τους.

Το στρατηγικό πολιτιστικό πλαίσιο της περιφέρειας Πελοποννήσου στηρίζεται σε πέντε βασικούς άξονες: στη βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην κοινωνική συνοχή και ευημερία του τόπου, σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον για τους εργαζόμενους στον ΚΠΔ, στην ισότητα των ανθρώπων και, τέλος, στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις της περιφέρειας και στην ενίσχυση της εξωστρέφειάς της μέσω του πολιτισμού.

Δυστυχώς, στην Ελλάδα οι αρμοδιότητες των πολιτιστικών θεμάτων είναι διαμοιρασμένες σε διάφορα υπουργεία και φορείς, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την εφαρμογή μιας ολιστικής προσέγγισης. Λόγω της παραπάνω διασποράς, δεν υπάρχει ένα ενιαίο στρατηγικό πολιτιστικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα την εφαρμογή μεμονωμένων δράσεων χωρίς στρατηγικό σχεδιασμό. Η μελέτη προτείνει τη δημιουργία ενός ενιαίου στρατηγικού πολιτιστικού πλαισίου σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, έχοντας λάβει υπόψη τα αποτελέσματα της ανάλυσης εισροών-εκροών, τη χαρτογράφηση των πολιτιστικών, τουριστικών, οικονομικών και δημογραφικών στοιχείων της περιφέρειας Πελοποννήσου, τις στρατηγικές προτεραιότητες με βάση το σχέδιο έξυπνης

εξειδίκευσης για τον τουρισμό, τον πολιτισμό και τη δημιουργική βιομηχανία της περιφέρειας Πελοποννήσου, καθώς και τις προτεραιότητες του προγράμματος εργασιών για τον πολιτισμό της ΕΕ για την περίοδο 2019-2021.

6.4 Βασικά συμπεράσματα της μελέτης για την αξιολόγηση των επιπτώσεων της δημόσιας παρέμβασης στην πολιτιστική κληρονομιά του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας

Στο τελευταίο κεφάλαιο της διατριβής έγινε ανάλυση του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο Contigent Valuation Method. Σύμφωνα με πολλές μελέτες, τα πολιτιστικά φεστιβάλ αποτελούν ένα από τα πιο δυναμικά φαινόμενα της εποχής στον πολιτιστικό και τουριστικό κλάδο. Χρησιμοποιούνται πολύ συχνά ως πολιτική προσέλκυσης επισκεπτών, με στόχο τη μείωση της εποχικότητας και την αύξηση των εσόδων, ως έμμεση μορφή marketing. Η CVM έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως για την αποτίμηση της αξίας φεστιβάλ και εκδηλώσεων, όπως παρουσιάστηκε και στη βιβλιογραφική επισκόπηση του εν λόγω κεφαλαίου. Οι μελέτες αυτές έδειξαν ότι τα φεστιβάλ προσελκύουν επισκέπτες υψηλού οικονομικού και εκπαιδευτικού επιπέδου και προσφέρουν μεγάλο οικονομικό όφελος στην περιοχή. Για το λόγο αυτό διοργανώνονται παγκοσμίως φεστιβάλ ειδικού ενδιαφέροντος, προκειμένου να ενισχύσουν την τοπική εικόνα και να προσελκύσουν επισκέπτες. Η μελέτη έδειξε ότι το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας είναι ένα επιτυχημένο παράδειγμα, καθώς προωθεί τον πολιτισμό και τον τουρισμό στην πόλη και συνεισφέρει σημαντικά στην τοπική οικονομία και απασχόληση, ενισχύοντας παράλληλα και τον τουρισμό. Φάνηκε, επίσης, ότι η πλειονότητα των θεατών δεν είναι κάτοικοι της περιοχής και ότι ο κύριος λόγος που επισκέπτονται την Καλαμάτα είναι το φεστιβάλ, γεγονός που αναδεικνύει την απήγησή του διεθνώς. Μέσα από αυτή την έρευνα διαπιστώθηκε ότι μεγαλύτερη προθυμία πληρωμής έχουν οι γυναίκες υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου και υψηλού εισοδήματος. Τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των θεατών αντικατοπτρίζουν και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πολιτιστικής κατανάλωσης, όπως παρουσιάστηκε και σε προηγούμενα κεφάλαιο αλλά και σε άλλες μελέτες.

Τα ευρήματα της μελέτης μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους διοργανωτές προκειμένου να ενισχύσουν τη βιωσιμότητα του Φεστιβάλ, μέσα από την αύξηση του κοινού και την προσέλκυση διαφόρων πηγών χρηματοδότησης, καθώς επίσης και για να αναβαθμίσουν το μηχανισμό τιμολόγησης. Τέλος, η μελέτη επισημαίνει την κοινωνική χρησιμότητα του Φεστιβάλ.

Κλείνοντας, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι τη βιωσιμότητα του Φεστιβάλ θα ενίσχυε και η αύξηση των εσόδων του, με βασικές πολιτικές τις χορηγίες, τα παράλληλα πολιτιστικά δρώμενα και την αύξηση των πωλήσεων του κυλικείου και του καταστήματος αναμνηστικών.

Είναι παγκοσμίως αποδεκτό ότι τα φεστιβάλ αυξάνουν την τοπική κοινωνική και οικονομική ευημερία και ότι χρησιμοποιούνται ευρέως ως μέσο για περιφερειακή ανάπτυξη και διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος (Allen et al., 2011), (Jackson et al., 2005). Μια επίσης πολύ σημαντική παράμετρος, που παρατήρησε ο Moscardo (2007) και επικυρώνεται και με αυτή τη μελέτη, είναι ότι

χωρίς την υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας ο αντίκτυπος που έχει ένα φεστιβάλ μειώνεται, ακόμα και εάν προσελκύει πολλούς τουρίστες, με αποτέλεσμα να διακυβεύεται η βιωσιμότητά του (Moscardo, 2007).

6.5 Γενικά συμπεράσματα

Συμπερασματικά, η διατριβή επιχειρήσε να αναδείξει τη στενή σχέση της οικονομικής και της πολιτιστικής ανάπτυξης, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Η δεύτερη σίγουρα μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της πρώτης μέσα από την υιοθέτηση ενός σοβαρού και ενιαίου στρατηγικού σχεδιασμού για τον πολιτισμό.

Αρχικά, καλύφθηκαν μερικά από τα βιβλιογραφικά κενά των οικονομικών του πολιτισμού στην Ελλάδα μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση που έλαβε χώρα στο πρώτο κεφάλαιο.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο μετρήθηκε η οικονομική συμβολή του πολιτισμού στην Ελλάδα μέσα από τη μέθοδο οικονομικής συνεισφοράς και δομικής ανάλυσης. Μέσα από τη μέθοδο αυτή ποσοτικοποιήθηκε η άμεση οικονομική συμβολή του πολιτισμού στη χώρα μας και εντοπίστηκαν οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής πολιτιστικής οικονομίας, οριοθετώντας έτσι το πεδίο δράσης και επικεντρώνοντας τις πολιτιστικές πολιτικές στις ιδιαιτερότητες αυτές.

Προκειμένου να επιτευχθεί η τεκμηρίωση και η αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών με αντικειμενικά και μετρήσιμα στοιχεία, στο τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο εφαρμόστηκε η μέθοδος Εισροών-Εκροών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο αντίστοιχα. Μέσα από την εφαρμογή αυτή εντοπίστηκαν οι βέλτιστες πολιτικές προκειμένου οι διαθρωτικές αλλαγές στην πολιτιστική κληρονομιά να αξιοποιήσουν στο μέγιστο το πλουσιότατο απόθεμα πολιτιστικού κεφαλαίου που διαθέτει η Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη τις άμεσες, έμμεσες αλλά και επαγόμενες επιπτώσεις στην οικονομία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο μετρήθηκαν οι επιπτώσεις του πολιτισμού σε επίπεδο έργου χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της Ενδεχόμενης Αποτίμησης. Τεκμηριώθηκε με τον τρόπο αυτό η συνεισφορά ενός έργου πολιτισμού στην τοπική οικονομία και στην ευημερία των πολιτών.

Εν κατακλείδι, η παρούσα διατριβή προτείνει νέες πολιτιστικές πολιτικές βασισμένες σε αντικειμενικά κριτήρια, προκειμένου η χώρα μας να υιοθετήσει τις σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομική ανάπτυξη. Επιπλέον, φιλοδοξεί να προωθήσει τη συνειδητοποίηση του ρόλου του πολιτισμού ως βασικού πυλώνα βιώσιμης ανάπτυξης, τόσο από τους υπευθύνους χάραξης πολιτικής όσο και από τους πολίτες, και να συμβάλει ώστε οι εφαρμοζόμενες πολιτικές να γίνονται με βάση μελέτες που τεκμηριώνουν τον επιμερισμό των δημοσίων δαπανών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alberta Economic Multipliers (2011). Available at: <https://open.alberta.ca/dataset/47490b9d-5805-4be3-8174-068d72ec9101/resource/77197165-10f0-450a-81b5-75ac594be21b/download/6846882-2011-alberta-economic-multipliers-2015-05.pdf>

Allen, J. et al. (2011) Festival & special event management Johnny Allen, William O’Toole, Robert Harris, Ian McDonnell. - Trove. Fourth ed. . John Wiley & Sons, Milton, Qld.

American for the Arts (2007). Arts and Economic Prosperity III National Report. Available at: https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/pdf/information_services/research/services/economic_impact/aepiii/national_report.pdf

Americans for the Arts (2012). Arts and Economic prosperity 4 National Report. Available at: https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/pdf/information_services/research/services/economic_impact/aepiv/NationalStatisticalReport.pdf

Americans for the Arts (2015). Arts and Economic prosperity 5 National Report. Available at: https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/aep5/PDF_Files/NationalFindings_StatisticalReport.pdf

Andersson, T. D., Armbrecht, J. and Lundberg, E. (2012a) ‘Estimating Use and Non-use Values of a Music Festival’, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. Routledge , 12(3), pp. 215–231. doi: 10.1080/15022250.2012.725276.

Andersson, T. D., Armbrecht, J. and Lundberg, E. (2012b) ‘Estimating Use and Non-use Values of a Music Festival’, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12(3), pp. 215–231. doi: 10.1080/15022250.2012.725276.

Armbrecht, J. (2014) ‘Use value of cultural experiences: A comparison of contingent valuation and travel cost’. doi: 10.1016/j.tourman.2013.11.010.

Australian Government Bureau of Communications and Arts Research (2018). Cultural and creative activity in Australia 2008-09 to 2016-17, (October). Available at: <https://www.communications.gov.au/departmental-news/economic-value-cultural-and-creative-activity>.

Báez, A. and Herrero, L. C. (2012) ‘Using contingent valuation and cost-benefit analysis to design a policy for restoring cultural heritage’, *Journal of Cultural Heritage*. Elsevier Masson SAS, 13(3), pp. 235–245. doi: 10.1016/j.culher.2010.12.005.

Bateman, I. et al. (2002) ‘Economic Valuation with Stated Preference Techniques’, (March 2002). doi: 10.4337/9781781009727.

Baumel, W. & Bowen, W. (1966). *Performing Arts: The Economic Dilemma* | Archives of the

- Century Foundation timeline archives, Available at: <https://archivesofthecentury.org/myportfolio/performing-arts-the-economic-dilemma/> [Accessed January 21, 2019].
- Baumol, W.J. & Bowen, W.G., 1993. Performing arts - the economic dilemma: a study of problems common to theater, opera, music and dance., Aldershot: Gregg Revivals.
- Bazalgette, P. (2017). Independent Review of the Creative Industries, (September), 76. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/649980/Independent_Review_of_the_Creative_Industries.pdf
- Bedate, A., Herrero, L.C. & Sanz, J.A.(2004). Economic valuation of the cultural heritage: Application to four case studies in Spain. *Journal of Cultural Heritage*, 5(1), pp.101–111.
- Bell, D. and Oakley, K. (2015) *Cultural Policy*. first. Edited by Routledge.
- Bille, T. & Schulze, G.G.(2006). Chapter 30 Culture in Urban and Regional Development. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1(06), pp.1051–1099.
- Miller, R.E. and Blair, P.D. (2009) *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions*. 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge
- BOP Consulting (2018). *World Cities Culture Report*. London: BOP Consulting <http://bop.co.uk/articles/world-cities-culture-report-2018>
- Brand, S. (1997) ‘On the appropriate use of location quotients in generating regional input-output tables: A comment’, *Regional Studies*. Carfax Publishing Company, pp. 791–794. doi: 10.1080/713693391.
- Canada, T.C.B. (2008). *Valuing Culture Measuring and Understanding Canada’s Creative Economy*, Available at: http://www.cscd.gov.bc.ca/arts_culture/docs/aug2008_conference_board_of_canada_valuing_culture.pdf.
- Carson, R. T. and Hanemann, W. M. (2005) ‘Chapter 17 Contingent Valuation’, *Handbook of Environmental Economics*. Elsevier, pp. 821–936. doi: 10.1016/S1574-0099(05)02017-6.
- Cattaneo, A., Robinson, S., and El-Said, M. (2000), Updating and Estimating a Social Accounting Matrix Using Cross Entropy Methods *Economic Systems Research*, 13(1):47-64.
- Centre for Economics and Business Research (2018). *The heritage sector in England and its impact on the economy: A report for Historic England*, (October), 45.
- Chiam, C.C. et al. (2011). *Contingent Valuation Method: Valuing Cultural Heritage*, pp. 1–7 Available at: http://library.oum.edu.my/repository/714/2/Contingent_chiam.pdf.

Chiang, S. H. (2009) Location quotient and trade', *Annals of Regional Science*, 43(2), pp. 399–414. doi: 10.1007/s00168-008-0218-y.

Choi, A.S. et al. (2010). Economic valuation of cultural heritage sites: A choice modeling approach. *Tourism Management*, 31(2), pp.213–220.

CMO Council (2018). What's Changing the Way You Travel Today? Available at: <https://cmocouncil.org/thought-leadership/reports/whats-changing-the-way-you-travel-today> [Accessed: 23 April 2020].

U. S. department of Commerce, Bureau of Economic Analysis (2013). RIMS II An essential tool for regional developers and planners. Washington, DC [Accessed: 02 September 2016]

European Commission (2006). The Economy of Culture, (October). Available at: https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf

European Commission (2010). 'Green Paper – unlocking the potential of cultural and creative industries', Available at <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52010DC0183>.

Coccosis, H. (2016) "Cultural heritage and sustainable tourism: The challenges", in Mergos, G. and N. Patsavos (eds) (2017), *όπ.π.*, pages 143-150

Crawley, A., Beynon, M. and Munday, M. (2013) 'Making Location Quotients More Relevant as a Policy Aid in Regional Spatial Analysis', *Urban Studies*, 50(9), pp. 1854–1869. doi: 10.1177/0042098012466601.

Creative, T., Scotia, N. & Council, L.(2012). Creative Economy Literature Review Available at: <https://creative.novascotia.ca/sites/default/files/files/CreativeEconomyLiteratureReview.pdf>

Creative UK Group (2021). The UK Creative industries - Unleashing the power and potential of creativity. UK:Creative UK Group.

D'Hernoncourt, J., Cordier, M., & Hadley, D. (2011). Input-Output Multipliers Specification Sheet and Supporting Material. Spicosa Project Report, Université Libre de Bruxelles – CEESE, Brussels, 1–25. Retrieved from [http://www.coastal-saf.eu/output-step/pdf/Specification sheet I_O_final.pdf](http://www.coastal-saf.eu/output-step/pdf/Specification%20sheet%20I_O_final.pdf)

The Department of Arts Policy and Management (2001). Mapping the creative industries. Retrieved from https://creativeconomy.britishcouncil.org/media/uploads/files/English_mapping_the_creative_industries_a_toolkit_2-2.pdf

Department for Culture, M. and S. (2014) Local economic impacts from cultural sector investments. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/638888/Local_economic_impacts_from_cultural_sector_investments.pdf

Dreyfuss, G., Mifsud, M. & Van Malderen, T. (2005). The Heritage Dividend Methodology: Measuring the Impact of Heritage Projects. Valuing the Historic Environment 2. English Heritage. Available at: <http://www.mdpi.com/2071-1050/5/9/3895> [Accessed January 21, 2019].

Dunlop, S., Galloway, S., Hamilton, C., and Scullion, A. (2004). Economic Impact of the Cultural Sector in Scotland. Retrieved from : www.scotecon.net.

European Commission (2013). Manual on regional accounts methods Manuals and guidelines, p. 138. doi: 10.2785/33649.

European Commission (2011). Cultural statistics, A handbook of cultural economics European Commission, EUR-Lex - 52010DC0183 - EN, OPOCE. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:EN:HTML> [Accessed January 14, 2019].

European Commission (2012). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU’, Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0537/COM_COM%282012%290537_EN.pdf. [Accessed January 20, 2019]

European Commission. (2012). Creative Europe programme, 2–4.

European Commission (2016). Boosting the Competitiveness of Cultural and Creative Industries for Growth and Jobs. Retrieved from <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/18001>.

European Union (2013). Nomenclature of territorial units for statistics NUTS 2013/EU-28 Regions in the European Union Manuals and guidelines. doi: 10.2785/53498.

Eurostat. (2008). Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables. Methodologies and working papers, Economy and finance. <https://doi.org/http://ec.europa.eu/eurostat>

Eurostat (2012). ESSnet- CULTURE European Statistical System Network on Culture ESSnet ESSnet Culture Culture.

Eurostat (2016). Culture statistics 2016 edition. Statistical Books. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-04-15-737>

European Commission, Directorate General for Research and Innovation (2015). Getting Cultural Heritage to Work for Europe, report of the Horizon 2020 Expert Group on Cultural Heritage, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b01a0d0a-2a4f-4de0-88f7-85bf2dc6e004>

Eurostat (2018). Guide to Eurostat culture statistics 2018 edition. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-GQ-18-011>

Federal Ministry for Economic Affairs (2018). monitoring-report-cultural-and-creative-industries-2018.pdf. Berlin, Germany: Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (BMWi) Public Relations. Retrieved from www.bmwi.de

Federal Ministry for Economic Affairs (2020). Monitoring-Report-Cultural-and-cCreative-Industries-2020.pdf. Berlin, Germany: Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (BMWi) Public Relations. Retrieved from https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Publikationen/Wirtschaft/2020-cultural-and-creative-industries-monitoring-report.pdf?__blob=publicationFile&v=5

Fernández Fernández, M. T., & Santos, J. L. (2015). Rasmussen, Chenery and Watanabe, and labour-based multiplier analysis and sensitivity analysis of input coefficients for Spain in 2009. IAES Serie Documentos de Trabajo, (02).

Finland, M. of E. (2009). Culture Satellite Account; Final report of pilot project.

Flegg, A. T. and Webber, C. D. (1997) 'On the Appropriate Use of Location Quotients in Generating Regional Input-Output Tables: Reply', *Regional Studies*. Informa UK Limited, 31(8), pp. 795–805. doi: 10.1080/713693401.

Flegg, A. T., Webber, C. D. and Elliott, M. V. (1995) 'On the Appropriate Use of Location Quotients in Generating Regional Input—Output Tables', *Regional Studies*. Taylor & Francis Group , 29(6), pp. 547–561. doi: 10.1080/00343409512331349173.

Framework, U., Statistics, C., & No, H. (2009). Measuring the economic contribution of cultural industries.

Frey, B.S. & Meier, S. (2006). Chapter 29 The Economics of Museums. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1(06), pp.1017–1047.

Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*, 29(3), pp. 403–428. doi: 10.1016/j.tourman.2007.07.017.

Gnedovsky, M. (2013). The Social and Economic Value of Cultural Heritage: literature review by Cornelia Dümcke and Mikhail Gnedovsky. , (July).

Goldsmith, W., Leontief, W., & Christ, C. F. (1955). *Input-Output Analysis: An Appraisal*. In Princeton University Press (p. 381).

Hanley, N., Mourato, S. & Wright, R.E. (2001) Choice Modelling Approaches: A Superior Alternative For Environmental Valuation?, Retrieved from: http://www1.montpellier.inra.fr/lameta/articles/5.5.1_HANLEY_CHOICE_MODELING.pdf [Accessed January 15, 2019].

- Herrero, L. C. et al. (2012) 'Who Pays More for a Cultural Festival, Tourists or Locals? A Certainty Analysis of a Contingent Valuation Application', *International Journal of Tourism Research*, 14(5), pp. 495–512. doi: 10.1002/jtr.1860.
- Herrero, L.C., Sanz, J.A. & Devesa, M. (2011). Measuring the economic value and social viability of a cultural festival as a tourism prototype. *Tourism Economics*, 17(3), pp.639–653.
- Hoevenagel, R.(1994). A Comparison of Economic Valuation Methods. In pp. 251–270
- Hoffenberg, W. D. E. and M. (n.d.). The Interindustry Relations Study for 1947. *The Review of Economics and Statistics*, XXXIV, 100.
- HM Government (2018). Industrial Strategy Creative Industries Sector Deal. (n.d.). Retrieved from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/695097/creative-industries-sector-deal-print.pdf
- Iorgulescu, F. et al. (2011) 'Considerations regarding the Valuation and Valorization of Cultural Heritage', *Theoretical and Applied Economics*, XVIII(December), pp. 15–32.
- Iorgulescu, F., Alexandru, F., Cretan, G. C., Kagitci, M., & Iacob, M. (2011). Considerations regarding the Valuation and Valorization of Cultural Heritage. *Theoretical and Applied Economics*, XVIII(December), 15–32.
- Jackson, J. et al. (2005) 'Innovations in Measuring Economic Impacts of Regional Festivals: A Do-It-Yourself Kit', *Journal of Travel Research*. SAGE Publications Ltd, 43(4), pp. 360–367. doi: 10.1177/0047287505274649.
- Janeczko, B. Ben, Mules, T. and Ritchie, B. (2002) 'Estimating the Economic Impacts of Festivals and Events: a Research Guide', *Intelligent Enterprise*, 5(5), p. 55. Retrieved from: <http://search.ebscohost.com/login.aspx>
- Janeczko, B. Ben, Mules, T., & Ritchie, B. (2002). Estimating the Economic Impacts of Festivals and Events: a Research Guide. *Intelligent Enterprise*, 5(5), 55. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true%7B&%7Ddb=bth%7B&%7DAN=6423460%7B&%7Dsite=ehost-live>
- Jensen, R. C., Mandeville, T. D. (Thomas D. . and Karunaratne, N. D. (1979) *Regional economic planning : generation of regional input-output analysis*. Routledge.
- Junainah Mohamad, Suriatini Ismail & Rosdi Ab Rahman, 2014. The Need to Improve Existing Method of Valuation for Cultural Heritage Asset. *Proceedings of the 4th International Conference on Heritage and Sustainable Development*, pp.463–472.
- Kakiuchi, Emiko. 2000. Heritage Conservation and Urban Redevelopment: The Case of Nagahama. In *UNESCO World Culture Report*, 133. Paris: UNESCO.

KEA (2006). The Economy of Culture in Europe, study prepared for the European Commission. Available at <https://cultureactioneurope.org/knowledge/creatives-industries/1-the-economy-of-culture-in-europe/>.

KEA (2009). The Impact of Culture on Creativity, KEA European Affairs report for the European Commission, DG Education and Culture. Available at: <https://europa.eu> > file > download

KEA (2012). Measuring Economic Impact of CCIs policies: How To Justify Investment in Cultural and Creative Assets, The CREA.RE Network. Available at: https://keanet.eu/wp-content/uploads/2019/09/measuring-economic-impact-of-ccis-policies_final_creare.pdf

KEA (2015). Smart Guide to Creative Spillovers To Assist Cities Implementing Creative Spillovers. Available at: <https://keanet.eu/wp-content/uploads/2019/09/SMARTGUIDE-FINAL-PDF.pdf>

Kreativwirtschaft Austria. (n.d.).(2018) Seventh Austrian Creative Industries Report, 1–10. Available at: <https://www.kreativwirtschaft.at/wp-content/uploads/2017/05/7KWB-E-Summary.pdf>

Kreativwirtschaft Austria. (n.d.).(2021) Eighth Austrian Creative Industries Report. Available at: <https://www.kreativwirtschaft.at/wp-content/uploads/2019/03/Zusammengef%C3%BCgt-Datastory-Englisch.pdf>

Krutilla, J. (1967). Conservation Reconsidered. *American Economic Review* 57, 777-786.

Lazzeretti, L., F. Capone and R. Boix (2012). Reasons for clustering of creative industries in Italy and Spain. *European Planning Studies*, 20(8), 1243–62.

Lhermitte, B., Perrin, B., & Blanc, S. (2015). Cultural Times: The First Global Map of Cultural and Creative Industries, (December), pp.1–120. Retrieved from: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ERI/pdf/EY-Cultural-Times2015_Low-res.pdf.

Lvova, O. (2013). Valuing Cultural Heritage: Economic and Cultural Value of the Colosseum. (November), p.49.

Loizou, E., Chatzitheodoridis, F., Michailidis, A., Kontogeorgos, A., & Mattas, K. (2014). Leader Approach Performance Assessment in a Greek Rural Region. Conference: EAAE 2014 Congress 'Agri-Food and Rural Innovations for Healthier Societies'. 26-29 August 2014 (pp.1-7), Ljubljana. DOI: 10.13140/2.1.2994.3686

Loulanski, T. (2006). Revising the Concept for Cultural Heritage: The Argument for a Functional Approach, *International Journal of Cultural Property*, 13(2), 207-233.

Mattas, K., Loizou, S., Tzouvelekas, V., Tsakiri, M. & Bonfiglio, A. (2006) Deriving regional IO tables and multipliers, *Rural Balkans and EU Integration*. Milano, Italy, 75–121.

Mazzanti, M., (2003). Valuing cultural heritage in a multi-attribute framework microeconomic perspectives and policy implications. *Journal of Socio-Economics*, 32, pp.549–569. Available at: http://culturalheritage.ceistorvergata.it/virtual_library/Valuing_cultural_heritage_Mazzanti.pdf [Accessed January 15, 2019].

Mendonì, L. (2016) “Cultural heritage: Investing in the future” in Mergos, G. and N. Patsavos (eds), *Cultural Heritage and Sustainable Development: Economic Benefits, Social Opportunities and Public Policy Challenges*, Publisher Technical University of Crete, Chania, σελ. 96-104

Mergos, G. and N. Patsavos (eds) (2017) *Cultural Heritage and Sustainable Development: Economic Benefits, Social Opportunities and Public Policy Challenges*, Publisher Technical University of Crete, Chania.

Mergos, G. (2016a), “Cultural heritage and the economic development agenda” in Mergos, G. and N. Patsavos (eds), *όπ.π.*, pages 81-95

Mergos, G. (2016b), “Investment and financing of cultural heritage projects” in Mergos, G. and N. Patsavos (eds), *όπ.π.*, pages 177-190

Edward Morey & Kathleen Greer Rossmann, (2003). Using Stated-Preference Questions to Investigate Variations in Willingness to Pay for Preserving Marble Monuments: Classic Heterogeneity, Random Parameters, and Mixture Models, *Journal of Cultural Economics*, Springer;The Association for Cultural Economics International, vol. 27(3), pages 215-229, November.

McCarthy, S., Harper Simmonds, L. and Phang, Z. (2012) *Study of the Economic Value of Northern Ireland’s Historic Environment May 2012*. Retrieved from: www.eftec.co.uk (Accessed: 27 April 2020).

Miernyk, W. H. (1965). *The Elements of Input-Output Analysis*. Edited by Randall Jackson. WVU Research Repository, 2020.

Milanou K. and G. Tataridas (2016) “Cultural tourism and regional economic development” in Mergos, G. and N. Patsavos (eds), *όπ.π.*, pages 200-206.

Montalto, V. et al. (2019) *The Cultural and Creative Cities Monitor: 2019 edition*. doi: 10.2760/257371.

Moscardo, G. (2007) ‘Analyzing the role of festivals and events in regional development’, *Event Management*. Cognizant Communication Corporation, 11(1–2), pp. 23–32. doi: 10.3727/152599508783943255.

Hitchens, Lesley, (2003), Ståle Navrud and Richard C. Ready (eds.): 2002, *Valuing Cultural Heritage: Applying Environmental Valuation Techniques to Historic Buildings, Monuments and Artifacts*, *Journal of Cultural Economics*, 27, issue 3, p. 287-290.

- Noonan, D. S. (2002) 'Noonan Valuing Arts and Culture', (Throsby 2001), pp. 1–25.
- Nurse, K. (2006). Culture as the fourth pillar of sustainable development: report prepared for Commonwealth Secretariat, London. (June), pp.32–48. Available at: <http://www.fao.org/sard/common/ecg/2785/en/cultureas4thpillarsd.pdf>.
- OECD (2009). The impact of Culture on Tourism, Retrieved from: www.sourceoecd.org/9789264056480 [Accessed January 21, 2019]
- OECD (2005). Culture and Local Development, Paris. Retrieved from <https://www.oecd.org/cfe/leed/venice-2018-conference-culture/documents/Culture-and-Local-Development-Venice.pdf>
- OECD (2017), Culture and local development: Maximising the impact Towards an OECD Guide for Local Governments, Communities and Museums, OECD, Paris.
- OMT. (2018). UNWTO Tourism Highlights. International Tourism Trends 2017, 1–20. Retrieved from: <https://doi.org/10.18111/9789284419876>
- Patsavos, N. & Mergos, G. (2018). Cultural Heritage and Sustainable Development Economic benefits, social opportunities and policy challenges.
- Peacock, A.(2006). Chapter 32 The Arts and Economic Policy. Handbook of the Economics of Art and Culture, 1(06), pp.1123–1140
- Pol, H. Van Der. (2007). Key role of cultural and creative industries in the economy. OECD 2nd World Forum. Retrieved from: <http://www.oecd.org/site/worldforum06/38703999.pdf>
- Pommerehne, W.W. & Frey, B.S. 1989. Museums and markets: explorations in the economics of the arts, B. Blackwell.
- Pratt, A.C. (2008). Creative cities: the cultural industries and the creative class. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography, 90(2), 107–17.
- PRG. (2013). The Creative Economy: Key Concepts and Literature Review Highlights. Policy Research Group, (May).
- Primm, D. (2013) The Economic Impact of National Heritage Areas: A Case Study Analysis of Six National Heritage Area Sites in the Northeast Region of the United States and Projections on the National Impact of All National Heritage Areas.
- Prontzas, P. (2016), “The economic value of cultural heritage projects: Methods and approaches” in Mergos, G. and N. Patsavos (eds), *όπ.π.*, pages 221-227

Renzi Segretario generale Fondazione Symbola, F., Mauriello Unioncamere, D., Sturabotti Direttore Fondazione Symbola, D., Rinaldi Dirigente SiCamera, A., & Bacchella Presidente Fondazione Fitzcarraldo, U. (n.d.). COORDINAMENTO Giuseppe Tripoli Segretario generale Unioncamere.

Roslyn Kunin And Associates Inc. (2013). Nanaimo Arts & Culture Economic Impact Study. Retrieved from <https://static1.squarespace.com/static/57ab61a51b631bb0ce757ca9/t/587938feb3db2b62000d36d4/1484339456962/PUB+-+ARTS+ECONOMIC+IMPACT+2013.pdf>

Round, J. I. (1978). An Interregional Input-Output Approach To The Evaluation Of Nonsurvey Methods, *Journal of Regional Science*, 18(2), pp. 179–194. doi: 10.1111/j.1467-9787.1978.tb00540.x.

Sassen, S., 2012. Analytic Borderlands: Economy and Culture in the Global City. In *The New Blackwell Companion to the City*. pp. 210–220.

Satterfield, T. et al., 2013. Culture, Intangibles and metrics in environmental management. *Journal of Environmental Management*, 117(January), pp.103–114.

Scitovsky, T., & York, N. (1976). THE JOYLESS ECONOMY. Retrieved from http://pages.ucsd.edu/~nchristenfeld/Happiness_Readings_files/Class 6 - Scitovsky 1976.pdf

Scott, A. J. (1997). The Cultural Economy of Cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(2), 323–339. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00075>

Scott, A.J., 1997. The Cultural Economy of Cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(2), pp.323–339. Retrieved from: <http://www.blackwell-synergy.com/links/doi/10.1111/1468-2427.00075>.

Scott, L. (2014). Local economic impacts from cultural sector investments A report to the Department for Culture, Media and Sport.

Singh, V. (2001). Economic Contribution of Culture in Canada.

Šlehoferová, M. (2014). Creative Industries in an Economic Point of View – the Use of Input-output Analysis, p. 890–899.

Snowball, J.D., 2012. Measuring the Value of Culture. *Uma ética para quantos?*, XXXIII(2), pp.81–87.

Staines, J., & Mercer, C. (2013). Mapping of Cultural and Creative Industry Export and Internationalisation Strategies in EU Member States. *Ssrn*, (February). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2261595>

Statistics Canada, (2016). Income and Expenditure Accounts Technical Series Provincial and Territorial Culture Indicators , 2010 to 2014. Retrieved from <http://www.statcan.gc.ca/pub/13-604-m/13-604-m2016081-eng.pdf>

Statistics Canada, (2021). Cultural Satellite Account. Retrieved from <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/corporate/publications/general-publications/culture-satellite-account.html>

Stegmeijer, E. et al. (2017), “Heritage as sector, factor, and vector: Conceptualizing the shifting relationship between heritage and spatial planning”, in Mergos, G. and N. Patsavos (eds), *όπ.π.*, σελ. 1114-130

Stein, R. (2017). Museums as Economic Engines. American Association of Museums, (December), 34. Retrieved from <https://www.aam-us.org/2018/01/19/museums-as-economic-engines/>

Stevens, B. H., Treyz, G. I. and Lahr, M. L. (1989) ‘On the comparative accuracy of RPC estimating techniques’, Oxford University Press. New York. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/298266956_On_the_comparative_accuracy_of_RPC_estimating_techniques (Accessed: 29 April 2020).

Center for Economics and business Research Ltd (2013). The contribution of the arts and culture to the national economy An analysis of the macroeconomic contribution of the arts and culture and of some of their indirect contributions through spillover effects felt in the wider economy Report for Arts Council England and the National Museums Directors’ Council. (2013). Retrieved from https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/The_contribution_of_the_arts_and_culture_to_the_national_economy.pdf

Ginsburgh, VA & Throsby, D (eds) (2006), Handbook of the economics of art and culture. Handbook of the economics of art and culture, vol. 1, vol. 1, North-Holland, Amsterdam. Retrieved from <http://www.gamsworld.eu/mpsge/debreu/ces.pdf>.

Throsby, D., (2001). Economics and Culture. *Journal of the Asia Pacific Economy*, (3), pp.300–304.

Throsby, D. (2003) Determining Value Cultural Goods. 1979, pp. 1–11. Retrieved from: <papers2://publication/uuid/6E36644B-2A27-4F44-AFA4-9C6BB6A9B86A>.

Throsby, D. (2004). Assessing the Impacts of the Cultural Industry The University of Chicago.

Throsby, D. (2008). The concentric circles model of the cultural industries. *Cultural Trends* (Vol. 17). <https://doi.org/10.1080/09548960802361951>

Towse, R., (2010). A textbook of cultural economics, Cambridge University Press. Retrieved from: <https://books.google.gr/books?id=A5EZBgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false> [Accessed January 14, 2019].

UCLG & 21, C., (2013). ECOSOC 2013 The role of culture in sustainable development to be explicitly recognised What is the Relation between Culture and Sustainable Development? What United Cities and Local Governments has done ?

UNCTAD (2008), Creative Economy Report, Retrieved from:
http://unctad.org/fr/docs/ditc20082cer_en.pdf

UNCTAD (2010), Creative Economy Report, Culture, Cities and Identity in Europe, Retrieved from:
http://unctad.org/fr/Docs/ditctab20103_en.pdf

UNCTAD (2010). Creative Economy Report 2010, Retrieved from:
<http://www.unctad.org/Templates/WebFlyer.asp?intItemID=5763&lang=1>.

UNESCO (1969) Cultural policy: a preliminary study. Retrieved from:
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001173> (Accessed: 22 May 2020).

UNESCO (2009). Investing in Cultural Diversity and Intercultural dialogue

UNESCO (2009). Institute for Statistics, UNESCO Framework for Cultural Statistics. ISBN 978-92-9189-075-0

UNESCO (2015). Culture Satellite Account : An Examination of Current Methodologies and Country Experiences, p.107.

UNWTO (2018) Tourism and Culture Synergies, Tourism and Culture Synergies. doi:
10.18111/9789284418978.

UNWTO (2020). World Tourism Barometer and Statistical Annex, January 2020. 18(1), pp. 1–48. doi:
10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1.

Wang, J., & Charles, M. B. (2010). IO based impact analysis: A method for estimating the economic impacts by different transport infrastructure investments in Australia. ATRF 2010: 33rd Australasian Transport Research Forum, 1–24.

Watson, L. S., Alvarez, D., Barker, J. B., Barnes, L. E. E., Barnes, R. L., Blair, G. L., ... Lee, D. A. (n.d.). Estimating the Benefits and Costs of Public Transit Projects : COOPERATIVE TCRP OVERSIGHT AND PROJECT SELECTION COMMITTEE MEMBERS SECRETARY. Transportation.

World Economic Forum (2020) The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 Travel and Tourism at a Tipping Point.

Zuhdi, U. (1995). Analyzing the Role of Creative Industries in National Economy of Japan: 1995-2005. Open Journal of Applied Sciences, 4, 197–211. <https://doi.org/10.4236/ojapps.2014.44020>

Zuhdi, U. (2012). Analyzing the Influence of Creative Industry Sector to the National Economic Structural Changes by Decomposition Analysis: The Case of Indonesia. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 65, 980–985. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.230>

Zukin, S. (1995). The Cultures of Cities. Cambridge, MA: Blackwell. ISBN: 978-1-557-86437-6

Ελληνική Βιβλιογραφία

Δρακάτος, Κ. (1999), «Δυνατότητες χρησιμοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς για την αναδιάρθρωση της οικονομίας», Ανακοίνωση στην Ακαδημία Αθηνών, Έκτακτη Συνεδρία της 2ας Μαρτίου 1999.

Ευρωπαϊκή Ένωση (2019), Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με το πρόγραμμα εργασιών στον πολιτιστικό τομέα (2019-2022).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018), Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» (2021 έως 2027) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1295/2013. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013), Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 549/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το ευρωπαϊκό σύστημα εθνικών και περιφερειακών λογαριασμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βρυξέλλες. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0549&from=EL> (Accessed: 8 April 2019).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2018) Νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό. Βρυξέλλες. Retrieved from: https://europa.eu/cultural-heritage/european-year-cultural-heritage_el (Accessed: 3 June 2019).

ΙΟΒΕ (2012), Η επίδραση του τουρισμού στην ελληνική οικονομία. Αθήνα. Retrieved from: http://iobe.gr/docs/research/res_05_e_01092012rep_gr.pdf (Accessed: 27 November 2019).

ΙΝΣΕΤΕ. (2018). Αξιολόγηση Του Brand «Ελλάδα» Και Σύγκριση Με Τον Ανταγωνισμό Στη Ν. Ευρώπη Βάσει Της Εμπειρίας Των Τουριστών.

Λαζαρέτου, Σ. (2014). Η έξυπνη οικονομία: «Πολιτιστικές» και «δημιουργικές» βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση;. Δοκίμιο εργασίας Νο. 175. Τράπεζα της Ελλάδος, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών - Τμήμα Ειδικών Μελετών. Αθήνα. <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2014175.pdf>

Λαμπίρης, Γ. (2019), Ανάλυση επιπτώσεων των εφαρμοζόμενων πολιτικών στον γεωργικό τομέα μέσω εφαρμογής υποδείγματος γενικής ισορροπίας σε περιφερειακό επίπεδο - Κωδικός: 46528. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Retrieved from: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/46528#page/1/mode/2up> (Accessed: 30 April 2020).

Περιφέρεια Πελοποννήσου. ΠΕΠ ΔΕΠΠΝ 2007-2013 (2015). Σχέδιο Δράσης (Action Plan) της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3) της Περιφέρειας Πελοποννήσου (με Βάση τις Απαιτήσεις της Λίστας Ελέγχου της DG REGIO). ΛΚΝ Ανάλυσις (Ανάδοχος). Αθήνα. Retrieved from: http://www.eydpelop.gr/2007-2013/wp-content/uploads/b_4_Action-plan-RIS3_Peloponnisos.pdf

Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) (1992), «Πολιτιστική Ανάπτυξη», Εκθέσεις για το Πρόγραμμα 1988-1992, αρ. 26, Αθήνα.

Λοϊζος, Ε. (2001), Ποσοτική αξιολόγηση των επιπτώσεων της παραγωγικής διαδικασίας στο περιβάλλον. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Retrieved from: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/17942#page/1/mode/2up>.

Μέργος, Γ. (2007), Κοινωνικο-οικονομική Αξιολόγηση Επενδύσεων και Πολιτικών. Αθήνα. Εκδόσεις Μπένου. ISBN 9789608249585.

Μέργος, Γ. (2020). Η άλλη όψη Του Ιανού: Η Οικονομική Αξία Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και ο Αναπτυξιακός της ρόλος. Εδότης IOBE και Τράπεζα της Ελλάδος.

Μίσσος, Β. and Βαϊτσος, Κ. (2012), Η νέα οικονομική γεωγραφία της Πελοποννήσου: πραγματική οικονομία και ανάπτυξη. Gutenberg. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/317596993_E_nea_oikonomike_geographia_tes_Peloponnesou_pragmatike_oikonomia_kai_anaptyxe.

Παντείου Πανεπιστημίου, Ι. Π. Α. (2016). Μελέτη για τη χαρτογράφηση της Δημιουργικής Βιομηχανίας στην Ελλάδα.

Λίβας, Π. (1994). Ανάλυση Εισροών - Εκροών. Αθήνα. Εκδόσεις Σταμούλης ISBN: 9603510106

Πολύζος, Σ. (2011). Περιφερειακή ανάπτυξη. Εκδόσεις Κριτική.

Συνεδριο, Ε. Ε. (2020) Ειδική έκθεση Επενδύσεις της ΕΕ σε χώρους πολιτισμού: ζήτημα που χρήζει μεγαλύτερης εστίασης και συντονισμού.

Παρατηρητήριο οδικών αξόνων Δ. Ελλάδος και Πελοποννήσου. (2017) Κλαδική ανάλυση των περιφερειών: Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας, Αττικής και Ηπείρου ανάλυση εισροών - εκροών και ανάλυση σύγκλισης - συμμετοχής.

Μπελεγρή-Ρομπόλη, Α., Μαρκάκη, Μ., Μιχαηλίδης, Π. (2010). Διακλαδικές Σχέσεις στην Ελληνική Οικονομία. Αθήνα: Μελέτες, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Σκούντζος, Θ. (1993). Περιφερειακή Οικονομική Ανάλυση και Πολιτική. Αθήνα: Σταμούλης.

Τράπεζα της Ελλάδος (2020) Δελτία Τύπου: Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών 2019. Available at: <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typou/anazhtshsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=44b35e5c-2345-4a6e-a59f-967f6694ac78> (Accessed: 22 April 2020).

Solutions, D. B. (2014). «Σύμβουλος Τεχνικής Υποστήριξης για την εκπόνηση εμπειρογνωμοσύνης αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των έργων του πολιτισμού», Παραδοτέο Έργου: «Μελέτη αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των έργων πολιτισμού».

Τ.Ε.Ε. Τμήμα Δ.Μ. (Ιουλ 2012). Εκτίμηση του κόστους μετάβασης της Δυτικής Μακεδονίας σε καθεστώς χαμηλής λιγνιτικής παραγωγής. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (Τ.Ε.Ε.), Δυτικής Μακεδονίας, Κοζάνη. Available at: <https://pta.pdm.gr/studies/ektimisi-kostous-metavasis-tis-dytikis-makedonias-se-kathestos-chamilis-lignitikis-paragogis/> [Accessed: 29 May 2020].

Λαμπίρης, Γ. (2019). Ανάλυση επιπτώσεων των εφαρμοζόμενων πολιτικών στον γεωργικό τομέα μέσω εφαρμογής υποδείγματος γενικής ισορροπίας σε περιφερειακό επίπεδο. ΔΠΘ, Ορεστιάδα.

WWF. (2016). Οδικός χάρτης μετάβασης στη μεταλιγνιτική περίοδο για την περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας. WWF, Αθήνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1 Πλαίσιο για πολιτιστικές δραστηριότητες ανά προϊόν

	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΕΜΠΟΡΙΑ/ΠΩΛΗΣΕΙΣ	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ/ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ μουσεία, ιστορικά μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι		Αναγνώριση πολιτιστικής κληρονομιάς	Εκθέσεις μουσείων, δραστηριότητες των γκαλερί τεχνών, εμπόριο αντικών	Διατήρηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, αποκατάσταση μουσειακών εκθεμάτων, προστατευόμενων μνημείων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)
ΑΡΧΕΙΑ		Έγγραφα	Εκθέσεις αρχείων	Δραστηριότητες αρχειοθέτησης	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ		Οργάνωση συλλογών	Δανειστικές δραστηριότητες	Δραστηριότητες συντήρησης	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ	Δημιουργία λογοτεχνικών έργων, γραφή πολιτιστικών άρθρων, μετάφραση και διερμηνεία	Εκδόσεις βιβλίων, εφημερίδων και περιοδικών	Εμπόριο βιβλίων και τύπου, οργάνωση συνεδρίων, εκθέσεις γκαλερί	Αποκατάσταση βιβλίων και προστασία των δραστηριοτήτων που αφορούν βιβλία και εφημερίδες	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ φωτογραφία, Σχέδιο, Πλαστικές τέχνες	Γραφιστική και πλαστική τέχνη, Δημιουργία φωτογραφικής δουλείας, δημιουργίες σχεδίου	Παραγωγή εικαστικών τεχνών, δημοσίευση φωτογραφικών συλλογών	Οργάνωση συνεδρίων για τις εικαστικές τέχνες	Αποκατάσταση εικαστικών έργων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΘΕΑΜΑΤΟΣ Μουσική, Χορός, Θέατρο, Τσίρκο, Καμπαρέ, Συνδιασμένες Τέχνες, Άλλα ζωντανά προγράμματα	Δημιουργία μιούσικαλ, χορογραφιών, μουσικών και θεατρικών δουλειών. Δημιουργία τεχνικών εργασιών για ζωντανές εμφανίσεις	Παραγωγή και οργάνωση τέχνη του θεάματος, υποστήριξη και τεχνικές δραστηριότητες για την παραγωγή ζωντανών παραστάσεων	Δραστηριότητες ζωντανών παρουσιάσεων, υπηρεσίες κρατήσεων	Αποκατάσταση μουσικών οργάνων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΜΕΣΑ Ταινίες, ράδιο, τηλεόραση, βίντεο, ηχογραφήσεις, πολυμέσα π.χ. παιχνίδια βίντεο	Δημιουργία οπτικοακουστικών έργων	Παραγωγή οπτικοακουστικών προγραμμάτων, τηλεοπτικών προγραμμάτων, εκδόσεις ταινιών, μουσικής, πολυμεσών βιντεοπαχνιδιών, ραδιοφωνικές παραγωγές	Οργάνωση συνεδρίων για τις ταινίες, ραδιο και τηλεόραση, ενοικίαση ταινιών, εμπόριο οπτικοακουστικών προϊόντων	Αποκατάσταση οπτικοακουστικών και πολυμέσων, δραστηριότητες προστασίας πολυμέσων και οπτικοακουστικών έργων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	Αρχιτεκτονικές δημιουργίες		Αρχιτεκτονικές εκθέσεις	Συντήρηση αρχιτεκτονικών μνημείων	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη), υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ	Δημιουργία διαφημίσεων		Διανομή διαφημιστικού υλικού		Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Υποστηρικτικές δραστηριότητες για τα δικαιώματα διαχείρισης
ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ	Δημιουργία έργων τέχνης	Παραγωγή έργων τέχνης	Εκθέσεις έργων τέχνης και εμπόριο	Αποκατάσταση έργων τέχνης	Επίσημη και ανεπίσημη καλλιτεχνική και πολιτιστική εκπαίδευση	Διοικητική διαχείριση (εθνική, τοπική ή άλλη)

Πηγή: essnet-culture final report, 2012 (προσαρμογή της συγγραφέως).

Παράρτημα 2 Οικονομικές δραστηριότητες nace

ΚΩΔΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΑΠΟΛΥΤΟΣ	ΚΥΡΙΩΣ	ΜΕΡΙΚΟΣ
47.61	Λιανικό εμπόριο βιβλίων σε ειδικευμένα καταστήματα		X	
47.62	Λιανικό εμπόριο εφημερίδων και γραφικής ύλης σε ειδικευμένα καταστήματα		X	
47.63	Λιανικό εμπόριο εγγραφών μουσικής και εικόνας σε ειδικευμένα καταστήματα		X	
47.78	Άλλο λιανικό εμπόριο καινούργιων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα			X

47.79	Λιανικό εμπόριο μεταχειρισμένων ειδών σε καταστήματα			X
47.89	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε υπαίθριους πάγκους και αγορές			X
47.91	Λιανικό εμπόριο από επιχειρήσεις πωλήσεων με αλληλογραφία ή μέσω διαδικτύου			X
58.11	Έκδοση βιβλίων	X		
58.13	Έκδοση εφημερίδων	X		
58.14	Έκδοση περιοδικών κάθε είδους	X		
58.21	Έκδοση παιχνιδιών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές	X		
58.29	Έκδοση άλλου λογισμικού	X		
59.11	Δραστηριότητες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	X		
59.12	Δραστηριότητες συνοδευτικές της παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	X		
59.13	Δραστηριότητες διανομής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων	X		
59.14	Δραστηριότητες προβολής κινηματογραφικών ταινιών	X		
59.20	Ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις	X		
60.10	Ραδιοφωνικές εκπομπές	X		
60.20	Τηλεοπτικός προγραμματισμός και τηλεοπτικές εκπομπές	X		
63.91	Δραστηριότητες πρακτορείων ειδήσεων	X		
71.11	Δραστηριότητες αρχιτεκτόνων	X		
73.11	Γραφεία Διαφήμισης		X	
73.12	Παρουσίαση στα μέσα ενημέρωσης			X
74.10	Δραστηριότητες ειδικευμένου σχεδίου	X		
74.20	Φωτογραφικές δραστηριότητες		X	
74.30	Δραστηριότητες μετάφρασης και διερμηνείας		X	
74.90	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες π.δ.κ.α.			X
77.22	Ενοικίαση βιντεοκασετών και δίσκων		X	
78.10	Δραστηριότητες γραφείων ευρέσεως εργασίας			X
79.90	Άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες			X
84.11	Γενικές δραστηριότητες δημόσιας διοίκησης			X
84.12	Ρύθμιση των δραστηριοτήτων για την παροχή περίθαλψης, υγείας, εκπαίδευσης, πολιτιστικών και άλλων κοινωνικών υπηρεσιών, εκτός από την κοινωνική ασφάλιση			X
85.31	Γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση			X
85.32	Τεχνική και επαγγελματική δευτεροβάθμια εκπαίδευση			X
85.41	Μεταδευτεροβάθμια μη τριτοβάθμια εκπαίδευση			X
85.42	Τριτοβάθμια εκπαίδευση			X
85.52	Πολιτιστική εκπαίδευση	X		
85.59	Άλλη εκπαίδευση π.δ.κ.α.			X
90.01	Τέχνες του θεάματος	X		
90.02	Υποστηρικτικές δραστηριότητες για τις τέχνες του θεάματος	X		
90.03	Καλλιτεχνική δημιουργία	X		
90.04	Εκμετάλλευση αιθουσών θεαμάτων και συναφείς δραστηριότητες	X		
91.01	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών και αρχειοφυλακείων	X		
91.02	Δραστηριότητες μουσείων	X		

91.03	Λειτουργία ιστορικών χώρων και κτιρίων και παρόμοιων πόλων έλξης επισκεπτών	X		
93.29	Άλλες δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας			X
94.99	Δραστηριότητες άλλων οργανώσεων π.δ.κ.α.			X
	ΣΥΣΧΕΤΙΖΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ			
18.11	Εκτύπωση εφημερίδων			X
18.12	Άλλες εκτυπωτικές δραστηριότητες			X
18.20	Αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων			X
32.20	Κατασκευή μουσικών οργάνων			X

Πηγή: Προσαρμογή της συγγραφέως από ESSnet-Culture Final Report (2012).

Παράρτημα 3 Αναλυτική λίστα πολιτιστικών αγαθών

<u>Λεπτομερής κατάλογος πολιτιστικών αγαθών (CN eight-digit level)</u>	
Αντίκες, γραμμάτσημα ή κουπόνια εσόδων · συλλογές και συλλεκτικά κομμάτια (ANTQ)	
9 7040000	Γραμμάτσημα ή κουπόνια εσόδων, σήματα γραμματοσήμων, εξώφυλλα πρώτης ημέρας, ταχυδρομικά επιστολόχαρτα (χαραγμένο χαρτί) και τα ίδια, χρησιμοποιούμενα ή αχρησιμοποίητα, άλλα από εκείνα της κλάσης 4907.
9 7050000	Συλλογές και συλλεκτικά κομμάτια ζωολογικών, βοτανικών, ορυκτολογίας, ανατομικών, ιστορικό, αρχαιολογικό, παλαιοντολογικό, εθνογραφικό ή νομισματικό συμφέρον.
9 7060000	Αντίκες ηλικίας άνω των 100 ετών.
Έργα τέχνης (πίνακες, χαρακτηριστικά, γλυπτά, σχέδια κ. λπ.) (ART)	
4 9119100	Τυπωμένες φωτογραφίες και φωτογραφίες, καλλιτεχνικές εκτυπώσεις (καλλιτεχνική σειριογραφία), ακόμη και αν υπογραφούν και αριθμημένη από τον καλλιτέχνη.
9 7011000	Πίνακες, σχέδια και παστέλ
9 7019000	Κολάζ και παρόμοιες διακοσμητικές πλάκες
9 7020000	Πρωτότυπα χαρακτηριστικά, εκτυπώσεις και λιθογραφίες
9 7030000	Πρωτότυπα γλυπτά και αγάλματα, σε κάθε υλικό
Φωτογραφικές πλάκες και φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα (PHOT)	
3 7051000	Φωτογραφικές πλάκες και φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, εκτός από κινηματογραφικά φιλμ για την αναπαραγωγή αντιστάθμισης
3 7052000	Μικροφίλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, εκτός από μικροφίλμ για αναπαραγωγή με αντιστάθμιση
3 7059010	Μικροφίλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα (εκτός από μικροφίλμ για αναπαραγωγή με αντιστάθμιση) (2007-2016) · φωτογραφικών πλακών και ταινιών, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, για τις γραφικές τέχνες (εκτός προϊόντα κατασκευασμένα από χαρτί, χαρτόνι ή υφαντικές ύλες, φιλμ για την αναπαραγωγή)
3 7059090	Φωτογραφικές πλάκες και μεμβράνες, εκτεθειμένες και ανεπτυγμένες (εκτός από τα προϊόντα που είναι κατασκευασμένα από χαρτί)
3 7059000	Φωτογραφικές πλάκες και μεμβράνες, εκτεθειμένες και ανεπτυγμένες (εκτός από τα προϊόντα που είναι κατασκευασμένα από χαρτί, χαρτόνι ή υφάσματα, κινηματογραφικά φιλμ, φιλμ για αναπαραγωγή με μετατόπιση και μικροφίλμ)
Βιβλία (BOOK)	
4 9011000	Έντυπα βιβλία, φυλλάδια, φυλλάδια και παρόμοια τυπωμένη ύλη, είτε σε Μονή φύλλα ή μη διπλωμένα
4 9019100	Λεξικά, καθώς και σειριακές δόσεις αυτών
4 9019900	Έντυπα βιβλία, φυλλάδια και παρόμοια έντυπα (εκτός από εκείνα που βρίσκονται σε μονά φύλλα · λεξικά, περιοδικά και δημοσιεύσεις που είναι ουσιαστικά αφιερωμένες στη διαφήμιση)
4 9030000	Βιβλία για παιδιά, ζωγραφιές ή βαφές
Εφημερίδες, περιοδικά και περιοδικά (NWPR)	
4	Εφημερίδες, περιοδικά και περιοδικά, είτε απεικονίζονται είτε όχι

9021000		
4	Εφημερίδες, περιοδικά και περιοδικά, είτε απεικονίζονται είτε όχι	
9029000		
4	Εφημερίδες, περιοδικά και περιοδικά, είτε απεικονίζονται είτε όχι	
9029010		
4	Εφημερίδες, περιοδικά και περιοδικά, είτε απεικονίζονται είτε όχι	
9029030		
4	Εφημερίδες, περιοδικά και περιοδικά, είτε απεικονίζονται είτε όχι	
9029090		
Χάρτες και υδρογραφικά ή παρόμοια διαγράμματα (MAP)		
4	Χάρτες και υδρογραφικά ή παρόμοια διαγράμματα όλων των ειδών, συμπεριλαμβανομένων των άτλαντες, χάρτες τοίχων, τοπογραφικά σχέδια και σφαίρες, τυπωμένες: σε σφαίρες	
9051000		
4	Χάρτες και υδρογραφικά ή παρόμοια διαγράμματα όλων των ειδών, συμπεριλαμβανομένων των άτλαντες, χάρτες τοίχων, τοπογραφικά σχέδια και σφαίρες, τυπωμένα: σε μορφή βιβλίου	
9059100		
4	Χάρτες και υδρογραφικά ή παρόμοια διαγράμματα όλων των ειδών, συμπεριλαμβανομένων των άτλαντες, χάρτες τοίχων,	
9059900		
Σχέδια και σχέδια για αρχιτεκτονικές ή άλλους παρόμοιους σκοπούς(PLAN)		
4	Σχέδια και σχέδια για αρχιτεκτονικά, μηχανολογικά, βιομηχανικά, εμπορικά, τοπογραφικά ή παρόμοιους σκοπούς, που είναι πρωτότυπα με το χέρι · χειρόγραφα κείμενα · Φωτογραφικό Αναπαραγωγή σε ευαισθητοποιημένο χαρτί και αντίγραφα άνθρακα των ανωτέρω.	
9060000		
Μουσικά όργανα. εξαρτήματα και εξαρτήματα αυτών (MUSI)		
9	Νέα όρθια πιάνο	
2011010		
9	Μεταχειρισμένα Πιάνο	
2011090		
9	Μεγάλα πιάνο	
2012000		
9	Χαρψιχορδές και άλλα όργανα με δοκό πληκτρολογίου (εκτός από Πιάνο)	
2019000		
9	Βιολιά	
2021010		
9	String μουσικά όργανα που παίζονται με τόξο (εκτός από βιολιά)	
2021090		
9	Άρπες	
2029010		
9	Κιθάρες	
2029030		
9	Μαντολίνα, ζιδερες και άλλα όργανα χορδών (EXC. Με το πληκτρολόγιο, αυτοί που έπαιζαν με ένα τόξο και κιθάρες)	
2029080		
9	Όργανα σωλήνα πληκτρολόγιο? αρμονικές και παρόμοιες συσκευές πληκτρολογίου με δωρεάν μέταλλο καλάμια (εκτός από χορδές μουσικών οργάνων)	
2030000		
9	Ακορντεόν και παρόμοια όργανα	
2041000		
9	Όργανα του στόματος	
2042000		
9	Χάλκινα-αιολικά όργανα	
2051000		
9	Αιολικά μουσικά όργανα (εκτός από όργανα και πνευστά-αιολικά όργανα)	
2059000		
9	Ακορντεόν και παρόμοια όργανα	
2059010		
9	Όργανα του στόματος	
2059030		
9	Όργανα σωλήνα πληκτρολόγιο? και παρόμοιων εργαλείων πληκτρολογίου με δωρεάν μεταλλικά καλάμια (εκτός από χορδές μουσικών οργάνων)	
2059050		
9	Αιολικά μουσικά όργανα (εκτός από χάλκινα-αιολικά όργανα, ακορντεόν και παρόμοια μέσα, όργανα σωλήνων πληκτρολογίου με δωρεάν μεταλλικά καλάμια)	
2059090		
9	Κρουστά μουσικά όργανα (για παράδειγμα, τύμπανα, ξυλόφωνα, κυμβάρια, καστανιέτες, μαράκες	
2060000		
9	Τα όργανα του πληκτρολογίου, ο ήχος των οποίων παράγεται, ή πρέπει να ενισχύεται, ηλεκτρικά.	
2071010		
9	Ψηφιακό πιάνο με πληκτρολόγιο	
2071030		
9	Συνθέσεις με πληκτρολόγιο	
2071050		

2071080	9	Μουσικά όργανα, ο ήχος των οποίων παράγεται ή πρέπει να ενισχύεται, ηλεκτρικά, με πληκτρολόγιο (εκτός από όργανα, ψηφιακά πιάνο, συνθέσεις και ακορντεόν)
2079010	9	Κιθάρες, ο ήχος των οποίων παράγεται, ή πρέπει να ενισχύεται ηλεκτρικά
2079090	9	Ακορντεόν και μουσικά όργανα χωρίς πληκτρολόγιο, ο ήχος των οποίων παράγεται, ή πρέπει να ενισχύεται ηλεκτρικά (εκτός από κιθάρες)
2081000	9	Μουσικά κουτιά
2089000	9	Όργανα λούνα παρκ, μηχανικά όργανα του δρόμου, μηχανικά πουλιά που τραγουδούν, μουσικά πιρόνια και άλλο μουσικό όργανο · κάθε είδους εκκλήσεις για παραπλάνηση όλων των ειδών. το Κέρας της πόλης και άλλα στοματάκι του στόματος ηχητικά όργανα σηματοδότησης
2091000	9	Μετρονόμοι, συντονισμός πιρούνια και σωλήνες
2092000	9	Μηχανισμοί για μουσικά κουτιά
2093000	9	Χορδές μουσικών οργάνων
2099100	9	Ανταλλακτικά και αξεσουάρ για πιάνο, n.s.e.Ανταλλακτικά και εξαρτήματα για χορδές μουσικών οργάνων χωρίς πληκτρολόγιο,
2099200	9	Χορδές και εκείνα για μουσικά όργανα, ο ήχος των οποίων παράγεται, ή πρέπει να ενισχυμένο ηλεκτρικά)
2099300	9	Ανταλλακτικά και εξαρτήματα για όργανα σωλήνων πληκτρολογίου, αρμονίες και παρόμοιο πληκτρολόγιο
2099400	9	Εξαρτήματα και εξαρτήματα για μουσικά όργανα, ο ήχος των οποίων παράγεται ή πρέπει να να ενισχυθεί ηλεκτρικά, n.s.e.
2099920	9	Ανταλλακτικά και αξεσουάρ για clarinets, τρομπέτες, γκάντα, όργανα σωλήνων πληκτρολογίου, και παρόμοιων εργαλείων πληκτρολογίου με δωρεάν μεταλλικά καλάμια, ακορντεόν και παρόμοια όργανα, όργανα του στόματος και άλλα χάλκινα-αιολικά όργανα της κλάσης 9205,
2099930	9	Ανταλλακτικά και αξεσουάρ για κλαρινέτο, τρομπέτες και άλλα όργανα ορειχαλκου-ανέμου κλάση 9205, n.s.e.
2099940	9	Μετρονόμοι, συντονισμός πιρούνια και σωλήνες
2099950	9	Μηχανισμοί για μουσικά κουτιά
2099970	9	Ανταλλακτικά και εξαρτήματα για τα όργανα του λούνα παρκ, μηχανικά όργανα του δρόμου και άλλα μουσικά όργανα n.s.e.
Δημιουργήματα κοσμημάτων (πολύτιμων και ημι-πολύτιμων μετάλλων και λίθων) (JEWELR)		
1131100	7	Τεχνουργήματα από κοσμήματα και μέρη αυτών, ασημιού, έστω και επιμεταλλωμένα ή επενδυμένα με άλλα πολύτιμο μέταλλο
1131900	7	Τεχνουργήματα από κοσμήματα και μέρη αυτών από άλλα πολύτιμα μέταλλα, έστω και επιμεταλλωμένα ή επενδυμένα με πολύτιμα μέταλλα
1132000	7	Τεχνουργήματα από κοσμήματα και μέρη αυτών από βάση μετάλλων επιστρωμένα με πολύτιμα μέταλλα
1141100	7	Τεχνουργήματα από χρυσοχόους ή αργυρόφους και μέρη από ασήμι, έστω και επιμεταλλωμένα ή επενδυμένα με άλλα πολύτιμα μέταλλα
1141900	7	Τεχνουργήματα από χρυσοχόους ή αργυροφούς και μέρη αυτών άλλων πολύτιμων μετάλλων, είτε δεν είναι επιμεταλλωμένα είτε επικαλυμμένα με πολύτιμα μέταλλα
1142000	7	Τεχνουργήματα από χρυσοχόους ή αργυροφούς και μέρη αυτών από βάση μετάλλων επιστρωμένα με πολύτιμο μέταλλο
1161000	7	Τεχνουργήματα από μαργαριτάρια φυσικά ή καλλιεργημένα, π.δ.κ.α.
1162011	7	Κολιέ, βραχιόλια και άλλα είδη φτιαγμένα εξ ολοκλήρου από φυσικά πολύτιμα ή ημι-πολύτιμους λίθους, απλά δέματα χωρίς συνδετήρες ή άλλα αξεσουάρ
1162019	7	Προϊόντα κατασκευασμένα εξ ολοκλήρου από φυσικές πολύτιμες ή ημι-πολύτιμες πέτρες, n.s.e.
1162080	7	Τεχνουργήματα από πολύτιμους ή ημιπολύτιμους λίθους (φυσικά, συνθετικά ή ανακατασκευασμένα), π.δ.κ.α.
1162090	7	Τεχνουργήματα από πολύτιμους ή ημιπολύτιμους λίθους "φυσικούς, συνθετικούς ή ανακατασκευασμένα", n.s.e. (εκτός από φυσικές πολύτιμες ή ημι-πολύτιμες πέτρες)
Οπτικοακουστικά μέσα (ταινίες, βίντεο, βιντεοπαιχνίδια και κονσόλες) (FILMVG)		

7061010	3	Κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα με πλάτος 35 mm ή περισσότερο, που αποτελούνται
7061020	3	Κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, που αποτελούνται μόνο από μουσική, πλάτος 35 mm · Αρνητικά και ενδιάμεσα θετικά κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και έχει αναπτυχθεί, έστω και με ενσωματωμένη μουσική, πλάτος ~ = 35 mm
7061091	3	Αρνητικά και ενδιάμεσα θετικά κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, είτε με ενσωματωμένη μουσική, πλάτος ~ = 35 mm
7061099	3	Θετικά κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, είτε ενσωματώνουν είτε όχι μουσική, πλάτος χμ = 35 mm (εκτός από τα ενδιάμεσα θετικά, και αποτελείται μόνο
7069010	3	Κινηματογραφικό φιλμ, εκτεθειμένο και ανεπτυγμένο, αποτελούμενο μόνο από μουσική, πλάτος < 35
7069031	3	Αρνητικά και ενδιάμεσα θετικά κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, ανεξάρτητα από το αν ενσωματώνει μουσική, πλάτος < 35 mm
7069051	3	Θετικά σημεία ειδήσεων, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, είτε ενσωματώνουν είτε όχι μουσική, πλάτος < 35 mm (εκτός από ενδιάμεσα θετικά)
7069052	3	Κινηματογραφικό φιλμ, εκτεθειμένο και ανεπτυγμένο, αποτελούμενο μόνο από μουσική, πλάτος < 35 mm Αρνητικά, ενδιάμεσα θετικά και ντοκιμαντέρ κινηματογραφικών ταινιών, εκτεθειμένα
7069091	3	Θετικά κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, είτε ενσωματώνουν είτε όχι μουσική, πλάτος χμ = 35 mm (εκτός από τα ενδιάμεσα θετικά, και αποτελείται μόνο
7069099	3	Θετικά κινηματογραφικά φιλμ, εκτεθειμένα και ανεπτυγμένα, είτε ενσωματώνουν είτε όχι μουσική, πλάτος χμ = 10 mm αλλά < 35 mm (εκτός από ενδιάμεσα θετικά και κινηματογραφικά
5041000	9	Βιντεοπαιχνίδια που χρησιμοποιούνται με τηλεοπτικό δέκτη
5045000	9	Κονσόλες και μηχανές βιντεοπαιχνιδιών (εκτός από οποιοδήποτε μέσο πληρωμής)
5234945	8	Δίσκοι για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ: για την αναπαραγωγή παραστάσεων οδηγίων, δεδομένων, εικόνα, καταγεγραμμένη σε ηλεκτρονική μορφή αναγνώσιμη από μηχανή και ικανή να
5234951	8	Καταγράφονται οι ψηφιακοί δίσκοι «DVD», για την αναπαραγωγή ήχου και εικόνας ή εικόνας (εκτός από την αναπαραγωγή παραστάσεων οδηγίων, δεδομένων, ήχου και εικόνας που
5234959	8	Οπτικοί δίσκοι για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, καταγεγραμμένες, για αναπαραγωγή ήχου και εικόνας ή εικόνας (εκτός από τους ψηφιακούς δίσκους «DVD» και τους δίσκους για την αναπαραγωγή
5234045	8	Δίσκοι για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, για την αναπαραγωγή παραστάσεων οδηγίων, δεδομένων, εικόνα που καταγράφεται σε μορφή αναγνώσιμη από μηχανή και μπορεί να
5234051	8	Ψηφιακοί δίσκοι πολλαπλών χρήσεων (DVD), καταγεγραμμένες
5234059	8	Οπτικοί δίσκοι για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, καταγεγραμμένες, για αναπαραγωγή ήχου και εικόνας ή εικόνας (εκτός από τους ψηφιακούς δίσκους «DVD» και τους δίσκους για την αναπαραγωγή
5243910	8	Δίσκοι, καταγεγραμμένες, για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, για την αναπαραγωγή πληροφορίες, τον ήχο και την εικόνα που καταγράφονται σε μια συσκευή αναγνώσιμη από Αυτόματη μηχανή επεξεργασίας δεδομένων
5243920	8	Ψηφιακοί δίσκοι πολλαπλών χρήσεων (DVD), καταγεγραμμένες
5243980	8	Δίσκοι, καταγεγραμμένες, για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, για αναπαραγωγή ήχου και εικόνας ή εικόνας (εκτός από τους ψηφιακούς δίσκους «DVD» και τους δίσκους για την αναπαραγωγή
5245300	8	Μαγνητικές κασέτες για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας, καταγεγραμμένων, πλάτους 6, 5 mm
5249910	8	Καταγεγραμμένα μέσα για την αναπαραγωγή παραστάσεων οδηγίων, δεδομένων, ήχου και εικόνας σε μορφή αναγνώσιμη από μηχανή και ικανή να χειραγωγηθεί
5232933	8	Μαγνητικές κασέτες και μαγνητικοί δίσκοι, καταγεγραμμένες, για την αναπαραγωγή
Μουσική χειρόγραφη, αρχεία γραμμοφώνου, ηχογραφημένο μαγνητικό βίντεο και οπτικά μέσα		
9040000	4	Μουσική, τυπωμένη ή χειρόγραφη, έστω και δεσμευμένη ή Εικονογραφημένη
5241000	8	Αρχεία γραμμοφώνου

5238099	8	Για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας, συμπεριλαμβανομένων των πινάκων και των παραγωγή δίσκων (εκτός από την αναπαραγωγή παραστάσεων οδηγίων, δεδομένων, ήχων, εικόνα που καταγράφεται σε μια αναγνώσιμη από μηχανή δυαδική μορφή
5245100	8	Μαγνητικές κασέτες για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας, καταγεγραμμένων, πλάτους < = 4 mm
5245200	8	Μαγνητικές κασέτες για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας, καταγεγραμμένων, πλάτους 4 mm αλλά < = 6, 5
5232939	8	Μαγνητικές κασέτες και μαγνητικοί δίσκοι, καταγεγραμμένες, για αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας (εκτός
5243210	8	Δίσκοι, καταγεγραμμένες, για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, για αναπαραγωγή μόνο ήχου, διαμέτρου < =
5243290	8	Δίσκοι, καταγεγραμμένες, για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, για αναπαραγωγή ήχου μόνο διαμέτρου
5234031	8	Οπτικοί δίσκοι για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, καταγεγραμμένες, μόνο για αναπαραγωγή ήχου, διάμετρος < = 5,5 cm
5234039	8	Οπτικοί δίσκοι για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, καταγεγραμμένες, μόνο για αναπαραγωγή ήχου, διαμέτρου 6, 5 cm (CD), καταγράφονται
5234939	8	Οπτικοί δίσκοι για συστήματα ανάγνωσης λέιζερ, καταγεγραμμένες, μόνο για αναπαραγωγή ήχου, διαμέτρου 6, 5 cm (CD), καταγράφονται
Χειροτεχνία (χειροποίητα υφάσματα και διακοσμητικά είδη (CRAFT))		
8043000	5	Χειροποίητη δαντέλα στο τεμάχιο, σε λωρίδες ή σε μοτίβα (εκτός από υφάσματα της κλάσης 6002 έως 6006)
8050000	5	Χειροποίητα ταπετσαρίες του τύπου Gobelins, Φλάνδρα, Aubusson, Μποβέ και όπως και ταπετσαρίες που έχουν δουλέψει με βελόνες (για παράδειγμα, Petit Point, σταυροβελονιά)
8101010	5	Κέντημα σε ένα έδαφος κλωστοϋφαντουργίας υφάσματος χωρίς ορατό έδαφος, στο τεμάχιο, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, καθαρής αξίας 35 ευρώ ανά kg
8101090	5	Κέντημα σε ένα έδαφος κλωστοϋφαντουργίας υφάσματος χωρίς ορατό έδαφος, στο τεμάχιο, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, καθαρής αξίας < = 35 ευρώ ανά kg
8109110	5	Κέντημα βαμβάκι σε ένα έδαφος κλωστοϋφαντουργίας υφάσματος, στο τεμάχιο, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, ενός καθαρής αξία του ευρώ 17, 50 ανά κιλό (εκτός από κέντημα χωρίς ορατό έδαφος)
8109190	5	Κέντημα βαμβάκι σε ένα έδαφος κλωστοϋφαντουργίας υφάσματος, στο τεμάχιο, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, ενός καθαρής αξία των < = ευρώ 17, 50 ανά κιλό (εκτός από κέντημα χωρίς ορατό έδαφος)
8109210	5	Κεντήματα από τεχνητές ίνες σε μια βάση υφασμάτων υφάσματος, στο τεμάχιο, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, καθαρής αξίας € 17, 50 ανά κιλό (εκτός από κέντημα χωρίς ορατό έδαφος)
8109290	5	Κεντήματα από τεχνητές ίνες σε μια βάση υφασμάτων υφάσματος, στο τεμάχιο, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, καθαρής αξίας < = ευρώ 17, 50 ανά kg (εκτός από κέντημα χωρίς ορατό έδαφος)
8109910	5	Κέντημα υλικά εκτός από βαμβακερές ή τεχνητές ίνες, σε βάση υφασμάτων, σε το κομμάτι, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, καθαρής αξίας € 17, 50 ανά kg (εκτός από κέντημα
8109990	5	Κέντημα υλικά εκτός από βαμβακερές ή τεχνητές ίνες, σε βάση υφασμάτων, σε το κομμάτι, σε λωρίδες ή σε μοτίβα, καθαρής αξίας € 17, 50 ανά kg (εκτός από κέντημα
0024000	6	Υφάσματα από πλεκτό ή κροσέ πλάτους που δεν υπερβαίνει τα 30 cm, που περιέχουν κατά βάρος 5% ή περισσότερο από λαστολικά νήματα, αλλά δεν περιέχουν καουτσούκ νήμα
0029000	6	Υφάσματα από πλεκτό ή κροσέ πλάτους που δεν υπερβαίνει τα 30 cm, που περιέχουν κατά βάρος 5% ή περισσότερο από λαστολικά νήματα, αλλά δεν περιέχουν καουτσούκ νήμα
0031000	6	Πλεκτά υφάσματα με πλάτος που δεν υπερβαίνει τα 30 cm από μαλλί ή λεπτές τρίχες ζώων
0032000	6	Πλεκτά υφάσματα με πλάτος που δεν υπερβαίνει τα 30 cm βαμβακιού
0033010	6	Δαντέλα Ρασέλ από συνθετικές ίνες, πλάτους < = 30 cm (εκτός από εκείνες που περιέχουν κατά βάρος i = 5% ελαστομερή νήματα ή νήμα από καουτσούκ)
0033090	6	Πλεκτά υφάσματα από συνθετικές ίνες, με πλάτος < = 30 cm (εκτός από Ράσελ δαντέλα, εκείνα που περιέχουν κατά βάρος c = 5% ελαστομερή νήματα ή κλωστές από καουτσούκ,
0034000	6	Πλεκτά υφάσματα από τεχνητές ίνες, με πλάτος < = 30 cm (εκτός από αυτά που
0039000	6	Πλεκτά υφάσματα με πλάτος < = 30 cm (εκτός από βαμβάκι, τεχνητές ίνες, μαλλί ή λεπτές τρίχες ζώων, εκείνες που περιέχουν κατά βάρος α = 5% ελαστομερή νήματα ή καουτσούκ

0041000	6	Υφάσματα από πλεκτό ή κροσέ, πλάτους 30 cm, που περιέχουν $i = 5\%$ κατά βάρος ελαστομερή νήματα (εκτός από καουτσούκ νήματα, υφάσματα σωρού, συμπ. «μεγάλη στοίβα», στοίβα βρόγχων)
0049000	6	Υφάσματα από πλεκτό ή κροσέ, πλάτους 30 cm, που περιέχουν $i = 5\%$ κατά βάρος νήματα από καουτσούκ ή νήματα μόνο από καουτσούκ (εκτός από υφάσματα σωρού, συμπεριλαμβανομένων υφάσματα, ετικέτες, εμβλήματα και παρόμοια είδη, και πλεκτά ή κροσέ
4209010	4	Ψηφιοθετήματα ξύλου και ξύλινη ξυλεία;
6011000	9	Αντικείμενα από ελεφαντόδοντο και ελεφαντόδοντο
6019000	9	Οστά, τորτοσίδια, κόρνα, κέρατα, κοράλλια, μητέρα μαργαριταριού και άλλα ζώα σκάλισμα υλικό και τεχνουργήματα από αυτά τα υλικά (συμπεριλαμβανομένων των αντικειμένων που λαμβάνονται με χύτευση)
6019010	9	Εργάστηκε κοράλλια, φυσικά ή συσσωματωμένα, και τεχνουργήματα από κοράλλια, π.δ.κ.α.
6019090	9	Επεξεργασμένα οστά, τρομπένιο, κέρατο, κέρατα, μητέρα-μαργαριτάρι και άλλα ζώα σκάλισμα υλικό και τεχνουργήματα από αυτά τα υλικά, π.δ.κ.α. (εκτός από ελεφαντόδοντο ή κοράλλια)
9131000	6	Αγαματίδια και άλλα διακοσμητικά κεραμικά τεχνουργήματα από πορσελάνη ή Κίνα.
9139010	6	Αγαματίδια και άλλα διακοσμητικά τεχνουργήματα από κοινά κεραμικά, π.δ.κ.α.
9139093	6	Αγαματίδια και άλλα διακοσμητικά τεχνουργήματα από Γεωσκεύη ή εκλεκτά κεραμικά
0189090	7	Αγαματίδια και άλλα στολίδια από γυαλί που έχει λειτουργήσει από λαμπτήρα (εκτός από απομιμήσεις κοσμημάτων)

Πηγή: *Eurostat-Guide to Eurostat culture statistics*, 2018.

Παράρτημα 4 CPA 2008 ταξινόμηση

ΠΟΛΙΣΤΙΣΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ	CPA 2008	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ-ΑΡΧΕΙΟ- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ	91.01.11	Υπηρεσίες βιβλιοθηκών
	91.01.12	Υπηρεσίες αρχειοφυλακείων
	91.02.10	Υπηρεσίες λειτουργίας μουσείων
	91.02.20	Συλλογές μουσείων
	91.03.10	Υπηρεσίες λειτουργίας ιστορικών χώρων και κτιρίων και παρόμοιων πόλων έλξης επισκεπτών
	47.00.68	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου γραμματοσήμων και νομισμάτων
	47.00.69	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου καλλιτεχνικών και αναμνηστικών (σουβενίρ) ειδών
	47.00.91	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου παλαιών αντικειμένων αξίας (αντίκες)
	71.20.19	Άλλες υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων
	72.19.13	Υπηρεσίες έρευνας και πειραματικής ανάπτυξης στις φυσικές επιστήμες
ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ	58.11.11	Έντυπα διδακτικά βιβλία εκπαιδευτικού περιεχομένου
	58.11.12	Έντυπα βιβλία επαγγελματικού, τεχνικού και ακαδημαϊκού περιεχομένου
	58.11.13	Έντυπα παιδικά βιβλία
	58.11.14	Έντυπα λεξικά και εγκυκλοπαίδειες
	58.11.15	Έντυποι άτλαντες και άλλα βιβλία με χάρτες
	58.11.16	Έντυποι χάρτες και υδρογραφικά ή παρόμοια διαγράμματα, σε άλλη μορφή εκτός βιβλίου
	58.11.19	Έντυπα βιβλία, φυλλάδια κάθε είδους, και παρόμοια είδη
	58.11.20	Βιβλία σε δίσκο, ταινία ή άλλα φυσικά μέσα
	58.11.30	Βιβλία επιγραμμικά (on line — σε ηλεκτρονική μορφή)
	58.11.41	Διαφημιστικός χώρος σε βιβλία, έντυπης μορφής
	58.11.42	Διαφημιστικός χώρος σε βιβλία, ηλεκτρονικής μορφής
	58.11.50	Εκδόσεις βιβλίων με αμοιβή ή βάσει σύμβασης
	58.11.60	Υπηρεσίες χορήγησης αδειών για βιβλία
	58.13.10	Έντυπες εφημερίδες
	58.13.20	Επιγραμμικές εφημερίδες (on line-σε ηλεκτρονική μορφή)
	58.14.11	Έντυπα περιοδικά γενικού ενδιαφέροντος
	58.14.12	Έντυπα περιοδικά επιχειρηματικού, επαγγελματικού και ακαδημαϊκού περιεχομένου
	58.14.19	Άλλα έντυπα περιοδικά·κάθε είδους
	58.14.20	Επιγραμμικά περιοδικά κάθε είδους (on line-σε ηλεκτρονική μορφή)
	58.14.31	Διαφημιστικός χώρος σε περιοδικά, έντυπης μορφής
	58.14.32	Διαφημιστικός χώρος σε περιοδικά, ηλεκτρονικής μορφής
	58.14.40	Υπηρεσίες χορήγησης αδειών για περιοδικά κάθε είδους
	63.91.11	Υπηρεσίες πρακτορείων ειδήσεων προς εφημερίδες και περιοδικά
	74.30.11	Υπηρεσίες μετάφρασης

	18.14.10	Βιβλιοδετικές και συναφείς υπηρεσίες
	47.00.61	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου βιβλίων
	47.00.62	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου εφημερίδων και περιοδικών
	47.00.92	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου μεταχειρισμένων βιβλίων
ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ	90.03.11	Υπηρεσίες που παρέχονται από συγγραφείς, συνθέτες, γλύπτες και άλλους καλλιτέχνες, εκτός των καλλιτεχνών του θεάματος
	90.03.12	Πρωτότυπα έργα συγγραφέων, συνθετών και άλλων καλλιτεχνών, εκτός των καλλιτεχνών του θεάματος, των ζωγράφων, των γραφιστών και των γλυπτών
	90.03.13	Πρωτότυπα έργα ζωγράφων, γραφιστών και γλυπτών
	74.10.11	Υπηρεσίες σχεδιασμού εσωτερικών χώρων
	74.10.12	Υπηρεσίες βιομηχανικού σχεδιασμού
	74.10.19	Άλλες υπηρεσίες ειδικευμένου σχεδιασμού
	74.10.20	Πρωτότυπα σχέδια
	74.20.11	Φωτογραφικές πλάκες και φιλμ που έχουν εκτεθεί στο φως αλλά δεν έχουν εμφανιστεί
	74.20.12	Photographic plates and film, exposed and developed, for offset reproduction
	74.20.19	Φωτογραφικές πλάκες και φιλμ, που έχουν εκτεθεί στο φως και έχουν εμφανιστεί, για αναπαραγωγή offset
	74.20.21	Υπηρεσίες φωτογραφικών πορτραίτων
	74.20.22	Υπηρεσίες διαφημιστικών φωτογραφήσεων και σχετικές φωτογραφικές υπηρεσίες
	74.20.23	Υπηρεσίες φωτογράφισης και βιντεοσκόπησης εκδηλώσεων
	74.20.24	Υπηρεσίες αεροφωτογραφιών
	74.20.29	Άλλες εξειδικευμένες φωτογραφικές υπηρεσίες
	74.20.32	Υπηρεσίες αποκατάστασης και ρετουσαρίσματος φωτογραφιών
	85.52.13	Υπηρεσίες σχολών καλών τεχνών και διδασκάλων τεχνών
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	71.11.10	Σχέδια και σκαριφήματα για αρχιτεκτονικούς σκοπούς
	71.11.21	Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων για έργα κατασκευής κατοικιών
	71.11.22	Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων για έργα κατασκευής μη οικιστικών κτιρίων
	71.11.23	Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων ιστορικής αποκατάστασης
	71.11.24	Υπηρεσίες παροχής αρχιτεκτονικών συμβουλών
	71.11.31	Υπηρεσίες πολεοδομίας
	71.11.32	Υπηρεσίες αγροτικής χωροταξίας
	71.11.33	Υπηρεσίες γενικού σχεδιασμού εργοταξίου
	71.11.41	Υπηρεσίες αρχιτεκτονικής τοπίου
	71.11.42	Υπηρεσίες παροχής συμβουλών αρχιτεκτονικής τοπίου
ΤΕΧΝΕΣ ΤΟΥ ΘΕΑΜΑΤΟΣ	90.01.10	Υπηρεσίες καλλιτεχνών του θεάματος
	90.02.11	Υπηρεσίες παραγωγής και παρουσίασης καλλιτεχνικών εκδηλώσεων
	90.02.12	Υπηρεσίες προβολής και διοργάνωσης καλλιτεχνικών εκδηλώσεων

	90.02.19	Άλλες υπηρεσίες υποστηρικτικές των τεχνών του θεάματος
	90.04.10	Υπηρεσίες λειτουργίας καλλιτεχνικών εγκαταστάσεων
	85.52.11	Υπηρεσίες σχολών χορού και διδασκάλων χορού
	85.52.12	Υπηρεσίες μουσικών σχολών και διδασκάλων μουσικής
	79.90.39	Υπηρεσίες κρατήσεων για εισιτήρια εκδηλώσεων, υπηρεσίες ψυχαγωγίας και αναψυχής και άλλες υπηρεσίες κρατήσεων π.δ.κ.α.
	93.29.21	Υπηρεσίες θεαμάτων με πυροτεχνήματα και θεαμάτων «ήχος και φως»
ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΠΟΛΥΜΕΣΑ	59.11.11	Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών
	59.11.12	Υπηρεσίες παραγωγής ταινιών προώθησης ή διαφημιστικών ταινιών και βίντεο
	59.11.13	Άλλες υπηρεσίες παραγωγής τηλεοπτικού προγράμματος
	59.11.21	Πρωτότυπες κινηματογραφικές ταινίες, βίντεο και τηλεοπτικό πρόγραμμα
	59.11.22	Κινηματογραφικές ταινίες
	59.11.23	Ταινίες και βίντεο άλλου περιεχομένου σε δίσκο, ταινία ή άλλο φυσικό μέσο
	59.11.24	Τηλε-εκφορτώσεις ταινιών και άλλων βίντεο
	59.11.30	Πώληση διαφημιστικού χώρου ή χρόνου σε ταινίες, βίντεο και τηλεοπτικά προϊόντα
	59.12.11	Υπηρεσίες οπτικοακουστικής επιμέλειας
	59.12.12	Μεταβιβάσεις και αναπαραγωγή κύριων υπηρεσιών
	59.12.13	Υπηρεσίες χρωματικής διόρθωσης και ψηφιακής αποκατάστασης
	59.12.14	Υπηρεσίες οπτικών εφέ
	59.12.15	Υπηρεσίες κινουμένων σχεδίων (animation)
	59.12.16	Υπηρεσίες επιγραφής, τιτλισμού και υποτιτλισμού
	59.12.17	Υπηρεσίες ακουστικής επιμέλειας και σχεδίασης
	59.12.19	Άλλες υπηρεσίες συνοδευτικές της παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος (post production- μεταπαραγωγή)
	59.13.11	Υπηρεσίες χορήγησης αδειών για τα δικαιώματα κινηματογραφικών ταινιών και τα έσοδά τους
	59.13.12	Άλλες υπηρεσίες διανομής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος
	59.14.10	Υπηρεσίες προβολής κινηματογραφικών ταινιών
	58.21.10	Παιχνίδια υπολογιστή, συσκευασμένα
	58.21.20	Τηλε-εκφόρτωση παιχνιδιών υπολογιστή
	58.21.30	Παιχνίδια σε απευθείας σύνδεση
	58.21.40	Υπηρεσίες χορήγησης αδειών για τα δικαιώματα χρήσης παιχνιδιών υπολογιστή
	59.20.11	Υπηρεσίες ηχογράφησης
	59.20.12	Υπηρεσίες ζωντανής ηχογράφησης
	59.20.13	Πρωτότυπες ηχογραφήσεις
	59.20.21	Υπηρεσίες παραγωγής ραδιοφωνικού προγράμματος

	59.20.22	Πρωτότυπα ραδιοφωνικού προγράμματος
	59.20.31	Έντυπη μουσική
	59.20.32	Παρτιτούρες σε ηλεκτρονική μορφή
	59.20.33	Δίσκοι, ταινίες ή άλλα φυσικά μέσα μουσικής
	59.20.34	Άλλοι δίσκοι και ταινίες ήχου
	59.20.35	Τηλεεκφορτώσεις μουσικής
	59.20.40	Υπηρεσίες χορήγησης άδειας για τα δικαιώματα χρήσης ακουστικών πρωτοτύπων
	60.10.11	Υπηρεσίες ραδιοφωνικού προγραμματισμού και εκπομπών
	60.10.12	Πρωτότυπα ραδιοφωνικής εκπομπής
	60.10.20	Προγράμματα ραδιοφωνικού διαύλου (καναλιού)
	60.10.30	Χρόνος ραδιοφωνικής διαφήμισης
	60.20.11	Υπηρεσίες τηλεοπτικού προγράμματος και εκπομπής σε απευθείας σύνδεση, εκτός συνδρομητικών
	60.20.12	Άλλες υπηρεσίες τηλεοπτικού προγράμματος και εκπομπής σε απευθείας σύνδεση, εκτός συνδρομητικών
	60.20.13	Υπηρεσίες τηλεοπτικού συνδρομητικού προγράμματος και εκπομπής σε απευθείας σύνδεση
	60.20.14	Άλλες υπηρεσίες τηλεοπτικού συνδρομητικού προγράμματος και εκπομπής
	60.20.20	Πρωτότυπα τηλεοπτικών εκπομπών
	60.20.31	Προγράμματα τηλεοπτικού καναλιού, εκτός της συνδρομητικής τηλεόρασης
	60.20.32	Προγράμματα συνδρομητικών τηλεοπτικών διαύλων (καναλιών)
	60.20.40	Τηλεοπτικός διαφημιστικός χρόνος
	63.91.12	Υπηρεσίες πρακτορείων ειδήσεων προς οπτικοακουστικά μέσα
	47.00.64	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου εγγραφών μουσικής και βίντεο
	77.22.10	Υπηρεσίες ενοικίασης βιντεοταινιών και δίσκων
	62.01.21	Πρωτότυπα λογισμικού παιχνιδιών ηλεκτρονικού υπολογιστή
ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ	73.11.11	Υπηρεσίες πλήρους διαφήμισης
	73.11.13	Υπηρεσίες διαφημιστικού σχεδιασμού και εννοιολογικής ανάπτυξης
ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΓΙΑ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ	74.30.12	Υπηρεσίες διερμηνείας
	74.90.20	Άλλες επαγγελματικές, τεχνικές και επιχειρηματικές υπηρεσίες π.δ.κ.α.
	84.11.1	Γενικές δημόσιες υπηρεσίες (συνολικά)
	84.12.14	Διοικητικές ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές υπηρεσίες
	85.52.19	Άλλες υπηρεσίες πολιτιστικής εκπαίδευσης
	94.99.16	Υπηρεσίες παρεχόμενες από πολιτιστικές και ψυχαγωγικές ενώσεις

Πηγή: *ESSnet-Culture Final Report– Guide to Culture Statistics 2018* (προσαρμογή της μελέτης).

Παράρτημα 5 Ταξινόμηση ISCO

ΚΩΔΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
---------	-----------

1222	Διευθυντές διαφήμισης και δημοσίων σχέσεων
1349	Διευθυντές επιχειρήσεων παροχής επαγγελματικών υπηρεσιών π.δ.κ.α.
1431	Διευθυντές αθλητικών κέντρων, κέντρων αναψυχής και πολιτιστικών κέντρων
2161	Αρχιτέκτονες κτιρίων
2162	Αρχιτέκτονες τοπίου
2163	Σχεδιαστές προϊόντων και ενδυμάτων
2164	Πολεοδόμοι και συγκοινωνιολόγοι
2166	Γραφίστες και σχεδιαστές πολυμέσων
2310	Διδακτικό προσωπικό ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων
2320	Καθηγητές επαγγελματικής εκπαίδευσης
2330	Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
2341	Δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
2354	Άλλοι καθηγητές μουσικής, εκτός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων
2355	Άλλοι καθηγητές καλλιτεχνικών, εκτός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων
2513	Σχεδιαστές διαδικτύου και πολυμέσων
2621	Αρχειοφύλακες και έφοροι αρχαιοτήτων, μουσείων και αιθουσών έργων τέχνης
2622	Βιβλιοθηκονόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα στον τομέα της τεκμηρίωσης και της πληροφόρησης
2632	Κοινωνιολόγοι, ανθρωπολόγοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2633	Φιλόσοφοι, ιστορικοί και πολιτικοί επιστήμονες
2641	Συγγραφείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2642	Δημοσιογράφοι
2643	Μεταφραστές, διερμηνείς και άλλοι γλωσσολόγοι
2651	Εικαστικοί καλλιτέχνες
2652	Μουσικοί, τραγουδιστές και συνθέτες
2653	Χορευτές και χορογράφοι
2654	Σκηνοθέτες κινηματογράφου, θεάτρου και συναφείς διευθυντές και παραγωγοί
2655	Ηθοποιοί
2656	Παρουσιαστές ραδιοφώνου, τηλεόρασης και άλλων μέσων μαζικής επικοινωνίας
2659	Καλλιτέχνες εν γένει π.δ.κ.α.
3339	Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις π.δ.κ.α.
3431	Φωτογράφοι
3432	Διακοσμητές και σχεδιαστές εσωτερικών χώρων
3433	Τεχνικοί γκαλερί, μουσείων και βιβλιοθηκών
3435	Άλλοι βοηθοί επαγγελματιών του καλλιτεχνικού και πολιτιστικού τομέα
3521	Τεχνικοί εκπομπών ραδιοφώνου και τηλεόρασης και οπτικοακουστικών μέσων
3522	Τεχνικοί μηχανικοί τηλεπικοινωνιών
4411	Υπάλληλοι βιβλιοθηκών
5113	Ξεναγοί
7312	Κατασκευαστές και χορδιστές μουσικών οργάνων
7313	Κοσμηματοποιοί και τεχνίτες πολύτιμων μετάλλων
7314	Αγγειοπλάστες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
7315	Τεχνίτες, κόπτες, λειαντές και φινιριστές γυαλιού
7316	Επιγραφοποιοί, ζωγράφοι διακοσμήσεων, και χαράκτες
7317	Χειροτέχνες ξύλου, καλαθοπλεκτικής και συναφών υλικών
7318	Χειροτέχνες υφάσματος, δέρματος και συναφών υλικών
7319	Χειροτέχνες π.δ.κ.α.
7522	Επιπλοποιοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα

Πηγή: Προσαρμογή από ESSnet-Culture Rinal Report (2012).

Παράρτημα 6 Βασικό μοντέλο για τη μέτρηση της οικονομικής συνεισφοράς των πολιτιστικών βιομηχανιών

ΔΕΙΚΤΗΣ	ΜΕΤΡΟ	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΑΦΕΙΑ, ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ
Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία/ΑΕΠ πολιτιστικών βιομηχανιών ή υποτομέων	Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση της οικονομικής αξίας και του επιπέδου δραστηριότητας στις πολιτιστικές βιομηχανίες, τη σημασία των πολιτιστικών βιομηχανιών στην παραγωγή οικονομικών μακροσυγκεντρωτικών μεγεθών· τον προσδιορισμό του τύπου σχέσης μεταξύ πολιτιστικών βιομηχανιών και του μοντέλου ανάπτυξης της συνολικής οικονομίας και των πολιτιστικών βιομηχανιών (π.χ. μοντέλο ανάπτυξης, μοντέλο πρόνοιας κ.λπ.)· και για τον εντοπισμό των διάρθρωτικών αλλαγών στην οικονομία προς τη δημιουργική οικονομία.
	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία/ΑΕΠ των πολιτιστικών βιομηχανιών σε σχετικούς όρους	
	Κατανομή της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας/ΑΕΠ ανά υπο-τομείς	
Κύκλου εργασιών	Κύκλος εργασιών πολιτιστικών βιομηχανιών ή υποτομέων	
	Κύκλος εργασιών των πολιτιστικών βιομηχανιών σε σχετικούς όρους	
	Κατανομή του κύκλου εργασιών από τους υπο-τομείς των πολιτιστικών βιομηχανιών	
Απασχόληση	Συμβολή της απασχόλησης των πολιτιστικών βιομηχανιών στη συνολική απασχόληση	Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση της σημασίας της πολιτιστικής απασχόλησης στη συνολική απασχόληση, το δυναμικό για τη δημιουργία θέσεων εργασίας κ.λπ.
	Κατανομή της απασχόλησης στους υποτομείς των πολιτιστικών βιομηχανιών	
	Όγκος και μερίδιο της αυτοαπασχόλησης	
	Παραγωγικότητα της εργασίας στις πολιτιστικές βιομηχανίες	
Επιχειρηματική δραστηριότητα	Απόθεμα επιχειρήσεων	Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ένδειξη της πολιτιστικής πολυμορφίας και του επιπέδου προμήθειας πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών· Οι δείκτες εκκίνησης και θνησιμότητας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μέτρηση της αναταραχής στον κύκλο ζωής των επιχειρήσεων, τη ληκτότητα του υποτομέα· για τη μοντελοποίηση των προγραμμάτων στήριξης των πολιτιστικών βιομηχανιών· για την ένδειξη της διάρθρωσης των επιχειρήσεων, της συγκέντρωσης ή της διαφοροποίησης· και για την ανάλυση της ομοιότητας και των διαφορών μεταξύ των πολιτιστικών βιομηχανιών και της υπόλοιπης οικονομίας κ.λπ.
	Κατανομή των επιχειρήσεων κατά επιμέρους τομείς	
	Νεοσύστατες επιχειρήσεις	
	Επιχειρηματική θνησιμότητα	
	Κατανομή των νεοσύστατων επιχειρήσεων ανά υπο-τομέα	
	Κατανομή της θνησιμότητας των επιχειρήσεων	

Πηγή: Unesco 2009.

Παράρτημα 7 Πρόταση του ΟΟΣΑ για το πλαίσιο πολιτιστικού δορυφορικού λογαριασμού

LAYER I	ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ: ΧΡΗΜΑΤΟΡΟΕΣ
---------	---

	ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ
	Μέγεθος του τομέα του πολιτισμού (οικονομικός αντίκτυπος)	Αξία της καταναλωτικής ζήτησης για αγαθά/υπηρεσίες πολιτισμού
	Αξία των κρατικών δαπανών για τον πολιτισμό	Αξία του πολιτισμού-τουρισμού
	Αξία του διεθνούς εμπορίου πολιτιστικών αγαθών/υπηρεσιών	
	Αξία της στήριξης του ιδιωτικού τομέα	
LAYER II	ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΞΟΔΟΥ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ	
	ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ
	Αριθμός πολιτιστικών οργανισμών και επιχειρήσεων	Αριθμός καταναλωτών
	Αλλαγές υποδομής (συγχωνεύσεις/γεννήσεις/θάνατοι)	Ποσοστά συμμετοχής και συμμετοχής
	Παραγόμενη παραγωγή όγκου	
	Μέγεθος της δύναμης απασχόλησης πολιτισμού	
	Μέγεθος εθελοντισμού	
LAYER III	ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΥ	
	ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ
	Παραγωγή όγκου ανά τύπο προϊόντος (περιεχόμενο, γλώσσα κ.λπ.)	Καταναλωτικές δαπάνες κατά δημογραφική μεταβλητή
	Απασχόληση κατά επάγγελμα	Ποσοστά συμμετοχής ανά δημογραφική μεταβλητή
	Απασχόληση ανά είδος (πλήρους/μερικής απασχόλησης/αυτοαπασχολούμενος)	
	Παραγωγή κατά εμπορική κατηγορία, γλώσσα	
LAYER IV	ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΗ ΑΝΑΛΥΣΗ:ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	
	ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ
	Ανάλυση οικονομικών επιπτώσεων	Απόθεμα δυνητικών πελατών
	Ανάλυση της αγοράς εργασίας	Προσωπικό εισόδημα των καταναλωτών, αποταμιεύσεις, δαπάνες
	Χρηματοοικονομική ανάλυση	
	Ανάλυση κοινωνικών επιπτώσεων	
	Ανάλυση κρατικών δαπανών	
	Επαρχιακά προφίλ	
	Τομεακή ανάλυση	
	Ιδιοκτησία (μερίδιο αγοράς ξένου ελέγχου)	
	Ταυτότητα (μερίδιο αγοράς εγχώριου περιεχομένου)	
	Συγκέντρωση (μερίδιο αγοράς μεγάλων εταιρειών)	
	Λειτουργία παραγωγής ή κόστους (εισορές)	
	Επένδυση	
LAYER V	ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	
	Τεχνικά έγγραφα (έννοιες, μεθοδολογίες κ.λπ.)	
	Ζητήματα πολιτικής	
	Ανάγκες δεδομένων	
	Κενά δεδομένων	
	Επαφές	
	Ερωτηματολόγια ερευνών	
	Στρατηγικά σχέδια	

Πηγή: Oecd, 2007, προσαρμογή από τη συγγραφέα.

Παράρτημα 8 Βασικό μοντέλο πολλαπλασιαστικών συντελεστών για τις πολλαπλασιαστικές βιομηχανίες.

Συντελεστής	Μέτρο	Περιγραφή
Πολλαπλασιαστής παραγωγής	Αναλογία μεταβολής στην παραγωγή/παραγωγή όλων των βιομηχανιών που προκαλούνται από €1 αύξηση της παραγωγής/παραγωγή CI	Η σχέση μεταξύ της αρχικής αύξησης της παραγωγής/παραγωγή που απαιτείται από την CI και της συνολικής αύξησης της παραγωγής από όλες τις βιομηχανίες (σε νομισματική μονάδα)
Πολλαπλασιαστής απασχόλησης	Αριθμός ισοδύναμων προσώπων (ΙΠΑ) πλήρους απασχόλησης που απασχολούνται στη συνολική οικονομία λόγω της παραγωγής CI (ανά €1.000.000)	Ο αριθμός των επιπλέον ατόμων που απασχολούνται (ισοδύναμο πλήρους χρόνου) για μια αρχική δαπάνη παραγωγής από CI (σε αριθμό ατόμων)
πολλαπλασιαστής προστιθέμενης αξίας	Λόγος μεταβολής της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας όλων των βιομηχανιών που προκλήθηκαν από €1 αύξηση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των CI	Η σχέση μεταξύ της αρχικής αύξησης της ακαθάριστης αξίας παραγωγής από την CI και της συνολικής αύξησης της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας από όλες τις βιομηχανίες (σε νομισματική μονάδα)
Πολλαπλασιαστής φορολογικών εσόδων	Αναλογία της μεταβολής των φορολογικών εσόδων όλων των βιομηχανιών που προκλήθηκαν από €1 αύξηση των δαπανών CI	Η σχέση μεταξύ της κατανάλωσης CI και των νέων φορολογικών εσόδων

Πηγή:UNESCO, 2012, τροποποιημένο από τη συγγραφέα.

Παράρτημα 9 Έργα πολιτισμού στην περιφέρεια Πελοποννήσου την περίοδο 2007-2013

ΤΙΤΛΟΣ ΕΠ	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΠΔΕ
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	2.861.864
Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση	Η ΟΠΕΡΑ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΑ ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΑΠ 1	2.465.983
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ, ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	2.352.703
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ	2.029.245
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΝΕΟΥ ΣΤΕΓΑΣΤΡΟΥ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΡΟΣ ΣΤΟΝ ΑΝΩ ΕΓΚΛΙΑΝΟ Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1.927.753
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΒΡΑΧΩΔΩΝ ΠΡΑΝΩΝ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΚΟΡΩΝΗΣ, ΔΗΜΟΥ ΠΥΛΟΥ - ΝΕΣΤΟΡΟΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.808.904
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΟΡΓΑΝΩΣΗ, ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΓΕΡΑΚΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.	1.790.206
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΥΣΤΡΑ	1.711.672
Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής	ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2013	1.695.261
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΜΕΓΑΡΟ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	1.603.789

Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΣΤΡΟΥ ΒΑΤΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΥ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	1.601.768
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΒΟΥΛΚΑΝΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΗΣ, Π.Ε. ΜΕΣΣΗΝΗΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.474.989
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΝΙΟΚΑΣΤΡΟ ΠΥΛΟΥ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ Ι. Ν. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ	1.386.635
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΤΡΟΥΠΑΚΗΔΩΝ-ΜΟΥΡΤΖΙΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΑΜΥΛΗ, ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ (Β' ΦΑΣΗ)	1.378.085
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΟΔΗΓΗΤΡΙΑΣ Η ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ, ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, Δ. ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, Π.Ε. ΛΑΚΩΝΙΑΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.313.174
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΣΤΡΟΥ ΚΑΡΥΤΑΙΝΑΣ (ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ, ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ-ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ, ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΟΙΚΙΑΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΜΑΤΖΟΥΡΑΝΟΓΙΑΝΝΗ, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΥΡΓΟΥ ΛΕΒΕΝΤΑΙΝΑΣ)	1.299.994
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΜΟΝΙΜΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ	1.182.113
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗΣ ΠΤΕΡΥΓΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΑΡΕΙΑΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ, Π.Ε. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ	1.161.183
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ, ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΠΑΡΤΗΣ	1.155.733
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΥΤΙΚΗΣ ΠΤΕΡΥΓΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΤΙΚΟΥ Ι.Μ. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ (ΑΝΔΡΟΜΟΝΑΣΤΗΡΟ)"	1.149.975
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΠΤΕΡΥΓΑΣ ΚΕΛΙΩΝ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ ΖΑΧΟΛΗΣ, ΔΗΜΟΥ ΞΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ - ΕΥΡΩΣΤΙΝΗ, ΠΕ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1.142.025
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΕΓΕΑΣ	1.136.235
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΥΛΟΥ, ΔΗΜΟΥ ΠΥΛΟΥ - ΝΕΣΤΟΡΟΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	1.045.181
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ	1.004.718
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΝΑΔΕΙΞΗ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΡΟΣΒΑΣΕΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ, ΔΗΜΟΥ ΑΡΓΟΥΣ, Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	942.162
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΣΙΝΗ - ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΣΙΝΗΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΣΤΡΑΚΙ	930.238
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΤΙΡΥΝΣ-ΑΝΩ ΑΚΡΟΠΟΛΗ-ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ: ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΛΗΜΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟΙΧΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΣΚΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΟΧΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΩ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΤΙΡΥΝΘΑΣ	899.518
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΒΟΙΩΝ	885.766
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΠΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΠΟΛΗ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ	870.352
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΜΙΔΕΑ-ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟΥ, ΔΥΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΟΥ ΣΚΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΟΧΥΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΠΡΑΝΩΝ ΤΟΥ ΛΟΦΟΥ ΤΗΣ ΜΥΚΗΝΑΙΚΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ	800.000
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΤΙΡΙΑΚΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ Ι.Μ. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ (ΑΝΔΡΟΜΟΝΑΣΤΗΡΟ)	799.286
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΚΑΣΤΡΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ	750.641
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΑΛΛΗΛΟΔΙΑΚΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ	746.756
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΡΓΟΥΣ	729.997
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος -	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΑΚΡΟΝΑΥΠΛΙΑΣ ΣΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟ, Δ.	676.901

Ιόνιοι Νήσοι	ΝΑΥΠΛΙΟΥ, Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΟΥ (ΦΡΑΓΚΙΚΟΥ) ΠΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΕΙΓΟΥΣΕΣ ΣΤΕΡΕΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΝΗΣ ΑΝΩ ΠΕΙΡΗΝΗΣ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΑΚΡΟΚΟΡΙΝΘΟΥ, ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ, Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	649.998
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΚΑΣΤΡΩΝ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ, ΑΡΚΑΔΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	644.798
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΝΑΠΛΑΣΗ - ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ Α) ΜΑΡΤΥΡΑ ΛΕΩΝΙΔΗ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΛΙΜΑΝΙ ΛΕΧΑΙΟΥ, Β) Β' ΚΡΑΝΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ "ΚΡΑΝΕΙΟ" ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ	599.993
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ	575.209
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΒΡΑΧΟΥ ΝΕΜΕΑΣ, ΔΗΜΟΥ ΝΕΜΕΑΣ, Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	574.817
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΗΡΑΙΟΥ ΠΕΡΑΧΩΡΑΣ	559.698
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΕΙΧΩΝ ΚΑΣΤΡΟΥ ΑΝΔΡΟΥΣΑΣ	549.914
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΑΓΙΟΝΟΡΙΟΥ ΔΗΜΟΥ ΤΕΝΕΑΣ, ΝΟΜΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	519.675
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΑΠΟΚΑΛΥΦΘΕΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΙΣΤΟ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ	511.813
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ	487.981
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΥΡΓΟΥ ΔΟΥΡΑΚΗ ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ	486.628
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΗΝ ΟΧΙΑ ΜΕΣΑ ΜΑΝΗΣ, ΝΟΜΟΥ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	481.239
Ψηφιακή Σύγκλιση	ΤΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΊΔΡΥΜΑ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ	459.153
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΡΟΣ ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΤΟΥ ΑΝΩ ΕΓΚΛΙΑΝΟΥ, Δ.Δ. ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	449.929
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΩ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ	448.073
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΖΩΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ ΒΕΛΑΝΙΔΙΑΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	437.511
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΝΑΩΝ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΜΥΡΤΙΔΙΩΤΙΣΣΑΣ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΩ ΠΟΛΗ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ	428.098
Ψηφιακή Σύγκλιση	ΨΗΦΙΑΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ: ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΡΟΒΟΛΗΣ, ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ (ΑΡΧ. ΧΩΡΟΣ ΜΥΚΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΙΡΥΝΘΑΣ) ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ	418.077
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΣΤΟ ΣΤΕΙΡΙ, ΚΟΡΦΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΟΛΥΓΕΙΑΣ, Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	417.537
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΣΤΟ ΣΚΟΥΤΑΡΙ ΓΥΘΕΙΟΥ Π.Ε. ΛΑΚΩΝΙΑΣ	389.196
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ 2012	370.000
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΤΑΙΝΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	355.000
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	352.346
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ, ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ, ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ	349.784

Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΟΥ ΤΟΥ Ι.Ν. ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΣΤΗΝ ΤΡΙΠΟΛΗ	348.721
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΕΠΕΙΓΟΥΣΕΣ ΣΤΕΡΕΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟΝ Ι.Ν. ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΣΤΑ ΠΙΣΣΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ - ΑΓ. ΘΕΟΔΩΡΩΝ Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	339.999
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΗ ΜΕΣΟΡΟΥΓΑ ΑΛΛΑΓΟΝΙΑΣ	339.812
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΦΑΡΑΚΛΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΟΙΩΝ ΛΑΚΩΝΙΑΣ (ΑΪ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ, ΑΓ. ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗ, ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΩΝ, ΠΙΣΩ ΑΪ ΓΙΩΡΓΗΣ) ΔΗΜΟΥ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, Π.Ε. ΛΑΚΩΝΙΑΣ	331.445
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΤΟ ΑΡΚΟΥΔΟΡΕΜΑ, ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΠΟΛΗΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	330.000
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΓΛΥΠΤΟΥ ΔΙΑΚΟΣΜΟΥ Ι.Ν. ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΟ ΚΑΜΠΙΝΑΡΙ ΠΛΑΤΣΑΣ	327.442
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΠΗΛΑΙΟ ΦΡΑΓΧΘΙ, ΔΗΜΟΥ ΕΡΜΙΟΝΙΔΑΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ: ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΥΤΟΥ ΧΩΡΟΥ	295.000
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΡΜΙΟΝΗ, Ν.ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	269.964
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΤΗ ΘΩΚΝΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	263.319
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΤΕΡΕΩΣΗ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΤΟ ΡΟΙΝΟ, ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΠΟΛΗΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	256.960
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ Ι.Ν. ΠΑΜΜΕΓΙΣΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΗ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΟ ΣΤΕΦΑΝΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	240.909
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΠΑΛΑΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗ) ΤΕΓΓΕΑΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	227.924
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΗ ΝΕΜΕΑ, Ν.ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	199.994
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗ ΛΑΓΚΑΔΑ	197.716
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΦΥΛΑΞΗ - ΑΝΑΔΕΙΞΗ - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ - ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ - ΑΡΚΑΔΙΑΣ	182.081
Ψηφιακή Σύγκλιση	ΨΗΦΙΑΚΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΥΛΙΑΣ	170.970
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ	169.391
Ψηφιακή Σύγκλιση	ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΗΣ	145.548
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΚΑΙ ΦΩΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΧΡΥΣΑΦΙΤΙΣΣΑΣ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ	141.740
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΕΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΕΣΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΗΝ ΑΖ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	125.555
Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΠΙΒΛΕΨΗ - ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ - ΕΛΕΓΧΟ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΕΝΤΑΓΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΕΠΑΝ ΙΙ	113.127
Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησος - Ιόνιοι Νήσοι	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	104.578
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ 5Η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	99.225
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ- ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟ ΤΑΜΕΙΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΈΡΓΩΝ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	99.225

Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ- ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΔΗ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	96.390
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΑΝΑΔΕΙΞΗ – ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ – ΦΥΛΑΞΗ – ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	90.435
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΕΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΕΣΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ – 22Η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ	88.247
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΕΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΕΣΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΗΝ ΛΘ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	86.138
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΕΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΕΣΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΗΝ Ε' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	75.600
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΕΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΕΣΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΣΤΗ ΕΠΙΜΑΣ , ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	26.691
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΟΙΚΙΣΜΟ ΜΟΥΧΛΙΟΥ ΑΡΚΑΔΙΑΣ - ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	14.066
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ- ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ 26Η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	13.230

Παράρτημα 10 Στατιστική ταξινόμηση οικονομικών δραστηριοτήτων σε 67 κλάδους.

		ΠΡΟΪΟΝΤΑ (CPA*64)
1	CPA_A01	Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες
2	CPA_A02	Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες
3	CPA_A03	Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλιέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες
4	CPA_B	Ορυχεία και λατομεία
5	CPA_C10-C12	Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού
6	CPA_C13-C15	Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα
7	CPA_C16	Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής
8	CPA_C17	Χαρτί και προϊόντα από χαρτί
9	CPA_C18	Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων
10	CPA_C19	Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου
11	CPA_C20	Χημικές ουσίες και προϊόντα
12	CPA_C21	Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα
13	CPA_C22	Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες
14	CPA_C23	Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα
15	CPA_C24	Βασικά μέταλλα
16	CPA_C25	Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού
17	CPA_C26	Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα
18	CPA_C27	Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός
19	CPA_C28	Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.
20	CPA_C29	Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα
21	CPA_C30	Άλλος εξοπλισμός μεταφορών

22	CPA_C31_C32	Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης
23	CPA_C33	Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού
24	CPA_D35	Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός
25	CPA_E36	Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού
26	CPA_E37-E39	Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων· λυματολάσπη· υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων· ανάκτηση υλικών· υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων
27	CPA_F	Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες
28	CPA_G45	Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών
29	CPA_G46	Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών
30	CPA_G47	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών
31	CPA_H49	Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών
32	CPA_H50	Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών
33	CPA_H51	Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών
34	CPA_H52	Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες
35	CPA_H53	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες
36	CPA_I	Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης
37	CPA_J58	Εκδοτικές υπηρεσίες
38	CPA_J59_J60	Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών
39	CPA_J61	Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών

40	CPA_J62_J63	Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας
41	CPA_K64	Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία
42	CPA_K65	Ασφαλιστικά, ανασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
43	CPA_K66	Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες
44	CPA_L68B	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια
45	CPA_L68A	Τεκμαρτά ενοίκια
46	CPA_M69_M70	Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες· υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών· υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης
47	CPA_M71	Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων
48	CPA_M72	Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης
49	CPA_M73	Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς
50	CPA_M74_M75	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες
51	CPA_N77	Υπηρεσίες ενοικίασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης
52	CPA_N78	Υπηρεσίες απασχόλησης
53	CPA_N79	Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες
54	CPA_N80-N82	Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις
55	CPA_O84	Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης
56	CPA_P85	Υπηρεσίες εκπαίδευσης

57	CPA_Q86	Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας
58	CPA_Q87_Q88	Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον· υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος
59	CPA_R90	Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης
60	CPA_R91	Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες
61	CPA_R92	Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων
62	CPA_R93	Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας
63	CPA_S94	Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις
64	CPA_S95	Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης
65	CPA_S96	Άλλες προσωπικές υπηρεσίες
66	CPA_T	Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ιδία χρήση
67	CPA_U	Υπηρεσίες παρεχόμενες από ετερόδικους οργανισμούς και φορείς

Παράρτημα 11 Η αντίστροφη Μήτρα Leontief $L=[I-A]^{-1}$ matrix - Type I Leontief inverse

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	
01	1.1535	0.0578	0.0043	0.0002	0.2284	0.0112	0.0029	0.0028	0.0024	0.0009	0.0012	0.0014	0.0047	0.0015	0.0012	0.0017	0.0002	0.0009	0.0009	0.0003	0.0002	0.0027	0.0023	0.0007	0.0027	0.0025	0.0017	0.0010	0.0082	0.0016	0.0019	0.0080
02	0.0001	1.0621	0.0001	0.0004	0.0007	0.0001	0.0189	0.0003	0.0004	0.0002	0.0005	0.0001	0.0004	0.0004	0.0003	0.0004	0.0000	0.0002	0.0002	0.0001	0.0000	0.0015	0.0006	0.0002	0.0030	0.0001	0.0003	0.0000	0.0001	0.0000	0.0001	0.0001
03	0.0001	0.0000	1.0695	0.0000	0.0021	0.0000	0.0001	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0002	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0001	0.0001	0.0000	0.0002	
04	0.0355	0.0236	0.0356	1.0057	0.0202	0.0053	0.0168	0.0142	0.0155	0.5357	0.0289	0.0059	0.0218	0.1089	0.0424	0.0251	0.0013	0.0128	0.0091	0.0024	0.0012	0.0081	0.0175	0.1572	0.0410	0.0244	0.0334	0.0101	0.0213	0.0126	0.0375	0.0487
05	0.0598	0.0080	0.0076	0.0001	1.0774	0.0020	0.0012	0.0032	0.0019	0.0005	0.0015	0.0016	0.0026	0.0009	0.0006	0.0009	0.0002	0.0005	0.0006	0.0002	0.0004	0.0014	0.0021	0.0005	0.0008	0.0004	0.0013	0.0008	0.0036	0.0021	0.0018	0.0242
06	0.0027	0.0017	0.0288	0.0002	0.0050	1.0704	0.0048	0.0076	0.0059	0.0013	0.0017	0.0021	0.0087	0.0036	0.0026	0.0039	0.0004	0.0019	0.0013	0.0008	0.0002	0.0090	0.0051	0.0016	0.0015	0.0032	0.0035	0.0058	0.0141	0.0092	0.0021	0.0023
07	0.0008	0.0004	0.0061	0.0003	0.0059	0.0018	1.3835	0.0034	0.0035	0.0004	0.0026	0.0026	0.0040	0.0048	0.0026	0.0056	0.0005	0.0025	0.0022	0.0012	0.0003	0.0959	0.0067	0.0021	0.0030	0.0008	0.0082	0.0004	0.0016	0.0007	0.0016	0.0008
08	0.0018	0.0011	0.0050	0.0004	0.0056	0.0020	0.0106	1.3194	0.3474	0.0011	0.0043	0.0036	0.0142	0.0040	0.0018	0.0023	0.0003	0.0033	0.0013	0.0006	0.0002	0.0023	0.0030	0.0015	0.0026	0.0009	0.0044	0.0041	0.0099	0.0063	0.0041	0.0031
09	0.0002	0.0001	0.0001	0.0001	0.0016	0.0003	0.0003	0.0008	1.0058	0.0001	0.0006	0.0009	0.0006	0.0007	0.0004	0.0004	0.0001	0.0002	0.0002	0.0002	0.0001	0.0002	0.0005	0.0007	0.0016	0.0004	0.0013	0.0003	0.0004	0.0003	0.0024	0.0011
10	0.0651	0.0439	0.0700	0.0051	0.0330	0.0069	0.0263	0.0194	0.0211	1.0698	0.0455	0.0079	0.0315	0.0405	0.0313	0.0271	0.0017	0.0125	0.0095	0.0032	0.0019	0.0110	0.0224	0.0985	0.0361	0.0252	0.0246	0.0160	0.0333	0.0213	0.0628	0.0922
11	0.0350	0.0262	0.0020	0.0006	0.0175	0.0157	0.0119	0.0238	0.0400	0.0030	1.0309	0.0121	0.2246	0.0143	0.0116	0.0248	0.0016	0.0135	0.0074	0.0020	0.0004	0.0115	0.0153	0.0020	0.0076	0.0072	0.0128	0.0074	0.0178	0.0089	0.0090	0.0056
12	0.0032	0.0022	0.0004	0.0000	0.0014	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0000	0.0009	1.0127	0.0003	0.0000	0.0000	0.0001	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0001	0.0000	0.0001	0.0009	0.0001	0.0001	0.0003	0.0001	0.0001	0.0003
13	0.0065	0.0040	0.0031	0.0007	0.0128	0.0048	0.0152	0.0140	0.0175	0.0044	0.0034	0.0064	1.0283	0.0088	0.0072	0.0149	0.0028	0.0082	0.0101	0.0029	0.0006	0.0100	0.0115	0.0043	0.0053	0.0028	0.0192	0.0252	0.0568	0.0276	0.0236	0.0064
14	0.0009	0.0005	0.0004	0.0010	0.0032	0.0007	0.0017	0.0032	0.0014	0.0009	0.0021	0.0021	0.0038	1.1233	0.0023	0.0029	0.0004	0.0084	0.0026	0.0008	0.0002	0.0025	0.0047	0.0014	0.0014	0.0008	0.1168	0.0013	0.0036	0.0017	0.0106	0.0017
15	0.0036	0.0043	0.0026	0.0013	0.0121	0.0061	0.0158	0.0077	0.0143	0.0018	0.0049	0.0054	0.0179	0.0118	1.2854	0.2531	0.0064	0.2337	0.0807	0.0186	0.0034	0.0437	0.1012	0.0056	0.0079	0.0406	0.1008	0.0045	0.0128	0.0058	0.0139	0.0056
16	0.0036	0.0120	0.0019	0.0039	0.0193	0.0077	0.0157	0.0128	0.0119	0.0030	0.0073	0.0087	0.0333	0.0123	0.0136	1.0604	0.0051	0.0269	0.0223	0.0072	0.0024	0.0150	0.0487	0.0074	0.0097	0.0032	0.1313	0.0028	0.0075	0.0034	0.0146	0.0069
17	0.0015	0.0009	0.0008	0.0002	0.0036	0.0016	0.0043	0.0039	0.0067	0.0011	0.0013	0.0013	0.0038	0.0090	0.0055	0.0063	1.0213	0.0036	0.0039	0.0121	0.0002	0.0029	0.0138	0.0083	0.0243	0.0032	0.0057	0.0041	0.0079	0.0062	0.0243	0.0020
18	0.0018	0.0011	0.0010	0.0003	0.0031	0.0013	0.0037	0.0033	0.0048	0.0015	0.0011	0.0013	0.0032	0.0053	0.0037	0.0061	0.0075	1.0226	0.0056	0.0050	0.0002	0.0022	0.0082	0.0047	0.0123	0.0156	0.0200	0.0070	0.0159	0.0111	0.0071	0.0023
19	0.0008	0.0004	0.0004	0.0010	0.0036	0.0012	0.0025	0.0027	0.0044	0.0009	0.0014	0.0016	0.0031	0.0061	0.0040	0.0075	0.0003	0.0049	1.0102	0.0009	0.0002	0.0014	0.0079	0.0053	0.0138	0.0018	0.0076	0.0005	0.0011	0.0006	0.0055	0.0010
20	0.0001	0.0001	0.0001	0.0003	0.0003	0.0001	0.0005	0.0002	0.0004	0.0002	0.0001	0.0002	0.0003	0.0011	0.0003	0.0007	0.0001	0.0003	0.0004	1.0033	0.0000	0.0002	0.0012	0.0002	0.0018	0.0030	0.0004	0.0003	0.0004	0.0003	0.0027	0.0006
21	0.0002	0.0001	0.0003	0.0003	0.0005	0.0002	0.0004	0.0008	0.0003	0.0002	0.0002	0.0005	0.0008	0.0006	0.0007	0.0002	0.0003	0.0003	0.0003	0.0001	1.0023	0.0008	0.0113	0.0001	0.0002	0.0006	0.0004	0.0003	0.0002	0.0037	0.0019	0.0109
22	0.0007	0.0002	0.0001	0.0001	0.0005	0.0005	0.0013	0.0003	0.0006	0.0001	0.0001	0.0004	0.0005	0.0006	0.0006	0.0016	0.0001	0.0003	0.0003	0.0001	0.0001	1.0043	0.0010	0.0006	0.0011	0.0024	0.0008	0.0002	0.0004	0.0003	0.0009	0.0009
23	0.0145	0.0074	0.0151	0.0008	0.0073	0.0011	0.0015	0.0018	0.0022	0.0009	0.0013	0.0018	0.0020	0.0025	0.0018	0.0036	0.0004	0.0017	0.0044	0.0011	0.0007	0.0010	1.0218	0.0014	0.0032	0.0123	0.0146	0.0021	0.0033	0.0027	0.0151	0.0168
24	0.0239	0.0132	0.0037	0.0028	0.0263	0.0146	0.0278	0.0073	0.0073	0.0075	0.0104	0.0097	0.0383	0.0616	0.0297	0.0535	0.0024	0.0268	0.0153	0.0043	0.0019	0.0155	0.0298	1.0550	0.2198	0.1065	0.0256	0.0147	0.0148	0.0120	0.0177	0.0188
25	0.0136	0.0069	0.0002	0.0001	0.0043	0.0004	0.0006	0.0005	0.0009	0.0002	0.0002	0.0004	0.0006	0.0008	0.0007	0.0008	0.0001	0.0004	0.0003	0.0001	0.0001	0.0003	0.0011	0.0002	1.0305	0.0073	0.0008	0.0003	0.0005	0.0004	0.0006	0.0019
26	0.0013	0.0008	0.0009	0.0003	0.0020	0.0006	0.0020	0.0018	0.0022	0.0012	0.0006	0.0031	0.0016	0.0014	0.0012	0.0015	0.0003	0.0010	0.0006	0.0003	0.0001	0.0009	0.0014	0.0009	0.0030	1.0450	0.0034	0.0137	0.0103	0.0146	0.0024	0.0037
27	0.0034	0.0025	0.0018	0.0013	0.0032	0.0010	0.0029	0.0027	0.0030	0.0020	0.0011	0.0018	0.0026	0.0047	0.0021	0.0024	0.0003	0.0015	0.0010	0.0004	0.0002	0.0012	0.0023	0.0022	0.0083	0.0031	1.0738	0.0077	0.0119	0.0110	0.0870	0.0101
28	0.0077	0.0044	0.0035	0.0010	0.0078	0.0025	0.0100	0.0081	0.0094	0.0056	0.0021	0.0027	0.0071	0.0070	0.0049	0.0061	0.0010	0.0044	0.0025	0.0012	0.0002	0.0039	0.0049	0.0037	0.0063	0.0030	0.0093	1.0058	0.0076	0.0060	0.0191	0.0041
29	0.0574	0.0345	0.0352	0.0031	0.0727	0.0281	0.0932	0.0816	0.0957	0.0548	0.0203	0.0294	0.0705	0.0453	0.0484	0.0563	0.0099	0.0436	0.0236	0.0115	0.0020	0.0371	0.0411	0.0323	0.0263	0.0197	0.0668	0.0146	1.0347	0.0191	0.0291	0.0281
30	0.0291	0.0176	0.0179	0.0015	0.0342	0.0115	0.0467	0.0400	0.0455	0.0279	0.0095	0.0106	0.0339	0.0224	0.0222	0.0270	0.0050	0.0210	0.0108	0.0057	0.0010	0.0180	0.0196	0.0163	0.0133	0.0099	0.0337	0.0074	0.0174	1.0097	0.0147	0.0143
31	0.0048	0.0026	0.0048	0.0016	0.0118	0.0039	0.0101	0.0114	0.0091	0.0044	0.0057	0.0031	0.0119	0.0371	0.0083	0.0096	0.0009	0.0050	0.0044	0.0012	0.0006	0.0034	0.0076	0.0021	0.0039	0.0020	0.0128	0.0247	0.0108	0.0116	1.0088	0.0176
32	0.0005	0.0003	0.0059	0.0001	0.0012	0.0006	0.0013	0.0012	0.0015	0.0004	0.0008	0.0009	0.0013	0.0018	0.0010	0.0015	0.0003	0.0010	0.0010	0.0003	0.0002	0.0008	0.0032	0.0010	0.0009	0.0004	0.0013	0.0036	0.0037	0.0035	0.0094	1.0085
33	0.0004	0.0003	0.0003	0.0001	0.0010	0.0005	0.0011	0.0010	0.0013	0.0004	0.0006	0.0010	0.0011	0.0013	0.0009	0.0013	0.0003	0.0009	0.0009	0.0003	0.0001	0.0007	0.0026	0.0008	0.0009	0.00						

50	0,0018	0,0007	0,0004	0,0030	0,0009	0,0004	0,0006	0,0004	0,0005	0,0017	0,0003	0,0013	0,0006	0,0013	0,0005	0,0007	0,0001	0,0006	0,0005	0,0002	0,0004	0,0007	0,0016	0,0011	0,0099	0,0016	0,0028	0,0007	0,0007	0,0007	0,0105	0,0277	
51	0,0007	0,0004	0,0004	0,0023	0,0007	0,0004	0,0007	0,0006	0,0006	0,0014	0,0004	0,0100	0,0007	0,0016	0,0006	0,0007	0,0001	0,0006	0,0005	0,0002	0,0002	0,0006	0,0010	0,0012	0,0073	0,0060	0,0026	0,0010	0,0011	0,0009	0,0206	0,0084	
52	0,0004	0,0002	0,0002	0,0016	0,0006	0,0001	0,0003	0,0003	0,0003	0,0017	0,0002	0,0020	0,0007	0,0004	0,0003	0,0003	0,0000	0,0002	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0003	0,0007	0,0107	0,0003	0,0006	0,0007	0,0011	0,0009	0,0007	0,0012	
53	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0000	0,0001	0,0002	0,0001	0,0002	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	0,0002	0,0000	0,0006	0,0001	0,0001	0,0001	0,0001	0,0002	0,0003	0,0003	0,0044	0,0144	
54	0,0014	0,0009	0,0015	0,0040	0,0019	0,0008	0,0018	0,0016	0,0018	0,0027	0,0009	0,0047	0,0018	0,0039	0,0016	0,0019	0,0003	0,0014	0,0011	0,0004	0,0006	0,0013	0,0031	0,0028	0,0141	0,0098	0,0040	0,0032	0,0030	0,0029	0,0578	0,0386	
55	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	
56	0,0005	0,0003	0,0002	0,0036	0,0002	0,0001	0,0001	0,0001	0,0002	0,0019	0,0001	0,0004	0,0002	0,0005	0,0003	0,0002	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0002	0,0013	0,0243	0,0004	0,0004	0,0002	0,0002	0,0002	0,0004	0,0004	
57	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0002	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0001	0,0009	0,0002	
58	0,0001	0,0001	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0001	0,0001	0,0001	
59	0,0010	0,0009	0,0013	0,0002	0,0008	0,0002	0,0006	0,0005	0,0007	0,0005	0,0003	0,0005	0,0005	0,0006	0,0006	0,0007	0,0001	0,0004	0,0003	0,0001	0,0000	0,0003	0,0005	0,0006	0,0011	0,0003	0,0009	0,0007	0,0010	0,0010	0,0011	0,0012	
60	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0002	0,0002
61	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
62	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
63	0,0014	0,0005	0,0003	0,0003	0,0019	0,0007	0,0013	0,0011	0,0020	0,0007	0,0007	0,0017	0,0015	0,0024	0,0011	0,0018	0,0003	0,0011	0,0009	0,0004	0,0001	0,0010	0,0022	0,0006	0,0035	0,0005	0,0016	0,0029	0,0023	0,0029	0,0013	0,0014	
64	0,0006	0,0003	0,0003	0,0001	0,0014	0,0006	0,0016	0,0015	0,0024	0,0005	0,0005	0,0006	0,0014	0,0032	0,0019	0,0020	0,0003	0,0010	0,0007	0,0003	0,0001	0,0007	0,0024	0,0029	0,0087	0,0013	0,0049	0,0032	0,0027	0,0035	0,0016	0,0025	
65	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0004	
66	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	0,0002
67	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	1,63	1,41	1,45	1,08	1,78	1,26	1,87	1,74	1,88	1,81	1,25	1,25	1,70	1,69	1,72	1,74	1,09	1,55	1,29	1,11	1,03	1,39	1,58	1,54	1,74	1,43	1,98	1,57	1,69	1,64	1,73	1,85	

Παράρτημα 11 Η αντίστροφη Μήτρα Leontief L=[I-A]-1 matrix - Type I Leontief inverse (συνέχεια)

	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67
01	0,0012	0,0019	0,0011	0,0767	0,0013	0,0016	0,0011	0,0029	0,0006	0,0011	0,0010	0,0022	0,0001	0,0006	0,0013	0,0036	0,0014	0,0012	0,0096	0,0004	0,0107	0,0019	0,0014	0,0005	0,0036	0,0029	0,0005	0,0004	0,0006	0,0051	0,0134	0,0005	0,0066	0	0
02	0,0001	0,0001	0,0001	0,0006	0,0001	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0002	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0002	0,0001	0,0000	0,0002	0	0
03	0,0000	0,0000	0,0000	0,0059	0,0001	0,0001	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0002	0,0000	0,0007	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0000	0,0000	0,0000	0,0003	0,0016	0,0000	0,0004	0	0
04	0,0564	0,0304	0,0545	0,0159	0,0100	0,0056	0,0068	0,0103	0,0033	0,0043	0,0065	0,0046	0,0014	0,0063	0,0168	0,0091	0,0118	0,0076	0,0205	0,0026	0,0212	0,0115	0,0090	0,0023	0,0088	0,0158	0,0026	0,0139	0,0036	0,0269	0,0169	0,0074	0,0049	0	0
05	0,0015	0,0020	0,0016	0,1782	0,0020	0,0033	0,0011	0,0030	0,0007	0,0026	0,0018	0,0013	0,0001	0,0006	0,0012	0,0034	0,0013	0,0013	0,0086	0,0008	0,0243	0,0047	0,0030	0,0014	0,0130	0,0079	0,0007	0,0003	0,0008	0,0107	0,0352	0,0004	0,0136	0	0
06	0,0021	0,0013	0,0018	0,0061	0,0051	0,0017	0,0048	0,0053	0,0120	0,0010	0,0013	0,0019	0,0007	0,0043	0,0102	0,0029	0,0056	0,0035	0,0036	0,0010	0,0034	0,0028	0,0019	0,0007	0,0029	0,0046	0,0008	0,0021	0,0017	0,0125	0,0052	0,0044	0,0018	0	0
07	0,0009	0,0009	0,0007	0,0025	0,0010	0,0063	0,0004	0,0010	0,0003	0,0002	0,0004	0,0005	0,0003	0,0003	0,0006	0,0011	0,0005	0,0004	0,0021	0,0002	0,0020	0,0008	0,0006	0,0001	0,0014	0,0013	0,0006	0,0007	0,0002	0,0013	0,0017	0,0002	0,0105	0	0
08	0,0038	0,0015	0,0029	0,0137	0,0099	0,0034	0,0035	0,0073	0,0104	0,0076	0,0081	0,0018	0,0007	0,0048	0,0222	0,0035	0,0042	0,0028	0,0049	0,0046	0,0191	0,0119	0,0027	0,0005	0,0024	0,0022	0,0014	0,0016	0,0055	0,0079	0,0110	0,0031	0,0025	0	0
09	0,0020	0,0003	0,0015	0,0086	0,0130	0,0031	0,0002	0,0020	0,0008	0,0020	0,0025	0,0003	0,0001	0,0002	0,0004	0,0016	0,0004	0,0004	0,0014	0,0049	0,0177	0,0140	0,0033	0,0008	0,0006	0,0005	0,0010	0,0031	0,0089	0,0064	0,0104	0,0001	0,0010	0	0
10	0,1083	0,0514	0,1054	0,0252	0,0171	0,0062	0,0099	0,0153	0,0042	0,0074	0,0107	0,0055	0,0013	0,0106	0,0292	0,0108	0,0188	0,0111	0,0235	0,0042	0,0346	0,0197	0,0134	0,0033	0,00123	0,0231	0,0039	0,0187	0,0055	0,0402	0,0242	0,0132	0,0070	0	0
11	0,0086	0,0027	0,0064	0,0269	0,0038	0,0030	0,0061	0,0046	0,0025	0,0014	0,0018	0,0035	0,0058	0,0044	0,0105	0,0067	0,0073	0,0045	0,0103	0,0018	0,0148	0,0158	0,0035	0,0024	0,0317	0,0412	0,0108	0,0054	0,0016	0,0108	0,0062	0,0056	0,0137	0	0
12	0,0001	0,0001	0,0001	0,0004	0,0001	0,0001	0,0001	0,0004	0,0002	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0043	0,0001	0,0001	0,0004	0,0001	0,0002	0,0004	0,0007	0,0003	0,0670	0,0224	0,0001	0,0000	0,0000	0,0002	0,0005	0,0000	0,0001	0	0
13	0,0264	0,0033	0,0193	0,0089	0,0054	0,0032	0,0201	0,0091	0,0025	0,0022	0,0037	0,0059	0,0026	0,0141	0,0325	0,0063	0,0236	0,0132	0,0164	0,0015	0,0129	0,0060	0,0032	0,0006	0,0050	0,0051	0,0023	0,0018	0,0024	0,0065	0,0064	0,0199	0,0115	0	0
14	0,0015	0,0013	0,0011	0,0061	0,0007	0,0017	0,0010	0,0012																											

Παράρτημα 12 Η αντίστροφη Μήτρα Leontief $L=[I-A]^{-1}$ matrix - Type II Leontief inverse

	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
01	1,1655	0,0779	0,0181	0,0047	0,2452	0,0214	0,0211	0,0190	0,0396	0,0084	0,0090	0,0108	0,0205	0,0226	0,0152	0,0222	0,0028	0,0135	0,0118	0,0043	0,0016	0,0129	0,0249	0,0185	0,0422	0,0254	0,0270	0,0284	0,0399	0,0379	0,0287	0,0258	0,0177
02	0,0004	1,0625	0,0004	0,0005	0,0010	0,0003	0,0193	0,0006	0,0012	0,0004	0,0007	0,0003	0,0007	0,0008	0,0006	0,0008	0,0001	0,0004	0,0004	0,0001	0,0001	0,0017	0,0010	0,0006	0,0038	0,0005	0,0008	0,0006	0,0007	0,0008	0,0006	0,0004	0,0004
03	0,0010	0,0015	1,0705	0,0003	0,0034	0,0008	0,0014	0,0012	0,0027	0,0006	0,0006	0,0007	0,0012	0,0016	0,0010	0,0015	0,0002	0,0009	0,0008	0,0003	0,0001	0,0009	0,0017	0,0013	0,0029	0,0017	0,0019	0,0020	0,0024	0,0027	0,0020	0,0015	0,0012
04	0,0410	0,0328	0,0419	1,0078	0,0279	0,0100	0,0251	0,0216	0,0325	0,5391	0,0325	0,0102	0,0290	0,1186	0,0488	0,0345	0,0025	0,0186	0,0141	0,0042	0,0019	0,0127	0,0278	0,1653	0,0590	0,0348	0,0450	0,0227	0,0358	0,0292	0,0498	0,0569	0,0640
05	0,0844	0,0491	0,0360	0,0093	1,1120	0,0228	0,0386	0,0364	0,0783	0,0157	0,0175	0,0210	0,0350	0,0444	0,0293	0,0430	0,0056	0,0263	0,0230	0,0084	0,0033	0,0223	0,0484	0,0372	0,0818	0,0475	0,0533	0,0571	0,0687	0,0768	0,0568	0,0608	0,0354
06	0,0079	0,0105	0,0349	0,0022	0,0124	1,0748	0,0128	0,0147	0,0222	0,0046	0,0051	0,0062	0,0156	0,0128	0,0088	0,0129	0,0016	0,0074	0,0061	0,0025	0,0009	0,0134	0,0150	0,0094	0,0189	0,0132	0,0146	0,0178	0,0280	0,0251	0,0139	0,0102	0,0094
07	0,0013	0,0012	0,0067	0,0005	0,0066	0,0022	1,3843	0,0040	0,0050	0,0007	0,0029	0,0029	0,0047	0,0057	0,0031	0,0064	0,0006	0,0030	0,0027	0,0014	0,0004	0,0964	0,0076	0,0028	0,0046	0,0018	0,0092	0,0015	0,0029	0,0022	0,0027	0,0016	0,0015
08	0,0038	0,0045	0,0074	0,0011	0,0085	0,0037	0,0138	1,3221	0,3538	0,0023	0,0056	0,0052	0,0169	0,0076	0,0042	0,0059	0,0008	0,0055	0,0032	0,0013	0,0004	0,0040	0,0069	0,0046	0,0094	0,0048	0,0088	0,0088	0,0153	0,0125	0,0087	0,0062	0,0066
09	0,0007	0,0008	0,0006	0,0003	0,0022	0,0006	0,0010	0,0013	1,0071	0,0004	0,0009	0,0012	0,0012	0,0014	0,0009	0,0011	0,0001	0,0007	0,0005	0,0004	0,0001	0,0006	0,0013	0,0013	0,0030	0,0013	0,0022	0,0012	0,0015	0,0016	0,0034	0,0017	0,0026
10	0,0745	0,0596	0,0808	0,0086	0,0462	0,0149	0,0406	0,0321	0,0503	1,0756	0,0516	0,0153	0,0438	0,0571	0,0422	0,0431	0,0038	0,0223	0,0181	0,0063	0,0030	0,0190	0,0401	0,1125	0,0670	0,0432	0,0445	0,0375	0,0582	0,0499	0,0838	0,1062	0,1213
11	0,0393	0,0334	0,0070	0,0022	0,0236	0,0193	0,0185	0,0296	0,0534	0,0057	1,0337	0,0155	0,2303	0,0219	0,0167	0,0322	0,0026	0,0180	0,0113	0,0034	0,0009	0,0152	0,0235	0,0085	0,0219	0,0155	0,0220	0,0173	0,0292	0,0220	0,0186	0,0120	0,0146
12	0,0051	0,0055	0,0027	0,0007	0,0041	0,0017	0,0031	0,0028	0,0062	0,0013	0,0022	1,0142	0,0029	0,0035	0,0023	0,0034	0,0004	0,0021	0,0018	0,0007	0,0002	0,0017	0,0038	0,0030	0,0065	0,0047	0,0042	0,0046	0,0055	0,0060	0,0046	0,0032	0,0028
13	0,0085	0,0073	0,0055	0,0015	0,0157	0,0065	0,0183	0,0167	0,0237	0,0056	0,0047	0,0080	1,0309	0,0123	0,0095	0,0184	0,0032	0,0103	0,0119	0,0036	0,0008	0,0117	0,0153	0,0073	0,0120	0,0066	0,0234	0,0298	0,0622	0,0337	0,0281	0,0094	0,0291
14	0,0018	0,0021	0,0015	0,0014	0,0045	0,0015	0,0031	0,0028	0,0043	0,0014	0,0027	0,0028	0,0050	1,1250	0,0034	0,0045	0,0006	0,0094	0,0035	0,0011	0,0003	0,0033	0,0065	0,0028	0,0045	0,0026	0,1188	0,0034	0,0061	0,0046	0,0127	0,0031	0,0028
15	0,0051	0,0067	0,0043	0,0018	0,0141	0,0073	0,0179	0,0096	0,0188	0,0027	0,0058	0,0065	0,0197	0,0143	1,2871	0,2555	0,0067	0,2352	0,0820	0,0191	0,0035	0,0449	0,1039	0,0077	0,0126	0,0433	0,1039	0,0078	0,0166	0,0101	0,0171	0,0077	0,0067
16	0,0054	0,0150	0,0039	0,0045	0,0218	0,0092	0,0184	0,0152	0,0175	0,0041	0,0085	0,0101	0,0357	0,0154	0,0157	1,0635	0,0055	0,0288	0,0239	0,0078	0,0026	0,0165	0,0521	0,0101	0,0157	0,0067	0,1352	0,0069	0,0123	0,0089	0,0187	0,0096	0,0067
17	0,0024	0,0024	0,0018	0,0005	0,0048	0,0024	0,0056	0,0051	0,0094	0,0017	0,0019	0,0020	0,0050	0,0106	0,0066	0,0078	1,0215	0,0046	0,0047	0,0124	0,0003	0,0037	0,0155	0,0097	0,0273	0,0049	0,0075	0,0061	0,0103	0,0089	0,0077	0,0033	0,0073
18	0,0031	0,0033	0,0026	0,0008	0,0050	0,0024	0,0057	0,0051	0,0090	0,0023	0,0019	0,0023	0,0050	0,0077	0,0052	0,0084	0,0078	1,0240	0,0068	0,0054	0,0003	0,0033	0,0107	0,0067	0,0167	0,0182	0,0228	0,0101	0,0194	0,0151	0,0101	0,0043	0,0071
19	0,0012	0,0011	0,0008	0,0011	0,0041	0,0015	0,0031	0,0032	0,0056	0,0011	0,0016	0,0019	0,0036	0,0068	0,0045	0,0082	0,0004	0,0053	1,0106	0,0010	0,0002	0,0018	0,0086	0,0059	0,0151	0,0025	0,0085	0,0014	0,0022	0,0018	0,0064	0,0016	0,0039
20	0,0020	0,0031	0,0022	0,0009	0,0029	0,0017	0,0033	0,0027	0,0060	0,0013	0,0013	0,0016	0,0027	0,0043	0,0024	0,0039	0,0005	0,0022	0,0021	1,0039	0,0002	0,0018	0,0046	0,0029	0,0079	0,0065	0,0043	0,0045	0,0053	0,0059	0,0068	0,0033	0,0098
21	0,0006	0,0008	0,0007	0,0005	0,0010	0,0006	0,0010	0,0009	0,0020	0,0005	0,0004	0,0005	0,0010	0,0015	0,0010	0,0014	0,0003	0,0007	0,0007	0,0003	1,0024	0,0012	0,0121	0,0007	0,0014	0,0010	0,0014	0,0013	0,0013	0,0014	0,0046	0,0115	0,0016
22	0,0025	0,0033	0,0022	0,0007	0,0031	0,0020	0,0041	0,0028	0,0063	0,0012	0,0013	0,0018	0,0029	0,0038	0,0027	0,0048	0,0005	0,0023	0,0020	0,0007	0,0003	1,0059	0,0044	0,0034	0,0071	0,0059	0,0046	0,0044	0,0052	0,0059	0,0050	0,0037	0,0035
23	0,0154	0,0088	0,0161	0,0011	0,0084	0,0018	0,0027	0,0030	0,0048	0,0014	0,0018	0,0025	0,0031	0,0040	0,0027	0,0050	0,0006	0,0026	0,0052	0,0014	0,0008	0,0017	0,0234	0,0027	0,0060	0,0139	0,0164	0,0040	0,0055	0,0052	0,0169	0,0180	0,0105
24	0,0296	0,0227	0,0103	0,0050	0,0343	0,0194	0,0364	0,0373	0,0549	0,0111	0,0141	0,0142	0,0457	0,0716	0,1063	0,0632	0,0037	0,0328	0,0205	0,0062	0,0026	0,0203	0,0404	1,0635	0,2384	0,1173	0,0375	0,0277	0,0298	0,0292	0,0303	0,0273	0,0244
25	0,0146	0,0087	0,0014	0,0005	0,0057	0,0012	0,0022	0,0019	0,0042	0,0008	0,0009	0,0013	0,0019	0,0026	0,0019	0,0025	0,0003	0,0015	0,0013	0,0005	0,0002	0,0012	0,0031	0,0018	1,0340	0,0093	0,0030	0,0027	0,0033	0,0035	0,0030	0,0034	0,0021
26	0,0033	0,0041	0,0031	0,0010	0,0048	0,0023	0,0050	0,0045	0,0083	0,0024	0,0019	0,0047	0,0042	0,0049	0,0035	0,0048	0,0007	0,0031	0,0024	0,0010	0,0003	0,0026	0,0052	0,0038	0,0095	1,0488	0,0076	0,0182	0,0155	0,0206	0,0069	0,0066	0,0056
27	0,0055	0,0060	0,0042	0,0020	0,0062	0,0028	0,0061	0,0055	0,0095	0,0033	0,0024	0,0035	0,0054	0,0084	0,0045	0,0060	0,0008	0,0037	0,0030	0,0011	0,0005	0,0030	0,0062	0,0053	0,0152	0,0072	1,0782	0,0125	0,0174	0,0174	0,0917	0,0133	0,0078
28	0,0104	0,0089	0,0066	0,0019	0,0116	0,0048	0,0140	0,0117	0,0176	0,0073	0,0039	0,0047	0,0106	0,0116	0,0080	0,0106	0,0016	0,0071	0,0049	0,0021	0,0005	0,0061	0,0099	0,0076	0,0150	0,0081	0,0149	1,0119	0,0146	0,0141	0,0250	0,0080	0,0273
29	0,0722	0,0592	0,0523	0,0086	0,0934	0,0406	0,1157	0,1016	0,1416	0,0639	0,0300	0,0410	0,0899	0,0714	0,0657	0,0816	0,0132	0,0591	0,0371	0,0164	0,0038	0,0497	0,0689	0,0543	0,0750	0,0479	0,0981	0,0484	1,0739	0,0640	0,0621	0,0501	0,0541
30	0,0367	0,0303	0,0267	0,0043	0,0448	0,0179	0,0583	0,0503	0,0692	0,0326	0,0145	0,0166	0,0439	0,0358	0,0311	0,0400	0,0066	0,0290	0,0177	0,0083	0,0019	0,0245	0,0339	0,0277	0,0384	0,0244	0,0498	0,0248	0,0375	1,0328	0,0317	0,0256	0,0277
31	0,0100	0,0112	0,0107	0,0035	0,0190	0,0082	0,0179	0,0183	0,0250	0,0076	0,0090	0,0186	0,0461	0,0143	0,0184	0,0021	0,0104	0,0090	0,0029	0,0012	0,0077	0,0172	0,0097	0,0207	0,0118	0,0236	0,0364	0,0244	0,0272	1,0202	0,0252	0,0231	
32	0,0011	0,0012	0,0066	0,0003	0,0020	0,0010	0,0022	0,0019	0,0032	0,0008	0,0011	0,0014	0,0021	0,0028	0,0017	0,0025	0,0005	0,0016	0,0015	0,0005	0,0003	0,0013	0,0042	0,0019	0,0027	0,							

47	0,0034	0,0027	0,0016	0,0043	0,0023	0,0008	0,0017	0,0016	0,0027	0,0029	0,0009	0,0048	0,0016	0,0029	0,0015	0,0019	0,0002	0,0011	0,0009	0,0003	0,0008	0,0009	0,0034	0,0028	0,0147	0,0034	0,0438	0,0032	0,0038	0,0037	0,0262	0,0484	0,0298
48	0,0001	0,0002	0,0001	0,0000	0,0002	0,0001	0,0002	0,0001	0,0003	0,0001	0,0001	0,0001	0,0001	0,0002	0,0001	0,0002	0,0000	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0001	0,0002	0,0001	0,0004	0,0002	0,0002	0,0002	0,0003	0,0003	0,0002	0,0002	0,0002
49	0,0031	0,0024	0,0033	0,0013	0,0227	0,0025	0,0038	0,0107	0,0090	0,0020	0,0069	0,0072	0,0064	0,0050	0,0028	0,0052	0,0006	0,0040	0,0023	0,0011	0,0003	0,0027	0,0048	0,0023	0,0123	0,0025	0,0059	0,0062	0,0072	0,0074	0,0064	0,0062	0,0061
50	0,0025	0,0019	0,0012	0,0032	0,0019	0,0010	0,0016	0,0014	0,0027	0,0021	0,0007	0,0019	0,0015	0,0025	0,0014	0,0019	0,0003	0,0013	0,0011	0,0004	0,0005	0,0012	0,0029	0,0021	0,0122	0,0029	0,0042	0,0023	0,0026	0,0028	0,0121	0,0287	0,0149
51	0,0014	0,0015	0,0012	0,0025	0,0017	0,0009	0,0017	0,0015	0,0028	0,0018	0,0008	0,0105	0,0016	0,0028	0,0014	0,0019	0,0003	0,0013	0,0011	0,0004	0,0002	0,0012	0,0023	0,0022	0,0095	0,0073	0,0040	0,0026	0,0029	0,0029	0,0222	0,0094	0,0244
52	0,0005	0,0004	0,0003	0,0017	0,0007	0,0002	0,0004	0,0005	0,0007	0,0018	0,0002	0,0021	0,0008	0,0006	0,0004	0,0005	0,0001	0,0003	0,0002	0,0001	0,0000	0,0002	0,0005	0,0009	0,0111	0,0005	0,0009	0,0010	0,0014	0,0012	0,0010	0,0013	0,0011
53	0,0024	0,0040	0,0029	0,0009	0,0035	0,0021	0,0037	0,0033	0,0075	0,0015	0,0016	0,0021	0,0032	0,0044	0,0029	0,0042	0,0005	0,0026	0,0022	0,0008	0,0005	0,0021	0,0051	0,0037	0,0080	0,0046	0,0053	0,0057	0,0065	0,0075	0,0097	0,0179	0,0092
54	0,0036	0,0046	0,0040	0,0048	0,0050	0,0027	0,0051	0,0045	0,0086	0,0041	0,0023	0,0064	0,0047	0,0078	0,0042	0,0057	0,0008	0,0037	0,0031	0,0011	0,0009	0,0032	0,0072	0,0061	0,0213	0,0140	0,0086	0,0082	0,0088	0,0096	0,0627	0,0419	0,0745
55	0,0027	0,0045	0,0031	0,0010	0,0038	0,0023	0,0041	0,0037	0,0084	0,0017	0,0018	0,0021	0,0036	0,0048	0,0032	0,0047	0,0006	0,0029	0,0025	0,0009	0,0003	0,0023	0,0051	0,0041	0,0090	0,0052	0,0058	0,0062	0,0072	0,0082	0,0061	0,0040	0,0038
56	0,0039	0,0060	0,0041	0,0049	0,0051	0,0030	0,0054	0,0048	0,0108	0,0041	0,0024	0,0031	0,0047	0,0066	0,0043	0,0061	0,0008	0,0037	0,0032	0,0012	0,0004	0,0030	0,0066	0,0064	0,0355	0,0069	0,0076	0,0080	0,0093	0,0106	0,0080	0,0055	0,0051
57	0,0051	0,0084	0,0058	0,0019	0,0071	0,0043	0,0076	0,0068	0,0156	0,0031	0,0033	0,0041	0,0066	0,0089	0,0059	0,0086	0,0011	0,0053	0,0046	0,0017	0,0006	0,0043	0,0095	0,0075	0,0165	0,0096	0,0106	0,0115	0,0133	0,0121	0,0076	0,0075	
58	0,0004	0,0005	0,0004	0,0001	0,0005	0,0002	0,0005	0,0004	0,0009	0,0002	0,0002	0,0002	0,0004	0,0005	0,0004	0,0005	0,0001	0,0003	0,0003	0,0001	0,0000	0,0003	0,0005	0,0004	0,0009	0,0005	0,0006	0,0007	0,0008	0,0009	0,0007	0,0005	0,0005
59	0,0020	0,0025	0,0024	0,0005	0,0021	0,0010	0,0020	0,0018	0,0037	0,0011	0,0009	0,0012	0,0018	0,0023	0,0017	0,0023	0,0003	0,0014	0,0012	0,0004	0,0002	0,0011	0,0023	0,0020	0,0042	0,0022	0,0029	0,0029	0,0035	0,0039	0,0033	0,0026	0,0027
60	0,0003	0,0004	0,0003	0,0001	0,0004	0,0002	0,0004	0,0004	0,0008	0,0002	0,0002	0,0003	0,0003	0,0005	0,0003	0,0004	0,0001	0,0003	0,0002	0,0001	0,0000	0,0002	0,0005	0,0004	0,0009	0,0005	0,0006	0,0006	0,0007	0,0008	0,0006	0,0006	0,0004
61	0,0019	0,0032	0,0022	0,0007	0,0027	0,0016	0,0030	0,0026	0,0060	0,0012	0,0013	0,0016	0,0026	0,0034	0,0023	0,0033	0,0004	0,0020	0,0018	0,0007	0,0002	0,0016	0,0037	0,0029	0,0064	0,0041	0,0041	0,0044	0,0051	0,0059	0,0043	0,0029	0,0027
62	0,0004	0,0006	0,0004	0,0002	0,0005	0,0003	0,0005	0,0005	0,0011	0,0002	0,0002	0,0004	0,0005	0,0006	0,0004	0,0006	0,0001	0,0004	0,0003	0,0001	0,0000	0,0003	0,0007	0,0005	0,0013	0,0007	0,0008	0,0008	0,0009	0,0011	0,0009	0,0007	0,0006
63	0,0016	0,0008	0,0005	0,0004	0,0021	0,0009	0,0016	0,0013	0,0026	0,0008	0,0008	0,0019	0,0017	0,0027	0,0013	0,0021	0,0004	0,0013	0,0010	0,0004	0,0002	0,0012	0,0026	0,0009	0,0041	0,0009	0,0020	0,0033	0,0028	0,0035	0,0017	0,0017	0,0012
64	0,0011	0,0011	0,0009	0,0003	0,0020	0,0010	0,0023	0,0021	0,0039	0,0008	0,0008	0,0010	0,0020	0,0040	0,0025	0,0028	0,0004	0,0015	0,0012	0,0005	0,0001	0,0011	0,0033	0,0036	0,0102	0,0022	0,0059	0,0043	0,0039	0,0049	0,0026	0,0032	0,0022
65	0,0013	0,0022	0,0015	0,0005	0,0018	0,0011	0,0020	0,0018	0,0040	0,0008	0,0008	0,0011	0,0017	0,0023	0,0015	0,0022	0,0003	0,0014	0,0012	0,0004	0,0002	0,0011	0,0025	0,0019	0,0043	0,0025	0,0028	0,0030	0,0034	0,0039	0,0030	0,0023	0,0018
66	0,0007	0,0011	0,0008	0,0002	0,0009	0,0006	0,0010	0,0009	0,0021	0,0004	0,0004	0,0005	0,0009	0,0012	0,0008	0,0011	0,0001	0,0007	0,0006	0,0002	0,0001	0,0006	0,0013	0,0010	0,0022	0,0013	0,0014	0,0016	0,0018	0,0021	0,0015	0,0012	0,0010
67	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
68	0,1555	0,2597	0,1793	0,0580	0,2182	0,1316	0,2364	0,2099	0,4827	0,0963	0,1014	0,1223	0,2048	0,2747	0,1814	0,2659	0,0343	0,1631	0,1417	0,0522	0,0184	0,1320	0,2929	0,2317	0,5119	0,2971	0,3285	0,3554	0,4113	0,4713	0,3477	0,2313	0,2148
Συν	2,0293	2,0706	1,9028	1,2236	2,3336	1,5918	2,4699	2,2681	3,0989	2,0562	1,5050	1,5616	2,2162	2,3822	2,1792	2,4172	1,1793	1,9601	1,6541	1,2446	1,0809	1,7206	2,3209	2,1244	3,0356	2,1859	2,8090	2,4663	2,7378	2,8307	2,6164	2,4349	2,3281

Παράρτημα 12 Η αντίστροφη Μήτρα Leontief L=[I-A]-1 matrix - Type II Leontief inverse (συνέχεια)

	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	
01	0,020	0,049	0,098	0,042	0,037	0,019	0,036	0,037	0,024	0,027	0,009	0,003	0,028	0,021	0,049	0,029	0,032	0,032	0,053	0,041	0,049	0,061	0,070	0,041	0,073	0,016	0,032	0,022	0,055	0,075	0,012	0,055	0,096	0,010	0,097	
02	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,000	0,001	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,001	0,000	0,001	0,000	0,001	0,002	0,000	0,002		
03	0,001	0,003	0,007	0,003	0,003	0,001	0,002	0,003	0,002	0,002	0,001	0,000	0,002	0,001	0,003	0,002	0,002	0,002	0,004	0,003	0,003	0,004	0,005	0,003	0,005	0,001	0,002	0,002	0,004	0,006	0,001	0,004	0,007	0,001	0,007	
04	0,039	0,076	0,025	0,028	0,022	0,015	0,025	0,020	0,015	0,018	0,008	0,003	0,019	0,026	0,030	0,024	0,022	0,031	0,027	0,035	0,033	0,036	0,034	0,026	0,048	0,010	0,029	0,014	0,050	0,045	0,013	0,027	0,044	0,004	0,045	
05	0,040	0,099	0,221	0,085	0,076	0,037	0,070	0,075	0,049	0,055	0,015	0,005	0,056	0,042	0,096	0,058	0,065	0,055	0,110	0,087	0,101	0,126	0,144	0,091	0,152	0,032	0,066	0,045	0,113	0,161	0,024	0,112	0,198	0,020	0,200	
06	0,009	0,023	0,015	0,023	0,017	0,013	0,020	0,028	0,011	0,013	0,005	0,002	0,016	0,019	0,023	0,018	0,017	0,014	0,024	0,017	0,023	0,028	0,031	0,020	0,035	0,007	0,016	0,011	0,034	0,032	0,009	0,023	0,042	0,004	0,043	
07	0,002	0,003	0,003	0,003	0,008	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,003	0,002	0,002	0,003	0,002	0,003	0,003	0,003	0,003	0,003	0,003	0,004	0,001	0,002	0,001	0,003	0,004	0,001	0,012	0,004	0,000	0,004
08	0,005	0,011	0,017	0,017	0,009	0,007	0,013	0,017	0,011	0,013	0,003	0,001	0,009	0,026	0,011	0,009	0,008	0,009	0,014	0,024	0,020	0,013	0,012	0,009	0,014	0,004	0,007	0,009	0,016	0,021	0,005	0,011	0,017	0,002	0,017	
09	0,001	0,003	0,009	0,014	0,004	0,001	0,003	0,002	0,003	0,003	0,000	0,000	0,001	0,001	0,003	0,001	0,001	0,002	0,007	0,019	0,016	0,005	0,003	0,002	0,003	0,002	0,004	0,010	0,008	0,013	0,001	0,003	0,003	0,000	0,003	

10	0,066	0,143	0,042	0,049	0,034	0,024	0,041	0,032	0,025	0,031	0,011	0,003	0,032	0,045	0,046	0,040	0,035	0,041	0,046	0,059	0,057	0,060	0,058	0,042	0,078	0,016	0,044	0,023	0,079	0,072	0,022	0,045	0,076	0,008	0,076	
11	0,009	0,024	0,034	0,018	0,016	0,012	0,016	0,015	0,010	0,011	0,006	0,007	0,014	0,018	0,023	0,017	0,016	0,018	0,021	0,026	0,033	0,025	0,027	0,045	0,066	0,016	0,017	0,009	0,029	0,028	0,010	0,031	0,035	0,004	0,035	
12	0,003	0,008	0,004	0,007	0,006	0,003	0,006	0,006	0,004	0,004	0,001	0,000	0,005	0,003	0,012	0,005	0,005	0,004	0,009	0,005	0,008	0,011	0,012	0,073	0,034	0,003	0,005	0,004	0,008	0,011	0,002	0,008	0,016	0,002	0,016	
13	0,006	0,027	0,012	0,012	0,009	0,023	0,015	0,008	0,006	0,008	0,007	0,003	0,019	0,036	0,014	0,028	0,018	0,020	0,010	0,018	0,014	0,013	0,012	0,011	0,017	0,005	0,007	0,006	0,015	0,017	0,022	0,020	0,016	0,002	0,016	
14	0,003	0,005	0,008	0,004	0,004	0,002	0,004	0,004	0,003	0,004	0,002	0,004	0,003	0,003	0,006	0,004	0,003	0,005	0,005	0,006	0,005	0,006	0,006	0,008	0,008	0,002	0,004	0,003	0,007	0,010	0,002	0,005	0,008	0,001	0,008	
15	0,009	0,009	0,010	0,015	0,009	0,006	0,011	0,007	0,004	0,006	0,005	0,003	0,006	0,009	0,017	0,008	0,007	0,018	0,007	0,012	0,010	0,011	0,010	0,008	0,012	0,003	0,011	0,005	0,023	0,015	0,004	0,008	0,011	0,001	0,012	
16	0,007	0,011	0,016	0,011	0,009	0,005	0,009	0,008	0,006	0,007	0,003	0,004	0,006	0,007	0,013	0,007	0,007	0,010	0,009	0,019	0,013	0,020	0,012	0,009	0,015	0,004	0,007	0,006	0,063	0,018	0,004	0,012	0,015	0,001	0,015	
17	0,004	0,008	0,004	0,008	0,017	0,005	0,007	0,003	0,003	0,006	0,002	0,000	0,005	0,009	0,007	0,006	0,005	0,004	0,005	0,013	0,006	0,005	0,007	0,008	0,010	0,002	0,006	0,002	0,006	0,008	0,005	0,004	0,007	0,001	0,007	
18	0,005	0,009	0,007	0,009	0,014	0,008	0,008	0,005	0,003	0,004	0,003	0,001	0,007	0,015	0,008	0,010	0,007	0,005	0,006	0,007	0,007	0,008	0,008	0,006	0,009	0,003	0,004	0,003	0,008	0,009	0,007	0,006	0,011	0,001	0,011	
19	0,002	0,004	0,004	0,003	0,003	0,001	0,003	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,003	0,002	0,001	0,007	0,002	0,005	0,002	0,002	0,004	0,002	0,004	0,001	0,002	0,001	0,003	0,005	0,001	0,002	0,003	0,000	0,003	
20	0,006	0,012	0,004	0,007	0,006	0,003	0,005	0,006	0,004	0,004	0,001	0,000	0,004	0,003	0,007	0,005	0,005	0,007	0,008	0,005	0,007	0,009	0,011	0,006	0,013	0,002	0,005	0,003	0,008	0,010	0,002	0,007	0,015	0,001	0,015	
21	0,002	0,003	0,001	0,002	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,003	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,001	0,003	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,003	0,001	0,002	0,003	0,000	0,003
22	0,005	0,008	0,009	0,007	0,006	0,003	0,005	0,006	0,004	0,005	0,001	0,000	0,004	0,003	0,009	0,004	0,005	0,004	0,009	0,016	0,009	0,012	0,011	0,014	0,017	0,006	0,009	0,003	0,009	0,018	0,002	0,009	0,015	0,001	0,015	
23	0,032	0,011	0,012	0,020	0,005	0,003	0,027	0,004	0,003	0,003	0,001	0,001	0,003	0,003	0,008	0,004	0,004	0,014	0,005	0,011	0,008	0,008	0,007	0,006	0,007	0,002	0,013	0,003	0,017	0,017	0,002	0,005	0,007	0,001	0,007	
24	0,042	0,035	0,032	0,028	0,037	0,021	0,028	0,024	0,015	0,018	0,007	0,003	0,019	0,023	0,033	0,029	0,029	0,032	0,028	0,043	0,033	0,047	0,038	0,035	0,067	0,010	0,055	0,015	0,081	0,065	0,010	0,033	0,046	0,005	0,046	
25	0,003	0,005	0,003	0,008	0,005	0,002	0,013	0,005	0,002	0,003	0,001	0,000	0,003	0,002	0,006	0,003	0,003	0,003	0,005	0,005	0,004	0,007	0,007	0,006	0,011	0,002	0,006	0,003	0,025	0,009	0,001	0,006	0,008	0,001	0,008	
26	0,006	0,010	0,016	0,012	0,008	0,020	0,018	0,007	0,005	0,007	0,003	0,004	0,012	0,020	0,011	0,026	0,026	0,007	0,010	0,013	0,013	0,014	0,013	0,010	0,016	0,004	0,006	0,006	0,018	0,013	0,006	0,010	0,016	0,002	0,016	
27	0,008	0,012	0,009	0,010	0,012	0,009	0,011	0,020	0,010	0,023	0,009	0,026	0,010	0,014	0,019	0,014	0,011	0,009	0,013	0,025	0,021	0,016	0,019	0,017	0,019	0,007	0,015	0,017	0,027	0,053	0,007	0,011	0,017	0,002	0,017	
28	0,007	0,034	0,012	0,012	0,010	0,008	0,011	0,009	0,007	0,009	0,003	0,001	0,009	0,012	0,012	0,013	0,009	0,029	0,013	0,015	0,017	0,016	0,016	0,014	0,021	0,005	0,009	0,006	0,015	0,020	0,006	0,013	0,021	0,002	0,022	
29	0,038	0,087	0,095	0,064	0,057	0,033	0,054	0,052	0,034	0,040	0,014	0,007	0,043	0,050	0,071	0,049	0,047	0,050	0,069	0,072	0,074	0,084	0,089	0,100	0,120	0,024	0,049	0,032	0,092	0,103	0,025	0,074	0,119	0,012	0,120	
30	0,020	0,045	0,048	0,033	0,029	0,017	0,029	0,027	0,017	0,020	0,008	0,003	0,022	0,025	0,041	0,025	0,024	0,025	0,036	0,037	0,038	0,093	0,046	0,051	0,062	0,013	0,025	0,017	0,047	0,053	0,013	0,038	0,061	0,006	0,062	
31	0,014	0,032	0,013	0,023	0,018	0,014	0,023	0,017	0,012	0,015	0,005	0,002	0,022	0,039	0,026	0,040	0,022	0,021	0,024	0,057	0,024	0,037	0,031	0,019	0,035	0,014	0,015	0,014	0,027	0,054	0,021	0,029	0,041	0,004	0,042	
32	0,002	0,010	0,002	0,003	0,002	0,003	0,003	0,002	0,002	0,002	0,001	0,000	0,003	0,005	0,003	0,005	0,003	0,002	0,003	0,005	0,004	0,003	0,003	0,002	0,006	0,001	0,002	0,001	0,003	0,010	0,003	0,003	0,004	0,000	0,005	
33	0,005	0,013	0,006	0,017	0,011	0,007	0,012	0,010	0,006	0,007	0,002	0,001	0,008	0,009	0,013	0,010	0,009	0,009	0,015	0,028	0,019	0,018	0,018	0,010	0,018	0,005	0,008	0,006	0,015	0,033	0,005	0,013	0,024	0,002	0,025	
34	1,035	0,079	0,013	0,081	0,013	0,038	0,037	0,012	0,012	0,012	0,009	0,001	0,013	0,021	0,020	0,032	0,016	0,015	0,016	0,037	0,019	0,020	0,019	0,015	0,023	0,006	0,011	0,010	0,020	0,023	0,010	0,014	0,025	0,002	0,025	
35	0,002	1,005	0,005	0,054	0,004	0,007	0,027	0,011	0,012	0,008	0,002	0,001	0,004	0,005	0,006	0,010	0,005	0,006	0,007	0,026	0,020	0,006	0,004	0,003	0,005	0,003	0,003	0,003	0,009	0,010	0,005	0,004	0,005	0,001	0,005	
36	0,040	0,101	1,045	0,092	0,088	0,038	0,078	0,077	0,056	0,062	0,015	0,006	0,057	0,044	0,098	0,060	0,067	0,054	0,113	0,168	0,109	0,126	0,144	0,080	0,148	0,033	0,067	0,046	0,112	0,235	0,024	0,154	0,200	0,020	0,202	
37	0,004	0,009	0,004	1,018	0,005	0,005	0,010	0,005	0,009	0,021	0,001	0,000	0,004	0,006	0,017	0,007	0,007	0,010	0,008	0,009	0,014	0,012	0,012	0,005	0,009	0,005	0,017	0,003	0,007	0,008	0,002	0,005	0,009	0,001	0,009	

38	0,001	0,002	0,003	0,002	1,040	0,002	0,003	0,002	0,001	0,001	0,001	0,000	0,004	0,009	0,009	0,002	0,002	0,001	0,002	0,002	0,002	0,003	0,003	0,002	0,003	0,003	0,001	0,003	0,003	0,001	0,002	0,004	0,000	0,004			
39	0,018	0,039	0,022	0,032	0,026	1,036	0,032	0,038	0,031	0,064	0,007	0,003	0,031	0,041	0,036	0,055	0,056	0,039	0,041	0,065	0,058	0,045	0,045	0,029	0,051	0,019	0,030	0,020	0,044	0,051	0,015	0,033	0,060	0,006	0,061		
40	0,002	0,006	0,003	0,069	0,046	0,002	1,011	0,025	0,010	0,011	0,001	0,001	0,003	0,003	0,014	0,003	0,003	0,006	0,004	0,009	0,010	0,004	0,004	0,002	0,005	0,015	0,004	0,035	0,008	0,007	0,001	0,003	0,004	0,000	0,004		
41	0,036	0,070	0,042	0,049	0,058	0,035	0,052	1,065	0,045	0,042	0,018	0,048	0,039	0,045	0,044	0,045	0,052	0,060	0,061	0,089	0,074	0,069	0,045	0,033	0,090	0,018	0,029	0,100	0,219	0,082	0,017	0,079	0,057	0,006	0,058		
42	0,007	0,022	0,005	0,038	0,009	0,005	0,018	0,012	1,008	0,008	0,003	0,010	0,006	0,006	0,011	0,008	0,008	0,011	0,011	0,023	0,011	0,013	0,014	0,008	0,015	0,004	0,007	0,006	0,013	0,015	0,003	0,010	0,018	0,002	0,018		
43	0,003	0,009	0,003	0,012	0,005	0,006	0,010	0,010	0,279	1,076	0,002	0,003	0,005	0,009	0,006	0,009	0,005	0,005	0,006	0,011	0,009	0,007	0,006	0,004	0,007	0,002	0,003	0,003	0,007	0,008	0,005	0,005	0,007	0,001	0,007		
44	0,082	0,102	0,073	0,119	0,073	0,287	0,140	0,103	0,070	0,123	1,038	0,008	0,183	0,293	0,096	0,389	0,383	0,112	0,091	0,163	0,132	0,107	0,094	0,076	0,115	0,056	0,064	0,088	0,109	0,118	0,090	0,109	0,121	0,012	0,122		
45	0,033	0,085	0,037	0,072	0,063	0,031	0,058	0,064	0,040	0,046	0,012	1,005	0,048	0,036	0,081	0,049	0,055	0,040	0,095	0,055	0,084	0,107	0,124	0,067	0,125	0,027	0,057	0,039	0,089	0,109	0,020	0,086	0,172	0,018	0,174		
46	0,032	0,030	0,025	0,037	0,034	0,058	0,056	0,059	0,054	0,079	0,010	0,005	1,034	0,057	0,030	0,074	0,072	0,063	0,041	0,064	0,074	0,037	0,022	0,022	0,031	0,013	0,014	0,016	0,040	0,034	0,018	0,027	0,027	0,003	0,028		
47	0,004	0,024	0,002	0,022	0,014	0,002	0,006	0,007	0,004	0,003	0,002	0,001	0,003	1,003	0,006	0,004	0,003	0,007	0,005	0,007	0,020	0,005	0,004	0,005	0,006	0,010	0,003	0,003	0,010	0,008	0,002	0,003	0,005	0,000	0,005		
48	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	1,049	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,002	0,000	0,014	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,011	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	
49	0,012	0,007	0,008	0,009	0,010	0,006	0,012	0,004	0,005	0,013	0,002	0,000	0,005	0,008	0,009	1,008	0,008	0,010	0,007	0,023	0,014	0,006	0,006	0,005	0,008	0,024	0,011	0,045	0,019	0,016	0,002	0,005	0,008	0,001	0,008		
50	0,003	0,013	0,003	0,005	0,017	0,001	0,004	0,003	0,003	0,003	0,001	0,000	0,002	0,002	0,015	0,002	1,002	0,018	0,006	0,081	0,022	0,008	0,007	0,010	0,008	0,005	0,004	0,002	0,014	0,007	0,001	0,004	0,006	0,001	0,006		
51	0,002	0,020	0,003	0,005	0,008	0,002	0,004	0,005	0,004	0,002	0,001	0,000	0,002	0,002	0,013	0,003	0,003	1,040	0,005	0,015	0,011	0,007	0,006	0,004	0,039	0,022	0,022	0,002	0,009	0,014	0,001	0,003	0,006	0,001	0,006		
52	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,006	0,001	0,001	0,013	0,004	1,009	0,009	0,003	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,001
53	0,004	0,014	0,006	0,012	0,010	0,004	0,007	0,007	0,005	0,005	0,002	0,001	0,006	0,004	0,009	0,006	0,006	0,006	0,011	1,066	0,010	0,012	0,014	0,008	0,022	0,003	0,006	0,006	0,028	0,013	0,002	0,010	0,019	0,002	0,019		
54	0,010	0,060	0,026	0,061	0,026	0,005	0,016	0,019	0,018	0,008	0,003	0,001	0,007	0,008	0,025	0,009	0,008	0,068	0,017	0,101	1,081	0,019	0,018	0,021	0,021	0,067	0,010	0,007	0,061	0,023	0,004	0,015	0,018	0,002	0,018		
55	0,004	0,011	0,005	0,009	0,008	0,004	0,007	0,008	0,005	0,006	0,002	0,001	0,006	0,005	0,010	0,006	0,007	0,005	0,012	0,007	0,011	1,014	0,016	0,009	0,016	0,003	0,007	0,005	0,011	0,014	0,003	0,011	0,022	0,002	0,022		
56	0,006	0,014	0,006	0,016	0,011	0,005	0,017	0,011	0,007	0,008	0,002	0,001	0,008	0,006	0,017	0,008	0,009	0,007	0,015	0,011	0,014	0,020	1,031	0,013	0,053	0,005	0,009	0,010	0,017	0,019	0,003	0,014	0,028	0,003	0,028		
57	0,008	0,020	0,009	0,017	0,015	0,007	0,014	0,016	0,010	0,011	0,003	0,001	0,011	0,009	0,020	0,012	0,013	0,010	0,022	0,013	0,020	0,034	0,029	1,024	0,035	0,006	0,013	0,009	0,021	0,030	0,005	0,020	0,040	0,004	0,041		
58	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,001	0,004	0,001	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	1,005	0,000	0,001	0,001	0,002	0,003	0,000	0,001	0,002	0,000	0,002	
59	0,002	0,005	0,004	0,004	0,087	0,002	0,005	0,031	0,003	0,003	0,001	0,001	0,004	0,003	0,006	0,003	0,004	0,003	0,005	0,005	0,005	0,006	0,007	0,003	0,007	1,046	0,003	0,004	0,010	0,006	0,001	0,005	0,008	0,001	0,008		
60	0,000	0,001	0,000	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,000	0,001	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,016	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,000	1,001	0,000	0,001	0,003	0,000	0,001	0,002	0,000	0,002		
61	0,003	0,008	0,004	0,007	0,006	0,003	0,005	0,006	0,004	0,004	0,001	0,000	0,004	0,003	0,007	0,004	0,005	0,004	0,009	0,005	0,008	0,010	0,011	0,006	0,011	0,002	0,005	1,276	0,008	0,010	0,002	0,008	0,016	0,002	0,016		
62	0,001	0,001	0,001	0,001	0,025	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,004	0,002	0,012	0,001	0,002	0,003	0,001	0,003	0,001	0,001	0,015	1,056	0,009	0,000	0,002	0,003	0,000	0,003		
63	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,004	0,008	0,002	0,011	0,011	0,003	0,002	0,002	0,004	0,002	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	0,002	1,009	0,002	0,001	0,002	0,000	0,002		
64	0,003	0,003	0,005	0,009	0,003	0,005	0,018	0,002	0,003	0,006	0,001	0,000	0,003	0,005	0,004	0,006	0,006	0,004	0,003	0,003	0,006	0,003	0,003	0,006	0,005	0,001	0,002	0,002	0,004	0,004	1,002	0,003	0,004	0,000	0,004		
65	0,002	0,005	0,004	0,004	0,005	0,002	0,004	0,004	0,002	0,003	0,001	0,000	0,003	0,002	0,005	0,003	0,003	0,003	0,006	0,005	0,005	0,006	0,008	0,005	0,008	0,002	0,003	0,002	0,006	0,007	0,001	1,008	0,010	0,001	0,011		

66	0,002	0,003	0,001	0,002	0,002	0,001	0,002	0,002	0,001	0,001	0,000	0,000	0,002	0,001	0,003	0,002	0,002	0,001	0,003	0,002	0,003	0,004	0,004	0,002	0,004	0,001	0,002	0,001	0,003	0,003	0,001	0,003	1,005	0,001	0,005
67	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
68	0,239	0,618	0,272	0,526	0,462	0,228	0,424	0,467	0,292	0,335	0,088	0,034	0,352	0,261	0,586	0,356	0,401	0,293	0,688	0,397	0,610	0,778	0,901	0,491	0,908	0,198	0,416	0,282	0,645	0,795	0,147	0,624	1,251	0,126	1,264
Συν	2,022	3,225	2,445	2,988	2,687	2,158	2,616	2,548	2,296	2,340	1,370	1,224	2,249	2,406	2,885	2,687	2,695	2,412	2,927	3,236	3,146	3,304	3,378	2,664	3,808	1,834	2,314	2,348	3,518	3,722	1,638	2,912	4,173	1,321	3,204

Παράρτημα 13 Πίνακες πολλαπλασιαστών προϊόντος, προστιθέμενης αξίας, εισοδήματος και εργασίας (υπολογισμού της συγγραφέως).

MULTIPLIER	OUTPUT MULTIPLIER		VALUE ADDED MULTIPLIER				INCOME MULTIPLIER				EMPLOYMENT MULTIPLIER			
	IA	IIA	IA	IB	IIA	IIB	IA	IB	IIA	IIB	IA	IB	IIA	IIB
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	1,635	2,029	0,744	1,545	0,957	1,987	0,123	2,530	0,232	4,775	49,646	1,245	52,346	1,313
Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες	1,412	2,071	0,809	1,290	1,164	1,857	0,206	1,360	0,388	2,567	35,679	1,215	40,188	1,369
Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες	1,448	1,903	0,835	1,282	1,081	1,659	0,142	1,661	0,268	3,134	15,689	1,300	18,801	1,558
Ορυχεία και λατομεία	1,077	1,224	0,108	1,532	0,187	2,658	0,046	1,450	0,087	2,736	1,879	1,758	2,886	2,699
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	1,780	2,334	0,645	2,174	0,943	3,181	0,173	2,137	0,326	4,034	19,357	3,447	23,146	4,122
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα	1,258	1,592	0,211	1,833	0,391	3,397	0,104	1,441	0,197	2,719	7,826	1,395	10,111	1,802
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	1,870	2,470	0,384	3,515	0,708	6,475	0,187	2,366	0,353	4,466	29,280	1,668	33,385	1,902
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	1,736	2,268	0,344	3,017	0,631	5,538	0,166	2,204	0,314	4,160	8,460	2,544	12,105	3,640
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγραμμένων μέσων	1,875	3,099	0,734	1,648	1,394	3,133	0,382	1,406	0,721	2,654	33,207	1,218	41,587	1,525
Προϊόντα οπτανθρακκα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	1,812	2,056	0,247	2,750	0,379	4,219	0,076	4,861	0,144	9,174	3,479	12,990	5,151	19,232
Χημικές ουσίες και προϊόντα	1,248	1,505	0,266	1,456	0,405	2,215	0,080	1,519	0,151	2,867	3,409	1,764	5,169	2,674
Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα	1,251	1,562	0,228	2,079	0,395	3,609	0,097	1,690	0,183	3,190	4,950	1,716	7,073	2,452
Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	1,697	2,216	0,406	2,550	0,686	4,311	0,162	2,006	0,306	3,786	8,872	2,042	12,428	2,861
Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	1,686	2,382	0,616	1,758	0,993	2,831	0,217	1,662	0,410	3,137	10,526	1,740	15,296	2,529
Βασικά μέταλλα	1,719	2,179	0,538	2,027	0,786	2,962	0,144	2,259	0,271	4,264	6,296	2,429	9,444	3,643
Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	1,743	2,417	0,626	1,829	0,990	2,892	0,210	1,700	0,397	3,208	13,190	1,509	17,807	2,037
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	1,092	1,179	0,082	1,657	0,129	2,606	0,027	1,674	0,051	3,159	1,775	1,509	2,372	2,016
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	1,547	1,960	0,344	2,362	0,567	3,895	0,129	1,916	0,244	3,617	6,468	1,965	9,299	2,824
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	1,295	1,654	0,272	1,727	0,466	2,959	0,112	1,467	0,212	2,768	4,263	1,758	6,724	2,773
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημρυμουλκούμενα	1,112	1,245	0,105	1,655	0,176	2,785	0,041	1,499	0,078	2,829	1,983	1,615	2,890	2,354
Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	1,034	1,081	0,046	1,433	0,071	2,221	0,015	1,441	0,027	2,719	1,416	1,217	1,736	1,491
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	1,386	1,721	0,268	2,023	0,449	3,385	0,104	1,820	0,197	3,435	8,387	1,880	10,679	2,394
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	1,578	2,321	0,868	1,384	1,269	2,023	0,232	1,449	0,437	2,735	15,880	1,315	20,964	1,736
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	1,537	2,124	0,734	1,327	1,051	1,900	0,183	1,360	0,346	2,567	6,489	1,579	10,511	2,558
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	1,738	3,036	0,871	1,712	1,571	3,089	0,405	1,425	0,765	2,690	11,689	1,923	20,576	3,384
Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων· λυματολάσπη· υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων· ανάκτηση υλικών· υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων	1,433	2,186	0,808	1,321	1,215	1,985	0,235	1,328	0,444	2,506	8,032	1,492	13,190	2,450
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	1,976	2,809	0,791	2,046	1,241	3,209	0,260	1,998	0,491	3,770	23,190	1,637	28,894	2,040
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,565	2,466	0,933	1,600	1,420	2,435	0,281	1,309	0,531	2,470	24,511	1,120	30,682	1,402
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,695	2,738	0,865	1,674	1,428	2,763	0,325	1,348	0,614	2,544	10,033	1,672	17,174	2,862

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,636	2,831	0,913	1,714	1,558	2,926	0,373	1,253	0,704	2,366	50,456	1,062	58,639	1,234
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	1,735	2,616	0,851	1,592	1,327	2,483	0,275	1,664	0,519	3,142	21,592	1,501	27,628	1,921
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	1,848	2,435	0,814	1,764	1,130	2,450	0,183	2,726	0,345	5,145	9,823	4,159	13,839	5,859
Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών	1,784	2,328	0,567	2,340	0,861	3,553	0,170	3,188	0,321	6,016	9,875	3,356	13,604	4,623
Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	1,416	2,022	0,543	1,566	0,871	2,508	0,189	1,411	0,357	2,663	7,238	1,586	11,388	2,495
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	1,659	3,225	0,828	1,470	1,673	2,971	0,489	1,240	0,922	2,340	25,874	1,273	36,595	1,801
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,755	2,445	0,865	1,606	1,238	2,298	0,215	1,896	0,406	3,578	25,448	1,537	30,173	1,822
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,656	2,988	0,678	1,969	1,397	4,060	0,416	1,439	0,785	2,716	13,801	1,991	22,925	3,308
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,517	2,687	0,665	1,680	1,297	3,276	0,365	1,344	0,689	2,537	21,433	1,382	29,446	1,898
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	1,579	2,158	0,899	1,742	1,211	2,347	0,181	1,572	0,341	2,968	6,540	1,510	10,502	2,425
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας	1,542	2,616	0,818	1,592	1,398	2,722	0,335	1,367	0,633	2,579	14,465	1,422	21,825	2,146
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συναξιοδοτικά ταμεία	1,365	2,548	0,844	1,339	1,483	2,352	0,369	1,212	0,697	2,287	10,125	1,402	18,227	2,524
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συναξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1,556	2,296	0,795	1,758	1,195	2,641	0,231	1,808	0,436	3,412	12,563	1,636	17,632	2,296
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες	1,491	2,340	0,957	1,436	1,416	2,124	0,265	1,421	0,500	2,682	13,183	1,322	19,000	1,906
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	1,147	1,370	0,976	1,084	1,096	1,217	0,070	1,412	0,131	2,666	1,434	3,916	2,961	8,085
Τεκμαρτά ενοίκια	1,139	1,224	0,981	1,076	1,027	1,127	0,027	0,000	0,050	0,000	7,083	1,208	7,665	1,307
Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες· υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών· υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης	1,358	2,249	0,909	1,334	1,390	2,041	0,278	1,188	0,525	2,241	3,142	2,076	9,248	6,111
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,745	2,406	0,858	2,057	1,215	2,914	0,206	1,796	0,390	3,390	44,345	1,091	48,873	1,202
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,399	2,885	0,919	1,289	1,722	2,415	0,464	1,206	0,875	2,276	6,615	2,160	16,792	5,484
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,785	2,687	0,885	2,421	1,372	3,754	0,282	1,488	0,532	2,809	16,826	1,237	23,005	1,691
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες	1,677	2,695	0,884	2,190	1,433	3,551	0,318	1,353	0,599	2,554	16,143	1,174	23,110	1,680
Υπηρεσίες ενοίκιασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	1,669	2,412	0,868	1,671	1,269	2,443	0,232	1,977	0,437	3,731	12,416	1,931	17,501	2,721
Υπηρεσίες απασχόλησης	1,182	2,927	0,981	1,120	1,923	2,195	0,545	1,073	1,028	2,025	14,906	1,111	26,856	2,002
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	2,229	3,236	0,862	3,482	1,406	5,679	0,314	3,071	0,593	5,797	22,214	2,340	29,110	3,067
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	1,599	3,146	0,914	1,535	1,749	2,938	0,483	1,310	0,911	2,473	26,461	1,291	37,056	1,808

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	1,331	3,304	0,960	1,219	2,025	2,572	0,616	1,118	1,162	2,110	19,700	1,316	33,208	2,218
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	1,094	3,378	0,986	1,053	2,219	2,370	0,713	1,032	1,345	1,948	33,084	1,035	48,722	1,524
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	1,419	2,664	0,887	1,239	1,559	2,177	0,388	1,193	0,733	2,252	23,752	1,197	32,272	1,626
Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον· υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	1,506	3,808	0,897	1,366	2,140	3,258	0,719	1,157	1,356	2,184	70,913	1,073	86,678	1,312
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,334	1,834	0,924	1,251	1,194	1,618	0,156	1,662	0,295	3,137	13,760	1,388	17,190	1,734
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχαιοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,260	2,314	0,953	1,141	1,523	1,822	0,329	1,125	0,621	2,124	15,860	1,128	23,082	1,641
Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων	1,633	2,348	0,966	1,609	1,352	2,252	0,223	1,882	0,421	3,552	14,536	1,662	19,432	2,221
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,883	3,518	0,875	1,969	1,758	3,955	0,510	1,526	0,963	2,881	40,168	1,287	51,360	1,646
Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις	1,705	3,722	0,913	1,585	2,002	3,476	0,629	1,212	1,188	2,287	10,877	3,344	24,687	7,591
Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	1,266	1,638	0,899	1,189	1,100	1,455	0,116	1,394	0,219	2,631	15,614	1,109	18,164	1,290
Άλλες προσωπικές υπηρεσίες	1,330	2,912	0,956	1,222	1,810	2,315	0,494	1,113	0,932	2,102	52,134	1,066	62,967	1,288
Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ίδια χρήση	1,000	4,173	1,000	1,000	2,713	2,713	0,990	1,000	1,869	1,887	89,657	1,000	111,384	1,242

Παράρτημα 14 Αναλυτικός πίνακας επιπτώσεων σεναρίου 1: Αύξηση των πολιτιστικών προϊόντων κατά 25%.

	Impact Analysis; Overall impact						Number	
	Total shock			Total output change	Change in Value Added (GDP)	Change in Household Income (Salaries & Wages)		Employment change (Number)
	% Change	Change in Value	Total Change					
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	3,12	1,50	0,15	124,29	
Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	0,07	0,04	0,03	1,92	
Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλιέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες	-	-	-	0,22	0,15	0,00	2,70	
Ορυχεία και λατομεία	-	-	-	2,74	0,19	0,00	2,93	
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	-	-	-	6,35	1,88	0,00	35,69	
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα	-	-	-	1,55	0,18	0,00	8,71	
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καθαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	-	-	-	0,19	0,02	0,00	3,40	
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	-	-	-	0,68	0,08	0,00	2,27	
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	-	-	-	0,41	0,18	0,01	11,19	
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης	-	-	-	-	-	0,00	1,13	

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

πετρελαίου	-			4,21	0,38		
Χημικές ουσίες και προϊόντα	-	-	-	1,63	0,30	0,02	3,14
Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα	-	-	-	0,51	0,06	0,01	1,47
Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	-	-	-	0,69	0,11	0,00	2,99
Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	-	-	-	0,37	0,13	0,03	2,21
Βασικά μέταλλα	-	-	-	1,02	0,27	0,00	2,65
Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	-	-	-	0,70	0,24	0,00	6,09
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	-	-	-	0,56	0,03	0,01	0,66
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	-	-	-	0,43	0,06	0,00	1,40
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	-	-	-	0,16	0,02	0,00	0,38
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημρυμουλκούμενα	-	-	-	0,48	0,03	0,00	0,59
Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	-	-	-	0,12	0,00	0,02	0,14
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	-	-	-	0,84	0,11	0,01	3,73
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	-	-	-	1,21	0,76	0,02	14,56
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	-	-	-	5,32	2,94	0,02	21,87
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	-	-	-	0,56	0,29	0,03	3,41
Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων· λυματολάσπη· υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων· ανάκτηση υλικών· υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων	-	-	-	0,58	0,35	0,33	3,11
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	-	-	-	1,48	0,57	0,05	21,03
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	0,82	0,48	0,00	18,02
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	4,66	2,41	0,00	27,99
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	2,39	1,27	0,00	113,63
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	-	-	-	1,42	0,76	0,00	20,49
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	-	-	-	0,17	0,08	0,00	0,39
Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών	-	-	-	0,81	0,20	0,01	2,38
Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	-	-	-	1,05	0,36	0,00	4,77
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	-	-	-	0,27	0,15	0,01	5,53
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	-	-	-	6,44	3,47	0,00	106,59
Εκδοτικές υπηρεσίες	-	-	-	1,65	0,57	0,00	11,44

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	-	-	-	0,30	0,12	0,00	4,67
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	-	-	-	2,89	1,49	0,01	12,52
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας	-	-	-	0,37	0,19	0,00	3,80
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	-	-	-	2,74	1,73	0,00	19,81
Ασφαλιστικά, ανασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	-	-	-	0,66	0,30	0,00	5,08
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες	-	-	-	0,29	0,19	0,00	2,87
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	-	-	-	6,10	5,49	0,00	2,23
Τεκμαρτά ενοίκια	-	-	-	5,49	5,00	0,00	32,17
Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες· υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών· υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης	-	-	-	1,33	0,91	0,00	2,01
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	-	-	-	0,26	0,11	0,00	10,47
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	-	-	-	0,02	0,02	0,00	0,08
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	-	-	-	1,05	0,38	0,01	14,24
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες	-	-	-	0,40	0,16	0,00	5,55
Υπηρεσίες ενοικίασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	-	-	-	2,14	1,11	0,00	13,74
Υπηρεσίες απασχόλησης	-	-	-	0,05	0,05	0,00	0,70
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	0,62	0,15	0,10	5,91
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	-	-	-	0,98	0,58	0,15	20,13
Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	-	-	-	0,70	0,55	0,01	10,46
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	-	-	-	0,90	0,85	0,04	28,92
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	-	-	-	1,29	0,92	0,00	25,54
Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον· υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	-	-	-	0,07	0,05	0,00	4,62
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	-	-	-	0,29	0,21	0,00	2,84
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	0,25	-	96,00	96,07	80,28	0,00	#####
Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων	-	-	-	0,50	0,30	0,00	4,36
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	-	-	-	0,10	0,04	0,00	3,04

Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις	-	-	-	0,08	0,04	0,00	0,25
Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	-	-	-	0,17	0,13	0,01	2,38
Άλλες προσωπικές υπηρεσίες	-	-	-	0,33	0,26	0,01	16,30
Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ίδια χρήση	-	-	-	0,17	0,17	0,00	15,36
Υπηρεσίες παρεχόμενες από ετερόδικους οργανισμούς και φορείς	-	-	-	0,00	-	0,00	0,00
	-	-	-	39,93	-	0,00	0,04
	0,25	-	96,00	222,17	122,42	1,11	2.216

Παράρτημα 15 Αναλυτικός πίνακας επιπτώσεων σεναρίου 2: Αύξηση των πολιτιστικών προϊόντων κατά 100 εκατ. ευρώ.

	Impact Analysis; Overall impact						Number
	Total shock			Total output change	Change in Value Added (GDP)	Change in Household Income (Salaries & Wages)	Employment change (Number)
	% Change	Change in Value	Total Change				
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	3,25	1,56	0,16	129,47
Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	0,07	0,04	0,03	2,00
Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλιέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες	-	-	-	0,23	0,15	0,00	2,82
Ορυχεία και λατομεία	-	-	-	2,86	0,20	0,00	3,06
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	-	-	-	6,62	1,96	0,00	37,17
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα	-	-	-	1,62	0,19	0,00	9,07
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	-	-	-	0,20	0,02	0,00	3,54
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	-	-	-	0,71	0,08	0,00	2,37
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσω	-	-	-	0,43	0,19	0,01	11,65
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	-	-	-	4,39	0,39	0,00	1,17
Χημικές ουσίες και προϊόντα	-	-	-	1,69	0,31	0,02	3,27

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα	-	-	-	0,53	0,06	0,01	1,53
Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	-	-	-	0,72	0,11	0,00	3,12
Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	-	-	-	0,38	0,13	0,03	2,30
Βασικά μέταλλα	-	-	-	1,07	0,28	0,00	2,76
Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	-	-	-	0,73	0,25	0,00	6,34
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	-	-	-	0,59	0,03	0,01	0,69
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	-	-	-	0,44	0,06	0,00	1,46
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	-	-	-	0,16	0,03	0,00	0,40
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα	-	-	-	0,50	0,03	0,00	0,61
Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	-	-	-	0,12	0,00	0,02	0,14
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	-	-	-	0,87	0,12	0,01	3,88
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	-	-	-	1,26	0,79	0,02	15,16
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	-	-	-	5,54	3,07	0,02	22,78
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	-	-	-	0,58	0,30	0,03	3,55
Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων· λυματολάσπη· υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων· ανάκτηση υλικών· υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων	-	-	-	0,60	0,37	0,33	3,24
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	-	-	-	1,55	0,60	0,05	21,91
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	0,86	0,50	0,00	18,77
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	4,86	2,51	0,00	29,16
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	2,49	1,33	0,00	118,36
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	-	-	-	1,48	0,79	0,00	21,34
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	-	-	-	0,17	0,08	0,00	0,41
Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών	-	-	-	0,84	0,20	0,01	2,48
Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	-	-	-	1,09	0,38	0,00	4,97
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	-	-	-	0,28	0,16	0,01	5,76
Υπηρεσίες διαμόρφωσης και υπηρεσίες εστίασης	-	-	-		3,61	0,00	111,03

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

	-	-	-	6,70			
Εκδοτικές υπηρεσίες	-	-	-	1,72	0,59	0,00	11,92
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	-	-	-	0,31	0,12	0,00	4,86
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	-	-	-	3,01	1,55	0,01	13,04
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας	-	-	-	0,39	0,20	0,00	3,96
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	-	-	-	2,86	1,80	0,00	20,64
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	-	-	-	0,69	0,31	0,00	5,29
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες	-	-	-	0,30	0,20	0,00	2,99
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	-	-	-	6,36	5,72	0,00	2,33
Τεκμαρτά ενοίκια	-	-	-	5,71	5,21	0,00	33,51
Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες· υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών· υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης	-	-	-	1,38	0,94	0,00	2,09
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	-	-	-	0,27	0,11	0,00	10,91
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	-	-	-	0,03	0,02	0,00	0,08
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	-	-	-	1,09	0,40	0,01	14,83
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες	-	-	-	0,42	0,17	0,00	5,79
Υπηρεσίες ενοικίασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	-	-	-	2,23	1,16	0,00	14,31
Υπηρεσίες απασχόλησης	-	-	-	0,05	0,05	0,00	0,73
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	0,65	0,16	0,10	6,16
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	-	-	-	1,02	0,61	0,15	20,97
Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	-	-	-	0,73	0,57	0,01	10,90
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	-	-	-	0,94	0,88	0,04	30,13
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	-	-	-	1,34	0,96	0,00	26,60

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον· υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	-	-	-	0,07	0,05	0,00	4,81
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	-	-	-	0,30	0,22	0,00	2,96
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	-	100,00	100,00	100,07	83,62	0,00	1.407,19
Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων	-	-	-	0,52	0,31	0,00	4,54
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	-	-	-	0,10	0,05	0,00	3,16
Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις	-	-	-	0,08	0,05	0,00	0,26
Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	-	-	-	0,18	0,13	0,01	2,48
Άλλες προσωπικές υπηρεσίες	-	-	-	0,35	0,27	0,01	16,97
Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ίδια χρήση	-	-	-	0,18	0,18	0,00	16,00
Υπηρεσίες παρεχόμενες από ετερόδικους οργανισμούς και φορείς	-	-	-	0,00	0,00	0,00	0,00
	-	-	-	41,60	24,77	0,00	0,04
	-	100,00	100,00	231,43	152,29	1,12	2.308

Παράρτημα 16 Αναλυτικός πίνακας επιπτώσεων σεναρίου 3: Αύξηση του τουριστικού προϊόντος κατά 25%

	Impact Analysis; Overall impact						Number
	Total shock			Total output change	Change in Value Added (GDP)	Change in Household Income (Salaries & Wages)	Employment change (Number)
	% Change	Change in Value	Total Change				
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	514,72	248,01	25,04	20.521,64
Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες	-	-	-	5,63	3,53	0,03	165,41
Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλιέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες	-	-	-	39,07	25,45	0,00	471,54
Ορυχεία και λατομεία	-	-	-	192,22	13,56	0,00	205,56
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	-	-	-	1.158,56	343,52	0,00	6.506,26
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα	-	-	-	90,76	10,46	0,00	509,33
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καθαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	-	-	-	19,11	2,09	0,00	335,43
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	-	-	-	102,22	11,65	0,00	339,95

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφής προεγγεγραμμένων μέσων	-	-	-	57,17	25,44	0,01	1.559,22
Προϊόντα οπτόηρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	-	-	-	327,85	29,42	0,00	87,82
Χημικές ουσίες και προϊόντα	-	-	-	193,59	35,39	0,02	374,19
Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα	-	-	-	23,69	2,59	0,01	68,32
Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	-	-	-	92,39	14,71	0,00	401,34
Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	-	-	-	43,11	15,11	0,03	260,77
Βασικά μέταλλα	-	-	-	61,84	16,42	0,00	160,30
Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	-	-	-	91,62	31,38	0,00	801,05
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	-	-	-	30,76	1,52	0,01	36,19
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	-	-	-	45,01	6,55	0,00	148,19
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	-	-	-	25,87	4,07	0,00	62,72
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημρυμουλκούμενα	-	-	-	27,62	1,75	0,00	33,91
Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	-	-	-	9,19	0,29	0,02	10,69
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	-	-	-	52,77	7,00	0,01	235,38
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	-	-	-	73,22	45,94	0,02	884,32
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	-	-	-	196,37	108,65	0,02	807,04
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	-	-	-	20,68	10,52	0,03	125,76
Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων· λυματολάσπη· υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων· ανάκτηση υλικών· υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων	-	-	-	90,36	55,29	0,33	486,40
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	-	-	-	64,62	24,99	0,05	915,36
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	88,00	51,33	0,00	1.925,92
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	542,96	280,67	0,00	3.258,57
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	-	-	-	275,28	146,56	0,00	13.081,57
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	-	-	-	111,22	59,47	0,00	1.599,92
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	-	-	-	20,04	9,24	0,00	47,33
Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών	0,25	-	773,12	821,95	199,17	0,01	2.418,66
Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	-	-	-	140,17	48,65	0,00	639,79
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	-	-	-	40,12	22,60	0,01	815,34

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	0,25	-	4.915,32	5.247,36	2.826,28	0,00	86.898,61
Εκδοτικές υπηρεσίες	-	-	-	30,03	10,33	0,00	208,11
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις· υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	-	-	-	18,42	7,30	0,00	285,74
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	-	-	-	156,87	80,97	0,01	679,46
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες· υπηρεσίες πληροφορίας	-	-	-	21,16	10,86	0,00	215,14
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	-	-	-	297,57	187,66	0,00	2.148,87
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	-	-	-	53,84	24,36	0,00	413,44
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες	-	-	-	28,35	18,90	0,00	282,65
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	-	-	-	497,24	447,75	0,00	182,12
Τεκμαρτά ενοίκια	-	-	-	233,85	213,08	0,00	1.371,55
Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες· υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών· υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης	-	-	-	176,60	120,32	0,00	267,25
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	-	-	-	38,37	15,99	0,00	1.560,32
Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	-	-	-	1,13	0,80	0,00	3,45
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	-	-	-	54,47	19,91	0,01	740,90
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες· κτηνιατρικές υπηρεσίες	-	-	-	66,92	27,01	0,00	920,43
Υπηρεσίες ενοίκιασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	-	-	-	39,08	20,30	0,00	251,34
Υπηρεσίες απασχόλησης	-	-	-	11,16	9,77	0,00	149,64
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	0,25	-	500,42	569,26	140,90	0,10	5.403,47
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών· υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους· υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	-	-	-	236,65	140,89	0,15	4.849,26
Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας· υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	-	-	-	29,80	23,47	0,01	446,10
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	-	-	-	40,46	37,88	0,04	1.293,68
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	-	-	-	55,77	39,94	0,00	1.106,78
Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον· υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	-	-	-	3,54	2,32	0,00	233,83

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	-	-	-	24,64	18,18	0,00	244,25
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	-	-	-	10,95	9,15	0,00	153,98
Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων	-	-	-	24,55	14,73	0,00	214,72
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	-	-	-	12,72	5,65	0,00	396,78
Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις	-	-	-	7,72	4,45	0,00	25,12
Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	-	-	-	28,11	21,26	0,01	395,87
Άλλες προσωπικές υπηρεσίες	-	-	-	21,66	16,94	0,01	1.059,42
Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ίδια χρήση	-	-	-	7,72	7,72	0,00	691,93
Υπηρεσίες παρεχόμενες από ετερόδικους οργανισμούς και φορείς	-	-	-	0,00	-	0,00	0,00
	-	-	-	1.702,60	-	0,00	1,70
	0,75	-	6.188,87	15.438,32	6.438,11	25,99	173.397

Παράρτημα 17 Περιφερειακός Πίνακας Πελοποννήσου έτους 2015 (υπολογισμοί της συγγραφέως)

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
01	0,123	0,046	0,002	0,000	0,185	0,009	0,000	0,001	0,001	0,000	0,000	0,001	0,003	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,001	0,000	0,002	0,000	0,000	0,006	0,000	0,001	0,002	0,000
02	0,000	0,022	0,000	0,000	0,000	0,000	0,005	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
03	0,000	0,000	0,065	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
04	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,025	0,000	0,000	0,000	0,004	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,005	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
05	0,040	0,003	0,005	0,000	0,050	0,001	0,000	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,001	0,000	0,017	0,000
06	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,012	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,001	0,002	0,001	0,000	0,000	0,000
07	0,000	0,000	0,004	0,000	0,004	0,001	0,277	0,002	0,002	0,000	0,002	0,002	0,003	0,001	0,003	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,069	0,004	0,001	0,002	0,000	0,004	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000
08	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,041	0,045	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000
09	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
10	0,047	0,032	0,057	0,004	0,012	0,002	0,012	0,008	0,007	0,060	0,039	0,004	0,012	0,024	0,013	0,012	0,001	0,003	0,004	0,001	0,001	0,004	0,012	0,085	0,011	0,011	0,008	0,007	0,021	0,012	0,049	0,071
11	0,018	0,014	0,000	0,000	0,004	0,008	0,003	0,009	0,019	0,001	0,019	0,006	0,136	0,006	0,004	0,011	0,000	0,005	0,002	0,001	0,000	0,005	0,006	0,000	0,003	0,003	0,002	0,000	0,002	0,001	0,001	0,000
12	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,003	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
13	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,001	0,002	0,006	0,002	0,002	0,000
14	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,039	0,000	0,001	0,000	0,002	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,035	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000
15	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,026	0,021	0,000	0,020	0,001	0,001	0,000	0,003	0,008	0,000	0,000	0,003	0,005	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
16	0,000	0,004	0,000	0,001	0,006	0,002	0,004	0,003	0,002	0,000	0,002	0,003	0,011	0,003	0,003	0,020	0,002	0,008	0,007	0,002	0,001	0,005	0,016	0,002	0,002	0,000	0,043	0,000	0,001	0,000	0,001	0,000
17	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,004	0,000	0,001	0,002	0,000	0,000	0,002	0,001	0,004	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000
18	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	0,001	0,002	0,000	0,000	0,000	0,001	0,003	0,001	0,004	0,007	0,020	0,004	0,004	0,000	0,001	0,006	0,003	0,009	0,013	0,015	0,005	0,013	0,009	0,004	0,000
19	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000	0,001	0,001	0,002	0,001	0,003	0,000	0,002	0,004	0,000	0,000	0,000	0,003	0,002	0,005	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000
20	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,003	0,000	0,000	0,001	0,000	0,002	0,003	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000
21	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
22	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
23	0,011	0,006	0,013	0,001	0,003	0,001	0,000	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002	0,000	0,001	0,004	0,001	0,001	0,000	0,020	0,001	0,002	0,011	0,012	0,000	0,000	0,000	0,012	0,010
24	0,014	0,008	0,000	0,002	0,015	0,011	0,016	0,018	0,024	0,004	0,008	0,007	0,029	0,048	0,072	0,028	0,001	0,006	0,007	0,002	0,001	0,008	0,016	0,050	0,199	0,091	0,003	0,009	0,006	0,005	0,010	0,008
25	0,007	0,003	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,018	0,004	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000
26	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,039	0,001	0,011	0,008	0,011	0,000	0,001	0,000
27	0,001	0,001	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,005	0,002	0,066	0,003	0,008	0,007	0,078	0,005	0,001
28	0,003	0,002	0,001	0,000	0,003	0,001	0,004	0,003	0,004	0,003	0,001	0,001	0,003	0,003	0,002	0,002	0,000	0,002	0,001	0,001	0,000	0,001	0,002	0,001	0,003	0,001	0,003	0,003	0,003	0,003	0,010	0,001
29	0,034	0,021	0,022	0,002	0,043	0,019	0,052	0,048	0,057	0,040	0,013	0,021	0,048	0,027	0,027	0,033	0,007	0,025	0,014	0,008	0,001	0,022	0,024	0,020	0,012	0,009	0,036	0,007	0,019	0,009	0,012	0,017
30	0,017	0,010	0,011	0,001	0,019	0,007	0,025	0,022	0,025	0,020	0,006	0,007	0,022	0,013	0,011	0,015	0,003	0,012	0,006	0,004	0,001	0,010	0,011	0,009	0,006	0,005	0,018	0,003	0,009	0,005	0,006	0,006
31	0,002	0,001	0,002	0,001	0,006	0,002	0,004	0,005	0,003	0,002	0,003	0,001	0,006	0,023	0,004	0,004	0,000	0,002	0,002	0,000	0,000	0,001	0,003	0,000	0,001	0,000	0,003	0,017	0,006	0,007	0,003	0,009
32	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,004	0,004
33	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
34	0,000	0,000	0,003	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,004	0,009	0,006	0,003	0,027
35	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,005	0,005	0,005	0,001	0,000	0,000
36	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	0,000	0,000	0,001	0,004	0,001	0,000	0,000	0,000	0,001	0			

**Παράρτημα 18 Πίνακες πολλαπλασιαστών περιφέρειας Πελοποννήσου έτους 2015
προϊόντος, προστιθέμενης αξίας, εισοδήματος και εργασίας (υπολογισμοί της
συγγραφέως)**

	OUTPUT MULTIPLIER		VALUE ADDED MULTIPLIER				INCOME MULTIPLIER				EMPLOYMENT MULTIPLIER			
	IA	IIA	IA	IB	IIA	IIB	IA	IB	IIA	IIB	IA	IB	IIA	IIB
Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφείς υπηρεσίες	1,570	1,796	0,722	1,498	0,784	1,626	0,117	2,402	0,133	2,725	49,042	1,230	53,871	1,351
Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες	1,196	1,362	0,727	1,160	0,773	1,232	0,183	1,213	0,195	1,290	32,859	1,110	36,416	1,230
Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα· προϊόντα υδατοκαλλιέργειας· υποστηρικτικές προς την αλιεία υπηρεσίες	1,384	1,653	0,815	1,252	0,889	1,365	0,136	1,590	0,155	1,809	15,352	1,270	21,107	1,747
Ορυχεία και λατομεία	1,008	1,013	0,074	1,044	0,075	1,064	0,033	1,037	0,033	1,049	1,202	1,069	1,312	1,167
Είδη διατροφής· ποτά· προϊόντα καπνού	1,455	1,711	0,502	1,693	0,572	1,929	0,143	1,765	0,160	1,985	12,336	2,196	17,799	3,168
Προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας· είδη ένδυσης· δέρμα και συναφή προϊόντα	1,118	1,160	0,145	1,259	0,156	1,358	0,084	1,162	0,087	1,202	6,641	1,140	7,529	1,292
Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα)· είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	1,798	2,163	0,359	3,282	0,459	4,194	0,179	2,267	0,205	2,589	29,175	1,667	36,978	2,113
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί	1,417	1,478	0,194	1,698	0,210	1,845	0,115	1,522	0,119	1,578	5,371	1,607	6,683	1,999
Προϊόντα εκτύπωσης και εγγραφή προεγγεγραμμένων μέσων	1,195	1,253	0,487	1,094	0,502	1,129	0,291	1,072	0,295	1,087	28,273	1,039	29,499	1,085
Προϊόντα οπτάνθρακα και προϊόντα διύλισης πετρελαίου	1,760	1,857	0,222	2,478	0,249	2,770	0,067	4,297	0,074	4,725	3,110	11,526	5,168	19,152
Χημικές ουσίες και προϊόντα	1,145	1,251	0,237	1,294	0,266	1,452	0,071	1,340	0,078	1,480	3,029	1,570	5,291	2,741
Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα	1,103	1,158	0,155	1,412	0,170	1,550	0,073	1,268	0,076	1,335	3,797	1,316	4,980	1,727
Προϊόντα από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	1,137	1,175	0,201	1,263	0,211	1,328	0,095	1,180	0,098	1,212	5,171	1,192	5,981	1,378
Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα	1,410	1,577	0,497	1,418	0,543	1,549	0,180	1,374	0,191	1,463	8,703	1,440	12,280	2,032
Βασικά μέταλλα	1,355	1,391	0,369	1,388	0,378	1,424	0,091	1,432	0,093	1,471	3,850	1,486	4,603	1,776
Κατασκευασμένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	1,486	1,645	0,512	1,495	0,555	1,621	0,173	1,401	0,185	1,491	11,455	1,310	14,851	1,698
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα	1,044	1,057	0,060	1,221	0,064	1,287	0,020	1,220	0,021	1,272	1,392	1,187	1,649	1,406
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός	1,448	1,654	0,300	2,061	0,356	2,448	0,115	1,713	0,130	1,927	5,982	1,822	10,398	3,167
Μηνήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	1,200	1,304	0,230	1,460	0,258	1,640	0,098	1,286	0,106	1,381	3,645	1,502	5,866	2,418
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημρυμουλκούμενα	1,096	1,177	0,098	1,551	0,120	1,900	0,039	1,423	0,045	1,627	1,972	1,597	3,698	2,996
Άλλος εξοπλισμός μεταφορών	1,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000
Έπιπλα, άλλα προϊόντα μεταποίησης	1,217	1,318	0,212	1,599	0,240	1,806	0,083	1,450	0,090	1,572	9,822	1,265	11,974	1,542
Υπηρεσίες επισκευής και εγκατάστασης μηχανημάτων και εξοπλισμού	1,468	1,915	0,829	1,321	0,951	1,515	0,219	1,371	0,250	1,566	9,621	1,605	19,171	3,198
Ηλεκτρικό ρεύμα, φυσικό αέριο, ατμός και κλιματισμός	1,432	1,805	0,711	1,284	0,813	1,469	0,176	1,304	0,202	1,497	6,147	1,498	14,136	3,446
Φυσικό νερό· υπηρεσίες επεξεργασίας και παροχής νερού	1,413	1,931	0,720	1,416	0,862	1,694	0,361	1,270	0,397	1,397	10,081	1,651	21,143	3,463

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες επεξεργασίας λυμάτων- λυματολάσπη- υπηρεσίες συλλογής, επεξεργασίας και διάθεσης αποβλήτων- ανάκτηση υλικών- υπηρεσίες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες διαχείρισης αποβλήτων	1,312	1,768	0,758	1,239	0,883	1,442	0,222	1,251	0,253	1,431	7,799	1,375	17,558	3,096
Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες	1,842	2,294	0,735	1,899	0,858	2,218	0,242	1,860	0,274	2,102	22,729	1,605	32,385	2,287
Υπηρεσίες χονδρικού και λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,451	1,824	0,884	1,515	0,985	1,689	0,265	1,233	0,291	1,354	24,278	1,110	32,249	1,474
Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός χονδρικού εμπορίου μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,557	2,121	0,815	1,576	0,969	1,874	0,310	1,283	0,349	1,446	9,576	1,596	21,620	3,603
Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός από το λιανικό εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	1,535	2,174	0,874	1,641	1,048	1,969	0,360	1,211	0,405	1,361	50,521	1,063	64,190	1,351
Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών	1,471	1,872	0,756	1,415	0,866	1,619	0,246	1,486	0,274	1,655	19,808	1,378	28,379	1,974
Υπηρεσίες πλωτών μεταφορών	1,497	1,650	0,685	1,485	0,727	1,576	0,142	2,114	0,153	2,272	7,596	3,215	10,862	4,597
Υπηρεσίες αεροπορικών μεταφορών	1,084	1,104	0,277	1,144	0,283	1,166	0,066	1,247	0,068	1,273	3,721	1,265	4,152	1,411
Υπηρεσίες αποθήκευσης και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά υπηρεσίες	1,106	1,175	0,402	1,158	0,421	1,212	0,149	1,115	0,154	1,151	5,275	1,155	6,749	1,478
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες	1,439	2,317	0,764	1,357	1,004	1,782	0,470	1,191	0,531	1,347	24,995	1,233	43,749	2,158
Υπηρεσίες διαμονής και υπηρεσίες εστίασης	1,602	2,004	0,801	1,488	0,911	1,691	0,200	1,764	0,228	2,010	23,064	1,393	31,656	1,912
Εκδοτικές υπηρεσίες	1,521	2,128	0,615	1,787	0,780	2,268	0,395	1,366	0,437	1,512	12,911	1,855	25,882	3,718
Υπηρεσίες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, ταινιών βίντεο και τηλεοπτικού προγράμματος, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις- υπηρεσίες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών	1,324	1,584	0,571	1,442	0,642	1,622	0,331	1,219	0,349	1,286	19,436	1,255	25,003	1,614
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών	1,431	1,585	0,821	1,590	0,863	1,671	0,158	1,377	0,169	1,471	6,069	1,402	9,352	2,160
Υπηρεσίες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς υπηρεσίες- υπηρεσίες πληροφορίας	1,235	1,428	0,647	1,259	0,699	1,362	0,283	1,153	0,296	1,208	12,051	1,180	16,157	1,582
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες εκτός από τις ασφαλιστικές υπηρεσίες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	1,226	1,491	0,766	1,215	0,838	1,329	0,344	1,130	0,363	1,190	9,304	1,289	14,947	2,071
Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1,383	1,673	0,693	1,533	0,772	1,708	0,201	1,574	0,221	1,732	11,690	1,519	17,883	2,324
Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοοικονομικές και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες	1,415	1,876	0,924	1,387	1,050	1,575	0,255	1,367	0,287	1,539	13,803	1,382	23,643	2,366
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκτός από τα τεκμαρτά ενοίκια	1,094	1,155	0,953	1,058	0,969	1,077	0,062	1,260	0,066	1,347	1,006	2,748	2,312	6,314
Τεκμαρτά ενοίκια	1,000	1,000	0,911	1,000	0,911	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	1,000	1,000
Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες- υπηρεσίες κεντρικών γραφείων (εδρών) εταιρειών- υπηρεσίες παροχής συμβουλών διαχείρισης	1,301	1,745	0,886	1,300	1,007	1,478	0,270	1,153	0,301	1,286	21,656	1,083	31,140	1,557
Υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών- υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων	1,491	1,654	0,734	1,761	0,778	1,867	0,169	1,473	0,181	1,571	43,062	1,059	46,539	1,144

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Υπηρεσίες επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης	1,240	1,659	0,843	1,182	0,957	1,343	0,437	1,135	0,466	1,211	5,100	1,662	14,053	4,580
Υπηρεσίες διαφήμισης και έρευνας αγοράς	1,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες- κτηνιατρικές υπηρεσίες	1,604	2,224	0,852	2,111	1,021	2,530	0,306	1,303	0,349	1,487	14,533	1,256	27,786	2,401
Υπηρεσίες ενοίκιασης και χρηματοδοτικής μίσθωσης	1,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000
Υπηρεσίες απασχόλησης	1,125	1,737	0,953	1,087	1,120	1,278	0,535	1,054	0,578	1,138	15,013	1,097	28,100	2,054
Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλες υπηρεσίες κράτησης και συναφείς υπηρεσίες	1,425	1,558	0,447	1,805	0,483	1,952	0,173	1,690	0,182	1,782	13,769	1,450	16,627	1,751
Υπηρεσίες παροχής προστασίας και ερευνών- υπηρεσίες σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους- υπηρεσίες διοίκησης γραφείου, γραμματειακής υποστήριξης και άλλες υπηρεσίες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	1,447	2,128	0,845	1,420	1,031	1,732	0,460	1,248	0,508	1,377	26,078	1,273	40,643	1,984
Υπηρεσίες δημόσιας διοίκησης και άμυνας- υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης	1,272	2,439	0,937	1,189	1,255	1,594	0,609	1,105	0,690	1,253	19,616	1,310	44,559	2,977
Υπηρεσίες εκπαίδευσης	1,072	2,374	0,976	1,042	1,332	1,422	0,710	1,028	0,801	1,159	32,915	1,029	60,752	1,900
Υπηρεσίες ανθρώπινης υγείας	1,351	2,062	0,859	1,199	1,053	1,470	0,380	1,167	0,429	1,319	23,365	1,178	38,560	1,943
Υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον- υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	1,342	2,469	0,823	1,252	1,130	1,721	0,695	1,120	0,774	1,247	69,886	1,055	93,982	1,419
Υπηρεσίες δημιουργικών δραστηριοτήτων, τεχνών και διασκέδασης	1,111	1,168	0,807	1,093	0,823	1,114	0,113	1,198	0,117	1,240	11,290	1,133	12,501	1,255
Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές υπηρεσίες	1,190	1,915	0,922	1,103	1,120	1,340	0,320	1,094	0,371	1,267	15,337	1,091	30,834	2,193
Υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων	1,506	1,796	0,905	1,508	0,984	1,639	0,204	1,716	0,224	1,886	13,411	1,534	19,596	2,241
Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1,630	2,265	0,765	1,722	0,939	2,112	0,476	1,423	0,520	1,556	38,347	1,230	51,911	1,666
Υπηρεσίες παρεχόμενες από οργανώσεις	1,593	2,955	0,865	1,501	1,237	2,147	0,615	1,184	0,710	1,367	9,938	3,064	39,047	12,039
Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	1,222	1,454	0,884	1,169	0,947	1,253	0,111	1,331	0,127	1,525	15,642	1,106	20,606	1,457
Άλλες προσωπικές υπηρεσίες	1,256	2,072	0,924	1,181	1,147	1,466	0,485	1,093	0,542	1,221	51,504	1,052	68,956	1,409
Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού και μη διαφοροποιημένα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από ιδιωτικά νοικοκυριά για ίδια χρήση	1,000	3,111	1,000	1,000	1,576	1,576	0,990	1,000	1,138	1,149	89,711	1,000	134,839	1,503
Υπηρεσίες παρεχόμενες από ετερόδοτους οργανισμούς και φορείς	1,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000	0,000	1,000

Παράρτημα 19 Ερωτηματολόγιο του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, 2018

**Οι οικονομικές επιπτώσεις των πολιτιστικών δραστηριοτήτων
του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας**

Αριθμός Ερωτηματολογίου: _____

Ημερομηνία έρευνας: ___/07/2018

Περιγραφή

έρευνας:

Ονομάζομαι Κουμουτσέα Αικατερίνη και είμαι διδακτορική φοιτήτρια στο τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Διεξάγω μια μελέτη στο πλαίσιο του διδακτορικού μου διπλώματος που έχει τίτλο «Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς». Η μελέτη αυτή πραγματεύεται τα οικονομικά οφέλη που διαχέονται στην πόλη της Καλαμάτας αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Μεσσηνίας από το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας. Έχετε λίγα λεπτά για να απαντήσετε σε μερικές ερωτήσεις; Οι απαντήσεις σας είναι εντελώς ανώνυμες και μπορείτε να μου ζητήσετε να μη συμπεριληφθεί οποιαδήποτε από τις απαντήσεις σας στην τελική μελέτη ανά πάσα στιγμή.

1^η Ομάδα ερωτήσεων: Δημογραφικά στοιχεία

1. Ποιο είναι το φύλο σας; Άνδρας

Γυναίκα

2. Πού βρίσκεται η μόνιμη κατοικία σας;

Πόλη _____ Χώρα _____ Τ.Κ. _____

3. Ποια είναι η ηλικία σας;

13-19 20-29 30-39 40-49 50-59 60-69 70 και άνω

4. Τι επίπεδο εκπαίδευσης έχετε ολοκληρώσει;

απόφοιτος Γυμνασίου απόφοιτος Β/θμιας εκπαίδευσης

φοιτητής/τρια Απόφοιτος Γ/θμιας εκπαίδευσης

απόφοιτος Τεχνικής Σχολής κάτοχος Μεταπτυχιακού διπλώματος

κάτοχος Διδακτορικού διπλώματος Άλλο _____

5. Ποιο είναι το κύριο επάγγελμά σας;

- Αυτοαπασχολούμενος Συνταξιούχος Μισθωτός
Ανεργος/ή Φοιτητής/τρια Νοικοκυρά Μερική
απασχόληση Άλλο Δημόσιος υπάλληλος

6. Ποια από τις παρακάτω επιλογές περιγράφει καλύτερα το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σας πριν από τους φόρους;

- μέχρι €9,999 €10,000-€14,999 €15,000-€24,999 €25,000-€34,999 €35,000-€49,999 €50,000-€74,999 €75,000 και άνω

2^η Ομάδα Ερωτήσεων: Η επίσκεψη στην Καλαμάτα για το Φεστιβάλ

7. Είστε κάτοικος της Καλαμάτας; Ναι Όχι

Αν όχι, πώς ήρθατε στο Φεστιβάλ;
 Αυτοκίνητο Αεροπλάνο Λεωφορείο (ΚΤΕΛ) Ταξί Άλλο
[διευκρινίστε:] _____

8. Πόσοι άνθρωποι ήρθαν μαζί σας στο Φεστιβάλ; [αριθμός:]

9α. Είναι η πρώτη φορά που παρακολουθείτε το Φεστιβάλ; Ναι Όχι

[αν όχι] **Μπορείτε να θυμηθείτε ποια χρονιά παρακολουθήσατε το Φεστιβάλ στο παρελθόν;**

9b. 2013 9c. 2014 9d. 2015 9e. 2016 9f. 2017

10. Πόσες περίπου είναι οι συνολικές προσωπικές σας δαπάνες (συμπεριλαμβανομένων των αγορών πιστωτικών καρτών) προκειμένου να παρευρεθείτε στο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας; Πόσα είναι περίπου τα προσωπικά σας έξοδα για...

10a. Τρόφιμα _____ € 10b. Καύσιμα _____ € 10c. Ενοικίαση αυτοκινήτου _____ €

10d. Διαμονή _____ € 10e. Διασκέδαση _____ € 10f. Δώρα _____ €

10g. Άλλα έξοδα _____ €

11. Πόσα χρήματα προβλέπετε να ξοδέψετε στο ταξίδι της επιστροφής σας;

Πόσα χρήματα έχετε ξοδέψει μέσα στις εγκαταστάσεις του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας για...

- 11α. Εισιτήρια _____ € 11b. Κυλικείο θεάτρου _____ €
11c. Αναμνηστικά _____ €
11d. Οτιδήποτε άλλο; _____ Διευκρινίστε το ποσό: _____ €

12. Έχετε άλλους λόγους, εκτός από το Φεστιβάλ, για να επισκεφτείτε την Καλαμάτα;

- Ναι όχι [αν ναι] [Επιλέψτε όλα όσα ισχύουν]
 επίσκεψη συγγενών επίσκεψη φίλων αξιοθέατα επαγγελματικοί λόγοι
 Άλλο [διευκρινίστε:] _____

13. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για την επίσκεψή σας Καλαμάτα;

- [Διαλέξτε μόνο μία απάντηση]
 Φεστιβάλ Επίσκεψη συγγενών Επίσκεψη σε φίλους Αξιοθέατα
 Επαγγελματικοί λόγοι Άλλο [διευκρινίστε:] _____

14. Ποια από τα παρακάτω έπαιξαν ρόλο στην απόφασή σας να επισκεφτείτε το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας ;

- προηγούμενη επίσκεψη
 συστάσεις από γνωστούς/φίλους
 υπόδειξη από κάποιο κέντρο τουριστικών πληροφοριών/ τουριστικός οδηγός
 οπτικοακουστικό υλικό, websites/blogs
 κοινωνικά δίκτυα (Facebook, twitter, Instagram κλπ.)
 παρουσιάσεις σε ΜΜΕ
 άλλο [διευκρινίστε:] _____

3η ομάδα ερωτήσεων

15. Πόσο σημαντικό θα λέγατε ότι είναι το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας για την τοπική ανάπτυξη

- Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

16. Θα λέγατε ότι η σημασία του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας είναι μεγάλη:

- κυρίως τοπικά ευρύτερα για τη χώρα είναι διεθνούς εμβέλειας

17. Για ποιους λόγους κυρίως θα λέγατε ότι είναι ωφέλιμο το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας για την τοπική ανάπτυξη και την τοπική κοινωνία; [επιλέξτε το πολύ τέσσερις επιλογές]

- δημιουργούνται θέσεις εργασίας και περιορίζεται η ανεργία
- αυξάνεται γενικά το εισόδημα της περιοχής
- έσοδα από ξένο συνάλλαγμα
- γίνονται επενδύσεις υποδομής
- υπάρχει ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα και του τομέα υπηρεσιών
- αναπτύσσεται ο τουρισμός
- ανάδειξη της περιοχής και της τοπικής της ταυτότητας
- συμμετέχει δημιουργικά η τοπική κοινωνία
- ευνοείται γενικότερα η κοινωνική συνοχή της περιοχής

18. Κατά τη γνώμη σας, το Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, εκτός από την πολιτιστική του σημασία, έχει και οικονομικό όφελος που πρέπει να αξιοποιείται για την τοπική ανάπτυξη;

- συμφωνώ διαφωνώ μου είναι αδιάφορο δεν γνωρίζω

19. Με τις παρακάτω προτάσεις που έχουν σχέση με τη διαχείριση του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, με ποια θα λέγατε ότι συμφωνείτε περισσότερο:

- Θα πρέπει να γίνεται αποκλειστικά από το κράτος (την κεντρική κυβέρνηση και το αρμόδιο υπουργείο πολιτισμού)
- Θα πρέπει να εμπλέκεται κυρίως η τοπική αυτοδιοίκηση (περιφέρεια, δήμοι)
- Θα πρέπει να συνεισφέρουν σημαντικά συλλογικοί μη κερδοσκοπικοί φορείς
- Θα ήταν καλύτερα να έχουν τον πρώτο λόγο διεθνείς οργανισμοί με πείρα
- Είναι σημαντικό να εμπλέκεται, αν είναι δυνατό, και ο ιδιωτικός τομέας
- Είναι καθήκον όλων να βοηθούν. Η τοπική κοινωνία πρέπει να συνεισφέρει και εθελοντικά στην προβολή και διατήρηση του Φεστιβάλ.

20. Μία ικανοποιητική διαχείριση του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας έχει ανάγκη από επαρκή χρηματοδότηση για την προβολή και τη βιωσιμότητά

του. Εσείς με ποιες από τις παρακάτω 2 προτάσεις θα λέγατε ότι συμφωνείται περισσότερο:

Είναι καθήκον του κράτους και της δημοτικής αρχής να χρηματοδοτεί την προβολή και διατήρηση του φεστιβάλ.

Οι κρατικοί πόροι είναι περιορισμένοι. Πρέπει να αναζητούνται εναλλακτικοί τρόποι χρηματοδότησης.

21. Θα συμφωνούσατε να διατίθενται πόροι για τη διαχείριση του Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας από:

Την τοπική αυτοδιοίκηση Συλλογικούς μη κερδοσκοπικούς φορείς

Ιδιώτες δωρητές Διεθνείς οργανισμούς Τον ιδιωτικό τομέα

22. Αξίζει κατά τη γνώμη σας να γίνει κανείς συνδρομητής στο φεστιβάλ αυτό;

Ναι Όχι

23. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το κόστος εισόδου είναι κοντά στα 15 € στο Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας, θα ήσασταν πρόθυμοι να πληρώσετε ετήσιο τέλος συνδρομής το οποίο θα σας παρείχε κάποια προνόμια (εκπτώσεις σε εισιτήρια, προνομιακές θέσεις, αναμνηστικά κλπ.);

10 € Ναι Όχι

20 € Ναι Όχι

40 € Ναι Όχι

80 € Ναι Όχι

περισσότερο από 80 € Ναι Όχι

24. Πόσο μεγάλη αξία έχει για εσάς η συνολική σας εμπειρία στο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας;

Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

25. Ποιο είναι κατά τη γνώμη σας το μέγιστο ποσό ετησίως που θα πληρώνατε για τη συνολική σας εμπειρία στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας;

20 € Ναι Όχι

40 € Ναι Όχι

80 € Ναι Όχι

100 € Ναι Όχι

περισσότερο από 100 € Ναι Όχι

26. Πόσο μεγάλη αξία έχει για την πόλη της Καλαμάτας το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού;

Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

27. Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να πείτε σχετικά με κάποιο από τα θέματα που συζητήσαμε;

—

Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας. Η βοήθειά σας είναι ιδιαίτερα πολύτιμη!!!

Ο επιστημονικά υπεύθυνος επιβεβαιώνει ότι γνωρίζει, έχει κατανοήσει και τηρεί απαρέγκλιτα την ισχύουσα εθνική και διεθνή νομοθεσία για τη διενέργεια της έρευνας και την προστασία των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων.